

4284
30274
BESSENYEI GYÖRGY ÖSSZES MŰVEI

FILOZÓFIAI PUBLICISTIKA, TÖRTÉNETI RÁZÁS

RÓMÁNAK

SOROZATSOROZÁS

VISETT DOLGAI

KÖRÖK FÉNYE
KÖRÖK GYÖRGE

TARNAI ANDOR

SAJTO ALÁ IRÁSZÁS

PENKE OLGA

II. KÖTET

MTK

Magyar Könyvtár
299 Budapest

130287

BESSENYEI GYÖRGY ÖSSZES MŰVEI
FILOZÓFIA, PUBLICISZTIKA, TÖRTÉNETÍRÁS

Kritikai kiadás

SOROZATSZERKESZTŐK

BÍRÓ FERENC
KÓKAY GYÖRGY
TARNAI ANDOR

Argumentum Kiadó — Akadémiai Kiadó
Budapest

✓ 9841
30274

BESSENYEI GYÖRGY

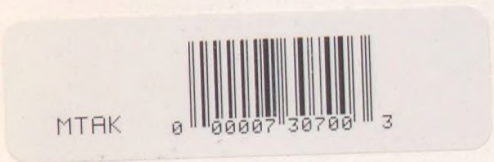
RÓMÁNAK VISELT DOLGAI

Ötödik kötés		7
Hatodik kötés	SAJTÓ ALÁ RENDEZTE	85
Hetedik kötés	PENKE OLGA	137
Nyolcadik kötés		225
JEGYZETSZÓTÁR	II. KÖTET	351
BESSENYEI FORDÍTÓI MEGOLDÁSAIBÓL		362
NÉVMUTATÓ		366

AKADÉMIAI KIADÓ
KÖNYVTÁR

ISBN mds 366

oneht 3841-m²

Argumentum Kiadó — Akadémia Kiadó
Budapest, 1992

AKADÉMIAI KIADÓ
KÖNYVTÁR

695391

KÉSZÜLT
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTUDOMÁNYI
INTÉZETÉBEN

Megjelent a Kulturális és Történelmi Emlékeink Feltárása,
Nyilvántartása és Kiadása Kutatási Program támogatásával.

SZÁTO ALA RENDEZTE

RENKE OLGA

II. KÖTET

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

© Argumentum Kiadó

Budapest, 1992

PRINTED IN HUNGARY

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
Könyvleltár 5030.../19 ...33. sz.

ROMÁN DOLGAI
ÖTÖDIK KÖTÉS.

RÓMÁNAK VISELT DOLGAI	7
Ötödik kötés	7
Hatodik kötés	85
Hetedik kötés	137
Nyolcadik kötés	225
JEGYZETSZÓTÁR	351
BESSENYEI FORDÍTÓI MEGOLDÁSAIBÓL	362
NÉVMUTATÓ	366

ROMÁNAK VISELT DOLGAI. ÖTÖDIK KÖTÉS.

1802.

IRTA
BESSENYEY GYÖRGY¹

¹ Irta: Bessenyei György [Más kéz írása, ceruzával]

[1r] ELSŐ SZAKASZ.

582—85—

E világ² viszontagságainak tolongása, Romát, oly sorsra vetette hogy örökké háborogjon: mindenkor emberségrül³ beszéllyen, és szüntelen embertelenkedgyen.⁴ Egy alkalmatossággal a Római tanáts a Liguriai Népnék ügyében, elméjét, írásban következő képpen magyarázza: *A győzelem ditsösséges, ha a győzedelmes rész hazájának ellenségét haladgya meg általa: ellenben gyűlölséges, és utállatos is, ha ártatlan szerentséleneknek szolgál el nyomattatásokra!* Illyen emberséggel igassággal kel a hatalom szájának hangzani, hogy az édes beszédén⁵ el aludt Nemzetekre, orozva tünő menykövei, annál bátrabban üthessenek. Minden hazának ugy köszön mint védelmező anygala; szívéhez [1v] lelkéhez forrot baráttya, és minden népet maga alá tapod. Erőszak tételei nyilván való példával, tapasztalással, hijába verik ki tsak nem a Világnak szemeit, mert nem szabad látni, ezt mondván a hatalmasoknak:⁶ *Uraim! igazak, szentek vagytok! Ugy van!* felel Róma, *ti is derék emberek vagytok tsupán ennél fogva, hogy érdemünket ismérietek.* Azomban minde-
nik jól⁷ érzi szívében hogy költsön hazudik egymásnak. A Theatrumon, ki ki mértékletes tsendességet mutat, és külső formájával beszédének⁸ igasságáruul való belső meg győzettetését szineli, de mihent a függő mellé jut, bosszus keservében vagy fohászodik, vagy méreggel nevet és⁹ veszedelmét rettegi: ellenben más oldalrul, a győző hatalomnak hitetése, önnön¹⁰ gonosságával, szem közt mosolyog. Lássá, belső mivemet,

² világ <...> viszontagságainak <egymáson való> tolongása ³ emberségrül <igasságrul> beszéllyen ⁴ embertelenkedgyen. <, erőszakoskodgyon.> ⁵ beszédén [Javitva ebből: beszédére] ⁶ hatalma <sságnak> soknak [Javitás a törlés fölött] ⁷ jól <láttya, tudgya,> érzi ⁸ beszédének <belső> igasságáruul ⁹ <az, ki> és [Javitás a törlés fölött] ¹⁰ önnön [Beszúrás a lap bal szélén]

mond,¹¹ gondollya szívében, tsak mondani ne merje, és hajoljon [2r] meg¹² hatalma előtt!

Filep, a Matzedoniai király, meg halálozot, ki életének folytával¹³ Róma ellen vet mérgében fuldoklot,¹⁴ kényszerítettén dühösségét szívére alá¹⁵ nyeldesni.¹⁶ Azok iránt kellet szeretetet mutatni, kiket halálos utálattal nézet; szolgálván őket minden tehetségével azért, hogy személyét¹⁷ rabságokban meg tartani jutalom fejében méltóztattak.¹⁸ Hóltig azt szolgálni, ki utállatodnak tárgya, annak hizelkedni, kinek vesztében hiszed meg boldogulásodat, erőddel nevelvén hatalmát, mely reád nehézkedik, és gyalázattal borít bé, Vald meg, hogy nem tsak királyi karnak, de közönséges embernek is siralmas állapot.¹⁹ Életében Filep, soha magát meg nem bosszulhatván, keservét gyalázattát, testével együtt sirjába temette. A Fiát, Demetriust, más Fiának Perszeusnak vádjára meg ölette; ezen bolond [2v] kegyetlenséggel koronázván meg életét²⁰ halála előtt. Perszeus vólt ez utállatos bűnnek indító eszköze, hogy uralkodásra ő jöhessen, ne hogy a Rómaiak Demetriust kedvelvén, hatalmok által attyának székire helyheztessek. Az alatsony,²¹ fertelmes, és vad bűn,²² mindég fél bolondra mutat, ki egyéb tetteit is oly lábra állittya. Perszeus ahoz fog hogy a Római hatalmat magáru le rázza és fejét fel emelhesse, mellyet a felette való hatalom, széki alá dugot. Othon mozogni, és²³ görög országban sugdosni kezd. Lázaztya az elméket; inti,²⁴ titkon huzza magához; készül, dűnnyögő haraggal hányván vetvén szerszámait, eszközeit mellyeket rakásra hord. Rettegések közt biztattya magát, és kétttségbe eséssel küszködve épiti szerentséjéhez való reménységét. Eumenes király mint a Romaiaknak hív szolgálók és frigyesek, őket ezen titkos készületekrül tudósittya.

[3r] Róma fel lázzad; fegyvert fog; és²⁵ a Macedoniai Uralkodónak hadat üzen, ki tsak ennek meg értésével is, szívében le verettetve resz-

¹¹ mond, [Beszúrás] ¹² meg [Beszúrás a bal lapszálon] ¹³ folytával [Javítva ebből: folytában] ¹⁴ fuldoklot, <szüntelen> kényszerítettén <azok> dühösségét ¹⁵ alá [Beszúrás] ¹⁶ nyeldesni <vissza, mely onnan szájára gözölgöt fel>. ¹⁷ <ötet> személyét [Javítás a törlés fölött] ¹⁸ méltóztattak. [Javítva ebből: méltóztassanak] ¹⁹ állapot, <Rómának hatalmán> Életében [Az új mondat kezdőbetűje javítás kis betűből] ²⁰ <érdemét> életét [Javítás a törlés fölött] ²¹ alatsony, <...> fertelmes ²² bűn, <emberek közt> mindég ²³ és [Beszúrás] ²⁴ <titkon> inti, [Javítás a törlés fölött] ²⁵ és [Beszúrás]

ket, reménykedik, és minden meg kívánható elégtételre magát kötelezi. Követeket küld kik²⁶ érte, a király tanács előtt esedeznének. De így felelnek, hogy Consul fog ott helyben, meg jelenni, a kívül osztán a királynak lesz ideje alkudozni. Konzul Licinius érkezik el táborával, ki ellen Perszeus akár mint eset, ütközetet nyer, de²⁷ semmit se változtat.²⁸ Licinius úgy teszen mintha ő nyerte volna a leg tökéleteseb, és leg nagyob győzedelmet. Megkaphattya a király a békességet mond, ilyen áron, hogy ha országát magát, a Romaiaknak tettzésére botsattya által minden fel tétel és ki fogás nélkül. Ennél fogva kéntelen let Perszeus a hadat folytatni.

Ne mulassuk el az Uralkodónak erköltsi tulajdonságairul említést tenni. Semmire sem érzek bennem nagyob [3v] vágyódást mint az ember eseteinek, és sorsának okát erköltseiben keresni. Perszeusnak egyik tulajdonsága²⁹ fősvénység, a másik rettegő félelmesség, a harmadik ostoba kegyetlenség vólt.³⁰ Fukar emberben erköltsi méltósággal fel emelkedet lélek nem lehet; nem is vólt soha: A félelmes szív alatsónyságot, gyermeki gyengéséget visel;³¹ a kegyetlen pedig mindenektől utáltatik, és gyakorta veszet képet³² mutat. Ezen tulajdonságoknál fogva Perszeus sem a maga népét, sem a szomszédokat barántsággal hívséggel magához nem köthette. Meg van már ezerszer mondva, 's próbálva e világon, hogy a mely Uralkodó Népétől utáltatik ritkán lehet külső ellenségein győzedelmes; de ha olykor ellenségének hibája által nyer is (mert tsak ebből esik meg)³³ végre, mindég el nyomattatik. A tellyes hatalmú Uralkodó bottal mindent parantsolhat, és tellyesíthet [4r] valamit a természet el türhet, tsak ezt nem, hogy szeressék, és híven szolgállyanak néki ha kegyetlen is. Haszontalan hányják vetik elméjeket a Fejedelmek Uralkodásoknak módgyán, és hatalmaknak eszközein, mert ez, tsak ellene álhatatlan örök igasság³⁴ marad, hogy minden királyt jószág, és³⁵ igasság ért szeretnek.³⁶ A hívség szeretetben tenyészik; a szeretet, irgalmasság, jó tétemény, igasság teremtik szívünkben azok iránt, kik

²⁶ <hogy> kik [Javítás a törlés fölött] ²⁷ de [Beszúrás] ²⁸ <teszen.> változtat. [Javítás a törlés fölött] ²⁹ tulajdonsága <...> fősvénység ³⁰ vólt [Beszúrás] ³¹ <mutat> visel; [Javítás a törlés fölött] ³² <állatot, és bolond emberi formát> képet [Javítás a törlés fölött] ³³ meg) <háboruját folytatván> végre, ³⁴ igasság <meg> marad, ³⁵ <ért> és [Javítás a törlés fölött] ³⁶ szeretnek. <tsak.>

sorsunkat némely tekintetben kezek közt tartják. Bolond a³⁷ ki hiszi, hogy a kegyetlenség, az embereket³⁸ bizonyosab, és állandó hasznára fordíthatta, mint a jóság, és igazság. Perszeus megpróbálta ha népétül magát méltán utáltatva, általok győzedelmeskedhetik é szinte ugy, mintha ki ki ditsőségének örömeinek tartaná, iránta való hiveségétül el ragattatva vérét személyéért ontani. De ilyen ösztönt, tsak az országoknak, királyában meg testesült boldogsága tsinál. Perszeus ettül távoly esvén, háboruját a maga [4v] módgyán folytatni nem szünhetik, mivel sem fogantatásában kapot erköltsi tulajdonságait nem változtathatta, sem magáruul ellenségeit nem hárihathatta. Mi ugyan a kegyetlen, és annak ellenébe tétetet gyámoltalan királyokra szivbül szoktunk neheztelni, mintha tehetségében állana szegénynek hogy a természet által³⁹ örökre meg határozot⁴⁰ gyengességét vérében velejében változtassa. Kinek vólna a Világon gyenge elméje és teste ha magátul ki telhetne, hogy egybe akár másba, erőtlenségét erőre vihesse?⁴¹ De még is, a gonoszra haragszunk, azért is mivel hissük, hogy benne jó, rosz tetre, szabad akarát lakozik; azért is, mert láttya⁴² hogy mi gyötri; és⁴³ vigasztallya az embereket, mivel kegyetlenségének hóhérló szolgálait tudgya jutalmazni, kik által az ártatlanokat gyötri. Érzi, mi⁴⁴ esik jól az embernek, és mi⁴⁵ fáj néki, mert maga is ember, érzékenységeivel⁴⁶ birva, és kívánságait önnön magában ismérve, mely miat méltán utáltathatik.

[5r] A farkas, mentheti magát ezzel midön barmaidnak ragadozásán kapod hogy nem oka, mivel ötet természete szülte⁴⁷ a ragadozásra; és⁴⁸ így van alkotva. Ezt feleled: Engem pedig magam természeti ugy alkotot hogy tégedet agyon verjelek, és minden állatot, mely élelmemet számbul ragadozza ki, hogy verejtekembül szerzet jól lakásával éheztesen.⁴⁹ A kigyó sem tehet rólla hogy mérges állat; én se, hogy ha ágyomban tanáлом fejét öszve töröm⁵⁰ eléb, mint mérgét testemmel közöllye, és életem veszedelmébe sülyesszen alá.

³⁷ a [Beszúrás a lap balszélén] ³⁸ embereket <nagyub, és> bizonyosab, ³⁹ által <meg> örökre ⁴⁰ határozot <or> gyengességét ⁴¹ <változtassa?> vihesse? [Javítás a törlés fölött] ⁴² <tudgya> láttya [Javítás a törlés fölött] ⁴³ és [Beszúrás] ⁴⁴ <...> mi [Javítás a törlés fölött] ⁴⁵ <...> mi [Javítás a törlés fölött] ⁴⁶ érzékenységeivel <,> birva ⁴⁷ szülte <ara hog> a ⁴⁸ és [Beszúrás] ⁴⁹ éheztesen. <...> A ⁵⁰ <ne törjem> töröm [Javítás a törlés fölött]

Nem lehet tehát állítani, hogy Perszeus győzedelmet érdemelt, mivel annak eszközeivel nem élt. **Emilius a háborunak negyedik esztendejében tökéletesen el pusztította minden hatalmát.** De úgy esik meg hogy népe mellöle el áll; és addig is érte győzedelmeskedni nem kíván. Mikor az erőnek szemközt kellene forogni, ellenségére hátat [5v] vét; és küszködésének idején, ásit. Perszeus utolsó le verettetésében minden szolgálitul el hagyatva ara sem elégséges, hogy nemes el tökéllést mutasson,⁵¹ melyből bátorság, fel emelkedés, és királyi kevélység tessék ki. Magát öszve huzva, szívében sirva fakadva köpni való meg alázattással megyen ellenségének vezéréhez, hogy akár fel akasztassa, akár fel vágassa mint a gonosz tévőt, ki büntetésnél egyebet nem érdemel. **El vitték tudod; és Romában, a győzelemnek pompa szekere után⁵² gyászba, gyalázatba öltöztetve, kezét hátra kötve vontzolta semmivé let királyi valóságát.** Ezen tul rabságra vettetet, hol meg is holt; országa pedig Római tartománnyá⁵³ változott.

A Romaiak ellen terhelődünk hogy ha vólt is hatalmok e Világot el foglalni, miért nem hagyták békével. De ki hatta hát békével ha el vehette? Melyik hatalomnak van elég e földön ha láttya hogy még [6r] önnön veszte nélkül többet tehet magához. Valamennyi győzedelmes vólt e Világon mind addig ment a meddig lehetet. Tsak az, hogy az ember, minden időben,⁵⁴ sorsának siralmára tanállya az okot. A gyenge, mindég az erőset vádolta míg ő is meg nem erőssödöt, de mikor erőre kapot,⁵⁵ tsak úgy tet, mint más. Kevés, nyereségre törekedő ember függeszti fel miveit szerentséjének karjai közt tsak azért, hogy meg elégedet 's nem kel töb. Az uralkodó hatalomnak mikor van elég?

Paulus Emilius szerzette Perszeus ellen⁵⁶ hazájának győzedelmeit. Scipio Nazika ütközetre ösztönöztvén ötet minek előtte annak idejét maga ki nézhette vólna ez ifiu vezérnek így szóllot: *Én is ugy tennék a te idődben; az enyimben ugy fogsz tenni, mint én.* E' nagy ember hazáját meg gazdagitván⁵⁷ élete módgyával maga a középszer tehetségén alól állot, éppen a gyomrozó szegénység szélinél telepedvén le kenyérével. A ragyogo beszédü, és [6v] pompás mondásu Cicero, **Paulus Emilius-**

⁵¹ mutasson <magában>, melyből ⁵² után <fekete> gyászba, ⁵³ tartománnyá <lett.> változott. ⁵⁴ időben, <minden felé,> sorsának ⁵⁵ kapot, <ő is> tsak ⁵⁶ ellen <...> hazájának ⁵⁷ gazdagitván <maga ugyan közepes> élete

rul következő képpen hozza itélletit: Nem szerzett magának egyebet a halhatatlan ditsösségnél.

Romának nagy emberei, látván hogy a gazdagság, kints, jövedelem fejekre omlik, annak veszedelmétül rettegetek. A szenyvedés, és meg alázo viszontagság az emberi kevélységnek annyira szükséges, hogy egy ember különösön,⁵⁸ akár egész Nemzet legyen, de ha mindenben mindég szerentsés, el kerülhetetlenül meg vész magában, mely szerint szerentséje átkozza szerentsétlenségre. A bódogság mindég a bódogtalanság mellet áll, .. tsak egy botlás!... 's ennek esel lába alá. A sok szerentsével való élés szinte ugy meg árt, mint a bor. El részegit, és végre nagy szegénységre juttat vagy belölled addig is tsufot üz. Mind ezen elmélkedéseket azért teszem előre hogy **Emiliust [7r] beszédében inkább meg érthesd, ki meg halálozot gyermekei felet papolván,⁵⁹ nem annyira azokat, mint hazáját láttatik siratni. Örömet el veszti Fiait, mond, meg nyugodván; halálokra nézve az Isteneknek örök végezésén tsak hazáját méltóztassanak szüntelen való szerentsejének és győzedelmeinek siralmas következésétül meg óltalmazni,** mely már sorsát távolyrul fenyegetni láttatik. Emilius ugy szól, mintha Romának vólna Istensége! Én is azt mondom, szavainak érdemére mutatván, hogy nintsen olyan szerentse melyben szerentsétlenség ne foganszon. Nintsen oly⁶⁰ piros rósa szinzel mosolygó egésség⁶¹ mely alat nyavalya ne lapangjon. Minden elevenségbe halál van temetve mely az életet lassan lassan emésztvén, magáévá teszi. Igy lakozik Rómának szerentséjében is⁶² halálos veszedelme, mely szomoru kép, Emiliusnak fohászzkodásait okozza. Mi szükség a nagy kintsnek [7v] ditsösségnek keresése, mikor látod, hogy büntető ostorát magával horgya, és azzal együt kel reá szert tenned? Mint a szép test, mely külső kellemetességét gyomrának belső sundasága nélkül fen nem tarthattya? Mint a szerelem mely magával ragadó gyönyörüségei közt fájdalmával korbátsol, 's tüvel szurkál oldalrul. Ó, ki vólt az az asszony, ki férfiával közlöt gyönyörüségei alá keserves fohászzkodásokat ne ültetet vólna! Junó é, mint Isten asszony, vagy Helena, mint világi szépség! Mi hát a világi ditsösség is egyéb, mint hires vagy⁶³ pompás szenyvedés! nyöszörgő fájdalom, és sokszor, véres

⁵⁸ <magában> különösön [Javítás a törlés fölött] ⁵⁹ papolván <a nép előtt>, nem ⁶⁰ oly <rós> piros ⁶¹ egésség <hogyan> mely ⁶² is [Beszúrás] ⁶³ <és> vagy [Javítás a törlés fölött]

halál. De az ember nem bánnya ha Menyköveknek zápora omlik is reá, tsak oda nézzen a Világ, és kiáltva szólyon, hogy — A hol né! Né! mi történik e nevezetes halandóval, kinek veszte örök emlékezetre méltó!

[8r] Már most Görög Országot vesszük elénkbe. Néki a győzedelmes hatalom szabadságot ígért, de olyiat mely függésből állyon. Az Etoliaiak hogy törvényeket, szokásokat, szabadságokat bátorkottak a mindent magának foglaló hatalom ellen oltalmazni,⁶⁴ járomba⁶⁵ estek.⁶⁶ Mindenkor Római vezér alat kellett nékik fegyverbe öltözni, nem lévén szabad a tanáts engedelme nélkül tsak mottzanást is tenni a végre, hogy akár kivel akár mely tekintetből is⁶⁷ hadakozhassanak. Ezen kívül vég-hetetlen summának fizetésére köteleztettek.⁶⁸

Vólt még az öszve töredezet szabadságnak valamely juggalt oszlopa Görög Országban, mely a maga terhén,⁶⁹ omlásai közzül, fejét⁷⁰ fel tartotta várván a reá rohanó szelet mely tövéből ki düttse. Romáruł támad a zivatar. Filopemen⁷¹ kít a görög szabadság utolsó lehelletinek mondhatunk öszve szerkesztette vólt hazájának tartományait hogy minyájan frigyesek lévén együt, az ország szabadságát közönségesen oltalmaznák. [8v] Ez vala az Akhei kötés, mely által a görög nemzetek, várasok egymásba⁷² fogóztak, hogy magokat a reájok rohanó erőszak ellen fen tarthassák. Filopemen sok erőszakos tselekedetekkel törölvén el Spartában Lykurgusnak törvényeit, azt az Akhei kötésbe bé állani kényszerítette. Mind ara való let vólna hogy Görög Ország szabadsággal élhessen. Haszontalan erőlködés. Mikor az épületnek kötéseit az idő meg emészti 's rohanása meg indul, többé fen nem tarthatod. Mi töb, a Messzeniaiak Filopemen jól tévő ellen pártot ütven, el veszítették, így szokta a nép védelmező Angyalának jó téteményeit hálálni. Valaki tudatlan községnek vállalja ügyét magára, magát, minden háládatlanságra és veszedelmes esetre el tökélye. Az Ahei⁷³ kötés, fejét el vesztvén [9r] halálos nyavalyába eset. Róma emeli fel hatalmát, és birájává téven magát a Görög Országi vetélkedéseknek, azoknak tárgyát a szabadságot, tanáts béli sas körmei közzé szorította. Egy uttal más felé is szemet

⁶⁴ <a leg keményeb nyak szorító> oltalmazni [Javítás a törlés fölött] ⁶⁵ járom <közzé> ba [Javítás a törlés fölött] ⁶⁶ estek <fejekkel>. ⁶⁷ is [Beszúrás] ⁶⁸ köteleztettek. <...> Vólt ⁶⁹ terhén <álva>, omlásai ⁷⁰ fejét <fen> fel ⁷¹ Fil<o>opemen [Javítás tollhiba miatt a sor fölött] ⁷² egymásba <fogótz> fogóztak ⁷³ [Helyesen: Akhei Ld. korábban]

vetvén, a Szíriai Uralkodónak Anthiokus Epiphanesnek meg üzeni hogy Egyiptomban győzedelmeket tenni ne merészellyen. A Római ember; a király körül egy szoros karikát kerítet bottyával, ezt mondván e hatalmas Uralkodónak, hogy *Minek előtte e kis péztébül ki lépsz, felelj a Római tanátsnak*. Mintha mondaná: *addig innen nem mozdulsz. Antiokus vállat vont és gyalázattyát meg aláztatását fuldoklások közt nyeldesvén alá, enged. Követek által jelenti Romában hogy mozdulást tovább nem teszen; a tanáts pedig szerentséltette hogy engedelmeskedet*. Így tesznek az Emberek király nevezet nélkül [9v] szabadságoknak törvényével, és⁷⁴ igasságával ha győző erőre kaphatnak. Nem láttyák hatalmoknak kevélységében erőszak tételeket, sem igasságtalanságokat mivel a benne reménylet haszon reájok néz. A királyokban vétkül teszik ki. Legyen! de magadat se had el.⁷⁵ Király, vagy tanáts, de ha erőszakot üz, egyelőül hibáz. Embert, akar Embereket áldoz fel a⁷⁶ törvények⁷⁷ kötése alól, mind egyformán rug vág, üt, 's vét. Söt, a temérdek emberbül álló tanáts, az⁷⁸ embertelenségben gyalázatban, erőszakban, könnyebben⁷⁹ el igazittya magát, mert közönségesen haramiáskodván a tselekedetnek gyalázattyát magára külön egyik se veszi. El oszlik rajtok a sundaság, mely magát⁸⁰ tsumóba senkin se mutatván, úgy láttzik,⁸¹ mintha nem is vólna.

Antiokusnak halála után törvény szerint helyére menendő⁸² [10r] maradékát Demetriust,⁸³ sorjárul el ütik. A gyermek Antiokus Eupator^t tészik⁸⁴ helyébe, Romából küldvén számára tutorokat, kik ezen könnyörületesség béli⁸⁵ foglalatosságának⁸⁶ leple alatt az Országón, kegyetlen képpen uralkodhassanak; meg vólt⁸⁷ nékik a tanátstul hagyva hogy azt pusztítani gyengíteni minden módok szerint igyekezzenek. Lásd,? elébbi szavamra térvén millyen ortzátlan a királyi hatalom sok ember közt ha szomszédján⁸⁸ erőt vehet. Senki se szégyenli magát akkor, mikor győz, akar hogy esik, hanem akkor, mikor ötöt verik földhöz.

⁷⁴ és <magának való> igasságával ⁷⁵ <ki> el [Javítás a törlés fölött] ⁷⁶ <a hatalom> a [Javítás a törlés fölött] ⁷⁷ törvény<é>nek ⁷⁸ az [Beszúrás] ⁷⁹ könnyebben [Javítva ebből: könnyen] ⁸⁰ magát <s> tsumóba ⁸¹ láttzik <apró portzikákban>, mintha ⁸² <való maradékát helyébe...> helyére menendő [Javítás a törlés fölött] ⁸³ Demetriust <fejedelmi fiat>, sorjárul ⁸⁴ tészik [Javítva ebből: tévén] ⁸⁵ béli [Beszúrás] ⁸⁶ foglalatosságának [Javítva ebből: fogallatosságának] ⁸⁷ <lévén> vólt [Javítás a törlés fölött] ⁸⁸ szomszédján <erőszakkal> erőt

Róma, minden lépését úgy teszi valahová el juthat hogy a Világ fejére hághasson fel. Kettős eset ez a⁸⁹ földön: az elsőt Nagy Sándorban láttyuk, tsak hogy ő mint hatalommal szerentsével⁹⁰ korhelykedő,⁹¹ garázda ember, magát úgy mütattya; Róma pedig bünének közepette is érdemet, és ditsösséget visel.

⁸⁹ <a> a [Javítás a törlés fölött] ⁹⁰ szerentsével <korhely> korhelykedő, <és> garázda <részeg> ember, ⁹¹ korhelykedő [Az utolsó két szótág beszúrás]

[10v] MÁSODIK SZAKASZ

Harmadik siralmas háboru, Káthágo ellen 604

Romának rettentő hatalma garázda kevélységet szült azokban is, kik előtte magokat meg aláfván Uralkodásokat tölle porban mászó hizelkedésen és majd nem rabi szolgálaton vették meg. Kevés frigyes szolgálta Romát jó kedvébül. Látod mely keserves az Embereknek ha dolgaikban valakitül függeni kel, hát a korona keresné e szerentséjét abban hogy szomszéd hatalomnak legyen szolgálja ily szem fény vesztő nevezet alatt hogy frigyes? Ezen titkos fájdalmátul belső részei közt szorongattatva, némelyik szomszédokba veszet, hogy it való gyalázattyát amot bosszulahassa máson, kit magánál gyengébbnek tanált. Mikor valamely fene állatot a nállánál fenéb meg szaggat: üzöbe [11r] veszen: ez gyengét keres, hogy meg marattatásabul vet¹ dühösségét a nállánál erőtlenebb állatnak szaggatásával fujhassa ki magából. A Numidiai Király Maszinissza, ily állapotban támatta meg Karthágót; romának² védelmére támaszkodván³ reménységével, ha hogy erejében tsalatkozna. Karthagónak határain erőszakos foglalásokat tet, és el vet jószágait, e mellet használta. Panasz⁴ támad mindkét részrül, és a dolognak fel fedezésére, Romából birákat küldenek, kik a Romai tanátsnak fel adhassák, mely felöl ál a hiba. A ki küldöt Római biráknak egyik személlye vala Kátó. Ez a bölts, haza jövetelével minden erejét ostromnak vitte a tanátsba;⁵ hogy Karthágót pusztittsa el. Egész Romát lázasztotta e várasnak el törlésére szüntelen papolván szerteszélyvel mindenüt, hogy ereje hatalma mindent felül halad, mellyel Roma ellen fegyvert [11v] fog. Scipio, mint Kavallér születésü fő ember, Kátónak e kegyetlen értelmével nagyon

¹ vet <fájdalmát> dühösségét ² romának <hatalmára> védelmére ³ támaszkodván <tsalhatatlan> reménységével ⁴ Panasz <lesz> támad ⁵ tanáts <ellen>ba [Javítás a törlés fölött]

ellenkezet, látván hogy a tselekedet leg nagyub fertelmességet mutat⁶ az erőszak tételben. Meg lehet jegyezni hogy a durva vérü,⁷ születésü ember, ha egész világ tudományára szert teszen is, soha érdemmel, emberséggel magát a nemes születésü férfiug fel nem emelheti. A születés hibáját soha a tudomány helyre nem hozza.⁸ A hirnek névnek, valamint a szerentsének, van vaksága, makatsága. Némely ember ki hireltetik, nem tudod, hogy és⁹ miért. Mást érdemével együt az emlékezet, feledékenységre átkoz. Kátó nevezetes dolgot Romának fel emelkedésére majd semmit se tsinál. Élete módjában mindég parasztos, emberségében durvát, manérjában embertelent mutatva, és a fő emberekre szüntelen morogva, megyen¹⁰ nagy tekintetre tsak [12r] azért, hogy vadságával a köz nép előtt tutta, magát kedvességbe tenni melynek sokasága tsak azt¹¹ betsüllli a ki ollyat mutat mint ő. És akár mely nagyon öszve rántzollya is¹² Kátónak szemöldökét Stoikai filozofiája de tsak ki láttzik alólla a hitetés,¹ mely által a népet élete modjában vakította. Had járjon ha bölts vólt, de minden Római Kavallért és nagy érdemü haza fit üldözöt, büntetet, kit hirével érdemével, maga felet állani látot.¹³ Én Katót, azon tselekedeteibül ismérem mellyeket e Világnak emlékezete neve alat meg hagyot, következés képpen erkölsét érdemét is a szerint itellem.

Végre a lesz, hogy a Numidiai király Kárthágonak tartományaiba bé ront hol mindent fegyverrel, hatalommal erőltet, kényszerit, foglal. Lehetetlen vólt amazoknak [12v] méltatlansagokat pusztulásokat gyalázattyokat öszve tet kezekkel, száraz sohajtások közt el nézni. Életednek élelmednek óltalma a természet törvényébe van bé irva. Kárthágó haddal áll ellent, mert¹⁴ a Római tanás igasság szerető embersége el nézi, hogy rajta rontson¹⁵ oly frigyese, ki egy átallyában tettzésétül, akarattyátul füg.¹⁶ Mihent a Karthágó beliek mozdulást tesznek Kátónak értelme, gyözedelmeskedik. Reájok kenik hogy Rómának veszté-

⁶ mutat [Javitva ebből: mütattya] ⁷ <paraszt,> vérü [Javitás a törlés fölött] ⁸ <kinek tsak embersége szolgál érdemül a tsupa józan okossággal együtt.> A születés hibáját soha a tudomány helyre nem hozza. [Javitás a törlés fölött] ⁹ és [Beszúrás] ¹⁰ megyen <fo> nagy ¹¹ azt <...> betsüllli ¹² is [Beszúrás] ¹³ látot. <Ezért a Római Kavallérok ... szüntelen fogait vitsorgatta.> Én ¹⁴ <látván hogy> mert [Javitás a törlés fölött] ¹⁵ rontson <egy> oly ¹⁶ füg <, mint Maszinissza>.

re törekednek, hogy ellene ütnek pártot, meg szegvén a kötést mely a két ország közt tétetet. Eleitül fogva szokás vólt a hatalmasab feleknél hogy, ha a gyengéb rész, ellenek szabadságát, törvényét védelmezte,¹⁷ párt ütésnek nevezzék, és ezen igasságtalanságban keressenek magoknak ara igasságot¹⁸ hogy ártatlan ügyében el fojtsák. Bosszuságodban kel nevetve fakadnod, mikor látod hogy az emberek tselekedeteket tsak azon [13r] oknál fogva tartják igaznak, hogy azt hatalomba¹⁹ ültették. Romának frigyesse Kárthágo ellen ki kél minden egyéb indító és méltó ok nélkül ezen kívül, hogy ki kél. Vagy maga meg hit kevélysége ösztönzi vagy Romából ösztönöztetik hogy az igasságnak ezer féle szine közt Karthágónak romlására ez által, ut nyitasson. Mert az igasságnak tsak ugyan meg van az a Mennyei méltósága mely szerint egyenesen szemébe szökni az ördög is átallya, de fél is, mivel sérelmét eléb utób,²⁰ mindég bosszulni szokta. Így, a gonosság ódal ósvényeken kerüli meg, és háta mellől fedezi bé ortzáját más szint adván képenek mely artzal, ő felé állyon. E szerint kiált Róma hogy igassága van Karthágót el pusztítani, mivel fegyvert fogot, minden módon kényszerítvén eléb reá, hogy fogjon.

A Numidia király önnön²¹ [13v] erejénél fogva is elől jároban ütközet nyér. Ötven nyoltz ezer Karthágó beli katona esik rabul, kik fegyvereket mind le teszik: és a kiket mint magokat meg adot hadi foglyokat a Numidiai királynak fia,²² utólso lehelletig²³ fel kontzoltat. Hogy tettzik, mikor te is ember lévén emberekrül hallasz e féléket? Róma, a Karthágó belieknek ezen veszedelmeket meg értvén maga is azonnal háborut üzen nékik mivel ezt a bosszuságot ejtették rajta, látod,²⁴ hogy frigyesse ötven nyoltz ezer embereiket fel kontzoltatta, mely rémitő esetben Roma ily emberséggel, igassággal él irántok hogy ellenek ő is fegyvert fogjon, mely szerint ditsősége abban nevedjen, hogy a

¹⁷ védelmez<i>te [Javítás a törlés fölött] ¹⁸ igasságot <hogy ... > hogy ¹⁹ <gonosság-
ba> hatalomba [Javítás a törlés fölött] ²⁰ utób, <így vagy úgy> mindég ²¹ önnön <erejé-
«vel» is> [13v] erejénél [Csak részben törölve] ²² fia, <Galassza nevű> utólso ²³ lehel-
letig <mind> fel ²⁴ <Román> rajta, látod [Javítás a törlés fölött]

más által földre²⁵ vert ellenséget ő is lábával²⁶ rugdoshassa, 's mivel még pislog,²⁷ utolsó vonokodásában²⁸ agyon üthesse.

[14r] Karthágó, halálos ijjedésében porig alázza meg magát, látván hogy a veszedelemnek utolsó fergetegétül borittatik²⁹ el, mely által sirjába kellene néki temettetni. Mindent fogad, ígér, jobbagyságra ajánlja³⁰ magát. Róma fogadást ígéretet teszen néki, hogy törvényében életében meg hadgya tsak a hozzájuk küldöt Konzulok kívánságának tenének mindenekben eleget. Marcius és Manilius Konzulok érkeznek egy rettenetes ármádával, kik akarattyokat így jelentik, hogy mivel már a Karthágó beliek Romának védelme alá estek minden fegyvereket adgyák által, mint számokra szükségtelen eszközöket. *Ha ellenségetek lesz, meg óltalmaz Roma, mond a Konzul.*

Minek utánna e szerint Karthágó minden önnön óltalmára való eszközeitül meg fosztatik, akkor jelentik a tanáts béli [14v] méltóságnak palástya alat ki küldöt Konzul pusztitók,³¹ hogy Karthagó várossanak el kel töröltetni: mennyenek³² lakossai, és keressenek magoknak helyet távoly tiz mért földnyire a Tenger partoktul. Soha még a viszontagságnak dörgő Ege ily rémitő tsattanással Karthágóra egy Menykövét se³³ lötte ki. A keserűség dühösséggé válik, minden lakosban: a kétségben esés vakmerőséget szül, és a félelem halálra való el tökéllést ad. A Nép, mérgétül meg vakittatva elől járóit, kik a Konzulok szavára állottak meg öldösi. Eszközöket készitenek, mely foglalatosságok közt a halálra való el tökéllés kétségbe esés, és dühösség mérgesitet minden lakost. Minden ezüst arany edényeket rakásra hánynak; törrik olvasztyák, öntik verik, mibül mitsoda fegyver telhetik. Az asszonyok hajoknak fűrtyeit vagdalták le fejekrül hogy belöllök hajóra való [15r] kötelek verettesenek. A Rómaiainak magával bé tölt tsendes dühössége, bátorsággal nyugodot minden óltalmából ki vetkeztetet prédája körül,³⁴ tudván, hogy már torkátul nem menekedhetik. Ha fegyverek lévén vélek nem birhattak, mit is tegyenek már³⁵ a nélkül?

²⁵ földre <le>vert ²⁶ lábával <rud> rugdoshassa ²⁷ pislog, <végkép> utolsó ²⁸ <huzalkodással> vonokodásában [Javítás a törlés alatt, a lap alján] ²⁹ borittatik <el> el ³⁰ ajánlja <...> magát. ³¹ <haramiák> pusztitók [Javítás a törlés fölött] ³² <pusztullyanak> mennyenek [Javítás a törlés fölött] ³³ se [Beszúrá] ³⁴ <mellet> körül, [Javítás a törlés fölött] ³⁵ már [Beszúrá]

A Kárhágó beliek rettenetes ellent állásra tökélvén el magokat, szörnyü erőlködést mutatnak: Égő eszközöket³⁶ hánynak a Romaiakra mely által hajóikat füsté tsinállyák 's hamvakba ejtik: annyira hogy Azdrubál széllyel vagdallya vala a Konzuli seregeket; de Emilius Scipio óltalmazza a meg vert népet³⁷ három száz³⁸ vitézekkel tsak, kiknek fedező szárnyok alat Romának meg vert hadi népe, a gyözedelmes el-lenségnek szeme elöt gázolt által egy fojo vizen minden sérelem és akadály nélkül. Kátót, e vitézi tet, ditséretre fakasztotta ki, noha mint rólla meg jegyzették, soha még életében senkit se ditsért. Hát, nem ta-nált Romában magán kívül tselekedetet, sem erköltsöt [15v] mely hely-be hagyására érdemes lehetet volna? Ő vólt egyedül érdem, és Ember a Világon? Ha soha senkiben semmit helybe nem hagyot, magában is kevés helybe hagyni való vólt. De vitézi miveket kel vala hát a hadi se-regek veszedelme közt el követni, ha oda ment, mellyekkel³⁹ hazájának segedelmére szolgáljon. Meg éri vélle, hogy Scipionak⁴⁰ ditsérje azon érdemét melyre maga elégtelen vólt, és a kinek atyait utólsó fohászko-dásokig üldözte, hogy hazafiui hivségét mutassa azon tselekedet által, mellyel hazája gyözedelmes vitézinek vesztekre törekedet. Ezen kívül a seregeknek elöl jároit fő tisztyeit véghetetlen zsimbelödéssel motskolta, alatsonyította, hogy meg verettettek, mintha önként kívántak volna ha-zájoknak kárt és magoknak gyalázatot okozni. Epe sárját, durvaságát, embertelenséggel szórta a hadi tiszteteknek szeme közzé, így [16r] kíván-ván ezuttal ditsösségre emelkedni az az⁴¹ egy felöl motskolódn⁴² más felöl oly érdemet ditsérni⁴³ mely magának⁴⁴ nem vólt.

Könnyen ki nézheted hogy Róma Karthágonak minden igassággal meg eggyező önnön óltalmát a leg véresseb párt ütésnek vévén meg ve-rettetésére egész erejével fog dolgozni. Mintha mondaná, hogy mertek ti is közt tartani a természetnek igasságához mivel ezen szabadságot né-ma Isteneink tsak nekünk Rómaiaknak engették? Emilius Scipio, az Afrikai ez elöt hires Scipionak fogadot⁴⁵ öttse, Paulus Emiliusnak fia

³⁶ <golyobisokat> eszközöket [Javítás a törlés fölött] ³⁷ <seregeket> népet [Javítás a törlés fölött] ³⁸ száz <harcosokkal> vitézekkel ³⁹ <hogyan> mellyekkel [Javítás a törlés fölött] ⁴⁰ Scipionak <érdemét> ditsérje ⁴¹ az az [Beszúrás a lap bal szélén] ⁴² motsko-lód<va>ni [Javítás a törlés fölött] ⁴³ ditsér<ve>ni [Javítás a törlés fölött] ⁴⁴ <re maga elégtelen vólt> magának [Javítás a törlés fölött] ⁴⁵ fogadot <unoka...> öttse

választatik a hadakozásnak vezérévé. Ezen hivatala következtül huzta maga után hogy Konzul legyen, de a rangot a haza törvénye negyven három esztendő előtt valakinek adni, és viselni meg tiltotta. Scipio harmincz hét esztendő lévén,⁴⁶ az országnak törvénye, annak⁴⁷ szükségével szemközt ütközik meg. [16v] Már, mivel minden törvényt oly tzelbul tsinálnak hogy azon Nemzetnek elő menetelire javára ditsőségére szolgállyon mely magának szerzi, itt is kérdésbe jön ha engedjenek é a törvénynek mely most az ország tárgyára nézve akadály, vagy kezeket ortzájokon le huzva mennyenek el ásítózás közben mellette. Azt végzik, hogy Scipio Konzul, és az Afrikai részeknek Feje. Egy országnak sintsenek oly minden időre esetre ki gondolt, 's le irot törvényei, mellyeknek némely tzikkelye időről időre ne kényszerittetne álomba merülni, melynek méjségébül tsak akkor ébreztik fel mikor a hazának állapotya meg engedi, és veszedelme alol fel szabadul.

Scipio, ez a nagy Ember, Romának erejével⁴⁸ a⁴⁹ maga⁵⁰ érdemével Karthágót körül fogja. E' szerint minden győzelemre való eszközeit [17r] öszve kaptsoollya.⁵¹ A bé keritet város élelmet nem kaphatván éhségre jut. Szívén, el alszik reménysége; nem lát menedék hejet: minden felül le verettetés éri, hol végső veszedelmének halálos fohászkodása-it érzi életéhez⁵² közelgetni. A világ egy másra omlot viszontagságainak pusztito Menyköve kezd felette dörögni: Minden élő lélek hajlik, retteg, földre borul. Nints már kétségbe esés által való el ragattatás, sem vitézi dühösség. Azt sem engedi meg továbbá⁵³ a sors, hogy halálra való el tökélléssel is óltalmakra próbát tehessenek. Az édes Anyák, gyermekeiket ölekre szedve és⁵⁴ magokat szobákra rejtve sirnak; keserveknek záporával ásztatván kisedet származásainak zokogo, 's reájok esdeklő⁵⁵ tekinteteket, kik őket, gyenge kezeikkel nyakokon által szoritva sirattyák. [17v] Az atyák fiaikkal egybe ölelkezve zokognak, hazájoknak,⁵⁶ életeknek siratván örökös el vesztét, 's végső pusztulását. Minden tekinteten veszedelem, halál, sir koporsó van le rajzolva. A szomoru nézés minden felé tévelyeg, mindenüt állong, és kapuktul

⁴⁶ lévén <akkor>, az ⁴⁷ annak <jelen való> szükségével ⁴⁸ erejével <érdemével> a [Törlés két sor között] ⁴⁹ a [Beszúrás] ⁵⁰ maga<nak> érdemével ⁵¹ kaptsoollya <magát egyiknek el pusztítására, a másiknak győzedelmére>. A ⁵² <...> életéhez [Javítás a törlés fölött] ⁵³ továbbá <már> a ⁵⁴ és [Beszúrás] ⁵⁵ esdeklő <kép> tekinteteket ⁵⁶ hazájoknak, <'s> életeknek

falaktul, tornyoktul, szobáktul láttatik butszuzni, hol életének vigságai közt atyafiakkal barátokkal múlatot. Minden élet foháskodik sir, reménykedik, de a Tigris Rómának vér szomju dühösségét a Világnak keserve sem enyhitheti. Egy kapun bé rohannak: a várason eléb nyomulnak; valaki ellent ál fel kontzollyák: a házaknak tüzet vetnek. A másszor gyözedelmes Karthágóbéli vezér Azdrubál Scipiotul, életének kegyelmet kér, kinek felesége, látván alatsony reménykedését,⁵⁷ bátorságot mutat felette; — Eléb gyermekeit mind meg késeli, osztán ugy ugrik [18r] a tűzbe.⁵⁸ Egész váras prédára botsáttatik a katonáknak, hol az erőszak gyilkosság, rablás, ártatlan szüzeknek tsak nem halálig való meg fertéztetések — utolsó veszedelembé öltöztetik fel⁵⁹ magokat, Egekig halmozván egymásra az oly⁶⁰ fertelmes bünöket, mellyeknek sokaságátul a természet tsömörbe esik és a Napnak világa meg setétül. Tizen hét napokig tartot az égés, mig e fényes népes, és gazdag váras a tűztül meg emésztethetet.⁶¹ Scipionak szívet keserves fájdalom szorongatta, hogy vélle születet embersége és a természet kiáltása ellen, e rémitő veszedelemnek el követésére a Római tanátstul kényszerítettet.

Keressük⁶² az okot, melly⁶³ Rómát, e természetet irtóztató tselekedetre ösztönözhetete. [18v] Félthette é nyereségét hatalmát ditsösségét Kárthágotul minek utánna azt öszve törte, és rabjává tette? Minck utánna minden eszközetül tehetségétül meg fosztotta mellyel magának óltalmára lehetet vólna. A porban vontzollya már torkára hágván, és mikor amaz lábait meg ölelve kegyelmet kér, döföli kargyát szíven keresztül. Ezen fene tett a Római ki hirelt nagy erköltsökre tartozik. Nem emberségeseb ditsösségeseb tselekedet let vólna a meg gyözzettet Kartágón atyai módon uralkodni, minek utánna földre fektette mint oly ok nélkül való bolond dühösséggel el veszteni? Nem szeb dolog let volna a Világtul ditsértetni, mint átkoztatni, utáltatni? Jobbak voltak e hát⁶⁴ a régi erköltsök a maiaknál? De mindezek még kitsiny esetek, most közzelitek hozzá hogy elédbe terjesszem a min álmélkodásod közben meg

⁵⁷ reménykedését, <és haszontalan reménykedését «reménykedését»; veszet> bátorságot

⁵⁸ tűzbe. <Eléb az> Egész ⁵⁹ fel [Beszúrás] ⁶⁰ <a> az oly [Javítás: a törlés fölött]

⁶¹ emésztethetet. <melynél sebesebben emésztő állat e Világon nem találattik.> Scipionak

⁶² Keressük <hát> az ⁶³ melly<et> Rómát ⁶⁴ e hát [Beszúrás]

némuly. Scipio [19r] vallásának pompás buzgóságával⁶⁵ kívánván élni, hazájának törvényes szokása, 's hit béli⁶⁶ töredelmessége szerint a meg öldöklöt, 's égetet holtakra mongya ki átkát, következendő képpen. *Ó rettenetes Plutó, rémítsed és emésszed a Kartágó belieket bosszu állásoddal. Hogy a mennyi Nép, Nemzettség Váras ellenünk fegyvert fog jöjjön mind ily utolsó veszedelemre és pusztulásra. Tinéktek, Ó, a⁶⁷ pokolbéli minden féle kinoknak dühös Istenei, tinéktek átkozza el áldozatul a haza, szájam által minden ellenségeit⁶⁸ s a t.*

Nézd! hogy mulattyák magokat az emberek álmodot Isteneikkel, ki-
ket el láthatatlan fertelmességekre tetézet bünökön túl ara kényszerite-
nek még, hogy barátságokért az ártatlanokat halálokon túl reménylet
bóldogságoktul is fosszák meg: hogy meg égettetések, fel kontzoltatá-
sok ne legyen elég bosszu állás rajtok, hanem véghetetlen [19v] örök-
ké való kinokkal is gyötrettesenek.⁶⁹ Akkor,⁷⁰ a vallásokkal el tévedet
emberek agyvelejekből tsinált Isteneikkel így alkuttak: „Uraim! Iste-
nek, mondanak nékik, mikor mi vérengzünk ti is vérengeztetek, mikor
öldöklünk, öldököllyetek, mikor vendégeskedünk vendégeskedjete, mi-
kor átkozunk átkoztatok, hogy minden gonosságunkban bolondságunk-
ban részt vévén véletlek tzimborába vétkezve büntetéseteket el kerül-
hessük!” De ne hid még is hogy Scipio ezeket úgy vette⁷¹ vólna, a mint
vallotta. Vallani mindent!, de hinni, tsak azt lehet a mivel Lelked, józan
okosságod meg egyez. A tudatlan községre tartoztak az ilyen egy felől
irtóztató más felől nevettséges fel szentelt bolondságok. Tudod, hogy
a tudatlanok miat, kéntelenek az okosok e Világban, magokat sokszor,
mint eszetlenek [20r] mútatni. **Igy kellet az ostoba népet szerentsés
vakságában fen tartani hogy az Istenek tsak Rómát tekintik;⁷² abban
gyönyörködnek, abban láttyák ditsőségeket; hogy meg átalkodással, és
gyözedelmeknek bizonyos reménségével hartzollyanak.** Minden Nem-
zet, vallás magának foglalta e Világ Istenét a többire rá mondván, hogy
legyen Ördögé. Így a Világ magát költsönben Ördögnek attá. Ez a
Mennyet Földet gunyoló, és természetet gyalázó részeg értelem sokáig

⁶⁵ <szokásából> buzgóságával [Javítás a törlés fölött] ⁶⁶ béli <buzgósága szerint> töredelmessége ⁶⁷ a [Beszúrás a lap bal szélén] ⁶⁸ ellenségeit <...> s a t. ⁶⁹ gyötrettesenek [Javítva ebből: gyötressenek] ⁷⁰ gyötrettesenek <poklokban>. Akkor ⁷¹ <hitte> vette [Javítás a törlés fölött] ⁷² <láttyák> tekintik; [Javítás a törlés fölött]

falaktul, tornyoktul, szobáktul láttatik butszuzni, hol életének vigságai közt atyafiakkal barátokkal múlatot. Minden élet fohászkozik sir, reménykedik, de a Tigris Rómának vér szomju dühösségét a Világnak keserve sem enyhitheti. Egy kapun bé rohannak: a várason eléb nyomulnak; valaki ellent ál fel kontzollyák: a házaknak tüzet vetnek. A másszor gyözedelmes Karthágóbéli vezér Azdrubál Scpiotul, életének kegyelmet kér, kinek felesége, látván alatsony reménykedését,⁵⁷ bátorságot mutat felette; — Eléb gyermekeit mind meg késeli, osztán ugy ugrik [18r] a tűzbe.⁵⁸ Egész váras prédára botsáttatik a katonáknak, hol az erőszak gyilkosság, rablás, ártatlan szüzeknek tsak nem halálig való meg fertéztetések — utolsó veszedelembe öltöztetik fel⁵⁹ magokat, Egekig halmozván egymásra az oly⁶⁰ fertelmes bünöket, mellyeknek sokaságátul a természet tsömörbe esik és a Napnak világa meg setétül. Tizen hét napokig tartot az égés, mig e fényes népes, és gazdag váras a tűztül meg emésztethet.⁶¹ Scpionak szivét keserves fájdalom szorongatta, hogy vélle születet embersége és a természet kiáltása ellen, e rémitő veszedelemnek el követésére a Római tanástul kényszerítettet.

Keressük⁶² az okot, melly⁶³ Rómát, e természetet irtóztató tselekedetre ösztönözhetette. [18v] Féltette é nyereségét hatalmát ditsösségét Kárthágotul minek utánna azt öszve törte, és rabjává tette? Minek utánna minden eszközetül tehetségétül meg fosztotta mellyel magának óltalmára lehetet volna. A porban vontzollya már torkára hágván, és mikor amaz lábait meg öelve kegyelmet kér, döföli kargyát szivén keresztül. Ezen fene tett a Római ki hirelt nagy erköltsökre tartozik. Nem emberségeseb ditsösségeseb tselekedet let volna a meg gyözetetet Kartágón atyai módon uralkodni, minek utánna földre fektette mint oly ok nélkül való bolond dühösséggel el veszteni? Nem szeb dolog let volna a Világtul ditsértetni, mint átkoztatni, utáltatni? Jobbak voltak e hát⁶⁴ a régi erköltsök a maiaknál? De mindezek még kitsiny esetek, most közvelitek hozzá hogy elédbe terjesszem a min álmélkodásod közben meg

⁵⁷ reménykedését, <és haszontalan reménykedését «reménykedését», veszet> bátorságot

⁵⁸ tűzbe. <Eléb az> Egész ⁵⁹ fel [Beszúrás] ⁶⁰ <a> az oly [Javítás: a törlés fölött]

⁶¹ emésztethetet. <melynél sebesebben emésztő állat e Világon nem találtatik.> Scpionak

⁶² Keressük <hát> az ⁶³ melly<et> Rómát ⁶⁴ e hát [Beszúrás]

némuly. Scipio [19r] vallásának pompás buzgóságával⁶⁵ kívánván élni, hazájának törvényes szokása, 's hit béli⁶⁶ töredelmessége szerint a meg öldöklöt, 's égetet holtakra mongya ki átkát, következőképpen. *Ó rettenetes Plutó, rémített és emésszed a Kartágó belieket bosszu állásoddal. Hogy a mennyi Nép, Nemzettség Váras ellenünk fegyvert fog jöjjön mind ily utolsó veszedelemre és pusztulásra. Tinéktek, Ó, a⁶⁷ pokolbéli minden féle kinoknak dühös Istenei, tinéktek átkozza el áldozatul a haza, szájam által minden ellenségeit⁶⁸ s a t.*

Nézd! hogy mulattyák magokat az emberek álmodot Isteneikkel, kiket el láthatatlan fertelmességekre tetézet bünökön túl ara kényszerítnek még, hogy barátságokért az ártatlanokat halálokra túl reménytel bódogságoktól is fosszák meg: hogy meg égettetések, felkontrolláltak ne legyen elég bosszu állás rajtok, hanem végzetlen [19v] örökké való kinokkal is gyötretessenek.⁶⁹ Akkor,⁷⁰ a vallásokkal el tévedet emberek agyvelejekből tsinált Isteneikkel így alkuttak: „Uraim! Istenek, mondanak nekik, mikor mi vérengzünk ti is vérengesztek, mikor öldöklünk, öldököllyetek, mikor vendégeskedünk vendégeskedjétek, mikor átkozunk átkoztatok, hogy minden gonosságunkban bolondságunkban részt vévén véletlek tizborába vétkezve büntetéseket el kerülhessük!” De ne hid még is hogy Scipio ezeket úgy vette⁷¹ vólna, a mint vallotta. Vallani mindent!, de hinni, tsak azt lehet a mivel Lelked, józan okosságod meg egyez. A tudatlan községre tartoztak az ilyen egy felől irtóztató más felől nevettséges fel szentelt bolondságok. Tudod, hogy a tudatlanok miat, kéntelenek az okosok e Világban, magokat sokszor, mint eszetlenek [20r] mutatni. **Igy kellett az ostoba népet szerentsés vakságában fen tartani hogy az Istenek tsak Rómát tekintik;⁷² abban gyönyörködnek, abban láttyák ditsőségeket; hogy meg átalkodással, és gyözedelmeknek bizonyos reménségével hartzollyanak.** Minden Nemzet, vallás magának foglalta e Világ Istenét a többire rá mondván, hogy legyen Ördögé. Így a Világ magát költsönben Ördögnek attá. Ez a Mennyet Földet gunyoló, és természetet gyalázó részeg értelem sokáig

⁶⁵ <szokásából> buzgóságával [Javítás a törlés fölött] ⁶⁶ béli <buzgósága szerint> töredelmessége ⁶⁷ a [Beszúrás a lap bal szélén] ⁶⁸ ellenségeit <...> s a t. ⁶⁹ gyötretessenek [Javítva ebből: gyötretessenek] ⁷⁰ gyötretessenek <poklokban>. Akkor ⁷¹ <hitte> vette [Javítás a törlés fölött] ⁷² <láttyák> tekintik; [Javítás a törlés fölött]

fertőztette az emberi értelmet, míg az igaz böltsesség a Földről el töröl-
hette, de⁷³ a bolondoknál, minden szembe szökő tapasztalás ellen, még
is it, ot a Világon,⁷⁴ virágában van.

El töröltetet hát Kártágó a leg kegyetleneb veszedelem közt. Sajnál-
lod,! De olvastad már Száguntumnak éppen [20v] ezen esetit, melybe
Annibál által el⁷⁵ temettetet. Kartágó költsönét kapja vissza. De, ki, 's
mi bünteti hát? Álmodot Istene? Mert a Jehovát nem isméri, sem az,
ő reája nem figyelmez? Vak esetek által verettetik? hol hogy legyen
ezeknek ítélő székek, és büntető igasságok? Hogy élt az Igaz Isten
azokkal, kik isméretin kívül voltak? Minek ezeknek az ostor, és áldás
ha⁷⁶ mindenhogy kárhoztatnak fiai akár jók akár rosszak? Legyen így
vagy úgy de csak látod hogy Kártágoval az esik, a mit ő Száguntumon
ejtet. Fejtegesd e dolgon való elmélkedésednek fonalát: kinlódgy véle
míg szövevényébül utra kapsz ki. Én fojtában fáradok, nyomorogj te is
néha Olvasó! Ugy láttzik, mint ha az Emberi Nemzet vakon is örökké
az Igaz Istent ismérte vólna, csak hogy mindent reá fogot osztán, a mire
magának szüksége vólt. [21r] Lehetetlen nevetve nem fakadnod mikor
látod hogy majd nem minden Nemzet más, 's⁷⁷ más tettzésbe akaratba
teszi⁷⁸ e Világnak,⁷⁹ akarattyában örökre változhatatlan Istenét. De az
Emberi hivalkodás⁸⁰ változó szokását, és időrül időre magával ellenkező
módiát, szinte úgy fel vitte az Egekbe oly⁸¹ szüntelen való változások alá
vetvén Isteneit is,⁸² mint önnön eszetlenségét! De e nem baj! Soha se
törődöt véle hogy Istenét teremti Emberré, ki ötöt teremtette.⁸³ És úgy
hitte, hogy nagyob ditsősséget tulajdonit néki ha ollyá teszi mint maga,
mint ha Isteni természetiben meg hagygya. Minek legyenek mond, az
ollyan Istenek kik soha sem verekednek nem szerelmeskednek, nem ha-
ragusznak, indulatokrul, szenyvedésekrül nem tudnak s a t.

⁷³ <mely> de [Javítás a törlés fölött] ⁷⁴ Világ<ban>on, <a pogányok közt,> virágában
⁷⁵ el [Beszúrás] ⁷⁶ <mivel> ha [Javítás a törlés fölött] ⁷⁷ 's [Beszúrás] ⁷⁸ teszi [Beszúrás]
⁷⁹ Világnak, <egyetlen egy> akarattyában ⁸⁰ hivalkodás <s> változó ⁸¹ oly [Beszúrás a
lap bal szélén] ⁸² is [Beszúrás] ⁸³ teremtette. <azzá.> És

[21v] HARMADIK SZAKASZ

613.

Emlékezetbe vólt már, hogy Görög Országot, a szabadsággal, Róma mennyire meg örvendeztette. De ezt addig tselekedte mig Kartágóval küszködésben vólt. Ezzel dolgát végezvén lárváját ortzájáruul le vette, és a loszkodásbul fel állot; ugy mint az oly puskás ki a vad állathoz sokáig hason mász de mikor osztán lövésre éri fel ál, és akár mely sebes repüléshez fogjon,¹ el lövi. Nagy keservére szolgál az együgyü sokaságnak hogy az Uralkodásra vált ravasz okosság tapasztalása után is, ujra meg ujra mindég meg tsalhattya. De itt bár hogy okoskottak vólna is² már a Görögök menedék helyek többé nem vólt. Le verte Romának marha ereje. [22r] Addig kel vala ellene hadakozni mig ő is Kártágóval küszködöt, De³ Roma, a Görögöket mindég szabadnak kiabálta addig, mig ideje el nem jöt, hogy félelem szemérem nélkül szemekbe⁴ köpködjön, és oroknál⁵ fogva huzza maga után. Azt mondog, hogy nem szégyenlette Roma? Jaj! édes halandó barátom tudod é hogy tsak Ember szégyenel, de Emberek soha se. Mit szégyenel⁶ egy gyözedelmes, Uralkodó nagy tanáts. A pirittsa meg ortzáját, ki hatalma alat nyög? Vagy a benne élő Lélek isméret hozza ortza pirulásba? Tanátsnak soha se vólt Lélek ismérete soha se is lesz, tsak nyeresége ditsössége, és oly törvényne mellyet maga szab magának hogy⁷ tárgyait el érhesse. Valamennyi [22v] Ember van e Világon Lelki isméretire nézve mind külömböz szomszédjátul; Innen van, hogy három, négy 's öt száz különös

¹ fogjon <amaz>, el ² is <továbbá> már ³ <hanem> De [Javítás a törlés fölött] ⁴ szemekbe [Javítva ebből: szemebe] ⁵ <oránál> oroknál [Javítás a törlés fölött] ⁶ szégye<...>nel [Javítás a törlés fölött] ⁷ hogy <ezen> tárgyait

értelmü Lélekbül⁸ öszve tet tanáts egy Lelki ismeretté nem lehetvén, e nélkül marad, és⁹ tsak nyereségét, hasznát veszi¹⁰ annak.

Haszontalan idő töltés vólna az apró eseteket környül állásaival it elő beszélni. A mely eseten véled nem okoskodhatom, el hagyom; tsak azt szeretem, a mi oktat. Én oly¹¹ író nem vagyok hogy minden történetet szentség törés béli félelemmel irjak meg mások után, hanem gondolkozni tanulni kívánok. Tsak az, hogy **Görög Országnak szabadságát is a Rómaiak alájok tapották. Az Ahéi kötést Confederatiot semmivé tették.** [23r] Tsak ide tekintsünk hogy a nagy Lelkü Rómaiak Korintus várassát mely az előt már kilentz száz ötven esztendővel épült; a leg fényesebb, és¹² drágaságokkal leg¹³ rakottab¹⁴ helyet, fegyverrel, tüzzel töröltté el mint Kártágót. Hogy tehette vólna ezeket Róma ha pallérozot erköltsel és tudománnyal birt vólna. Az a régi együgyűség mindenüt fenesség. Mennyi háboru, foglalás esik most Európában, de egy falut se hány kardra egyik fél ellenség is. Nem tsak, de élelmére sem teszen a föld népen ragadozást. Tsak job hát manérral változni az erköltsnek és tudománnyal szelédülni, mint tudatlanságában duló haramiát, és vér szopó Tigris mutatni. Nyála tsorgó bolond mondhattya hogy a Római vitézek a miéinknél külömbek¹⁵ vóltak [23v] Bónaparténak által ellenébe Romának minden vitézze füstöt vét; mivel tudod, hogy¹⁶ a ki¹⁷ nem emberséges, nem ember.¹⁸

Igaz, hogy a tudománynak, mesterségnek fel emelkedése, pompát, vesztegetést¹⁹ bujaságot huz maga után mely dolog a társaságnak egy részét jól lakásában ökredezövé, más részét sokszor éhel halóvá teszi. De ez ingyen sem oly részeg veszedelem, és természetet gyalázó veszettség. Mikor hoz a természet szárazság, akár ár vizek által, vagy gádzalkodás beli hibával, sorsunk külömböztetésével valamely országra oly rettentő veszedelmet, mint az emberbül meg veszet állatok. Korintust kilentz száz esztendeig minden zürzavara és viszontagsága meg szenyvedi a természetnek mig az ostoba²⁰ Konzul Mummius porrá nem téteti,

⁸ Lélekbül <személybül> öszve ⁹ és [Beszúrás] ¹⁰ <vévén> veszi [Javitás a törlés fölött] ¹¹ <... > oly [Javitás a törlés fölött] ¹² és [Beszúrás] ¹³ leg [Beszúrás] ¹⁴ rakot<váras> tab [Javitás a törlés fölött] ¹⁵ <emberségesebbek> külömbek [Javitás a törlés alatt, a lap alján] ¹⁶ Bónaparténak ... hogy [Beszúrás a lap felső szélén] ¹⁷ ki <pedig> nem ¹⁸ ember <, ezt teszi>. ¹⁹ vesztegetést <... > bujaságot ²⁰ ostoba <C> Konzul

[24r] ki midőn annak hozzá foghatatlan drága festéseit, egész világon fel nem tanáltható képeit ostobák által küldené Rómába, embereihez így szól. *El ne rontsátok, vagy törjétek valamelyiket, mert kötelesek lesztek éppen olyat állítani a magatok költségén.* Mintha a Korintusi képeket tekenő tsináló Tzigányok is ki tudnák faragni. Boldog együgyűség!, ezt mongyák némelyek mely az erköltsnek tudomány által való ragyogását meg haladgya? Igen! ha ez a boldognak mondot együgyűség vérszopo feneséggel, világ rablásával nem vólna öszve köttetve. Had járjon, ha a Kunyhóban, vágyodások nélkül élő embert együgyűsége bóldoggá teszi, de vezérlésben, országlásban, minden ostoba, Isten ostora. A kevélység bosszu állás [24v] dühösség, kegyetlenség meg maradnak a vezérben mint az állatokban a mi mérsékellye, az²¹ emberség, tudomány, böltsesség, ki maradnak, mely szerint az ilyen emberek, formájok alat, mindég tsak fene vadakat mutatnak. Inkáb szerelmeskedgyenek az emberek néha néha meg ittasodva, mint egy mást öllyék, égessék, rabolják ily²² bóldog tudatlanságnak közepette.

De nem is igaz hogy a tudományok erköltsünket vesztenék. Mihent az Emberi Nemzet ebben fel tanállya magát,²³ hogy sok²⁴ vagyona közt mértékletesen élyen nagy²⁵ evéssel, ivással egésségét; pompával jövedelmét ne vesztegesse, minden lehető világi bóldogságát utól éri. Már pedig ehez igen sokan közzelitenek, és az időnek erköltsé is ara mutat. Hány részeg [25r] Grofot, Hertzeget, nagy Urat látz de a bóldog tudatlanság költsönbe veri magát agyon a tsapszékekben 's máig is ragadoz, mellyet okosság tudomány büntet. Tsak a készületekben, öltözetben, fényes épületekben eszetlenkednek nagyon, de azok sem valósággal böltsék,²⁶ ha jól beléjek nézel, mihent fekvő jószágok vesztével építenek. Minden házat tudatlanság vesz el, ha külömben el kerülhetetlen szerentsétlenség által nem pusztul,²⁷ de melyik az a szerentsétlenség erköltsének hibáján kívül? Mi az oka hogy egyik embernek nints elég; a másik pedig kevésbül is bóldogul él? Az, hogy amaz tudatlan, ostoba; e pedig okos, és tanúlt. Job hát tudni, mint eszetlenkedni. [25v] A felső rangokban, 's hivatalokban is sok halandónak tsillagzik fényes értelme 's

²¹ az [Beszúrás] ²² ily [Beszúrás a lap balszélén] ²³ magát <böltsessége ... >, hogy
²⁴ <nagy> sok [Javítás a törlés fölött] ²⁵ <Felettéb való> nagy [Javítás a törlés fölött]
²⁶ <tanúlt emberek> böltsék [Javítás a törlés fölött] ²⁷ pusztul <. el>, de

pompás beszéde de még sints valóságos tudománya sem helyes okossága. És ha romlik, pusztul, ne az Európai tudományoknak tulajdonítsa mellyeket nem ért, hanem tudatlanságának és eszetlenségének. Ved, magyarázd, fontold, és tekerjed fatsarjad akár hogy, de valaki magának önnön romlására dolgozik, legyen egyben, akár másban mind elme hibából tselekszi, és egynek sem oka a mesterség sem tudomány. Mit tehet rólla a tudomány ha nem tudod, és az okosság, ha meg nem szerezheted. De valaki igazán tanult férfi, magát romlásra nem viszi.

Fordullyunk vissza utunkba **Viriát Spanyol Országi fő Kapitány [26r] Luzitaniában, a Romaiak ellen midőn máshol is hadakba foglalatoskodnának fel támad, ütközik, és erejeket szélyvel szórván, végre velek meg egyez. Birodalmat tsinál magának; azzal le ül. Békesség kötésén nyugodot, mellyet Romával,²⁸ fogadások közt, hit alat szerzet. Ki ki önnön Isteneire²⁹ Lelke ismételre nevére betsületire³⁰ ajánlotta fogadásának meg állását.**

De a Római Nép nem szünhetet meg szívében foházkodni titkon, hogy Viriáttul meg verettetet, és az által meg aláztatására mutató békességre kényszerítettet. Istenekre³¹ tette fogadását, De soha se tudnád hogy az Uralkodó hatalmak Isteneiket mitsoda móddal ismérték és félték, mivel ugy láttzik hogy az Istenek tsak³² tsalásra szolgáltak eszközül.³³ [26v] Hitire tett Róma fogadást hogy hitetlen lehessen, Isteneit hivta bizonyágul, hogy Istentelenségét annál szerentsésebben elkövethesse. Viriát, Romának minden önnön szentségeire meg tet fogadásán, Istenein, vallásán, betsületin, emberségén, Elizeumán, Tartarussán, tsendesen nyugodot; el nem hitetvén magával, hogy az emberek mind ezen nagy tárgyakat tsak hitetésből állítanak fel e Világon tiszteletre, szivekben pedig rajtok³⁴ nevetve.³⁵ Hogy hatalmakat szentségeket tsak azért terjesztenék ki vallással törvénnyel, hogy szárnyaik alat annál bátrabban ragadozhatnak, minden bünöket a végezés nyakába tolván.

A lesz; hogy **Konzul Servilius Cépcion** Romának Isteneivel, hitivel, betsületivel, fogadásival semmit se gondolván, **Viriáton**³⁶ tsendességé-

²⁸ Romával, <Isteneikre...> fogadások ²⁹ Isteneire <Lekl> Lelke ³⁰ betsületire <ette> ajánlotta ³¹ Isteneikre <Lelkekre> tette<k> ³² tsak <a bizonyos> tsalásra ³³ eszközül [Beszúrás a lap alján] ³⁴ rajtok [Beszúrás] ³⁵ nevet<nek>ve. [Javítás a törlés fölött] ³⁶ <Viriát> Viriáton [Javítás a törlés fölött]

ben, békességében, titkos [27r] készüléttel,³⁷ reá üt.³⁸ Ezen alacsony tsalással,³⁹ Cépion nem bódogulhatván, gonosz tévöket, az az gyalázatos büneik által már betsülletekben örökre el kárhozot fertelmeseket fogad meg pénzel, hogy Viriátot álmában ölnék meg. Hogy egyezteted ezt a Római nagy Vitézi erkölcsöknek méltóságával? Merül ragaszthatna rá Livius ditsösséget? El vesztik a vezért, és azon tul minden szemérem emberség nélkül való⁴⁰ hitetlenségre, kegyetlenségre vetemednek. Numántziára rohannak a gazdag népes váarasra, mellyel kettős frigy kötésben állottak, és Emilius Scipiot küldvén ellene, vélle, mint Kartágóval, Korintussal ugy tesznek. Tüzzel öldöklő fegyverrel törlik el e Földrül. [27v] Ezt szeretnéd már tudni, mint a dologbul ki nézted, hogy a felső hatalmak az Isteneknek és természetnek szentségét, igazságát mitsoda Mennyei tudomány, az az vallás által ismérték? Jupiternek büntetésérül, Plutónak komor országáruul mit álmottak? Mind ezen szentséges vázak Romának oltáira fűggesztettek fel azért, hogy az Uralkodásnak bünei szárnyoknak árnyékába, idvezitő eszközökké változzanak a⁴¹ jövendölő, áldozó, magyarázó papok szájak vallása szerint, kik mindég Római Patriciusokbul választattak a fel szentelt hitetésre. Valamit a Tanáts tselekedet, akarták nem, az Isteneknek is meg kellett benne egyezni. Könnyen meg lehetet, mert az Istenek sehol se vóltak, tsak az emberek papoltak, kiket tsetsemő koroktul fogva⁴² arul el hitettek, hogy valamit az Ország tselekszik mind Jupiter nevében tselekszi,⁴³ annak sugarlásábul. Szoktassad gyermekedet kitsinységétül fogva hogy Ördögöket tiszteljen; más Istenei nem lesznek.

[28r] E szerint gyözedelmeskedik Róma, e szerint gyűjti magába a fel dult Világnak és ki rablot Nemzeteknek prédáját mind addig mig dögletes kövérségeknek sokaságátul szivére kelevény nem fakad. A sok gyözelem, nyereség tsak oda dült ki, hogy a gazdagok gazdagodjanak általa, temérdek vagyonok közt uszkálván vágyodásikkal; és a szegények szegényedjenek kik tsak szolgáltak és semmit se kaptak azon ke-

³⁷ <készületébül> készüléttel ³⁸ <hirtelen kirohanással rajta ront.> reá üt. [Javítás a törlés fölött] ³⁹ tsalással, <'s erejéhez nem bizakodo tolvaj félelemmel, és utállatra vető galád hit szegéssel (mert nevezzük ugy a hogy hívják)> Cépion ⁴⁰ <való → «élőt»haramiákat meg haladó> való [Javítás a törlés fölött] ⁴¹ <o> a [Javítás a törlés fölött] ⁴² fogva <vele>arul ⁴³ tselekszi, <és> annak

nyértül üres kevélységen kívül, hogy győzedelmesek. A gazdagok, fő Rendek oly rémitő messzeségre el távoztak a köz néptől hogy az első csoport ki dagadt kövérségnek, a második pedig éh halálában mozgó meg hideget tetemnek láttatot. A városnak vezérlő és Fejedelmi része eléb telvén meg⁴⁴ torkig kintsel gazdagsággal hatalommal, mint tudománnyal, böltsességgel; vagyodásaitul, indulataitul, kevélységétül ragattatva, veszni tért. Minden nagy ház királyi udvarnak nézvéen magát egész Rómának tiszteletit, álmétkodását⁴⁵ kívánta magára⁴⁶ huzni. A gazdagok és szegények közt [28v] fen álló háborunak tüze mely a külső ellenségeknek tsatájok idején hamvába pislogot, már most ujra gerjedezni kezd. Haszontalan tétettek paraszt nemes Konzult, mert a nép tsak éheznet, és királyi méltóságának aszaló füsti közt inségének terhe alatt nyöszörgöt. Véreknek ontásával Kartágot el törölték, és a győzelembül szegénységeket vitték haza nyereségül, oly kintses házait töltvén meg⁴⁷ a Nemzeteknek, honnan enni nem kaptak. Az ország gazdag vólt, a Nép kóldus.

A nagy házak közt halomra omlot sok kints minden emberi vágyódást tárgyára uszítot. Valamennyi vólt, ki magában eröt, értelmet érezhetet mind hirre, elsőségre törekedet. A vólt ditsösséges ember, a kinek a Nép tapsolt, mivel rangal szabadsággal egyenlök lévén más móddal magokat egymástul nem különböztethették. Minden fő embert meg részegitet a ditsösségnek kívánása. Ezen veszedelmet némely haza fiak ki nézvéen akadályra gondoltak. De mikor már az ostrom meg indul, valamit ellene vetnek tsak törésnek és⁴⁸ [29r] szakadásnak teszik ki.⁴⁹ A hosszas győzelem és nyereség által, lassan lassan áradt a veszedelem, mellyet az országok foglalásával való fen hagyás gátolhatot vólna meg egyedül. A Világnak el foglalása nem segitő eszköz a birtokosok közt való egyenlök szabadságnak⁵⁰ rangnak fen tartására. Róma örök-ké foglalván tzéllýával dolgozot ellenkező képpen. Mihent mindent el foglaltak, a király polgárok vágyódásának, tsak Róma let egyedül ki tétetet prédája. Öszve gyült a sok nyereség: haza jöttünk, mindent meg gyöztünk: hogy osztozzunk már magunk közt?

⁴⁴ meg [Beszúrás] ⁴⁵ álmétkodását <magára> kívánta ⁴⁶ magára [Beszúrás a lap balszélén]
⁴⁷ meg [Beszúrás] ⁴⁸ és [Beszúrás] ⁴⁹ <vetik ki> teszik ki. [Javítás a törlés fölött] ⁵⁰ szabadságnak

Két ismeretes érdemü nagy ember Kájusz és Tibérius Grakhus állanak ki a Római Theatrumra. Az Afrikai Scipio Leányának, a betses Korneliának voltak fiai, oly anyának,⁵¹ kinek neve, minden asszonyi érdemet láttatik egytzerre ki mondani. Tudomány, okosság: az ékesen szóllásnak fel emelt méltósága egy felől, más felől a beszédnek méjsége, ereje rajzolták e két Grakhusnak érdemeit Világ elibe.⁵² [29v] Nemes indulat, emberség, igazság szeretet, a Nemzeti ditsösség, bóldogság állandóságának kívánása; a szegények el vettetet éhező sorsán való emberi szánakozás, vitézi bátorság; nagy dolgokra való maga el tökéllés sugarlották⁵³ őket lelkekben.

Már a várasnak vidéke tsak a gazdag polgárok által biratot, hol a rabok széllyel el terülve mivelték a földet. Embertelenségül vétetik a fejedelmi hazafiaknak⁵⁴ életek módgyában, hogy értelmekkel szabadságba bálványozván, ők, magok rabokat tartottak. De nagy volt a szorulás. Az országnak minden lakossa szabad embernek ismértetvén akarmely hivattallal rangal fénylet is ez, amazt ur dolgára nem hajthatta. Magának kellett Pretornak, Censornak, Consulnak ásni⁵⁵ vénsni, kapálni ha rabokat nem tartot, mert a hazának törvényes fekvése jobbágyot, takaszt, magában nem szenyvedet. A földet egy része a Nemzetnek mind meg vette rabokkal dolgoztatta, a sokaság semmiségre [30r] maradt. A két Grakhus e rémitő külömbséget számos hazafiakkal látván együt⁵⁶ belölle Nemzetére nézve veszedelmet jövendölt. Soha a számlálhatatlan sokaságu éhezök, a⁵⁷ kisebb számú gazdagoknak rend kívül való vagyonukat, a magok⁵⁸ siggato inségével egy sorban el nem fognák nézni minden időkre; mely szerint, ha ezen pusztito külömbség törvényesen, tsendesen nem változtatna, fegyverrel vérrel boritná el az országot és utólsó veszedelembé meritené el, hol a Nemzet változna magának ellenségévé. Ezek lehettek a Grakhusoknak indító okaik, noha az emlékezet más módon teszi fel, de én ezt Romának akkori állapottyából huzom ki, mely okokat a Tribunusok következő beszéde is meg erőssit, midön

⁵¹ <...> anyának, [Javítás a törlés fölött] ⁵² <különös halandónak érdemét hazája «a világ» elibe> Grakhusnak érdemeit Világ elibe. [Javítás a törlés alatt, a lap alján] ⁵³ sugarlották <meg őket «a Grakhusokat» Lelkekben> őket ⁵⁴ hazafiaknak <részekről> életek ⁵⁵ ásni <vesz> vénsni ⁵⁶ együt [Beszúrás] ⁵⁷ a <sokkal> kisebb ⁵⁸ magok <éjjel nappal> siggato

a földeknek új elosztását sürgetik, és az atyáknak a tanácsban így szólnak:

„A vadaknak, barmoknak van barlangok aklok, de a Római polgároknak, kiket különben e Föld királynak neveznek nints hajlékok melyben nyughassanak, nints birtokokban [30v] annyi fölgyök hol halottaikat el temethessék.”

Ezen beszédek Romát oly felleggel borították bé, melynek villámlásai minden ember szemébe tsapkottak, és dörgései minden szívet rettetgettek. A tanács ki nézte hogy a régi Licinia törvényt kívánnák új lábra állítani mely szerint egy Római polgárnak öt száz hasáp földnél többel birni szabad nem vólt. De tudod, hogy a fényességhez, gazdagsághoz bőv éléshez szokot embereknek alku szerint,⁵⁹ szegénnyé lenni nehezebb dolog a halálnál is.⁶⁰ Késő már e változáshoz fogni minek utánna Róma vagyonnal, elmével két egymással ellenkező Nemzetté és⁶¹ Országgá let, hol egyiknek fel emelkedése a másiknak el sijjedése.

Tiberius Grakhus, minden reá⁶² rohanó akadályok ellen ostromnak ment. Hijában kiáltot a tanács, hogy újítást tenni nem lehet; minden⁶³ meg vetet mesterkedést [31r] lába alá tapodot, mivel az ország népe, számtalan voksát néki attá szájába. Tsak meg állittatik hogy a Licinia törvény fel éledjen,⁶⁴ és a nagy birtokok oszollyanak szélyyel. Mit tegyenek a nagy házak, és⁶⁵ a tanács. Minden módokhoz kapkodnak, mindennüt üres kézzel maradnak. Valamihez nyulnak, mind ki tűnik kezekbül. Vállat vonitva, nagyot sohajtva, végre, tsak engedni, és nézni kel. Tiberius Grakhus maga nyujt nékik⁶⁶ módot.

Kevés nagy erkölts van olyan e Világon mellyet győzedelmének ditsőségének nagysága; és⁶⁷ szerentséje, a⁶⁸ mértékletességnek határán kívül ne ragadjon, mellyen tul, minden világi hatalom, emberi okosság és erő, veszedelembé merül. Nints oly emberi dolog mely kisebb, és nagyobb határok közzé ne vólna véve honnan odéb nem.⁶⁹ Tiberius odéb megyen. Nem elég néki hogy⁷⁰ e soha már nem reméltet földek osztályát végbe viszi, ha nem tul ezen az ország tárházába le tet kintset

⁵⁹ szerint, <... > szegénnyé ⁶⁰ <magánál a lehetetlenségnél is.> a halálnál is. [Javítás a törlés fölött] ⁶¹ és [Beszúrás] ⁶² <ellene> reá [Javítás a törlés fölött] ⁶³ minden <ellen> meg ⁶⁴ fel éled<... >jen [Javítás a törlés fölött] ⁶⁵ és [Beszúrás] ⁶⁶ nékik [Beszúrás] ⁶⁷ és [Beszúrás] ⁶⁸ a [Beszúrás] ⁶⁹ nem. <lehet.> Tiberius ⁷⁰ hogy <a> e

is ki osztattya a népnek, mellyet [31v] a Pergamoi király Eumenes testált volt Rómának. Mint közönséges vagyont, kintset a tanáts, ország szükségére tette el, Grakhus pedig annál fogva hogy a Római népnek van testálva a lakosok közt el osztotta. A kints el oszolván,⁷¹ az országnak semmi sem maradt. Már, itéld meg, mitsoda móddal volt a testált vagyon inkább, 's helyesebben a Római Népé, ugy é, ha tárházába zárja hazájának közönséges szükségeire vagy hogy ki ki kezéhez vévén⁷² részét, köztök el enyésszen, és lévén, ne legyen? **Továb megyen Grakhus: a törvénynek természete ellen kéri a Néptül hogy Tribunusi hivatalában választás nélkül tartsa fen, oltalmazza, mivel ellenségei halálára törekednek. Ez egy kevésse sujjos, 's gyanús is.**

Ezeket látván a tanáts gyanuságba jön, hogy Tibérius magának hivatalánál fogva állandó Uralkodást kíván,⁷³ hogy a fő Rendet a nép által hatalma alá zárhassa. [32r] Ennél fogva a tanáts béli férfiak lármába jövéen a Kapitolumba fel indulnak, mert ot tartatot a Nép gyűlése. Scipio Nazika, ki Tiberiussal onoka gyermek volt fel kiált a tanátsban, hogy *a ki igaz hazafi mennyen utánna*. Ki rohannak, mennek. Tuttára esik Grakhusnak a veszedelem. Valamely jelen egyezet meg barátival mellyet ha mutat segedelmére tennének. Most a jel meg ismértetik. A volt, hogy ha szorul, két kezét fején tartsa fen. Amazok ezt látván el hitték hogy Tiberius az által koronáztatni kíván. Jönnek mennek vetélkednek, de a dolog ot üt ki, hogy Tiberiust három száz pártos baráttyaival egyetemben agyon verik.

Tsenedesedgyünk Olvaso! Nem fordult még elő ily eset. Hallik már a véres fergetgnek szomoru dörgése távolyrul, mely Rómához közelget, és a melynek minden erejével sem álhat ellent, mivel üző szele kebelébül támad. Majd el kezdi már Roma magábul⁷⁴ szopni a vért, mellyet a Föld minden nemzettségeinek testébül szit oda.⁷⁵ [32v] Scipio Nazikát, hogy valamiképpen a nép dühösségének ne tétessen ki áldozatul Asiába küldik követnek hol meg is hal. Emilius Scipio maga helybe hagyta öttének Tiberiusnak halálát, mely miat a sokaságtul gunyoltatván jószágára Romábul ki ment.

⁷¹ <mind el lévén> el oszolván [Javítás a törlés fölött] ⁷² vévén <belölle> részét, ⁷³ kíván, <szerezni> hogy ⁷⁴ <a maga testébül> magábul [Javítás a törlés fölött] ⁷⁵ <magába.> oda. [Javítás a törlés fölött]

De az osztály⁷⁶ felet való vetélkedés Tibériusnak agyon verettetésével meg nem szűnt, ki, ha tsak ebben állapotot vólna meg, hazájának szolgálva tzéllját el érhette vólna. De nem vólt osztán elég győzedelme után azon nyeresége is, mellyet az elöt lehetetlennek tsak nem állítottak, és maga is kívánságát tul rajta ki terjeszteni nem vágyakodot, ki nézvén mely nagy ez is. Végre ezer alkalmatosság és esetbül ki láthatod hogy valaki Romában a tanáts és fő Rendek ellen a községhez állot annak veszni kellett akár mely szerentséseknak láttattak is kezdetiben környül állásai. A nép hol meg dühödik, hol meg hidegszik: szája tátva ezt, majd azt halgattya: okosság nélkül düllöng [33r] hol ide hol oda. Szolgálattyáért agyon vernek, 's⁷⁷ vállat vonit. Mindenüt áldozattyává tészten lehetetlensége, és eszetlensége; vagy ellenségednek tanátsábül felül reá,⁷⁸ hogy szolgálod téged támad meg. Egy szóval valaki az ország sepreje közt fenekre ül, mind beléfül. Nem azt láttatom ez által mondani hogy a szegénység ügyét minden képpen, minden időre meg vessed, tsak ezt akarom értésedre adni hogy ugy segits igazságán a mint néki állapottya és sorsod meg szenyvedik: az az szembe szökve ügyét ki kiáltva soha se, hanem terhét, törvényeiddel tsendesen mérsékelve.

Az osztályon való veszekedés annyira ment hogy **Diktátorra kellett szorulni.** Scipio Emiliust vették tárgyul, a fő Rendek, tudván hajlandóságát e részre. A község meg ijedt,⁷⁹ melybül a let, hogy e nagy Embert más nap reggel, ágyában halva tanálták. Nintsen olyan érdem melynek ellensége⁸⁰ ne legyen! Scipiót, parasztok, Tiberiust Nemesek ölik meg. [33v] Mihent a Világi méltóság, nyereség, haszonvétel, a magában meg oszolhatatlan személyekre nézve egymás ellenében vannak tételve, mely szerint, ennek veszteni kel hogy amaz⁸¹ nyerjen, soha többé az emberek egymáshoz⁸² igazak nem lehetnek. Tsak azok állanak öszve, kik ugyan azon dologban nyerekednek, mig ezek is az osztályon öszve nem vesznek. Mint az⁸³ atyafiai, kik közt örökös háboru van uj meg uj frigy kötessel, és verekedéssel valamikor valamelyik közzülök meg hal.

⁷⁶ osztály <...> felet ⁷⁷ 's [Beszúrás] ⁷⁸ <reá> reá [Javítás a törlés fölött] ⁷⁹ <tutta> ijedt [Javítás a törlés fölött] ⁸⁰ ellensége <üldözője> ne ⁸¹ amaz <nyerjen> nyerjen ⁸² egymáshoz <...> igazak <...> nem ⁸³ az <osztályos> atyafiai

Scipionak ágyában való halála eset 624 ^{ben}.⁸⁴ Szabad Nemzet közt, a fel emelkedet, és⁸⁵ tündöklő⁸⁶ nagy érdemek eleitül fogva örökké halálos veszedelmek közt hányattattak. Valahol valaki a többinek felibe halad, azt, a hogy üthetik, szurhattyák, a⁸⁷ körülte lévő, el követik. Ha apro osztályos földes Ur társaid közt vagyonosab,⁸⁸ leg tekinteteseb, és⁸⁹ nevezeteseb vagy [34r] a sok szegény, és⁹⁰ Világtul ismértlen⁹¹ osztályosod, mind, reád támad, ugy agyarkodván tsevegén körülte, mint a tsendes állásában nyugovo szeléndek mellet az apró pudlik.⁹² Tsalárdnak kevélynek kiáltanak, rágalmaznak, azért hogy valamikor szüksége, valamelyiket torkon fogja mindég hozzád folyamodik érezvén érdemedet irigysége közben;⁹³ és te szabadíts meg. Nints oly kitsiny⁹⁴ tehetség mellyet az annál kissebbek titkos méreggel ne nézzenek. Tsak nem koldusnak kel lenni sorsoddal, és természet tsufjának termeteddel, hogy⁹⁵ ellenséged ne legyen egy is.

Metellus, majd nem második⁹⁶ Scipio ezen barátjának halálát meg értvén gyermekeihez így szól: „Mennyetek el temetésére a leg nagyub embernek, kit Róma valaha szülhetet, és a millyet látni többé soha se fogtok.”

Azomban Scipiot nem irigység ölte meg hanem attul félt a nép, hogy ha Dictatorrá tétetik, a földnek osztályát el törli. Más [34v] tekintetben meg lehet, hogy e veszedelmes dologban mely már annyinak okozta romlását Emilius Scipio nem kívánván mint Dictator,⁹⁷ a Nép, sem a tanás elöt utállatnak, veszedelemnek tárgyául ki tétetni, inkább kívánt mérget innya, mint akár a fő Rendeket magára támasztani a Népnek kedvezve, vagy magát számkí vettetni, a gazdagokhoz hajolva.

A hazának ezen hányattatása közben emelkedik fel Kájus Grakhus a látásnak határára, ki testvérjének meg ölettetésétül fogva, magánosságában lappangot, várván a szerentsés nyílásra, mely néki a szövevények közt⁹⁸ tzélljának el éréseire utat mutatna. Ara törekedet, hogy Tribu-

⁸⁴ 624 <esztendejében...> ^{ben} [Javítás a törlés fölött] ⁸⁵ és [Beszúrás] ⁸⁶ tündöklő <és> nagy ⁸⁷ <...> a [Javítás a törlés fölött] ⁸⁸ vagonosab ⁸⁹ és [Beszúrás] ⁹⁰ <és> és [Javítás a törlés fölött] ⁹¹ ismértlen <atyafi> osztályosod, ⁹² pu<m>dlik [Javítás átírással] ⁹³ <alat> közben; [Javítás a törlés fölött] ⁹⁴ kitsiny <érdem, és> tehetség ⁹⁵ hogy <irigyed> ellenséged ⁹⁶ <...> második [Javítás a törlés fölött] ⁹⁷ Dictator, <sem> a ⁹⁸ közt <utat mutatva> tzélljának

nus lehessen, és azon veszedelemnek álhasson végére mely testvérjét, sirjába temette. A tévelygő szegény sokaság tsak azt várta, hol üti⁹⁹ fel fejét¹⁰⁰ valami Nagy Ember, ki ügyét fel vegye és magát érte¹⁰¹ agyon veresse; a népet, a hol van, ot hadgya, halállal fizetvén nevének eszten-dős hírét, mellyet zene bona által szerzet. [35r] Haszontalanul kérte édes Anna Kornelia, hogy magát ne szerentséltesse; semmi féle veszedelemnek meg gondolása el nem ijeszthette elibe ki tet tárgyátul. A Romaiak magokban, a ditsösségnek hirnek kívánását a bolondulásig vitték. Nem vólt Nemzet e Világon¹⁰² mely nevével annyira igyekezet vólna hivalkodni de egy sem is fizette oly drágán.

A község Tiberius Grakhusra emlékezvén, ere, öszve bődült lármával rohant. Választásra tétetet ki Tribunusnak. Minden szegény örökös kárhozat alá eset szentség törésnek tartatta reá nem voksolni. A sokaság a földön nem férvén a házak fedeleit borította el ordítással kiabálván onnan Kájus Grakhus. Meg lesz. El indul Tiberiusnak nyomdokán, hol az osztályt meg nyervén, ezen felül minden ki gondolható módokat törvénné tet a Nép által mellyeknél fogva a tanátsnak, és fő embereknek hatalmát tekintetit kissébbithesse. Mihent mindent akar valaki [35v] azon szomorú esetnek teszi ki magát, hogy semmit se kapjon; vagy ha nyert, mindent el veszítsen. Grakhus vezérlése alá Népet adnak, hogy menne el vélek Kartágónak meg építésére, melynél fogva Romátul el távoztattyák. Tudod a távol levő emberrel mely könnyen bánnak hatalmas ellenségei othon. Hogy mitsoda áltatásokkal, módokkal dolgoztak ellene mellyekkel nevét unalomban hozták el hagyom. Kevés tudományul szolgál, mivel mi olyan esetben nem jövünk hogy azokat használhassuk. Tsak ot ütöt ki a dolog hogy Kájus zürzavarra, belső támadásokra érkezik haza. Minden míve fel van forgatva. Ó, Grakhus a lármában házábul nagy bátorsággal ki sétál mikor Konzul Opinius halálos ellensége a Kapitoliumban¹⁰³ a¹⁰⁴ népen győzedelmeskedik. Felesége esedezik néki, mint ez elöt édes Anna hogy ne mennyen. Nem! Agyon is verik, meg ölvén vélle majd [36r] három ezer pólgárt kik részire hajlottak, vagy vélle tartottak. Ezt szülte a község védelme.

⁹⁹ üti <még> fel ¹⁰⁰ <magát> fejét [Javítás a törlés fölött] ¹⁰¹ érte [Beszúrás] ¹⁰² Világon <k> mely ¹⁰³ Kapitoliu<on>ban a [Javítás a törlés fölött] ¹⁰⁴ a [Beszúrás]

Már legyen!, ha a Romaiak nagy emberek voltak de alig találtak köztök tsak egy is kiben esztelenség, bolonság, vagy kegyetlenség ne let¹⁰⁵ volna. Ugy láttatnak sokszor veszedelmeknek nemei, mint a barmok, mellyeket égő¹⁰⁶ ólokbul ki vernek, és a tűznek bögyve futnak vissza, ot vesztvén el magokat.

A Grakhusok törvénye el töröltet, de mivel még is e dolognak terhe nagyon az országra nehézkedet, a fő Rendek adót vetnek önként birtokaikra oly végbül hogy azon jövedelem esztendőnként osztasson ki a semmivel biro királyi Nép számára. It, ismét ez a rendetlenség támad hogy a fejedelmi fő emberek lesznek uraságokkal szabadságokkal a szegénységnek taksássai. Nem tutta Róma hogy igazítsa magát.

[36v] Botsás meg Olvasó; már it megént kéntelen vagyok az esetek sorátul meg szünni hogy Rómának nyavalyáját e részben is ki tapogathassuk. Nézzünk az ő tükörébe és lássuk meg magunkat. Gyere, okoskodgyunk.

Miért nem szünhetik meg e hazában a belső öldöklés, zenebona, vissza vonás, polgári eretnekség, mikor egész ország népe egyenlő szabadsággal él – és mind Ur? Nints¹⁰⁷ taksás, se rabota? Éppen e miat nem lehet tsendességben hogy mind Ur. Mivel paraszt népe nem vólt,¹⁰⁸ a fő Rendek¹⁰⁹ kéntelenítették földjeiket rabok¹¹⁰ által miveltetni, kiket barmokkal állattak egy sorra. Ez osztán a természet igasságának¹¹¹ sokkal nagyob gunyolására vólt mint a jobbágyság melynek még is, van tulajdon birtoka, törvénytül fügvén életével és vagyonával. Lehetetlen egy Országot is [37r] tsendes meg állapotásra hozni, ugy hogy lakossa mind Ur legyen. Rómának szükség felet való szabadsága vólt, mely rendetlenség egy felöl rabokat, más felöl uralkodó kóldusokat szült. Ted Urrá Magyar Országon mind a parasztot, akar az Urat parasztá, fenekkel fordítod fel. Most, egész ország fölgye a parasztság dolgozó kezében van. Szabadon keresi élelmét, adója törvényes határok közzé van véve; mellyeken tul, nem. Földes Ura, keresetit nem¹¹² veheti tul a tartozásán: élete, vagyona hatalmátul nem füg, mely szerint a Magyar paraszt

¹⁰⁵ <tanálatot> let [Javítás a törlés fölött] ¹⁰⁶ <lángoló is> égő [Javítás a törlés fölött]
¹⁰⁷ Nints <paraszt> taksás ¹⁰⁸ vólt, <a hazának> a ¹⁰⁹ Rendek <Urasága alat, azok> kéntelenítették ¹¹⁰ rabok<kal> által [Javítás a törlés fölött] ¹¹¹ igasságának <vólt> sokkal ¹¹² <el nem> nem [Javítás a törlés fölött]

is, mint a többi Európában, mondhattya hogy Ember. Söt sok, uránál gazdagab, és pénzt ád néki költsön. Mihent a parasztság királyi Néppé változna it is mint Romában, rabokat kellene föld mivelésre tartani, mint ot, mert a Konzulok, hadi vezérek, papok s a t. tsak nem használhatnának. Melyik rutab, és igazságtalanab dolog az emberiség ellen? Nem job let vólna a Római szegénységnek taksásságban¹¹³ birtokkal, [37v] gazdasággal élni a Nemesek alat, mint királyi szabadságban méltóságban éhezni, kóldulni, és adóssága miat lántzait tsörgetni. Ted Urrá a Magyar parasztságot, oly fel tétellel hogy semmije se legyen ot hagy vélle, és fölgyéhez kenyeréhez ragaszkodik inkább, mint Tekintetes nevezetéhez. A bóldogságnak valósága, élelemben terem, és soha e nélkül, semmi féle nevezet nem szülheti, mellyeken kívül¹¹⁴ ő ellenben el lehet. Így, valaki nevezetit, kenyerén veszi,¹¹⁵ szembe tünő bolond. A Római Nép így járt. Királyi méltóságában függesztette fel magát, talpa alat pedig nem vólt föld a min meg állyon, és a melynek termésébül kenyerét szájába tegye. Ezen rendetlenségnek szomorú következése az éhező szabad sokasággal ezt mondatta: *Vegyük el a birtokosoktul: amazok így szóllottak. Ne agyuk a tzudaraknak. Szerezzenek ök is magoknak mint mi. Ha szabad vagyok, nem birhatom [38r] azt, a mit szerzek, 's keresek magamnak. Mi tartasuk egy néhányan az egész országnak henye népét?* A nép ennek ellenében úgy okoskodik hogy az ország fölgye az ország népére tartozván, egy néhányan el nem nyelhetik. Mindenik résznek igassága van. Az országnak törvényes fekvése volt rossz, nem az ügy. Lehetetlen országnak fen állani ha paraszt népe nints a vezérlő nemességtül meg különböztetve, mely a hazának fölgyét kézi munkája által birja a nemességtül árendában mint egy. E' közönséges keresztyéni mondás hogy minnyájan egyformák vagyunk Isten elöt, it akadályul nem szolgál, mivel más világra tartozik. Legyen, ha a más világon a Tsászár¹¹⁶ kementze fütöjének lelke, az ő lelke mellé álhat,¹¹⁷ de ezen a világon nints oly erős meg határozással idvezülendő¹¹⁸ kotsis, ki magát Baldakinum alá¹¹⁹ huzhassa, Fejedelme mellé.

¹¹³ tsaksásságban <élni> birtokkal, ¹¹⁴ mellyeken kívül [Javitva ebből: mellyek nélkül]
¹¹⁵ veszi <magának>, szembe ¹¹⁶ Tsászár <nak> kementze ¹¹⁷ álhat, <is> de ¹¹⁸ idvezülendő <kots> kotsis ¹¹⁹ alá <huzhas> huzhassa, <Ura mellé.> Fejedelme

[38v] Tsak eddig elől hordot okaimbul is meg láthattad már magadat Romának tükörében, hogy Nemzetednek sokkal job törvényes¹²⁰ fekvése van mint a Római Népnak volt. Ted egyenlő szabadságba a parasztságot az Urasággal, azonnal vérrel, fegyverrel tüzzel boritod el a hazát. Inkáb parasztá lennék Nemességembül, hogy ők legyenek azokká felettem mint abban állapodhatnám meg hogy mind Urak, vagy parasztok legyünk. Így, valaki állittja hogy egyenlő szabadsággal ranggal lehet ország, tsak arul hitet el hogy a társaság fundamentom oszlopainak ismétetiben, tudatlan.

Már, mivel a Római Nép mind királyi szabadságban kivánt élni, vélle, ennél fogva történt,¹²¹ hogy mind rabbá let.

Lásd végre hogy hazádnak törvényes fekvése oly, melybül ki nem mehet, ha külömben veszedelemre nem kívánsz jutni.

[39r] Térjünk vissza már, és határozzuk meg hogy a **Grakhusok** a¹²² mértékletes okosságon kívül, valósággal derék emberek,¹²³ mely érdem a Romaiaknak mint egy¹²⁴ természetek ellen volt.

Egy személyben vagy egész hazában mindég vakmerőséget, meg átalkodást fenéséget mütattak. Nagy veszedelmére szolgál az embernek hogy ha valamihez szerentséje van, soha abban meg nem állapodik, hanem mind addig erőlteti mig kezébe nem szakad, 's onnan,¹²⁵ nyeresége ki nem tűnik. Hijába előtte ezer a példa, bele bukik¹²⁶ fővel veszedelmébe, mint az¹²⁷ oktalan állat.

Említettük fellyeb hogy az Urak az ehező,¹²⁸ király nép számára fekvő jószágokat önként való adó alá vettették. De ennek hamar eleit veszik; a mint látni fogod.¹²⁹

[39v] A fő Rendek, és birtokosok a népnek truttzára törvénybe veszik¹³⁰ hogy ezentul tellyes hatalma legyen minden további kérdésen kívül magának a Konzulnak a zenebonás polgárt el törölni. Ki bátor-

¹²⁰ törvényes <fek> fekvése ¹²¹ <az eset> történt [Javítás a törlés fölött] ¹²² a [Beszúrás] ¹²³ emberek, <vóltak,> mely ¹²⁴ egy <ter> természetek ¹²⁵ onnan, <...> nyeresége ¹²⁶ <tör> bukik [Javítás a törlés fölött] ¹²⁷ az [Beszúrás] ¹²⁸ ehező, <semivel élő> király ¹²⁹ <Mitsoda dolog,? Koldussá teszi magát az ország népe azért hogy olyan szabadsággal táplálja magát, melyet nemesi karnak kel birni «mig az tsak nem ehel hal?» hogy az ő el nyomattatása fen álhasson, és használhasson.> De ennek hamar eleit veszik; a mint látni fogod. [Javítás a törlés fölött, a javítás is részben törölve] ¹³⁰ veszik <hogy a Konzul> hogy

kodgyon már mozdulni? Az uri adó lassan lassan el enyészet, és a szegénység oda jöt vissza a hol volt hogy királyi módra éhezzen.

A köz nép birtok nélkül való élése idővel azt szülte hogy valamikor valamely kevély a többin felül akart emelkedni, tsak az éhező Népet hizlalta, mulattatta, és vokok¹³¹ által hatalmakat hátalva ült hazája törvényének fejére. Éhezették a Népet azért, hogy valaki enni ád, engedelmebül a kit akar, mindent fel pofozhasson.

A Romai Nép, el nézván hogy szabadítójakat agyon verjék, ezzel tették meg irántok szolgáltyokat, hogy a két Grakhusnak halálok után oszlopot emelt, mely oszlopokat a tanáts el nézet, mivel az ilyen halgató pólgyárok és kő rakások, [40r] hazájokban soha támadást, egy, sem más részrül tsinálni nem szoktak.

Mért nem törölték el a tanátsot és birtokosokat, Urakat,? ezt tanátlod mondani. Nem lehetet. Ismét tanátsot kellett volna magok közzül tsinálni, mely tsak úgy tet¹³² volna, mi az első. Így let mostani tanátsa is a sokaságbul uralkodóvá. Az uraság ellen, tsak a háborog,¹³³ ki nem Ur, és hogy a legyen, uttyára módgyára nem tanál; de valaki sorjába bé tsuszhat, mihent teheti el nem mulattya, örökös háborut esküdvén a szegény¹³⁴ sors ellen.

Az alat mig Róma belső veszélyén¹³⁵ így hányatot,¹³⁶ Sztiziliában a rabok pártot ütnek és¹³⁷ magok közzül királyt tesznek. Fegyvert fogtak volna ha birtokkal, vagyonnal szabad menetellel, az az törvényes szabadsággal¹³⁸ lettek volna mint a mi taksássaink? De a Római Polgár a rabját idő töltésbül is agyon verhette, külömben¹³⁹ sem hagyván nálla¹⁴⁰ egyebet lelkénél és testénél, ezt is tsak annyiba a mennyibe [40v] azokon uralkodhasson. Nem külömb a Magyar szabadság a Rómainál? Királyt, hazát tsendességben nyugodalomban tart fen. És én úgy látom akárki mint hidgye hogy a Magyar Nemzetnek törvényes szabadsága a királyi ház uralkodása állandóságának fundamentom oszlopa, mert nemeknek nemtelennek kenyeret, nyugodalmat ád, mely a királyi széknék szüli erejét, és tsendességét. Nem akarok magyarázatba botsátkozni,

¹³¹ vokok <...> által ¹³² <a let> úgy tet [Javítás a törlés fölött] ¹³³ háborog, <...> ki ¹³⁴ szegény<ség, és alacsony> sors ¹³⁵ <háboruján> veszélyén [Javítás a törlés fölött] ¹³⁶ hányatot <vettetet>, Sztiziliában ¹³⁷ és <...> magok ¹³⁸ szabadsággal <élő emberek> lettek ¹³⁹ <egyéb iránt> külömben [Javítás a törlés fölött] ¹⁴⁰ nálla <egy> egyebet

sem okaimat ujjal ki mütogatni hagyni kel az olvasónak is elmélkedésre valót.

A pártot ütöt rabok ellen Romának ereje ki kél; szokás¹⁴¹ szerint, meg veszik a várast melybe magokat bé vették; oly természetet irtóztató kontzolászt, öldöklést visznek végbe ot rajtok¹⁴² melynek retteneteségét, a leg forrób, és¹⁴³ leg világosab kébzselődés se tudná le rajzolni. Azért kegyetlenkettek hát rabjaikon a Rómaiak hogy módot¹⁴⁴ szolgál-tassanak magoknak ennél fogva gyilkosokká is lenni rajtok. Amazok pedig [41r] haláloson vétkeznek azért, hogy a¹⁴⁵ kegyetlenség alól kívánván szabadulni, a természetnek igasságához ragaszkodnak. Valamely embernek önnön magára nézve szava, akarattya szabadsága tettzése semmi sints, a barmoknál sokkal aláb való sorsa vettetik; és magát társaság béli létére nézve emberi teremtésnek egy átallyában nem valhattya. Tsak testi állapottya: formája, termete, s a t. mutatnak rajta embert. Mitsoda okosság¹⁴⁶ nem kíván a baromi állapot alól szabadulni? Vagy vétkül lehet é tulajdonítani néki¹⁴⁷ ha olyan állat akar¹⁴⁸ lenni, mint a millyenné teremtetet? Nem szabad az ember vélle, hogy ember legyen? Ó, Római szabadság, mely különös törvény vagy? Ugyan azon igazságot állitod más ember társaidban szentség törésnek ellened, mellyet te¹⁴⁹, részedre, egész világ vérének ki ontásával kívánsz meg szerezni, 's fen tartani? Tsak¹⁵⁰ az ember leg bolondab, és leg¹⁵¹ veszeteb állat e Világón!.. ha téved.

[41v] Ez idő tájban gyözedelmeskettek a Rómaiak az Allobrogese-ken, Overnákokon. Két várast épitettek, egyik Narbonna,¹⁵² a másik É, — soha várasnak bolondab nevet nem attak — É, vagy Aix.¹⁵³ A meg nevezet Avernikusok ellen, minden ki gondolható árulást hitetlenséget, tsalárdságot, orozva való marást eszközül vettek magoknak a Romaiak. Istenek isméreti, lélek, szemérem, sehó¹⁵⁴ nem láttzot tselekedetekben.

¹⁴¹ <természet> szokás [Javítás a törlés fölött] ¹⁴² rajtok <végbe> melynek ¹⁴³ és [Beszúrás] ¹⁴⁴ <... igasságot> módot [Javítás a törlés fölött] ¹⁴⁵ a <természet ellen való> kegyetlenség ¹⁴⁶ <ember> okosság [Javítás a törlés fölött] ¹⁴⁷ néki [Beszúrás] ¹⁴⁸ <kíván> akar [Javítás a törlés fölött] ¹⁴⁹ <részedre> te, [Javítás a törlés fölött] ¹⁵⁰ Tsak [Beszúrás a lap balszélén] ¹⁵¹ és leg [Beszúrás] ¹⁵² Narbonna <várossa>, a ¹⁵³ Aix. <en Provence> A ¹⁵⁴ <...> sehó [Javítás a törlés fölött]

Dalmáziát is meg hódoltatták. Mind ezek történetek 638 körül, 's benne.

A Grakhusok sorsára néz még it egy különös eset. Az ifju Krassusz nagy erőben vádolta Konzul Papius Korbont, egy 's más hitetlenséggel, ki a Grakhusoknak kegyetlen ellenségek vólt. A Konzul magát mentvén abban esik, hogy valamely rabja leveles ládátskáját el lopja¹⁵⁵ Krassushoz viszi (ilyen a rabi hivség) hol ez, a sok nevet árulást fel fedezvén¹⁵⁶ a Konzulnak papirossit,¹⁵⁷ írásait, rab szolgájával együt [42r] vissza küldi ily üzenettel. *Inkáb szeretem hogy egy gonosz tévő bünéből menekedgyen, mint el vesztét, alacsony módok által okozam.* Ezen eset Krasszusban, tündöklő érdemet mutat, de nem annyira hiszem hogy Korbonra nézve gyakorolhatta vólna, mint azon számos Római fő embereknek véreket akarta kémélleni kik, Korbonnak árulásával egyesülvén, meg ölettettek vólna. Az ilyen árulás mind uralkodásra let öszve esküvés, vagy törekedés vólt. Mitsoda szabadság szeretet! mellyel a Romaiak mindég a szabadságnak¹⁵⁸ törekednek vesztére? **De Korbonnak,**¹⁵⁹ tsak ugyan bünét¹⁶⁰ el nem fedezhetvén, önnön magának kellet életét el¹⁶¹ veszteni, hogy mások által ne jusson vérbe kevert¹⁶² gyalázatos halálra.

¹⁵⁵ lop<ván>ja [Javítás átírással] ¹⁵⁶ fedezvén <A> a ¹⁵⁷ papirossit <írás>, írásait
¹⁵⁸ szabadságnak <vesztére> törekednek ¹⁵⁹ Korbonnak [Az utolsó szótag beszúrás]
¹⁶⁰ büné<nek>t <kinyilatkozását> el ¹⁶¹ el [Beszúrás] ¹⁶² <véres> vérbe kevert [Javítás a törlés alatt a lap alsó szélén]

[42v] NEGYEDIK SZAKASZ

Az erköltsnek hanyatlása

Igen erős fundamentom oszlopokon kel állani az olyan erköltsnek, melyet a szüntelen való szerentse, a nagy kints és hatalom meg nem vesztegethet. A Római tanáts mindég gyözedelmeskedve, annak gyü-möltse, a kints után foháskodot. Nem igen keresték már a nagy rendü polgárok ditsösségeket abban, hogy szegények legyenek.¹ A vágyodás, testi kivánság mindent magával ragadot; annyira, hogy a Római tanátsnak ki hirelt királyi erköltse pénzé, hitetlenséggé, és gyalázattá vált. Az el rablot országoknak kintse busszut állot érettek. Lehetetlen vólt a Romaiaknak annyi aranyat ezüstöt mely által a testi szükség el töröl-tetik² szükölködések közzül hosszason hideg vérrel nézni. Addig rab-lottak hogy a prédát meg kivánták. Ekkor osztán nem a nyereség let többé az erköltsnek következése hanem a pénz huzta maga után az erköltsöket, mely szerint a tanáts [43r] alatonná is let töb el fajulásai közöt. Példákra botsátkozunk hogy ezt világosítsuk.

A Numidiai király, Romának leg hiveb frigyese halálával hágy két fiat; és el fogadgya közzéjek osztályra³ egyik meg hólt férfi testvérenek⁴ fattyu gyermekét, Jugurtát. Ugy hitte az öreg király Mitzipsza hogy ez által⁵ Jugurtának kevélységét szomju vágyodását meg elégitvén, tölle gyermeki név szerint Adherbál, Hiemszál háborgattatni nem fognak, kikenél Jugurta, vitézséggel, értelemmel, bátor szivel, sokkal külömb vólt. A férfiui nagy tulajdonságok a gyengébb erköltsü emberen minden időben gyözedelmeskedni szoktak.⁶ Illyen ok szerint féltette Mitzipsza királyi árváit Jugurtátul, és azért emelte ötet is amazokkal egyenlö ha-talomra. Különös mód? Azt akarja hogy Jugurta gyermekein ne gyöze-

¹ [Tollhiba] ² töröltetik <és minden kivánság hizlaltathatik> szükölködések ³ osztályra <uralkodásra> egyik ⁴ testvérenek <fattyu> fattyu ⁵ által <k> Jugurtának ⁶ szoktak. <bár urokban legyen.> Illyen

delmeskedhessen, mely tzelra dolgozván, ezt, egyenlő erőbe teszi ama-
zokkal. Majd meg elégszik mond, 's meg nyugszik. Rendes értelem.
Mitsoda Uralkodóban volt valaha meg elégedés ha uttyát ki nézhette
hogy nagyobra mehet? De királyi széken kívül is, ki elégszik meg azzal
amivel bir, hogy többre ne törekedjen?

[43v] Mivel az⁷ Uralkodók akkor, oly értelemmel⁸ neveltettek, hogy
nekik az emberek számolnak; ők pedig tsak⁹ az Isteneknek, tehát ezen¹⁰
királyi értelmet büneikre is ki terjesztették, keveset gondolván véle
hogy az¹¹ emberek tetteiket¹² mint itélik. Néma Isteneiknek ők, szám-
adásaikat könnyen tették, kik¹³ szóval, sem személyekben, vagy szembe
tünő büntetésben magokat soha sehol sem ismértették. A szegények
tudatlanok Isteneiket félték; az okosok hatalmasok szóval mondották,
szivekben nevelték. Majd meg bizonyittya a tselekedet.

Jugurta alig várja hogy a meg halálozot királynak tetemei meg hide-
gedjenek, és árváinak öldökléséhez fog. Egyiket el vesztvén a másikhöz
nyúl,¹⁴ de ez el szalad,¹⁵ Romának esedezván a segedelemért. A hálá-
datlan gonosz tévő, és gyilkos Jugurta embereket küld Romába kintsel
meg terhelve, kik a tanátsnak erősebb részit meg veszik. A kik még
jó lélekkel birtak és az el adot lelkekkel vetéltettek szokás szerint ke-
veseb [44r] számmal lévén, a gonosság részire eset voksnak többségé-
tül el nyomattattak, és így Jugurtának büne Romának erköltsi méltóság-
gán gyözedelmeskedet. Ortzájára vette a király tanáts pénzért e' kárho-
zat színre festet gyalázatot hogy Jugurtának, rablásában gyilkosságában
igassága legyen. Így ólt el a pénz érdemet, lelki isméretet, igasságot az
alacsony lelkekben, hol az erkölts fundamentomon nem épül.

De tiz birákat küld még is a tanáts oda helyre, kik a villongáso-
kat¹⁶ világosságra hoznák. A követtségnek feje, a rühes lelki ismére-
tű Opinius, meg fizetteti magát, és Jugurtát ártallanak vallya. Még
is Adherbálnak egy rész országot meg hagynak, mivel örökségétül ö-
tet¹⁷ a gyilkosért meg fosztani, a bün maga is szégyenlette. Adherbál,¹⁸
ügyének ártatlanságához bizván aranyát nem szórta ugy mint amaz. De

⁷ <sok> az [Javítás a törlés fölött] ⁸ értelemmel <mel> [Javítás beszúrással tollhiba
miatt] ⁹ tsak [Beszúrással] ¹⁰ ezen <értelmet> királyi ¹¹ az <...> emberek ¹² tetteiket
<h> mint ¹³ kik <sem> szóval, ¹⁴ <fog> nyúl, [Javítás a törlés fölött] ¹⁵ szalad, <és>
Romának ¹⁶ villongásokat <igaz> világosságra ¹⁷ <azt> ötet [Javítás a törlés fölött]
¹⁸ Adherbál, <ár> ügyének

tudni kel, hogy a bujdosó igazság valamikor kintsel tanálkozik,¹⁹ előle mindég ki tér, vagy föld alá rejtezik. Ki nem ismeri igazságának ha gazdagodhatik bár merül jöjjön vagyona?

[44v] A²⁰ lelkében meg vet követség haza jön. Jugurta Adherbál ellen hadat indit, üldözi. Róma ez által bosszuságra láttatik ki fakadni; hihető tsak a nép. Uj követség megyen, mely Jugurtát dörgő szavakkal fenyegeti. Jugurta nem okoskodik sem szóval ügyét igazítani nem kívánnya hanem egy rakás arannyal felel. A hatalmas követség száját meg törli, nagyot ásit, 's Romába vissza indul. Jugurta Adherbált el fogja és meg öli. Ezen természet tsudája Jugurta, attyafiainak vérekben feredvén gonosságának szerentséjét a leg nagyub kevélységgel, 's meg elégedéssel használta. Semmit se gondol azzal a gonosz hogy az Isten büntet. Beszéllyenek mások,²¹ mond; én szerentsémet használom.

A Római község e' Mennyet Földet tsufoló, és természetet, emberséget gyalázo igazságtalanságon lármába jön. Kényszeriti a pénzes tanátsot, hogy ezen leketlenséget hazájáruul hárittsa. Hadi seregeket kellet Numidiába [45r] küldeni, mellyek által Jugurta zaboláztasson minek utánna mind a két törvényes királyt meg ölte. Jugurta a hadi seregek elől járóit Skaurust, és Pizót meg veszi. békességet köt vélek, 's ezek haza jönnek ot hagyván amaz szerentsés uralkodásában.

A tanáts el halgat. Hihető ezeknek is jöt pénz osztályba. De Menimius Tribunus a fertelmességek ellen Egekre kiáltván,²² ara birja a népet hogy Jugurtát Rómába idézze alázatos hívségének meg mutatásával való mentségére. Jugurta el jön Romába: Meg veszi az egész tanátsot, ki bánat, botsánat kérés fejébe ujra meg ölet egy attyafiát kinek a koronához közí volt. Haza megyen bátorsággal. A Római tanáts annyira romlottá, lélek és szemérem nélkül valóvá let, hogy Jugurtha maga, ez a pokolbéli gonosságnak²³ ijjesztő tsudája meg tsömörlik töllök, és így szól uttyában: Ó,²⁴ áruba vetet váras,? rab lennél, tsak tudnád magadat kinek el adni.

Ezek így lévén osztály birákat rendelnek *Deputátusokat*, [45v] kik a tanáts pénzel meg vesztegettetet tagjait, keresnék ki, hogy bünhödgyenek. Skaurus tétetik fejévé az osztály tanátsnak, ki meg vesztegettetve

¹⁹ tanálkozik, <öszve,> előlle ²⁰ A <n> lelkében ²¹ mások, <n> mond ²² kiáltván, <fel> ara ²³ gonosságnak <ördögöket ij> ijjesztő ²⁴ Ó, <magadat> áruba

lévén most, bűnét a büntető igasságnak méltóságával kívánnya fedezni, és a több vétkes társai ellen kiket fel fedezet, nagy keménységgel viseltetik. Isteneivel semmit se gondol. Lássák undok tettét; tsak az emberek előtt fedezhesse. Bűnének nyilván való közös barátytát Kalpurniust szám ki vetésre küldi, több tanáts béli polgárokkal együt, és büntetésének keménységét igasság szeretetit oly messze terjeszti ki, hogy egy fő papot is szám ki vetésre ítél amire soha még a haza semmi féle esetben ki nem fakat. Igy kívánta önnön bűnét meg igazítani mások nyakába vetvén annak méltó büntetését. Igy szoktak némelleyek Istenséggel, igassággal jádzani.

De uj hadat inditanak Jugurta ellen a Népnek lárájára. Metellus vezérli a Római [46r] seregeket ellene, ki minden titkos árulásokat el követ, jutalmat ígér, ha valaki Jugurtát hólton akár elevenen kezébe adhattya. Mitsoda rut alatsónysággal keresi győzedelmét tolvajul, és orozva. Az ilyen győzelem ditsösség helyet gyalázatot szerez, de tul vólt már azon Róma, hogy betsülletre emberségre igasságra gondoljon a mit még eddig leg aláb tettet, de már azt sem teszi. Metellus Jugurtát el nem kaphatván kéntelenítettet véle ütközetekre menni. A Római vezér győzedelmes²⁵ ellene; igy²⁶ meg határozza ő is²⁷ magát hogy alkuszik és hódol. De Metellus annyit kíván a Numidiai Uralkodótul személyét is maga elibe kérve²⁸ hogy ez, kétségsbe esik, és noha már ekkor az alku, hatalmának nagyob részébül ki vetkeztette által adván Elefántyait kintsét, lovagosit, de²⁹ magát tsak további hadakozásra tökélli el. Ez esetben ismét uj ember emelkedik fel Romának Theatrumára, Márius ki parasztságából fejedelemségre; méltóságra emelkedik fel és örökre emlékezetessé lesz. Nem nélkül való vérbül, születve paraszt módra minden emberség és tudomány során kívül neveltetve, tsak vad erköltse vakmerő bátorsága, vitézsége szolgáltak segedelmére. [46v] Scipio vette tekintetbe,³⁰ mikor Numantzia várassát ostromlotta, mellyet tüzzel fegyverrel tet porrá mint Kártágót. Ő általa vétetet fel az első tisztségekre. Már most Metellus maga mellé emeli fel második személynek. Mivel természetben van hogy az ember a magánál méltóságosab, gazdagab ember társára, szegénységébül tekintet nélkül

²⁵ győzedelmes <lévén> ellene ²⁶ igy [Beszúrás] ²⁷ ő is [Beszúrás] ²⁸ <hivatkozván> kérve [Javítás a törlés fölött] ²⁹ de [Beszúrás a lap balszélén] ³⁰ tekintetbe, <a> mikor

valóságából mindég morogjon agyarkodjon; Marius is az Uri karnak fő Nemességnek halálos gyűlölője vólt. Meg átkodot durva kegyetlen, paraszt módra kevély erköltsel birt, melynek méltóságát embertelenséggel kívánta ragyogóvá tenni. Testében, a szakadhatatlan éjjeli nappali törődés edzette meg, mely szerint értzé vált tagjai lankadást, el fáradást, nem érezhettek. Mord humora szüntelen való dorgálódzást mutatot el szomorító tekintetin. Élete módjában mértékletességet, szolgálattában fáradhatatlan serénységet, félelem nélkül lévő vitézi bátorságot mutatván, köz katonaságrul [47r] lépésről lépésre ment fel Romának uralkodó székéig. **Amely dolognak néki dült, mérges dühösséggel erőltette, üzte hogy benne tzéllját el érhesse, semmi ellen vetésre változásra nem kívánván ki térni³¹ uttyábul. Egy szóval, Marius olyan³² fajú emberek között való volt, kik idő alkalmatosság szerint hazájoknak védelmező Angyalai, és pusztító ördögei tudnak lenni, a mint tárgyak magát elő adgya, és az időnek ostromátul ragattatnak.**

Mivel némely³³ paraszt vér, ha rangra kap, embertelenséget, tzigány kényességet, ditsekedést és jól tévői iránt háládatlanságot mutat Marius is véle semmit se gondol hogy a Nemes Afrikai Scipio, Metellus emelik fel, hanem ez utólsót kissebbiteni vádolni kezdi,³⁴ hogy a hadakozásban idétlenséget, gyermeki félelmet mutat: hogy ő, ha reá bizattatna felényi időre, fél annyi emberrel a hadakozásnak, győzedelemnek végét vetne. Lássuk hát, mond a Nép, melyre Marius Rómába megyen hogy az első vezérséget és a Konzulságot mely nélkül amaz nem lehetet egytzerre meg kapja. Ere a Népek sokaságát [47v] kellett meg nyerni, mivel ot vólt a voks temérdeksége. Már, szokásba jöt, hogy valaki a tanátsnak kívánta szeretetit meg nyerni a községnek barátságáru le mondot: ellenben a ki a Nép által akart fel emelkedni a Nemességgel, néki³⁵ ellenkezni kellett. Márius különös eszközhöz nyul. Nem fizeti a Népet:³⁶ nints mibül: nem fog törvény szerzésekhöz részire: nem érti. Tehát abba határozza meg magát hogy gorombaságát, a Nemesek szeme közzé parasztsággal motsokkal köpködjé; őket minden féle bűnnek nemével rágalmazza, vádollya, tsak ennél fogva állitván magát mindenben igaznak, hogy paraszt vérbül születet, mintha a szegénység,

³¹ ki térni [Beszúrás] ³² <azon> olyan [Javítás a törlés fölött] ³³ <a> némely [Javítás a törlés fölött] ³⁴ kezdi, <Romában> hogy ³⁵ <annak> néki [Javítás a törlés fölött] ³⁶ Népet: <mert> nints

tudatlanság vadság minden bűnből ki tisztitanák a természet szüksége, és ösztöne alá zárt Embert. Az egész tanátsot, Metellust a leg nemeseb erkölcsü születésü férfit önnön jól tevőjét hóltra motskollya, mely fonákul fordult érdemért a durva, és ostoba Nép Konzullá teszi, és a Numidiai hadat rá bizza. [48r] Hijában atta által a tanáts Numidiát Metellusnak hogy mint All Konzul vezérellye birja, mert Mariusnak durvasága, embertelensége érdemül állatták magokat felibe mely szerint³⁷ érdemen nemességen győzedelmeskedet.

Marius, a midön már indulásához készült a Néphez butszuzó beszédet intézet, melyben paraszt mérgének, irigységének epe sárját ökrendezvén fel torkára azt, a Nemességre, fertelmes motskokkal okátta ki.³⁸ Tsak a szabadság kívánásátul meg dühödt emberek állithatták hogy a parasztság uralkodhatik. Marius paraszt király, de mutattya is. Minden hibát meg enged az emberiség betsülletesen³⁹ ki mondani, de valaki ily nagy tárgyak közt, mérges,⁴⁰ és részeg katona módjára motskol,⁴¹ tisztességes rangnak viselésére⁴² érdemetlen. Marius⁴³ kevélységétül fel pöffedve, magát mindenek felibe tette; egyedül valóságát ditsérvén a világ felet. Gúnyoló meg vetéssel nézte a Nemesi Rendet melynek szerentséjét köszönhetete. [48v] A tanáts, vállat vonitot, a parasztság nevetet, örvendet, hogy Mariusban a Nemességen győzedelmeskedik.

Azomban, mivel nints olyan hely, ház, sors e Világon sem társaság hol vissza élés, bűn, hiba, ne tanálatna Marius is sok keserü igasságot vetet a nemességnék szemére, de az ilyen vetélkedések ugyan azon házában azért haszontalanok, hogy⁴⁴ a más fél szinte annyit adhat vissza.⁴⁵

Marius, érkezik és Metellust rangjának szülő attyát hatalmábul ki vetkezteti mikor már⁴⁶ amaz győzedelmének végéhez közzelitet. De még is haza érkezése után⁴⁷ a Nép, győzedelmi pompával betsülte meg, és Numidiainak nevezte. Illyen eszetlen a község.

³⁷ szerint <parasztsága> érdemen ³⁸ ki <, illendőséget, betsületet nem tekintvén semmi-re. Látod, hogy tsak>. Tsak ³⁹ betsület<tel>esen [Javítás a törlés fölött] ⁴⁰ mérges <tzi-gány>, és ⁴¹ motskol, <és betstelenkedhetik, minden> tisztességes ⁴² viselésére <elle> érdemetlen ⁴³ Marius <ellenben> kevélységétül ⁴⁴ hogy <semmi jóra nem fordulnak vissza> a ⁴⁵ vissza. <Marius józan okossággal ... a társaság léte tovább már, meg nem szenyvedti.> Marius ⁴⁶ már <ez> amaz ⁴⁷ érkezése<vel> után [Javítás a törlés fölött]

[49r] Azomban valamely Tribunus vádat indit az emberséges, és Nemes Metellus ellen hogy huzot vont a tartomány Népén. Ó, maga mentségére számadását elő veszi, bé mütattya, de a Római Kavallérok belé⁴⁸ sem tekintettek, ezt mondván. *Egész életének folyása elég bizonyosság ártatlanságának meg⁴⁹ állítására.* Érzékeny jutalom,⁵⁰ az igaz érdemnek.⁵¹ Többet tett a győzedelmi pompánál mellyel kegyetleneket, dühös bolondokat is koronáztak. A Romai Uraknak⁵² nemes indulattyokat és⁵³ Metellusnak igaz érdemét emelte fel nap fényre ezen eset e Világnak Örök Emlékezetiben.

Mariusnak minden dölyfössége, és⁵⁴ gyalázatos,⁵⁵ ortzát piritó dítsekvése tsak ot üt⁵⁶ ki, hogy a Numidiai háboru ne végeztesse, és tovább tovább tartson. Sok gyomor béli korgások közt kellett nézni a paraszt vitéznek hogy Jugurta, királyi⁵⁷ vérből lévén durva erejét sokkal felül haladgya. Rendes, [49v] mikor a paraszt származás tsak annál fogva beszéli magát minden Nemes születésnek felibe. Mivel hogy ő paraszt,? Marius,⁵⁸ kéntelen let érdemeit, tökéletlenséggel⁵⁹ segíteni. A Moritaniai királyt Bokhus, Jugurtának atya fiát tsallyák el mellöle: ezt veszik meg vér árulásra. Bokkhus magához hívja Jugurtát, az Ipát; hol ő⁶⁰ meg fogatik, és Mariusnak által adatván Romának utzáin kellett annak győzedelmes szekere után le verettetet életét, gyalázattját vontzolni. Ezen tul setét tömlöztze vettetik hol rémitő gonosságának keserves büntetései közt, gyötrelmében meg hal. Nem job let vólna Numidiában attyafiait életben hagyni 's magának is bóldogul uralkodni mint Meny Föld ellen oly bünbe merülni mely magára ilyen büntetést huzot. Én ugy tartom, hogy minden gonosz tévő bolond is egyszersmind némely tekintetben ha nem éppen a lántzokig is. A józan ítélet tételnek hibája téveszti el a tselekedetben.

[50r] Hány izben fizette meg Romát Jugurtha, hogy szabadon bünhödhessen, még is a meg vérzet igasságnak bosszu állását el nem ke-

⁴⁸ <számadásába> belé [Javítás a törlés fölött] ⁴⁹ meg <bizonyítására> állítására ⁵⁰ jutalom, <ez> az ⁵¹ érdemnek <tiszteletire>. ⁵² <Nemeseknek> Uraknak [Javítás a törlés fölött] ⁵³ indulatty<át,>okat és [Javítás a törlés fölött] ⁵⁴ és [Beszúrás] ⁵⁵ gyalázatos, <szemerme> ortzát ⁵⁶ üt<nek> ki ⁵⁷ <hartzosi> királyi [Javítás a törlés fölött] ⁵⁸ <A vitéz,> Marius [Javítás a törlés fölött] ⁵⁹ tökéletlenséggel <, árulással> segíteni. ⁶⁰ <ez el megyen; de> hol ő [Javítás a törlés fölött]

rülhetne, mely Romának bűnét kényszerítette mint egy hogy Jugurthát bűnéért büntesse, ki tölle⁶¹ gonosságát⁶² annyiszor meg⁶³ vette. Ugy láttzik mintha a természetnek gyönyörűségére szolgálna⁶⁴ a gonoszt meg ostorozni.

Numidiának kintsét Romába rablották bé. Ezer hét száz font darab aranyak hat ezer font ezüst rudak, ezeken kívül a mind kettőből vert folyó pénz vala⁶⁵ melynek száma nem tudatik. Halomra rakták a Nemzetek kintsét Romába. Ot állot a préda, melyre a fő polgároknak kívánsága esdeklet. Ezen egybe gyűjtöt kintsekből fogják a tanás béli Uraknak életeket⁶⁶ áruban vetni: ebből fizetik meg testekről le kontzolt fejeket. Igy fogja Róma igasságtalan tselekedeteinek büntetését a maga bűnében fel tanálni hogy gonosságát önnön⁶⁷ gonosságával ostorozza.⁶⁸

[50v] A'⁶⁹ ditsösségben irigy, és kintsel fősvén polgárok, mint prédájokon veszekedő farkasok szaggattyák hazájoknak kebelét és önnön magokat, hogy Romának kintseit kezéből ki ragadhassák. Ehhez járul még a vad, és kegyetlen Nemzetek özönének ki zudulása. Tzimbreszek Teutonok Európának Északi részerül Roma ellen ki rohannak. Eleikbe szállanak ki a Konzulok, de négyet ötöt egymás után minden seregével együt széllyel vernek; fel kontzolnak: nyoltzvan ezer Római katonát is meg öldösnek egy ütközetben.

A haza, e rettentő veszedelemben Mariusra veti szemeit. Marius Afrikában vólt, kit távoly létében, 's másat is, a törvény, Konzullá választani tiltot. Továbbá Konzulságának ideje el folyván⁷⁰ tiz esztendőnek kellet el telni, hogy ujra választhassák.⁷¹ De [51r] mivel a szükség minden törvénynek⁷² királya, tehát most ezt it el törli, és Máriust⁷³ Konzullá teszi. Most gyözedelmeskedik már⁷⁴ érdemével a Római nagyok felet, kik durvaságát nem tekintvén hódolnak vitézségének. Nem lehet érdem olyan valakiben sem gyengesség⁷⁵ mely magát ki ne mutas-

61 <neki> tölle [Javítás a törlés fölött] 62 gonosságá<ért>t [Javítás törléssel és átírással]
63 meg <fizetet> vette. 64 szolgál<...>na [Javítás a törlés fölött] 65 vala [Beszúrás]
66 <fejeket> életeket [Javítás a törlés fölött] 67 önnön [Beszúrás] 68 <büntesse> osto-
rozza [Javítás a törlés fölött] 69 A' <Római> ditsösségben 70 <telvén> folyván [Javítás a
törlés fölött] 71 választhassák <, a törvény eléb nem engette>. De 72 törvénynek <terem-
tője,> királya 73 Máriust <távoly létében, a törvényes idő előtt> Konzullá 74 már [Be-
szúrás] 75 [Tollhiba]

sa. Nintsen is haszontalanab erőltetés⁷⁶ az emberekben, mint erköltsöknek fedezése.⁷⁷ Tsak mutasd ugy a hogy vagy, mert természeti tulajdonságaidal a Világot meg nem tsalod. Szándékokodat tzélodat titkolhatod⁷⁸ ideig, de erköltsödöt nem.

Marius, ütközeteihez⁷⁹ fog. Minden módot el követ, hogy győzedelmeire uttyát meg tsinálhassa. A' katonákat egy felől szoros függés alá zárja, más felől nagy tekintetben veszi. Valamely korhel, attyafiát egy katona agyon verte hogy rajta embertelenkedet,⁸⁰ mely tselekedetit Marius helyben hagyta, söt jutalmazta. De még is töb eszközökre terjeszkedet ki. Az Istenek nevébe való⁸¹ [51v] bóldog vakságot, és szent esztelenséget veszi segedelmére. Egy leányt sugarol profétziai lélekkel, kit mindenüt magával hordoz, hogy tetteit, akarattyát az Isteneknek ki hirdetet örök végezésekkel nyomkodgya a tudatlan népnek elméjébe, mely semmi féle vallást meg nem szenyved, ha tsudái nintsenek. Igy segitet it érdemén Marius, az Istenek által sugarlot proféta asszonnyal. Jugurta ellen árulással is⁸² élt.⁸³ Minden hogy, tsak használlyon.

Az akkori vad németek, más szóval Teutonok voltak leg retteneteseb ellenségei.⁸⁴ De Márius⁸⁵ 651. körül, széllyel veri ez ember fene vadakat É, vagy Aix, tsufos nevü várasnál, hol száz ezeret öl meg közzülök. Ennek felét jó lesz hazugságra hagyni, még is elég marad a mitül iszonyodgy. Más esztendőre kelve [52r] széllyel veri az Tzimbreseket,^(a) kik olasz országot pusztították. E' Nemzet mindenestül fogva ment hadakozni. Feleségeik gyermekeik, barmaik szekereik vélek voltak. Ha ütközetet veszettek minden oda let. A kéttségbe esésnek dühössége miat emberek asszonyok fel aggatták magokat, honnan ki tettzik hogy mentül barmab az ember, életével annál kevesebbet gondol, mivel an-

(a) [Jegyzés]⁸⁶ Ezeket a sok féle tsufos Nemzet neveket⁸⁷ nem tudgya az ember Magyarba hogy tegye. Akár hogy legyen, nem tartozik⁸⁸ valóságra.

⁷⁶ erőltetés <fárattság> az ⁷⁷ fedezése. <tettetése.> Tsak ⁷⁸ titkolhatod <tsak,> ideig, ⁷⁹ ütközeteihez <hozzá> fog. ⁸⁰ embertelenkedet, <kegyetlenkedet,> mely ⁸¹ való [51v] <...> bóldog ⁸² is [Beszúrás] ⁸³ élt. <... it így?> Minden [Sor fölötti beszúrás törlése] ⁸⁴ ellenségei <; vakmerő vitézséggel és rémitő sokasággal lévén>. De ⁸⁵ Marius <mindent előre ki nézvén, eszközeit kezébe szoritva> 651. ⁸⁶ [Bessenyei jegyzete a lap alsó szélén, a szövegtől vonallal elválasztva] ⁸⁷ neveket <eleitül fogva a historiának,> nem ⁸⁸ tartozik <okoskodásra> valóságra.

nak méltóságát, tzellyát, és némely részben való Isteniségét nem látta. Ez ember vadak ha élő fákat nem tanáltak mellyeknek ágain szerentstéltenségekben döggel virágozzanak magokat lovaik farkára, ökreiknek szarvára aggatták, hogy⁸⁹ ugy vontzoltatva fullyanak meg.

De ezen gyözedelmek még se Máriusnak mivei voltak, hanem fő vezér lévén⁹⁰ nevét viseli. All Konzul Katulus, Szylla, többet tettek mint Marius;⁹¹ [52v] Marius, alatson születésébül fel emelkedve minden erőlködését ara fordította hogy paraszt sorsát truttzolva, méltóságban uralkodásban lehessen. Nem hazája bóldogságát hanem a maga nagyságát viselte szíven. Valamennyi paraszt származásu ember ismeretlen vérenek⁹² setétségébül, fejét a Világra ki dughattya, annak⁹³ minden tzellya tsak ez, hogy a fő embereknek parantsolhasson, kik mindég parasztnak nézik titkon ha tekintik is érdemét nyilván.⁹⁴ Marius is minden lehető alatsonságot el követet hogy ujra Konzul lehessen, a minek már tovább tenni nem akarták. Nehéz a paraszt* vérnek a Nemes vérrel meg egyezni mivel amaz, mentül nagyobra megyen annál töb durvaságot mutat, ez által kívánván⁹⁶ alatsony ágybul let származását a Nemes vérben születet embereken bosszulni. Ezek azért nehezedenk reá hogy paraszt amaz, azért ezekre, hogy Nemesek.

[53r] Hogy Márius uttyát maga elöt annál inkább törhesse,⁹⁷ vázat tetetet maga mellé Konzul társnak, ki reá nézve⁹⁸ tekintetbe ne jöhessen, sem miveinek akadállýára ne lehessen. Metellus ot vólt, de az ilyen Konzul mellet nehéz let vólna a Máriusnak érdemet mutatni. El háritotta. Két vad tulajdonságu, embertelen, és durva férfiakkal áll szoros kötésben, Pretor Glautziával és Szaturninus Tribunussal, oly

* Jegyzés.⁹⁵ Ugy ne vélekedj értelmemrül mintha azt hinném hogy Nemtelen ágybul, paraszt embertül, nagy vitézek, bóltsek emberséges férfiak ne származhatnának. It, Mariusul van a szó különösön, nem az Emberi Nemzetnek vérirül, mely más tekintetben paraszt vér, mivel nem írja Moses hogy az UR Ádámnak Nemes levelet adot vólna. Az emberi teremtésnek Nemessége okoskodó léleken áll; e pedig minden halandónak tulajdona.

⁸⁹ hogy <az> ugy ⁹⁰ lévén <azoknak> nevét ⁹¹ Marius; <kiknek segedelme nélkül az ijjesztő vadaknak már> [52v] ⁹² vérenek <fejének> setétségébül, ⁹³ annak [Beszúrás] ⁹⁴ nyilván. <Már> Marius ⁹⁵ [Bessenyei jegyzete a lap megtoldott, alsó szélén, vonallal elválasztva a szövegtől] ⁹⁶ kívánván <paraszt> alatsony ⁹⁷ törhesse, <erköltsi> vázat ⁹⁸ <ö mellette> reá nézve [Javítás a törlés fölött]

mártásu, 's faju emberek, kik ditsösségeket abban keresték, hogy **minden Nemes érdemeknek, köz jónak ellenségei** legyenek mihent bolondságokkal nem egyez: Kik e Világnak sorsát igasságát, agyok velejében határozzák meg; ostobaságoknak ganéjjából fel halmozot birói székek alá kívánván vetni minden élő léleknek igasságát. Marius isztikél, biztat, ígér titkon, mely által a **Tribunus Saturninus, oly törvényt hoz, melynek ereje** mellett tartozzon a tanáts mindenben meg egyezni valamit a község akar;⁹⁹ [53v] ha valamelyik ellenkezik rangjából születésébül vettessen ki. Ere meg¹⁰⁰ kellett a tanátsnak esküdni, melynél fogva a fő Rend a törvény szerző hatalombul ki rekesztetet. Tsak annak engedtet a mit a község végzet. **Metellus ezen hiteltetést meg vetette, mely miat hazájából szám ki vettetet.** Nézd a¹⁰¹ durva embertelent,¹⁰² hogy gázollya hazáját ha hatalomra mehet? A tudatlannak, embertelennek, uralkodása alatt a nemes érdemek és tudomány böltesség mind bujdosóban vannak. Oda van az érdemnek szerentséje ha fel adgya magát a sokaságnak színére, 's meg láttyák.

A vad bolondot, ha vak szerentséje hatalomra viszi, onnan, töbnyire önnön dühössége veti le. **Saturninus azon lévén hogy Glautzia Konzul-lá tétessen, Memmiust, ki vetélkedésben állot ellenébe [54r]** minden egyéb maga meg gondolása nélkül nap fényen, mintha törvényes végkezésébül kel vala néki meg esni, meg¹⁰³ öleti. A tanáts kap rajta, 's parantsol a Konzulnak hogy veszedelem lévén a nép közt élyen hatalmával, 's bátorságot szerezzen. Kiáltás esik, fegyverre kapnak; Saturninus a Kapitolumba szalad, e közönséges menedék helyére. Utánna rohannak, hol Glautziával egyetemben agyon verik. Marius minden lehető képpen leledzet, nyöszörgöt, hogy amazok ellen a zabolázás éppen a halálíg ne menne, de vóltak kik már élni kívántak az alkalmatossággal. E' változás után torkára fel böfögő mérgének keservével kellett Mariusnak nézni, hogy Metellust számkí vetésébül hazájában vissza hívják. Győzedelmes haza jövetelét meg alázttat¹⁰⁴ kényessége nem türhetvén haszontalan okot keres magának Asiába menni. Erköltének sunda-

⁹⁹ <törvénné kíván tenni> akar [Javítás a törlés fölött] ¹⁰⁰ <meg> meg [Javítás a törlés fölött tollhiba miatt] ¹⁰¹ <egy> a [Javítás a törlés fölött] ¹⁰² embertelent, <paraszt;> hogy ¹⁰³ <...> meg [Javítás a törlés fölött] ¹⁰⁴ alázttat <paraszt büszkes> kényessége

ságát rejtette el hogy Metellus érdemének tükörben¹⁰⁵ [54v] a Nép, utállattal ne nézhesse.

Már, Rómának erköltse minden felől pusztult, romlot, hanyatlot. Nem keresték már a ditsősséget szegény színben hanem ragyogo pompában, és fényben. A polgárok gazdagsággal is kívánván magokat magoktul¹⁰⁶ különböztetni annak meg szerzéséért, erköltsöket pénzért el atták. A hivatalt viselő emberek, tartományoknak vezéri, a hatalmakra bizatot Nemzeteknek javait éhségében ordito oroszlány torokkal nyeldesték alá, emésztő gyomrokba. Valakik egyszer pénzes hivatalra mehettek, és a Nép adóját kezekre kaphatták, magokrul, minden büntetést el hántak, meg fizetvén bünökért azoknak, kik őket¹⁰⁷ vádolhatták volna. Ha az igaz emberek fel támattak ellenek, azt nyerték hogy ök küldettek számkí vetésre, hogy esetin a bünösök nevensenek. Így változot Rómának erköltse pénzé, a sok pénz gyűjtéssel. [55r] Minden ember pompához fogot, hol a maga mútatást költségben kereste. Ollyan ritkaságokat¹⁰⁸ kellett venni, a millyeneket mások nem vehettek: készületet, ebédet költségével, fényével a bámulásig kellett vinni. Végre nem ezt kérdették, ki a nagy lelkü ember, hanem, kinek van töb pénze. E' szerint változot az arany ezüst, és földnek birtoka Világnak Istenévé a Romaiak felet.

A fő ember, ditsősségét abban helyhezette hogy többet költhessen másnál, mely szerint, jövedelmének tenger sokasága közt tette magát szükölködövé. Semminek sinsz pedig kegyetleneb szüksége mint a¹⁰⁹ pompának. Áruba veti Istenét tsak adgyanak néki, hogy fényében a Világ láttára aláb ne essen.

Nagy Urak! kik ollyak vagytok!¹¹⁰ Miért vesztegetitek magatokat annyi¹¹¹ fojtogató költséggel azért, hogy jobban meg nézzék benneteket a Világ? Abban keresitek bóldogságotokat, [55v] hogy mi szegények, sorsotokat irigyeljük, és¹¹² tapsollyunk körültek költségeiteken álmétkodva, és eszetlenségeteken nevetve? Azért pusztitod el házad¹¹³ magadat adósságba vesztve, hogy annak¹¹⁴ falait, lovadat, képeidet tsu-

¹⁰⁵ tükörben <... > [54v] ¹⁰⁶ magoktul <magok közt> különböztetni ¹⁰⁷ őket [Beszúrás] ¹⁰⁸ ritkaságokat <... > kellett ¹⁰⁹ a <maga ... > pompának ¹¹⁰ kik ollyak vagytok! [Beszúrás] ¹¹¹ annyi <torkotokat> fojtogató ¹¹² és <hogy> tapsollyunk ¹¹³ házad<at> magadat ¹¹⁴ <házad> annak [Javítás a törlés fölött]

dállják? A legyen erkölcsödnek méltósága, érdemednek próba köve hogy szolgálodat ezüstbe öltöztess, mikor más szegény gazdáknak sinórjok sints? Miért tartasz inasokbul¹¹⁵ egész kompánia gyalogságot hátad mellett mikor eszel, hogy házadat pusztítsák; személyedet tsufollyák, familiádat rágalmazzák, és a mennyire tehetik mindenfelé károsítsanak. Mennél több a tseléd, annál több, házadnak ellensége. Élelmekre ruházattokra oly szorgos gondodnak kel lenni, mintha gyermekeid vólnának. Ha gongyát hibázod hóltra gyaláz. Belső nyugodalmadat külső szinednek áldozod fel. Nem érzésben hanem holmidnak mutatásában keresed boldogságodat. [56r] Drágaságokkal fedezed testedet, és szived, arany lántzokon vergődik; ezüst bilintsek közt nyög. Elméd örjögésekre vettetik, mellyet nagyságos, kegyelmes, felséges¹¹⁶ nevezetekkel füstölnek, hogy nyugodalma helyet több több szédülésbe essen.

De ki, 's mi vessen gátat a vágyodás ostromának? Ennek a maga meg különböztetésre¹¹⁷ való indulatnak dühössége emészti meg a társaság béli boldogságot. Hijában keresitek javatokat¹¹⁸ a több több fényességben, rangban, pompában, mert ha testeteken belől nem lakhatik, drága készülete közzé oda nem varrathattjátok. Vagy¹¹⁹ azért¹²⁰ mutatod jövedelmed felet való pompával magadat, hogy általa szivednek szerez gyönyörüséget? de tudod e, hogy gyötrelmeden vásárlod, mely szerint szivednek kedvével való kereskedése, szüntelen álló¹²¹ veszteség, mivel az alat mig ortzád mosolyog kívül, néki, mindég sirni kel belől. Végre, kébzelt [56v] gyönyörüségednek gyötrelme, gyermekeidre marad¹²² oly siralmas örökségül, mely alat halálokig fohászkodnak.

De azt mondod, hogy az ilyen papolások filozofiai almokra tartoznak, mert eszletlenség kívánni, hogy a gazdag ne fénykeskedjen. Legyen! a mennyire jövedelmével bírja, de valaki romlására dolgozik azért,

¹¹⁵ <inaso...> inasokbul [Javítás a törlés fölött tollhiba miatt] ¹¹⁶ felséges <s> nevezetekkel ¹¹⁷ különböztetés <nek>re [Javítás törléssel és beszúrással] ¹¹⁸ <boldogságotokat> javatokat [Javítás a törlés fölött] ¹¹⁹ Vagy [Beszúrással a lap balszélén] ¹²⁰ <A> azért [Javítás átírással] ¹²¹ <való> álló [Javítás a törlés fölött] ¹²² marad <nak> oly

hogy magát nagy embernek mutassa, bődogságára nézve olyan, mint az, testi egészségében, ki vízi betegségtől dagadozik. No, de vesztére.¹²³

[57r] Azomban lehet! hogy a tehetségek felet magokat pompával erőltető¹²⁴ hazafiak ellenébe tétetve nékem¹²⁵ nints eszem, ezeket tanátsolva. Nem ellenkezem benne, mivel ki ki tudja hogy sok bolond közt, mindég az okos láttzik eszetlennek. A házi szükség, inség erkölsődnek méltóságát lába alá tapodgya, és az uralkodó szék elöt segedelmedért esedezve el adod hazádnak minden törvényét, hogy nevettséges bolondságodnak további folytatására módot kaphas kezedbe.

Ti! Nagy Urak! ugy é, leg ellene álhatatlanab vágyodásotok abban áll, hogy mi, szegényebbek, benneteket tsudálljunk, ditsérjünk. Tegyetek ugy hát. Inkáb tsudálllok egy¹²⁶ nagy birtoku Urat, ha kasos kotsin látom utazni, mint ha ezer forintos hintón megyen. Az emberi bolondság, szokásait örökké ellenkező módokra változtattya, tsak a bujálkodásban, költségben kíván mindég [57v] egyenlő állapottal¹²⁷ maradni. Tálán azért hogy ez, szerentséjére volna. Hihető, féltek magatokat bődogítani, mivel annyira meg szoktátok a siralmakat hogy nálla nélkül élni nem tudnátok. Én azt¹²⁸ tsudállom köztetek a ki száz ételt főzethet, és meg éri hattal: a ki együgyün öltözik magát tartván többre, mint pénzét. Elég régen bujálkodtok, változtassátok a módot! Mitsoda gyönyörködtető uj modi lenne ha a gazdag nagy¹²⁹ Urakat láthatnánk, fő várassainkban¹³⁰ hosszu óltsó mentében dolmányban sétálni, egy mástul környül vétetve? Mitsoda érdemedet törölné ki szivedbül? melyik ágát törné le bődogságodnak? Nem betsülne jobban a ki reád ismérne? Az olyan [58r] tiszteletnek örüly, mely tekintetedtül származik, és nem annak, mely köntöshöz van varva. Mészároson is fénylik paszománt, de azért senki sem tekinti. Születésed, erkölsöd, jövedelmed határozzák meg az irántad való tiszteletet, rangoddal együt, és nem ez, hogy egy estve ezer¹³¹ aranyat el tuttz játékban veszteni. A gazdag eszetlen, er-

¹²³ vesztére. <Végre, a pompás embereknek ellenébe lehet hogy én láttzom értelmennél tévelyegni, mivel sok bolond közt mindég az okos láttzik eszetlennek. Majd meg látod a pompával, kintsel, drágasággal való maga mutatásnak veszettsége mit követ el Rómával.>
[57r] ¹²⁴erőltető <...> hazafiak ¹²⁵nékem <nem> nints ¹²⁶egy <gaz> nagy ¹²⁷<állapotban> állapottal [Javítás a törlés fölött] ¹²⁸<azt> azt [Javítás a törlés fölött] ¹²⁹nagy <...> Urakat ¹³⁰várassainkban <egy egy> hosszu ¹³¹ezer <...> aranyat

költsi érdem nélkül, csak olyan magasságában, mint a leg nagyobb fa tetejére akasztot víz: Pénz halmon ül, nem érdemen.¹³²

Róma, hogy a költséggel való maga mutatásban is kívánságának utat nyithasson, el törli azon törvényt mely az asztalban való bujálkodást s.a.t. meg tiltotta. Ez, úgy mondotta egy Tribunus,¹³³ *csak a régi vad természetnek rosdája*. Minden prédálásra, bujálkodásra ut nyitattik, a holot bolondságait¹³⁴ [58v] ki ki napfényen mutathattya.

Romára, bünei nagyon reá nehézkedvén sorsát igazítani kell¹³⁵ vala, ha a rohanásba jött erkölcs ostromának ellent álhatot volna valaki. Időrül időre atták fel magokat a romlot sokaságbul oly nagy emberek kik hazájoknak hanyatlását látván régi erköltseire kívánták vissza vinni. Soha se romlik meg egy Nemzet is annyira, hogy¹³⁶ annak vérében külön külön, nagy lelkü emberek ne tanáltassanak. A Római tanács is együt, rabló társaság, haramia gyülekezet volt, de egyenként nagy haza fiak, 's igazak tanáltattak között.

Druzus Tribunus éppen azon helyre, és ugyan azon dolgok végire ál hol a Grakhusok agyon verettek. Ő is ezt kívánja hogy a földek a gazdagoktul szedessenek el, és a semmivel bírók közt osztassanak fel. Hogy az el foglalt Nemzetek tétessenek Római polgárokká mind azon szabadsággal [59r] méltósággal hogy az éhező sokaságnak adasson buza ingyen.¹³⁷ Mitsoda rendben áll egy olyan Nemzet,¹³⁸ azt kérde, hol az ország népét¹³⁹ tartani kel?¹⁴⁰ kenyérrel, holot, az ország kenyerét el kerülhetetlenül a föld népének kel meg tsinálni? Ezen állapot minden törvényes társaságnak nyugodalmával köz javával sinór mértékben ellenkezik, Rómában még is így volt. De soha sem is szünhetik meg miatta a vér ontás, sem a belső háboru.

Druzus, a törvény bírakat, fő hivatalban lévő nemeseket, szoros számadás, és ítélet alá kívánta zárni, kik már a pénz után való esdekléssel,¹⁴¹ minden ügyet áruba vetettek, és az igasságot pénzen atták. Ez

¹³² Pénz halmon ül, nem érdemen. [Utólagos beszúrás] ¹³³ Tribunus, <hogy ez> *csak*
¹³⁴ <mellyen ki ki nyilván mutathattya> a holot bolondságait [Javítás a törlés alatt, a lap alsó szélén] ¹³⁵ kell<etet> vala [Javítás a törlés fölött] ¹³⁶ hogy <al> annak ¹³⁷ ingyen. <az ország vezérői által.> Mitsoda ¹³⁸ <ország> Nemzet [Javítás a törlés fölött] ¹³⁹ népét <az országnak> tartani ¹⁴⁰ <ingyen> kel? [Javítás a törlés fölött] ¹⁴¹ esdekléssel, <hazájok erkölcsének romlásával> minden

az a nyerekedő bűn, melyet a Világról Istenség,¹⁴² Meny ország, sem pokol, soha el nem törölhetnek.¹⁴³ Mitsoda országban tanálatik annyi ostrommal meg vehetetlen erköltsü Mennyei ember, mint a mennyi hivatalra szüksége van? [59v] De ha vólna is,¹⁴⁴ mitsoda Orakulum¹⁴⁵ keresi ki őket a sokaság közzül,¹⁴⁶ köz gond viselésre?¹⁴⁷ Hányszor teszük hivatalba a gonoszt, magánosságra vetvén a jót? Hány nagy Embert eresztenek el az Uralkodók magoktul, nem lévén ara elégségesek, hogy¹⁴⁸ benne nyugovó erejeket, tekintetebül, beszédekbül, tselekedetebül, ki nézhessék. A hiba nélkül való választásokra valamely Istenség kellene, hogy az Embernek szívét, és lelkét testen keresztül láthatná; de hol van.¹⁴⁹

Druzus, a maga emberségével, hazafiságával, és Nemzete köz javának előmozdításával tsak úgy járt mint a többi. Meg ölettetet. Mikor egy hazának sorsa önnön vesztére rohanásba jön, ha addig hibás lépéseit meg nem előzte már most ostroma elibe nem álhatsz. Mint a magas bértzekre le szakadot fellegnek zápora, oly rettentő [60r] zugással jön, diribba darabba el szaggatot kö halmokat hömpölygetvén magával mellyeknek törése rontása, zugása itéletet mutat. Róma, minden Nemzetet jármába fog; egész Világnak kintsét tárházába horgya, mitsoda eszetlenség kívánni hogy az ilyen országnak nagyjai még is örökké fátyányérrel egyenek, és magok szántsanak, vessenek? A bölts Kátó egy felől azon van, hogy Nemzetének együgyü élete módja meg¹⁵⁰ maradjon; más felől ara törekedik hogy Kartágót pusztítsák el: kintsét vagyónát horgyák Rómába. Ugy a töb Nemzeteket is. Hogy gondolkozot? Hogy Róma, mindég gazdagodjon, 's mindég szérdék turót egyen? Asztali készülete gyetrábul¹⁵¹ legyen? Ágya szalma sákbul? Ez az a bölts, ki a királyokat, Ember hust evő állatoknak mondotta, noha soha király nem volt e Világon, ki annyi embert ett vólna meg, mint ő, hazájának tanáttsával együt. De az Ember magát nem láttya; tsak mást itél, [60v]

¹⁴² Istenség, <Emberség,> Meny ¹⁴³ törölhetnek [A két utolsó szótag beszúrás] ¹⁴⁴ <van is> vólna is [Javítás a törlés fölött] ¹⁴⁵ <Istenség> Orakulum [Javítás a törlés fölött] ¹⁴⁶ közzül <egyedül>, köz ¹⁴⁷ viselés<ekre?>re? [Javítás a törlés fölött] ¹⁴⁸ hogy <amazoknak> benne ¹⁴⁹ van. <a földön az az Istenség? Menyből pedig Látod soha se szál alá a Földre.> Druzus ¹⁵⁰ <abban> meg [Javítás a törlés fölött] ¹⁵¹ gyetrábul <*> [A szó feletti csillag és a két szóból álló lapalji jegyzet is törölve]

vagy azért, hogy ösztönei által meg vakittatik, vagy bűneit, gyengeséget nem kívánja meg vallani, hogy az által kevélysége meg aláztatásra ne jusson. Romának fő birái kevélyebbek voltak a királyoknál. Ki hitette volna el Kátóval hogy nem első érdemü halandó a Világon? A hatalom mindenüt vakit.¹⁵²

Druzusnak halála egész hazáját tűzbe hozta. Rómának frigyessei Római polgárok kívántak lenni, állitván,¹⁵³ hogy annak győzedelmeit véreknék ontásával pótolták: hogy a mely hazáért annyit verejtékeztek, véreztek, annak, szabadságaira is érdemesek vólnának. A Romaiak ellenben ezeket meg hódoltatot szolga népnek¹⁵⁴ vették, kiket önnön meg aláztatások nélkül a magok méltóságáig fel nem emelhettek. Mihent egész világ Római polgárrá változik, Róma el tűnik. A tanáts nem enged: a frigyesek fegyvert fognak, mely eset által a hazának nyomorúsága, fejére árad. A Marsesek, Szamniták győzedelmeskednek.¹⁵⁵ [61r] Más¹⁵⁶ Romát teremtenek. Konzulokat, Pretorokat választanak. Marius, Sylla, Pompéjus vitézségeket győzedelmeket le nem verhetik. Egy nyári verekedés el telvén, Romába küldenek, hogy hazafisággal jutalmaztassanak meg. A tanáts semmi féle értelmü feleletre ki nem bocsátkozott addig mit magokat meg alázva a fegyvert le nem tennék, és bünöket meg nem ismernék. Ezek ujra meg dühöttek, mely szerint a hadakozás, sokkal véresebben folyt. A tanáts, okosságát, elmebéli¹⁵⁷ mesterségét veszi segedelemül. Ki hirdetteti, hogy a mely Nemzeti tsoport, és¹⁵⁸ váras, fegyverét le teszi, a Római polgárságot annak meg¹⁵⁹ adgya. Ennél fogva tsak a Szamniták és Lukániaiak maradnak; a több nép el tsilapodik.

Nem lehet már itt a tanátsot igasságtalansággal annyira vádolni hogy a Római polgárságot minden Népnek Nemzetnek adni nem akarta, mivel ez, magának el vesztésére szolgáló eszközül. Ujra meg ujra emlékeztettek, hogy mihent egész világ Római polgárrá¹⁶⁰ tétetik, Róma el sijjed.

¹⁵² A hatalom mindenüt vakit. [Utólag beírva a bekezdés végére] ¹⁵³ állitván, <érdemekre,> hogy ¹⁵⁴ népnek <, nemzettségnek> vették ¹⁵⁵ győzedelmeskednek. <Külön> [61r]
¹⁵⁶ Más [Beszúrás] ¹⁵⁷ elmebéli <...> mesterségét ¹⁵⁸ és [Beszúrás] ¹⁵⁹ <meg> meg
[Javítás a törlés fölött] ¹⁶⁰ polgárrá <, hazafivá> tétetik

[61v] Kéntelen let a haza ezeket polgárivá tenni hogy fegyvereket magáruul le rázza, mely annyival inkább veszedelmes vólt hogy Rómának vezérlése alat tanúlván¹⁶¹ Római módon hartzoltak.

De még is végben vitte a tanáts okossága, hogy a külső bé vet nemzeteknek az országlásban, semmi meg határozo vokсок ne legyen. Nem a Római Tzehek közzé osztotta el őket, hanem nyóltz külön Nemzeti szakaszt, vagy sereget tsinált belöllök mellyeket ujjak lévén utólsoknak tet. Már, a régi harmintz öt Római polgári Tzehek mindenben eléb voksován ki nézheted hogy az utolsó nyóltz tsoport, akár hogy vélekedgyen, tsak amazok után fut.

Drúzusnak törvényei halála után el töröltettek, ugy mint a Grakhusoké. Valaki a nép ügyébe avatkozot hogy a nagyok ellen hartzollyon¹⁶² [62r] mind igy jutalmazták, azért mivel lehetetlenség vólt a gazdagot szegénnyé, a szegényt¹⁶³ gazdaggá tenni: vagy végbe vinni hogy minden hazafinak lakosnak egyenlő¹⁶⁴ tehetsége legyen. A birtokosok, minek utánna annyiszor meg vérzették őket e dologgal annyira dühösköttek a szegénységet oltalmazók ellen, hogy annak el vesztére minden módot el követtek, bár mely rettenetes bünnel let legyen is öszve köttetve. Pretor Azelliont ki e' tekintetben a szegénységnek vólt pártján, áldozat tételénél, az oltára elöt, imádsága közben ölték meg, mely gonosságnak gyilkos eszközeit soha a büntető igasság Romában világosságra nem hozhatta, és örökös titokban maradt.

Álmétkodol ha mondom, hogy Romának törvénye; akár régi szokása meg engette söt javallotta a szorongato szükségben emberekkel áldozni. Nem láttyuk hogy gyakorlották vólna, de elég meg aláztatás részezkrül még is hogy e tziikkelyt törvényeikből ez időben [62v] törölték ki. Pogány vagy keresztyén de tsak azt látod benne, hogy időrül időre okosottak érzés és tapasztalásnál fogva. Ugy tettzik mintha tudomány nélkül a természet maga se ismerné magát. Nézd meg a Jaggást! élete módjával nem külömbözik az oktalan állatoktul, és valóságos ember barom. Róma, mitsoda nagy országlo értelemmel birt, még is az ember vérrel való áldozat szokásába vallásába bé tsusz. De ne is hid hogy e váras kezdetiben mindjárt mutatot vólna annyi érdemet, okosságot mint

¹⁶¹ tanúlván <...> Római ¹⁶² hartzollyon <óltalmokért>, [62r] ¹⁶³ szegényt <mind> gazdaggá ¹⁶⁴ egyenlő <birtok szerint való> tehetsége

az után sok száz esztendővel írják azok, kik hazájoknak nevét¹⁶⁵ kívánták az örök emlékezetben ditsősségre emelni. Semmiben se hazudnak az emberek olyan bátran, sem örömeoseb, mint ha magokat, vagy Nemzeteket kel ditsérni. Romát Romulustul fogva [63r] annak írói a tzillagok közt horgyák, még is 664 dik esztendejében határozza meg, hogy az Isteneknek ember öléssel ne áldozzon. Nem ugy ment hát az ostoba, vad kegyetlenek közt az országlás mive sem az erköltsnek nagysága mint az okosok, böltsek ő utánnok irták, hogy Nemzeteknek hizelkedve emellyék magokat is ditsősséges emlékezetre, az az, nagy névre és hirre. Ha Romában éltél vólna Romulus idejében, és most fel támadnál, nem lenne¹⁶⁶ min tsudálkoznod, akkori hazádra gondolva, és a mai¹⁶⁷ világot látva. De mi, a rajta való álmélkodást el ragattatásunkban tsak nem a¹⁶⁸ nyavalya törésig visszük, mellyet¹⁶⁹ tudós forro hideg lelés okoz. A mi most¹⁷⁰ előttünk történik¹⁷¹ mind semmi. Akkor sohajtozol, álmélkodol mikor a Tündérek várárul mesélnek előtted. Romának erköltsi méltósága minden időben a leg kegyetleneb feneséggel [63v] vólt öszve köttelve melytül minden Cicerojának, Senekájának, Virgilussának,¹⁷² truttzára is¹⁷³ meg nem menekedhetet soha. Egy felöl okoskottak, más felöl gyilkoskottak. Ma kegyelmet hirdettek, hónap bolondul kegyetlenkettek. Gyere majd meg láttjuk továb miben áll nagysága, embersége érdeme, 's végre bóldogsága.

¹⁶⁵ <ditsősségét> nevét [Javítás a törlés fölött] ¹⁶⁶ <emlékezetedben nem lenne> nem lenne [Javítás a törlés fölött] ¹⁶⁷ <mai> mai [Javítás a törlés fölött] ¹⁶⁸ a <nehéz> nyavalya ¹⁶⁹ mellyet <a> tudós ¹⁷⁰ most [Beszúrás] ¹⁷¹ történik <...> mind ¹⁷² Virgilussának <s a t se menekedhetet soha.> truttzára ¹⁷³ is [Beszúrás]

[64r] ÖTÖDIK SZAKASZ

665 — *Rómának kezdetitül*

Régen jövendöllyük, hogy majd mikor a vérengző Nemzet magát minden más¹ hatalomnak felibe emeli önnön magával fog hartzra ki kelni. A Róma által meg dult természetnek igassága² el kezdi magát e Világnak ki ontot véreért, rajta bosszulni, Romának kegyetlensége, kevélysége irigysége, fősvénysége, bujasága, és ditsössége nem tanálván már tárgyat szomju vágyodásának, önnön kebelébe nyul, hogy a ki rablot emberi Nemzetnek javait ot találhassa fel. Magátul kel már rabolni minek utánna mindent magába nyelt.

Szylla, Márius állanak fel baj vivásra a játék piatzon. Két ember esik ölbe egymással, és körülök a haza, vérebe fuldoklik. Szyllát, születe, nevelése, ravasz okossága [64v] és vitézi mivel Konzulságra emelték fel. A Mitridates Pontusi király ellen való háboru tör ki³ a visontagságok sorából, mert Romának vérengezni kellett, nem érezhetvén meg elégedést, ha vért nem onthatot. E' terhes és kéttéséges ki menetelü háboru⁴ Szyllára bizatik. Marius ditsösségének világa, ez uj napnak fel derülésével esteli hanyatlását mutatván homályba láttatik borúlni. Egy szemérem nélkül való betstelen erkölsü vad paraszt tulajdonságu Szulpicius nevü Tribunussal öszve fog, hogy a vezérséget Szyllának kezébül⁵ ragadgya ki.⁶ E két egymással vetélkedő⁷ polgárok közt a nép magában meg hasonlik; ki ehez ki ahoz áll. Addig fujják a tüzet, hogy Róma ki gyullad. Ütközet esik a nép közt. Szylla a maga Táborához Romából ki fut. Beszédével érdemével katonáit tzéllýának⁸ eszközivé teszi. Bé megyen anya várassába hatalommal [65r] fegyverrel. Minden ember meg

¹ <ellene küszködhető> más [Javítás a törlés fölött] ² igassága <el kezdi> el ³ ki <Romára> a ⁴ háboru <Mitr> Szyllára ⁵ kezébül <ki> ragadgya ⁶ ki [Beszúrás] ⁷ vetélkedő <fejedelmi> polgárok ⁸ tzéllýának <részesivé 's> eszközivé

hajlik előtte, semmi ellent állásra nem tanál. De Márius már ekkor,⁹ pártjára hajlot barátainak nagy részét meg öldöztette. Marius Szulpiciussal el szaladnak. Szylla a Tribunusok törvényt el törli: a tanátsnak nemesi Rendnek méltóságát hatalmát helyre állattya. Ezentul Mariusnak, Szulpiciusnak fejeket átok alá veti nagy summát tévén életekre ki őket attul akarmi módon meg fosztaná. A Szulpicius feje tsak hamar meg jelenik Romába teste nélkül. Márius a Minturniak közt találatot fel a dágványos tavak és nádas rétek közt. A mely katona reá bőkkent, nem merete agyon vágni, sem ot létét ki kiáltani annyira meg kötötték kezeit e nagy vitéznek¹⁰ méltósága, és mivei.¹¹ A Minturni lakosok innen el szóktették¹² Afrikába. De az ot lévő¹³ fő vezér rólla¹⁴ hirt kapván üzenetet küld néki hogy takarodna onnan más vidékre. Marius¹⁵ [65v] le verettetésében fel emelkedést mutatván bujdosó sorsának truttzára a hir hozónak,¹⁶ következendő képpen felel: *Eregy, mond meg vezérednek hogy láttad Mariust Karthágonak omlásai közt bujdokni. Méltósággal, erővel, méjséggel ékesült szavak, mellyek által a szerentsének forgandósága nap fényen mutattatik meg.* A viszontagságnak is két keze van egyikkel¹⁷ magasra emel, a másikba el rejtet Meny köveit szorongattya, hogy mikor osztán fellyeb nem vihet azokkal üthessen agyon, és magát sorsoddal való veszödésétül¹⁸ meg szabadithassa. Marius ezen tul fiaival együtt valamely szigetbe rejtette magát, hol hazája sorsának változására figyelmezet mely által tölle el pártolt szerentséje még egytzer, hivségére állana.

Rómának viszontagsága uj változásra jön 's töb töb veszedelmet hoz. Tzinna tétetik Konzullá, ki Mariusnak szerentséje mellet [66r] a vezetségig hartzolt. Szyllát a Mitridates ellen való hadakra Romából ki küldi. Ekkor Tzinna Szulpiciusnak törvényt helyre hozza, de Konzul társa Oktavius magát ellene veti. Öszve vesznek, támadás lesz; fegyvert fognak egy 's más részrül, mely küszködésnek siralmas következése az uttzákat vérrel borittya bé. Tzinnát Rómából ki üzik, 's másat tesznek Konzullá, a Jupiter papját Merulát.

⁹ ekkor, [Beszúrás] ¹⁰ <embernek> vitéznek [Javítás a törlés fölött] ¹¹ <érdemei> mivei. [Javítás a törlés fölött] ¹² szóktették <Mariust> Afrikába ¹³ lévő <Római> fő ¹⁴ <létérül> rólla [Javítás a törlés fölött] ¹⁵ Marius <sze> [65v] ¹⁶ <postásnak> hir hozónak [Javítás a törlés fölött] ¹⁷ egyikkel <fel magasztal,> magasra ¹⁸ veszöd<és>désétül

De Tzinna Mariussal egyesülvén hadi sereget állítanak, és a várást meg szállják. Bé mennek, hol Szyllának minden pártosait, akár más ellenségeknek vélt hazafiakat fel kontzoltatnak. Marius hetven esztendősen korban mivelte itt a leg retteneteseb kegyetlenséget. A leg főveb hazafiaknak, derék, nemes nagy születésű embereknek el vagdalt fejeket hajigálták széllyel az uttzákon. Familiák pusztulása, jószág, foglalás, kontzolás, jajgatás, szaladás, buvás láttzatot hallatot [66v] minden felé.

Azomban Szylla győzedelmeskedik és készül a bosszu állásra. Marius, Tzinna Konzulokká tették magokat hazájoknak öldöklése után. Marius Szyllának haza jövetelit rettegte. Tutta hogy ellene nem áthat, és fertelmes tettét undok halálával fogja fizetni. Már ő, vérében, születésében, erköltsében tudatlan, vad paraszt lévén azzal kezdi magát vigasztalni hogy igyék és ha lehet mindég részeg legyék. E szerint vénétségében magát, hóltra issza, mely szerint eszén kívül lévén inkább döglök mint hal. Ugy láttzik mintha Mariusnak lelke poklokbul jöt volna fel testét meg eleveníteni. Egytzeri 's másszori hivatalának meg nyeresét alatsónysággal, hazugsággal, tökéletlenséggel, árulással, kofák sorjára való pletykákkal, és¹⁹ ezek közzé kevert bolond kegyetlenségekkel üzte füzte. [67r] Ki hazáját sem ezért szolgálta hogy bódogittsa, hanem hogy rajta uralkodhasson, és tetteivel e Világ előtt ditsekedhessen. Életével veszet állatot mutatván annak végén magát borba fojtotta. Mint fene állat és ostoba vad,²⁰ magához illendő halált választot. Például szolgál hogy a paraszt születést ha lehet, a fő Rendek felibe vezérő²¹ hivatalba ne ted, mellyeknek születet ellensége. Valameddig jó Nemes vért tanálsz a kormányra addig paraszthoz ne nyulj.

Rosz vólt, hogy a vad tselekedeteknél fogva fel ment katonának a haza törvényes igazgatását is által atták melyhez semmit se tudot. A katonának dühösség, bátorság kellett; it pedig²² tudomány mértékleteség kivántatot. Amot despoti hatalom uralkodot, itt szabadság. Ugyan²³ azért, szabad hazában törvényes szabadsággal élő emberek közt a²⁴ katoná, külső hivatalra keveset ér.²⁵ [67v] Vér ontáshoz, telyes hatalom-

¹⁹ és [Beszúrás] ²⁰ vad, <paraszt> magához ²¹ <Uralkodó> vezérő [Javítás a törlés fölött] ²² <it> it pedig [Javítás a törlés fölött] ²³ Ugyan <azért> azért ²⁴ <a> a [Javítás a törlés fölött] ²⁵ <semmit sem ér.> keveset ér. [Javítás a törlés fölött]

hoz szokot hadi vezéreit Róma, ország birájává tette, mely hivatalban tsak ugy tettek mint az Ármádánál, és hazájok fiait fel kontzoltatták.

Már, ki nézheted most hogy a Romai vitézségnek²⁶ országló okosságának és Világ foglalásának mi let magára²⁷ nézve a következése, és²⁸ miben bődlogította? Tapasztalhatod hogy nagy fel emelkedésbe a boldogság nem lakhatik. És valaki a szerentsének valóságával élni kíván legyen birodalom, ország, akár egy halandó különösön, nagy ki terjedésre²⁹ ne mennyen, mivel önnön terhe alat rogyik le. A rend kívül fel fuvódot test nehezen jár, vagy éppen nem bírja magát, 's hamar veszni tér.

[68r] Mennyünk Szylla után már, mert ez is el hozza hazájának pompás szerentséjét mellyet örökké tsak fegyverben vérben kereset. Készüly Roma, ha szomjuhozta a vért majd meg itatnak³⁰ fiaid a magadéval, tsak nyelni győzzed.

Ne felejsünk it el egy oly³¹ esetet mely a Római erköltsnek különös tulajdonságát mutattya. Fimbria nevezetü nagy polgár, ki Mariusnak ügyét leg mérgesebben védelmezte, néki lévén pártossa, annak temetésén a nagy születésü jámbor, és emberséges papot Szevolát orozva, halálra késeltette, de mivel sebjébül szerentsére ki gyógyult Fimbria törvény elibe idézi hogy miért van életbe. Egy hazafi ezen alkalmazossággal Fimbriatul kérdi, hogy mitsoda bünnel vádolhattya Szevolát, e tiszteletre méltó emberséges papot. *Azzal, felel amaz hogy mért nem botsátotta méjjebben [68v] a fegyvert magába mely által meg kel vala néki öletni.* Már, ilyen Isten és természet igasságátul el tévet dühös bolondok érdemelhetnek é job sorsot mint a millyet magok készitenek magoknak.

Azt kellene már it hosszason irni, mitsoda móddal, gyözedelmekkel haladot Szylla viszontagságainak felibe; Mitridates ellen folytatván³² háboruját, de én azokkal időt nem töltök. Száz könyvekbe is olvashatod. Tsak ezt jegyezzük meg, hogy Konzul Tzinna, Fimbriát küldötte el, hadi sergekkel, ki Szyllátul a vezérséget vegye által. Lásd!³³ a³⁴ leg ala-

²⁶ vitézségnek <világ foglalásának, országló> országló ²⁷ <Romára> magára [Javítás a törlés fölött] ²⁸ és [Beszúrás] ²⁹ terjedésre <tehettségével> ne ³⁰ itatnak <a saját> fiaid ³¹ <különös> oly [Javítás a törlés fölött] ³² <vivén hazájának> folytatván [Javítás a törlés fölött] ³³ Lásd! [Beszúrás] ³⁴ <A> a [Javítás átírással]

tsonyab meg veszet Tigrisektül szaggattatik a szabad Nemzetnek sorsa. Szylla már ekkor, győzelemmel, fizetéssel, seregeit magához tsatolta. Fimbria érkezik. De [69r] mivel a köz nép embertelen, kegyetlen, bolond és kevély vezért soha sem szerethet, seregei el hagyják, és kevestül ki válva Szyllának győzedelmes zászlói alá állanak. Fimbriának ereje, tehetsége, tekintete utolsó vonokodásba esvén, halálokkal küszköttek, és minden féle hánykodást el követtek hogy a szövevényből³⁵ szabadulhassanak; de mind haszontalan, mely szerint³⁶ ditsössége ot üt ki, hogy magát meg ölyye, a mit el is követ. Nem halgathattam el ez utállatos bolondnak halálát, mint³⁷ a Szylla bosszu állásának is³⁸ okát. E' különös ember, Szylla,³⁹ midőn seregeit fizette, Görög Országban a Templomoknak kintseit, mellyek az Isteneknek vóltak adatva, magához hordatta, katonaira költötte melyhez képpest így szóllot. *Lehetetlen hogy győzedelmes ne legyek mivel katonáimnak zsolgyát az Istenek fizetik.* Tudományul szolgál hogy Rómában [69v] a tanúlt Emberek, és⁴⁰ a tanáts, azt a sok álmodot Istenséget nem hitték, sőt játéknak vették. Eleitül fogva, minden időben, a vak buzgóság, tsak⁴¹ ostoba községnek jutot osztályba. Romának nagy emberei vallásokat tsak annyiban vették dolognak, a mennyiben kezek közt, tzeljoknak el érésére eszközül szolgálhatot. Tartarus, Plutó Elizeum mind tsak bóldog álmokra tartoztak. A tudatlanok hitték, de azért bünöket követték; a tanultak nevették, és nállánál fogva az ostobákat vezették.

Azomban 670 körül érkezik Szylla hogy Romában bosszut állyon. Két száz ezer emberrel állanak elibe; néki pedig negyven ezernél több nints. De Tzinna, Kárbon alaton erköltsü Konzulok utállatban vóltak. Ketegus, Verres, Pompejus Szyllához állottak. Lásd! milyen kevés segedelme van a gonosságnak mikor sorsa törésre jön.

[70r] Szylla, szörnyű ütközeteket vér, ontásokat követvén el, Rómába bé ront. Alig van elme, mely e várasnak veszedelmét, és természetet borzasztó öldöklötését le rajzolhatná. Most már azokon a sor, kik eddig öldöklöttek. Egyre másra nyakazták a fő embereket, el rabolván házaknak vagyonait. E bóditó veszedelemben senki se tudhatván,⁴² ha

³⁵ szövevényből <me> szabadulhassanak ³⁶ szerint <Fimbriának> ditsössége ³⁷ mint [Beszúrás] ³⁸ is [Beszúrás] ³⁹ Szylla [Beszúrás] ⁴⁰ és [Beszúrás] ⁴¹ tsak <az> ostoba ⁴² tudhatván <a tanátsban>, ha

élni kel é néki vagy veszni, Szyllát magát kéri hogy mondaná meg leg aláb kiket kíván életbe hagyni had szabadulnának meg halálos rette- gésektül. *Nem tudom még, felel, magam is, kinek hagyom meg az életét!* Legyen! mongyák néki, tsak nevezd hát azokat kiknek halálára maga- dat el tőkélletted. Másod napon meg jelenik egy laistrom hol nyóltzvan fő emberek tétetnek ki halálra. A két Konzul Karbon, és az ifiu Mari- us attyához hasonló vad marha és⁴³ fene vad vóltak elöl ki téve. Ma- rius Konzul is számtalan tanátsbeli Urakat öldöstitet meg, mig Szylla a várasba bé⁴⁴ mehetet. [70v] Nézd! a Római szabadság millyen vidá- man jutalmazza királyi fiait? Azért dullya e Világot szüntelen való vér ontással annyi száz esztendő alatt hogy illyen bóldogságra jusson általa. Kartágó, Korintus, Numantzia sat. jertek Romához, és nézzétek hogy bosszullya rajta sorsotokat a természetnek meg vérzet igazsága?

Midön a ki tet hazafiak nyakaztatnának **harmadik nap, ujra ki hir-** dettetnek két száz husz fő emberek; a következet napokon, még meg annyi. Mind addig öldököl mig valakit tanál ki⁴⁵ szerentséjével ellen- kezet vólna. Szabad let a rabnak urát meg ölni: az atyafinak az atyafit: a gyermeknek az attyát. Halálos bűnnek vétetet ha a testvér testvér- jének is házánál rejtek hejet adot. Az országnak fele hóhérrá, a más része halálra ítélt rabbá változot. A ki jószágos vólt tsak azért is átok alá vettetet hogy [71r] el foglalt örökségeiben a kegyetlenek nyereségre kaphassanak. Ezen vér fergetegek közt mutatta meg előre Katilina is hazája erköltseit, ki testvérét Ipát meg öldöste; Ki egy el vágot véres ember főt mutatot meg Szyllának az úttzán, mellyet maga vet el,⁴⁶ és annak utánna kezeit a szentelt vagy áldozó, oltári vízben mosta meg, így gunyolván Isteneit, és vallásának hazájának szentségét.

Az ifiu paraszt Márius, mással alkudot meg hogy egytzerre szurják egymást halálra. Meg let. Kárbon, Pompejustul el fogattatva életéért lábainál esedezet, de ő, földhöz verette; fel kontzoltatta. Így, Róma a maga bűneit önnön gonosságával büntetvén szabadságátul el butsuzik, mely magát tüzzel vérrel táplálja, semmit sem bóldogítván azokat, kik életüket érte szüntelen való áldozattá teszik.

A szabad haza sehol sints. Egyetlen egy vevén a hatalmat kezéhez a többinek halgatást [71v] parantsol. Rómának ember vadgyai, és vér

⁴³ és [Beszúrás a lap balszélén] ⁴⁴ bé <nem> mehetet. ⁴⁵ ki <se> szerentséjével ⁴⁶ el, [Beszúrás]

szomju fenéi, annak szabadságánál fogva hazájoknak⁴⁷ testét annyira szaggatták hogy csak akkor nyughatot mikor valamelyik rabbá tette, oly veszedelmessé változván erköltseinek veszte által szabadsága mely szerint rabságért kellett neki fohászzkodni hogy vérenek omlása meg szünyön.

Szylła a haza sebeinek bé gyógyítására azt kívánnyá hogy állandó Dictator legyen mely hivatal, hatalmában, minden szó törvény, 's ellen vetés felet van. Előre ki nézted hogy a Dictatorság annak jut kezére a ki kívánnyá. E szerint tétetik Szylła örökös Dictatorrá, az az Romának szabad Urává. Mihent az emberi makatsággal kevésységgel, parantso- lást szomjuhozó vágyódással senki sem ellenkezik, a Despota más föl kivánnyá magát hiresíteni, és életét érdesmesíteni. Szylła az igasságnak ki szolgáltatását szoros rend alá veszi; a leg job törvényeket [72r] szer- zi; sokkal nagyob igassággal emberséggel uralkodván a tanátsnál. Mi- nek utánna mindent rendbe vet, és le tsendesitet hiszed é ha eddig nem tudtad, hogy ezen szerentsés Despota hivatalárul le mond, ki hazájá- nak nagy embereit rakásra öldöstette, Rómát maga alá tapotta. Tellyes bátorsággal, hideg vérrel szál alá székibül, ily nevettséges módra kö- tödvén nemzetével hogy ha kívánnyá minden el követet tselekedeteirül számol, és azoknak igasságát, ártatlanságát meg állittyá. A várasnak utzáin bátorsággal sétál fellyeb alá. Senki se mozdul.⁴⁸ Egy ifiu tész rajta gunyolást, melyre a körülötte lévőeknek így szól. *Akadályoztas- sátok uttyában. Az ilyen dolognak következésül szolgálhat, hogy más, ha helyemre jut⁴⁹ hatalmát le nem teszi.*

Azt nézzük már hogy Szylła mi okon tette le a Dictatorságot, mert az Irók csak addig mennek hogy le tette, mely tselekedetén álmélnodni lehet. De én, az álmélnodásnak [72v] okait szeretem inkább fel fedezni, hogy ne álmélnodgyon annyira, mivel a tsudálkozás mindég tudatlansá- ga mutat ha tárgyaidat nem az Isten és természet miveiben vizsgálod, hol bámulásnál egyebet nem tutz.⁵⁰

Szylła, a tellyes hatalomrul le mond. Miért? Vagy azért hogy roko- nin, barátin, végre hazáján úgy mint Despot, uralkodni átallotta: vagy a véres haláltul félt; el hitetvén kétség kívül magával hogy soha az

⁴⁷ hazájoknak <...> testét ⁴⁸ <szól.> mozdul. [Javítás a törlés fölött] ⁴⁹ jut <hiva> hatalmát ⁵⁰ hol bámulásnál egyebet nem tutz. [Utólagos beszúrás]

erőszakos halált akár orozva meg ölettetését el nem kerülheti. Mig a kegyetlen Mariusnak pártját le nem verte, addig szolgálták, de minek utánna a tzél bé tellyesedet kérdés, ha Krasszus, Pompejus s a t. kívánták volna é despot uralkodását rabi módon szolgálni? Azért segítettünk gyözedelmeidre, mondhatták volna néki; hogy örökös szolgálid, rabjaid legyünk? Szylla, nem ellenségeitül félt az örökös Dictátorságban meg maradni; hanem a maga vezéritül kik tsak addig túrték volna mig meg nem láttyák hogy rajtok [73r] valójában ugy kíván uralkodni mint Despot; és állandoul valaki uralkodásra hatalomra, elsőségre törekedik, és meg nyeri, ha baj nints, székit, el nem hadgya. Szylla mint láthattad, nem vólt Filozofus. De hogy nem félt Dictátorságának le tételével a bosszu állástul? Talán nem vólt Romának annyi esze hogy az olyat ne bántsa, ki szabadságát meg kötvén önként ereszti el. Mitsoda példa let volna másoknak ha Szyllát törvényes ítéllettel ölték volna meg? Már Róma maga is ki nézte hogy ismét más valaki fog hatalomra kapni. Le teszi, ha az előtte valót halálra ítelték? Hát ha Szyllát baráti is kényszerítették titkon, hogy hazáján Despot ne legyen? Mind ezek szerint hogy hatalmáru le mondot tsudául nem vétethetik. Nyügös élet az olyan melynek folytában éjjel nappal rettegni, 's várni kel, mely felől tojják szivedre a fegyvert. Kéntelen az ember vélle sokszor, hogy szükségébül, ha más móddal nem lehet, érdemet tsinállyon.

[73v] Szylla magános emberré változván az országlásnak minden foglatosságai nélkül **testi gyönyörüségeeknek, és a leg nagyub asszonyi bujálkodásoknak adgya által életét.** Ugy é nem vólt Filozofus? Más okul tette hát le hatalmát. Az igaz bölts ki az uralkodást meg veti, nem adgya magát ily bordélyházas életre. **Végre tsak ugyan bujasága ölte meg. Szylla magát szerentsésnek nevezte, állitván önnön személlyerül hogy soha senki barátnak töb jóval, és ellenségeinek nagyub rosszal nem fizetet.**

Talán Szylla, más környül állások közt jó ember, jó hazafi let volna, de Mariuson kívánt bosszut állani, kin nem gyözedelmeskedhet már ugy, hogy hazáját is el ne nyomja. Legyen! ha magának szerentsés nevet adot is. Gyözedelmeire nézve meg engedem — , de szivében nem hiszem. Az erőszak, öldöklés, hazájának, nemzetének pusztítása, egy szivnek sem ád belső gyönyörüséget hanem mardosást, rettegést, a mi nem öröm.

[74r] Szyllának siralmas példája után a kevély hazafiakban hazájoknak el nyomattatására való törekedések soha meg nem szűnik többé, mind addig, míg egynek szerentséje lesz Rómát örökre, hatalom alá zárni. Még a gyávák, élhetetlenek is múnkához fognak, időre alkalmatosságra, sem eszközökre nem tekintvén; és homlokokat verik a kő falba hogy engedgyen. Egy Lapidus nevű, hasonlólul hazájára támad, és Rómára fegyveres néppel megyen, de mivel midőn alkalmatosságon kívül: ész,⁵¹ érdem nélkül fog dolgához tselekedetiben is bolond képet mutat. Katulusz Pompejusz el üzik. Ő, pedig Szárdinia szigetébe szalad, hová hirül viszik néki hogy Romában hagyot kedves felesége életét idegen szerelmekkel gyönyörkötteti, mely meg aláztatása, és gyalázatos esete miat,⁵² bánattyában meg hal.

Róma, ezek után zűrzavarátul meg menekedik, de a szivek forrottak titokban, és a távolý lévő tartományok háborogtak.

[74v] Spanyol Országban tanáltatot egy, akkori időhöz képpest minden tekintetre nézve nagy ember, Szertorius. Ez Mariusnak ügyét oltalmazta. Hadi seregeket gyűjtöt. Népet hódítot pártýára, és szerentsésen vitézkedet. Róma ellene küldötte ki Metellust, és Pompejust, de Népeknek sokaságával és minden erőlködésekkal sem tehettek Szertorius ellen semmit. Tehát, a Római nagy lelkű, 's ugy mondot vitéz erköltsű vezérek ara a gyalázatos gonosságra, és meg aláztatásra, utállatra vető tselekedetre fakadtak hogy Szertoriusnak fejére az orozva maró gyilkosoknak száz talentumot huszon öt ezer darab földet tegyenek jutalomúl. E' szerint lehetetlen let magát meg oltalmazni oly világban hol az adomány, szerentse Meny országot Poklot ki tsufol. Lásd! hogy uralkodtattyák a pénzt, idvességén, kárhozaton, mellyet egy felöl szent-ségnek más felöl nevettségnek vesznek. [75r] Igy báloztak hajdan e tévelygő halandók néma Isteneikkel.

Perpenna vólt Szertoriusnak veszte, ki midőn le verettetne, azzal kivánt Pompejusznál kegyelmet nyerni hogy Szertoriusnak leveleibül fedezze fel azon Római nagy embereket kik velle titkos egyet értésben vóltak. Pompeius tartván, ne hogy rokonai, barátai is azon levelekben fel tanáltassanak, öket meg égette, és Perpennát meg ölette. Hogy árulás által hazájára uj veszedelmet nem kivánt vinni, ara ugyan nem igen nagy

⁵¹ ész <, nélkül>, érdem ⁵² miat, <irigységének mardosásai közt.> bánattyában

lélek kivántatot meg. Pompeius, orozva gyilkosul vesztetvén el Szerto-riust, kivel más módon nem birhatot azon gyalázatos, 's egyszersmind nevettséges hivalkodásra fakad ki, hogy ot helyben, ditsösségének, győzedelmének oszlopot emellyen tsak ugyan maga, melyre fel írja, hogy nyoltz száz városnál is többet hódoltatot meg. Miért nem tette oda a lakosok, és apró⁵³ faluk számát is? Vagy tsak ugyan [75v] faluk vóltak jobbára. Romának, nagy erköltsei közöt is,⁵⁴ különös bolongyai vóltak. Ez a Pompejus minden szemérem nélkül örökké magát ditsérte, magasztalta, ki valóságos érdemmel kevésse birván, erőtelenségét, sokszor hazug ditsekedéssel pótolta, mások érdemét teritvén magára mely által az ostoba népet meg vakította. Nállánál százszor nagyub érdemü férfi sem mehetet oly véghetetlen hatalomra, hitelre, a Nép elöt mint ő. Igy teszen a szerentsének vaksága, és a viszontagságnak meg átalkodot⁵⁵ makatsága!

Szylla, még ez esetekben Dictator vólt. Pompejusnak győzedelmi pompát ajánlot a tanáts, mely iránt a Dictator kedvetlenséget mutatot. A dolog fel függesztetet. De Pompéjus Szyllának fordulván így szölylyittya meg. *Gondoly rá hát, hogy a fel derült nap kedveseb, mint a hanyatlot?* Szylla reá hatta, 's pompáját meg engette.

Rómának kegyetlensége és kevélysége [76r] soha se szünt meg hogy azoknak kik velek élnek⁵⁶ gyötrelmeket ne szülylyék. A Szitzilliai rabok iga baromi sorsoknak terhét⁵⁷ tovább már nem birhatván, inkább el tökélették magokat minden halálos veszedelemre, mint szabadulások reménysége nélkül jármokat huzzák. Érzették látták szivekbül formájuk-
 rul, hogy ök is emberek, annak sorjából ki taszittatva és okos lélek-
 kel, szabad akarattal oktalan állatok közzé vetteteve. Igy, a Romaiak az alattok való emberekbül barmokat, magokbul prédájok után ordító oroslánokat tsinálván, e Világot, öldökléseknek⁵⁸ tették játék néző⁵⁹ piattzává hol ditsösség helyet dühösséget, emberség helyet kegyetlensé-
 get gyakorlottak, mely mivet valóságbul együgyüségbul máig is erköltsi méltóságnak érdemnek állitanak sokan.

⁵³ apró <faluk> faluk ⁵⁴ is [Beszúrás] ⁵⁵ átalkodot <bolondsága> makatsága! ⁵⁶ élnek <szüntelen való,> gyötrelmeket ⁵⁷ terhét <viselni> tovább ⁵⁸ <dühösségeknek> öldök-
 léseknek [Javítás a törlés fölött] ⁵⁹ néző [Beszúrás a lap jobbszélén]

A rabok Spartakus nevezetűt vezéreké tévén pártot ütnek. Gyenge számokat, erőlködéseket Róma nevetvén nézvéen eléb tsak valamely futoso [76v] népet, szalábolo katonaságot küld⁶⁰ oda, kik értésére adgyák Spartakusznak hogy ne eszetlenkedgyen. De ezeket, a rabok ősze törrik. Ujra három ezerbül álló sereg megyen, azt is széllyel verik. Tudod hogy a szerentse, gyözelem magához huz. Nagy számmal szaladnak a rabok seregéhez melynek sokasága, bátorsága, maga el tökéllése a Világ kegyetleneit figyelmetességre hozza. Két Konzul egy Prétor megyen Romának erejével a rabok ellen. Spartakus mind a hármat ősze törri, és gyözeleme után Rómát rémulésbe hozza, kit hatalmával fenyeget. Ekkor az ország Krasszusra veti szemét. Oda küldik: Ő mennyen a raboknak meg hodontására. Meg hodontattya a rabokat kik negyven ezert vesztenek magokbul. Őt ezer el futottak ősze huzták magokat egy helyen, minek utánna [77r] már széllyel verettettek; Ezek⁶¹ szerentsétlenségek alat el alélva rettegtek e csoportban. Pompejus érkezik a meglet tökélléses gyözelem után; ez öt ezer futásban, bujdoklásban lévő meg verettetet rabokra rá tanál; odéb üzi, kergeti őket onnan; tsopor-tyokat széllyel szalasztya, mely vitézi mivérül a Római tanátsnak e következendő tudósítást teszi: *Krasszus ugyan a rabokon gyözelemeskedet, de én vágtam ki gyökerébül a párt ütést.* Ostobák elöt a szemtelenség, ha valami kis szerentse üt hozzá, nagyra emel. A Nép Pompejuson tsudálkozot, hogy magát nagynak kiáltotta. Paraszti sokaság elöt az ember-séges, szemérmes, és mértékletes embernek ritkán van keleti. Ő annak tapsol, a ki vakítani,⁶² tudgya.

Pompejus, vállait, a haza tudatlan, és ostoba részének veti. Szyllának rendeléseit törli, mint Konzul. A Tribunusoknak régi hatalmát vissza adgya. A község szavát [77v] fel emeli, melynek sokasága el ragattatásba jön hogy Pompejus bóldogságra emeli, noha tsak helyén éhezik most is. De Pompejus titkos ravasságának hasznát veszi, mert el bolondulásába, a Nép,⁶³ néki, hazájának minden kintsét, erejét által adgya, hogy élyen vélle a mint magának tettzik. E' szerint teszi Dictatorrá. Krasszus Konzul társa ötet hitelével előzni kívánván, tiz ezer asztralra is⁶⁴ vendégeli a Római Népet, három hólnapra való gabonát is

⁶⁰ küld <enek> oda   ⁶¹ Ezek [Tollhibaj]   ⁶² vakítani, <...> tudgya   ⁶³ a Nép [Beszúrás]
⁶⁴ is [Beszúrás]

ki osztván a szegénységnek, de azért⁶⁵ a nagy száju Pompejus mellet a Nép, tekintetben sem veszi. Míg a nagy Uraknak, fel emelkedésekért, az⁶⁶ ország népe előt kel hizelkedni, tselekedetekben emberség, nagyság, nemes indulat, jó tétemény láttzik. Akkor lesz az ember alatonnyá mikor világi méltóságát, szerentséjét egyetlen egy uralkodónak kezébül kel ki hazudni; az az vagy másokat árul, vagy a népet sartzoltattya, hogy [78r] annak pénzét verejtékét vegye magának érdemül, mellyért királlya ötet jutalmazza, mivel ő javallotta hogy vegyék többet a magáébul.⁶⁷ Én ugyan egy Miniszternek érdemét se látom más dologban, erköltsben és tselekedetben, hanem a keze alat lévő népnek boldogításában. Krasszus tiz ezer asztallal, gabona ki osztással hizelkedik. Nemesség jó tétemény van tettében. Pompéjus a tudatlan népnek szabadságát, itéletit, végezését emeli királyságra, maga polgár lévén. Legyen, ez is az is. De én egy vagy sok ember, előt a vakitást, tsalást, tökéletlenséget, tsak alatonnyágnak veszem. Söt egy ország népét vinni veszedelemre vér ontásra azért, hogy valaki magát felibe tehesse töb a királyok előt való titkos hizelkedésnél. A hitetés tsak hitetés mindenüt, mint a hizelkedés és mind kettő alatonnyáság.

[78v] Szegény tudatlan község! Valamikor szabadnak kiabálják mindég azoknak szolgál eszközül vakon, kik felséges orába alázatossággal akasztyák a horgot, hogy⁶⁸ ditsösségét tsak ujjal mutatván valósággal, erejével éljenek,⁶⁹ és verejtékét szopják. Pompejus Cezárnak fel emelkedését nem szenyvedhetvén véle üstök vonásra jön, és a Népet melynek hizelkedet hogy személyét bálványozza, rabságba ejti. A haza szertet mindenüt tsak palást: szív béli büszkeség, hirre való vágyódás, kints keresés az ösztön alatta. Mihent két három ember vetélkedésbe jön⁷⁰ a haza boldogságára nézve egy⁷¹ sem enged. Had pusztullyon, égjen inkább, mint ez, felettem lehessen. De ne költsönözzük előre magunkat. Lássuk eléb Pompejust Mitridatesnek és, a⁷² hazájára támadot tengeri tolvajoknak ellenébe.⁷³

⁶⁵ <mert> de azért [Javítás a törlés fölött] ⁶⁶ az [Beszúrás] ⁶⁷ <szegényen; soha sem adván azoknak semmit> a magáébul [Javítás a törlés fölött] ⁶⁸ <és> hogy [Javítás a törlés fölött] ⁶⁹ éljenek [A szó utolsó szótagja beszúrás] ⁷⁰ jön <... egymással> a ⁷¹ <senki> egy [Javítás a törlés fölött] ⁷² a [Beszúrás] ⁷³ ellenébe. <ellenébe> [79r]

A vadak tsatája

A viszontagságoknak fergege Tzilicia felől temérdek sokasággal tolvaj népet hajtot a Római vidékekre mint Tengeri háborut a szél vész. Vad, kegyetlen emberek irgalmasság szánakozás emberség nélkül valók. Ölteik, vágtak, rablottak, égettek; minden szent helyeket, oltárokat fel dultak. A tartományokat magok után, mint füstölgő üszköket úgy hatták, el sepervén mindent mint az emésztő tűz. Kereskedést jövést menést meg gátoltak; veszedelmes¹ romlást, éhel halást terítvén el szélyyel az országokra. E fene vadak tengeren szárazon egyenlőül rablottak öldöklöttek. Kérdésre jön hogy Rómából ki mennyen ellenek. A Nép Pompeúst választja. Szabaddá hagyatik hadakozó seregeket gyűjteni² [79v] a mennyi magának tettzik. Által adatnak néki az országnak minden³ kintsei, és adói, akár mely más jövedelmei, oly mód alatt hogy azokrul számolni sehogy, sehol, soha, senkinek se tartozzon. Így teszen az ostoba község ha az országos dolgokat forgathattya. A szabad Monarhiát kerülvén maga⁴ teremt magának Despotát. A tanáts mindent el követet hogy Pompeiussal, ez a tsuf mód meg ne álhasson, de a tudatlan voksnak sokasága felibe helyheztette a bolondságot az okosságnak, mint sok ízben nállunk is meg szokot esni az aprólékokban. Által adnak Pompeiusnak öt száz hajót, száz huszon öt ezer katonát, 's véghetetlen pénzt. Ennyi erőnek, tanúlt fegyveres Római katonáknak ez a zagyva rendetlen haramia sokaság ellent nem álhatot bár ki vezérlette volna is⁵ a Római ármádát. [80r] Pompeus kevés idő alatt e kóborló, és pusztító sokaságot szélyyel veri. A tudatlan község mely semmi féle dolgot

¹ veszedelme <t>s [Javítás átírással] ² gyűjteni [79v] <annyit,> a ³ minden <...> kintsei ⁴ maga <te> teremt ⁵ is [Beszúrás]

nem betsül míg tsudává nem teszi, eszközökre okokra, lehetőségekre nem tekintvén Pompeust Istenségre emeli, és száját ki tátva, szemét ki meresztve, öszve kaptolt kezeit Egekre fel nyujtva álmétkodik vezéré-
rén, ki gyözedelmének könnyü módját látván el ragattatásán⁶ magába, nevet.

Pompeust, mint már hazájának minden hatóságát, uj Theatrumra teszik.

**Mitridates a Romaiakat halálos utállatban gyűlölségben vévén, szí-
vében ellenek örökös háborut esküdöt. Ha békélt szorulásbul tseleket-
te, de mihent rést kapot, háboruját ujra kezdette. Bátorsággal, okosság-
gal, vitézséggel, kegyetlenséggel dolgozot.⁷ Minden tzélya ellen roha-
nó akadályokat lába alá tört: viszontagságait tzruttzolta; magát a lehe-
tetlenséget is eröltette, kényszerítette. [80v] Dolgai közt széllyel látot,
előre messze ki nézet; minden fel tanálható és⁸ fel⁹ gondolható eszkö-
zökre¹⁰ terjeszkedvén ki nyughatatlan vágyodásaival.**

A háborunak okát olvasd másut, Én tsak it kezdem hogy Róma két
nevezetes Konzult küld Mitridates ellen, honnan még most Pompeius
ki marad. Nem akarta a vezérlő tanátsnak okossága hogy hazája tsak
Pompeiusbul állyon; töb nagy embereket is kivánt ismértetni a tudatlan
községgel mely már minden ditsösségét szerentséjét tsak abban helyhez-
tette hogy Pompeiusnak áldozzon. El indulnak 678^{ban} Kotta, és Lukul-
lus Mitridates ellen. Ütközetekhez fognak. Kottát erőssen meg verik a
maga seregével, ki veszedelmébül Lukullus Konzul társa által, menek-
edik.¹¹ Mitridates Tzizik várassát ostromlotta kit Lukullus ütközettel
üz, a várast¹² fel szabaditván.

[81r] Azt mondgyák hogy Mitridates itt három száz ezer embert
vesztet. Igy hazudnak a Római irók is,¹³ nemzeteknek ditsösségéért.,
Még is jó, hogy a lehetőségnek sorából¹⁴ mindég ki tettzik, annyira,
hogy már tsak tudatlanoknak lehet hazudni, de tudósoknak nem. Akár
mint, 's hogy, Mitridates sokat vesz, annyira melynél fogva országából
is kéntelen ki futni. Ekkor dühös bolondsága oly kegyetlenségre fakasz-

⁶ ragattatásán <titkon> magába, ⁷ <birt.> dolgozot. [Javítás a törlés fölött] ⁸ és <...>
fel ⁹ fel [Beszúrás a lap balszélén] ¹⁰ eszközökre <ki> terjeszkedvén ¹¹ menekedik. <ki.>
Mitridates ¹² várast <meg szállás alól> fel ¹³ is <hazájoknak>, nemzeteknek ¹⁴ sorából
<a hazugság> mindég

tya ki, hogy testvéreit, feleségét s.a.t.¹⁵ meg méreggel éteti;¹⁶ ne hogy az ellenségnek kezébe essenek.

Tigranes, az Arméniai király, Mitridatesnek rokona volt. Hozzá szalad bujdosva. Kényszeríti, kéri, hogy el veszet sorsát, ügyét vegye fel kezére, ha hatalmával helyre állathatná. Tigrán enged.. készül —, népét öszve gyűjti fel fegyverkezik,¹⁷ — megyen. Véghetetlen sokasággal indul. De Tigránnak leg kisebb győzedelemre való vitézi tulajdonsága sem¹⁸ lévén népének számtalanságával is¹⁹ ügyén nem segíthet. [81v] Tudod hogy a győzedelmet jó vezér szerzi.²⁰ Mit tesz a sok ember, ha nem igazgattatik? Tsak nagy tévedés, és veszedelem. Bár óriás termettel legyen is a test, de ha lélek nints benne mely által elevenittessen, annyit nem tsinál, mint²¹ egy gyermek. Tigranes husszor is többed magával lévén mint Lukullus, tölle meg győzettetik.

Más esztendőre jöt táborozásoknak idejére Tigranes Mitridates minden erejeket öszve szedve ellent álláshoz, győzedelemhez készülnek. De a kár hogy, már ezeket a Római szerentsés haramiákat, és ditsösséges pusztítókat²² meg győzni nem lehetet; vagy azért hogy a hadakozás, kézi mesterségekké let; vagy hogy dühösségeket, vakmerőségeket le verni nem lehetet, mivel magokkal, el hitették hogy a világ nékik, Istenciktül által van adva.

Lukullus mindenüt győzedelmeskedik: és minden ellent állást felül halad. De kedvetlenséget okozot seregeinek [82r] az által, hogy azokat nagyon szoros fenyték alá zárta. Nem volt már a Romaiakban az a nagy hazafiui buzgoság, melynél fogva együgyü erköltsőknek idején, annak győzedelméért minden szenyvedésbe kedvet tanáltak. A katonák is enni, és innya, vigadni kívántak a hazafiuság mellett. A reájok való büntetés, kedvetlenséget okozot, mert nem éltek Fabritzus idejében. Azomban, mivel²³ a²⁴ halál, és minden veszedelmek közt forgo katonai élet, magában is²⁵ kéttségben eset²⁶ sors, örökké mulattságot, jól lakást kíván, mert nem tudja meddig ehetik, 's melyik ütközettel²⁷ ma-

¹⁵ s.a.t. <éteti...> meg ¹⁶ éteti; [Beszúrás] ¹⁷ fegyverkezik, <el készül> — megyen
¹⁸ <nem> sem [Javítás a törlés fölött] ¹⁹ is [Beszúrás] ²⁰ <vezéri böltsesség szerzi.> jó
vezér szerzi. [Javítás a törlés fölött] ²¹ <...> mint [Javítás a törlés fölött] ²² pusztítókat
[Betűcsere] ²³ mivel <a katonai élet> a ²⁴ a [Beszúrás a lap balszélén] ²⁵ is [Beszúrás]
²⁶ eset <, és veszet> sors ²⁷ ütköze<...>ttel [Javítás átírással]

rad ot.²⁸ Lukullusnak ellenben a fenytékre, katona mértékletes erkölts-re szüksége volt, hogy gyözedelmeskedhessen általok. Nagy érdemeire tsak ugyan még eddig²⁹ szembe el nem mordulnak,³⁰ mivel ditsösséget szerzet, de abban mesterkettek [82v] hogy vezérlő hatalma alól menekedhessenek. Az idő tsak telik. **Romába Lukullus ellen szűnek fonnak. Végre uj hadi vezér érkezik Rómából, ki a maga kezére Mitridatessel meg ütközik, 's öszve töretik.** A zenebona alat a két meg verettetet király hazájába vissza tért, 's erőt gyűjtöt. Lukullusz ütközethez készül hogy amannak veszte ért bosszut állyon; de szívének egész le verette-tésével kel hogy dolgát másra bizzák, és katonái ahoz állanak.³¹ Előre látod hát már hogy ez³² is Pompeus³³ a³⁴ tellyes hatalommal.

A környül állásokat, gyanúságokat, Cicerónak, Cézárnak, titkos tzélylát elő hordani nem tartom szükségesnek. Hogy miért igyekeztek ök is Pompeusnak tellyes hatalmára ök tudgyák. Nehéz a régi nagy embereknek minden környül állások közt, tzélt adni, és szándékot tsinálni innen, ahol vagyunk, oda hol ök voltak. **A dolog tsak oda dült, [83r] hogy Pompeust³⁵ tellyes hatalomra emelik, mely esetet Cicero, és Cezár, elő segélleni minden módon igyekeztek.** Ciceró? Ó! oly nagy tudományu ember? Cezár? ki maga kívánt hazájának felibe emelkedni? Hijában kiáltottak a szabadságot értő hazafiak ez oktalan végezés ellen, mert az ostoba sokaság, és némely nagy embereknek önnön nyereségekre el rejtet ravasz szándékok Pompeust ujra meg ujra minden hatóvá tették. A szerentsés, és hatalmas emberhez, tudod, hogy majd nem minden lakos tapad, ragaszkodik; ki vévén azon³⁶ titkos erköltsi méltósággal³⁷ bíró férfiakat kik világi szerentséjükért alatsony hizelkedésre nem fakadnak, inkább meg elégedvén belső érdemekkel, mint annak gyalázattyára hitetőknek, dölyfösőknek hizelkedgyenek, kiknek rut lelkeket az arany függőknek ragyogo sugárin keresztül meg láttyák.

Tuttára lesz Pompeusnak ki még [83v] ekkor Asiában volt, hogy Lu-kullus hejébe választatot Mitridates ellen, olyan hatalommal, melynek

²⁸ <... > ot [Javítás a törlés fölött] ²⁹ még eddig [Beszúrás] ³⁰ mordul<tak>nak [Javítás a törlés fölött] ³¹ <néki nézni hogy katonái el hagyták> hogy dolgát másra bizzák, és katonái ahoz állanak. [Javítás a törlés fölött] ³² <ide> ez [Javítás a törlés fölött] ³³ Pompeus <fog küldetni> a ³⁴ a [Beszúrás] ³⁵ Pompeust <eszetlenül> tellyes ³⁶ azon <... > titkos ³⁷ méltósággal <, kevélységgel> bíró

határa csak az ő szabad tettzésében áll. Pompeus ki a függő háta mellett mindent el követet sugva, hogy Lukullus helyére küldessen, a Római tanács üzenetinek meg értésével ily panaszra fakad ki. „Hát! soha sem élhetek é már nyugodalmammal! Nem juthatok tsendes magánosság-ra, kedves feleségemmel? Ó bódog az oly ember ki el felejtet magánosságban töltheti tsendes napjait?” E' tókéltlen hipokritaság, minden ismerőit barátit botránkozásba ejtette. Ezen szavait önnön maga kezdette³⁸ meg hazuttolni az eset után: Tele torokkal kiabált Lukullus ellen, minden módokon kívánván érdemét alatsonyítani. Hogy Lukullus semmit se tet, mond, mintha Tigranes Mitridates a tolvajoknál, kiket ő meg vert, nem [84r] nagyub erőt viseltek volna. De ő nem szünhetet meg Lukullust kissebbíteni, gyalázni, semmivé kívánván tenni szembe tünő érdemeit, mellyekkel Pompeust sokkal felül halatta. A szemérmes tudósnak, mértékletes, és nemes vérü vitéznek, ki szerentséjét alatsony modokon nem keresi, az ostoba község elöt kevés keleti van. Szemtelenek, hitetők, hizelkedők, ditsekvők, és lármás száju zenebonás, préda vezéreket kíván a tudatlan község magának³⁹ de a halgató, és mértékletes, szemérmes böltseket meg veti, mivel tsekélysege miat nem tudhattya a valóságos nagy emberek hogy mutatnak. A paraszt azt betsüllí ki goromba szemtelenségével, nagy szájával a nemes születésü szemérmes okosokat némákká kiabállya, kik nem azért mennek fére hogy felelni ne tudnának hanem fertelmességét utálva nem akarnak vélle motskolódni.

[84v] Pompeus öt ezer⁴⁰ meg vert rabot széllyel üz, és tettét Egekig emeli, Lukullusz mitsoda gyozedelmeket nyer a ki tanult fegyveres királyi seregek ellen, még sem szól.⁴¹ A nemes vér, és igaz böltis soha magával mások felet nem ditsekszik. Az ilyen ortzát piritó alatsonytság kontrás Tzigányokra tartozik, nem elöl járókra, kik helyet, ha szemtelenül ditsekszenek más betsülletes baráti, szolgálí szégyenlik magokat. Pompeus,⁴² Lukullust gyalázván mindenek elöt meg mutatta hogy helyére vágyot, és a nyugodalom után való sohajtás benne hitető⁴³ lelket mutatot. Itélhetz a két férfinak vérerül, születésérül azon esetben⁴⁴, mikor⁴⁵

³⁸ kezdette <h> meg ³⁹ magának <vezérül> de ⁴⁰ ezer <rab> meg ⁴¹ <ditsekszik.> szól. [Javítás a törlés fölött] ⁴² Pompeus, <...> Lukullust ⁴³ <paraszt> hitető [Javítás a törlés fölött] ⁴⁴ eset<...>ben [Javítás a törlés fölött] ⁴⁵ <melyben> mikor [Javítás a törlés fölött]

a háboru helyén öszve jönnek. Midőn láttya Lukullusz hogy Pompeusz el érkezet vezérségét tölle által venni [85r] következő szavakkal fogadgya. „Hogy másoknak fárattssággal szerzet ditsösségeket kívánnyá röllok hitetlenül le huzni⁴⁶ és⁴⁷ érdemteleniségére ruházni:⁴⁸ hogy az el végezet gyözedelmek után tolyya magát más emberséges hazafi vezéreknek nyakokra: hogy ő szedhesse az oly múnkának bérit annak végén mellyet már előtte más tellyesitet; hogy⁴⁹ mindég kész nyereségre megyen,⁵⁰ mint az olyan ragadozó⁵¹ galád⁵² madár, mely örökké holt testre szál, nem lévén ara ereje tehettsége, hogy eleven prédáját el foghassa.” Tsapkodó vagdaló mérges beszédekkel fogatták egymást. Ugy é nagy ember beszél Lukullusbul? De tsak haza kellett⁵³ menni; hanem lehetetlen lévén az Országnek, szemeit érdemére bé hunyni,⁵⁴ a gyözelemnek pompáját néki meg⁵⁵ atta.

Lukullusz ditsösségével vagyonával meg elégedvén, töb töb Pompeussal 's mással való küszködésnek magát ki tenni nem kívánta. Valaki hirre névre⁵⁶ megyen fel, annak árát meg is⁵⁷ fizeti. Nem vágyakodot [85v] az irigységnek vetélkedésnek zivatarában⁵⁸ élet halál közt, fellyeb alá toloskodni. Igy, e nemes születésü vitéz tsendes életre vitte magát által, annak előbbi tsatája közzül. Barátai közt múlatot, és a töb óráit tudományokban foglalta. De még is a Római emberek, mint ez is, nevezetes bolondság, vagy gyengeség nélkül nem lehettek. **Lukullusz nagy pompával és vesztegetéssel kívánt magánosságában is élni.** Végzetetlen költségeket gyűjtöt, honnan ki tettzik hogy már ez időben, a Romai Generálisok, hazájokért vitézkedvén magokrul el nem felejtkeztek. Lukullusz⁵⁹ mindég nagy asztalra fözetet ha nem vólt is kinek enni. Egyedül magára maradván⁶⁰ egy napon, asztalnokja nem oly temérdek-séggel tálaltatot,⁶¹ mint vendégléseknek idején, ezzel mentvén magát, hogy senki sints.⁶² De Lukullusz nehezen vette, és ily feleletet adot: **Hát [86r] nem tuttatd hogy ma Lukullusz fog Lukullusznál vendég lenni?**

⁴⁶ huz<za>ni [Javítás a törlés fölött] ⁴⁷ <hogy> és [Javítás a törlés fölött] ⁴⁸ ruház<za>ni [Javítás a törlés fölött] ⁴⁹ hogy [Beszúrás] ⁵⁰ <menvén> megyen [Javítás a törlés fölött] ⁵¹ <hus evő> ragadozó [Javítás a törlés fölött] ⁵² galád <gyomru> madár ⁵³ kellett <néki> menni: ⁵⁴ hunyni, <tsak ugyan> a ⁵⁵ meg <atták.> atta. ⁵⁶ névre <l> megyen ⁵⁷ is [Beszúrás] ⁵⁸ <forgataga közt> zivatarában [Javítás a törlés fölött] ⁵⁹ Lukullusz-<nak> mindég ⁶⁰ maradván <egy> egy ⁶¹ tálaltatot, <mind> mint ⁶² sints <vendégül az Uron kívül>. De

Még is az ilyen nevettséges esztelenség inkább el mehet a Nagy ember tselekedetei közt is mint más káros bolondság, mivel semmi veszedelmet, zenebonát, háborút nem huz maga után. Csak a siralmas hogy az ember akár mely nagynak, nemes születésű halandónak láttasson is valamelyik oldaláról mindég bolondságot⁶³ nevettséget visel.⁶⁴ Akár mely nagynak láttasson az ember egy felől más részén soha sem szünik meg gyengeséget⁶⁵ mutatni.

El maradt Pompeus ki Mitridatest már le verettetésében⁶⁶ Rómának minden erejével üldözi. Még is a háboru ot végződik hogy Mitridatesnek⁶⁷ fiát Farnatzest indittyák atya ellen párt ütésre. A király önnön embereitül ostromoltatva egy kastélyba szorult, hol magát által ütötte. Hiszed e, hogy Róma Mitridatesnek birodalmát⁶⁸ atya gyilkosságának jutalmául [86v] Farnatzesnek atya. Gyilkos vólt mert párt ütással ő kényszerítette atyát életének el vesztésére. A Rómaiak pedig már⁶⁹ emberséggel, sem igazsággal; természettel, sem Istennel leg kisebbet se gondoltak. Csak győzni ragadozni kívántak, nevettségnek vévén a több emberi kötelességeket. Valósággal nem lehet rajta siránkozni hogy a Római nagyság Európában el enyészet. Örízze meg emberi Nemzetünket az Isteni gondviselés attul, hogy most ilyen Nemzet emelkedjen fel közöttünk. Ragadozó, kegyetlen, hitetlen, telhetetlen, hazug fogadás tételű; Menynek gunyolója, Földnek pusztítója vólt.⁷⁰ És ha szabad kívánt lenni, nem más job tzélbul tseleketta, hanem hogy az egész Világ legyen rab alatta, szüntelen való áldozatul szolgálván bolond vágyódásának.

Pompeus Syriát, örökösét méltatlanul el üzven Római tartománnyá tette, osztán [87r] el⁷¹ ment Sidó országban. Ott e⁷² nyomorult Nemzet közt mutatta nagyságát honnan Olasz Ország felé Romába meg tért. Azt jedzik meg rólla hogy seregei⁷³ közt végtelen el ragadozott pénzt osztogatot ki naponként; úgy vásárolta meg a Nép verejtékén katonáinak hivségét, hogy a Népen uralkodhasson. Ö,⁷⁴ Maga, vesz-

⁶³ <gyengeséget vagy> bolondságot [Javítás a törlés fölött] ⁶⁴ <mutat.> visel. [Javítás a törlés fölött] ⁶⁵ <kitsinységet> gyengeséget [Javítás a törlés fölött] ⁶⁶ verettetésében <üldözi> Rómának ⁶⁷ Mitridatesnek <egyik> fiát ⁶⁸ birodalmát <az> atya ⁶⁹ már <...> emberséggel ⁷⁰ vólt. [Beszúrás] ⁷¹ el <El> ment ⁷² <e> e' [Javítás a törlés fölött] ⁷³ <katonái> seregei [Javítás a törlés fölött] ⁷⁴ Ö, [Beszúrás]

tegető, pompával nem élt, de éltek katonái és baráti, ő helyette kiknek minden prédálásra, dúlásra, bujálkodásra való szabadságot meg engedte, hogy voksokkal élhessen: ellenben Lukullus a népnek hízlekedését inkább meg vetette, sőt általa szerezhető hatalmát is, mint kedvéért az emberséggel igassággal ellenkezzen.

Mitridates, harmintz esztendeig hányta vetette magáruul Romának minden erejét de jobbágy néppel kűszködven szabad emberek ellen, tsak veszni kellett életének. Háza népe, belső tselédje, hihető kegyetlen indulatai miat, mind ellensége vólt [87v] és titkon halálára tört. Ezektűl életét, a Romaiaktul koronáját annyi ideig meg óltalmazni, töb okosságot kívánt mint Pompeusnak vólt.

A midőn a Romaiak Mitridatesnek halálát meg értették, kedvektűl el ragattatva kiábáltak, tapsoltak, örvendettek, mely alacsony tselekedet, a méltóságos, tsendes vitézi tulajdonságnak ellenébe, galád vad erköltsöt mutat. Azért örűltek talán, hogy győzedelmeket ellene, más uton nem reméllették. Lehet? Fiát kellett meg venni ellene párt ütésre.⁷⁵

Ezek után Pompeus mindenhatóvá lévén, magán a szegény nép kedvéért egyűgyű élet módját viselt,⁷⁶ de fel szabadult rabjának Demetriusnak is⁷⁷ meg engedte⁷⁸ hogy királyi pompával, vesztegetéssel éllyen. Így ő,⁷⁹ amiben érdemet⁸⁰ mutatot, ot is alacsonykodot.

VÉGE

Az ötödik kötésnek

⁷⁵ Lehet? Fiát kellett meg venni ellene párt ütésre. [Utólagos beszűrés a sor közben]

⁷⁶ <mutatot> viselt [Javítás a törlés fölött] ⁷⁷ is [Beszűrés a lap balszélén] ⁷⁸ engedte <hol> hogy ⁷⁹ ő, [Beszűrés] ⁸⁰ érdemet <nagyságot> mutatot,

...für die Zukunft zu denken, die ...

...die ...

...die ...

...die ...

...die ...

...die ...

...die ...

...die ...

Die ...

...die ...

...die ...

...die ...

...die ...

...die ...

...die ...

[88r] ROMÁNAK
VISELT DOLGAI.¹
HATODIK KÖTÉS

1802

Romának viszonylaga közeli barátjának, azaz, az őt olyan tö-
vőre hívünk, hol szükség lesz valaminek meg állapodni. Alakította-
ta hoz látván ma isleletemnek a szabadsággal azok, kik minden szabad-
lással szeri' kívánják életüket áldozatul ki tenni. Katilias jelszói meg,
ki fő feülléssel Nemes vérből születet, meg vagy az' méltóságos te-
kintetű korszak volt. Ez a Katilias olyan indoklatú vezértet mely a
leg mérgeseb viszonylaga is tisztelettel, méltóságosnak leggyer-
be felekes eljelve, utállatos gonoszsággal által próbált váltározat Nemes
főlte fogait visorgatva; isteneket embereket káromlva, azáltal Lel-
ki mértékű hitűbe igyeve; példájának meg nyertelűt magát minden
szabadságra el tökéll. Igazsággal választva megának a meg vezér, mé-
rtőségű a kétségbe eszt. E rémítő beszédek közt [89v] kezdte tenni
ki tárgyul, hogy annak őve onkán megit, és kerestelűt fel szel-
ben. Az elszáztult familiáknak' azokba sorokkal vezekelő gyer-
mekit megihor szeri. Ezek, hogy megihor volt, hazájukon morgul-
tak, nem szolgálatván nékik a Nemes szabadságra meg elégedési, mé-
vel házkulű életnek. Elő szűkség a őve, türel, és az érvénynek meg
elégség; ezután jön a többi, az az: a méltóságos listi, és az emberi hi-
valkodásnak számba vehetetlen sokféle nemű boldonsága, melyek közt
életnek boldogságot mértőségű volt. Katilias valamennyi költés-
be azt sorsa embert tanult, a őve papulakulű, meg boldonsúttakkal
mind megihor, és ramcsyégűhez kaprolit. Hazájuknak fel forduló-
sával költők, ki ki reménytelű szeretelűt a maga mértégű. Mint az
olyan vezettek, boldonsok, és türelnek kegyetlenek, kik Nemesnek-

¹ DOLGAI. <1802.> HATODIK [Az évszám a cím alatti sorból törölve]

Romának viszontagsága közt eléb eléb irván,² most, ismét olyan törrésre jövünk, hol szükség lesz valamennyire meg állapodni. Álmélkodásra hoz látván mit tselekesznek a szabadsággal azok, kik minden mozdulással azért³ kívánják életeket áldozatul ki tenni. **Katilina jelenik meg, ki fő familiából Nemes vérből születet, nagy rangu és⁴ méltóságos tekintetű korhely volt.** Ez a Katilina olyan indulattal vezetettet mely a leg mérgeseb viszontagsággal is szembe szököt; adósságainak tengerébe fenekre sijjedve, utállatos gonosságai által pokollá változva: Menyre földre fogait vitsorgatva; Isteneket embereket káromitva, zsufolva: Lelki isméretit bünébe temetve; **prédájának meg nyeréséért magát minden veszedelemre el tökélli.** Igasságul választya magának a meg veszést; bátorságul a kétségbe esést. E rémitő készületek közt [89v] hazáját teszi ki tárgyául, hogy annak özve omlásán magát, és szerentsejét fel emelhesse. **Az elpusztult familiáknak⁵ mostoha sorsokkal veszekedő gyermekit magához szedi.** Ezek, hogy szegények voltak, hazájokra morgottak, nem szolgálhatván nékik a Nemzet szabadsága meg elégedésül, mivel házoknál éheztek. Első szükség a has, tudod, és az érzéseknek meg elégitése; osztán jön a többi, az az, a méltóságnak füsti, és az emberi hivalkodásnak számba vehetetlen sokféle nemü bolondsága, mellyek közt életének boldogságát mártiromságra veti. **Katilina valamennyi kétségbe eset sorsu embert tanált, a töb eszetlenekkel, meg bolondultakkal mind magához, és reménységéhez kaptsolta.** Hazájoknak fel fordulásából köztök, ki ki reménlette szerentsejét a maga módgyán. Mint az olyan veszetek, bolondok, és hitetlenek kegyetlenek, kik Nemzetek-

² <menvén,> irván, [Javítás a törlés fölött] ³ <a szabadságért> azért [Javítás a törlés fölött] ⁴ és [Beszúrás] ⁵ familiáknak <szükségeik közt> mostoha

nek vérekben ferednek⁶ hogy halomba hordot testének magasságán derüljön fel⁷ szerentséjeknek mosolygo [90r] napja. Ez a pokolbéli sereg azt végezte, hogy Rómát külömb külömb féle helyeken fel gyujtsa: a rémülésben zürzavarban a tanátsbéli Urakat meg öldösse: valaki ellent ál, fel kontzollya és az Uralkodást, hatalmat kezéhez kapja. Az öszve esküvés meg vólt: a titok szorgalmatosan rejtegettetet.⁸

Nézd! mit tsinálnak a szabad emberek önnön bóldogságokkal, mert boldogságok szabadságba helyezették. Pártot ütnek hazájok ellen, hogy annak törvényre miért nem teszen minden pólgárt gazdaggá, és uralkodó személylyé? Ezt kívánnya, hogy a préda vágyódásnak is eleget tegyen. Ha a hazának törvényes állapotja szabadsága, ezt véllünk nem tselekszi, mondgyák, pusztittsuk el; hogy romlásában boldogullyúnk mi, és rabságra kóldulásra jutot maradékaink. Itéld az embert?⁹ Hogy találtatot a Római szabadság szeretetnek, nagy erköltsnek ilyen salakja? De az árulás ki nyilatkozik. A pártosok közzül valamely Kurius nevezetü [90v] Fulvia nével élő asszonyt szeretet, kire minden vagyonát elvesztegette. Minek utánna szerelmét pénznel nem táplálhatta, Fulvia, bérbe adot kedvességeit tölle meg vonta. Kéttség kívül ez az asszony már azok közzül lehetet, kik pénzért szeretnek. Tudod hogy mentül kevesebbet gondol valaki azzal kitül kedveltetik, annál szomjub dühösségbe teszi maga iránt. Kurius mindent el követet hogy Fulviát karjai közt meg tarthassa, de tzéljában semmivé lévén végre titkos szándékokat fedezi fel néki. Reménységét, gazdagságát szerentséjét pompás beszédekkel terjeszti elibe mellyet hazája romlásából kapna. Fulvia ezt nagyon kéttséges bóldogságnak vette: sőt jobnak tanálta fel fedezni, mint szerentséjét rajta építeni. Ciceróhoz megyen: szól vélle, 's a veszedelem meg tudatik. Katilinát Cicero Rómából ki beszélli. Konzul lesz az eset által, noha a fő Rendek, ily isméretlen születésü Prokátorbul Konzult, tellyességgel nem akarnak. A párt ütötteket el fogdossák, meg öldösetetik mely munkát Cicero vezérel mint Conzul, [91r] kinek személylyes hatalom adatot hazájának oltalmára e sijjető veszedelem ellen.

Katilina Román kívül valamely hit szeget néppel öszve állot hogy a tartományokat hozza hazája ellen párt ütésbe. Hadi sereget küldenek

⁶ ferednek <meg> hogy ⁷ fel <felettek> szerentséjeknek ⁸ <fedeztetet. → duggattatot.> rejtegettetet. [Javítás a törlés fölött] ⁹ <!> ? [Javítás átírással]

utánna, és ellene. Minek utánna rajta hajtának magát veszettül védelmezi, de győzedelmének lehetetlenségét ki nézvén dühödve veti magát az ellenségnek csoportya közzé hol agyon vagdaltatik, mely vesztét maga is úgy akarta. Ezer esetnél meg fordulhat fejedben hogy¹⁰ a gonosz tévő némely tekintetben bolond is, mivel el tökélet szándékkal dolgozik önnön vesztére.

Már most fordul elő Cezár, ez örökre nevezetes férfi, kiben a¹¹ gonosság és bűn, magokat ditsősséggel érdemmel öszve szüve fonva mútattyák. Ki kegyetlenségében kegyelmet, eszében eszetlenséget mutat. Kit a szerentse a Világnak birodalmával, hatalmával, kintsével sem eléghet meg: Ki, a leg szeb tulajdonságok közt mutat világi bolondot, és határ nélkül való vágyódásai által temetteti magát sirba.

Cezár, ez a világduló, ifúságában tzéllját¹² hazája kegyetlen öldöklői előtt el rejtette. [91v] Hivalkodásokra attá magát.¹³ Puha élet, asszonyi gyönyörűség, bujaság, gyermeki tzifrálkodás, kevély eszetlenség, vendégeskedés, 's más haszontalanságok közt töltötte napjait. Ugy nézték ki,¹⁴ hogy benne a haza,¹⁵ nagy jót sem¹⁶ remélhet, sem nagy rosztul nem félhet. Szylla meg ölette vólna, és úgy ítélte rólla, hogy másik Marius, vagy annál is töb. De ki, verték fejbül hogy tsak valamely asszonyi gyengeségek közt hivalkodo rest tulajdonságu haszontalan ember, és életét, ezen rólla való értelem tartotta meg.

Azomban Cezár erkölsét rejtegetvén¹⁷ magát szüntelen tzélljához készítette. Mihent idejét, uttyát fel tanálta, ditsősségének és¹⁸ bűnnek mezejére ki állot. Mély¹⁹ gondolkozása, ékesen szóllása, ravasz okossága; természet szerint valónak mutatot embersége; mindezekhez intézet²⁰ ajánlása, hajlandósága; ezen eszközökhöz kapcsolt vitészege, erköltse méltóságának tekintetiben let fel emelkedése, tselekedeteinek királyi nagysága; öszvetett erővel dolgoztak rajta, hogy nevét e világra [92r] ki terjesszék és hazájának felibe tegyék.

¹⁰ hogy [Beszúrás a sor elején] ¹¹ a <bűn> gonosság ¹² <...> tzéllját [Javítás a törlés fölött] ¹³ <életét> magát [Javítás a törlés fölött] ¹⁴ ki [Beszúrás] ¹⁵ haza, <...> nagy ¹⁶ sem <nagy ros> remélhet ¹⁷ <alattomban> erkölsét rejtegetvén [Javítás a törlés fölött] ¹⁸ és [Beszúrás] ¹⁹ Mély [vagy] Mély [Bizonytalan átjavítás vagy tollhiba] ²⁰ intézet <...> ajánlása

Első lépéseit is a Népen kezdi. Ezt ajándékozza, *Theatrumaiban*,²¹ mulattattya. Eleitül fogva látod, hogy mindég a Nép hátán kellet az Uralkodásra fel lovagolni. Ő vette fel magára a hitetőt, hogy szabad-ságát oltalmazza, amaz pedig zaboláját kezében tartván ötet jármához kötözze.²² Ez okozta hogy valaki Despota' kívánt lenni, mind az ostoba sokaságnak hizelkedet, mivel a fő Nemeseket, tanult embereket, és tanátsot vakítani nem lehetet. Ezeket asztán a meg bódult község által²³ tapodtatták el.

Irják hogy Cezár e Világra kiterjedet vágyodásainak jeleit attá. Mikor egy rongyos falún utazván keresztül így szóllot: Inkáb szeretnék mond, it első, mint Romában második személy lenni. Nagy Sándornak életét olvasván sirt, hogy ő oly²⁴ idős²⁵ lévén semmi²⁶ ditsösséges dolgot még²⁷ el nem követhet sat.

Pompeus, széllyel ki pletykázot hirétül²⁸ fel pöffedve²⁹ meg érkezik. No most? mond a hazának sorsá, sugva: [92v] három oroszlán fe-kütte Rómát körül, mellyek fogokat egymásra vitsorgatták; prédájokat nézvén közöttök tsendesen melyre szökéseket intézik: Cezar, Pompeus, Krassus. Lehetetlen let Pompeusnak tapasztalni, nézni, szenyvedni, hogy erejében tekintetiben valaki más hozzá hasonlittson, és³⁰ közze-littsen. De 693 ban katonáit el erezgeti, és egyedül hirére nevére tá-maszkodik. Talán hitte, hogy hatalom nélkül szabad embereken, és beszélő fene vadakon lehet uralkodni; mintha Romának Istenei sem mernének már ellene végezéseket tenni. Azomban e tselekedetnek más oka is lehet, melyrül nem irnak noha szem előtt fekszik. Számtalan pél-dákbul látta Pompeus hogy valaki hazájában a községhez tsatolta magát a fő Rendek ellen mind halálával fizette, akár mint tekerte esztét. Tut-ta, mennyin kiabáltak hatalma ellen. Mikor a méreg, tüzével ki nem ronthat, magába fojtya magát, nyilására lesvén hogy lángot okádhasson. Hát ha ő is³¹ tartot, mint születéssel félelmes ember, hogy halva lélik ágyában mint Scipio Nazikát, s a t. Ki kellet a gyanút a Tanátsnak elme-

²¹ *Theatrumaiban*, <néző helyen> mulattattya ²² kötözze [Javitva ebből: kötötte] ²³ köz-ség<gel> által [Javitás a törlés fölött] ²⁴ <...> oly [Javitás a törlés fölött] ²⁵ idős<eb> lévén ²⁶ semmi <oly> ditsösséges ²⁷ dolgot még [Javitva ebből: dolgokat] ²⁸ <ditsössé-gétül → nevétül> hirétül [Javitás a törlés fölött] ²⁹ pöffedve <Romaba → hazájába> meg ³⁰ <vagy tsak> és [Javitás a törlés fölött] ³¹ is <félt> tartot

jébül venni, melyre leg [93r] nagyob próbául szolgálta, hogy³² armadáját el botsássa. Ezen kívül is úgy nézte magát mint Romának Dictátora. Sejteni lehet Pompeusban oly szelédséget mely hire akarattya nélkül vólt benne; az az nem meg fontolásbul, hanem születésének gyengeségétül költönözte; De tzéllýában mindég uralkodni, parantsolni kívánt. Megvan Emberi sorsunknak az a mulatsága és játéka, mely szerint némely embert, kevés tet ért, fárattság ért véghetetlen szerentsére, kintsre hatalomra tekintetre emel fel, az alat, mig más, tiz annyi érdemmel, gyózedelemmel magát is tsak alig külömböztetheti meg. Mennyi ember birt Romában Pompejusnál töb érdemmel? Mennyi tet ő elötte nállánál nagyob szolgálatot? Még is, kiben vakult meg a község annyira?

Krassus volt ekkor egyedül ki Romában Pompeussal vetékedésbe jöhetet. De ő, más módokra eszközökre ki nem terjeszkedhetvén rémitó gazdagságával tsak vendégelt, ajándékozot örökké minden felé. Ki ehhez ki amához hajlot. Mindég emelgették a fontot melyben Krassus és³³ Pompeus ültek hogy³⁴ merül nyomúl alá.

[93v] Cezár, magában forrot titkon, és mint vad után loposkodó puskás két nagy emberét lesbül nézte, hogy lövését rajtok honnan, merül tegye. Konzullá kel lenni úgy mond külömben, tehetség nélkül, miveimet hogy indítsam el? Ere, Krassusnak, mind Pompeusnak vokсок, akaratt yok meg kívántatik, mivel kettőjök közt osztotta fel magát a Nép. Igen? de e két állat egymásnak ellensége, az az gyúlölöje. Egyiknek baráttságát meg³⁵ nyerni, annyit üt, mint a másiknál minden segedelemre való reménységet el veszteni. Hogy hát? Cezár annak fekszik hogy Krassust, Pompeust össze békéltesse. Itt van az ut; ez a mester-ség: ere kel³⁶ menni. Ez az érdemes gonossággal, és ragyogó bünökkel fel ruházot ember, Cezár, miveinek³⁷ remekjét Romának tsudájára meg³⁸ tsinállyá, és a két halálos ellenséget egymásnak baráttságára viszi³⁹ kiknek azomban, maga is közzéjek áll. Már látta hogy Konzul, mert Romának két fejü sassával egy prédához nyul. [94r] Eképpen ál fel a hármás kötés, mely alat a Római vérrel buzgó szabadságnak füstöt kel vetni, hogy eddig⁴⁰ ő, kegyetlenkedvén másokon, ő rajta kegyet-

³² hogy <... > armadáját ³³ és [Beszúrás] ³⁴ hogy [Beszúrás a sor elején] ³⁵ meg <nyer-ni> nyerni ³⁶ <lehet> kel [Javítás a törlés fölött] ³⁷ miveinek <... > remekjét ³⁸ meg <tes> tsinállyá ³⁹ viszi [Beszúrás] ⁴⁰ <ezentúl> eddig [Javítás a törlés fölött]

lenkedgyenek ezen túl. E kötésnek,⁴¹ némellyek örvendettek, némellyek tőlle rettegetek.

Már, Cezár Konzul. Tudod hogy mindjárt meg kellett a községnek, szegénységnek szívét valahogy 's mint nyerni. De Cezár it is közöli az utat, és oly módot tanál hogy a szegénységnek kedvezve a gazdagoknak ellenségekké ne legyen. Kampanianak némely fölgyeibül oszt el husz ezer szegény lakosok közt valamit. De Kátó, és Konzul Bibulus a tanátsnak nagy részivel egyet értve, ezen osztállyal is ellenkeznek ki nézvén Cezárnak tzellyát. Cezár a Népre kiált. Krassus, Pompeus velle meg egyeznek, mely szerint a dolog oda dül, hogy Konzul Bibulust a tanátsbul is ki motskollyák. Senki szóllani nem mér 's egy két ember, a⁴² szabadságnak,⁴³ szekibül hazájának parantsol, hogy⁴⁴ jármába körjön.

Továb⁴⁵ megyen Cezár hogy tárgyához [94v] közelítsen. Leányát Pompeusnak adgya feleségül. Hitre veszi a tanácsot és bírakat hogy távolj létében semmit az ellen fel nem vesznek amit Konzulsága alatt a Nép meg-határozot. Hogy mehetet ezekre reá oly könnyen, mintha már uralkodó let volna? Miért kellett a hazának ara meg esküdni? Cicerónak elméje nyelve szolgált még akadájul, ki ellen Cezár egy Klaudivus nevü halálos ellenségét teszi Tribunussá hogy ügyében mikor ugy fordul Cicero ellen küszködgyön. Ezek után Cezár ezt kívánnya hogy tétessen Goliában uralkodó vezérré őt esztendeig egy huzomban. Meg lesz; és hadi seregeket biznak kezére.

El vólt végezve kéttség kívül hogy Cicero mivel vádoltasson,⁴⁶ kit Cezár maga elől el kívánt háritani. Az erkölts nélkül való korhely, és szemtelen Klaudivus őt kezdi: hogy a haza törvénye szerint ki ki országos bünben esik ha a Nép határozásán [95r] kívül, polgárt, akárkit is halálra itél. Ez azt tette, hogy Cicero, a Katilina párt ütésében sok hazája ellen meg esküdöt gonoszt meg ölettetet, mellyel a törvény szoros veszedelemnek idején a tanáts által minden Conzult szabaddá hagyot; sőt parantsolta néki. De ez ellent nem véthet, mert amaz is törvény, ez is, a mint most is szokot lenni a Nemzetek közt, hol egyik tzikkely ugyan azon dolgot itt fejtérnek, amot feketének mondgya, honnan következik hogy mikor az eset ide jut, az igazul meg a ki hatalmasab. Minden or-

⁴¹ kötésnek <békéllésnek>, némellyek ⁴² a [Beszúrás] ⁴³ szabadság<á>nak, ⁴⁴ hogy <igalóval> jármába ⁴⁵ Továb <továb> megyen ⁴⁶ vádoltasson, <kit> kit

szág törvényeiben találtak ellenkezések azért, hogy a gazdagok ha⁴⁷ akarják, a szegényeken ragadozhassanak. De itt most más tzelra⁴⁸ dolgoznak.

Hijába mondgya Cicero, hogy szokás, és törvény, veszedelemben a Konzulnak ugy büntetni, mivel az eset szorit, és az ország pusztulása nélkül, hosszas⁴⁹ vizsgálásba botsatkozni nem lehet,⁵⁰ nem teszen semmit. Senki sem [95v] védelmezi. A tanáts, önnön szokása, törvénye, parantsolattya mellet egyet sem szól, noha tudgya hogy Cicero tartotta meg hazáját utolsó veszedelmétül, és törvényesen tselekedet, mely tette Romátul örökös háládatosságot, és a legnagyobb jutalmat érdemel. Azért⁵¹ a tanáts oly méltósága, és embersége ellen való alatsonyságra megyen hogy Cicerónak vádgyát kárhoztatását el nézze.

Cicero, oda jut hogy sirva fakadgyon. Gyászba öltözik, és porba esve⁵², hason mászva kóldulja kapurul kapura segedelmét. Pompeus, ajtaján se botsátotta bé, noha⁵³ fel emelkedésének leg főb eszköze vólt. Cicero mindég Pompeus mellet dolgozot, és⁵⁴ most láttya által kit szolgálta. Akár kikkel tettél jót, szerentsétlenségednek idején egyik felé se forduly tsak usz viszontagságodban, mert ha meg⁵⁵ nem szóllit maga; hozzá folyamodván tsak házra zárod hogy ne láthasson. Ha jót tselekszel⁵⁶ vélle, érte [96r] szolgálatot ne kívány, és magára had a mit szorulásodban akar neked, mert tsak háládatlanságokat tsinálsz. Nem jó tétémény az, melynek bérit meg kívánod hanem tsak interesre ki adot tselekedet, melynek nem egyéb⁵⁷ hanem a magad nyeresége szolgál tárgyul.

De most Pompeus valósággal háládatlan, embertelen,⁵⁸ és alatson, mert Cicero, hogy segedelmére szorul, rólla nem tehet. Azomban igazsága van. Hijában! Láttya hogy meg itéllik, és büntetése elöl önként, magát számkivetésbe teszi; Görög országba bujdosik. Keserves panaszszait, rendkívül való siralmát, bánattyát, le verettetését, meg alázodá-

⁴⁷ ha <...> akarják ⁴⁸ <eszközökkel> tzelra [Javítás a törlés fölött] ⁴⁹ hosszas <törvényes> vizsgálásba ⁵⁰ lehet, <sem a sokaságot öszve gyűjteni, melynek már egy része párt üto>; nem ⁵¹ <...> Azért [Javítás a törlés fölött] ⁵² <...> esve [Javítás a törlés fölött] ⁵³ <ki> noha [Javítás a törlés fölött] ⁵⁴ és [Beszúrá a sor elején] ⁵⁵ meg [Beszúrá] ⁵⁶ tselekszel <, érte> vélle ⁵⁷ <más> egyéb [Javítás a törlés fölött] ⁵⁸ embertelen [A kezdőbetű nagybetűből javítva]

sát, reszkető gyengeségét, asszonyi keservét nem lehet le írni. Lásd! sok író van, és vólt már e világon kinek **nagy lelke tsak a pennájában stilusában lakot**, szívében pedig gyermek vólt. Cicero, viszontagságának idején, ot hol kellett vólna, **Filozofiájának hasznát venni nem tutta**. Sőt gyengébb vólt mint más⁵⁹ tudatlan. Minek a tudomány ha segedelmekre nem szolgál? [96v] Cicero, sirva, riva ment el Romából esetit gyászolván mint a gyermek, vagy valamely asszony, hogy bánattáival elenségeinek annál nagyub nevettséget és meg elégedést okozzon.

Ha szerentsétlenségben esel, ne sirj, ne lármáz, ne panaszoj. Szának, de nevetnek is. Ted meg a módokat a mellyekkel sorsodon segíthet: ha dolgoz mehet; mennyen, ha nem, új le ot, hol vagy. Böltéseséged kívánnya hogy tőrj. És ha álhatatosságot,⁶⁰ erőt, és tetteidben beszédedben hideg vért mutatsz, rajtad, nevettséggel, s akár szánakozással senki sem győzedelmeskedhetik.⁶¹ Ezer eset is fordul ugy hogy olyanná válik amillyennek veszed.

Legyen! ha szivedben szenyvedsz, és fájdalmadat ot el nem ólthatod, de ne tégy hozzá nevettséget, szanakozást, és⁶² tsekélységet kívülrül is. Mit segítesz magadon, ha már szivedben szenyvedsz, és⁶³ személyedet⁶⁴ világod előtt nevettségessé is⁶⁵ teszed? [97r] A nagy lelkü embert szerentsétlenségében szoktuk inkább tsudálni, mint tsendes és boldog napjaiban. Nézzed Szokratest halálában Aristidest számkivettetésében, 's itély köztök Ciceróru. A szerentsétlen eset e nagy lelkeknek ditsőséget szerez. Szerentse, vagy szerentsétlenség, de Fotzionnak örökké ditsőséges, mivel mindenikkel tud bánni.

A szemtelen **Klaudius**, Cezárnak ganéjjos eszköze, már Cicerot el üzvén **Kátónak esik**. Ez is félelmes ember, had mennyen, ugy mond:⁶⁶ országos, az az halálos bünnel vádolni nem lehetet, hanem **ezt végzi, hogy mennyen**⁶⁷ a királyt **Ptolémeust szekirül le verni**. El kellett Kátónak menni. Hogy hányhattya egy Tribunus így hazáját? Ki itt szabad? ki uralkodik? E' méltóságos bolondok, a legnagyobb szabadságot a leg siralmasab meg aláztatással, és néma engedelemmel tutták egybe kötni.

⁵⁹ más <bár mely> tudatlan. ⁶⁰ álhatatosságot, <lelkedben> erőt ⁶¹ győzedelmeskedhetik <mivel ki mutatod hogy te ... veszed>. ⁶² és [Beszúrás] ⁶³ és [Beszúrás] ⁶⁴ személyedet <pedig> világod ⁶⁵ is [Beszúrás] ⁶⁶ <Bünnel> ugy mond [Javítás a törlés fölött; az előző szó utáni vessző pontból javítva] ⁶⁷ mennyen <...> a

Egy részeges korhely embertelen parázna Tribunus Rómán [97v] szabadon uralkodik, ki a **Cezár feleségének is isméretes latra**. Nem job, szeb lenne királytul függeni, mint ily gyalázatos vadaktul? De az ember mind szabad akar lenni, és kötés nélkül természetiben vad lévén járomba kel néki állani hogy ő se szaggasson; s őtet se tépjék.

Pompeus, tsendes álmában, szerentséjét, hire neve mellé támasztva⁶⁸ nyugoszik ditsősségének enyhében, mikor még érzi, hogy körülte lövések esnek. Nagy⁶⁹ tekinteti miat, titkon reá sokan irigykettek; de tölle félték is. Cezárnak eszközi, tűzbe, lángba, szikrázásba, ropogásba vóltak, mint Vulkánusnak műhelye hol menykövét készíti. Cezárnak ganéj-jos eszköze **Klaudius, Pompeust is el kezdette már sundítani** ki hogy magát erőssítse, **Cicerót haza hívja**. Látod, hogy egyetlen egy embertül függöt szerentséje, veszte e ki hirelt szabadságnak árnyékában.

[98r] Cicero örömében szinte oly gyermek mint keservében. Majd mint valamely győzedelmi pompával oly ditsekvő kevélységgel, magát mutató fénnel **utazot Olasz országban Rómáig**. Midőn el érkezik Pompeus maga és Nemzete tisztelettel ditsőséggel borították bé méltóságra emelvén fel tekintetit. El menetelivel **le vont házát az ország költségén építették meg ujra**. E szerint állot Róma tsak⁷⁰ Pompeusból, addig.⁷¹

A hármás vitézek azomban ki nézték hogy még egymás nélkül nem lehetnek. Igy Pompeus Krasszus Konzulok maradnak. Cezár pedig ot vitézkedik a hová küldetet. E három embernek meg engedi az ország hogy birodalmaiban annyi pénzt, katonát szedjenek magoknak a mennyit szükségesnek tanálnak. Uj móddal esik Róma három hatalmas királynak tettzése alá, kik a magok nevét viselvén szabadon királykottak.

Krasszus Asiába indult el némely hadi seregekkel hogy magának kintset ragadozzon, mert ő minden erejét pénzbe tette. Azt mondotta [98v] hogy szegény ember, ki a maga sólgyán mint Polgár egy Ármádát nem tarthat: tarthatot ő a ragadozásbul. Palesztina felé utazik hol a Jerusalemi templomot ki rabollya: onnan a Pártusokra indul pusztítani, hanem ez, kemény hadakozó Nemzet lévén Krasszust fiastul egyetemben meg öli, és seregeit széllyel veri. Mivel Krasszusnak még a sem

⁶⁸ támasztva <... > nyugoszik ⁶⁹ <Szörnyű> Nagy [Javítás a törlés fölött] ⁷⁰ <egy> tsak [Javítás a törlés fölött] ⁷¹ addig [Utólagos beírás]

lehetet elég a mivel Romában hadat fizethet, bóldogságát, el indult töb pénzben keresni. Vágyodása oly szomjuságba eset, melyet a Világ kintse sem elégithet meg. A maga mérsékelésre,⁷² e nagy emberben⁷³ okosság nem tanálatot. A vak szerentse noha bolond, el únta alkalmatlanságát; és karjairul sirjába taszította. Igaz az hogy a szerentse vak, de miért? tsak azért, hogy az érdemetlent vakon emelvén fel, mikor meg utállya⁷⁴ földhöz ütésére magának okot tanálhasson. A mi keveset érdemmel szeresz magadnak, nyugodj meg [99r] benne, mert állandó javadra szolgál; de ha vakon viszen a szerentse hirtelen elő menetelnek ne örvendj, mert észére térvén eszetlenül reád szórt javait meg irigylí 's porba tsap. Ez eddig Krasszusul.

Rómának sorsa már tsak két kevély halandónak kezére birik. Még eddig e⁷⁵ két erőszak és⁷⁶ kéntelenség által tartózkodot **barátság**nak **Krasszus volt a laktáros kötele mint közben járo.**⁷⁷ De halálával Pompeus, és Cézár nagyon, 's világosan egymás szemébe tekintettek. Három közt az irigy kevélység is, inkább el oszlot, 's nyughatot, de már⁷⁸ kettő közt jobban szembe szökik a kérdés: *Ki első?* Pompeus, túl magán halandót nem szenyvedhetet, sőt elsőségéért e földön Isteneivel is vetélkedet vólna: Cézár pedig e széles világon kívánt első lenni. No hát? mit ítélsz a következőésekrül. A nagyub embereknek egy részét Cezár vette meg: ő fizette; a más részét Pompeus. Nem lehetet tudni, kik ánti romaiak. Az igaz hazafiak harmadik szakaszt tsináltak ide sem oda nem hajolván, hogy [99v] hazájok ő benne amazoktul⁷⁹ szabadullyon. Azon lettek vólna, hogy Pompeus mind Cezár hivatalokat tegyék le. Késő! **Minden ki gondolható pártra hajlás**, titkos, nyilván való tsalás, **a törvényes ítélet tételnek, igasságnak pénzen való árulása**, hamis hit, fogadás, tökéletlenség, huzás vonás, **erőszak tétel**, árulás, hit szegés, **ragadozás borították el Rómát.**⁸⁰ Istennek, természetnek, sem társaságnak törvénye, igassága sehogy sem ismértettek sem gyakoroltattak. Mindezeket Cezár miveli a fertelmes Tribunus Klaudius által, hogy a mely vizet ez rómában fel zavar, benne ő halászhasson. Minek utánna

⁷² mérsékelésre, <értelem> e ⁷³ emberben <sem> okosság ⁷⁴ <... meg láttya> meg utállya [Fél sor törlése, javítás a törlés fölött] ⁷⁵ e <két> két ⁷⁶ és [Beszúrás] ⁷⁷ járo <köztük>. ⁷⁸ már <már> kettő ⁷⁹ <mindkettőtül> ő benne amazoktul [Javítás a törlés fölött] ⁸⁰ Rómát. <Sem> Istennek, <sem> természetnek

láttyák hogy e pusztító fene vadtul törvényes uton nem szabadulhatnak; egy Milon nevű római polgár reá⁸¹ rohan és ötet, Klaudiust⁸² meg öli. Lárma lesz. A Pompeus fél tanáts kiált, hogy dictator tétessen ugyan tsak Pompeusbul; A Cézár fél tanáts a maga részire dolgozik. Pompeus nem lehet dictator hanem maga választatik⁸³ Konzullá, mely eset még példa nélkül való volt.

⁸¹ <Klaudiusnak> reá [Javítás a törlés fölött] ⁸² <...> és ötet, Klaudiust [Javítás a törlés fölött] ⁸³ választatik <Koz> Konzullá

[100r] MÁSODIK SZAKASZ

Cezárnak győzedelmei – belső háboru, hanyatlás

701. 704.¹

Mig a zürzavar, és versengések folynának Romában, Cezár mindent el követ hogy győzedelmét, hírét, nevét e világra szélyyel el terjeszthesse. Irják hogy a Helvetusokat, Belgákat, valamely Arioviszt nevezetű német fejedelmet, 's töb más tsoport népeket hódítot meg annyira hogy tiz esztendő alatt e tájon mindent római tartománnyá tet. Nyóltz száz erősséget vet meg, azt mongyák, és három száz külömb külömb féle Nemzetet hódítot². Szállítsuk egy kevésbé ezen vitézi miveknek nagyságát. Hol van, 's mikor vólt Európában három száz meg külömböztetet Nemzet oly, melynek meg győzése egy Római vezérnek és Légiónak ditsősségére szolgálhatot vólna? Vólt nagy Nemzet, de sok rongyos vajdaságokra, aprób fejedelemségekre oszolván el, Cezár őket egymás közt veszekedtette, és [100v] ugy hódította meg³ szegényeket⁴ egyenként. A három száz Nemzetet oly formában lehet venni nagy részivel, mint ha Magyar országban harmintz vár megyét foglalna el az ellenség és annyi országnak, Nemzettségnek irnák utánna. De Cézár ilyenek közt is annyit győzöt ravasz okossággal, mint ütközettel. Meg vet nyóltz száz erősséget. Valyon olyanok vóltak é mint az Aradi vár, vagy mint a Bihari föld bástya mely idejében erősségnek allatot?⁵ Cezár is hihető sok gödröt és dombot vehetet meg fellegvár, és erősség képiben

¹[A két szám a kéziratban jobbról és balról található az alcím utolsó két szótagja mellett. A két évszám Millot-nál is szerepel, de nem a címben, hanem a margóra írt rövid összefoglalóban. A második évszám tévesen 104.] ²hódítot. [Beszúrás] ³hódít<...>otta meg [Javítás részben beszúrva a sor feletti] ⁴szegényeket <egymás után.> egyenként. ⁵allatot <szinte úgy.>? [A kérdőjel a törléssel együtt került a mondat végére]

mellyeket művei közöt az emlékezet tsudává tett. El széledt szakaszokra oszlot, egymással hartzolván,⁶ erejébül ez által ki fogyot, tudatlan, és felére vad népeket hodoltatot jobbára. Most a Német és Frantzia Nemzettel, kik ot laknak,⁷ töb baj lenne, mint néki ekkor a három százzal vólt. Továbbá ezt is [101r] mongyák hogy⁸ a tájon tet⁹ ütközeteiben meg ölt, vagy el ejtet három millio embert. Tegyük ezt is a három száz egymástul különböző Nemzetek közzé.¹⁰ Mitsoda ok a ditsősségre, ha igaz?¹¹

Ekképpen folytatván győzedelmeit Cezár Romáruul soha szemeit le nem vette. Málhákkal küldözte oda bé az aranyat ezüstöt, hogy voksait a tanátsban meg vehesse. Tsak Konzul Emiliust¹² majd nem egymilliommal vesztegette meg, hogy ügyével öszve kösse. Kitsinyt, nagyot így ajándékozot,¹³ arany és ezüst fellegeket fujván Roma felibe honnan annak lakosira pénz zápor omlot. Ragadományyaibul mellyek által¹⁴ a fegyverrel és hazugsággal meg győzöt Nemzeteket szegényitette, katonáit gazdagokká tette. Mit gondoltak ezek többet hazájokkal mely zenebonával, zürzavarral, hamissággal erőszakoskodással vala tele. Itt a jól élés, it a haza, ugy mond.

Mindezeket így sorjára vévén tsak meg tarthatod Cézárnak alatsonyságait is¹⁵ ditsősségének ragyogó fellegei közöt.¹⁶

[101v] Az erőszak és tsalás, tökéletlenség, titkos alatsonság nélkül ritkán, vagy soha sem¹⁷ eshetnek meg. Látod hogy Cezár nem hazáját és annak szabadságát szolgállya, hanem személyes ditsősségének áldozik, ara törekedvén hogy Nemzetén uralkodhasson. Pompeus is¹⁸ tsak így teszen. Ezek Polgárok, és szabadságban neveltettek, miért törekednek¹⁹ hát még is uralkodni? A királyokrul tartyák hogy mind szabad hatalomra igyekeznek. Ezek nem királyok, még is azt teszik. Nem a ki-

⁶ hartzolván [Az utolsó szótag beszúrás a sor felett] ⁷ lak <ra>nak ⁸ hogy [Beszúrás] ⁹ <való> tet [Javítás a törlés fölött] ¹⁰ közzé <... ugyan azt sem hiszem sem ...>. ¹¹ Mitsoda ok a ditsősségre, ha igaz? [Utólagos betoldás] ¹² Emilust [Betűkihagyás. Helyesen, a francia szövegben is Emilius] ¹³ ajándékozot, <pérez> arany ¹⁴ mellyek <kel meggyőzöt Nemzeteket> által [Hosszú törlés, javítás a törlés fölött] ¹⁵ is <...> ditsősségének ¹⁶ <alat> közöt [Javítás a lap alján, a törlés alatt] ¹⁷ sem <vehetik eshetnek> eshetnek [Kétszeri javítás és törlés] ¹⁸ is [Beszúrás] ¹⁹ <tore igyekeznek> törekednek [Javítás a törlés fölött]

rály vágyakozik hát, hanem az ember, kinél szelédségében kegyetleneb, és okosságában oktanab²⁰ teremtés e földön nintsen.

Azomban közzelit az idő melyben a Cezár hivatalának múlni kel. Ha esztendeje ki telvén Romába jön haza és²¹ a közönséges Polgárok-nak sorsára ül le; ország vezérlése birodalma, népek adója, és²² katonánélkül, mivé lesz?²³ Előre ki nézte hogy Pompeus további ot létét és vezérségét engedni nem fogja. Málha pénzt [102r] küld egy Tribunusnak Kurion nevezetűnek ki sorsán segítsen. Ez elméjét azon töri hogy a vásárt ne lássák melyben magát Cezárnak el atta. A gonosz is szégyenli személyét mások előtt el adó marhává tenni. Igy ő miveit fedezve, e rendes módot tanállyá hogy ha Cezár²⁴ Khvetál, kvetállyon Pompeus is, mivel a hazának és szabadságának mind ketten félelmes²⁵ és gyanús eszközei. Hihető gondolta hogy Pompeus hivatalából hatalmából ki nem vetkezik, mely szerint könnyen, és majd mint egy következképpen állithattya, hogy tehát Cezár sem, ki egyedül már tsak, a Pompeus hatalmának által ellenben mérő fontya, akar tartalékja. A szin szép: a tanálmány nemes mivel az országnak valósággal menekedése láttzik benne ha e két nagy ember hatalmárul, hivatalárul le mond. De Pompeus rangjának le tételében első lenni nem akart. Cezár sem; állítván hogy ha Pompeus eléb le teszi,²⁶ ő is azonnal utánna. Ebbül tsak a lesz hogy kardra kel menni.

Romának szabadsága gyázba öltözik, el fordittya ortzáját szekitül vérrel hintvén bé ditsósságének ragyogó óltárit. Jármot [102v] függeszt a Konzulok székére: és tanáts házokat békókkal bilintsekkkel rakja meg. A királyi méltósággal itéllő Népnek szája hebegni kezd: nyelve akadoz; szavai hideg ajakihoz fagynak. Ekkor keserves fohászkodásokat tévén a Kapitolumnál ablakain ki repül ellent álhatatlan veszedelemnek hagyván Népét, kik felet már a meg szaggatot természet igasságainak bosszu álló Menykövei busulással kezdenek dörögni. A büntető igazság fegyverben öltözik: haragos ortzája oda fel a fellegekben szikrázik; lábával it e földön áll; véres palástyát pedig Romára el teriti, fegyvert szórván széllyel e Világon²⁷ melynek veszedelmét halmokra tolyya. Zeng az Ég,

²⁰ oktanab <állat,> teremtés ²¹ <hol> és [Javitás a törlés fölött] ²² és [Beszúrás] ²³ lesz? <Tsak ez a ... > Előre ²⁴ Cezár <a> Khvetál ²⁵ félelmes <... > és ²⁶ <... > le teszi [Javitás a törlés fölött] ²⁷ Világ<ra>on [Javitás a törlés fölött]

és föld. Minden élő Lélek félelem²⁸ reménység közt figyelmez e retten-
tő esetre. Romának Istenei védelmező Egeikbül el bujdosnak szélyvel e
Világra, hogy a veszedelmet ne lássák. A végezés Istene mutattya magát
egyedül, kinek homlokára Romának szolgaképi van írva. Nints Istenség
Mennyen sem földön, ki véle szembe merjen állani hogy²⁹ változtas-
sa. Bétöltek [103r] az idők; és a Római, pusztító szabadság halálának
orája, it van. Meg nyilik az örök végezésnek könyve melybül a hazá-
nak³⁰ esete ki olvastatik. Ekkor a Nemzetnek³¹ véres kebelébül fel jön
a veszedelem mely³² halál fergeteget ereszt szélyvel.

Róma meg hasonlik: egyik keze bal felől, másik jobbrul fegyverkezik
fel hogy önnön magának testét szaggassa. Ide jöttetek hát vitézek, mi-
nek utánna testeteket az Emberi Nemzetnek vérével tele szitottátok?
Ha nints öldöklő hatalom magatokon kívül mely büntessen, van önnön
magatokban. Miért kellet Világra terjeszteni birodalmatokat ha szabad-
ságban kívántatok élni? El foglalt tartományaitok, vezéreiteket hazá-
toktul távol, hatalomra emeli felitekbe. Annyi hatalmat gyűjtöttetek
össze, hogy magát³³ nem birván önnön terhe alat omlik le. Az erőtök
annyi, hogy magatoknak kelletik ellene küszködni. Lásd hát a szabad-
ságnak természetit. Olyan ő, hogy széles birodalomban³⁴ meg nem ál-
hat!

Kérdezd, mere van it az igasság? Cezár Pompeust nevezi tellyes ha-
talommal élő Despotnak [103v] Pompeus őtet nézi annak. Mind ketten
oly tzállal fegyverkeznek fel hogy hazájokat szabadítsák a kegyetlen és
szabad tettés által való Uralkodástul. Nem igaz? Mindenik a maga
rangját, ditsőségét, kintsét védelmezi a másik ellen, mely szerint nem
ők akarnak hazájokért áldozatul lenni, hanem a haza áldozza fel magát
ő értek, ezt kívánnyák. Valaki mongya hogy személyes nyereségének
rangjának vesztével, minden jutalom nélkül kíván a közjónak szolgálni
maga menthetetlenül³⁵ hazudik. Nints ember ki szolgálattyaival másért
lévén, magáért lenni meg szünnyön. A hol a közjónak szolgálattya házi

²⁸ <retteng... > félelem [Javítás a törlés fölött] ²⁹ hogy <... > változtassa. ³⁰ <Romá-
nak> a hazának [Javítás a törlés fölött] ³¹ <hazának> Nemzetnek [Javítás a törlés fölött]
³² mely <a Nemzetre> halál ³³ <egymást> magát [Javítás a törlés fölött] ³⁴ birodalom-
ban <meg ne álhasson> meg ³⁵ menthetetlenül [Betűkihagyás]

szerentséddel is meg egyezik ot szolgálod, a hol véle ellenkezik hátat attz néki.

Hijában **mongya Pompeus**, meg szokot ortza piritó, és köpni kénszeritő ditsekvésével, **hogy tsak a földet rugja meg, és ármádát teremt**, mert kevélysége, maga meg hit reménysége meg aláztatásához közzelget. Jegyezd meg [104r] hogy valamennyi valósággal, és igazán nagy születésű, méj lelkű ember van a világon, miveivel töréshez készülvén soha előre nem ditsekszik; sem tsalhatatlan győzedelmével, mig még az kérdést szenyved, pofáját fel nem fujja. Valakik úgy tesznek, a ki nevettetést, vagy rajtok való szánakozást nehezen kerülik el.

Cezár meg indul. **A tanáts, ki hirdeti nevében ugy, mint hazájának ellenségét. Róma oltalmát Pompeusra bizza**, ki seregeivel egyetemben tölle el távozik. Most it, nem tolvajokkal van Pompeusnak ügye; nem meg győzöt³⁶ rabokkal; nem gyáva sidókkal és Mitridatesnek le vert népével. Cezár elől szalad, Romát, **Olasz országot el hadgya. Ez oda³⁷ bé megyen,**³⁸ **hol a világnak rakásra gyüjtöt kintsét fel öleli.** Nézzed Róma, kinek kerestél annyi vér tengeren? Ezen tul Spanyol országba szalad, hol még ellenségei voltak. Le veri, haza jön győzedelmesen. [104v] **Üzöbe veszi Pompeust**, ki ütközet nélkül is futot előtte. Matzedoniában Farszália mezején meg leli, hartzra kél ki ellene és rajta győzedelmeskedik.

Cezár Pompeusnak leveleit hol ellenségeit nevenként ismerhette volna meg, nem kívánván olvasni a tűzre hányta: *inkáb ne tudgyam, mond, mint büntetni legyek kéntelen.* Széllyel nézvén az ütközetnek mezején szívében, **mongyák, fohászkodot.** Hólt testekkel vala a föld bé boritva hol háromszor is számosab néppel verekedet mint a mennyi magának vólt.

Pompeus mindenét az ütközet helyén hatta. Nem vólt lelkében annyi ereje mely által magát egy vesztése után öszve szedhette vólna. Illyen esetben, a vitéz minden mérges viszontagságnak ellenébe szökik: szemközt dül az ostromnak, és magát halálra vagy győzedelemre tőkéli el. **De Pompeus eddig viselt nagy nevét tzáfolva³⁹ bátorságát futásnak veszi.** Most láttya Róma [105r] hogy védelmező Angyal helyet üres bálványképnek áldozot. E nagy ember? Ő – Pompeus, Romának házi Is-

³⁶ <... > győzöt [Javítás a törlés fölött] ³⁷ oda [Beszúrás] ³⁸ megyen, <hol az országnak kintsét fel öleli> hol ³⁹ tzáfolva <szaladásnak... > bátorságát

tene, hazájának ditsőssége, a szerentsének Ura, ki Nemzetének sorsát, akarattját, oly sokáig tettzéséhez kötve birta, vezette, most semmi nélkül, meg aláztatással, félelemmel, vagyonát hatalmát, tekintetét vesztve szalad mint azon rabok kiket ő hatalmának idején üldözött, és tettével ditsekedet. Gondolj rá hát Olvasó hogy nints a föld színén oly erő hatalom, az az hely, honnan a viszontagság Menyköve széllyel ne szórjon, 's mélységre ne vessen.

Pompeus Egyiptomnak intézi uttyát. Annyira meg ijjedt hogy többé hazájára artzal se kívánt fordulni. Az ifiu⁴⁰ Ptolémeus királytul várta segedelmét, kinek attyát Tronusára vissza helyhezette vala ez előtt, mikor az Alexandrinusok onnan le vetették. Igen! majd el éri ugy é, hogy szerentsétlenségében nyerjen háladatosságot midőn győzhetetlen hatalom által kergettetik? [105v] Ki bátorcodjon azt óltalma alá rendelni⁴¹ a kít Cezár üzőbe veszen? Az Egyiptomi ifiu Uralkodó ugy nézte ki, hogy Országára Pompeus veszedelmet hoz. Meg tarthatta volna Cezár ellen? Verekedhetet volna vélle, érette? Ez igaz, de el kellett volna Pompeust fogadni és Cézárnak ki szüntelen nyomába vólt által adni. Gyönyörűséggel nézte volna pompás vetélkedő társának meg aláztatását, vélle szembe jővén. Ptolemeus Udvarával, tanátsával együt feneketlen tudatlanságában által nem láthattya hogy mindenkor kedveseb ajándék az ellenség elevenen a győzedelmesnek mint hólton, hanem Pompeust mikor kezeket nyujtanák el fogadására agyon vágattya, Cézárnak kívánván fejével kedveskedni, ki ezen eset által bosszuságra és mérges keserűségre fakadot ki. Végre bánatban merült el.

Ezidőben⁴² Ptolemeus Egyiptomnak osztályán testvérjével Cleopatrával [106r] vetélkedet, mely dologban Cezár ezt teszi, hogy Cleopatra marad királyné mindenben, Ptolemeus pedig a Világrul el tűnik, noha nem az ő tette által, hanem e miat hadakozván.

Kleopatrának fejedelmi tekintete asszonyi kellemetessége, buja termete Cézárnak szívébe szerelmet gerjesztet. Hijába vitéz! Látod? hogy ezen ösztönnek meg győztetésére az emberi természetben erő nem tanáztatik. Had járjon ha Scipio, és Titus példát mutattak is benne, de azokat el küldvén magok elöl, vólt más ki ösztönét egyiknek 's másiknak is gyuladásba hozta.

⁴⁰ ifiu <Plo> Ptolémeus ⁴¹ <alá venni> alá rendelni [Javítás a törlés fölött] ⁴² Ezidőben <Plo> Ptolemeus

Cezár a világot hatalma alá veszi, erejét nem bírja, 's azomban Kleopátra karjai közt lankadoz, míg Farnatzes Asiában Róma ellen foglalatoskodik, és birtokait egymás után foglalja. Édes álmai közzül fel ébredvén szerelmének tárgyátul el távozik. **Mitridates fia ellen megyen [106v] Asiába**, hol magát meg mutatván előlle minden hadi ellent állás el tűnik. Széllyel vér öszve tör, el űz mindent maga elől. Látván győzedelmének könnyűségét, **a Római tanátsnak következő rövidséggel ir. Meg érkeztem,⁴³ láttam, győztem. Veni, vidi, vici.** Lehetetlen a győzedelmes vitézi kevélységnek rövideb, és pompásab módon magát ki fejezni.

De míg Kleopatrával mulatozna Pompeusnak fiai, Kató, Scipio 's töb más széllyel szalat haza fiak mint Rómának töredéki, Afrikában öszve gyűlnek, hadat állitanak, és hazájok reménségének hamvába omot tüzét kezdik fujni, kaparni hogy szikrájít fel tanálván ujra meg elevenítsék. Tuttára lesz e dörgő felleggel, és⁴⁴ tsattogó Menykövekkel futoso vitéznek, Cezárnak. Fergeteg közt kavár által oda a tengereken hol nyomrul nyomra egymás után nyeri az ütközeteket. Ki álhat ellent ez [107r] itéletnek, ki a természeten magán, a szerentsén és minden viszontagságon Uralkodni hallatik. Ki Romának Isteneit tekintetbe nem veszi ki ragadván végezéseiket tettzések közzül, és győzedelmeket kezekbül. Szerentsétlen és leverettetet hazáját utasittya szomoru Isteneihez hogy hazug ígéretekkel, meg hólt reménységét elevenítsék midőn a világot ígérik néki, 's magát adgyák egy halandónak rabul. Mely állapotban Róma is így szólhat: *El fogtuk a világot, de, minket visznek.*

Kátóban haldoklot a Római szabadság ki is⁴⁵ látván hogy már menedék hely sehogy sints el tökélli magát a halálra. Estve Plátónak munkáit olvassa a Léleknek halhatatlanságáru, osztán le fekszik, alszik: reggel fel ébredvén, magát meg öli. Cezár halálát meg értvén panaszra fakad ki, és következőképpen főhászokodik: *Irigylem halálotat, o, nagy ember, mivel te életed meg tartásának ditsősségét nékem irigyletted!* Jól van, de e szép mondásod mellet [107v] hazádat fojtogatod, lántzra vervén a szabadságát! Valamennyi felséges haramia vólt e világon győzedelmével dörgő Egei közt, mind Mennyei szózatokkal kívánta tündöklő büneit ártatlansággá változtatni.

⁴³ *Meg érkeztem*, <tanáltam, győztem, vagy> *láttam* ⁴⁴ <vil-> és [Javítás a törlés fölött]

⁴⁵ is [Beszúrás]

Kátó, erkölcsének keménységét a vadságig vitte. Minek utánna látta hogy Nemzetét, az időnek ostroma régi tulajdonságaibul ki vetkeztette ahhoz képpest kel vala szolgálattyát alkalmaztatni, de ő oly bölts lévén tsak abban küszködöt, hogy Rómát és a világot Fabritzius, Tzintzinna-tus idejébe tolyla vissza. Egész világ ugy itél hogy Kátó hazája bóldogságára nézve vólt oly kemény meg átalkodot erkölsü ember, melynél fogva Nemzetének erköltseit kívánta példájával hatalmával régi, együ-gyüségében fen tartani. Én ezt⁴⁶ nem hiszem. [108r] Egy ember sintse Világon kinek erköltsei tzélbul volnának olyanok a millyenek. Tsak tselekszik az ember tzélbul, de nem születik. Erköltsi tulajdonságunk az Emberi Nemzet vérében tsumózik öszve szivünkön, fogantatásunknak szempillantás idejében, mely halálunkig bennünk marad, és a mit környül állás, idő sem viszontagság soha belöllünk ki nem töröl. Kátónak nem azért vólt durva, vad erköltse és parasztos élete módgya hogy az által, tzélbul hazáját bóldogittsa, hanem hogy azon tulajdonságokra születet, és tsak természetit követte mint más a magáét mely ellen élni kinek kinek lehetetlen,⁴⁷ szentséggel, Filozofiával palástollya is⁴⁸ magát. Sokan mondották már⁴⁹ e világon: hogy én ilyen vagy olyan okbul vagyok így, vagy ugy; igen bizony kegyelmed, mert szüleinek vérekben a természet, erköltseinek ilyen mártást adot, hogy pislogjon, vagy lobogjon, [108v] mint életével égő gyertya. De az emberek hivalkodásbul a természet hatalma alól is ki kívánnják magukat huzni, hogy valami tekintetre való tanáztatik benne, mind önnön okosságoknak miveivé változtathassák.

Kátó, mint sem függés alá essen életét inkább meg veti; következés hát hogy Uralkodó alat magát minden okos meg ölyye? Ha a tselekedetnek jó vagy rossz természetirül tsalhatatlanul kívánsz itélni, ezt ted fel hogy mi lenne a hazából, ha⁵⁰ tselekedetit minden ember követné? Füstöt vetne. Gondolod, hogy Kátó hazájához való hivságbül ölte meg magát? De hogy! Tsupa kevélységbül hogy más rajta ne uralkodhasson, mint ő a Scipiokon, s másokon uralkodot, kinek érdemével vitézségben, mértékletességben, sem időhöz szabot okosságban nem birt! Mitsoda Filozofia az, [109r] mely magát fel akasztja ha Fejedelemtül kel néki függeni? Epictetes meg ölte magát Romában? Seneka 's más fel ag-

⁴⁶ ezt [Beszúrás] ⁴⁷ lehetetlen, <...> szentséggel ⁴⁸ is [Beszúrás] ⁴⁹ már [Beszúrás a sor elején] ⁵⁰ ha [Beszúrás]

gatták magokat? Rendes feltételre mutat Kátónak halála hogy uralkodók alatt igazak, börtsek ne lehessenek? Mit vétet Plinius Trajanus alatt? Vagy Antonius, Titus Aurelius alatt nem volt Róma boldogab, mint vérrel buzgó bűnének idejében önnön hatalma közt?⁵¹ Ha Kató, Emberi Nemzetének szeretetibül életét hazája javára fordította, miért vetette meg mind ezen tárgyait, mihent maga Fejedelem nem lehetet? Nem táplálhattya az Ember önnön⁵² jóságát király alatt jóságos tselekedettel? Nints emberi kötelesség, haza szeretet ot, hol valaki uralkodik? Tsak fejedelmi módon lehet az ember emberi, és polgár?⁵³ Lakos módra nem? Ó, boldog Kátó, kevélységedet erköltsül sem például nem veszem! [109v] Tsak te voltál hát érdemmel, igaz erköltsel, okossággal, jóságos tselekedetekkel élő ember e világon? Külömb voltál te mind azon börtseknél kik Uralkodók alatt éltek? Halálod oráján is Platótúl tanulsz, ki a Denysnek, a Tirannusnak udvarában lakot?

Mig Rómában hatalmad volt, tudtad é emberséggel, igazsággal gyakorolni? Irigykettél, embertelenkettél; szomszédidnak veszedelmekre törtél, tanátsoltál. És nem azért voltál vad, hogy tzélbul tetted volna azzá magadat, hanem hogy ugy születél. Azért szollot rólad Cicero is e képpen: *Ugy viseli magát mintha a Plátó álmotot világában élne, és nem mint Római lakos!* Okosság volna é⁵⁴ uszásnak dűlni a Tiszán hogy folyását vissza tolyják? Ki kösse meg az időnek miveit. Az okos nem erőltet semmit.⁵⁵

⁵¹ <alatt?> közt? [Javítás a törlés fölött] ⁵² önnön [Beszúrás] ⁵³ polgár? <vagy> Lakos
⁵⁴ é [Beszúrás] ⁵⁵ Az okos nem erőltet semmit. [Utólagos betoldás]

[110r] HARMADIK¹SZAKASZ.

Róma örökös hatalom alá esik

708

Minek utánna a fejedelmi haza fiak szabadságotul most újra meg fosztattak meg fordulván fejekbe Syllának Mariusnak vér tengere rettegésbe, irtódzásba estek. Pompeusnak pártossi kéttségen kívül magokat véres halálokra tökélették el. Várták az átkozó laistromokat kiknek huljon fejek. De Cezár a tsapást meg tévén Uralkodásának állandóságáru gondolkodot, és minden embernek meg kegyelmezet fejenként, hogy az egész hazát fojthassa meg örökre el törülvén szabadságát. Ara töreketet hogy fegyverét hazája törvennyének szivére tolván még is azoktul szerettenessen, kik ezen tselekedete által szabadságoknak méltóságábul meg aláztatot szolgálai sorsra vettettek. Bűnét érdemmel palástolta, noha ő sem annyira [110v] meg gondolásbul, mint születésének természeti tulajdonságaibul Cezár valósággal Nemes vérű fel emelkedet elméjű, és nagy erkölsű halandó volt. És hazája meg hódoltatásatul ki válva, mely már ugy is köztök prédára maradt, emberséges ember is,² jóllehet ditsósságére valo vágyódását a tsillagokig fel vitte. De ez ha bűn is az emberek közt oly közönséges, és ellene álhatatlan, hogy a miat, bűnnek sem ismértetik.

Már, mit tselekedgyen a tanáts hogy a győzedelmes Cezár bosszu állásának vér fergetegét fejeérül harittsa. **Valamennyi tiszteletnek, ditsóságnek neme,**³ ki gondoltatot mind úzóbe vették, nyomozták; el fogták, és fejére rakták. Mintha mondották vólna néki: Nesze, birjad hivalkodásodnak bálvány Isteneit, tsak ne öly meg bennünket! Vontzold vállaidon terhedet, mig föld alá nem temetnek. Ekkor örökös Dictátorrá [111r] teszik. Áldozattal hálálják az Isteneknek hogy néki annyi győzedelmet

¹ <MÁSODIK> HARMADIK [Javítás a törlés fölött] ² is, <...> jóllehet ³ neme, <módgya> ki

engettek: az az köszönik Cezárnak hogy őket ezen győzedelmek által szolgasság alá vetni méltóztatot. **Személye szentségnek mondatot ki,** ugy vévén azt mint Romának megtestesült Istenét. **Végre bálványképét mely személyét mutatta a Kapitolumban Jupiter mellé helyeztették,** hogy szemlélje ot, mint pajtását, és Róma tiszteletinek magához hasonló tárgyát. **Képire ezt irták: A fél Istennek Cezárnak.** Töb, valamivé már nem tehetik. Minden fel tanálható ditsősségének Egeire fel emelkedet. Emberi Nemzetinek hatalmát kezébe véve mint e Világnak földi Istene ül hatalmának fellegén. Szerentsétlenségére, mindent meg győzöt magán kívül. De a természetnek testi gyengességébül ki nem vetkezhetet, sem árnyék életének mulandóságát örök állandósággá nem tehetette. A végezés ítélte⁴ tetteiben, és bolondságán mosolyogva, a viszontagságnak parantsolt [111v] hogy Menykövét készittse, ellene.

Cezár a Népet vendégségekkel, játékokkal, jól tartással mulattattya hogy köteleit ne érezze. Huszon két ezer asztalon vendégel, mellyeket az uttzákon adnak széllyel mivel fedél alá nem fér. Mind ezek mellett valamit tsak tellyes hatalma hazájának, a Népnék javára szülhetet; mind, mind el követte. **A törvényes igasságot helyre állatta; hazáját népesítette, a gyermekek szüléket kiknek felesen vólt jutalmazta: a pom-pában való bujálkodást vesztegetést zabolázta: ellenségeinek a szeretetig kegyelmezet meg. A Pretor hivatalinak tartását egy személyen egy esztendőre, a Konzulságot kettőre határozta. Az időnek számát meg igazította.** Egy szóval a bölts és kegyelmes, igaz Uralkodónak minden jóságos tselekedeteit gyakorlásba vette; nem tettetésbül pedig, hanem valósággal.

[112r] De Pompeusnak fiai a Spanyol vidékeken holmi öszve szedet néppel fejeket fel emelvén Cezárt magokhoz oda kiáltották. **Üzőbe vette őket, öszve törve, honnan ismét győzelemmel érkezet meg.** Már most semmi mozdulás nem lévén töb ellene hatalmának és⁵ ditsősségének tsendes Egein le⁶ heveredik:⁷ magát ki fujja; nyugszik. **Szüntelen abban foglalatoskodot hogy a sziveket magához hódittsa: enged, kegyelmez, annak is ki halálát forrallya szivében; ajándékoz; jutalmaz. Test őrző katonáit maga mellől el oszlattya, önnön jóságában keresvén életének bátorságát. Pompeusnak le vert oszlopait fel emelteti. Sena-**

⁴ <nézte> ítélte [Javítás a törlés fölött] ⁵ és [Beszúrás] ⁶ le <ver> heveredik ⁷ heveredik: <s'... > magát

torokat teszen, Dictator, és Imperator nevet vévén magára, noha még ekkor az Imperátorság tsupa tisztesség béli nevezet,⁸ kitsiny, és minden következés nélkül való vólt. De nagyá let⁹ maradékin.

[112v] Ily nagy szerentséjébül Cezárnak az a szerentsétlensége szár-mazik, hogy már kívánni mit nem tud. Nintsen az emberi szívnek a földön nagyob bóldogtalansága mintha kívánsága már nintsen egy is melynek tellyesítésére törekedjen. Cezár tzellyát minden nagy dolog-ban, valóságban el éri, 's végre nem tudván többet, mit akarni, bolond-ságot, gyermekséget kíván. Véghetetlen hatalommal bir: Szentség és¹⁰ Isten nemű valamivé tétetik Jupiter mellé ül ... mind semmi. Inkáb kívánnya hogy homlokát koronával tzifrázzak fel, mint Jupiternek mon-gyák, a min magába nevetet és¹¹ a tanáts is. Az ilyen dolgok a Világnak olyan Komédiái szoktak lenni; melyeket szembé hunyva jádzik hogy leg aláb gyermekségét ne lássa. Ugy, mint mikor [113r] a gyermekek bürökbül teheneket tsinálnak, vízbe kunkorgattyák öszve és a vásárra hajtyák ültökben, hol végre széllyel szórják őket; rajtok nevetve. Ce-zárnak Komédiája már¹² végéhez közelgetet. Annál nagyub gyűlölség utállat forrot a szivekben, titkon mentül nagyob tiszteletet kellett Cezárnak adni nyilván. Kiáltották az uttán hogy Cezár, Romának Istene, de szobájába menvén ki ki dünnyögöt fujt keservében mérgében, vagy fejét vakarta. Ő maga is, Cezár annyi ésszel, tudománnyal, nemes vér-rel, tapasztalással hatalmátul meg szédült, annyira hogy a gyermeki ké-nyességig, és asszonyi truttzolásig botsátkozot alá. Mikor az országnak nagyjai csoporton mennek hozzája hogy uj méltósággal ajándékozzák meg üti magát és a szokás ellen, tiszteletinek el fogadásában székibül fel sem áll. Nagyon meg [113v] ütköznek Jupitereknek kevésységén bár Istenségre emelték is, hogy az Ország előtt méltóságának meg alázttatá-sául veszi fel állani noha ő maga is az ország méltóságával nagy, mellyet még is magán kívül a kut főben honnan ered; látni nem akar, mint-ha Uralkodó hatalom, és királyi méltóság, Nép nélkül lehetne. Nézd! mely ostoba színre festi Cezárnak okosságát szerentséje? Mi szükség embertelen kényességgel magát a leg felsőb magasságon nagyobra pöf-feszteni hogy ditsősségének közepette fakadgyon meg? Hijába! Ember,

⁸ nevezet, <és> kitsiny ⁹ let <Cezárnak,> maradékin ¹⁰ Szentség<nek> és [Javítás a törlés fölött] ¹¹ és <tutta hogy> a ¹² <... > már [Fél sor törlése, javítás a törlés fölött]

és akár mely erőt viseljen egy felől, más oldalán mutatni kel gyengeségét mely alól életünknek mulandó semmisége miat fejünket soha fel nem emelhettyük. A Romai Jupiter tovább megyen, 's a tanátsot próbálja, [114r] ha enged é kedvének. **Markus Antoniussal** mint **titkos baráttával** egyességre jön, melynek e lesz következése hogy **a község előtt igyekezzen fejére koronát helyeztetni**. A sokaságnak ortzája, ezt látván mord fellegekkel borul bé mellyek közzül tekintete irtózással vilámlik ki. **Cezár a Nép szívébe bé lát melynél fogva a koronát magátul el veti**. Lásd! hogy üt ki az asszony gyengeség, és tul ezen lévő aláalóság nagy erköltsei közzül. Hitet, vakit, tsal; ész okosság nélkül kötődvén oly gyermekségért mely hatalmához semmit nem tehet többet, és tsak arra szolgál eszközül hogy Uralkodását életét tegye veszedelembe. Egy felől minden módot el követ hogy hazájának szeretetit maga iránt meg nyerje, más felől azon munkálkodik hogy magát utáltassa gyűlöltesse a királyi nevezetért melynél a Dictator tizszerrel is töb vólt.

Cezár kívánt a Népnek szívére látni hitető próbájával, a koronát vitetvén maga elibe előttök; és nem gondolt rá hogy majd **ő belé látnak inkáb**¹³ [114v] onnét fogva, mely szomorú tapasztalásnak, siralmas következése lehet részire. De a felső hatalom mindég el hitette azokat kik véllé birtak, hogy okosságokkal is mások felet vannak. Ugy hiszi a hatalmas hogy érdemével hódoltattya azokat kik előtte meg hajlanak, és nem a bottal mellyel őket üti. Valaki emberi kevélységét hatalommal, rangal táplálhattya, mind a többi felet, a Népet lábánál zsámojául veszi. Lába előtt rugossa eléb odáb mint valamely tőke golyóbist. Akar mely szenyved és be hozza, veszedelme néki mulattságul szolgál mivel az emberek tsak e végre lettek teremtve hogy hatalmának és mulattságának szolgállyanak életekben eszközül.

Az öszve esküvés ezen túl forni kezd a szivekben. Ki mutatta Cezár, hogy koronás király akar lenni, a Népnek értelmét kívánván vágyódása felől meg érteni. És ha ő meg látot mást, más is ötet. **Kassius Brutus főzik a veszedelmet**, többeket hajtván párt yokra. Meg egyeznek [115r] ebben hogy az örökös Dictatort az ország tanátsának közepette ölyk meg. Cezár tselekedeteinél fogva már magában kétség által hanyatot vettetet. Ki attá magát ... hát ha szívébe láttak? hát ha vesztére tö-

¹³ inkáb <méllyen bel bé> [114v]

rekednek? Fére forgás, szomoru tekintetek, mord halgatás, susogás; a változásnak előre való belső fájdalmas érzése tapasztaltattak egy felé 's más felé is a Dictator körül. Nagy volt a gyűlés azon nap, mellyen kéttéségeskettek,¹⁴ ha Cezár el mennyen é vagy ne. Sokan el vóltak hitetve aruí, hogy a Dictatornak életére hazájának valósággal szüksége van, mivel ki ki láttya hogy halálával¹⁵ uj meg uj vér tengerekbe kellene alá sijnedni. Ez ugyan igaz feltétel vólt Rómának sorsára nézve, de a hazafiaknak elméjeket hibázta, kik mindent el szenyvedhettek a koronázta-tás és királyi nevezeten kívül, noha Római királynak soha oly hatalma nem vólt mint a Dictatornak. Cezár érdeméhez szerentséjéhez bizván el indul, kit a gyűlésben által meg által vernek.¹⁶ [115v] Életének vég-ső óráján¹⁷ magát nem védelmezi; palástyával ortzáját bé fedezvén esik a földre, vérének omlásai közt.¹⁸ Ötvenöt esztendő s vólt. Pihennyünk. Hadgyuk el kevés korig az eseteknek sorát. Nézzük e nagy Embert, halálában is ha életében láttuk.

Ehol fekszik Romának földi Istene 's majdnem az egész Emberi Nemzetnek Dictátora. Személyét, hazája szentségnek mondotta ki ugy é? Jupiterrel tették egy karba. Áldották az Istenek kik győzedelme-it meg engették. Nézd! hogy öldöklük meg! Ved észbe hát, hogy a parantsoló és erőszakos hatalom,¹⁹ iránt való tisztelet mütatás, mely kéttéséges valósággal bir. Hogy valamikor valamely hatalmasnak rend kívül való módon hizelkettek rend kívül való módon utálták. Miért nem látta Cezár hogy az a sok szörnyü tisztelet, tsak titkos irigységet nevel hazájában ellene. Miért nem látta hogy mint fene állatnak [116r] tsak mérgét hatalmát simogattyák,²⁰ mivel rettegnek hogy ha tüze ellenek fel lobban, életüket meg emészti. Mi haszonra vólt a²¹ sok bálvány kép, a véghetetlen győzedelmi pompa, Isteni nevezet s a t, oly Embernek, ki hatalmában mindenen tul van? Nem nagyub okosság és érdem let vól-na mind azon haszontalanságokat meg vetni, már, valóságokkal birván? Mikor már kints, hatalom kezében vólt miért kellett magát semmiért, az az szóért nevezetért meg öletni? Nézd más felől miben veszik ezt az Embert, kit tiszteletekkel az Istenekig láttattak fel emelni? Mondom

¹⁴ kéttéségeskettek <a gyanunál fogva>, ha ¹⁵ halálával <...> uj ¹⁶ vernek. <Cezár látván> [115v] ¹⁷ óráján <...> magát ¹⁸ közt. <...> [Egész mondat törlése] ¹⁹ hatalom, <személy> iránt ²⁰ simogattyák, <vélle> mivel ²¹ a [Beszúrás]

ugy é, hogy szembe húnyva komédiáz a Világ magával, hol sundára²² hazudnak a halandók egymásnak, mellyet²³ mind két fél el fogad,²⁴ ugy mint szentséget.

Miben kereste Cezár bóldogságát? Abban hogy Rómának birtokára törekedgyen, és a holot ezt meg leli, halála is²⁵ ot legyen? De, a ditsőség szomju emberek közt [116v] a tsendes élet vétetik boldogtalanságnak. Nem az a tárgya hogy boldog legyen, hanem hogy hires ugyan ha azonnal meg hal is. Életed vesztében mi hát az a hir, mellynek édességét szived nem érzi? Mit tűzt nevedrül a sirban? Semmi? Szerezzünk hirt, mond, 's vesszünk. Ugy is minden élet veszendő, múllyon leg aláb ditsősséggel! Legyen.

Valahogy ugy tettik, hogy Cezár esztül vezéreltetvén nagyságra, nagy eszetlenséggel élt. Miért vágyot hazája szabadságának le veretetésében ditsősséget keresni? Mitsoda ditsősség a gyermeknek szülő anyját lántzra tenni? Cezár atya gyilkosságba eset hazájára fogván fegyvert. Miért botsátkozot ily utállatos bünre?

Talán nem hazája, tsak Pompeus ellen fogot fegyvert, ki törvényes szin alat Nemzetén uralkodot. De minek utánna Pompeus többé nem vólt, és a bátorság meg let lehet vala a hatalmat vetkezni, mint [117r] Szylla tselekedet. Ez hogy ujra más rablotta vólna el töb vér ontással, hazafiuságának mentségül nem szolgál. Sőt mivel koronáztatni kívánt gyanitható hogy első lépéseit is tzélra kezdette el melynek meg nyeresével hazájának fejére ülhessen. Talán meg vólt arul győzettetve hogy Róma már Uralkodóját el nem kerülheti. Job hát ha ő kapja,²⁶ mint más. Mindenhogy bün, hanem győzedelmekkel van ki fényessitve.

Cézár, tzéllyát el érvén minden esetben, alkalmatosságban, a leg felségeseb királyi tulajdonságokat mutattya; Kegyelmes, engedelmes, bölts, igaz, adakozó, serény, a köz jónak ki szolgáltatózásban, barátságos, nyájas, emberséges, sat. Miért nem győzhette hát meg a koronára király nevezetre való gyermeki vágyódását? Nem tudod? Tsak! mert²⁷ ilyeknek szoktak lenni az emberek.

A Romaiak orozva ölik meg!.. Szabad vólt é? Minek gondolod a tselekedetet? gyilkosságnak? Nem? **A hazának törvényre, minden ha-**

²² <szembe> sundára [Javítás a törlés fölött] ²³ <a mit> mellyet [Javítás a törlés fölött]
²⁴ fogad, <...> ugy [Több szó törlése] ²⁵ is [Beszúrás] ²⁶ kapja, <el,> mint ²⁷ mert [Beszúrás]

zafinak szabaddá hatta azt meg ölni ki magát fegyverrel [117v] vagy akár hogy, a törvény és szabadság felibe teszi. Cezár úgy volt, tehát a haza törvényre parantsollya hogy ölettesen. De mivel a győzedelemtül, hatalomtul minden ember fél, titkos munkálódás, vakmerőség, és szerentséltetés által kel a dolognak meg esni. Ugy lett.

Azomban, kár volt Brutusnak és másoknak is már hazája boldogságát Cezárnak ki ontot vérében keresni. Mihent lehetetlen let a szabadságot annak fiai miat tovább úgy, mint addig volt fen tartani el kel vala a törvény háta mellet láb uj hegyen menni, és Cezárnak életét meg hagyni, hogy a Romaiak szolgálai sorsoknak meg szerzését töb vérrel ne fizessék ha már ennyivel fizették. A Szylla, Marius, öldöklésével, és Pompeus Cezár vér ontásával bé lehetet vólna érne. Azon kellet vólna igyekezni hogy Tirannus [118r] ne lehessen; nem azon hogy akar mennyi lesz, öldössük meg, mert mindég más lesz helyében, kik közzül egyik vagy másik, székin meg állapodik. Nem minden időben tanáltatnak Brutusok, Kassiusok, kik magokat oly véres halállal fenyegető vakmerőségre tökélhessék el. Nem minden Dictator setál a tanásba, hogy meg ölettezésére módot, maga szolgáltasson, hanem szobáibul parantsol, mellyeket hiv szolgálival vétet körül; kiknek a Népek verejtékébül préda kezekkel adakozik hogy azt ez által hatalma alat meg tarthassa. Következés hogy Brutus hazája törvényt követvén az²⁸ ellen, eszetlenül tselekedet, a mit akkor nem tudot, mivel az esetek magokat mindég utóljára szokták károkban hasznokban fel fedezni. Brutus úgy hitte hogy ha Cezárt meg öli Róma²⁹ szabad lesz. De tsalatkozot. Azomban Cezár mint gyermekét szerette [118v] jó téteményeivel életét mindenre fel segítette. Brutus Római dühösségbül meg öli hogy hazájának helyette kegyetlen Tirannusokat adgyon. Cezár a koronára királyi nevezetre való vágyódással gyermeki gyengeséget mutat, Brutus dühös bolondot.³⁰

Ciceró az öszve esküvést nem tudhatta mivel gyermeki félelmessege miat vélle mint oly emberrel ki ilyen dologra alkalmatlan, nem közlötték. Meg értvén az esetet neheztelt, hogy mind azokat is meg nem öldösték, kik Cezárhoz hajlandók vóltak: Mennyi vér ontást huzot vólna maga után. Illyen vólt³¹ a Romai filozófia Ciceróban is. *A fát le vágják*

²⁸ <hazája> az [Javítás a törlés fölött] ²⁹ <hazája> Róma [Javítás a törlés fölött] ³⁰ bolondot. <hog meg öli.> ³¹ vólt <az> a

ugy mond; a gyökerét ot hatták. De ha azokat mind meg ölték volna kik Uralkodásra vágyakottak Romának ki kel vala embereibül pusztulni.

Azomban, Cézárnak gyilkossai [119r] mezitelen fegyverrel jönnek mennek széllyel az uttzákon, hol a sokaságnak³² szabadulását hirdetik mellyet most fojtottak meg örökre. De a Nép, mord tekintetiben tsak bánatot, és bosszus keserüséget mutatot. A gyilkosok ezt látván a Kapitoliumba zárkoznak. Továbbá Antonius Lepidus készülnek Cézárnak halálát bosszulni. Antonius mint Konzul, Lepidus mint Lovasság fő vezére. A tanáts egyben gyül hogy Cezárt halála után Tirannusnak mongya ki, és Emlékezetit gyalázatba borittsa. De nagy akadályba esnek. Markus Antonius eleikbe terjeszti, hogy majd nem minden felső hivatalra Cezár választván ki a fő embereket kinek kinek költözni kelene hivatalából. Minden rendelés, törvény füstöt vetne mely zürzavar a hazát fenekkel forditaná fel. A lesz hogy a Diktator tselekedeteit is meg hadgyák; gyilkosait sem büntetik. Igy szoktak az emberek magokkal ellenkezni.

[119v] Azomban Markus Antonius eszközeire törekedik³³ mellyek által magát Cézárnak helyére fel nyomhatná e sok tolongásban, mert tsak ki nézték már, hogy szabadságátul Romának butsuzni kel. Öszve gyűjti a Népet, papollya. Testamentomot olvas előttök melyben Cezár³⁴ halála után javaiban maradékúl hadgya. Gyilkosairul is némelylekrül emlékezet Cezár kikre nagy birtokot hagyot. Ezen kívül Antonius, mikor már a sokaságnak elméje vére a szánakozás által tűzbe jöt Cézárnak testét elő hozattya. Véres palástyából ki takartattya; sebeit meg mutatya. Vitézi tselekedeteit³⁵ számlálja, mellyekkel³⁶ Romának is e világon hirt, nevet adot. Mindezek által a Nép e nagy Embernek gyilkossai ellen dühösségre ragattatván házaikat indulnak³⁷ fel gyujtogatni. A gyilkosok, a támadás elől Rómából ki szalattak. Most fordul már elő ujra hogy melyiknek kezére mennyen által a hatalom. [120r] Oktávius jelenik meg el hagyván oskoláját hol még mint tizen hét esztendő gyermek ifiu³⁸ vala. Görög országon tanult Apolloniában. Cezár hugának Juliá-

³² sokaságnak <szabadságok> szabadulását ³³ törekedik <mellyek által> mellyek [Törlés szóismétlés miatt] ³⁴ <ezt> Cezár [Javítás a törlés fölött] ³⁵ tselekedetei <nek> t <ditsőség> számlája, [Javítás átírással] ³⁶ mellyekkel [Beszúrás] ³⁷ indul <tak> nak ³⁸ ifiu <...> vala

nak³⁹ vólt onokája, kire e nagy ember bátyja vagyonának nagyobb részét hatta, úgy mint fogadot⁴⁰ fiára. A gyermek ember el érkezik Romába a fegyver zivatarok⁴¹ közzé: hogy tsinálhat magának reménséget elő menetelire? Cezárnak mint atyai bátyjának reá maradt pénzét kéri: a Konzul nem fizeti. Oktavius örökségeit adgya el, és a Népnek, mind azt, valamit Cezár nekik hagyot a magáébul meg adgya. Ez által a sokaságot meg nyeri, és Cezárnak⁴² valójában gyermekévé lesz.*

[120v] Antonius Oktavius addig hányattatnak, bekélnek, veszekednek, hogy tsak ugyan kéntelenségbül egymással szoros kötést tesznek. Oktaviust a tanáts meg vetette. Ciceró pártját fel fogván mellette tájékozó beszédig papolt. Fel atta hogy az ifiat tegyék Conzullá, melyre nevettek. Antonius meg verettetet vólt. Meg aláztatással, gyázba öltözve, sirva kódulta a katonáknak személlye iránt való szánakozásokat. Meg nyerte. Ó, Oktavius Lepidus öszve állanak, Romának mennek: bé szállanak. Oktavius magát Conzullá téteti, és azon okoskodik ezen tul, ügyét hogy oltalmazza 's dolgát mi formába öntse.

De Brutus és Kasszius egyik Asiában másik Görög országban hová el távoztak az alat ármádát gyűjtöttek. Modéna mellet tartották tanátsokat a hármás vitézek. El osztották magok közt a szabadon Uralkodó hatalmat. Lepidus maradgyon Rómában: Antonius, Oktavius fognak hadakban ki szállani a pártosok ellen. De eléb [121r] meg határozzák hogy egymásnak rosz akaróit költsönben mind meg ölettessék: hogy Oktavius, attyafiát baráttját ha valamely társának rosz akarója, áldozatra annak engedgye által, úgy élvén amazok is övélle részekrül, rokonaik, és baráttjaikra nézve. Meg lesz. Hozzá fognak az el átkozot neveknek ki hirdetéséhez. Leg elősször is attyok fiait és barátaikat áldozzák fel egymásnak költsönben. Cicero meg szorul. Oktavius mellet dolgozot, de Antoniust gyalázta.⁴⁵ Most már⁴⁶ bosszu állásának hagyta-

* Jegyzés.⁴³ Sok aprólékos környül állások vannak it Antonius, Oktavius, Lepidus között. Egy, 's más küszködés, mód,⁴⁴ de azokkal időt nem tölthetek, mivel az eseteknek naggyára nem annyira tartoznak. Időm sinte. Tsak a Triumviratusra menek.

³⁹ Juliának <vala ono> vólt ⁴⁰ fogadot <...> fiára. ⁴¹ zivata<g>rok [Betűjavítással átírással a szóban] ⁴² Cezárnak <a Nép...> valójában ⁴³ [Bessenyei jegyzete a 120 r lap alján, vonallal elválasztva a szövegtől] ⁴⁴ mód, <Mások is oda fordulnak> de ⁴⁵ gyalázta [Az ékezet tévesen] ⁴⁶ <...> már [Javítás a törlés fölött]

tik Oktavius által. Mikor látta Antonius hogy Cicerónak el ütöt fejét viszik rá szemközt tsak nem szökdösöt örömébe. Római kegyetlen vad erkölts, melyet a halál sem hoz húnyáskodásra, és ellenségét hólton is gunyolni⁴⁷ kívánnya.

⁴⁷ gunyolni <, ... > kívánnya.

[121v] NEGYEDIK SZAKASZ.

A Római szabadságnak vége

711

Ha lehetne ezen¹ természetet gyalázó; szívet irtóztató, és Egeket tsu-folo kegyetlenséget Romának viselt dolgai közül ki hagyni nem irnám azokat az emberi karnak gyalázattyára nézve, had ne hozatna az olvasó ortza pirulásra általa, és ne szégyenlené magát hogy ember, de tsak ki kel tennem mivel a historia, derekán vágattana ketté. **Három száz Senator, és majd három ezer kavallérok egy 's más fő emberek ölettek meg** kiknek fejeket az uttzákon hányták vetették fellyeb aláb, testeket vontzolván ide tova. **A tsupa vagyon, jószágnak birtoka is el átkozta annak örökössét ha külömben semmi gyanú hozzá nem férhetet is.** Híjába volt a bűn, rá kenhetetlen; de² meg ölették hogy el foglalt jószágával a katonákat vagy hohér inasokat fizessék, kik tsak azért öldöklöttek, hogy gyilkosságokat napszámmal fizessék. Különös élet módja, és szép hivatal, ugy é?

[122r] Mindezeknél fogva is a haramiák fizetése elég nem lévén, **a meg öletet ártatlanoknak rokonaikra, szüleikre adót vetettek**, hogy fizessék ők gyermekeiknek gyilkosságait. Tsak nem fel lábbadt Róma a maga vérin;³ bé lévén hintve döggel. Meg kel vallani hogy ezek a világ vérit szopo Római ditsósséges hires emberek most it is ez esetben, magokat, magokhoz illendő emberséggel fogadgyák. De kire panaszzollyanak hát, Olvasó? Mond meg? Isteneikre, kiknek szentségeket nevelték, és igazságokat lábbal tapották! A Világra melyet tűzzel vérrel borítottak el? Torkig sziván magokat az Emberi Nemzetnek vérével testekben⁴ már nem fér: ki kel okádni. Azt hitték, hogy e világot hatalmak alat meg

¹ <a> ezen [Javítás a törlés felett]   ² de [Beszúrás]   ³ vérin <... >; bé [Több szó törlése]

⁴ tessekben [Betűkihagyás]

tarthatták. Mitsoda siralmas boldogságra jutottak Romának győzedelmes lakosi értelmek mellet?

Brutus, Kasszius sat. világ duló szabadságotoknak⁵ dühödt bolongyai mit szereztetek Cezárnak meg öldöklésével. [122v] Nem lehetet ki nézni, hogy halálával a haza, uj vér tengerbe merül. Ti tsak erőltettétek a sorsot hogy Uralkodó szabadságban maradhattok szüntelen szabadságotok ellen dolgozván. Eléb véghetetlen Népet országokat foglaltok, annak utánna egy, és más haza fiunak Uralkodása alá botsáttátok ármádát adván néki által, mely tettzésének szolgállyon eszközül. Hol ezt hol azt magatok felet, mindenható erőre emelitek fel. Egész ország erejét, kintsét, népét által eresztitek szabad akarattyának⁶ minden azokrul való számadás⁷ meg kívánása nélkül, mely kötelessége alól még előre fel szabadittátok. Már, ilyen módok közt a közönséges szabadságnak állandóságát tsak a kívánhattya ki Világot nem ismér, 's hogy az ember mi, nem tudgya.

Minek utánna a hármás vitézek hazájokat öszve kontzollyák,⁸ tépik, szaggattják, és testét diribba darabba széllyel szórják ragadozó állatoknak [123r] hagyván azokat prédául, el indulnak Brutus, és Kasszius ellen, kik Matzedoniában magoknak nagy sereget gyűjtöttek. Egy, mind más részrül, vólt száz ezerbül álló armada: A Filippi ütközet vetette el Róma sorsának kotzkáját. Az ütközet napján jó előre a félelmes, alatsony galád tirannus Oktávius el buvik, azzal mentvén haszontalanságát, hogy gyengélkedő állapottal van. Öszve rohan a két ellenséges sereg. Brutus azon szárnyát hol a magát el dugot alatsony Oktáviusnak kel vala⁹ vitézkedni, bé töri, meg szaggattya 's győzedelmeskedik. De más felől Antonius Kassziusnak Népet meg veri; ki Brutus társának győzedelmérül még hirt nem kapván egy szolgája által¹⁰ magát meg öleti. Az ütközet végbe megyen, és nem tudatik mely felől áll a győzelem. Uj verekedéshez készülnek. Brutus vezérel már egyedül. A tsata el kezdetik. Brutus, Oktáviust a bal szárnyán előre mindjárt meg veri, de a dolog tsak [123v] oda dül hogy végre ütközetit el veszti, mely hanyatlását látván hazáját továbbá azzal kívánnya szolgálni hogy ma-

⁵ szabadságotoknak <fanatikus> dühödt ⁶ akarattyának <tettzésének> [A sor fölötti javítás törlése meghagyva az eredeti szót] ⁷ számadás-<ának> meg ⁸ kontzollyák, <széllyel> tépik ⁹ vala <vezetni> vitézkedni ¹⁰ szolgája<val> által [Javítás beszúrva a sor fölött]

gát által üti. Ezek a ditsősséges haramiák szabadságtul meg veszet Római fene vadak, tudományoktul el részegedve **viszontagságoknak idején minden nagyságot**¹¹ hazafiui, emberi kötelességet¹² **egyedül abban tartották, hogy magokat meg öldössék.** Mitsoda tudománnyal éltek? Stoikusok voltak. De a Filozofia, uralkodo indulatok közt nem lakhatik. Mitsoda Filozofiai értelem az, mely viszontagságának idején türni nem tud, és emberi okosság helyet soha veszetségnél egyebet nem mutat? Mi¹³ az¹⁴ olyan bölts, ki másnak, magának is¹⁵ gyilkossa? Ollyan Filozofus, ki ha nem uralkodhatik magát fel akasztya, vagy hóltra szurja? Róma magának készítet különös törvényt, tudományt, melynek értelme az volt hogy neki minden tselekedetében igassága legyen mások ellen; másoknak pedig semmiben se soha ő ellene.¹⁶

[124r] Brutus, a maga gyilkosságot, szívében meg határozza. De minden vakmerő¹⁷ el tökéllése mellet is ki mütattya, hogy vitézi tettét, keserves fájdalom előzi.¹⁸ Halálában is bosszuságra,¹⁹ panaszra fakad ki. Ez pedig szomorú meg alázttatást, és gyengeséget mutat, vagy legaláb tévedést. Igy fohászokodik: *Ó! Virtus! téged tiszteltelek követtelek; 's végre látom, hogy csak füst;*²⁰ *haszontalan nevezet vagy.* Más módon esnek szavai,²¹ de értelme csak²² ez. Lássuk!

Miért legyen az érdem, igaz erkölts jóság üres hang? azért é, hogy egy Római lakos magát²³ hazájával együt, a duló időnek és rontó viszontagságnak felibe nem emelheti²⁴? Hazádnak, vagy magadnak virtusa okozza é Brutus hogy fegyveredet szivedbe tolylad? Virtus volt é²⁵, Cezárt orozva, tolvajul meg ölni? Mihent a Nemzet szája személylét szentségnek mondotta ki; Diktátorrá tette, ha addig ellenség volt is, már törvényes vezérré változot. [124v] De néked oly²⁶ volt, mint atyád. Életedet a hartzban halálátul²⁷ mentette meg.²⁸ Szeretet mindenek felet. Háládatosság fejében fegyveredet jól tévőd szívére toltad. Miért nem biztad másokra, kik nem tartoztak neki, mint te, annyi háládatossággal?

¹¹ nagyságo <kat>t hazafiui ¹² kötelességet<ket egy> egyedül ¹³ Mi [Beszúrás a sor elején] ¹⁴ az [Átjavítás nagy kezdőbetűből a sorban] ¹⁵ is [Beszúrás] ¹⁶ ellene<k>. [124r] ¹⁷ vakmerő <...> el ¹⁸ előzi. <szívében> Halálában ¹⁹ bosszuságra, <fakad ki, mely bosszuság ...> panaszra ²⁰ füst; <és> haszontalan ²¹ szavai <röviden>, de ²² csak [Beszúrás] ²³ magát [Beszúrás a sor fölött, a lap szélén] ²⁴ emelheti <magát>? ²⁵ é [Beszúrás] ²⁶ <ugy> oly [Javítás a törlés fölött] ²⁷ halálátul <meg> mentette ²⁸ meg. [Beszúrás]

Mostani el veszted, Cezárban meg tet gyilkosságodnak nyilván való következése. Ha Cezár életben vólna, mi, 's ki kényszerítene most a²⁹ maga gyilkosságra? Eléb jól tévődet öld meg orozva, aztán magadat meg veszve; és az emberi érdemre támadsz, mintha a virtus volna a bűn magában, vagy semmi? Miért fohászokodol ha³⁰ nagy lelkü bölt, és vitez vagy oly halál ellen, mellyet magad készitesz magadnak. Hogy mütattz fel emelkedésdben meg aláztatást, keserűséget, és életedben magad által meg különböztetet erköltsöd ellen panaszt? Hogy nem tuttál az érdem semmiségére élvén³¹ rá ismérni, hogy magad helyet Katilina lettél vólna³² [125r] az ő szerentséjével, betsülletivel együt? De, tévelygésednek, makattságodnak truttzára, erköltsödöt érdemedet még mind ez ideig betsben tartya az emlékezet.

Vagy talán ugy let vólna az érdem valóság ha Róma, itélet napig rabolhatta volna e világot, rabokat verve³³, várasokat égetve, falukat pusztitva, emberi Nemzetét lántzon tartva? Ugy let vólna jó, hogy egyik Római polgár éhel halásával küszködgyön más, a maga zsöldgyán ármádát tartson. Illyenek az Emberek.

Brutus is dühösségbül kevélységbül ölte meg magát, a mit ugyan magán minden Ember el követhet, tsak azt lássuk, hogy mennyiben lehesen ezt³⁴ helyes tselekedetnek állítani.

Valaki magát meg öli, vagy vérében vagy sorsában van³⁵ meg veszve. Ki hal meg önként ha dolga kedvére szolgál? De ha viszontagsága véllé küszködésbe jön is, meg kel magát ölni inkább, mint sorsának súllyát erköltsel elmével el tökélléssel viselni?³⁶ Különös érdem,? vagy kezemre [125v] jádzák a végezések szüntelen szerentsémet, vagy ha nem, meg ölöm magamat. Helyes tselekedet életedet mint maga gyilkos tsak azért vesztetni, hogy nem uralkodhatol? Ha Filozofus vólt³⁷ Brutus, nem élhetet tsendes magánosságban távoly Romátul, napjait el rejtve. Őtet ugyan Oktavius bizonyosan meg ölette vólna. Már ezek most nem kegyelmeznek, mert Cézár kegyelmezet, és azért meg öldököltetet. Job hát mond a Hármás Vitézség mind meg ölni akik gyanithatók hogy ha

²⁹ a [Beszúrás] ³⁰ ha <oly> nagy ³¹ <életedben> élvén [Javítás a törlés fölött] ³² vólna <az ő> [124v] az [Őrszó törlése] ³³ <...> verve [Javítás a törlés fölött] ³⁴ ezt [Beszúrás] ³⁵ <let> van [Javítás a törlés fölött] ³⁶ <visellye?> viselni? [Javítás a törlés fölött] ³⁷ vólt <B> Brutus [A sor végén elkezdett szó törlése]

rést kaphatnak reá, ölni fognak. Ha Brutus jól tévőit meg ölte, hibázot volna Oktáviusz ő felette, attyának gyilkosát ő benne meg öletve? Brutus szabadságért ölt, azt feleled. Igen! a mi már a hazának állapottjában füstöt vetet. Világ birtoka,³⁸ Respublika, az az³⁹ tűz és⁴⁰ viz együt. Hogy lehessen itt állandó szabadság hol minden vezér király?

[126r] A maga gyilkosság eleitől fogva gyakoroltatott minden hitben Nemzetben, de nem annyira inség, és testi nyavalya okozta, mint a meg átkodás, kevélység, vagy az Egeknek trutzolása, mellyeknek sérelmet, vagy szomorúságot okozni nem lehet. A kétségbe eset, és meg aláztatott kevélységű Ember, úgy tettik mintha meg elégedést tanálna benne, ha Istenének ki hirdetet tettését törvénytévével trutzolhattya, mely eset benne nevettséget, és egyszersmind szánakozásra méltó boldondot mutat.

Emlékez meg hát erül hogy az inségben testi nyavalyában fetrengő szegény, azért hogy egész élete szenyvedés,⁴¹ magát meg nem öli. Gazdag kereskedőknél, ha veszettek, Uraknál, ha meg aláztattak; és⁴² asszonyok felet való vetélkedésekben szokot a maga gyilkosság meg esni.

Már a ki oly sorsra jut, melyben fájalmát keservét, inségét betegségét érzi minden [126v] időben:⁴³ az olyan élet, mondom, meg foszthattya magát magátul.⁴⁴ Valósággal, az olyan elevevényben melynek már⁴⁵ minden érzése tsak gyötremül szolgál a halál felet, nyereség, semmi sints.

Az alattony Oktáviusz ki vitéség helyet mindég gyalázatos félelmet mutatott, **katona galádsággal egy felől, más felől veszet kegyetlenséggel emeli fel magát a leg felsőbb hatalomra, és leg nagyob szerentsére, mellyeknek királyi székin mint ki magyarázhatatlan sok⁴⁶ gonosságának⁴⁷ jutalmán, állandóul meg marad, életének fogytáig. Eddig még igen úgy láttuk hogy a bűn büntettet, bár mely titkos utakon érkeztek is tsapásai,⁴⁸ de itt⁴⁹ most, sem a meg vérzet természet, sem Romának**

³⁸ birtoka, <és> Respublika ³⁹ az az [Beszúrás a sor felett] ⁴⁰ és [Beszúrás a sor elején] ⁴¹ szenyvedés, <nyomorúság> magát ⁴² és [Beszúrás] ⁴³ időben <, boldogságát nem tudván semmiben>: az ⁴⁴ magátul <...>. Valósággal [Két sor törlése] ⁴⁵ már [Beszúrás a sor elején] ⁴⁶ sok <bűnének> gonosságának ⁴⁷ gonosságának <állandó> jutalmán ⁴⁸ tsapásai <...>, de [Beszúrás, később törlve] ⁴⁹ itt <már> most

Istenei [127r] Oktavius ellen ki nem kelnek, vagy azért hogy a szabadsággal való visszaélést Romában már nem szenvedhették, vagy hogy Oktáviust a Nép gonosságának büntető eszközéül rendelték. **De Antonius, ki helyette, és néki az ütközetben győzedelmeskedik**, el vész, érdemének jutalmát pedig az alacsony Oktávius gyűjti fejére, mellyel⁵⁰ erköltseinek rémitő kegyetlenségét koronázza. Meny, mind Föld, szerentséjének békét hágy. Mitsoda Isteni igasság által vezéreltetet a halandoknak ügye. Vagy még akkor tsak a vak eseteknek tolongása szülte a dolgokat⁵¹, mivel a Jehova isméretlen volt? Ellenben! Lehetet é⁵² az emberi Nemzet Isteni ítélet nélkül világi állapottyában is valaha? Le mondot bíróságáru ot, hol áldozatait nem zsidó nyelven tették? Igazitt-sad magadban.

A rettegései, és gyengeségei közt kegyetlen Oktavius még sem szűnt meg hazája érdemes fiait öldököltetni. Nem hatta Rómát Cézárul el felejtkezni, kit most ujjáival asna ki temetőjébül. [127v] A Rómaiak voltak, ugy mondgyák a régiség tsudállok e földön leg okosab Uralkodók, nézd mire juttattyák magokat? Szánakoznál rajtok, de nem tudod miért. Eddig a világot prédálták, most magokat pusztittyák. Kesereg-hetne é a juhoknak serege mikor látná hogy a farkasok egymást ölik szaggattyák? Mitsoda bődogságára szolgált az emberi Nemzetnek hogy Róma vérenek ki ontásával magát a világon el hirlerte eléb, tsak azért, hogy végre sorsán szánakozzanak? Az igaz, hogy Oktávius mintha a pokolnak dühössége okátta volna ki, mérge közt, ugy teszen, de az is igaz hogy a Romaiak jobbat nálla nem igen érdemlettek.

A hármás vitézek a hazának majd nem minden szegénységét meg vet-ték pénzen annak öldöklésére. Nem juttattak nékik földeket a mibül él-jenek: már most a gazdag birtokosoknak vagyónából fizettetik magokat hogy azoknak földes Urait egymás [128r] után ölhessék. Valaki hazá-jában semmivel sem bir, annak köz bődogságával is keveset gondol, és ha nyereségét láttya benne,⁵³ java ellen másnak hívségére meg esküszik, hólnapi zsólygát, élelmét vévén világi bődogságának. Ki gyönyörködik a köz jóban ha annak közepette, maga éhel haló? Nagy erköltsi erő

⁵⁰ mellyel <galád> erköltseinek ⁵¹ <az eseteket> a dolgokat [Javítás a törlés fölött] ⁵² é [Beszúrás] ⁵³ benne, <annak> java

kivántatik⁵⁴ ara, hogy magad örökké szenyvedvén, szerentsédet azzal pótolod ha tölled ki válva, mások bóldogok.

Az aprób környül állásoknak elő hordásával időt nem tölthetek; Tsak it kezdem ismét hogy Antonius Kleopátrával öszve jövén szerelmétül személljétül le verettetet. Vitézi miveirül, tárgyáru el felejtkezve e buja asszonynak⁵⁵ karjain zsibbasztotta el puhult testét, gyönyörúségei közt feredvén szivével, melynek gőze által elméjének világa meg setétült. Tsak nints ember, kinek erköltseiben a buja indulat egyszer, vagy másszor [128v] el alélást, eszetlenséget, akár gyengeséget ne okozzon. Akár mely magasra emelkedgyen valaki szent vagy vitézi miveivel, de a természet hatalmát magáru le nem vetkezi, sem fejét rekesszei közzül ki nem dugja.

Antonius, szerelmével mulatozva⁵⁶ idejét el veszti. Pompeusnak fia szédelget még Asiában de el fogják és meg ölik. Lepidust Oktavius meg veti. Látván eszetlenségét, gyámoltalanságát, hivatalátul, hatalmátul el butsuztattya és tehetetlen életét a magános⁵⁷ lételnek setét országába dugja bé szüntelen való halgatásra, és ásitásra. Keserves élet módgya ez annak kiben gondolkozás, és tudomány nem lakoznak. Az üres elme ha magánosságra jut az embert meg fojtya, únalmának sirjába temetvén érzékenységét. Ó, tudomány, böltesség! Menybül alá szállot tűz! te vigasztalod a magánosságra rejtezet lelkeket? te gerjesztesz benne tüzet, melynek világát [129r] együgyü halandó társaikra ki terjesztik! Élteted az elmét: kergeted az únalmat; és gyönyörúséget hintesz a minden más világi mulattságokat meg únt szivekre! Elmélkedés! olvasás! ti, lelkemnek nyájjas gyermekei! áldot legyen véllem, 's⁵⁸ bennem élő gyönyörúségetek! kebelemhez szoritottalak benneteket, ti pedig karja-ítokon rengetitek el fárat életemet. Gyönyörúségetek szüntelen való; mely mindent meg halad abban, hogy únalmat, tsömört soha sem okoz, mint az étel, ital, és szerelmes bujaságokban való heverés!

Az életnek minden⁵⁹ más kedve keserüvel buzog fel. Ó, szeléd böltesség, világi megelégedésünknek, belső nyugodalmunknak Istene! tsak te vagy fojtában való boldogság, idő töltés, és gyönyörúség! Javaidat osztogatva, értem, mástul semmit el nem vonsz mint a világi

⁵⁴ kivántatik <m> ara ⁵⁵ asszonynak <karjai közt zsibbadozot testében> karjain ⁵⁶ mulat<va>ozva [Javítás a törlés fölött] ⁵⁷ magános <élet> lételnek ⁵⁸ 's [Beszúrás] ⁵⁹ minden <világi> más

nyereség mely mindenkor pusztít valakit mikor magát valakinek aggya. Mindennek nyujtod kezedet a ki kíván [129v] és sehol meg nem fogyatkozol az hol vagy.⁶⁰ Olvasás! tsendes, ártatlan, bóldog idő töltés! Ó, ti hóltainknak nagy lelkeik, lebegjetelek körülöttem, susogjatok fülemben! Sugárollyátok lelkeimet az éjjelnek tsendességében mikor az életnek nappali lármája nem hallik, és a nagy természet álmába dül,⁶¹ hogy fiaiban, a haldokló életet hozza édes álma által ujulásra! Nem elég a nap gyönyörűségekre, olvasó lélek! hozzá kötöd éjjelét melynek tsendességén a meg hóltakat hívod ki halálokból; ugy susogsz lopvást Homerussal, Sokratessel, s a t. Meg únod az élöket⁶² kiknek társaságok kötelesség, rabság, szél vész, tsalattatás, hányattatás; és hóltakhoz ragaszkodol kik tsak mulattatnak oktatnak, tölled semmit nem kívánva! hajoly hozzájok! ki terjesztették már karjaikat hogy majd ölelhessenek!

[130r] Már a Világ Antonius és Oktavius közt marad osztályra veszekedések bekellések után fel osztyák. Antonius Athenásba megyen egy téli időre. A görögök eleitül fogva való gyermekeskedések, és nevettséges hivalkodások szerint, fogadgyák mint Istenséget, mély értelmeknek⁶³ hitelére feleségül adgyák néki Minerva Isten asszonyt. Antal ki nézvén hogy kőből faragot asszonnyal a gyönyörűség⁶⁴ paplan alat is nagyon hideg, annak enyhítésére,⁶⁵ pótoléknak moringban, két ezer talentumot kíván Olimpusrul alá szállot bálvány feleségéhez. Lehetetlen a rajta való szánakozás miat nevetve nem fakadni, mikor a tudományoknak fészkeben ilyen nevettséges bolondokat tanálsz. Tsak meg kell vallanod ugy é, hogy más most a világ! Ha⁶⁶ Bonaparténak egy kő⁶⁷ Vénust⁶⁸ küldenék feleségül, hogy esne: mai világodban?

[130v] Markus Antonius minden érdemét, eszét, szerentséjét, emberségét el veszti. Kleopatrát Egyiptomi, Afrikai Siriai sat királynénak kiáltya ki. A római Tartományokat, vélle üződő bujaságának fattyaira

⁶⁰ <aki kíván már véled ... > és sehol meg nem fogyatkozol az hol vagy. [Javitva a törlés fölött, a lap tetején] ⁶¹ dül, <... > hogy ⁶² élöket <ki> kiknek [Tévesztett betű törlése] ⁶³ értelmeknek <... > hitelére ⁶⁴ gyönyörűség <takaró> paplan ⁶⁵ enyhítésére, <akár> pótoléknak ⁶⁶ Ha <most> Bonaparténak ⁶⁷ <a Florentziai szép> egy kő ⁶⁸ [Eredetileg jegyzetet fűzött a Vénust szóhoz, amely az előbbi javítás miatt értelmetlenné vált, így törölte. A jegyzet a lap alján, vonallal elválasztva a szövegtől: <Egész Európában nints oly szépen ki faragot Venus mint Toskanában volt.>]

vesztegeti. Korhelység, szerelmeskedés, mulattság állanak a vitézi tulajdonságoknak helyére. Egy szóval e' római vitéz szibaritává, Kapuai korhelli lesz.

A félelmes Oktaviusban, amannak ezen maga viselete, ujlást okozot, és titkos örömet szült. **Vádat teszen ellene a tanátsban**, mintha atól kérne engedelmet hogy vele öszve veszessen. **Meg itéllik, és ellene hadat rendelnek.** Ezt akarta Oktavius hogy a világ birodalma egyedül valósága alá essen. **Antonius is készül győzedelméhez⁶⁹ vendégségek** tántz musika zengések és **komédiásoktól környül vétetve.**⁷⁰ De fő tiszteci esze, **becsüllete embersége vesztese miat töbnyire meg utállják Kleopátrának gunyoló [131r] kevélységét, melyet asszonyi hivalkodásába Antonius⁷¹ szerelme ültetet, nem szenyvedhetik.** Utállatt yoknak keser vében bosszuságra fakadnak ki, mely fájdalomra igaz okok van. Hogy mehettek Romában ily semmire kellő erköltsök oly nagy fel emelkedésre? Tanálnál most oly keresztyén ármada fő kapitányját, ki egy asszonyért győzedelmét, betsületit, szerentséjét fel áldozná, kivel külömben is szabad gyönyörúségek közt élt, és élhet? Tsak az, hogy a római erköltsnek három szeglete vólt egyik vitézség, másik veszetség, harmadik okoskodásbul termet oktalanság, mely utólsó tulajdonsággal mind e mái napig osztozik az Emberi Nemzet minden esetben, időben és hirben.

Antonius, Oktavius magok⁷² ellen indulatra ragattatván egymást minden fel⁷³ tanálható motsokkal rágalmazással kissebbítették, **gyalázták**, szinte ugy, mint a piatzi kofák. Lásd! hogy az erköltsi alatsony ságtul, a [131v] méltóság, Uralkodás sem hatalom meg nem mentenek, hanem a tudomány, böltesség, és uttyára tett emberség. Innen van, hogy a böltsek, és valósággal Filozófusok tsak, első emberek a világon. Egy hadi vezér sem ért semmit ha böltessége, az az, filozofiája, és ennél fogva Embersége nem vólt. Antonius Oktavius, mind ketten tudatlanok. Az első ostoba módra vétkezik, a másik gonosz ravaszsággal dolgozik. Bűnökkel vetélkednek egymásnak bűne ellen, és gonosság győzedel-

⁶⁹ győzedelméhez [Beszúrás csillag segítségével, a lap bal szélén függőlegesen elhelyezve. A beszúrás két szóból áll: győzedelméhez, vendégségek; a második beszúrt szó a javítás helyét pontosítja] ⁷⁰ vétetve <győzedelméhez>. De ⁷¹ Antonius <védelme> szerelme ⁷² <egymás> magok [Javítás a törlés fölött] ⁷³ <ki> fel [Javítás a törlés fölött]

meskedik a gonosságon, hogy róma legyen kegyetlenségeknek⁷⁴ fertelmességeknek⁷⁵ jutalma, mely esetet az Egek el néznek.

Antoniusnak elméjét Kleopatra oda hajtya hogy tengeren ütközzön, noha a száraz ereje ellenségét felül mullya.⁷⁶ Midőn Antal ütközetiben foglalatoskodna, Kleopátra⁷⁷ hajóival együtt tőlle el szökik. Meg tudja, ájulásba esik. Mindent ot hagyván veszni [132r] és sirva tsak nem szalad Kleopátra után. Az alatsony Oktávius helyet fő vezére a derék Agrippa ütközetit meg nyeri. Tizen kilentz legio haszontalan várja Antalt a szárazon: nem jön: szeretője után bujdosik. Reá köpnek és Oktaviusnak zászlói alá állanak. Agrippa győzedelmeskedik;⁷⁸ a gyáva⁷⁹ Oktavius uralkodik; Antal magát meg öli, Kleopátra mérget iszik vagy testét⁸⁰ viperával marattya.⁸¹ Lásd, a bolond tselekedeteknek siralmas, és egyszersmind nevettséges következéseit. Tenne ugy ma egy Strasa Mester, vagy káplár ha Marsallá választanak. Én a rómaiakat erejekben tsudállom; Emberségekben kevésre tartom, és sok izben utállom.

Igy lesz Oktavius külömb külömb fele tsalárdságával, kegyetlenségével, félelmességével romának Urává, mely haza, szabadságátul örökre, és állandóul meg fosztatik.

⁷⁴ kegyetlenség<ének>eknek [Javítás a törlés fölött] ⁷⁵ fertelmesség<ének>eknek [Javítás a törlés fölött] ⁷⁶ mullya. [A második szótag javítása átírással] ⁷⁷ Kleopátra <hajoj haj> hajóival [Törlések tévesztés miatt] ⁷⁸ győzedelmeskedik; <Antal ... > a ⁷⁹ gyáva <katona> Oktavius ⁸⁰ <magát> testét [Javítás a törlés fölött] ⁸¹ marattya. <meg.>

[132v] ÖTÖDIK SZAKASZ.

Augustus Tsászár

725

Már Róma oda jutot hogy a maga terhét vállain ne birhassa. A szabadság fiainak sorsok annyira el távoztot magátul mint a világnak északi és déli határa egymástul. **A fő Rendek addig gazdagottak; a község addig szegényedet,** hogy az utolsó hazájának bődögságát többé meg nem ismerhette; az első pedig a Világnak kintseitül el temettetve Uralkodásra vágyot. Tudod, hogy ha magasságra igyekezel menni¹ mindenkor a második graditsrul kel a leg felsőbre lépni. A római fő embereknek minden más vágyódások bé telvén, az Uralkodó hatalmon innen már tárgyak semmi sem marat. Az Embernek kívánságaibul annyira kivetkezni, hogy kedvet ditsősséget semmiben se keressen, nem lehet. Valamivel bir, a már vágyódásának határt vetet, honnan odéb kel menni. Mihent Romának országló értelme meg engette hogy némely Polgárjai vágyódásokat éppen az Uralkodó hatalomnak határáig mind meg segittsék [133r] látni kellet, hogy nem lvén előttök egyéb ennél semmi, ere fognak törekedni. Már minden gazdagrul ezt² fel tenni, hogy *tehetném, de nem teszem*, gyengeség. Ha teheti teszi, és³ hazája szabadságának fényes Egein állit magának királyi széket. Lehetetlen annyi közt, hogy fejedelemségre vágyakodó ne legyen; ha pedig tsak kettő három tanáltatnak időrül időre, ily széles ki terjedésben, eléb, utob ekkor, vagy akkor, a köz Uralkodásnak veszni kél.

A községet, insége közzelrül szorongatta; a szabadságrul való elmélkedés pedig szükségének semmiben eleget nem tet. Meg únta a Nép éhen szomjan rongyoson, adósságaiért nyaggattatva (mellyeket el nem kerülhetet) tsak e kiáltással magát táplálni, hogy *király Nép vagy! Sza-*

¹ menni <fel felé,> mindenkor ² <...> ezt [Javítás a törlés fölött] ³ és <hazájának> hazája

bad Nemzet! Uralkodol! sat. Jól van, felel a szükség. De ehetném, 's nints mit. A lész, hogy Rómának éhező⁴ fejedelmei, a hazájokat pusztító farkasoknak aggyák el magokat bérbe. A hópénzt választják szabadsággá, és Oktaviusnak szolgálattát, köz boldogsággá. Mi okozza e részeg értelmet, és [133v] ezen országnak fel dulását? Ez, hogy a falu tsordássának is tsak olyan szabadsága vólt mint a leg főveb polgárnak. A Nemesi szabadság, uttyábul ki térhetetlenül, egyenesen a Nemességre tartozik. Bár mint hányják vessék a Filozofusok, törvénytudók, és⁵ az országlás okainak tengerében fenekre bugdosó okosok elméjeket, de én tsak így szóllok röviden, hogy valamely Nemesi szabadság, az országnak minden élő lelkére egyenlőül ki terjed, soha állandoul ot meg nem marad. Könnyű a Filozofusnak, és az⁶ emberséget határán kívül hirdető böltsnek, közönséges boldogságot, szabadságot álmodni magában, de én tsak azon boldogságban kívánok meg állapodni, mellyet érzésem, tapasztalásom által tudok, hogy az Emberi természet el viselhet. Én tsak akkor szeretek álmodni mikor alszom, de ébren lévén, okoskodni kívánok. Hogy az ország boldogsága, minden Embert Nemesi szabadságba tenni nem kíván, azt az olvasók [134r] annyira láttyák már, hogy ha előttök meg állítására tovább is okokkal akarnék élni, magokra nézve, bennem tsufszágnak vehetnék. Valakinek a nap világát hosszas okokkal kívánod próbálni, tsufot úzöl belőlle mert szembe szökve állítod eszetlennek,⁷ érzéketlennek, vagy vaknak.

Álmétkodol rajta, hogy oly sok vitézi tulajdonságu emberek közt, a tsekély Oktavius marad Romának Ura, ki mellet mások verekettek hogy ő maga, az ütközetek elől bujkálván mellyeket rendelni sem tudot, jutalmaztasson meg azok hejet kik érte fárattak. Alig lehet valahol a sorsnak nagyub meg átalkodását, és a szerentsének tévelygőb vakságát tapasztalni, mint Oktavius szerentséjében. Azomban tzéllját el érvén **minden erőszakról kegyetlenségről le mond.** Cezárnak szomorú esete és siralmas példája, mint ő vólt, nállánál okosabbá tette. Ez látod, koronát, sem királyi nevezetet nem kíván, hanem Imperator szózat alat gyakorolja a leg szélesebben ki terjedet királyi hatalmat.

Európának irói, Oktaviusnak szerentséjét önnön okosságának tulajdonittják. Had járjon némely tekintetben. De én Uralkodásának [134v]

⁴ éhező <l> fejedelmei ⁵ <vagy> és [Javítás a törlés fölött] ⁶ az [Beszúrás] ⁷ eszetlennek, <vagy> érzéketlennek

állandóságát, és életének meg maradását más fundamentomon is állítom. A rómaiak⁸ ki nézték hogy már a szabadságokkal birni tellyes lehetetlen. Cézárt meg ölték, de drágán is fizették. Mihent ezt meg ölik, uj öldöklő támad, ki azokat el veszittse, kiket ez, életben meg hagyot. **A haza ennél fogva oda⁹ jutot, hogy nyugodalmát szolgálai sorsán kívül többé, szabadságban fel ne tanálhassa.** A meg részegedet szabadságnak pusztításaira, öldökléseire nézve **Róma, bóldognak érezte magát hogy meg hódoltatot és szolgálhatot.** Nevét, **Oktavius Augustusra változtattya.** **Belső háboru, vetélkedés, erőszak, igazságtalanság, öldöklés, megszűnnek.** Rend állatik fel mindenben. A törvénynek folyása árkába botsattatik. Egy szóval, Róma szolgál de nyugszik, és talán bóldog is, elébbi¹⁰ sorsához képpeszt. Következik, hogy Augustusnak érdemét a romaiaknak bűne emelte fel inkább, mint maga magát. Rómának [135r] részegedet sorsa, maga ellen vet dühössége, kegyetlensége sat okozták hogy Ura, ezek 'felet tsekélységében is nagynek láttasson. Már, nem öldöklöt mert földre borultak előtte. **Nem is akart hogy valamely el veszet Atyának gyermeke halálára let maga el tőkélésében tanáttsának közepette keresztül ne szegezze.** Lehetetlen oly kegyetlen gyilkos erköltsrül, ravasz emberrül mint Augustus vólt tenni hogy születet jószágbul¹¹, igaz szivbül kívánt volna Emberségesen Uralkodni, hanem hatalmát kívánván állandóvá tenni országló okossága kényszerítette, hogy tselekedeteit igazaknak mutassa, ha szive gonosz vólt is. E szerint, az érdemet nem magáért gyakorlotta, hanem hogy tellyes hatalmának állandóságára szolgállyon eszközül. Az igasságnak el törölhetetlen szentése tselekszi, hogy a leg nagyub gonosz is, mikor tsalni kíván, tettét, a jószágos tselekedeteknek színével fedezi. De az is igaz hogy Róma többet Augustusnál semmi tekintetben [135v] sem érdemlet. Sőt siratni kellett idővel halálát, minek utánna fene vadak állottak hejére.

De akár mely kegyetlenséggel élt is Oktávius, ugy lehet ki nézni hogy hazájának el veszet sorsa, és környül állása kényszerítette reá inkább, mint¹² természeti hajlandósága. Róma olyanná let már akkor, hogy alig lehetet néki másként tsinálni. Nem annyira a vitézek, mint az ország

⁸ rómaiak [Az utolsó szótag beszúrás a lap szélén a szó fölött] ⁹ <oly...> oda [Fél sor törlése, javítás a törlés fölött] ¹⁰ <vólt> elébbi [Javítás a törlés fölött] ¹¹ jószágbul <emberségbül>, igaz ¹² mint <benne elevenségre jöt> természeti

hibázot az egész ismértes világot kívánván el foglalni. Ki látta, hogy véghetetlen birodalomban, Respublika álhasson fel? Nem lehet Augustust mint születet kegyetlent úgy nézni, mert szelédén uralkodot. Ré-szeg értelme nem vólt, mert okossággal élt. A születéstül megveszet erköltsnek, bódult értelemnek, szomoru példa, sem veszedelem nem teszen semmit. Nem szünik meg kegyetlenségét bolondságát vakon, mind addig üzni, mig magát az ellene ki fakadt bosszu állásnak Menykövével agyon nem ütteti. Tehát Augustust érdem nélkül hagyni, nem lehet, bár eléb rémitő kegyetlenséggel élt is.

[136r] Azomban, Augustus Szyllának példájára tekint, hogy rangját, hatalmát, hivatalát le tegye. Két férfit huz tanátsra. Agrippa helyben hadgya szándékát. Sőt tanátsollya hogy a halhatatlan érdemű tselekedetit tellyesittse. Aggya vissza szabadságát Nemzetének. De Metzenás a dolgot más oldalárul veszi: hogy a¹³ Rómaiak¹⁴ nyugodalmának, és bóldogságának Augustusra¹⁵ mindenek felet való szüksége van. Ugy itélnek némellyek hogy ezen javallásával, Metzenás mint el rejtet ravasságu Udvari ember, tsak hizelkedni kívánt, ki nézvén Urának titkos tzéllját. Hogy Agrippa ellenben mint igaz hazafi úgy tanátsolt. Legyen! De az is igaz, hogy már Rómának parantsoló nélkül tsendességben élni nem lehetet mely szerint, nem kel¹⁶ a Metzenás tanátsát éppen hizelkedésnek venni.

Még is Augustus az előtte ki ütöt rettenetes esetektül félvén már vér szomju kegyetlensége után kegyelemre hajlik. A hármás vitézeknek minden rendeléseket el törli: igaz, és okos uralkodásba botsátkozik: [136v] és a felső tanátsnak hirül adattya, hogy dictátori,¹⁷ tellyes hatalmából ki kíván vetkezni. Állittyák hogy ezen tselekedet tzéllja ingyen se let vólna, hanem tsak a tanátsnak elméjét kívánta fel fedezni általa hogy¹⁸ ennél fogva tudhassa büntető hatalmát a kívánságával ellenkező eszközökre ki terjeszteni. A tanáts, azért is hogy uj meg uj veszedelmeknek ne legyen ki tétetve, azért is, hogy ha tettetés találna lenni fejenként ne vesszen, August kéri hogy hején és hatalmában maradni méltóztasson. Kevés aggatódzással a tanáts kérésében meg nyugszik, noha ily ki fogással, hogy mihent az ország terhének viselése unalmát

¹³ a [Beszúrás] ¹⁴ Rómaiak [Az utolsó két szótag beszúrás] ¹⁵ Augusra [A kéziratban egy szótag kimaradt] ¹⁶ <lehet> kel [Javítás a törlés fölött] ¹⁷ dictátori, <...> tellyes ¹⁸ hogy <az> ennél

okozná, hivatalát le tenni szabadsága lehessen: akár ha oda dül a dolog hogy hazájának hivatalára szüksége ne legyen. Ollyan ember mongya ezeket, ki az emberségből is ki vetkezik, és rettentő kegyetlenségeket követ el hogy uralkodhasson. Az ország terhének [137r] viselését aprób hivatalokban szokták meg únni, de valaki királyi módon viselheti, nehezen únatkozik meg tőlle,¹⁹ mivel magán, mások által könnyithet, mely szerint a tereh viselés, ha ugy akarja, igen tsak it üt ki, hogy parantsollyunk.

Augustus kétség kívül tutta, és érzette mely szoros szüksége van reá, hogy erőszak tételét valahogy ugy, törvényessé tegye a mit különben a Népnék helybe hagyásán kívül más módokban fel nem tanálhatot, mert²⁰ érzi az Ember, mikor másokon erőszakot úz, hogy igasságtalanul tselekszik, és élete bátorságban nints. Ez a ravasz okos,²¹ és jószág-nak színével el fedezet kegyetlen, **időrül időre tartotta függőbe a Népet, hogy hivataláról majd le mond,** az alat pedig mindent el követet hogy szépen uralkodjon, és Népét, magához szoktassa. Egy felől hatalma, más felől okossága azt tették érette, hogy **uralkodását haláláig szerentsésen vigye.** Nem fordult meg Augustusnak fejében hogy király nevet, koronát [137v] kívánnyon. Cezárnak véres halála remitette el azoktul mely még előtte forgot. Tudot magán segíteni a siralmas tapasztalással, mely érdem, az Uralkodóknál ujság szokot lenni. **Ó azt sem szenyvette hogy diktátornak hivattasson. Imperator nevet kívánt tsak,** mely hivatal kitsiny tekintetben vólt. De a kistiny Imperator nevezet, minek utánna a tellyes hatalom magára vette, loposkodva mászván eléb eléb, a diktatorság mellé emelkedet fel; annyira hogy ő let minden; a többi semmi.

Továbbá minden egyéb hazájában meg szokot hivatalokat nyakába szedet, hogy tellyes hatalmát annál inkább ne lássák, és szenyvedjék. Konzul, Prokonzul, Tribunus, Pretor, Fő pap sat. mindenné let. Végre haza attyának is neveztetik. Ezen atyáságnak érdemét hihető, jobbágyai tsak abban keresték, hogy ne öllyön, ne santzollyon. Mintha mondaná: *Tsak hóhér ne légy, atyának mondunk, annyira távoły estünk az irgalomtúl.*

¹⁹ tölle, <mivel> mivel ²⁰ <Augustus> mert [Javítás a törlés fölött] ²¹ okos, <el> és

[138r] Augustus, minden féle rendes, szokást törvényt meg hágy a hivatalokkal egyetemben, ugy, a mint voltak. De azon igyekezik hogy tsak bálvány képek maradjon lélek nélkül. Ezer tanáts béli embert is teszen azért, hogy egyenetlen sokaságok közt a szabadságra való igyekezet, annál inkább el tévedjen. Akarattjának eszközeivel ültette bé a tanátsot kik szerentséjeket tölle várván gazdálkodásokat abba helyhették hogy Uroknak tettzését mozdithassák elő; Nem ő érette, hanem azért, hogy különös hasznokat nézték ki benne. Tudatlanokat, szegényeket, gyanus erköltsűeket vet fel, kik hazájoknak köz javát nem tekintvén tettzésének lettek önként való rabjai, hogy az ország hanyatlásában hason mászva lophassák meg nyereségeket. A bölts tanúlt és tehetős haza fiaikat, tzéllyának el érésére egy despot se választya ki eszközül.

Ez az Uralkodó a szegény Népet vendégeli: Játék helyeken mulattattya: [138v] a hivatalok választására régi szokása szerint egyben gyűjti, mely tselekedeténél fogva dolgát ugy módollya mint ha felső hatalmában a Nép, meg maradt volna. Azomban a választásnak titkos eszközeit ugy rendeli hogy mindég oda üssön ki mindenben, a hová ő akarja. Kivánságait örökké jelentette, mintha azoknak tellyesedését a Néptül lehetne 's kellene várni, mely nélkül nem. De mindég azt kellett végezni a mi néki tettzet. Ebben állot hát az ország gyűlésének tellyes hatalma és nevettséges szabadsága hogy maga adgyon mindent a mit Ura tölle kívánt, nem lehetvén többé reá tehettsége hogy ha nem akarja, ne adgya. Igy tartotta Augustus szóval Romának szabadságát bálványképében melybül lelkét alattomban ki²² üzte.

Augustus ezentul tsak abban foglalatoskodik hogy életét hatalmát töb töb bátorságba tehesse; ugyan azért a külső háborut, ellenségeket el kívánván [139r] távoztatni tsak Romában heverész. Nem vólt vágyódása reá hogy ditsősségét uj győzedelmekben keresse. Érzette hogy benne; hadakozásra való érdem nem tanáztatik. Töb vólt néki Romát meg hódoltatni mint Román kívül az attól el maradot világot. Értelmét a haza értelméhez alkalmaztatta. Az ellene hadakozot szabadságnak fiait szóval se kissebbitette sőt itéletét oly formán módolta, mintha tettek helyben hagyná. Kátóru e tzélra nézve nyilván mondotta, hogy

²² ki<üzte> üzte [Törlés tollhiba miatt]

valaki hazájának fel állítot törvényét, Uralkodását védelmezi, igaz pólgár és emberséges hazafi. Nézd! hogy beszél már minek utánna hazája törvénye ellen ő, magának Uralkodást állítot fel, és törvényt szabot; Kátó is betsülletes ember let előtte hólton, de életében, feje átok alat let vól-na hohér kezére birván azon érdeme miat, mellyet most ditsér. Titus Livius [139v] Pompeusnak emlékezetit nyilván magasztalta, és amaz²³ el nézte.

Augustus az Asiai tartományoknak meg tekintésére, Romából el távozik, és annak igazgatását Agrippa fő vezérre bizza, kit Marcellus meg halván, maga után kívánt hatalmába helyeztetni. E végre azt akarja²⁴ Augustus hogy²⁵ meg halálozot ötsét Marcellust, személye által mint Imperatori maradékát néki, adgya meg, mely okon Agrippa ara kényszeritetet hogy akkori feleségétül, ki Augustusnak onoka huga vólt, vályyon el, és leányát vegye magának társul. E' nem vólt baj a tsászárságért.

Mecenás javallotta Augustusnak hogy Agrippát válassza maradékúl magának. Oly méltóságra hatalomra emeled Agrippát, mond, hogy vagy meg ölesd, vagy²⁶ válasszad.

Minek utánna meg tért Augustus [140r] Asiából vissza Romába, nagy ditséretet nyert hogy a Partusi királytul a Krassus ot el hullot, széledet seregeinek hadi készüléseit zászlóit haza hozta, mellyeket a király önként adot néki által. Ez, semmi győzedelmet nem mutatot, de már az ilyen halandónak ditséretet ditsőséget kel kiáltani, ha köhent is, mivel egyik kezében méltóságot kenyeret, a másikban meg aláztást, és²⁷ Menykövet tart. E tekintetben a Római tanács a leg gyalázatosab alacsonyyságra botsátkozot alá.²⁸ Ajánlást tesznek előtte, hogy minden ez után lejendő törvényeinek meg állására a hitet előre²⁹ le teszi. Augustus magát el szégyenlette, és így felelt. *Nem szükség! ha törvényeim hasznosok igazak lesznek, meg tartják az emberek; ha rosszak lennének, azoknak meg tartása rosznál egyebet nem szülne.* Lehetetlen a dologra nagyob értelemmel, és emberséggel felelni. Ezen tul törvényeket [140v] szerez, parantsolatokat hirdettet ki. A nételenség, házasság törés, el válás ellen törvényt hoz: az asztalban való vesztegetést az az, étellel itallal való pusztulást tilalmazza.

²³ <Augustus> amaz [Javítás a törlés fölött] ²⁴ <...> akarja [Javítás a törlés fölött]
²⁵ hogy [Beszúrás] ²⁶ vagy <ölesd> válasszad. ²⁷ és [Beszúrás] ²⁸ alá. <előtte.> ²⁹ előre <...> le

Ezen rendelkezéskbül ki tetik hogy Rómában a férfiu és asszonyi nem közt való szabad fajtalan élet mely veszedelmes ki terjedésben állot. Nem házasottak hogy bujaságoknak változo kedve általa ne gátoltasson. A ki házas vólt, annak apró nyügét is az el válással magáru le vetette. Azért rendeli Augustus, hogy törvényes ok nélkül a házasoknak egymástul, válni nem szabad.

De, ha minden más dolgokon uralkodhatik is a despot, a szokásokon, bünön soha sem. Nem oly könnyen lehetet Romának el romlot erköltsait elméjébe vérébe vissza állatni mint haza fiainak fejeket le vagdaltatni. Mitsoda világi hatalom teremthet jó erköltsöt parantsolattal a romlottságnak közepette? **A Nép kedvétül el tiltva meg zudult, morszongó panaszra fakadot ki. Kéntelen let Augustus szemeit [141r] más felé fordítani,** és ugy tenni mintha nem látná hogy a Romai fő Rendek törvényei mellet járnak el oda sem³⁰ nézve. A tellyes hatalmú Uralkodó el veheti erőszakkal jövedelmembül azt, a mit kíván de azt nem parantsolhattya hogy a mi magamnak marad, belölle mi képpen élyek és naponként mennyit költsek. Parantsolni az Embernek, minek utánna adóját rajta meg veszik hogy a többit költeni az elibe szabot renden tul ne merje, nem törvénynek, hanem tsak garázdálkodásnak láttzik lenni. Kintsekbe, pompába, szabadságba bujálkodásba sijsselteni a Nemzetet eléb, és azután parantsolni, hogy az asszonyok férjeken kívül mást ne szeressenek, sem a szegényeknekél tzifrábbak ne legyenek gyengesség. Házasodgy meg kéntelen ha nem akarod is? Mit teszen? Az ilyen dolgokban való erőltetés oly formának tettzik mint a vallás béli üldözés. Mindezekkel Augustus kevésre, vagy semmire sem mehetet.

[141v] Nints rosszab az Uralkodásban, mint mikor a fő vezérlés ollyanokat parantsol a mellyeknek tellyesítésére elégtelen. De az ollyan korona jövedelmétül távolyab lévő dolgokkal, keveset is gondolnak. Az adóztatásban, katona állításban egy Uralkodó hatalom sem erőtelen, hanem hogy a Nép mitsoda szokásokkal, erköltsökkel böldogullyon sorában, azt,³¹ lássa ő.

Mentül töb parantsolatot adnak mellyek nem tellyesittetnek, annál inkább hozzá szoknak az emberek hogy engedelmesek ne legyenek. De miölta a Népnek böldogsága egy átallyában Istenre hagyatot, és az

³⁰ <nem> sem [Javítás a törlés fölött] ³¹ azt, <ő> lássa

Uralkodás módja közt nevettséggé let, nem az a kérdés hogy milyen a szokásod, és erköltsöd, hanem hogy mid van, a mibül agy. Parantsolnak osztán némely rendetlenségek ellen tsak azért, hogy benne meg egyezni ne láttassanak. Az erőszakos hatalom [142r] a köz igasságnak, és virtusnak papjait álomlátó bolondoknak veszi, mely betsülletes nevezetbül talán reám is háramlik valami idővel.

Erköltstelenségen a törvény nem uralkodhatik. Augustus is hazája erköltsének romlásával küszködni meg³² únnya, sőt azt tanállya helyesnek, hogy népét, sorsában el altassa. **Játék néző helyeket enged; osztya nékik az élelmet,** mellyet másoktul veszen el: mulattya a sokaságot egy 's más játékoknak nemeivel. Ezeknél fogva a köznép kedvébe belé részegedik, 's kötelei közt el alszik. A tudatlan ember a jól lakást veszi jó Uralkodásnak. Helyes de ugy, ha a törvény adgya, és nem egy handónak kezei által jön annak tettzésébül; A törvénynek mindég ugyan az, az akarattya, de az emberé változik: azomban hozzá járul e szomoru meg aláztatás hogy a jól lakás, tsak alamizsna és nem olyan kenyér, mely hatalmadban van, mikor mennyi tettzik belölle ugy 's annyit egyél. Semmi! akár hogy [142v] mond a Nép, tsak ehessünk, és mulathassunk.

A mulattság és komédiázás alkalmatosságával a **két híres játékos közzül Pilades nevezetű** a Theatrumon valamely fajtalanásra tartozó sundaságot mutatván **Romából ki üzetet.** Batild, a másik ot maradt. **De a Római népnek régi vitészege és együgyü erköltse oly alatsónyságra szállot alá hogy³³ morio nélkül nem élhetet. Piladest vissza hívják ki a Tsászárhoz menvén,³⁴ ily módon beszél.** *Tartsad nyereségednek tehát Cezár, hogy a Római Nép Piladessel, Batildal tölti idejét.* Mintha mondaná: ved jó néven, hogy inkább bolondságainkat nézi, mint el vesztet szabadságáruul gondolkozzon. E' szerint Romának eseteibül is ki nézheted hogy az Emberi Nemzetnek elméje, erköltse, időrül időre szinte ugy változások alá van vettette mint öltözete [143r] és élete módgya. A hit, vallás, nagy erő, még is értelmében szokásában százruul százra változik örökké.

Nem tudnád mitsoda okbul, **Augustus a tanátsnak nagy számát meg unnya, és változtatni kívánnya. Hat százra szorittya a római tábla bírákat,** és négy százat közzülök ki hány. Igy fordittya fel tettével a maga

³² meg <un> únnya ³³ hogy <...> morio ³⁴ menvén <néki>, ily

tettét. Lásd hogy az uralkodók tettei időtül környül állásoktul függenek, mellyek közt magok tsak mint szem bé hunyt eszközök, ugy láttzanak lenni. Itéld már, hogy e **változás mennyi zenebonát, kedvetlenséget, mérges indulatot szült az el hányattak közt. Augustus retteget. Ha menni kellett néki a tanátsba, a palástya, 's ruhája alatt pántzéllal fedezte testét; e mellet katonái³⁵ körös körül ugy őrzötték, mint didergő emberek a köztök rakot tüzet. A tanátsbeli hivataloknak meg fogyatkozásán oly békételesség szidalmazás eset, hogy a Tsászar némellyeket halállal is büntetet. Valóságos párt ütés nem vólt [143v] és azoknak ügyök, kiket a Császar el vesztetet tsak sugva folyt. Hihető hogy bűnök, holmi békételessen szóbúl állot. Mikor bizonyos a párt ütésnek vétke³⁶ nap fényre teszik ki; de a sugva tet halálos büntetés mindenkor gyilkosságra és bosszu állásra mutat.**

³⁵ <test őrzői> katonái [Javítás a törlés fölött] ³⁶ <bűne> vétke [Javítás a törlés fölött]

[144r] ROMANAK VISELT DOLGAI
HETEDIK KÖTÉS

1803.

Teljes hatalom, gazdagság, minden vesek lényül Augustusnak
Társai sükít. A világ létezik, előttük fejt meg halani. Minden add
kézhez megyen minden szeretésű ő szül, és ki ki parba uszhat ha
itttásé magával hozza. Rómának Istentől el tőnök, és Augustusnak
agyak által e' világot. Már, ha valamely belandónál a földi boldogság-
ok beje van, ezen uralkodónak szívében tanálhatya fen lakóát. Hogy
legyen előzetes a vizontság gyönyörűségi közre féjalmat vinni?
Mennyünk hát, és nyomozzuk e hatalmas embernek boldogságát, utya-
ban.

Agrippa, kire hatalmának javának kol való meredni, meg hal. El hágy
lét gyenge uszgatot, kik e Világ dolgainak viselésére hozzas időhig
látatnak alkalmazhatnak lenni? Nem tudván az Uralkodó maga' be-
lyet kit' tenni, Tiberiusot választja szívének belandónágra ellen, csak
kanyába. Kat is azo lényűséről hogy létezőt, kit szeretet vesse meg,
és Juliát vegye el, az ő [145v] leányai, ki, csak nem Róma minden la-
kosainak volt parázs társa. Mince-e belandónág vala' Augustusban
hogy csak a maga test-vért szuszonylyra a királyi méltóságra; fere vót-
ván a jót, mégben a háza boldogságát szerthette, és ezt csak azért hogy
nem ő belandónág? Tiberius, kedves feleségével let el vállának
keservét nagy kutyokkal nyeldete be szívére, és az Uralkodónak hi-
valkodása, valóságos gyönyörűsége hozzá meg fajtván Juliát, ezen meg
személyesüdeli fertelmességei, és minden szemérmeségen kívül fertő-
dőlő fejedelmi kurvázógai, el vesek. Részos, mikor az ember szívében élő

<Eldő> k [144r], <vél> a sokszorokt leant kezdve vjást szúsos? [145r] [145v] [146r] [146v] [147r] [147v] [148r] [148v] [149r] [149v] [150r] [150v] [151r] [151v] [152r] [152v] [153r] [153v] [154r] [154v] [155r] [155v] [156r] [156v] [157r] [157v] [158r] [158v] [159r] [159v] [160r] [160v] [161r] [161v] [162r] [162v] [163r] [163v] [164r] [164v] [165r] [165v] [166r] [166v] [167r] [167v] [168r] [168v] [169r] [169v] [170r] [170v] [171r] [171v] [172r] [172v] [173r] [173v] [174r] [174v] [175r] [175v] [176r] [176v] [177r] [177v] [178r] [178v] [179r] [179v] [180r] [180v] [181r] [181v] [182r] [182v] [183r] [183v] [184r] [184v] [185r] [185v] [186r] [186v] [187r] [187v] [188r] [188v] [189r] [189v] [190r] [190v] [191r] [191v] [192r] [192v] [193r] [193v] [194r] [194v] [195r] [195v] [196r] [196v] [197r] [197v] [198r] [198v] [199r] [199v] [200r] [200v] [201r] [201v] [202r] [202v] [203r] [203v] [204r] [204v] [205r] [205v] [206r] [206v] [207r] [207v] [208r] [208v] [209r] [209v] [210r] [210v] [211r] [211v] [212r] [212v] [213r] [213v] [214r] [214v] [215r] [215v] [216r] [216v] [217r] [217v] [218r] [218v] [219r] [219v] [220r] [220v] [221r] [221v] [222r] [222v] [223r] [223v] [224r] [224v] [225r] [225v] [226r] [226v] [227r] [227v] [228r] [228v] [229r] [229v] [230r] [230v] [231r] [231v] [232r] [232v] [233r] [233v] [234r] [234v] [235r] [235v] [236r] [236v] [237r] [237v] [238r] [238v] [239r] [239v] [240r] [240v] [241r] [241v] [242r] [242v] [243r] [243v] [244r] [244v] [245r] [245v] [246r] [246v] [247r] [247v] [248r] [248v] [249r] [249v] [250r] [250v] [251r] [251v] [252r] [252v] [253r] [253v] [254r] [254v] [255r] [255v] [256r] [256v] [257r] [257v] [258r] [258v] [259r] [259v] [260r] [260v] [261r] [261v] [262r] [262v] [263r] [263v] [264r] [264v] [265r] [265v] [266r] [266v] [267r] [267v] [268r] [268v] [269r] [269v] [270r] [270v] [271r] [271v] [272r] [272v] [273r] [273v] [274r] [274v] [275r] [275v] [276r] [276v] [277r] [277v] [278r] [278v] [279r] [279v] [280r] [280v] [281r] [281v] [282r] [282v] [283r] [283v] [284r] [284v] [285r] [285v] [286r] [286v] [287r] [287v] [288r] [288v] [289r] [289v] [290r] [290v] [291r] [291v] [292r] [292v] [293r] [293v] [294r] [294v] [295r] [295v] [296r] [296v] [297r] [297v] [298r] [298v] [299r] [299v] [300r] [300v] [301r] [301v] [302r] [302v] [303r] [303v] [304r] [304v] [305r] [305v] [306r] [306v] [307r] [307v] [308r] [308v] [309r] [309v] [310r] [310v] [311r] [311v] [312r] [312v] [313r] [313v] [314r] [314v] [315r] [315v] [316r] [316v] [317r] [317v] [318r] [318v] [319r] [319v] [320r] [320v] [321r] [321v] [322r] [322v] [323r] [323v] [324r] [324v] [325r] [325v] [326r] [326v] [327r] [327v] [328r] [328v] [329r] [329v] [330r] [330v] [331r] [331v] [332r] [332v] [333r] [333v] [334r] [334v] [335r] [335v] [336r] [336v] [337r] [337v] [338r] [338v] [339r] [339v] [340r] [340v] [341r] [341v] [342r] [342v] [343r] [343v] [344r] [344v] [345r] [345v] [346r] [346v] [347r] [347v] [348r] [348v] [349r] [349v] [350r] [350v] [351r] [351v] [352r] [352v] [353r] [353v] [354r] [354v] [355r] [355v] [356r] [356v] [357r] [357v] [358r] [358v] [359r] [359v] [360r] [360v] [361r] [361v] [362r] [362v] [363r] [363v] [364r] [364v] [365r] [365v] [366r] [366v] [367r] [367v] [368r] [368v] [369r] [369v] [370r] [370v] [371r] [371v] [372r] [372v] [373r] [373v] [374r] [374v] [375r] [375v] [376r] [376v] [377r] [377v] [378r] [378v] [379r] [379v] [380r] [380v] [381r] [381v] [382r] [382v] [383r] [383v] [384r] [384v] [385r] [385v] [386r] [386v] [387r] [387v] [388r] [388v] [389r] [389v] [390r] [390v] [391r] [391v] [392r] [392v] [393r] [393v] [394r] [394v] [395r] [395v] [396r] [396v] [397r] [397v] [398r] [398v] [399r] [399v] [400r] [400v] [401r] [401v] [402r] [402v] [403r] [403v] [404r] [404v] [405r] [405v] [406r] [406v] [407r] [407v] [408r] [408v] [409r] [409v] [410r] [410v] [411r] [411v] [412r] [412v] [413r] [413v] [414r] [414v] [415r] [415v] [416r] [416v] [417r] [417v] [418r] [418v] [419r] [419v] [420r] [420v] [421r] [421v] [422r] [422v] [423r] [423v] [424r] [424v] [425r] [425v] [426r] [426v] [427r] [427v] [428r] [428v] [429r] [429v] [430r] [430v] [431r] [431v] [432r] [432v] [433r] [433v] [434r] [434v] [435r] [435v] [436r] [436v] [437r] [437v] [438r] [438v] [439r] [439v] [440r] [440v] [441r] [441v] [442r] [442v] [443r] [443v] [444r] [444v] [445r] [445v] [446r] [446v] [447r] [447v] [448r] [448v] [449r] [449v] [450r] [450v] [451r] [451v] [452r] [452v] [453r] [453v] [454r] [454v] [455r] [455v] [456r] [456v] [457r] [457v] [458r] [458v] [459r] [459v] [460r] [460v] [461r] [461v] [462r] [462v] [463r] [463v] [464r] [464v] [465r] [465v] [466r] [466v] [467r] [467v] [468r] [468v] [469r] [469v] [470r] [470v] [471r] [471v] [472r] [472v] [473r] [473v] [474r] [474v] [475r] [475v] [476r] [476v] [477r] [477v] [478r] [478v] [479r] [479v] [480r] [480v] [481r] [481v] [482r] [482v] [483r] [483v] [484r] [484v] [485r] [485v] [486r] [486v] [487r] [487v] [488r] [488v] [489r] [489v] [490r] [490v] [491r] [491v] [492r] [492v] [493r] [493v] [494r] [494v] [495r] [495v] [496r] [496v] [497r] [497v] [498r] [498v] [499r] [499v] [500r] [500v] [501r] [501v] [502r] [502v] [503r] [503v] [504r] [504v] [505r] [505v] [506r] [506v] [507r] [507v] [508r] [508v] [509r] [509v] [510r] [510v] [511r] [511v] [512r] [512v] [513r] [513v] [514r] [514v] [515r] [515v] [516r] [516v] [517r] [517v] [518r] [518v] [519r] [519v] [520r] [520v] [521r] [521v] [522r] [522v] [523r] [523v] [524r] [524v] [525r] [525v] [526r] [526v] [527r] [527v] [528r] [528v] [529r] [529v] [530r] [530v] [531r] [531v] [532r] [532v] [533r] [533v] [534r] [534v] [535r] [535v] [536r] [536v] [537r] [537v] [538r] [538v] [539r] [539v] [540r] [540v] [541r] [541v] [542r] [542v] [543r] [543v] [544r] [544v] [545r] [545v] [546r] [546v] [547r] [547v] [548r] [548v] [549r] [549v] [550r] [550v] [551r] [551v] [552r] [552v] [553r] [553v] [554r] [554v] [555r] [555v] [556r] [556v] [557r] [557v] [558r] [558v] [559r] [559v] [560r] [560v] [561r] [561v] [562r] [562v] [563r] [563v] [564r] [564v] [565r] [565v] [566r] [566v] [567r] [567v] [568r] [568v] [569r] [569v] [570r] [570v] [571r] [571v] [572r] [572v] [573r] [573v] [574r] [574v] [575r] [575v] [576r] [576v] [577r] [577v] [578r] [578v] [579r] [579v] [580r] [580v] [581r] [581v] [582r] [582v] [583r] [583v] [584r] [584v] [585r] [585v] [586r] [586v] [587r] [587v] [588r] [588v] [589r] [589v] [590r] [590v] [591r] [591v] [592r] [592v] [593r] [593v] [594r] [594v] [595r] [595v] [596r] [596v] [597r] [597v] [598r] [598v] [599r] [599v] [600r] [600v] [601r] [601v] [602r] [602v] [603r] [603v] [604r] [604v] [605r] [605v] [606r] [606v] [607r] [607v] [608r] [608v] [609r] [609v] [610r] [610v] [611r] [611v] [612r] [612v] [613r] [613v] [614r] [614v] [615r] [615v] [616r] [616v] [617r] [617v] [618r] [618v] [619r] [619v] [620r] [620v] [621r] [621v] [622r] [622v] [623r] [623v] [624r] [624v] [625r] [625v] [626r] [626v] [627r] [627v] [628r] [628v] [629r] [629v] [630r] [630v] [631r] [631v] [632r] [632v] [633r] [633v] [634r] [634v] [635r] [635v] [636r] [636v] [637r] [637v] [638r] [638v] [639r] [639v] [640r] [640v] [641r] [641v] [642r] [642v] [643r] [643v] [644r] [644v] [645r] [645v] [646r] [646v] [647r] [647v] [648r] [648v] [649r] [649v] [650r] [650v] [651r] [651v] [652r] [652v] [653r] [653v] [654r] [654v] [655r] [655v] [656r] [656v] [657r] [657v] [658r] [658v] [659r] [659v] [660r] [660v] [661r] [661v] [662r] [662v] [663r] [663v] [664r] [664v] [665r] [665v] [666r] [666v] [667r] [667v] [668r] [668v] [669r] [669v] [670r] [670v] [671r] [671v] [672r] [672v] [673r] [673v] [674r] [674v] [675r] [675v] [676r] [676v] [677r] [677v] [678r] [678v] [679r] [679v] [680r] [680v] [681r] [681v] [682r] [682v] [683r] [683v] [684r] [684v] [685r] [685v] [686r] [686v] [687r] [687v] [688r] [688v] [689r] [689v] [690r] [690v] [691r] [691v] [692r] [692v] [693r] [693v] [694r] [694v] [695r] [695v] [696r] [696v] [697r] [697v] [698r] [698v] [699r] [699v] [700r] [700v] [701r] [701v] [702r] [702v] [703r] [703v] [704r] [704v] [705r] [705v] [706r] [706v] [707r] [707v] [708r] [708v] [709r] [709v] [710r] [710v] [711r] [711v] [712r] [712v] [713r] [713v] [714r] [714v] [715r] [715v] [716r] [716v] [717r] [717v] [718r] [718v] [719r] [719v] [720r] [720v] [721r] [721v] [722r] [722v] [723r] [723v] [724r] [724v] [725r] [725v] [726r] [726v] [727r] [727v] [728r] [728v] [729r] [729v] [730r] [730v] [731r] [731v] [732r] [732v] [733r] [733v] [734r] [734v] [735r] [735v] [736r] [736v] [737r] [737v] [738r] [738v] [739r] [739v] [740r] [740v] [741r] [741v] [742r] [742v] [743r] [743v] [744r] [744v] [745r] [745v] [746r] [746v] [747r] [747v] [748r] [748v] [749r] [749v] [750r] [750v] [751r] [751v] [752r] [752v] [753r] [753v] [754r] [754v] [755r] [755v] [756r] [756v] [757r] [757v] [758r] [758v] [759r] [759v] [760r] [760v] [761r] [761v] [762r] [762v] [763r] [763v] [764r] [764v] [765r] [765v] [766r] [766v] [767r] [767v] [768r] [768v] [769r] [769v] [770r] [770v] [771r] [771v] [772r] [772v] [773r] [773v] [774r] [774v] [775r] [775v] [776r] [776v] [777r] [777v] [778r] [778v] [779r] [779v] [780r] [780v] [781r] [781v] [782r] [782v] [783r] [783v] [784r] [784v] [785r] [785v] [786r] [786v] [787r] [787v] [788r] [788v] [789r] [789v] [790r] [790v] [791r] [791v] [792r] [792v] [793r] [793v] [794r] [794v] [795r] [795v] [796r] [796v] [797r] [797v] [798r] [798v] [799r] [799v] [800r] [800v] [801r] [801v] [802r] [802v] [803r] [803v] [804r] [804v] [805r] [805v] [806r] [806v] [807r] [807v] [808r] [808v] [809r] [809v] [810r] [810v] [811r] [811v] [812r] [812v] [813r] [813v] [814r] [814v] [815r] [815v] [816r] [816v] [817r] [817v] [818r] [818v] [819r] [819v] [820r] [820v] [821r] [821v] [822r] [822v] [823r] [823v] [824r] [824v] [825r] [825v] [826r] [826v] [827r] [827v] [828r] [828v] [829r] [829v] [830r] [830v] [831r] [831v] [832r] [832v] [833r] [833v] [834r] [834v] [835r] [835v] [836r] [836v] [837r] [837v] [838r] [838v] [839r] [839v] [840r] [840v] [841r] [841v] [842r] [842v] [843r] [843v] [844r] [844v] [845r] [845v] [846r] [846v] [847r] [847v] [848r] [848v] [849r] [849v] [850r] [850v] [851r] [851v] [852r] [852v] [853r] [853v] [854r] [854v] [855r] [855v] [856r] [856v] [857r] [857v] [858r] [858v] [859r] [859v] [860r] [860v] [861r] [861v] [862r] [862v] [863r] [863v] [864r] [864v] [865r] [865v] [866r] [866v] [867r] [867v] [868r] [868v] [869r] [869v] [870r] [870v] [871r] [871v] [872r] [872v] [873r] [873v] [874r] [874v] [875r] [875v] [876r] [876v] [877r] [877v] [878r] [878v] [879r] [879v] [880r] [880v] [881r] [881v] [882r] [882v] [883r] [883v] [884r] [884v] [885r] [885v] [886r] [886v] [887r] [887v] [888r] [888v] [889r] [889v] [890r] [890v] [891r] [891v] [892r] [892v] [893r] [893v] [894r] [894v] [895r] [895v] [896r] [896v] [897r] [897v] [898r] [898v] [899r] [899v] [900r] [900v] [901r] [901v] [902r] [902v] [903r] [903v] [904r] [904v] [905r] [905v] [906r] [906v] [907r] [907v] [908r] [908v] [909r] [909v] [910r] [910v] [911r] [911v] [912r] [912v] [913r] [913v] [914r] [914v] [915r] [915v] [916r] [916v] [917r] [917v] [918r] [918v] [919r] [919v] [920r] [920v] [921r] [921v] [922r] [922v] [923r] [923v] [924r] [924v] [925r] [925v] [926r] [926v] [927r] [927v] [928r] [928v] [929r] [929v] [930r] [930v] [931r] [931v] [932r] [932v] [933r] [933v] [934r] [934v] [935r] [935v] [936r] [936v] [937r] [937v] [938r] [938v] [939r] [939v] [940r] [940v] [941r] [941v] [942r] [942v] [943r] [943v] [944r] [944v] [945r] [945v] [946r] [946v] [947r] [947v] [948r] [948v] [949r] [949v] [950r] [950v] [951r] [951v] [952r] [952v] [953r] [953v] [954r] [954v] [955r] [955v] [956r] [956v] [957r] [957v] [958r] [958v] [959r] [959v] [960r] [960v] [961r] [961v] [962r] [962v] [963r] [963v] [964r] [964v] [965r] [965v] [966r] [966v] [967r] [967v] [968r] [968v] [969r] [969v] [970r] [970v] [971r] [971v] [972r] [972v] [973r] [973v] [974r] [974v] [975r] [975v] [976r] [976v] [977r] [977v] [978r] [978v] [979r] [979v] [980r] [980v] [981r] [981v] [982r] [982v] [983r] [983v] [984r] [984v] [985r] [985v] [986r] [986v] [987r] [987v] [988r] [988v] [989r] [989v] [990r] [990v] [991r] [991v] [992r] [992v] [993r] [993v] [994r] [994v] [995r] [995v] [996r] [996v] [997r] [997v] [998r] [998v] [999r] [999v] [1000r] [1000v]

Teljes hatalom, gazdagság, imádtatás veszik körül Augusztusnak Tsászári székit. A világ láttatik előtte fejét meg hajtani. Minden adó házához megyen: minden szerentsét ő szül, és kit kit porba tsaphat ha tettése magával hozza. Rómának Istenei el tűnnek, és Augustusnak agyák által e² világot. Már, ha valamely halandónál a földi boldogságnak heje van, ezen uralkodónak szívében tanálhattya fen lakását. Hogy legyen elégséges a viszontagság gyönyörűségei közzé fájdalmat vinni? Mennyünk hát, és nyomozzuk e hatalmas embernek boldogságát, uttyaiban.

Agrippa, kire hatalmának javának kel vala maradni, meg hal. El hágy két gyenge magzatot, kik e Világ dolgainak viselésére hosszas időkig láttatnak alkalmatlanok lenni.³ Nem tudván az Uralkodó maga⁴ helyet kit⁵ tenni, Tiberiust választja szívének hajlandósága ellen, tsak kinnyába. Ezt is ara kényszeríti hogy feleségét, kit szeretet vesse meg, és Juliát vegye el, az ő [145v] leányát, ki, tsak nem Róma minden lakossainak vólt parázna társa. Mitsoda bolondság vala⁶ Augustusban hogy tsak a maga rosz vérit szuszakollya a királyi méltóságba; fére vetvén a jót, melyben a haza boldogságát remélhette, és ezt tsak azért hogy nem ő belölle származna? Tiberius, kedves feleségétül let el válásának keservét nagy kortyokkal nyeldesse le szívére, és az Uralkodásnak hivalkodása, valóságos gyönyörűségét benne meg fojtván Juliát, ezen meg személyesedet fertelmességet, és minden szemérmetességen kívül fertőző fejedelmi kurvaságot, el veszi. Rendes, mikor az ember szívében élő

¹ <Első> I. [Törlés, mivel a szakaszokat innen kezdve római számmal jelöli Bessenyei]

² <a> e [Javítás a törlés fölött] ³ alkalmatlanok lenni [Javítás a törlés fölött] ⁴ <kit> maga [Javítás a törlés fölött] ⁵ kit [Beszúrás] ⁶ <vol> vala [Javítás a törlés fölött]

érzékeny gyönyörűségét törli el magátul azért, hogy töb halandó társai felet pofáját parantsolásokkal fujhassa fel, és olyan tettei lehessenek mellyel⁷ lelki isméretit mardossák titkon, rettegetésekkel töltvén el szivét addig is, mig azok által meg ölettetik kik hatalmának áldoznak, és lába alat mint⁸ poszдорják lenni láttatnak. De az emberek jobbára abban keresik bődögságokat hogy egymást gyötörhessék [146r] mintha élhetne gyötirelem nélkül az a ki gyötör. Soha a természet, önnön törvényeinek gunyolását büntetlen nem hadgya, és fel leli uttyát; mellyen fülánkját a szerentséjétül meg veszet szivnek gyökerébe szúrhassa. Tiberius is ara vágyot hogy az embereket ölhesse, és⁹ benne kedvét tanállya, nem lévén felette büntető igasság melytül búne rettegen.

Minden tsendességre való vágyódásánál fogva se vihette végbe a Tsászár, hogy ne hadakozzon. A Németek ez a¹⁰ sokaságával¹¹ nagyra ki terjet Nemzet, Rómának határaitra vágyakodván, magában el tőkéli hogy rajta győzedelmet vegyen, mely szerint ellene támad. A Németek még ekkor egész Nemzetestül vadaknak tartattak. De durvaságoknak, kegyetlen erköltseiknek szokásai közöt is, a természetnek együgyűségében emberséget, okosságot, bátorságot viseltek, és igassággal is éltek annyiban a mennyiben ezt, a vad természet meg [146v] szenyvedheti. Agyarkodo indulattal, tűzzel, lármával rohannak a Római birodalom ellen, mely uralkodó hatalom világra terjedvén ki, testének állásával Egeig fel huzakodva, koronáját a tsillagok közzé helyheztette. Kéntelen Augustus, méltóságának magas Egeibül, a vad Németekig alá szállani, kiknek vadságát dühösségét, bátorságát, a Világ Tsászárának földi mindenhatósága meg nem rettentheti. A nyugodalomnak karjai közzül kel magát ki ragadni, hogy ellent álhasson. **Három esztendeig sanyargot a Németek előtt hogy tartományait ragadozásoktul fegyverektül védelmezze.** Lásd! mely szépen módollya a természet igassága, hogy az Ember szolgálat, és kötelesség alá zárattasson, ha halandó társai felet hatalma határ nélkül való is. Mig hazáján Urrá nem let, ellene hadakozot, most már minek utánna Róma néki szolgája, szolgáit kel szolgálni tsászári méltóságának közepette. Rómában [147r] a fő Rendek, közönséges lakosok vendégeskednek; ő pedig veszedelmes ellensége előtt retteg;

⁷ mellyel [Beszúrás] ⁸ mint <tsepü> poszдорják ⁹ és <...> [Javítás a törlés fölött]
¹⁰ <valamely> ez a [Javítás a törlés fölött] ¹¹ szokaságával

sorsának, Isteneinek esedezvé¹²n szívében, hogy gyalázatra ne juttassák, és győzedelemre segítsék. Akkor az emberek Isteneikkel is úgy voltak mint most¹³ egymással: míg valakinek valakire szoros szüksége¹⁴ van, minden hogy esedezik, 's hizelkedik néki, de bajából menekedvén általa, minek utánna a jutalomnak, háládatosságnak ideje, bé ál, kettőt hármat köhentve kezét ortzáján le huzva, reá, háttal fordul.

A kegyetlen hatalom is szerentséjében Menyet Földet tsufol, de ha szorul retteg, és segedelemért, a Világ láthatatlan, meg foghatatlan hatalmának esedezik; honnan ki nézheted, hogy e világon, a könyörgést, szenyvedés tsinálta... A jó kedvében dozbódó ember ujjongat: az Ágyban fekvő beteg fohászkodik. [147v] A hatalmas paratsol, üt: a le vetettetet reménykedik.

Augustus, a királyi kötelességnek folytatását három esztendőknek eltelése alatt hosszasan, unalmasnak is¹⁵ tanálván egy pihőbe, haza jön és ot hadgya maga¹⁶ helyet Drusust, Tiberiusnak öttset, ki négy nyári verekedésének idejét, győzedelmekkel, ditsősséggel koronázza. Minden hatalmával sem vihette véghez a római birodalom, hogy a vad Germanusokkal való háboru odéb, odéb ne tartson melynek nyűgös folytatására a Tsászár¹⁷ másokat választot. Valaki a felső hatalomra fel kaphat, annak terhét osztán, tiszta szívbül által engedi a többinek, tsak hogy ő, azoknak emberségek és szenyvedések által, jól lakása és szerelmei közt heverhessen. Onnan van, hogy a ki tzéllýát el éri, nyugszik. Nints már odáb hova toloskodni; had mennyenek mások mond, abban határozzván meg¹⁸ kötelességét, hogy parantsollyon.

[148r] Álmétkodol rajta hogy az a Theuton vad Nemzet a római birodalomnak minden hatóságával szembe szökni mitsoda módok mellett bátorkodot, és ellene küszködni, hogy tudot. Ezt látod hogy az emberiség, derékség nem tsak egy Nemzetnek jutot e földön osztályba: hogy nintsen oly fel emelkedet hatalom melyet a viszontagság meg rázkodásba ne hozzon, és végre öszve ne törjön. Elég Nemzet volt már olyan, mely magát a Világon minden Nemzetnek felibe tette, de nevettséges

¹² esedezvéⁿ ¹³ most <az Emberek> egymással ¹⁴ szüksége <van> van ¹⁵ is [Beszúrás]
¹⁶ <...> maga [Javítás a törless fölött] ¹⁷ Tsászár <magától ki ...> másokat ¹⁸ meg [Beszúrás]

kevelységének gőze közt mind füstöt vetet. Romának¹⁹ is ere kellet jutni.

Augustus Rómába²⁰ meg érkezvén, mint annak földi Istensége oly móddal fogattatot. Meghatározza a tanáts hogy ditsőségére győzedelmi pompát készittsenek, De Augustus, már a tellyes hatalmat karjaira fűzvé²¹ az ilyen valóságtul üres ditsősséggel, és pompás semmiséggel keveset gondolt, mely minden egyéb haszon nélkül tsak irigységet gerjeszt. Addig ez elő segítő eszköz tsak, mig valaki a tellyes hatalom el ragadásának uttyában megyen előre, [148v] de mikor az ember tzellyához el jut, mi szükség van az elérésére való eszközökre. A Tsászár, vólt²² már szüntelen való győzedelmi pompa.²³

Az Uralkodó le ül, és birodalmának közönséges békességet szerez. E' végre a Janus Templomát bé zárják, tsak harmadikszor most miólta fen áll, annyira nyilván való hogy a Romaiaknak élete tsak nem, meg szüntethetetlen vér ontásbul állot. Mit nyertek véllé? Hol vannak?

Augustus nem abban foglalatoskodot, hogy mitsoda pompával tiszteltessen, hanem hogy életét tehesse nagyub nagyub bátorságba. A törvényekhez nyul: ezeket szedi veszi; ujjakat tsinál. Mert a törvény az Emberek közt minden időben, e Világnak minden részén oly közönséges szentséggé lett, mely szerint a kegyetlenség is kéntelen eléb magát törvénné tenni hogy annál fogva változtassa hamisságát²⁴, igassággá. Mihent törvénybe²⁵ vétetik valami igasság,²⁶ [149r] mert ha ellene tselekszel büntet.²⁷ Látod, hogy a társaság, tsupán a természet törvényével bé nem éri magát, mert ez minden Embernek egyenlő szabadságot ád, honnan következik hogy a korhely kenyeredet el veszi, tsak ezen igasság mellet, hogy te kerestél magadnak; ő pedig nem, melynél fogva néki nem lévén mit enni, a tiédet el veszi. Igy let minden országnak reá szüksége hogy magának törvényeket szerezzen, mely törvények akár millyeneknek láttassanak lenni mind addig helyes igasságok, mig a törvény sorából más által ki nem vettetnek. Meg kel benne nyugod-

¹⁹ Romának [A szókezdő mássalhangzó kisbetűből javítva] ²⁰ Rómába [A szókezdő mássalhangzó kisbetűből javítva] ²¹ fűzvéⁿ <az ilyen> az ²² <maga> vólt [Javítás a törlés fölött] ²³ pompa. <vólt.> ²⁴ <veszettségét> hamisságát [Javítás a törlés fölött] ²⁵ törvénybe<be> [Az utolsó szótag betoldás a lap jobb szélén, ezt a szótagot törli a következő sor bal szélén] ²⁶ igasság, <mert ha> [149r] mert ha [Órszó törlése] ²⁷ <igasság> büntet. [Javítás a törlés fölött]

nod, különben hazádnak lésszesz ellensége, és pártot ütöt fia; mely bűn, mindenkor halálos.

De dolog, semmi féle, egyetlen egy Embernek tettzésébül a többinek meg egyezése nélkül igaz törvény soha se lehet. Mikor az ilyen dolognak ellene állasz, csak egy embernek akarattjával ellenkezel, [149v] semmi képpen sem esvén Nemzeted ellen párt ütésbe ha különben hazád a törvény szerző hatalmat is közönséges meg egyezés által egy személynek által nem attá; a mit ugyan ha valamely Nemzet meg tett is; soha sem jó kedvében, hanem mindég kinnyában tselekette. Augustus is²⁸ így módollja magára a törvényt, magábul. A rómaiaknál törvény volt, hogy a rab szolgál, Ura ellen tanu bizonyság ne lehessen. Ezen szokással, idővel meg rögzöt törvényt Augustus parantsolattal el törölni átallotta; tehát mellé kerül, és így rendel, hogy a király ellen való hit szegés és szentség törésben, a rab szolgát, Urátul meg lehet pénzen venni, mely szerint osztán volt gazdája ellen²⁹ bizonyság tétele törvényesnek vétethetik. Ere minden okos ember egyet köhéntet, hihető, és csak magában morogván nem mert Augustusra nézni hogy kegyetlenségét gyengeségét meg látván, öldöklő bosszu állásnak [150r] ne tegye ki életét csak azért, hogy okossága van, és a hitetést által láttya. Jaj, a hazafiui érdemnek a Tirannus alat! A törvénynek, tudod, hogy mindég két fél közt kel fel állani, mely szerint egyiknek javát, igasságát a másikéval szembe állassa, és egymásra nézve meg határozza. Már, ha egy országban csak egy ember vólna; lenne törvényre szüksége? Ki tsinálna magával Contractust? A hát valóságos, igaz társaság béli törvény mely két fél társaságért,³⁰ töb emberért van. De mikor a dolog csak egyik félnek szolgál, a más félnek vesztével, lehet é törvény? Viselhet é törvény nevet? Ugyan ezért, itéld, ha párt ütés é mikor egy egész Nemzet, valamely Tirannusnak fojtogató jármát nyakábul, bár fegyverrel is, ki vetheti.

Azt végezi hát Augustus, hogy a rabot vegyék meg és ugy osztán gazdája ellen tehet vádat. E szerint ű ő,³¹ a törvény szerző [150v] hatalombul tsufot, a törvény szerzéssel. Minden Uralkodó élő törvény mind azokban mellyek a keze alat lévő emberi Nemzeteknek javára tartoznak; de mihent a nyomoruságot veszi törvénybe hogy azt,³² Népé-

²⁸ is [Beszúrás] ²⁹ ellen <hitel...> bizonyság ³⁰ társaságért, <van es> töb ³¹ ő [Beszúrás] ³² azt, [Beszúrás]

nek kiáltása ellen tolyla boldogság képében nyakába, élő törvény, az az, élő igasság helyet³³ léssen élő gonossággá. Mitsoda törvény kötelezhet gyötrelmednek önként való szenyvedésére, ha tölle szabadulhatz? Innen van hogy oly³⁴ sok erőszakos törvény szerző fizette már tettét véres halállal. Mitsoda ország szereti a boldogsága ellen szerzet törvényt? Az erőszak pedig nem az.

Gyanítani lehet hogy Augustusnak érdemét nagy részben mások készítették. **Mecénás volt a leg nagyub segedelme. Ez a tudós Epikurus értelmével élt.** Minden szenyvedést, boldogságot it a Világon határozot meg: semmi élő valóságot, magábul, halálán tul nem vit. **Gyakorta, Augustusnak, a leg savanyub igasságokat mondotta ki: [151r] kegyetlenségében mérséklette, és az igasságnak fen tartására kényszerítette. Egykor halálos ítéletet hozot vólna Augustus már mindjárt valamely hamissan vádolt pólgárra. A sokaságba Mecénás hozzá fel nem toloskodhatván, egy levélre ír, mellyet kézzül kézre székibe neki fel adnak. E következő szavak feküttek rajta. Te, hóhér, szály alá az itéllő székbül. A Császár azonnal meg némult, 's helyét, dolgát ot hatta.** Tudományul szolgál ara, hogy a Filozofusoknál job Ministerek e világon nem vóltak, de felettéb kevesen is vannak,³⁵ és keletek sints az Udvaroknál. Így tehát ók tsak magánosságra maradnak és léssznek az Emberi Nemzetnek tanátososivá, melynek szeme előtt világító fáklyákat gyujtanak, és életeket oktattyák. Nagyub kedvének, ditsősségének is tartya egy valóságos [151v] Filozofus egész Nemzetekhez, száz izig való maradékokhoz pennával beszélni, mint egy halandónak, olyannak fülébe sugdosni, ki mihent kedve ellen szól, magátul el rugja. Így, a Filozofusnak se kel a Ministerség, az Uralkodó hatalomnak sem igen a Filozofus; honnan következik, hogy a fejedelmi székek körül nem³⁶ tenyészik. Legyen! ha oly nagyra fel emelheti is a Minister fejét a sokaság előtt, de a Kabinétban tsak hason tsusz. E pedig oly dolog, mely a Filozofusok orrába kedvetlen szagot ereszt.

Az írók, mindenfelé firkáltak, tzintzogtak, magasztalván, **hirelvén Augustusnak tetteit, de ez onnan let hogy Mecénás lévén óltalmok, fő vezérek, sok kegyelmet, adományt hintet reájok Uránál fogva. Ennek Augustus más tekintetbül is engedet, mert a feleségével volt a féle sze-**

³³ helyet <volt az> léssen ³⁴ oly [Beszúrás] ³⁵ vannak <e Világban>, és ³⁶ nem <tenyésznek> tenyészik

relem nyűgbe, melyre Mecenás meg is hűlt tőlle néha.³⁷ [152r] Me-
tzenásnak tünni kellett; és sorsát minden böltességével sem jobbithatta.
Soha sem élt e Világon férfi olyan, ki kedves feleségét, ha egyszer sze-
retőknek atta oda magát, azoktul el huzhatta volna többé. Had járjon
Elizeum, akar pokol, vagy más: el igazodik bennek.

Azomban, min nem uralkodik a pénz adomány? Mindent meg tud-
nak az emberek vágyódásaikkal egyeztetni. Augustus, Mecenásnak fe-
leségével barátságbul élt, és baráttjának fejét érette kegyelemmel ter-
helte meg, mellyet amaz káromkodva viselt. Ez, mérgét keservét nyel-
desvén alá magába, amazt ezzel bünteti hogy a leg keserüb igasságokat
szórja szemei közzé. Nem baj! gondollya Augustus. Nem tör vesztem-
re. Az orozva való gyilkosságra, párt ütésre, restek a Filozofusok. Egy
Római Tsászárnak tsekélységek közt fel függedni nem lehet. Igy forog
a gyönyörűség a nagyok közt.

VÉGE.³⁸

³⁷ [A lap alsó szélén törlés, itt jelezte Bessenyei először a következő lapon lévő fejezetvéget]

³⁸ VÉGE. [Bessenyei ritkán jelzi így a szakaszok végét]

[152v] II SZAKASZ¹

Augustusnak házi sorsa, halála

Nyomozzuk hát Augustusnak boldogságát a ditsősségnek fényes Egei közt, hatalmának székin: Lássuk miben állapotod meg,² és reá, honnan mosolyog? Tellyes hatalom, kints, áldozó tisztelet, hízkelkedés veszi körül éppen majd az imádásig, mellyek közt a győtrelem, szívére bé³ tsusz. Határ nélkül való hatalmának karjai között halandó sorsa életét⁴ meg lábóhatatlan fájdalmakba sijjesztette. Julia, a leánya, magát szemérembül, erköltsbül, emberségbül ki vetkeztetvén, életét, oly nyilván való⁵ paráználkodásokkal fertéztette, mellyek minden magát áruba vetet galád kurvaságot felül halattak. A leánya is,⁶ példáját pontban, és nyomban követte. Augustus,⁷ fájdalmatul ara kényszerítettet hogy bosszuságában keservében leányát, onokáját, a tanátsnak fel adgya, fel atta és⁸ számki vettek.⁹ Leg [153r] kedveseb tárgyai, két el fogadot gyermeke, Kaius, és¹⁰ Julius, benne virágzo reménységét rosz erköltsökkel, meg hervasztották. Attyok, tanító Mesterek kívánt lenni, hogy gyönyörüségét benne tanálhassa a hatalom únalmának, és az Uralkodás bosszuságának szövevényei közt, de távolý tölle mind ketten sirjokba hullottak.

Tibérius, Juliával kapot szerentséjének fertelmességét Rómában¹¹ már tovább nem nézhetvén, keserves királyi boldogságával el bujdosot, és magát a Ródus szigetébe rejtette.¹² Ot való szomorú számki vet-

¹ <MÁSODIK SZAKASZ.> II [Javítás a törlés fölött. Tévedésből a SZAKASZ szót is törli Bessenyei] ² <nyugodot> állapotod meg meg [Javítás a törlés fölött. A következő sorban lévő kötőszót elfelejtette törölni a szövegben] ³ bé<ts mász> tsusz. ⁴ életét [Beszúrás] ⁵ való <fert> paráználkodásokkal ⁶ is [Beszúrás] ⁷ Augustus, <ara kényszerítettet hog> fájdalmatul ⁸ <mely által> fel atta és [Javítás a törlés fölött] ⁹ vettek. <Reménységének> Leg ¹⁰ és [Beszúrás] ¹¹ Rómában [A kezdő nagybetű kicsiből javítva] ¹² rejtette. <el.>

tetésében mormolt hét esztendeig. Augustus szélyyel néz széke körül, hol az ember sokaságnak tengerében mindenüt pusztát kietlen lakást és szomoru magánosságot lát. Sorsának mostohasága, mellőle, gyönyörűségének minden tárgyait el ragatta. Nem marat egyéb a tellyes hatalomnak bosszus unalmánál, mely mihent mindennel bir, terhére változik. Oda van az Embernek kedve [153v] mihent vágyódásának nints többé mire törekedni; Augustus mindent meg szerzet magának azért, hogy semmije se legyen: az az, hogy örömet többé ne lásson. Birjad bár e széles világot de, ha házi gyönyörűsegeidtül meg fosztatol oda vagy¹³ pompás életeddel. És¹⁴ olyanná lettél mint a¹⁵ haldokló páva tollának szépsége alatt. Kéntenittetik ő is,¹⁶ szívének gyötrelmes fohászzkodásai közt, a kegyetlen Tibériust maga után Tronusára választani kit halálba utált. Már most belső utállattyának keserves tárgyát kel néki¹⁷ mosolygások közt, édesgetni. Mind ketten gyűlölik egymást: és¹⁸ mind ketten tudgyák, mely fenéjeket a sokaság előtt titkolván magokat, vélle¹⁹ tsak rejtekben marattyák. Egyik sem kíván a másikának jót szívében még is egymás kezébül kel szerentséjeket²⁰ ajándékul ki venni, melynek mindenik sirva örül. Hogy hát? A Tsászári széken is ilyen a boldogság? Ugy é, jobban [154r] bóldogit a böltesség igasság mint a hatalom?

Azomban Augustusnak tsömört okozo vigságai közt, méltóságának Egei szomoru dörgéshez fognak.²¹ Cinna, Pompeusnak onoka fia özsze esküvést forral élete ellen, mely veszedelem titkon tuttára lesz. Kérés támad benne, mit tselekedgyen. Ha öldököl, a haza fiakat töb töb rémülésbe hozza. Ezeket el veszti; ujjabbak dühödnek meg ellene²² nagyub tűzzel, és²³ el tökélléssel: lehetetlen lesz életének az orozva maróktul meg maradni. Augustus retteg, reszket, kéttségeskedik, hánykódik. Bosszulni nem mér; engedni fél. Végre, a bosszu állásnak kívánságát szívében meg fojtván, magát meg kegyelmezésre tökélli el. Cinnát elibe parantsollya: Tzélyyát előtte fel fedezi: dorgálásaival hatalmának büntető Menyköveit elibe szórja, és utóljára halál helyet, Conzúlnak nevezi ki, mely tselekedetnél fogva személye iránt hivségét meg nyeri.

Már, Augustusnak ezen tettét [154v] szükségnek szorulásnak, bár minek tulajdonittsuk is, de nemességétül, érdemétül meg nem foszt-

¹³ <... > vagy [Javítás a törlés fölött] ¹⁴ És [Beszúrás] ¹⁵ a [Beszúrás] ¹⁶ ő is [Beszúrás]
¹⁷ <kényszerítettetik... > kel néki ¹⁸ és [Beszúrás] ¹⁹ vélle [Beszúrás] ²⁰ szerentséjeket
 <ki> ajándékul ²¹ <kezdenek> fognak [Javítás a törlés fölött] ²² ellene [Beszúrás] ²³ és
 [Beszúrás]

hattyuk. A tsupa kegyetlen tellyes hatalom lévén kezében az ilyen dolgra örökre tehetetlen, hanem igasságát kedvét abban tanállya hogy ölyön, mint²⁴ ezen tul látni fogod. Augustusnak ezen tselekedete száz bűnét is nézhető színre festi, és az emberi szivekben sok ravasságát el törli. Cinna is azomban bár mint gondolkozot hazájának sorsárul, de Augustusnak meg ölésével már most, nem igaz hazafit, hanem tsak dühös bolondot mutatot vólna magában, ki Nemzetét uj vér tengerbe sijaszi. Lehetetlen lett már ekkor Rómában a Dictator nélkül való szabadság. A rendkívül való szabadságnak végin mindég rabságot látsz.

Mivel az erőszakkal készült hatalmat bérbe fogadot katonaság tartya fen kiknek bóldogságok fizetések, és szállások, hazájok, Augustus [155r] kéntelen vólt katonáit gazdagon fizetni. Egy pretorianus katonának esztendei sólgya fel ment három ezer ötszáz frantzia livrára. Ily temérdek költséget nehéz vólt rablásbul meg tenni, mert szüntelen tartó fizetéssé vált. Azt rendeli tehát Augustus, hogy a Nép vétessen adó alá: adgyon portiót, és fizesse azon fegyveres embereket, kiknek szolgáltyok és²⁵ erejek által, a járom, nyakokon maradjon.²⁶ De ha a romai Nép állandóul, katona és gazda lenni nem tudot, job egy részének szántani vetni: a másiknak hadat vinni, mint egymásnak vérét ontani, azért, hogy a szegénye még is mindég szegény legyen, és a gazdag gazdagon maradjon. A szabadság ugy is erköltstelen, nevetlen, és ostoba sokaságra nem tartozik, mivel élni vélle nem tud.*

[155v] Ez idő tájban it, az³¹ akkori Pannoniában, Dalmatziában támadás let, melyet a Tsászárnak vezéri le tsendesitettek. Háborujoknak idején a pártos népek elől valamely Baton nevezetű vezért el fogtak, ki Romába³² vitetvén Augustustól meg kérdetik, hogy mi okon tennék a párt ütést? Azért, felel Baton, hogy gyámolító birák helyet ragadozó farkasokat küldetek hozzánk, hogy bennünket, meg egyenek. A nagy bi-

* [Jegyzet]²⁷ Jegyezd meg hogy ezen tul az esztendők nem Romának²⁸ kezdetitül fogva vétetnek mivel a Kristus születik; hanem a keresztyénségnek²⁹ eredete állattya őket sorjára. A római³⁰ idő eddig teszen 753, esztendőket.

²⁴ mint <a többeknél> ezen ²⁵ és [Beszúrás] ²⁶ <[en tartatik]> maradjon [Javítás a törlés fölött] ²⁷ [A Jegyzet a 155r lap alján, vonallal elválasztva a többi szövegtől] ²⁸ Romának [A kezdőbetű kisbetűből javítás] ²⁹ keresztyénségnek <...> eredete [Egy betű törlése] ³⁰ római [A kezdőbetű javítás, nem lehet biztosan eldönteni, kisbetűből nagyra, vagy fordítva] ³¹ az [Beszúrás] ³² Romába [A kezdőbetű javítás]

rodalomban ilyen az igasság, melynek hatáirra a király szeme ki nem terjedhet.³³

Azomban a Germanusok újra fel zendülvén a Tsászárral hadban vannak.³⁴ Győzedelmeskednek a római seregeken. Három Légiot semmivé tesznek. Varus, a fő vezér szerentsétlenségét látván, gyalázattya, vagy Augustustul való félelme miat kétségsbe esik: magát meg öli. Ezen esetnél fogva mondgyák hogy a Tsászár, szívében a gyermeki ijjedésig le verettetve, elméjében el tévedve verte volna falba a fejét ily szókkal kiabálván: *Varus, állasd elő el veszet seregeimet. Vagy Legioimat ad vissza.*

[156r] Ezen tselekedet oly tsekélységet és nevettséges eszetlenséget mutat mely nem fejedelmet de közönséges³⁵ embert is meg alacsonyítana.

Minek utánna Augustus el oszlot szédüléseitül meg szabadult Tiberiust küldi Varusnak hejére hogy gyalázattját kárát ha lehetne hozná betsülletre, és nyereségre.³⁶ Tiberius ezt³⁷ szerentsésen meg teszi kit haza jövetelivel Augustus maga mellé a Tsászári székre helyheztet. Ez alat nyoltz Legioval Germannikus őrzötte a Rajna partyát, hogy az el-lenség azon által mozdulást ne tehessen.

Ezek történtek a Kristus születése után 9^{dik} esztendőben mint egy. Már Augustus, fejére tsoportozot³⁸ esztendei alat lankadni, hanyatlani kezdet. Erköltsei közzül gyengeségei magokat mind inkább inkább fel at-ták. A tanáts felet való szabad rendeléseket nagyob erőben kaptsolta magához. A rágalmazó irások, és szabad itéletű [156v] el hánt levelek ellen kemény büntetéseket rendelt, ha írói ki kerestetnek. Törvénynyé tette hogy különös, vagy magános tanáttsának végezése ugyan azon erőben vétessen, mintha az ország tanáttsa által let volna meg. Minden embert tulajdon szájával nevezet ki a hivatalokra fére vetvén az eddig gyakorlot szabad választást.

A férfiu, és asszonyi nem közt való szabad élet, fajtalanság, szem-telen bujaság már szenyvedhetetlenné lévén magát a botránkozást is sokkal felül halatta. Tsászár, tanáts mind³⁹ bosszuságra fakadnak ki. Szoroz büntetésekre terjeszkednek a nételenség ellen mellyek nevezet-

³³ A nagy... terjedhet. [Az egész mondat beszúrás] ³⁴ <voltak> vannak. [Javítás a törlés fölött] ³⁵ közönséges <...> embert ³⁶ nyereségre. <vissza> ³⁷ <ezt> azt [Javítás a törlés fölött] ³⁸ tsoportozot <eszde> esztendei ³⁹ mind [Beszúrás]

tek Papia-Poppéa törvényeknek, mivel a Conzulokat⁴⁰ így hívták kiké-
 alat készült, és maguk is nételenek voltak.⁴¹ A nételen emberek annyira
 meg szorultak, hogy akár mely atyafi ágrul testáltak nekik jószágot,
 örökséget büntetésül a kamara számára foglaltatott el, és hozzá nem
 [157r] juthattak. A két akkori Conzul Papius és Poppeus kéntelenek
 voltak magok a büntetést magok ellen törvénybe venni, ha többé már⁴²
 meg nem házasodnának. De mind e mellet is a romlásra rohant er-
 költsök ellen keveset lehetet⁴³ el követni. A szerelmes bujaság: a testi
 gyönyörűségben tenyésző bűn, oly különös pokol a társaságban mellyet
 a szívnek szomju vágyódása, és a természetnek kergető ösztöne mindég
 Elizeumra változtat. Mihent egy városban asszonyok, férfiak ezere-
 ként tolódnak rakásra, hol szüntelen egymás közt ögyelegnek; házi dol-
 gaikat tselédek nyakára hánnyák: jövedelmeknek nagysága miatt szük-
 ségtül nem szorongattatnak; és⁴⁴ testek nem fárad; Lehetetlen köztök
 a házasságnak és szűz életnek tisztán maradni. Valamennyi népes város
 van e világon⁴⁵ annak két fél lakossit, űződő szerelem borította el min-
 denüt. Mentül keveseb az Ember csoport; [157v] mentül töb fárattság,
 szükség gond közöt forog; házassági élete annál tisztáb. A gazdagság
 heverést szül; a heverésben bujaság⁴⁶ terem. A hol pedig sok ember⁴⁷
 hever rakáson, hamar egymáshoz nyul. Mit tsinállyunk a természet ösz-
 tőneivel? Mennyire nem tátyják ki ellenek a pokolnak torkát? Mennyit
 nem ígérnek örök jutalomul?⁴⁸ De az emberi vágyódás sokszor a poklot
 is fel gázollya, 's Elizeumot meg veti, tsak kedvének tehessen eleget.

A töb fene szokások közt Róma, ezzel is élt hogy piatzi bajnok vívák-
 sok öklödöző, birkozó küszködések legyenek, mellyek komédia képében
 vétessenek. E rut játékra a Római fő emberek, kavallérok, sőt fő asszo-
 nyok is magokat reá atták. Mitsoda dámák? kik ki állanak⁴⁹ a bajnok
 piatzon magokat küszködések közt komediásokká tenni? Mi ez? [158r]
 Dámáknak, a szegény községnek néző sokasága előtt huzalkodások, vo-
 nakodások által magokat, verekedve pofoszkodva alatsónyságra vetni;
 uttza seprőknek, kotsisoknak vágyakodván ditséretekre? Ezen akko-

⁴⁰ Conzul<t>okat [Javítás a törlés fölött] ⁴¹ nételenek voltak [Az utolsó két betű mindkét
 szóban beszúrás] ⁴² már [Beszúrás] ⁴³ lehetet <...> el ⁴⁴ és [Beszúrás] ⁴⁵ világon
 <hol> annak ⁴⁶ bujaság<ot> terem. ⁴⁷ ember [Beszúrás a lap jobb, illetve bal szélén]
⁴⁸ jutalomul? <ellenben...> De ⁴⁹ állanak <a főveny> a

ri idejekben ki hirelt római erköltsök a mai Európának szokásai⁵⁰ közt vad állatokat mutatnának, hihető inkább; mint tanult embereket, és⁵¹ Uri asszonyokat. Szemérmetség nélkül, tudod hogy a férfi is keveset ér; az asszony pedig ha szemérem nélkül való, nemének gyalázattya, és a természetnek motska.

Augustus a gyalázatos, és bódult szokás ellen kemény tilalmat adott ki erős parantsolattal, hogy a fő embereknek asszonyoknak piatzon bajnok vivással nézők előtt küszködni szabad ne legyen; de a római vad erkölts és annak fenésege szokásai által e törvényeken erőt vévén, kéntelen let a Császár rendelését e tekintetben vissza vonni, oly lármát tet okos rendelése a bolondok közt.

[158v] Végre, Augustusnak napjai, az időnek repülő semmisége közt, el enyészések⁵² által gyűlvén öszve⁵³, fejére ülepettek, melyet sirjába⁵⁴ nyomtak alá a földre. Szomoru idő pont? Kintsét, hatalmát, győzedelmét, ditsősségét, kedvét öszve törve, romolva,⁵⁵ koporsója fenekén láttya, mellyeknek közép hizakjok a Tsászár testének rothadásra ki szabot hejét mutattya. Méltóság, hatalom, gazdagság; semmi sem segít. Nints mihez ragaszkodni, menni kel. Az el mult esztendőknék semmisége huz: nem lehet dologgal ellene állani, sem kéréssel, sem adománnyal, mert valósága léte, nem tanáztatik még is⁵⁶ meg öl.

Hetven esztendején tul⁵⁷ negyven négy esztendeig tartot Uralkodása után a Keresztyénség idejének tizen negyedik esztendejében életét el hagyta. Halálában némely szavaival ugy mutattya mintha a következő életéről keveset tartana. [159r] A világi dolgokat is emberi komédiáknak veszi. Ugy lehet itélni hogy Mecenásnál fogva ő is Epicureus vólt. Mikor halálát⁵⁸ utolsó lehelletéhez érzette közeledni; a körülötte lévőkhöz következő képpen szól: *Hát — nem jól jádzottam magamat? Vége a komédiának, tapsoljatok.* Hogy érted ezen szavait olvasó? Én így veszem hogy tselekedeteire nézve⁵⁹ magában, semmi meg határozot jószág, erkölts, értelem nem vólt hanem jó, rossz miveit, idő alkalmatosság szerint vitte véghez; örökké a maga személyes hasznára,

⁵⁰ sokásai ⁵¹ és <szemérmes> Uri ⁵² el enyészések ⁵³ <tsoportra> öszve [Javítás a törlés fölött] ⁵⁴ sirjá<felé>ba [Javítás a törlés fölött] ⁵⁵ romolva, <... mind> koporsója ⁵⁶ <mely,> még is [Javítás a törlés fölött] ⁵⁷ tul <maga> negyven ⁵⁸ halálát <már> utolsó ⁵⁹ nézve [Beszúrás]

akár gyönyörűségére mely szerint magában ő⁶⁰ semmi sem lévén magán kívül élt tsak⁶¹ környül állásai közt, szüntelen tartó tettetésben. Maga meg valya hogy tsak komédiázot, és semmiben valóságot nem tartot. Hogy a virtus is tsak ugy valami, ha nyeresége van; de a le verettetésben⁶² gyötrő álom, és kébzelt semmiség.

[159v] Mind ezekre így szólhatsz: lássa ő hogy vette lelkében az emberi dolgokat. Mint tanult, és okos Uralkodó, Romának⁶³ álmodot Isteneit⁶⁴ valóságnak nem vehette. Plutónak országa, az Elizeum mind Poeták meséje lévén kéntelen vólt⁶⁵ ot meg állapodni, hogy az Ember tsak testi világában valami. Azt akarod hát tudni, hogy mi lehetet Augustus ugy mint ember, és földi Uralkodó? **Jó vólt. Erköltseire nézve, magának magában komédiája, de a Népek tsendesség, nyugodalom, békesség, és⁶⁶ bódogság vala.**⁶⁷ Alig láttak a rómaiak a Tsászári széken, az Augustusénál szeb komédiát, sem hosszabbat. Tettetéssel, akár valósággal élt, ne gondoly véllé, ha népét szerentsésítette. Inkáb kívánnád hogy a király tettetésbül tegye országát boldoggá, mint erköltsi valóságbul, meg határozot értelemmel pusztítsa el.⁶⁸ **A mezei munkát fel emelte, bővséget, békességet [160r] szerzet. A belső háborut⁶⁹ meg fojtotta: az igasságot ki szolgáltatatta** mely dolgokat ha magában nevetve tselekedet is, de tsak ugyan szivének minden jóságát tőlle meg tagadni azért lehetetlen, mert egész világ példája mutattya, hogy a vérrel, születéssel kegyetlen ember, soha tettetésbül jót nem mútat. Ebben áll hát Augustusnak érdeme, hogy az Isteneknek más világi jutalmakrul semmit se tartván, még is erő, tehetség vólt benne, magát a jóra tettetni mely szerint belől semmit se tartván, kívül jónak tettzet. Az ugyan igaz, hogy a rómaiak nállánál job urat nem érdemlettek. És el mondhatom, hogy Romának Augustusra nagyob szüksége vólt, mint Augustusnak Romára. A következés majd meg mútatya.

⁶⁰ ő [Beszúrás] ⁶¹ <a> tsak [Javítás a törlés fölött] ⁶² verettetésben <tsak> gyötrő ⁶³ Romának [A kezdő nagybetű kicsiből javítva] ⁶⁴ Isteneit [A kezdő nagybetű kicsiből javítva] ⁶⁵ vólt <tsak> ot ⁶⁶ és [Beszúrás] ⁶⁷ vala [Beszúrás] ⁶⁸ el [Beszúrás] ⁶⁹ hábrut

[160v] III SZAKASZ¹

14. A Kristus születésétől fogva

Augustusnak halála, Tiberiust ülteti hejére. Által veszi hatalmát, de érdemeivel nem bír. Ez már tettetéssel, sem valósággal nem kíván kegyelmességet igasságot mutatni. Erköltseit úgy gyakorlotta hogy Róma meg ne szűnhessen Augustust szívében siratni, és Tiberiusnak hízelkedvén, Uralkodásának ideje után fohászokdni. **Némellyek, azért választotta Augustus mondották, a kegyetlent, hogy bűnében az ő jósága annál szembe tűnőb legyen: hogy had ismerjék meg Tiberiusban Augustust halála után ha életében ismérni nem akarták. Nem lehet fel tenni hogy Augustus hazájának gyötrelmében kívánt volna az elők közt, halálában hivalkodni. Senkinek sem kel az értelmét gonosságra tsafarni, mig annak jó magyarázattya lehet. Igyekezet Augustus érdemeseket maga helyet választani, de a halál, kezei közzül mind ki ragatta.**

Tiberius, erköltseit oly magával való [161r] ellenkezésbe tartotta, melynél fogva úgy tettzet, mintha két meg különböztetet embert viselne, egyben. Egy felől, nagy okosságot, elmét, tapasztalást mutatot; más felől pokol béli lelket fedezet fel vérében, olyat mely magát gyanúval, hitetlenséggel, kegyetlenséggel táplálta. Már Tiberius, ha tettetet tsak azért tseleketta hogy vér szopo kívánságának szolgállyon palástul. Hogy maga gyilkosságokat követvén el, bűnének undokságát másokra vethesse. Augustus Agrippinának egy fiát életében el fogatta, de végre erköltsi veszettségének világos jeleit tapasztalván benne; számki vetésbe küldötte. Bizonyságul szolgál ara, hogy Augustus maga után kegyetlen Uralkodót hagyni nem kívánt, tsak azért, hogy az élők közt, hazájának pusztulásában szerezen magának olyan ditsősséget, melyrül sirjában

¹ <HARMADIK SZAKASZ> III SZAKASZ [Törlés a javítás felett. A javítás beszúrás az évszám és a fejezet címe elé, így a kéziratban az utóbbiakkal egy sorba kerül.]

semmit se tudna. Sőt nagyub áldásban marad vala neve, ha választása az ország bődöségére ütöt vólna ki. Tiberius az ifiu Agrippát tartot.² Rendelést teszen, és parantsollya hogy meg öllýék; a midón pedig halálát meg érti, panaszra fakad a gyilkosok ellen, fenyegetvén őket [161v] hogy gonosz életeket halálos büntetés alá zárja. Azomban a dolog el múlt. Ki nézheted ezen tselekedetbül hogy Tiberiusnak tetetése tsak gonosságának vólt fedező leple, melynek jukatsos szövésén által, a magát alá rejtet pusztító ördögöt minden Ember meg látta. A kegyetlen, mind bolond módra tselekszik, és egy felől gyalázatosan, más részrül nevettségesen tettet. Hallatik már Rómában az a titkos fegyver zörgés, mely a kegyelem, és óltalom eszköznek képében fog az ártatlanok testébül mint hóhér szerszám, vér patakokat árasztani.

Tiberius, e fel szentelt fene vad, és méltóságos haramia, mérgét édesítvén panaszra fakad ki, hogy ő egyedül az Uralkodásnak terhével nem bír, mely szerint többed magával kötelességének inkább meg felelhetne, mivel már ugy is ötven öt esztendő s vólt. Ne felejtsd el, hogy akkor várkít így mikor már az ifiu Agrippát meg ölette attól vet félelmében hogy Augustus választásánál fogva mellé ne tegyék.

[162r] A tanáts, ezen tsömörbe ejtó hipokritaságát látni nem akarván, kéri, hogy az országlás terhét, méltóztasson maga viselni. Végre enged a tanáts kérésének oly ki fogással, hogy mihent öregsége, segedelmet kíván, tölle meg ne vonnyák. A tanáts önnön viseletinek modolásával magát oly együgyü lábra állatta, mely szerint Tiberius abban meg nyugodjon hogy ostoba tettetését, és bolondságát bizonyosan nem láttyák. Azomban némellyek a sunda tselekedetet meg győzhetetlen utállattal nézvén bosszus keservekben³ kedvetlen szókat ejtettek, de vólt is részek osztán a bosszu állásnak tsapásaiban. Még is a Tsászári rangot, e nevezetektül: Ur parantsoló, sat meg akarta fosztani, állítván hogy ő tsak önnön szolgáinak, rabjainak ura, de hazájának nem. *Katonáimnak vezérek: a polgároknak fő birája vagyok, ugy mond.*

Most kezd már szokásba vétetni, hogy a Római kegyetlen Uralkodók pálya futásokban, mind kegyelmes tselekedetek közt indullyanak el.

[162v] Tiberius, a tanátsnak minden lehető méltóságát, tekintetít, erejét hatalmát vissza láttatik adni. Tanáttsával kíván élni minden

² tartot. <Titkon> Rendelést [A mondatkezdő R kisbetűből javítás] ³ keservekben <némely> kedvetlen

esetben, vissza botsátván⁴ Népének a hivatalokra való szabad választást, melynek belső kerekeit azomban maga forgatta. A tartományoknak adóin könnyítet, e lévén meg határozot értelmének szokot mondása: *hogy a jó pásztor nem nyuzza juhait, hanem tsak nyirja.* A mondás, egy kevésbé sántít, mert a jó pásztornak, ha rá éhezik, juhát mind annyszor nyuzni szabad, 's lehet, azon⁵ kívül,⁶ hogy kegyetlennek, igazságtalannak tartasson, de a király, Ember juhait, soha se nyuzhattya⁷, hogy vagyonában meg egye. Többet mond ot, hol **igy szól, a midőn némely harapó irásokat vetnek el ellene: *A szabad Nemzetnél, a gondolatnak, beszédnek is szabadnak kel lenni.*** Ennél fogva a rajta tet kapásokat szenyvedni láttatot, de [163r] szívében mérgét forralta.

Vólt még Tiberiusnak⁸ félelme, mert a Nemes érdemű Germannikus győzedelmes igaz vezérsége által, fejét ditsősséggel fedezte. Azért színeli magát oly kegyelmesre, igazra, engedelmesre, hogy alatonyságát amannak érdemei, szeki alá ne ejsék. Két, katona zendülés eset ezen kívül, Pannoniában, és Német országon; az elsőt Druzus Tiberius fia tsendesítette le, a másikat Germannicus, ki ha akarta vólna ez esetben a Tsászárt szekirül le vetheti vala, mivel hadi serege érdeméhez, jóságához, vitészségéhez annyira hozzá⁹ vólt ragadva, hogy érte minden nemű veszedelemre, szentség törésre magát el tökéllette. De az ember-séges és Nemes vérű Germannikus inkább kereste ditsősségét kötelességének meg állásában, mint a győzedelemben, és hit szegésben. Mind azon által még is Tiberius benne meg nem nyughatot. Szüntelen való győzedelmei a Németek ellen; híre, neve, személyének szeretettel való tisztelete [163v] a koros Tsászárbán irigységet gerjesztettek, melyből következet hogy inkább kívánta a birodalomnak bódogulását, bátorságát szerentsére ki tenni;¹⁰ mint Germannikust, győzedelmei közt, ditsősségének Teatrumán¹¹ továb nézni, és meg szenyvedni.

Germannikusnak, Róma, el érkezésével a leg felségeseb győzedelmi pompát készítette, melynek fején mint a birodalomnak védelmező anygala, és erköltsi szentség ditsőttetet. Ez által Tiberiusnak magába

⁴ <adván> botsátván [Javítás a törlés fölött] ⁵ <azon> azon [Javítás a törlés fölött] ⁶ kívül, <...> hogy [Kétszeres javítás, a sorban és fölötte is, mindkettő olvashatatlanul törölve] ⁷ nyuzhattya <tsak azért>, hogy ⁸ Tiberiusnak [Az utolsó szótag beszúrás] ⁹ hozzá <h> vólt ¹⁰ tenni <meg vetni>; mint ¹¹ Teatrumán <...> továb

rejtet ördögös irigysége mindég töb töb méreggel forván fel szivérül, Germannikust nem nézhette, ki érdemével ragyogot a Tsászári székben, mellyet Tiberius tsak dög testével, és bűnével büszhitet. El küldi Asiába az ot való zenebonáknak le tsendesítésére. Itt is győzedelmeskedik: minden szivet meg veszen; Népek, országok attyának neveztetik. [164r] De Tiberius az alat egy Isten és Lélek nélkül élő veszet erköltsűvér szopo, kegyetlen embert, Pizót küldi Syriában igazgató fejedelemnek. Ez az alatta való Népnek testébül utolsó verejtékét is ki tsafarta, ütöt vétet, huzot vont: kegyetlenkedet; panasszal töltvén bé az országot. Germannikusnak ellene tet rendeléseit meg veti, igyekszik mérgesíteni; ki végre embertelenségét, meg átalkodot eszetlenségét nem tűrhethvén, ötöt Pizót helyébül ki veti. De Pizonnal lévén, ez alkalmatossággal méreggel étetik meg, mely miat Antiokiában hirtelen halállal mulik el. Utolsó orái közt kérte barátait hogy erőszakos halálát a gonosztévón meg bosszulni igyekezzenek.

Pizon vádoltatik. Gonossága ellen tanuk állatnak elő. Róma gyanakszik, hogy Germannikusnak halálát Pizó által Tiberius módolta. Pizón, magát mentetegeti, de a Tsászár titkos parantsolattyaait fel fedezni nem meri. [164v] Tiberius ugy akarja hogy tsak Pizó tanáltasson gonosznak. Ki¹² bátorcodik magát a törvény előtt királyának bűnével menteni ha még szabadulni kíván? Tsak ezt látod hogy ha felső hatalomtól nem let vólna Pizónak istápja, sugdosó védelme, soha Germannikus ellen oly minden józan értelem, és emberség nélkül való vakmerőségre engedetlenségre ki nem botsátkozok vala fakadni.¹³ Az alatsony Tiberius, bűnének eszköze iránt semmi védelmet nem mutat. És be veszi Pizó, hogy ezen esetet a Tsászár, az ő halálával kívánnyia örökös titokká tenni. Tutta, hogy ha a Tsászár ügye mellé nem áll, halálra íteltetik. Levelet ir Tiberiusnak, melyben gyermekeit kegyelmére bizza, és más napra kelvén, hólton találják.

Tiberius el rejtet, és fellegbe takart kegyetlenségének¹⁴ menykövei már hol it, hol ot, villámlásokban lövöldöztek ki, [165r] mellyek jelentették, hogy ködös¹⁵ világosságoknak, dörgései is, majd el érkeznek.

¹² Ki <meri> bátorcodik ¹³ fakadni [Beszúrás] ¹⁴ kegyetlenségének <...> [Javítás a törlés alatt, a sor elején; a javítás miatt a következő sor kicsit lejjebb kezdve] ¹⁵ <...> ködös [Javítás a törlés fölött]

Augustus a Római népnek summát testált¹⁶ melyet meg nem fizettek még mind eddig is. A midőn egy halottat a temetőbe vinnének valamely játékos elméjű fiu közzelítvén hozzá, a sokaság közöt így szól: Mond meg Augustusnak halot, hogy a testamentoma nem tellyesítettik. Ez tréfa; elme béli játék. Mit tehetet rólla, ha Tiberius igasságtalan volt? Azt kellet volna tselekedni hogy a testamentom, tellyesittessen. De a Tiberiusnak bolond kegyetlensége, az embert elibe hozattya, a testamentom szerint ötet illetet részit néki ki fizetteti, azzal meg öleti, ezt szólván¹⁷ felette: *Eregy, mond meg Augustusnak hogy tellyesitem a testamentomát.*

Ezen tul a Tsászári méltóság ellen való szentség törés, majd nem minden szóra, tetre ki terjesztetik. Az árulás, titkos vádnak mestersége lábra áll; és az alacsony lelkeknél élet modjává változik. Az emberség, haza fiaság, [165v] igazság, jóság,¹⁸ szeléd erköltsi méltóság bujdosókká¹⁹ lesznek. Soha²⁰ emberséges hazafi árulással sorsát javítani nem kívánnya. Ez a hivatal, minden időben mindenüt, tsak az Emberi Nemzetnek ganéjja közt gyakoroltatot, és tenyészet. A titkos áruló, örökké erköltsi rü, dög, és genyetséges fekély volt, ha ministeri rangban élt is, e²¹ világon.²²

Tudod, hogy Romában a meg halálozot Tsászárokat Istenségre emelték, mely dolgot én ugy veszek szokás szerint, mint nállunk a szentek tételét. Azoknak tiszteletek volt. Két kavallér el árultatik a leg nevettségeseb okoknál fogya hogy Augustusnak tisztelete ellen szentség törésbe estek. Üldözik őket; perelnek ellene. Szorittatnak, és romlásokhoz közzelitenek. Tiberius meg tudgya, és mivel a bűn ötet nem illette, de nevettséges is volt, a pert el törli, ezt mondván. *Az Istenek sérelmét, a magok bosszu állására [166r] kel hagyni.* Ezt értvén rajta hihető hogy az Istenek magok tudgyák mi által sértetnek meg; azomban ha büntetni kívánnak emberektül ara segedelmet nem kérhetnek. It pedig most, ez esetben tsak Augustusnak nevettséges Istenségérül van a szó. Tiberius ezen tul jóságot; gonosságot, kegyetlenséget, igasságot; józan, és ré-

¹⁶ testált <halálával> melyet ¹⁷ <mondván> szólván [Javítás a törlés fölött] ¹⁸ <igasság> jóság [Javítás a törlés fölött] ¹⁹ bojdosó<vá>kká [Javítás a törlés fölött] ²⁰ Soha <árulással> emberséges ²¹e [Beszúrás] ²²világon <...>. [Az utolsó szótág beszúrás ill. javítás]

szeg értelmet, erköltseinek változásai közt azokkal egyezve, ellenkezve, annyira öszve kever, zúr és zavar, hogy magát általok tsudává teszi.

Akkor is vetékkettek felette, és meg most is kérdés alat van, ha Germannikusnak halála erőszakos vólt é vagy természet szerint való: ha Tiberius készítette é, vagy nem. Ki tudgya? De a gyanúságra minden környül állás fontos okokat szolgáltat. Tiberius üzen a tanátsnak, hogy nagy tüzzel való indulattyát nem hagyhattya hejbe, mellyel a vádolt személyt szorittyák. Azomban a királyi udvarokban valósággal meg tudni valamit [166v] nem kevés mesterségben áll. Ez olyan világ, hol az elméket szüntelen jádzottattyák. A kisebb sorsu polgárok mindég szomju vágyódással vannak az iránt hogy a nagy embereknek titkos és nyilvánvaló eseteket minden felé ki tanulhassák, és susogással egymás közt itélhessék. A nagyok ezt tudgyák, és ezeket valahol lehet, hazug hirkkel jádzottattyák. Azomban, az udvari tselédek is száz egymással ellenkező részekre lévén hajolva, az udvari hirket oly ógyvelgő fellegek közzé zárják, hová kevés elme helyhez tethet oly világosságot melynél fogva mindent tisztán láthasson. Ezt szerentséjének reménysége, amazt félelme, hazuttattya. Itt irigység, harag, amot szerelem dolgoznak. Ki tanállya fel köztök a hirelt dolgoknak valóságát, ha azoknak kutfejébe az az²³, az Uralkodó elmejébe és²⁴ szivébe bé nem lát?

[167r] Germannikusnak halála az egész Római birodalomnak lakosít gyászba öltöztette. E' szeretetre, tiszteletre érdemes ifiu, mint a Nép bóldogságának meg testesült élő reménysége, el mulásával, minden szivet keserves utánna való fohászzkodásokra fakasztot ki. E' közönséges siralomban, le verettetésben Tiberius örvendet szivében tsak egyedül, ki már, Germannikust, ki terjedéssel²⁵ fel emelkedet érdemeire és a Világnak kívánságára nézve kéntelenitetet maga után az Uralkodó székre maradékának el fogadni. Kinnyában tselekette; és retteget magában, ne hogy a Népnék vágyódása amannak Uralkodását az ő eleve való erőszakos vesztével sijjettesse. Nintsen a gonosznak nagyub felelme, kedvetlensége, mintha érdemet lát hozzá közzeliteni.

Valaki az emberek romlására szivében mérget forral, azokra mind inkább inkább haragszik. Érzi testében, és tudgya magáarul, hogy gyötrelmének okát minden élet utállya, mely szerint annak vesztét is kívánnya.

²³ az az [Beszúrás] ²⁴ és [Beszúrás] ²⁵ terjedés<ben>sel [Javítás a törlés fölött]

Tiberius, önnön kegyetlenségét ismérvén magában bizonyosan ki nézte hogy utáltatik, melynél fogva az orozva [167v] maró fegyvertül retteget. Azért gyűlölte az embereket, hogy nem akart vélek jól tenni. Azért büntette őket hogy kegyetlenségéért, miért nem szeretik; mintha hatalmában volna az embernek, hogy a gonoszt, jónak vegye; és a savanyut édesnek érezze. Eléggé hizelkedet néki a tanáts hogy iránta való hivsége iránt bizodalommal legyen; de hijában eset. Nintsen oly hason mászó hizelkedés mely a kegyetlen Uralkodót arul el hitethesse, hogy Népe szívében nem utállja. Hogy hihetnéd el arul, hogy szeret, a kivel gonoszul tselekszel.

Tiberiusnak öldöklő erköltse által, szomoru tekintetire rajzolt mord kegyetlensége, az emberek²⁶ szine elől magát rejtegetni kívánván, magánossága után fohászkodik.²⁷ Beszédének okai láttatnak lenni. Akarattját előre semmiben fel nem fedezte. Mindég a mások szívében kereskedet eléb hogy ki nézhesse, tsapásait mere tegye. **Tekintetinek két szint; szavának [168r] orákulumi értelmet adot.** Ezek szerint, mentül inkább gyűlölte az embereket annál inkább tutta ő is, hogy gyűlöltetik általok.

A római fő Emberek halgatásra magánosságra rejteztették el magokat. Minden lakosban²⁸ öregbedet a félelem és rettegés. Azt várták, hogy a szívében pöfögő Vezuviusnak tüze, mikor omlik ki Rómára hogy annak fő karba helyeztetet gyermekeit vérekbe fojtsa. Minden lélek retteget az árulástul. A leg következés nélkül valób szó, tréfa beszéd, tselekedet is korona ellen való szentség törésre fordittatot. Így let Rómának egy része áruló, az az Judás; a más része pedig áldozat. Az első, a hazának sepreje, a második, szine. E' szerint fordult az országnak ganéjja annak artzulattyára, hogy fejedelmi tekintetinek méltósága, önnön magábul ki hánt sundaságával fertéztessen meg.

²⁶ emberek [Az utolsó szótag beszúrás] ²⁷ fohászkod<ot>ik. [Átjavítás] ²⁸ <szivben> lakosban [Javítás a törlés fölött]

Sokáig fogod még Romának keservét Látni Uralkodoiban is, mig az ellene meg busult természet, a világnak fel dulásáért magát rajta meg bosszulja, és² ellene vet mérgét, szívéből ki fujja. Hányszor kel majd ortza pirulásba esnünk a miat egyedül hogy emberi teremtések lévén, fene vadakhoz, oktalan állatokhoz hasonlitunk. Tiberius vad kegyetlenségének, és bolond bűnének laistroma álmétkodásba ejt, hogy ilyen állat, annyi érdemes halandók közt Uralkodásra, mitsoda vak szerentse, és részeg történetek által mehetet.³ Lásd, az árulásnak módgyát példákban, és nevezetekben. **Egy magát nyugalomba tet Pretort halálos bűntetés alá kívántak huzni mint Tsászár ellen való szentség töröt, tsak ez okon, hogy az⁴ árnyék székre menvén [169r] midőn magát meg töröltöte, gyűrűét ujjából ki nem huzta, melyre a Tsászár képe volt metszve. Más Római fő ember, a Tsászár fiának Druzusnak, ditséretire valamit irván, mulattsága közben mások közt fel olvasta, mely tselekedete szentség törésnek vétetet, és mint a leg utállatosab gonosztévő, miatta, megölettetet**

E két példárul ki nézheted⁵ Romának fő emberei mitsoda állapotban lehettek, kiknek életek jobbára oda szolgált eszközül hogy a hóhérok kötelességét tartsák gyakorlásban. Róma oda jutot hogy szabadulását belső háboruban, közönséges vér ontásban ohajtsa; nem látván e siralmas uton kívül más módok által⁶ menekedést. **A Golusok e várakozásnak, és⁷ keserves reménységnek idején pártot ütnek: a Romaiak**

¹ <NEGYEDIK SZAKASZ> IV SZAKASZ [Javítás a törlés felett. A fejezetnek nincs címe, csak évszámot találunk a szakasz jelzése alatt] ² és <öldökölve; ...> ellene ³ mehetet. [Az utolsó szótag beszúrás] ⁴ az [Beszúrás] ⁵ nézhetet ⁶ által <szab> menekedést. ⁷ és [Beszúrás a lap jobb szélén]

örülnek. De a kegyetlen Tiberius rajtok győzedelmeskedvén, minden reménység füstöt vét.

Azomban, a miben lehetet, az Uralkodó [169v] hatalmat használni kívánván⁸ egy és más pusztító szokásoknak el törlésére kéri Tiberiust, mellyek a Romaiak, egy felől éltek, más felől veszekettek. Az asztali költség, rémitő nagyságra emelkedet fel. Tanálatot oly nemű hal, melyből három, négy fontot ezerekkel fizettek. A jó szakáts végzetlen summával fizettetet. Ha valamely főző, különös nyalánkságot tudot készíteni, eledelének árát meg határozni is alig tutták. Vetélkedésbe jöttek a Római tehetős házak egy mással: ki ki vagyonához képeest, hogy melyik pusztithatta magát nagyub hirrel nével a többi felet. Az ebédelésben, nem a jól lakás vétetet tzelul, hanem a drágaság. A vólt első ember, ki három négy tál ételt ezerekig tudot drágaságában fel vinni. Nintsen furtsáb eset, mint mikor embereket látz egymás közt azon vetélkedni, hogy melyik lehet a többinél nagyob bolond. A ki leg nagyub mértékben [170r] pusztithatta magát leg ditsereteseb okos vólt.

Tiberiusnak esedeznek, hogy Romában e pusztító örjülést orvosollya meg; kemény büntetéssel élvén ellene. De a Tsászárnak nem a forgot elméjében hogy a Rómaiak mit esznek, hanem hogy szolgálnak, és sorsokrul miképpen gondolkoznak. Egy kegyetlen Uralkodónak sem vólt⁹ meg határozot értelme soha, hogy Népe gazdagsággal birjon, és széke körül kintsel meg rakot nagy házak familiák legyenek. A gazdagság bátorságot, kevélységet szül; e pedig a rabi szolgálatnak mind kettő, halálos ellensége. A szegénység porba hajlik, reménykedik. Had pusztulyanak mond Tiberius magában, annál inkább kegyelemre szorulnak. Valahol még törvényes szabadság tanálatik, ot, egy szabad Uralkodó sem szereti a gazdag, és¹⁰ fejedelmi házakat, ha¹¹ nem kegyetlen is.

Tiberius az asztali költségek ellen rendelést, és tilalmat nem teszen. Tatzitus okul [170v] veti, hogy nem kívánta a Tsászár az oly parantsolatokat sokasítani mellyeknek tellyesítésére hatalmában elég erőt nem tanált. De én ezen okot Tiberiusnak a maga szájából halván sem hittem vólna el. Ha büntetést rendelt vólna ellene, mennyi okos ember segithetet vólna magán a parantsolatnál fogva, kik a nélkül, kéntelenek vóltak a bolondokkal egy uton futni hogy ne rágalmaztassanak, ne gya-

⁸ kívánván <a Nép> egy ⁹ vólt <... > meg ¹⁰ és [Beszúrás] ¹¹ ha <külömben> nem

lázttassanak. A szokás kényszerít. Soha a Biganónál asszonyoknak utálatosab¹² és bolondab öltözetek nem vólt, még is fel kel venni azoknak is, kik utallyák, hogy ki ne nevetessenek, és a többi közt mint tsufok ne legyenek. Ki bátorkodna ezer bolondal¹³ lakozva, köztök, egyedül okos lenni? Hát mikor egész ország asszonyának vész el az esze valamben hogy téritsed te egyedül vissza okosságára példáddal? Nem hallod, hogy mindenik a közönséges bolondsággal menti magát [171r] melynek mond, akarattya ellen van alája vettetve. Romában is így vóltak a közönséges eszetlenségnek törvényzeivel, mellyek szokás által erősebbek a törvéynél. Miért nem parantsolt Tiberius? Meg kel a jóra lépést tenni. Használ harmadára: 's az is elég ha töb nem lehet.

Az ugyan igaz hogy a véghetetlen jövedelem töbnyire birtokossaibul bolondot üz: hogy semmi féle bűn ellen nem oly lehetetlen az Uralkodó hatalom, mint a gazdagok bujálkodása, és pompája ellen. De miért hát olvasó rokon? Azért hogy a maga mutatásra való vágyódás nagy bennünk; az ellene¹⁴ fel vet büntetésnek pedig mértékletesnek kel lenni. Ki büntethetne azért halállal, vagy minden jószágodnak el foglalásával ha egy ebéden a magadébul tiz ezer forintot meg eszel? De ted korona ellen való szentség töréssé a tzifra készületet, drága ebédet: ves halált¹⁵ nyakába; lássuk osztán, ki bujálkodik. Nem lehet, 's fen van ugy é?

[171v] Az életnek modgyát semmi féle erő hatalom maga alá nem zárhattya: kinek kinek okosságára marad a maga házánál. Ha el pusztul, visellye önnön bolondságának érdemlet büntetését. Soha se bolondul meg egy egész országnak népe oly közönségesen hogy magát főről főre, mind pusztítani kívánnya. Ha ez veszt, nyér amaz; Péter szegényedik, Pál gazdagodik: had őgyelegjenek: Mit gondol vélle az Uralkodó, ki ebédjét, sem vatsoráját¹⁶ nem féltheti, hogy vélek éhen marad?

De melyik lenne hasznosab? hogy a nagy jövedelmeket ládákra zárják; vagy a mint bé vették, ki adgyák? Had költsenek, tsak pusztulásokkal ne legyen, mivel ez, bolondságra tartozik, és veszedelmet szül. Azomban valahol királyság van; a királyi szék körül sereglő fő Rend közt durva szin, rongy, szeny nem lehet. Minden királyi széknek fényleni kel a Nép előtt akár hogy Filozofályon, Ura. Ki viszi véghez, hogy

¹² utálatosab [Az utolsó szótag beszúrás] ¹³ bolondal <...> lakozva [Egy betű törlése]

¹⁴ ellene <v> fel ¹⁵ halált <a> nyakába ¹⁶ vatsoráját<, pusztulásoktul> nem

kereseti, okossága, fösvénysége által senki se gazdagodjon, és eszetlenségénél fogva [172r] más, ne szegényedjen? Már ha meg gazdagotál, mitsoda törvény akadályoztassa hogy vagyonoddal ne hivalkodgy, és kintседet a szegényeknek ne mutogasd hogy sorsodat irigyelvén, rajtad tsudálkozzanak? Továbbá, nem lehet a törvénynek, sem Uralkodónak minden szabad akaratot ugy maga alá zárni mely szerint töllem a se függjön, hogy mit egyem és hány forintos posztóba öltözzem? Inkáb pusztítsák magokat a korhelyek, mint az emberi Nemzet, ilyen gyermeki rabság alá essen. E' tekintetben oktatni kel az embereket tsak, mert más eszközökkel nem élhetz. Had legyen közönséges hatalom, törvény és uralkodás, de had maradjon meg az ember is Embernek, alatta.

Ez idő táján a Római tanács előtt egy különös dolog fordul elő, melyről meg határozást kellett tenni. **Görög országban igen sok oly menedék helyek állittattak fel a vallásnak szentségénél fogva, hol minden gonosztévő védelmet tanált, és büntetlen maradt.** Ezen helyek nevezettek a Világban azilumoknak. [172v] Már a vallás, a pogányoknál is,¹⁷ Istenek ismértetinek vétetet. Az Isten ismereti igazságnak ismérteti, mert hamis isteneket ismérni senki se kívánt. Sorján következik tehát hogy az igazság, az Isteni hatalomnak büntető eszköze; mert valamikor sérted, annak kut fejét is meg kel bántanod. A vallás e szerint olyan Istenséget ismértetet meg az emberrel, mely a gonosságot, bünt, kárhoztattya, bünteti. Hogy esik hát Olvasó! hogy az Istenségnek nevébe; annak vallásbéli ismérteti által vesznek minden féle rémitő gonosságot óltalom, és szabadulás alá? Az óltárnak szentségét Isten nevében tesszik a leg fertelmeseb bűnöknek óltalom bástyájává. Vagy ezt veted, hogy az Isteni igazság ezen a világon nem büntet. Nem tudom a Görögök Istenei hogy gondolkoztak; de az Izrael Istenét jobban értem, kirül olvassuk hogy Moses által igen sok világi büntetést, és jutalmat szerzet. De ha a bűnnek büntetése nem vólna [173r] e Világon: ha minden hatalmas gonosság erőszak tételét, az ártatlanokon szabadsággal, büntetlen követhetné el, gondolod é, hogy azon óltároknak drágaságai bátorságba maradhatnának, mellyek a gonosz tévőknek menedék helyül szolgálnak? Igy, az Isten ismereti, a társaságnak meg maradása, az igazságnak védelme, és végre, a bűnnek büntetése, egy fúndamentom oszlopon állanak. Egyiket sem veheted ki hogy a többi magára ne ro-

¹⁷ is, <az> Istenek

hannyon, és az emberi Nemzetet zürzavarba ne hozza. Hogy esik hát hogy az Istenségnek büntető igazságánál fogva menekedik a gonosztévő büntetésétül? Büntessenek a törvények, feleled. Mi, tsak azokat szabadditnyuk kik hozzánk bé futhatnak. De tudod é, hogy a mi nagyban¹⁸ hiba, kitsinyben is az? Ha hiba lenne a gonosz tévőknek nagy számát nem büntetni, egy gonosznak meg nem büntetése is, az. Mely dolog annál különöseb, hogy Isten nevében esik, ki a gonoszt utállja, 's bünteti. Már most it, [173v] ha a dolog oly nagy tekintetü, és következesekre ki terjedet méltóságú nem vólna, alkalmatosságom lenne az Olvasót tréfával is mulattatni az azilúmok közt;¹⁹ de²⁰ ez uttal meg kegyelmezek nékik. Érd meg azokkal, a mellyeket monddtam.

A római tanáts ezen Görög országi azilomoknak káros vóltát sok ideig hánta vetette, de a dolog tsak ot ütöt ki, hogy azokat el törölni félelmes, mivel a Népnék dühöt eszetlensége párt ütésbe esne, melynél fogva az Uralkodás kéntelen lenne, ellenek vér ontásra ki kelni. Nem állították oly nagy veszteségnek őket bóldogtalan vakságokban meg hagyni, mint ostobaságokat attól fegyverrel óltalmazni. De tsak ugyan a mennyire lehetet, az azilumok szabadságát körül nyirték.

Tibérius az alatt Romábul ki ment, és Kampaniában lakozot. Édes annyának halálos betegsége miat Rómába jöt vissza. Ez esetben jegyzik meg, hogy a²¹ [174r] tanáts béli emberek előtte a leg hason tsuszób, és leg alacsonyab hizelkedésekre fakattak ki, melynek gyalázattya a kegyetlen Tiberiust magát is ellenek, utállatra fakasztotta ki. Ezen tseledetet a tanátsban²² minden iró majdnem alávalóságnak gyalázatnak, rabi léleknek veszi. Lássuk!

Helyeseb let vólna Tiberiუსnak önnön hatalmát, kegyetlenségét utálni, mint a hizelkedést mely ezen méltóságos bűnöknek vólt következesé. Mikor az Uralkodó magát oly lábra állattya, hogy ha rosz humorának göze velejét meg lepi, unalmának széllyel ütéséért is akárkinek fejét el üthesse; a körme közt nyögő állatoknak nyügös dolog szavokat hizelkedésre nem fordítani, mert²³ menedék hely ezen kívül már nem tanálta-

¹⁸ <kitsinyben> nagyban [Javítás a törlés fölött] ¹⁹ közt; <de mivel azok ugy is kegyelemnek helyei,> de ²⁰ de [Beszúrás a sor elején] ²¹ a <tanáts> [174r] tanáts [Órszó törlése] ²² tanátsban <béli uraknak> [Az utolsó szótag betoldás, a törlés ill. a szó fölött] ²³ < mivel> mert [Javítás a törlés fölött]

tik. Tiberius ki jövén közölök így szól magában *O! ti rabságnak szerezői!* De ki tette őket rabokká, szolgálkává? Nem örömeoseb vennék ha szabadságot engedne nékik, hogy a hizelkedésre szükségek ne legyen? Miért nem szóllot, Tiberius inkább így. *O! kegyetlenség!* be semmivé teszed a derék embereket, [174v] meg fosztván őket az emberiségnek minden erköltsi méltóságátul. El hiszem hogy előtte hizelkettek, mert fejek felet volt a pallos, de fohászokottak othon.

Tiberius a Népnek hizelkedését utálva az árulkodást az alat, mind nagyob nagyub veszedelemmé tette. Ha ezüst kést, kanalat tsináltatot valaki oly dologbul, mellyen ez előt Tsászár kép állot metzve, halálos bűnnel vádoltatot, noha az ilyeneket Tiberius el vetette. A gyermeknek édes attya ellen titkos árulást tenni szabad volt. Egy fiu többek közt attyát fel adgya. Ezt vasra verik: banattyátul, keservétül halálig le vettette elő ál, és láttya hogy gyermeke mely bátor és vidám tekintettel beszél ellene²⁴ a birák előt. Számki vettetet, noha némellyek halálra ítelték, tudván hogy Tiberius haragszik rá. Így vették meg pénzen a gyermeket szüléi ellen, mely természetet borzasztó, és Mennyet, Földet rémitő gonosságot Tiberius nem tsak el nem nézet, de jutalmazot is.

[175r] Egy²⁵ tanult római polgár Brutust, Kassiusut dicsérte, kiket valamely irásában a római szabadság utolsó lehelletének nevezet. Tsak ezért, törvény alá vétetik, és halálra íteltetik. Így tet Tiberius azokkal kik néki nem hizelkettek, utálván ellenben amazokat, kik véres haláloktul, hizelkedés által kivántak menekedni. Kremucius Kordus, halálra íteltetvén, eléb egy rövid beszédet teszen, mely meg érdemli, hogy e Világnak emlékezetiben²⁶ örökös tisztelettel vétessen.

„Annyira ártatlan vagyok tselekedeteimben hogy tsak szavaim vádoltatnak; ugy mond. Minden írók tisztelettel emlékeznek Brutus és Kassiusrul. Cesár és Augustus ellen, máig is tanáltatnak köztünk gnyoló levelek. E' nagy emberek azokat, mértékletességek és okosságoknál fogva el túrték; mert a szemre hányás, vagy motskoló irás, ha velle nem gondolnak feledékenységre, semmiségre vettetik; de ha valaki meg mérgesül ellene ot ki tet önnön hibáit láttatik érezni, meg igazitván általa az író. Mindég [175v] szabad volt a hóltakrul világosan irni, 's egyenesen beszélni, annak, kire róllok adomány, sem gyűlölség nem

²⁴ beszél <lene> ellene [Javítás a törlés fölött] ²⁵ Eg ²⁶ emlékezetiben <örökös ragyogásban maradgyon> örökös

marat. Meg fogják őket itélni érdemek szerint a maradékok; és ha halálra ítéltetem²⁷ annál inkább emlékezetben maradnak Brutus, Kassius, 's vélek együt, én is."

Kremutzius Kordus, ezeket mondván magát meg ölte, mivel valaki ítéltetése előtt meg hólt annak jószágát az áruló számára nem foglalták. Különös törvény. A kit el árulsz, ha oda viheted ellene esküdve, hogy meg öllék, el maradot öröksége, java, tiéd lesz. Mitsoda vagyonos embernek lehetet hát bátorságban élete? Az írást a tanáts meg égettette, mely kevés idő mulva a leg nagyobb dicséretnek közt jelent meg, minden felé olvastatva. Nints a felső hatalomnak haszontalanab erőlködése mint az írók elméjét levelen, betűben égettetni, 's tilalmazni. A mit gyalázni kíván, azt teszi nevezetesebbé, betsesebbé általa; mellyet ugy fogyaszt, hogy sokasodjon.

[176r] Soha eleitül fogva a gondolatokon vak erőszakoskodás azoknak kik véle éltek, gyaláztatnál egyebet nem szerzet; egy felől utálattal, más felől nevettséggel borítván bé életeket személyeket. Mennyi tilalma van a gondolatoknak, de lehet é még is oly tsufos értelem az emberekben mely Isten, természet, vallás, Uralkodás, társaság ellen, világosságra nem jöt. Nem mondom hogy a veszet elmének írásait ne tilalmazzák, tsak alkalmatosságra szóllok, mert a Brutus emlékezete illyen vólt.

Lásd! végre a Tiberiusnak meg tet hízeltedések alat Romának mitsoda elméje vólt. Halálokat rettegvé kellett a tanátsbéli haza fiaknak hízeltedni; már pedig némely ember tsak inkább hazudik egyet kettőt, mint magát meg ölesse. Kéntelen let a Római tanáts²⁸ hogy alatsónyságot mutasson, mert méltóságátul meg fosztatván a kegyetlen hatalom által, alatsónyságra vettetet. De mihent Trajanusok, Antoninusok uralkottak, magát méltóságoson viselni, azonnal tutta.

²⁷ itéltet<t>em ²⁸ tanáts <véle> hogy

Nints e Világon gonosz lélek isméret olyan, sem bűn, mely magát ne ismérje titkon bármely szentséggel mütassa személyét nyilván. Nints igasságtalan és kegyetlen hatalom egy is mely ne érezze szívében hogy mindenektől átkoztatik akár mint hizelkedgyenek szemében. Tiberius a tanátsot, hizelkedéseért meg szóllya, még is fél tőlle. Miért? azért hogy nem hitte. Magát kegyetlennek érezvén inkább hitte hogy utáltatik mint szeretteness. Személyének ditséretit magasztalását nem azért utálta mint ha neki is² jól nem eset vólna, hanem azért hogy maga azokra semmi valóságos érdemet nem tanálván inkább gunyolásnak vette mint igaz áldozatnak. Egy egész ország és Nemzet, nem oly együgyü, és eszetlen tsoport hogy előtte valaki, erköltseit tettetését el fedezhesse, kit mindnyájan látnak. Egy Uralkodó se vólt országánál okosab, sem tanultab soha; hogy ne let vólna birodalma alat senki olyan okos mint ő? A szabadság és kenyér dolgában [177r] vakítás által, egy Nemzeten sem győzedelmeskednek, hanem hatalommal tapasztyák bé szemét, mellyet³ húnnya tart, mert ütik ha ki nyittyta. Így vólt Roma Tiberiussal. Mintha e let vólna⁴ Tronusára⁵ irva: *Láss meg tsak; majd adok!* A ragyával tapaszos képü, dirib darab fekete bőrü, öklödnyi orru, meret szemü sunda embert, ha előtte hizelkedve szépnek, ragyogo kellemetességnek mondod, tsufságul veszi, és mérge, ellened fel forr. Illyen képpen vólt Romával Tiberius fekete lelke, mellyet fejrnek mondottak, de titkon pokolra átkoztak.

¹ V SZAKASZ <ÖTÖDIK SZAKASZ> [Javítás a törlés fölött. Az utólagos javítás miatt a szakasz megjelölés alatt szereplő évszám (26-) a kéziratban a római szám és a SZAKASZ szó közé került] ² is [Beszúrás a lap jobb szélén] ³ mellyet <bé> húnnya ⁴ vólna <...> Tronusára ⁵ Tronus <...> ára [Javítás a törlés fölött]

Mind ezek⁶ mellet⁷ látta azt is,⁸ hogy a szabadság, még⁹ hamvában pislog; hogy tüze el nem alut, mely minden függőkön keresztül is szemébe süt. Ezeket nem szenyvedhetvén Rómából örökre ki bujdosik. Népe közzül: áldozatainak oltáraitul, el távozik é¹⁰ az olyan Uralkodó, ki érzi hogy országa, érdemeiért valójában és szívből szereti? A szeretet magához huz: utállat az, a mi kerget, és el űz.

[177v] Továbbá édes anyjának Liviának fejére halmozot kevély méltóságát nem szenyvedhetette Tiberius, leg inkább azért hogy királyi rangját ennek kellet köszönni mely dolog miat felső hatalmában, hol háládatosságot tartozást ismérni nem szoktak, háládatosságának tárgya mindig előtte forgot, a mi örökké meg aláztatást mutatot¹¹ ő felsége részről. Tudod, mennyire nem szenyvedhetik az emberek jól tévőiket mikor osztán általok fel emelkettek és nálloknál többekké lettek? Nagy lelkű férfiakra tartozik, hogy¹² jól tevőiknek,¹³ distösségek idején is mosolygással köszönnyenek. Hatalomnak, gazdagságnak közepette, a meg hunyázkodás, szomorú dolog. Tsak az Istennek nem szégyenlik az emberek szerentséjeket köszönni, de valaki hatalomra megyen, magán kívül másnak nem hálálja, vagy ha hálálni kéntelen, szégyenli és nyöszörögve teszi.

Végre Tiberius Romát el hagyja melyre tsak egyetlen egy dolog szolgált okul: ez, hogy gonosz vólt, és magát a tiszteletre, mellyel magasztalták¹⁴ [178r] érdemetlennek ismérte. El ment keményen meg tilalmazván mindennek, hogy nyugodalmának meg háborítására senki lako helyébe hozzá járulni ne bátorkodjon. Kapré nevezetű szigetben vette magát, bé töltvén azt bűnének sokaságával, és testi bujaságának fertelmességével. Meg aggot életét asszonyi gyönyörűségekkel kivánta eleveníteni. Nintsen a paráználkodás módjának oly tsömört okozó utállatos fertelmessége mellyet erőltetéssel készült részeg kivánsága, gyakorlásba nem vet. Tehettségébül ki fogyasztot¹⁵ természetit, akkor is kényszerítette bolond vágyodása, mikor már semmit nem kívánt sem tehetet; szintén ugy kegyetlenkedvén ösztönén, mint az¹⁶ embereken.

⁶ <a> ezek [Javítás és beszúrás a törlés fölött] ⁷ mellet <is> látta ⁸ azt is [Beszúrás] ⁹ még [Beszúrás a lap bal szélén] ¹⁰ é [Beszúrás] ¹¹ mutatot <Tsászári> ő ¹² hogy <szorulásban ismért> jól ¹³ tevőiknek, <sorsok> ditsössége<vel>k ¹⁴ magasztalták [178r] <tartotta> érdemetlennek ¹⁵ fogyasztot ¹⁶ az [Beszúrás]

Kevés király tanálkozot olyan a világon, ki mindenhatósággal uralkodván, hatalmát, valamely szolgáljának tettése alá nem zárta. Miért eset? Azért, hogy egynek annyi milliom embernek ügyére napról napra elegendő figyelmetességgel, gondal, rendeléssel, elég tétellel lenni fellyül mullyá magát a lehetetlenséget is. Nem is azért vannak a királyok hogy mindent magok tegyenek, hanem hogy a felső hatalom, és¹⁷ királyi rang felet az emberek, ne veszekedjenek [178v] mely véres zűrzavar miat egész országok pusztúlnak.

Tiberius magát el rejtette, de az Uralkodó hatalmat le nem tette, mely szerint kéntelen vólt a római dolgokra figyelmetességgel lenni, a mire maga elégtelen vólt. Mivel az ördögnek angyal társa, sem az angyalnak ördög barátja nem lehet, Tiberius is, bizodalmára oly veszet erköltsöt választ mint maga. Kegyetlen, eszetlen Uralkodónak soha se láttál bölts és igaz tanátsossát állandóul. Ez az ember Szejanus vólt. Noha a Tsászár szüntelen félt, és gyanuját mindenkire ki terjesztette még is Szejanus, elméjén, határ nélkül való meg hitséggel uralkodot. A maga fiát Druzust lassu méreggel el vesztette, özvegyét osztán magának feleségül kérte; de a mit Tiberius meg nem engedet. Germanikusnak¹⁸ el maradot férfi gyermekeit, és nemes erköltsű annyokat Agrippinát számki vettette egyik fiával,¹⁹ az idősebbel, a másikat bé záratta.²⁰ Valamit ellenek mondot Tiberiusnak a veszet tanátsos kérdés nélkül hitte; honnan a let, hogy Tiberius tellyes hatalmával tsak azt tseleketta a mi Szejanusnak tettzet, 's fel emelkedésére szolgált

[179r] De mivel a józan okosság, tiszta ítélet tétel, és mindenekre ki terjedet látás a gonosz tévőnél hibázik, mert bolondság, vakmerőség nélkül egy sints, Szejánus is, Urának gyengességével, iránta vet bizodalmával mely bűnön fundáltatot, vissza él, hogy bűnnel tet munkáját, bűnnel rontsa el. Már Tiberius Rómában töbnek nállánál nem vétetet. Ugy tisztelték, és jobban rettegték mivel hatalmának ő vólt indító ösztöne, mely szerint sullya oda ütöt, a hova Szejánus mútatot. A tsászári palotás seregnek vólt fő kapitánya, mellyet már pártýára huzot. Mindent el háritván uttyábul,²¹ Tiberius ellen öszve esküvést formál, mert tsak egy tsapás vólt hátra hogy meg ölyle, és hejére álván, uralkod-

¹⁷ és [Beszúrás] ¹⁸ Germanikusnak <három> el ¹⁹ fiával, <a harmadikat bé> az ²⁰ zá-
ratt <y>a. ²¹ uttyábul <... >, Tiberius

gyon. De a Tsászár, valamely titkos levél által mindenrül tudósittatik. Meg rémul, álmélkodik, retteg; azomban semmi változást nem mutat. Nem mér hatalmával nyilván való törésnek menni, ne hogy ő essen alól. Kegyetlensége miat, embereihez nem bizhatot; amot pedig már minden el vala rendelve. Tettet; Szejánust, uj kegyelmekkel, adományokkal [179v] külömbözteti: Konzulnak mongya ki; és hivatalának folytatása véget Romába küldi. Nem sok idő alatt érkezik Makron, a Pretorianusoknak uj kapitánya, ki Szejanusrul parantsolatot hoz. A tanáts meg olvassa, és hogy valami képpen a dolog változásra ne forduljon Szejánust nagy sijnjettsséggel mindjárt meg öleti.²²

Tiberius által támadhatot hihető valamely vakító hír Szejánusnak inkáb való el altatására hogy maga mellé kívánnya fel venni székire. A tanáts béli emberek kettőztetet tisztelettel, imádással mászkáltak lábánál, kik halálát meg tudván hólt testét is a leg nagyub tsufsággal illeték, oly nagy utállattá változot a tisztelet mihent a rettegés és reménység füstöt vetettek. Valaki épithet, ronthat, abban bizonyos lehet hogy soha az emberek közt hizelkedőkben meg nem szükül; a kinek pedig tehetségében [180r] semmi sints, léte, nem tapasztaltatik. Szerentsédnek idején ki ki mosolyog rád, ha meg estél, minden ember hádba mütattya magát előttd; annyira ki tanulta már a Világ, hogy az ember tsak az, a mi a szerentséje. De Szejanusnak halálában támat²³ meg utáltatása onnan let, hogy életébe tsak kegyetlenségétül irtódzva hizelkettek néki; vagy azért, hogy szerentsére emellyen. Szejánusban tehát a gonosság oly szerentsét szült, mely magát, gyalázattal véres halállal koronázta.

Tiberius attól félvén, hogy Szejánusnak veszte kedvére nem fordul, valameddig esetét meg nem érthette, magát el rejtve tartotta: fére bujt, halgatot. Annyira ment a kegyetlenség, hogy az edesanyát is meg öleték ha el vesztet gyermekét siratta. A Tsászár ezental senkihez sem bizva, mindent gyűlölvé, mindentül rettegve, mérgével, kegyetlenségével Rómát, mint özönnel borittyta el. Mint pestis, a halált széllyel ugy szórja. Azoknak kik Szejánusnál fogva gyanuságban voltak, és el fogattattak minden törvényes visgálás nélkül halálokat parantsolta. Min-

²² öleti. <A vólt rólla rendelve hogy halálra ítélte... de semmi törvényes formát, módot fel nem vettek; tsak... láttzot mindjárt, egyszerre meg esvén íteltetése.> Tiberius ²³ <let> támat [Javítás a törlés fölött]

den felé hulottak a fejek, hol a [180v] meg öldöklöt fő embereknek véres testeket halmokba hánták, mellyek közöt az élő természet magától meg borzadva bujdokot; álmélkodván rajta, hogy benne, okossága, igassága ellen, ily rettenetes bűn, és fenesség tanáltatik. E veszedelmet látván akárki, ha szánakozást mutatot, és könyhullatásra fakat ki, magát azonnal halálos bűnbe ejtette. Sejánusnak feleségét, gyermekeit, ártatlan hajadon leányát mind hohér pallosára ítélték, ekképpen gunyolván a természet igasságát, és annak emberségét.

Tiberiusnak a halál nem elég büntetés vólt ha e mellet, kegyetlené, és ki gondolt kinokkal rettenetessé nem tehette. Ha valaki magát előre meg ölte, esetét meg értvén mérgében²⁴ így szóllot: *el szalasztotam*, tsak azért hogy kinoson nem ölettethette. Mind ezeket mivelvén a Tsászárraggot életét szüntelen való parázna bujálkodásban foglalta. A mely utállatosságot, fertelmességet a leg veszeteb elme fel tanálhatot, mind gyakorlásbá vétetet. Végre, minden erejébül ki fogy²⁵, és [181r] meg erőltetet élete, vénségét, nyakára függesztvén utolsó órái felé vontzollya. Kéntelen ara gondolni hogy hejébe kit állasson. Germannikusnak kissebbik fia Káius Kaligula marat életben, ezt kel vala választani huszon négy esztendő korbán, de Tiberius bár mely kegyetlen is, veszedelmes erköltseit, bolond kegyetlenségét ki nézvén, véle fen hagyot

Kaligula a test őrző palotásoknak kapitányával alkura jön, hogy²⁶ ötöt modolhatná a Tsászári székre mennyire kívánna bóldogításába szorgalmatoskodni. Tiberius az alat, az utánna való Tsászárt, ki legyen, vak esetre, szerentsére hatta. De valamely ájulásba eset²⁷ egyszer. Nézték, tapogatták, és úgy vélvén hogy meg hólt, Makron fő kapitány, Kaligulát sijnetséggel fel kiáltattya Római Tsászárnak. Azomban kevés idő mulva Tiberius fel elevenedik: magához jön. Minden embernek halálos rettegés szakadot szívére. Mit tegyenek? it a rettentő veszedelem. De Makron fő kapitány, hogy életével halálátul menekedhessen, mátrátz derék allyakat [181v] hányat reá, halom emberekkel nyomtatván le, és az ot, meg fojtattya. Érdem let halála, ez²⁸, veszet életének!

Álmélkodni kel rajta hogy Róma illyen erköltsoket²⁹ szülhetet, melylyek a Tsászári széken ennek utánna Tiberius felet is tanáltatni fognak.

²⁴ <így> mérgében [Javítás a törlés fölött] ²⁵ fogy<ot>, és ²⁶ hogy <a> ötöt ²⁷ <esik> eset [Javítás a törlés fölött] ²⁸ ez [Beszúrás] ²⁹ erköltsoket <hogyz> szülhetet

De még nagyub álmélkodást okoz, mikor látod hogy római író, tudós tanáltatik ki Tiberiust ditséretekkal koronázza ugy mint Velleus Paterculus, ki ez által pennáját gyalázatossá tette. A ki lelke, tapasztalása ellen egész világ előtt hazudni bátorodik érdemes e³⁰ reá, hogy historiát írjon? Róma mindenestül fogva el fajult. Tsászára Tanáttsa iroja, mind részeg értelmet mútat.

³⁰ e [Beszúrás]

[182r] VI¹SZAKASZ

37.

KALIGULA.

A fajzásnak rendin, hinni kellene, hogy a jó vérű embernek jó gyermeke születik. De eleitül fogva való példák mutatták e Világnak emlékezetiben, hogy a leg méltóságosab erköltsű vitézeknek, a leg alacsonyab, leg nevettségeseb tulajdonságu maradéki lesznek. Kaius Kaligulát attyára, Germannikusra nézve az ország népének buzgó kívánsága, tsászári szekire, tapsolással, öröm kiáltással helyezteti. De a természet, azt tselekszi hogy ugyan azon atyának anyának véribül vadakat, szelédeket, jókat gonoszokat hoz világosságra. Tiberius Germannikusnak idősb gyermekeit el törölte, hogy Tsászári maradékával mellyet kegyetlensége szült, a Rómaiakat sirjából is öldökölhessen.

Kaligula szokások szerint az uj Tirannusoknak Uralkodását ember szeretettel, okossággal, kegyelemmel kezdi. Minden Rómából számkivetet embert haza hiv: az árulás mesterségét el törli: Népet, tanátsot, szabadságába tekintetibe vissza állat; minden féle könyvnek olvasását meg engedi. Valamely öszve esküt pólároknak neveit [182v] agyák fel néki laistromban, mellyet el hajit, így szólván hozzá: *hogy semmit sem tselekedvén olyat, mellyel magát gyűlölségessé tegye, az ellene let öszve esküvésnek vádgyát sem hiszi.* Lehetetlen nemeseb, emberségeseb elmével felelni. Ennyi jósnak, okosságnak tselekedetben való mutatásával, hogy változhatnak az ember veszet állattá, meg nem értheted.

Kaligula olyanná lesz kinek tselekedeteit nehezen irhatom úgy hogy pennámat ujjaim közzül ki ne ejtsem. Irtódzik az értelem: tsömört kap a természet magátul, és a józan okosság ájulásba esik, midőn ez ember fene vadnak baromnak tselekedeteit nézi. Valamennyi fő asszony tanál-

¹ <HATODIK> VI [Javítás a törlés fölött]

tatot Rómában szembetűnő tekintettel, meg fertőztette. Mert ki bátor-
kodot kívánságával ellenkezni. Testvér hugaival vérparázsnaságot űzöt.
Agrippinát édes anyját parantsolattal Augustus leányává teszi. Egy-
szer Jupiternek, másszor Junónak tovább Bakusnak, majd Herkulesnek
hirdeti ki magát, Isteni tiszteletet kívánván személylének. Végre [183r]
a fordul meg fejében, hogy háts lovát tegye Római Konzullá. Mon-
gyák hogy Kaliguláról e rémitő dolgokat Sveton szette össze; de hogy
lehesen oly eseteket hinni, mellyek a bolondságnak határán is kívül
vannak? mellyek örjülést, kegyetlenséget, veszettséget felül haladnak?
Hogy lehetet volna Rómának ily dühös bolondot maga felet szenyvedni
ki tselekedeteivel a lehetetlenséget láttatik magán túl tenni, lehetetlen
dolgokat változtatván lehetőkké?

Ha öletet, így szóllot: *Ugy ted, hogy érezze halálát: adnák Isteneink,
hogy Romának egy feje támadna, mellyet egy tsapással üthetnék el.* Hát
osztán kin uralkodot vólna Rómában. Minek utána örömét öldöklésben
kereste mindent meg ölvén egy tsapással, hol tanálta vólna kedvét?

Kaligula vitézi miveket forgat fejében. Ármádáját össze vevén, ma-
gát elibe állattya. A Rajnához utazik, hol némely seregeit ellenség ké-
pében erdő közzé helyhezteni, osztán reájok üt, el fogja, honnan győ-
zedelmet [183v] kiáltat széllyel. El megyen Nagy Britannia felé a Ten-
gerig: ki állattya seregeit annak partyán: jelt adat az ütközetre, nem
lévén senki a kivel meg ütközzön. Végre katonáinak parantsollya hogy
szedgyenek tsigákat, tsiga hajakat, mellyekkel mint országoktul kapot
gazdag nyereségekkel haza tér Romába, és magának győzedelmi pom-
pát készített

Már, ha ezen eseteket felére hazugságnak veszed is, elég irtódzás-
ra való marad töllök. Tsak ugyan negyven egyben, Uralkodásának ne-
gyedik esztendjében Khérea Tribunus, Kaligulát meg ölte, mely eset
bizonyosságul szolgál ara, hogy uralkodása el szenyvedhetetlen, és veszet
vólt.

Sajnállyák az írók, hogy Tacitusnak historiája közzül az a rész el
veszet, melyben Kaligulának Uralkodását hatta emlékezetben. Ha ő
írná nem lehetne az eseteken kételkedni.

[184r] VII¹SZAKASZ

41.

KLAUDIUS

Minek utánna Kaligula el veszet, a tanáts látván az Uralkodásnak, és egy személyre függesztet tellyes hatalomnak pusztító veszedelmét Romának elébbi szabadságát, és **községe által való uralkodását igyekezet helyre állatni.** De nem a Tsászári rang és² hivatal vólt magában romlás, hanem azon dühös bolondok, és veszet farkasok, kiket székibe ültettek. Lehet! ha ugy ítélt Róma, hogy magában uralkodásra való erköltsöt nehezen³ tanál, hogy igassága is vólt. Szomoru vélekedés oly ditsősséges, és nagy sokaságu Nemzetrül.

De, a katonaságnak Tsászár kellet, kit rend kívül való fizetésre kényszeritettek. Az erőszakos, és határ nélkül lévő hatalmat, fegyver tartya fen, mivel nintsen a természetben, hogy az emberek, nyavalyájokat, magokban, jó kedvekbül visellyék. Már, a katonáknak minden világi javak tsak hólnapi zsólg yokban lévén, hazájoknak szabadságát tekintetbe nem vették. A katona, tsak addig hazafi, mig a magáén verekedik: az az, mig fizetése a magáébul telik, de mihent [184v] fizetésért szolgál és magának öröksége nintsen, hazáját szolgálattyában tanálván előtte, a hazafiuság is nevettséggé válik. Mig valamely Nemzet egyszersmind gazda is katona is, mind addig szabad is; de mihent egyik része szüntelen való fizetéssel szüntelen való katonává változik, nem hazájának, hanem annak lesz szolgálja, ki tartya, fizeti. E' szerint, ha gazdája jó az országhoz, ő is, ha nem; ő sem.

¹ VII <HETEDIK> SZAKASZ [A javítás a törlés előtt] ² és [Beszúrás] ³ <nem> nehezen [Javítás a törlés fölött]

A romai tanáts, szabadságot akar; a katonaság urat, ki az ország vagyonaiból fizesse.⁴ Klaudius Kaligulához vérség lévén, ezt véelve, hogy valakik tsászári vérhez huznak, most elől járóban mind fel áldoztatnak, egy szugba meg bujt. Egy katona rá bökken: rá ismer; tsászárnak kiáltya ki. Többen érkeznek hadi emberek, kik tsak nem üstökénél fogva huzzák fel a tsászári székre. Minden palotásnak fejenként ezereket ígér, 's⁵ székin meg marad. Khérea nevezetű tanáts béli urat, ki a szabadságra vélekedet, meg ölik 's a dolog eképpen meg készül.

[185r] Klaudius reszketve, hebegve, bámulása közben idétlen módra mint eszelős⁶ nevetve maga körül széllyel néz, és el hiszi hogy valósággal tsászár. De ő noha már ötven esztendején felül van, még is gyáva születése miat erköltseire semmi féle férui tulajdonságot nem ölthet. Akadályok közt nyüglődő félelmes maga viseleti, a leg alacsonyab módra el követet tselekedetei, ostobasága, tsak nem minden érzékenység nélkül való hólt eleven véri; hideg esze, össze⁷ fagyot értelme; minden gondolkodástul meg fosztatot vóltát, mint vázat, ugy mútatták. Ezeknél fogva alacsony, nevettséges, és eszetlen uralkodásának modját benne előre ki nézték.

A szokot mód szerint ő is féltében, magátul, akár mások tanátslása által, uralkodását kegyelemmel kezdi. Kaligulának bolond, és kegyetlen rendeléseit el törli. De reá nézve e' tulajdonsága vólt veszedelmes, hogy hólt ostobasága miat valaki mit töltöt fejében el fogatta, 's meg tartotta. Rosz jó tanátsot választás, ítélet tétel nélkül követet, mivel fejében, [185v] mérő serpenyőt, a természet nem tet, melyben fontolhatná, hogy a betsüllet, és igasság mely felől nyomnak. Olyan vólt mint valamely tserép edény, mely a mit belé öntesz azt tartya: legyen viz, bor, méz, méreg, akar vizellet.

Az ilyen Uralkodóval, a nagy erköltsű, tanúlt, érdemes emberek romlanak meg leg inkább, azért, mivel néki esze, érdeme, sem erköltsi méltósága nem lévén, soha vélle a nagy emberek magokat meg nem ismerhetik, mely miat nálla, jutalomra, rangra, sem hitelre nem kaphatnak. A méj emberek, tsekélységét által látván magokat előlle fére huzzák; utállják, és halgatva gyűlölik; honnan következik hogy felséges,

⁴ fizesse. <A zenebonában, zúrzarban, lármában jönnek: mennek, futnak, lótnak.>
Klaudius ⁵'s <a>székin ⁶eszelős <ügy>nevetve ⁷<meg> össze [Javítás a törlés fölött]

ő idétlensége gaz emberek, tsalárdok harátsolásának vettetik prédául. Klaudius vólt egy, az ilyenek közzül, ki okainak igasságát napra teríti ki.

A fel ütöt váznak nevében bestiák, fene vadak kezdik el az Uralkodást, kik a felső birói székeknek minden [186r] igasságát, itéletit, áruba vetik.

A Tsászárné, Messalina, minden közönséges, utállatos latrokra ki terjesztet; minden szemérem betsületbül ki vetkeztetet; és mérséklés nélkül való paráznságával, egész romában bosszuságot, botránkozást okozot. Bűnében napfényen fertőzvéen, fertelmessége mindenek előtt nyilván valóvá tétetet, tsak a gyáva Klaudius nem láttatot tudni. A messzalina fajtalan kivánságának örökké égő tüzét Vesuviusnak mondhatod. Olyan asszony vólt, kit a természet, forro nyavalyájában, gyomorsárjából okádot ki, nemének példa nélkül való gyalázattyára. A kivánságnak rendés uttyán bujaságával el telvén, magát, természet ellen való utállatos paráználkodásokra atta. Erőszakos, gyilkos méreggel éteető, hitető, hazug, tökéletlen, szemtelen, igazság üldöző, ártatlanságot fojtogató Meny Föld ellen pártot ütöt fene bestia vala erköltsi tulajdonságaival. Messalina még is egyedül, ki Klaudiusnak akarattyán minden mások felet uralkodik.

[186v] Latraival, fel szabaditot rabokkal, az az alatsony emberekkel veszi környül az Uralkodó széket, kik ara sem vóltak elégségesek hogy tündöklő bűnöket tegyenek, és tekintetes gonoszokká lehessenek. **Pal-las, Narcius** nevezetüek allottak az alatsony módra tökéletlen seregnek fején, melynek a pokol béli dühösség Messalina vólt vezérlő asszonya. Ezek, a váz Klaudiusnak nevében bóldogságot bóldogtalanságot osztotak, a kinek akartak.

Ha Messalina valami emberséges embert meg kívánt ki vélle fertelmeskedni nem akart mint pártost⁸, a Tsászárnak fel atta 's meg ölette. Igy bánt Szilánussal.⁹

Allapodgyunk meg it egy kevésbé, és gondolkozzunk ezen, hogy egy Tsászárné az uralkodó szék körül, mitsoda móddal fertelmeskedhetik ily szabadon? Nézd meg most a királyi udvarokban való rend tartást. Hijába kábulna meg a Fejedelem, mert soha felesége [187r] bár mint el

⁸ <párt ütöt> pártost [Javítás a törlés fölött] ⁹ Szilánussal <az Ipával>.

vetemedne is, ily sundaságnak el követésére utat magának nem tsinálhatna. Mitsoda embereket, erköltsöket szült Róma? Igaz az, hogy ha Rómát érdemében tsudállod; bűnében is tsudálhatod a bálványá váló változásig. És, ha hatalmával a Világnak felibe ment, bizony, bűnével is.

A tanás ezen Uralkodásnak is¹⁰ veszedelmét¹¹ ki nézvén, valamely szerentsés párt ütés után fohászokodot szívében. Nehéz el hinni, hogy azoknak, kik a távoly lévő tartományokban pártot ütöttek romában ne let vólna a rugójok. **Dalmatiában Kamilius fő vezér pártot üt, és magát népe által Tsászárrá kiáltattya ki. De seregeitül el hagyattatik, és egy katonája által meg öletik. A támadásnak ösztöneit Rómába¹² tapogatni, keresni kezdik. Az akkori Konzul Pétus bűnösnek tanáltatik. Már el vesztében is bizonyos lévén magát kel néki meg ölni, hogy leg aláb a gyalázattul, kintul menekedgyen. Felesége, Aria nevezetü nogattya hogy magát életétül fossza meg; de Pétus haboz. Aria félelmét látván magába kardot ereszt, mellyet testébül [187v] vérével gőzölögve huz ki, és férjének ad által ily szavak mellet. Nézd Pétus; semmi fájdalmat nem tsinál.¹³ El veszi tölle, és magát által üti.**

Ezeknek utánna az eszetlen és gyáva Tsászár verekedésekkel való győzedelmekre, háborura tökélli el magát, hogy nevettsége alávalóságával Cezárnak nyomdokait kövessé. **Ara törekedet hogy nagy Britániát hódoltassa meg. Minek? ha lehetet vólna is? A monarkióának felettéb való ki terjedése, veszedelmet szül önnön magának, szintén ugy, mint a Respublika. Róma, szabadságát, Monarkióáját emiat vesztette el. Az Uralkodás erejének meg határozot pontya van magában, mint az emberi tehetségnek mellyen tul magát, sem terhét nem birja, és ha terheli vállát, le rogyik. Az eszetlen Klaudius két tselédet se tud igazgatni még is töb országot kíván, mint¹⁴ az egész római birodalom vólt, melybül uralkodásának bolondsága, tsufot üzöt.**

A katonák, Klaudiusnak tzéllját meg [188r] értvén fel zendülnek, és kiabálások közt mongyák hogy a Világ szélire verekedni nem mennek. Tsendesíteni kel őket; de ki legyen oly nagy hitelben, tekintetben előtők. Nártzis, mint udvari fő tanátsos méltóságra emelkedet, meg gazdagodot, Klaudius kegyelmével élő személy, áll ki, hogy a fel lázat hadi

¹⁰ is [Beszúrás] ¹¹ veszedelmét <is> ki ¹² Rómába [Tévesztés] ¹³ tsinál. <El> El [Tölli-ba] ¹⁴ mint <alatta> az

népet engedelemre hozza vissza. De a katonák tudván hogy rabbul let méltóság, tekintetbe nem veszik. Klaudiusnak minden reá mázolt hatalma, kegyelme sem menthette meg személyét a köz népnek utálatyátul. Az ilyen uj szüteményü, tökéletlenségen hizot udvari emberek előtt tsak azok tsusznak hason,¹⁵ kik nálla szerentséjeket keresik, vagy tölle¹⁶ életeket féltik; de a község, szemébe köp. A Romaiaknál szokás volt hogy Saturnusnak innepei alat, a rabokat tisztességbe, szabadságba tartásák. Ere emlékeztvén a katonaság, a mindenható méltóságos Ministert maga elől ily tsufolással kergeti el: *a Saturnalis Ünnepekre; a Saturnalisokra? Oda tarts magad.* A Minister el szalat.

[188v] Jegyezd meg, hogy ha valamely Uralkodó szembe tűnő érdemen kívül, valamely alatsony tselédgyét fel emeli, soha tsak annál fogva személyére, valóságos tiszteletet nem huzhat. A vitézi érdemeket akár kiben meg ismerik, 's tisztelik, mert szembe tűnnek, mellyeknél fogva köz emberbül is lehet fejedelem. De mikor valaki tsak a királynak titkos kegyelme által emelkedik magasságra, alatsony születésébül és a porbul; a miat hogy¹⁷ szerentséjének eszközeit nem láttyák benne, hazugság által szerzet érdemet tesznek fel, és nem tekintik, sőt annál inkább utállyák mentül fellyeb lép, azt vélvén, hogy elő menetele a Nép rovására megyen, mellyet árul, és santzol. Ennél fogva utasították Nartzis Ministert a rabok ünnepére, mely gyalázattyát, és nevetéssel tet tsufoltatását, minden hatóságnak közepette is, síró nyöszörgések közt kellet¹⁸ néki el nyelni.

Plautius fő vezérnek beszédére a nép [189r] el tsendesedik, ki véllék nagy Britanniába el megyen;¹⁹ győzedelmeskedik, és²⁰ foglal. Ezt Klaudius meg értvén gyávaságát, idétlenségét eszetlenségét, tsászári rangját magával²¹ vontzolva, Britanniába utazik, hogy nevetségés személlye a győzedelemnek részesévé lehessen. Egy néhány napot mulat, holmi tartalékokat meg veszen, vagy fő vezére veszi meg neki: ezzel haza jön, kébzelt győzedelmeitül elméjében fel fúvódva. Ezentúl az ország belső állapottyát, törvényes állását veszi magának tárgyul. A betünkhöz

¹⁵ haszon [Betűtévesztés] ¹⁶ tölle [Beszúrás] ¹⁷ hogy <... > szerentséjének ¹⁸ kellet <n> néki ¹⁹ megyen; <és> győzedelmeskedik ²⁰ és [Beszúrás] ²¹ magával <eléb eléb> vontzolva,

teszen még négyet²², mely nevettség életében tartot 's halálában vélle együt koporsójába szállot

Ez idő tájban romának az a belső nyavalyája is vólt hogy a Permesterek /Prokátorok/ nem tsak a perekben dolgoztak, hanem akárki, valaki pennájokat motsokra, gyalázásra kivánta, vélle, szolgáltak, mely úndok élelemnek gonosz módján minden emberséges embert öszve motskol-tak pénzért, ha más tekintetben tisztelték is. Már, mivel nints jó ember oly, kinek egy vagy más időben irigye, ellensége, haragossa [189v] ne tanáltasson, egy emberséges embernek betsüllete se lehetet bátorságban. Annyival inkább, mivel az embereknek titkos gonossága abban szokta kedvét tanálni ha olyan halandóra lát piszkot ragasztani, kinek betsüllete, hire neve, a többi felet ismértetik. A semmiségében fetrengő vetélkedő indulat meg nem háborittya, mivel az irigység, nálla, tárgyát semmiben fel nem tanálhattya. De, valakinek gazdagsága, hire, betsüllete van, soha az ellene ki repitet nyilaknak szurásit el nem kerüli.

Ezen vétkes és gyalázatos kenyer keresést Konzul Silius nagyon úzóbe vette, tiltotta. Utállatos dolognak mondotta rágalmazásbul, betsület rontásbul, és²³ az emberek közt való gyűlölségnek szaporításábul, élni, gazdagodni. De a Per Mesterek²⁴ feleltek, hogy ők pennával dolgozván más élelmek keresését, mig irnak, nem követhetik. A tudománt, ékesen szóllást, tisztességes és nemes élet módjának vették. Igaz az, ha bűnre, gyalázatra nem fordittyák. A [190r] fegyver óltalom, de mikor gyilkosságot követnek el vélle, átok, és veszedelem. Minden jó dolog rosszá válik, ha gonoszra fordittyák.

Megént uj eset aggya magát elő melyben a római erköltsökön álmélkodhatol. Hol a betsülettel, tudománnyal, ésszel, tisztességgel élő Prokátorok²⁵ oda jutnak, hogy ha fizetz, akár melyiknek, akár mely emberséges embert hóltra gyaláz, motskoz²⁶ minden más ok nélkül, tsak azért hogy meg fizettek neki. Ugy vélem, hogy ot is tsak a prokátorság sepreje motskolt pénzért, de a szine soha sem. A jóság, betsületes erkölts, e Világnak minden részén, minden időben ugyan az a forma magában, 's hasonló magához. Ha most mondanád egy emberséges Prokátornak, vagy tsak finfinistának is, hogy tsinállyon kend motskos levelet, nyilván

²² nyégyet [Tévesztés] ²³ és [Beszúrás] ²⁴ Mesterek<, ellen álván> feleltek ²⁵ Prokátorok <ot> oda ²⁶ motskoz <pennával> minden

való pasquilust amaz emberre, meg fizetek érte, a borbélyhoz utasítana, hogy ér vágással ély.

Klaudius együgyűségébül közönséges kegyelemre kívánván ki terjeszkedni, a Római tanátsnak minden módon meg vetet²⁷ [190v] ellent állására is az el foglalt nemzeteknek, római polgárságot, szabadságot, tiszteletet, nevet enged; honnan következet, hogy egész Világ római lakossá, az az Romává²⁸ változván Róma²⁹ füstöt vetet, és többé különös magában sehol se tanálatot mely eset pusztulását nagy részben okozta. Ha különös magadra kívánsz valami lenni, 's maradni, különös személyedet, nevedet, erköltsödet, fajodat, nyelvedet, öltözetedet, erődöt meg tartsad, mert mihent ezek nélkül az emberi Nemzet nagy tengerébe sijjetz, külön néked, sem tekintet, szerentse, név, sem ditsősség nem jut. Minden ember ember, mint látod, de a mellet külön nevének, ismeretes tulajdonságainak külső belső tehetségeinek, vagyonának, formájának, erköltsének, eszének tsak meg kel a maga részire lenni, hogy személyes külön valóságnak tartathasson. Mihent minyájan tsak ily nevezettel élnénk egymás iránt: hogy — [191r] *Ember Uram*, soha se tudná ezen tul senki, kirül van szó. A nevezet pedig helyes, mert mind emberek vagyunk. Öszve bomlana a Világnak elméje, ha minden kérdésre; kié? ki tsinálta?, tsak ezt felelnék; *Ember, Emberé*. A Nemzetek állapottya szinte így van. Mihent minden Nemzetnek erköltsét, szokását gyakorolja: nyelvét beszéli, öltözetit viseli, törvényeit tartya, sat. magában lenni meg szűnik, és Emberi Nemzetté válván, semmivé lesz, mint a Romaiak.

Még is a nagy nevű Boszuét, vagy Boszvét a romaiak kegyelmességét, okosságát ez esetben magasztallya, hogy birodalmakat egy familiává tették, melynél fogva minden Nemzet; 's annak polgára³⁰ Romához, mint anya városához vólt³¹ ragadva; kárát hasznát, ditsősségét, esetét önnön magáé gyalánt vévén ki ki, különösön is, egész fekvésben is.

Első tekintettel úgy láttzik,³² hogy helyes³³, ha az ember, [191v] a do-log mellet tsak addig áll, mint Boszvét, és tsak egy oldalárul nézi. De ha magadnak tulajdon véredbül két fiad van, fogad fiaddá ugyan azon jussal

²⁷ vetet <ellent> [190v] ellent [Órszó törlése] ²⁸ Romává [A kezdőbetű kicsiből javítva átírással] ²⁹ Róma [A kezdőbetű kicsiből javítva átírással] ³⁰ polgára <kölcsonös> Romához, ³¹ <van> vólt [Javítás a törlés fölött] ³² láttzik, <ha az Ember> hogy ³³ helyes <en van>, ha

a vármegye gyermekét, köztök, a tulajdon magadéi, el vésznek. Hijába mondanák, hogy amazok is mind apátul származtak, mert azért,³⁴ tsak nem³⁵ Tsákiak, 's Battyányiak vólnának.³⁶ Haszontalan helyheztetnéd a Tzigány, Zsidó, vad oláh nemzetet magyar nemesi szabadságban, mert soha magyar vére erköltse nem lenne, hanem tsak tégedet tsufitana el.

Engedelmet kérek tölled olvasó hogy a nagy Boszvét értelme ellen okoskodni bátorodom, kit egész Európának tudóssi tisztelnek. Én tsak okaimat tettem ki; és ha az övéi fontosabbak, szord el az enyéimet. Én, hiréért, nevéért senkinek se hiszek vakon, hanem azt nézem, hogy értelmét miben erőssíti. Neked is jó lesz így tenni. Nekem se hig, másnak se, mig okot nem tanálsz reá.³⁷

³⁴ azért [Beszúrás a sor elején] ³⁵ nem <...>Tsákiak ³⁶ vólnának [Beszúrás a sor elején]
³⁷ Neked ... reá. [Az utolsó két mondatot Bessenyei utólag fűzte a fejezethez, mint ezt a fejezetvég jelzése mutatja, amely a mondatokat kettéosztja]

Az alat, míg a gyámoltalan Tsászár egyel mással pepetselne, a felesége minden rémitőséget el követ. Egész Rómát tšömörbe hozta fertelmességeivel. Már erejéből ki fogyva el állot természetit, buja kívánságával meg is erőltette. Silius nevezetű embert magáévá kívánván tenni, általa² a leg nagyub nemből származot feleségét el tsapattya, és a Tsászárnak távoly létében véllé, nyilván összekél; házasságra lép. Szilius ennél fogva asszonyi Tsászárrá változik. Azt nézik, hogy mi lesz már egy Tsászárnéből, és két Urából. Ki bosszankodik, ki nevet, mint ez eszetlen dolog magával hozza.

Lehetetlen vólt a gyáva Klaudiusnak már ezt meg nem tudni. Körülte tsevegő, hazudó, hizelkedő, árulkodó ebei ezen tsak nem hihetetlen esetet Urok előtt fel fedezik. Klaudius meg réműl,³ és azt vélván, hogy már⁴ semmi;⁵ senki: [192v] kérđi; ha tsászár é még? Az esetet, közönséges párt ütésnek vélte. Bátorittyák hogy a Messalina uj férjhez menetelin kívül más történet semmi sints. Klaudius parantsol, mely szerint Sziliust, az uj Urat meg ölik, mind azokkal egyetemben kik belond tselekedetének részesei vóltak. A tsászárné életben marad, és készül Klaudius magá iránt meg engesztelni. A tsászár gyengeségét előre tekintve, nem lehet hitetlenségnek venni hogy meg nem kegyelmez vala néki, ha hozzá férhetet vólna. De Minister Nártzis, kit meg vetet, ismérvén Klaudiusnak gyávaságát; magát is féltve, sijjetet a dologgal, és Messalinát meg ölette, hogy a rólla tet parantsolat, halálában végbe vitessen. Végre Klaudiusnak jelentik hogy felesége meg ölette. E' tsufos dolognak hallására, tekintetiben öröm, kedv, bánat, sem

¹ <NYÓLTZADIK> VIII [Javítás a törlés fölött] ² <véllé> általa [Javítás a törlés fölött]
³ <remül> réműl [Javítás a törlés fölött] ⁴ már <...> semmi [Egy betű törlése] ⁵ semmi;
 <és> senki

meg illetődés nem tapasztaltatot. Egymással ellenbe ütközöt érzései, álmélnködása, félelme okozták, hogy gondolni, sem szóllani mit, nem tudot.

Már itéld, hogy oly⁶ tanult világban, mint [193r] Róma vólt, a fő familiáknak születése neveltetése, erköltse oly rémitő állatot, és veszet bolondot, mint Messalina vólt, hogy szülhetet? Ezen eset Európának mostani erköltsében tellyes lehetetlenséggé let. Mitsoda királynénak fordulna most meg fejében, hogy férje élvén, magát, valamely szolgáljával nyilván öszve szerkeztesse? Hol tanálna bolondot⁷ is olylat jobbágyai közt, ki személylyét az Uralkodó széken, mint feleséget, szolgaságához merné kaptsolni? Nem lehet meg fogni, hogy Róma mitsoda állatokat szült emberi⁸ kép alatt.

Klaudius más⁹ oldalrul már három asszonnyal, hármass házasságra lépet; de ezek még nem lévén elegen, negyediket veszen. Ez vala¹⁰ Agrippina Germannikusnak leánya. Klaudius Messalinát meg öletve Agrippinát el véve, a tűzből vízbe ugrot. Az egész tanult világon minden asszonynak, a leg gyámoltalanabtul fogva, a leg okosabbig, **ellene álhatatlan vágyódása van férjén uralkodni**, ha rá mehet. E' vágyódást talán minden [193v] asszonyon tul vitte Agrippina, kinek Klaudius idétlensége, a leg tágasab, verekedésre, és győzedelemre való mezőt mutatta ki.

Agrippina magát helyére fészkelvén oda nézet azonnal, hogy mint Domitiusnak özvegye attól el maradot fiát, az ifiu Domitiust helyeztesse Klaudiusnak hejére. De mások állottak a soron. E' pokolbéli dühösség öldöklését, hatalmát, gonosságát a tsászári szék körül ki terjeszti. Minden féle nemét öszve szedi a bűnnek, természet irtóztató gonosságnak, és tzellyának el érését gyakorlásba veszi. Ezt méreggel eteti, azt számkí vetteti, másokat meg öldöstit. Klaudiusnak leányát Octaviát fiával el véteti. Ezek után a következet hogy Domitiust, elméjében erköltsében az Uralkodásra készittse. Nem vólt ki által hanem Szenekát hivattya haza számkí vetésébül, kit oda azért küldöttek hogy egy tsászári vérhez tartozó¹¹ asszonnyal nős paráznaságban eset. Más felől Burhust választya a Pretorianusok vezérlésében fő kapitányságra,

⁶ oly [Beszúrás] ⁷ bolondot <...> is [Az utolsó szótag beszúrás] ⁸ emberi <formula> kép ⁹ más <...> oldalrul [Megkezdett szó törlése] ¹⁰ vala <...> Agrippina ¹¹ tartozel <...> asszonnyal

ki Senekával egyet [194r] értvén rosszul nevelt fiának gonosz indulatit hoznák jóra. Mitsoda győzedelme ez, az igaz erkölcsöknek? Agrippina minden remítő gonosságnak eszköze, még is azon igyekezik hogy fiát jó erkölts által tehesse érdemessé, böltse, és igazzá. Lásd! hogy a gonosz lélek magát, egy se hadgya helybe, és a midőn bűnei által győzedelmeskedik is azért sohajt hogy miért nem lehet¹² igaz.

Seneka, Burhus, a leg böltseb,¹³ emberek, Nérót közre veszik. Zabolázzák oktattyák, mérséklük szelédítik. De Agrippinára szél támad, mert Nártzis, Klaudiusnak fülébe kezd vesztére sugdosni, azért hogy ötet öldalt hagyván Pallással fertelmeskedik. A gyáva Klaudius hol egyszer, hol másszor, Agrippina mivei ellen panaszos szavakkal él: kedvetlenséget mutat: tsapáshoz készül, mormol¹⁴ 's fenyeget. A gonosz lélek¹⁵ vigyázo, mivel tudgya, hogy bűneinek tüze nem alszik, és feje felet, dörgő fellegetek készíthet. Agrippina a szél zugását meg halván ki néz. Látya hogy távolyrul fellegei villámlanak. [194v] Nartzis hajtya a fergeteget. Fel rijjad. Ellenségét, Klaudiustul el távoztattya, és Nartzisnak utazni kel, kit gyámoltalan gazdája magánál, bár mely nagy vágyódása vólt is reá, meg nem tartóztathatot. De még e veszélynek el háritása, Agrippinát, elméje szerint való egész bátorságba nem tette: tanátsosabnak ítélte annak okáért hogy Urát,¹⁶ méreggel óltsa el, a mit végbe is vit.

El veszet Klaudius illetén képpen életének mint egy hatvan harmadik esztendejében. E' tsászárnak Uralkodása kegyetlenség, közönséges nyomoruság, és némely tekintetben nevettség. Ő magában, jó, sem rossz, kegyetlen, sem kegyelmes nem vólt. Azt tette, a mit vélle szolgálái tétettek, kik szerentsétlenségére mind rabságbul hason¹⁷ mászó hazug hizelkedéssel fel emelkedet alatsony tulajdonságu emberek vóltak. Gyenge fejú uralkodó alat, az érdem fel nem emelkedhetik hogy székhéhez közzelítsen. Az emberséges, nemes, szemérmes váru okos férfi alatsony tettek és [195r] hizelkedés által elő menni, magátul is¹⁸ szégyenli. Ara támaszkodik hogy tulajdonságaiban fejedelme ismérje meg, 's a szerint használlya. Ere a tudatlan Uralkodó reá nem mehet mert magában semmi érdem nem lévén, hogy annak másoknál mitsoda jelei vannak, nem tudhattya; honnan következik, hogy ő érdemnek csak azt

¹² le<t>het [Átjavítás és beszúrá] ¹³ böltseb, <leg emberségeseb> emberek ¹⁴ mormol <magában> 's ¹⁵ lélek <tudod> vigyázo ¹⁶ Urát, [Beszúrá] ¹⁷ haszon [Tévesztés] ¹⁸ is [Beszúrá]

veszi, a mi lábánál esedezik, hazudik, semmiségét magasztallya, és előtte hívségének színe alatt másokat árul, kiktől szerentséjét félti. Ostoba fejedelemnél, e miat valósággal nagy embert, valóságos betségben lenni, ritkán látz. Így esik meg végre hogy a gyáva királynak székit, selmák,¹⁹ paraszt módra kényes, pompás beszédű, tsekély elmék, hatalommal fel tzi frázot apró, tudatlan lelkek, irigy, alaton erköltsök, veszik körül,²⁰ kik közt ő, ül, ugy²¹ mint váz, addig, míg nékiek láttatván parantsolni²², őket szolgálva, általok el nem vész.

De miért kedvellik annyira a hazug hízelkedést, kérded töllem? Miért nem láttya a tehetetlen erköltsű Uralkodó, hogy nem ő az, a kirül beszélnek [195v] a midőn oly tulajdonságokat adnak néki, mellyeket magában nem tud, nem érez. Helyesen kérded Olvasó! De fordullyon meg hát fejedben hogy mentül tehetetleneb az ember,²³ valaki, ha parantsolhat, magáru, annál többet állit. És mivel tsak ugyan erköltseiben, gyengeségét ottan ottan meg érzi, kedves dolog néki, ha embe- reket tanál, kik erejével biztattyák, és ditséretekkel reá beszéllik, hogy valósággal nagy ember. Nézd, az ostoba Klaudius! ki tudatlanságának setét éjjelébül, mint valamely hozzá járulhatatlan tudomány, még az A. B. C^{ét} is meg szaporittya, ezt parantsolván, hogy ez után töb betük legyenek mint eddig, noha az emberek többel beszélni nem tudnak; nem lévén ezeken tul nyelveknek fordulása. Vitézség helyet, idétlenséggel bir, még is mint Cezár, győzedelmekre kíván ki terjeszkedni, mely igye- kezetével tsak magát teszi nevetségesebbé.

De mindezeknél is veszedelmeseb hibája vólt **Klaudiusnak** ez, hogy **tiszt viselőinek [196r] tellyes hatalmat engedet. Valakikre a tartományokon a tsászári adónak bé szedése bizatot, egész tsászári hatalommal éltek, és végeztek;** a²⁴ panasz²⁵ odéb nem mehetet. Így, az adó szedőknek kezekbe mód adatot, hogy magoknak is annyit szedgyenek, a mennyire vágyódásoknak szüksége van, hová ritkán szoktak határt ten- ni. Valamely Uralkodó szegény adózó Népét, Ur szolgálinak veti pré- dára egy sem ér semmit, és uralkodást, nem érdemel. Egy király sem athat országának egyéb böldogságot hanem hogy keresetiben kit kit al-

¹⁹ selmák, <hogy> paraszt [Beszúrás a sor elején, törölve] ²⁰ körül, <az alaton tulajdon- ságu gyáva Uralkodónak székit> kit ²¹ ugy [Beszúrás] ²² parantsolni <parantsolattyok ál- tal>, őket ²³ ember, <...>valaki [Beszúrás, később törölve] ²⁴ a [Beszúrás] ²⁵ panasz- <szal> odéb

kalmazzon, és a köz igasságot fen tartsa: minden ügyet igazán itéllyen; gazdagot nem tekintvén a szegénynek igasságában. Ha ezt nem tselekszi, mivel bóldogit? Ő keresi egyedül az ország népének kenyérét, vagy néki agyák a magáét? Isten az, ki áld! király az, ki igazgat, mikor tud hozzá. Mihent földi királyra nem bizatot hogy országát essővel termékennyé tegye, mit eszik maga is, ha kenyér nem szál alá Menybül? Valamennyi szóval [196v] ki tzifrázot, és ezer árkuson el nyutot minis-teri bóldogítás van e Világon, nem éri el, a Mennyei tanátsnak ezen²⁶ bóldogító rövid²⁷ planumával, hogy *Esső*. Ez a négy betű, mely, egy köz-tünk élő királynak hatalmára²⁸ sints bizva, többet bóldogit mint a széles világ királyi tanátsa, és Kabinéttye. Mivel bóldogithat hát a király? tsak igassággal, józan itéllettel, a gonosznak büntetésével és az ártatlannak védelmével. Ez vala Klaudiusnak kötelessége, melyhez nem tudot.

²⁶ ezen <rövid> bóldogító ²⁷ rövid [Beszúrás] ²⁸ hatal<mr>mára [Törlés az elválasztot szóban a sor elején]

[197r] IX¹SZAKASZ

54.

NÉRÓ.

A tudatlan Klaudiusnak nevettséges emlékezetit, halála után, istenségre emelik. Szokássá let Rómában, hogy a Tsászár, ha életében a legveszetteb bolond, leg dühötteb fene bestia vólt is, halála után, emlékezetiben Istenné tegyék. Miért? mitsoda szokás, és példa ez,² az életben lévő gonoszoknak, kik láttyák, hogy a leg retteneteseb kegyetlenséget, leg nagyob³ eszetlenséget is, bóldog emlékezettel koronázzák? Mi töb, **halotti beszéddel késértetik sirjába mely alkalmatossággal Néró maga adgya elő pompás ditséretit, mely nagy ember let legyen életében.**⁴ Az egész halgató sokaság nevetve fakat ki. **Hijában vólt a papja fejedelem, tsak ki nevették beszédével, mivel⁵ a hazugság,⁶ szemeket is majd nem ki verte, annyira oda tünt.** Minden ember tutta hogy a **ditsérő halotti beszédnek Seneca az írója.** Miért írta értelme ellen? **Annak utánna Klaudiusbul egy mukájában tsufot üzöt; ő Seneka.** [197v] Ki kényszerítette reá, hogy az igasság ellen, Klaudius eszetlenségének, bűnének áldozatot tegyen? hogy a hazugságot beszédbe, írásba vegye, gúnyolván szivében azt, kit pennájával ditsér; mely ditséret közönséges nevettségül szolgál annak, kit tsufossággal magasztalni láttatik: **Miért kellek Klaudius halálán a községet áldozatban nevettetni? Talán⁷ Seneka ezt⁸ azért tselekette, hogy tanítványának a tizen hét esztendő Nérónak már előre meg jelent érdemeit, a Népnék pompával mutathassa, honnan e világ elöt⁹ a tisztelet ő reá hárámollyon, mely szerint tanítványával Klaudiust ditsértetvén, magát magasztallya.** Tutta Seneka, hogy a beszédet

¹ <KILENTZEDIK> IX [Javítás a törlés fölött] ² ez [Beszúrás] ³ <méllyen> nagyob
⁴ életében. <A> Az ⁵ mivel <ennek szembe tűnő> a ⁶ hazugság, <a ts> szemeket
⁷ Talán <ezt> Seneka ⁸ ezt [Beszúrás] ⁹ elöt <az> a

senki az ifju Nerónak tulajdonítani nem fogja: ő kívánt hát beszélni tanítványában.

A bé vet szokás szerint, tudod már hogy Néró is dolgát¹⁰ igasságon, irgalmasságon fogja kezdeni. Két tanult férfi vólt mellette Burhus a palotások [198r] fő kapitánnya, és Seneka. Valamit eleintén tselekedet, beszélet, ezek atták által néki. Ugy látta Róma hogy bóldogságának leg szeb napja derült fel, mely szerentséjével, és¹¹ gyönyörőségével mosolyog reá. Minden sziv örvend házi szerentséjének külön, és hazája bóldogságának közönségesen. Oly böltességgel, és kegyelemmel tellyes beszédet teszen a tanáts elót, mellyet ezüst táblára metztetnek fel. *Bár irni se tudnék inkább mond, mint sem halálos ítéllet alá tegyem nevemet. Ha a tanáts háládatosságot, köszönetet jelentet előtte: El fogadom, akkor, ugy mond, mikor reá magamat érdemessé teszem. A tsalásra, vakításra senkinek könnyeb módja nem lehet, mint a királyoknak Uralkodásoknak kezdetiben: ellenben senki se kaphat nehezebben hitelre mint az Uralkodó ha hatalmának miveivel már azt, népe elót elvesztette. Néró tsak azért tetteti magát kegyelemmel egy kis korig, hogy kegyetlenségét fel [198v] fedezvén, népe elót, annál utállatosab legyen. A Rómaiak, némely tagjaikban, mint nagy emberek, más részrül mint tökéletesen meg dühödöt bolondok, ugy láttzanak. Most nintsen e széles Világon oly kegyetlen Uralkodás módja, hol a Római¹² tsászárságnak rettentő bűnceit fel lehetne tanálni.¹³ Mennyire ismerik azon dolgokat, mellyek a Népet bóldogittyák? mellyekhez az országnak kívánsága ragaszkodik? Mennyire nem hirdetik kötelességeket az el választot tsászárook Uralkodásoknak idején: Ismerik az érdemet, jót, igasságot; és a gonosságot valasztyák. E' veszettségnek fundamentomát nehéz fel tanálni. Talán¹⁴ onnan jöt, hogy a tanult, és nevelt emberek álmodot Isteneiket nevettségnek vették. Lelkeknek halhatatlanságát nem hitték. Poklot, Elizeumot mesékre [199r] vetették, honnan következet hogy Isten nélkül valók lévén tselekedetekben tartalék nem vólt,¹⁵ játéknak vevén az érdemet is. E' szerint, a virtus üres hangnak, értelem nélkül való szónak vétetet. Tudományoknak kellet vólna a vad természet feneségét szelédi-*

¹⁰ dolgát [Beszúrás a lap bal szélén] ¹¹ és [Beszúrás] ¹² Római [A kezdőbetű átírás kisbetűből] ¹³ tanálni <; mellyek a pogány Uralkodó alatt gunyolták az Egeket; homályba hozván fertelmességekkel napjoknak világát>. Mennyire ¹⁴ Talán <ol> onnan ¹⁵ vólt <ak.>

teni, de soha se hiszem hogy ezek Rómában széles ki terjedésben lettek volna, úgy mint most. Egy néhányan tuttak tsak, a többi vad tudatlanságra marat. Valameddig a könyv nyomtatásának mesterségét fel nem tanálták, a tudomány e világon tsak egy néhány emberek közt bujdosot. Más tekintetben, ha hinni kel hogy a Romaiaknak irtóztató bűneik tsak különös nemzeti erköltseikre tartoztak, és ennél egyéb okok nem vólt; tehát így, ezt is meg kel vallanod utánna, hogy soha a rómaiaknál veszeteb, bolondab ember fene vadak e világon nem vóltak és meg érdemlették hogy őket a viszontagságoknak fergetegei örökre el temessék. Önnön magának is testét szaggatni, másokat is öldökölni mitsoda érdem, szerentse, ditsósság, 's bóldogság e Világon!

[199v] Tudósok, olvasot férfiak, most,¹⁶ ti hozzátok szóllok¹⁷ egyedül. Nevezzétek nékem azt a¹⁸ tellyes hatalommal való Uralkodást, hol a római bolondságot és kegyetlenséget fel lehessen találni. Semmi féle vad pogány nemzet közt nints¹⁹ Kaligulának, Nérónak sat. nyomok. Melyik Sziámi, Marokkoi, Persiai, Khinai, Japponiai, Constantinapolyi, Bagdádi, Egyiptomi, Babillóniai, sat despotának fordult meg fejében, hogy a lovát, váras bírájává tegyék,²⁰ mint Kaligulának? Kafrériában, A Filippi Szigetekben, Ginében, nem tanáltatik oly minden Isten isméletin kívül élő, és ördögnek áldozó, vad fejedelem, ki népén úgy uralkodna²¹ mint Rómában sok tsászárok uralkottak.

Neró, a kegyelemnek színét gonosságán viselni tsak hamar meg únynya, és veszet erköltének fog pokolbéli miveihez. Jó, emberséges²² [200r] feleségét Oktáviát, meg veti; magát alávaló személyhez aggya. Az ötsét Britannikust annyának, Agrippinának jelen létében asztalánál méreggel meg éteti. A meg hólnak vagyonait Senekának, Burhusnak 's másoknak, el osztja. Agrippina bosszus keserőségre fakadván ki ellene, rajta hatalmaskodni kíván, de el úzik. Végre, velle tsak ugyan meg békéllik. De még is oda jut, e veszet anya, hogy fia vegye mübe ellene, mind azon rettenetes gonosságokat, mellyeket ő el követet másokon, azért, hogy bűne által tegye Nérót, e remitő tsudát, Tsászár-rá. Agrippina, tselekedeteinek gonosságát addig, mig véllek mások ellen

¹⁶ most [Beszúrás] ¹⁷ szóllok <most> egyedül. ¹⁸ a <... > tellyes ¹⁹ <nem tanáltatik> nints [Javítás a törlés fölött] ²⁰ tegyék [Javítva ebből: tegye] ²¹ uralkodna <mint> mint ²² <Nemes erköltű> Jó, emberséges [Javítás a törlés alatt, a lap alsó szélén]

dolgozot, nem látta, most érzi, mit tet, mikor tettei, maga ellen fordulnak hartzra.

El indul Néró alatsony kedvének bolond uttyán. Ifiu korheleket választ maga mellé. Minden féle bálak közt, bordélyok körül koboz éjtzakának idején. Magát egy 's más öltözet alá rejti²³ [200v] kit meg taszit, kit meg lop: garázdálkodik, bolondozik. Nem tudgyák ki legyen. Szidgyák²⁴, motskollyák, öklözik, fel pofozzák. De ő ezeket éjjeli mulattságoknak vévén haza jutván, nagyon tapsol magának othon, 's mulattságaival ditsekszik. Melyik Török Nagy Ur, vagy Mogol tenne ily alatsonyúl? Egy emberséges senator, Montanus nevezetű Nerót egy alkalmatossággal valamely éjjeli mulattságban, embertelenségéért, nem tudván kitsoda, meg öklözte. Más nap²⁵ sugva mondgyák néki, hogy a kit pofozot, a Tsászár vólt. El tévesztette magát, és levelet küld Neróhoz melyben tőlle engedelmet kér. *Mitsoda?* felel a bolond kegyetlen, *hát él még az az ember, ki Nérót meg verte?* Kéntelen vólt Montanus, hogy²⁶ gyalázatos halálát el kerülhesse, magát meg ölni.

Az alat mig Néró korhelységét, bolond havát [201r] alatsonyságát kegyetlenségét úzné, Burhus és Seneka, nevében, a népet segítik, betsületire szolgálván okosságokkal²⁷ a leg betsteleneb uralkodónak. De előre ki nézheted hogy e két tanátsos Nérót, e fene vadat, tanátsával éltetni nem sokáig fogja. A gonosság az igasságot maga mellet nem szenyvedheti. A gonosz tévőnek a jól tévő, szüntelen való pirontság. A hatalmas tudatlanságnak pedig természete, hogy maga mellől a böltset el hárittsa, mivel annak világánál kel nézni önnön²⁸ alatsonyságát. Nerónak bűnei, magok mellet, itéllő birákat nem akartak. Nintsen oly ferelmes gonosság, mely szemtelenségének truttzára, szégyenbe ne essen, ha igazakkal állatik szemközt.

Ez időben jelent meg születésével Romában egy asszony, kit a természet minden kedvességével, ajándekával fel ékesitvén, asszonyi neme felet, egész nemzete közt, mint tsillag ragyogot. Termete tekintete kit kit meg hóditot. Szép elméje, játékos okossága, minden beszédes társaságban királyi módra uralkodot. Egy szóval, oly egyátallyába való kelle-

²³ alá rejti <alá> [200v] <rejtj :> [Törlés a lap jobb alsó szélén és az új lap bal felső szélén] ²⁴ Sidgyák ²⁵ nap <...> sugva [Egy betű törlése] ²⁶ hogy <a> gyalázatos ²⁷ okosságokkal <emberségekkel> a ²⁸ <a maga> önnön [Javítás a törlés fölött]

metesség vólt, mely a szépséget is²⁹ meg haladván [201v] minden férfiu szerelmet magával ragadot. A testnek egyedül való szépsége tsak rajzolt képet mutat, ha tekintetit, eszének ragyogo világa, és szívének édes érzései nem ékesitik. Lélek az, és sziv, mellyek magokat ortzára festvén, a nézés által minden kívánságot feléjek huznak. **Poppénak, minden érdeme meg vólt önnön kedveltetésére, győzedelmére, az erköltsnek tisztaságátul ki válva. E' római Venust, valamely Othon nevezetű fő ember, nevezetes lator, magát adosságba vesztő korhely urátul el hódította; házassági hitetlenné teszi, 's végre feleségül veszi, hogy ő velle is ugy tegyen, mint első férjével tet, ő benne. A dühöt Néró, Poppéját meg láttya, 's kellemetességébe, kívánsága belé ful, hol magát el téveszti. A szép asszony, Othónt fel rugván, gyönyörúségét bujaságát Néróval osztja meg. De az agyasság³⁰ nem elég, hanem ugy módollya magát hogy Tsászárné lehessen. Ezen tzél ellen Agrippina szolgált nagy akadályúl. Poppéja, komédiáját jádzani kezdi. Mérgesíteni kellet [202r] Nérónak szívet édes annya ellen, mivel reá hatalom, más nem tanáltatot mely Agrippinát uttyábul előlle ki tegye.**

Semmi sem hozza az emberi indulatot nagyob lázadásba mintha szabadságára, tettzésére, a maga házánál, kötelet, bilintset hánynak; hát ha Uralkodó és országos hatalommal bir? Minden gazda szabadon kívánnya házi dolgait igazgatni: innen van osztán hogy ha királlyá teszed az embert, ot is minden magát tettzése ellen vetet szokást, törvényt; szabadságot lába alá kíván törni, hogy népének rabsága szolgállyon néki egyedül való szabadságul. Lásd hát, hogy magával van az embernek baja mikor királlyával bajoskodik. A szivnek ezen el rejtet ösztönét, Poppéja tutta. Ezt veszi eszközül, **mondván Nérónak, hogy ő a tsászárságnak tsak nevét viseli, valóságos nélkül: hogy mint Uralkodó gyermek most is még, mindég annyának szoros fenyitéke alatt van: hogy Agrippina uralkodik;** fia pedig a tsászárságot váz képpen viseli, mely szomoru képét, egész Róma láttya, s a t. Illyen 's töb e féle okoknál fogva Nérónak veszet és kegyetlen természetit könnyen reá veszi, **hogy édes annyának [202v] halálát, magában meg határozza.** De hogy ? Már ez, oly tet, mely által Mennyet Földet, önnön születését, vérét, maga ellen allattya ki hartzra. Oly móddal kellene el veszteni hogy annak Egek-

²⁹ is [Beszúrás] ³⁰ agyasság <neki> nem [Beszúrás törlése]

re kiáltó gonossága Nerónak személylyére ne mutatna. Tudod, hogy a gonosz egyszermind bolond is. Ezt tanállyák hogy hajót készíttessenek olyat, mely a midón egy ideig eveznének rajta, magában két fele nyiljon, és el sijjedjen. Ugy lesz: el készül. Néró, olyan helyre vévén magát, hová hajókázva kellett menni, Agrippinának üzen, el készült hajóját küldvén érte, hogy látogatná meg, mintha hibáirul kívánná meg követni, tettzése szerint³¹ akarván ezentul tselekedeteit rendelni.

Édes anyja örömmel megyen; és a hajó meg is nyilik, de a mesteriség nem jól sült el, és Agrippina, partra kapot. Jelentik Nerónak hogy édes anyja életben maradt. El remül, reszket; hogy Agrippina³² Romával együt [203r] kél³³ ki ellene: mintha már hallaná annyának felette Menydörgő szavait. Már ilyen esetben a gonosság is tanátshoz folyamodik. Senekát, Burhust hivattya, kikkel let tanátshozásának vége e lesz, hogy rendeltessenek gyilkosok kik veszedelmébül ki menekedet annyát meg öllyék. Mennek, sijjetnek. Agrippina látván véres halálát hozzá közzelíteni, a vezér gyilkoshoz így szól: tsak szurd^(a) által³⁵ a testet, mely Nérót, agyékai közt hordozta. Meg fogatták, és által meg által verték fegyvereikkel. Lásd, végre, hogy Agrippinát a maga bűnei ölik meg, és azon gyilkosságok, mellyeket el követet, hogy fia uralkodhasson, vagy ő, mint anya, annak nevében.

[203v] Minek utánna Néró, e vér gyilkosságot meg tette minden veszettségével, pokolbéli dühösségével sem vihette végbe, hogy a természetnek siralmas kiáltását meg ne hallya, és lelkének mardosását ne érezze. Gyilkos let a maga vérében, és retteget annak érzésében. Ijjesztő kébzeldései közöt a pokol támat ellene; foházkodot, bujdokot, el kívánván magát magátul rejteni. De valamint a testet árnyéka el nem hadgya; ugy a bünöst sem a bűne. Azomban tanátssossai vigasztalásához fognak. Burhus, fel biztattya hogy ne féljen, mert ő a Pretoria-nusok iránta való hivségekrül felel. Szeneka egy pompás múnkát ké-

(a) [Jegyzet]³⁴ Agrippina szavai szerint, a historia így mongya: Űsd, vagy vágd ezt a hasat, mely Nérót hordozta. De ez így, nyelvünkön dísztelenül esvén kéntelen voltam, értelmét meg tartván, szeb móddal ki tenni.

³¹ szerint <...> akarván ³² <édes anyja> Agrippina [Javítás a törlés fölött] ³³ kél<nek> ki ³⁴ [Jegyzet a [203r] lap alsó szélén, a szövegtől elválasztva] ³⁵ <keresztül> által [Javítás a törlés fölött]

szít melyben Agrippinát titkos pártütéssel, öszve esküvéssel vádollya, mellyet állít is. Ezekre, minden tsendesen dörgő fellegek el oszlanak; félelem kétségsbe esés, el enyésznek, mivel Burhus, és Szeneka hizelkedésekkel, Nérót, lelki ismeretinek mardosása alól fel szabadítták.

Igazítsd el már magadban, hogy Seneka [204r] a bölts Filozofus, és nevezetes erköltsi tanító, ily utállatos gonosságoknak részesévé magát hogy tehette? Hogy tudot oly szentül beszélni, 's oly rutul tselekedni? Tsak hadgyuk ara hogy ez is római erköltsel birt ha Filozofus vólt is, melyre nézve ellenkezésnek kellett benne lenni.

Megjedzik az írók hogy ez idő tájban Nerónak bűne ellen az Egek bosszu álláshoz készültek. Hóld fogyatkozás láttot: különös Menydőrgések hallattak. De én ugy tartom, hogy egy ember magában sokkal semmib állat, mint sem akar mely tétével is a nagy természetnek rendes folyását lármába hozza. Továbbá, az örök igasságnak busulása hóldbéli fogyatkozásban annyival inkább magát nem mütattya, hogy ez, a nagy természetnek rendes modjára tartozik, és a világ rendiben lévén oka, mennyei haragra nem mütat.

Minék utánna Néró annyának dorgálásit fenyítékét uttyábul el harította minden bolondságát, alatsonyságát bátran fojtatta a³⁶ tsászári méltóságnak³⁷ gyalázattyára, és az [204v] emberségnek gunyolására. Az országnak igazgatása, uralkodásának terhe, köz jó, igasság ki szolgáltatása, a mi a királyt ditsösségessé egyedül teszi, foglalatosságnak sem vétettek. Ugy láttot, mintha Néró fejedelmi hivatalát tsak ara választaná ki eszközül, hogy benne, 's általa, kegyetlenségének eszetlenségének minden féle utállatos, hallatlan,³⁸ bolond nemeit fel fedezhesse, és gyakorolhassa. Komédiákat adot othon, mellyeknek néző helyén maga jádztot. Végre a közönséges Teatrumon tette tsászári személljét közönséges komediástává, és a Nép elót ot jádztot. It bolondot, pantalon mutatot; és egy nagy csoport embert tartot fizetésen, tsak azért, hogy tetteit tapsolással, kiabálással ditsérjék. Azt kívánta hogy leg nagyub poéta legyen a világon: holmi verseket irt, mellyek semmit sem értek, és a mellyeket nem ditsérni veszedelem vólt. Ékesen szóllással, [205r] vers irással a leg első tudósokkal vetékedet, mely mivében veszteni néki soha senki ellen nem lehetet. Valaki tellyes hatalommal ál feletted,

³⁶ a [Beszúrás a lap bal szélén] ³⁷ méltóság<á>nak ³⁸ hallatlan, <és> bolond

és halállal fenyeget ha nállánál többet tudni bátorkodol, ellene álhatatlanul böltsebb marad nállad.

Az alat mig Néro bolondságait üzné othon a birodalomnak távolj fekvő részei tartományai igazgatóinak ragadományul lettek ki tétetve. Britániának lakosi jöttek lázadásba az Uralkodásnak kegyetlen huzása 's vonása által, de Svetonius római vezér őket ujra meg hódoltatta. Ezen verekedéseknek aprolékos környül állásával eseteivel nem tölthettek időt. Valami tsak historiai tudósítás, és belőlle semmit sem huzhatok ki e munkának természetire nem tartozik. Ezt tekintsük inkább, hogy a római prefektust szolgálai közzül egy, meg öli. E' rab lévén, kérdésbe jön a régi vad, és gyilkos törvény szerint, ha meg kellessen é mind ölni a mennyi rabja volt a Prefectusnak? A köz nép [205v] a tanátsnak is egy része azon vannak hogy az egy bünös rabnak tselekedetéért ne ítéltesen mind a többi rab halálra, kiknek száma négy százra ment. Egy Kassius nevezetű törvény tudó veti magát a köz akaratnak ellenébe: holmi szemet, és helytelen okokat hordván elő; melybül a lesz hogy a négy száz ártatlan rabot törvényes ítélet által öldöstetik meg, mind. E szerint, látod hogy az egész tanáts Néro; és Rómának a törvényne is meg veszet kegyetlenség lévén, Tiberius Kaligula, Néro ellen kevés panaszra fakadhatnak ki, mivel tsak ugy teszen,³⁹ ezek is,⁴⁰ mint ők, és törvénynek.

A rómaiak a rabokat emberszámba nem vették. Mikor a fene vadakkal mulatták magokat, a rabot az oroslánnal baj vivásra ki tették, azzal mulatván magokat, hogy szolgáljoknak szélyvel szaggattatását nézzék. Eléb erőszakkal, hatalommal, az ártatlan szegényeket rab szolgálká teszik, osztán ezen igasságnál fogva, törvényt [206r] tsinálnak, hogy minden féle módon ölhetik, kinozhattyák őket, a hogy kegyetlenségeknek és bolondságoknak tettik. Néro, nem érdemlet uralkodó széket az igaz; de az is igaz, hogy ha tsak ugyan a zürzavar viszontagságok oda helyheztették Uralkodása, ez egész Világon, Rómát illetve meg leg inkább.

Könnýü volt a fene tudományu Kassiusnak, veszet értelmű törvényét a tanáttsal helybe hagyatni, mert minden tanáts béli ember rabszolgákat tartot, kik fen kívánták azon utállatos szabadságot tartani hogy

³⁹ teszen [A szót követő beszúrás miatti javítás elmaradt] ⁴⁰ ezek is [Beszúrás]

rabjokon, meg ölettetéseknek félelme nélkül kegyetlenkedhessenek. E szerint a kegyetlenségnek példa kellett, hogy a kétségbe esés se bátorodjon a tőle való szabadulásra gondolni.

Ezek a Romaiak, győzedelmeikkel e világot meg vakítván, magokat tsudáltatták, tiszteltették: de én nálloknál utállatosab vesztetb Nemzetet a föld kerekiségén nem tartok.

Vólt még a² Néró kegyetlenségének valamely kis akadállya, vagy szemérmesség két tanátsosságában. De Burhus meg hal, kirül a hir ugy terjed el, mintha Néró étette volna meg. Maga marad Seneka kinek Ura kegyelméhez többé reménysége nintsen. Minek előtte el kergettettene; vagy meg ölettetne engedelmet kér, hogy magát el vonhassa. Végzetetlen birtokát, jószágait is kívánnya a Tsászárnak által adni, de az el nem veszi, sőt el távozásán bánatot mutat, melynek szívében örül. A Filozofus hijában hizelkedet bűnének, mert meg vettetet. Még is a Seneka erköltsi jószágának próbául, az az bizonyosság tételül szolgál, hogy a kegyetlen, maga mellet meg nem szenyvedhette, és el távozásában kedvet tanált. A hatalmas gonosság, fenyítő Mestert nem szenved.

Burhust el vesztette Néró, mert a Pretorianus seregnek lévén feje, erejében félelmes vólt. [207r] Mihent katonainak sziveket meg vette a Tsászárral bánhatot. Leg jobban figyelmeztek ara, ki legyen udvari fő kapitány. Néró, kegyetlenségének eszközéül választ valamely Tigellinus nevezetű ember veszet állatot. Ezzel erköltse egyezvén, miveihez uj erővel fog. Feleségét Oktaviát, eléb el veti, osztán számki vetésre itéli, végre meg öleti, hogy véres halála szolgállyon Poppéjának Néróval való lakadalmi ajándékul. De hogy e rémitő gonosságot valamivel palástolni lehessen, egy rabságbul fel szabadított embert fogadnak Anicet nevüt, ki állítsa, és valya hogy véle nős paráznságban élt. Igy halmozot Neró bünt bűnre, és poklokat poklokra. De még ezeknél is tovább megyen. Feleségében ez utállatos gyilkosságot el követvén, mintha általa valamely országos szabadulás, bődogság szerzettetet vólna, tettét, az Iste-

¹ <TIZENEGEDIK>→<XI> X SZAKASZ [A betűvel jelzett számozás javítása a törlés fölött, majd mellette a javítás a helyes számmal] ² a <Se> Néró

neknek közönséges ditseretekkel, és hálá adó áldozatokkal köszöni. Az Egek,³ szentségeknél meg tsufoltatását el nézték. Ó! be sokat el néznek, míg büntető kezeket ki terjesztik, úgy mintha eseteinket tekintetbe se vennék. [207v] Néró, Romának Isteneit nevette; a mint tselekedetei mutatták. Istennek, természetnek igasságát, szentségét megvetve, magát, bűneiben gyönyörködte. Hald meg továbbá tselekedeteit mellyek minden hijja nélkül való tökéletes bolondot mutatnak. Egy vendégséget ad néki Tigellinus Gárda kapitánnya, melyben magát valamely Pythagoras nevezetű emberhez házasította feleségnek. E' meg lévén megént egy herélt fél embert veszen el feleségül magának.

Emlékez reá már, hogy Róma, e Világnak emlékezetit sok ditsősséggel töltötte bé; de nints Nemzet, Uralkodás e földön, mely bünt, gyalázatot is többet függesztet volna reá. Ugy hogy, ha Romának bolond bűneit, alatsynságát, kegyetlenségét, haramiaságát, érdemével fontba teszed, egy mústár magnyi esete tette se marad ditsérni való. Szeretem az ilyen elmélkedéseket meg tenni, mellyeket sokan el halgatnak, Róma iránt lévő vak tiszteletbül. Én úgy itéllek [208r] a hogy látok; és ezt mondom, hogy a Romaiak közt nagy emberek vóltak, de még is ha most dugnák fel e városnak régi lakossi fejeket⁴ a föld alól, hogy e mai világban éllyenek bárdal kellene⁵ széllyel vagdalni míg töb részek érkezne hogy életre ne jöhessenek és társaságunk közt erőt ne kaphassanak. Ha Tzigány Ország vólna is, soha magában ilyen emberi álmétkodást felül haladó bolondokat nem tanálna, mint Rómának a mitsodás Tsászárjai tanáltatnak. Néró töb a bolondságnál magánál is. Gyalázattára van az emberi természetnek, és tsufolására az Egeknek.

A tsömör fojtogat, és az únalom, utállat rángatták ki ujjaim közül pennámat, míg e veszet bolondnak tselekedeteit rajzolni kellett. Örömet el halgatnám, ha az eseteknek rendi reá nem kényszeritene. Leg aláb sijnetek vélek.

Rómának tüzet vettet, úgy irják, mely által majd felét hamvába ejti. Maga, a pusztulás idején, egy toronybul nézi, Trójának égésérül irt poémát énekelvén ot, jó kedvel. [208v] A Nép ezt láttya, és⁶ zudulásba jön: átkozza, vádollya. Néró meg rijjad, 's⁷ hogy magát menthesse, a

³ Egek, <...> szentségeknél ⁴ fejeket [Beszúrás a lap bal szélén] ⁵ kellene <fejeket> széllyel ⁶ láttya, és [Javítva ebből: látván] ⁷ <és> 's [Javítás a törlés fölött]

gyujtogatást a már Romában meg szaporodot Keresztyénekre fogja. Véghetetlen számmal szedeti őket öszve. Némely részét fene vadak által szaggattattya széllyel: másokat mint szurok, 's más, a féle⁸ oly eszközök közzé módol, kiket az uttza feleken, mint fáklyákat gyujtogat-tat meg elevenen, és ugy szekerezik világoknál közöttök, mosolygó gyönyörűséggel nézván irtóztató kinnyaikat.⁹ Azért ditsérjed már a Római Nemzetnek vérét, hogy ilyen embereket tudot szülni Uralkodásra, kik az¹⁰ Eszkimók, Jaggasok fájában sem tanáltattak soha?

A pusztulásnak helyén emeltet fel magának egy tsászári palotát, házat, lakást, mely maga, várashoz hasonlitot, mely miat azt se tudod minek nevezzed. Ennek kerületiben [209r] erdők, tavak, mezők tanáltattak; szobái meg aranyozva, drága kövekkel ékesültek, mellyek közt valamit akkor kézi mesterség fel tanáltatot, az az szépséget ritkaságot, minden felé szemléltethet. *Nó! most már embernek való szállásom van, mond Néro, mikor el készült, és benne széllyel nézet; mintha addig tyuk ólban lakot vólna?*

Ezen ijjesztő állat, és természetet rázkodásba hozo fene bestia, Néro, minden Mennyei földi szentségnek, törvénynek, igasságnak truttzára, öldöklő veszedelmét, kezében meg tartotta, mind addig, mig rettentő gonossága miat magok a poklok meg nem utállják, és miatta¹¹ meg irtóztván, segedelmeket tölle meg nem vonnyák. Romának fő emberei esküsznek öszve életének vesztére; de még it szerentsés, mert a titok, egy rab szolga által világosságra jön, ki a dolgot Urának készületeirül észre vette, 's árulást tet.¹² Illyen hivséggel szolgál a rab? El fogdosatnak, halomra nyakaztatnak. A többi közt, mellyeket el hagyok, nevezetes e¹³ két eset. Subrius nevű Tribunus is [209v] el fogattatot, s Néro elibe állatot. Kérdi tölle, hogy hitit meg szegvén, mi okon tört életére. Subrius mérgesen, egész el tökélléssel mond néki. „Meg gyűlöltelek: senki sem vólt irántad, nállamnál hiveb, mind addig mig magadat reá érdemesnek mutattad. Minek utánna anyádat, feleségedet meg ölted, magadbul kotsist, pantalonot, gyujtogatót tettél, nem birhattam magammal hogy ne utállyalak.” Szulpicius nevezetű hasonloul¹⁴ meg kérdetvén tsak ugy

⁸ <...> → efféle> a féle [Törlés a sorban, majd a törlés fölötti javításban, a végső javítás beszúrva a sor fölött] ⁹ kinnyaikat <; és jajgatásaikat>. Azért ¹⁰ az <e> Eszkimók ¹¹ <tölle> miatta [Javítás a törlés fölött] ¹² tet. [Javítva ebből: teszen] ¹³ e [Beszúrás] ¹⁴ haszonloul [Betűtvesztés]

felel. „Hozzá való hivségbül, rajtad szánakozva, esküttem meg veszedre mivel tsak halálodban tanáltatik fel az a mód mely által gonosságotul szabaduly.” Mind ezen el tökélet szomoru tudósítások Nérónak füleibe Ég tsattogások gyalánt szolgáltak.

Ez alkalmatossággal vétetet Szeneka is gyanuba mint ha a párt ütésnek részese let vólna. Nem kellett világos próba. Üzenetet küld hozzá Néró, hogy ne sajnállyon meg halni. [210r] E' még kegyelem vólt, hogy halála magára bizatot. Paulinával, feleségével együt vér ereket meg nyittatták, és annak el fojásával el aluttak. E' közönséges veszedelem közt nevezetes vólt két tanátsbéli fő embereknek halálok: Szoranus, és Thrazea. Vádoltatások a következő bűnökben fundáltatot, nevezetesen a Thrázeaé: hogy nem tet áldozatot a Néró Isteni éneklésének, vagy Mennyei szavának, illetlennek állította lenni, hogy a Tsászár magából a játék néző helyen komediastát tsinált: hogy mikor Agrippinának meg ölettetésében a tselekedetnek ditséretit a tanátsban olvasták, ki ment, 's nem halgathatta: hasonloul ot hatta a tanátsot, mikor Poppéját Isteni emlékezetre emelték, kit Néró egy indulattyában halálra rugdosot, vagy tsak rugot,¹⁵ egy tsapással. Végre hogy Trázéa Filozofus volna; következő képpen az Uralkodó hatalomnak ellensége mivel a Stoikusok a szabadságnak hirdető papjai: ilyen fontos okoknál fogva ez az ember-séges, szeléd, és igaz bölts hazafi, halálra ítéltetik, de még is tekintik érdemeit [210v] annyiban, hogy a¹⁶ halál nemének választását magára hadgyák. Lukánusnak, Szenekának, néki, ily kegyelemmel szabták ki halálokat. A nemes szívű, és mélj lelkű Trázéa is ereit nyittatta meg, és vérével lotsolván szobájának fölgyét így szól: *tegyünk áldozatot a meg szabadító Jupiternek. Gyakor mondása e vólt életében. Valaki a gonosságot gyűlöli, az embereket is.* Szavai, ugy mutatnak mintha egy átallyában minden embert gonosznak vet vólna. De az igaznak szavát, valameddig jóra lehet huzni, roszra forgatni vétek. Lehetetlen rólla fel tenni hogy az egész emberi Nemzetben jó embernek tsak magát hitte vólna egyedül. A nagyub számhoz képpeszt szóllot tsak; és abban helyesen is mondotta.¹⁷ Az embereket mind gonoszoknak, akár jóknak állítani, tévedés. Mitsoda akarat és hatalom vegye a¹⁸ természetet oly szoros határok közzé hogy ajándékait, tsak egy halandónak adgya? A-

¹⁵ rugot, <... > egy ¹⁶ a [Beszúrás] ¹⁷ <szóllot.> mondotta. [Javítás a törlés fölött]

¹⁸ a <nagy> természetet

zomban, keserves¹⁹ [211r] fohászzkodással kel meg vallani hogy a minden erköltsi próbákat ki álló és érdemeket minden ostromok ellen fen tartó valóságos nagy emberek, milliommok közt tanálatnak egy néhányan. Az ember szükségek ösztönök, vágyódások közzé van zárattatva. Indulatai, esetei, hánytyák vetik. Szenyvedésétül, gyötrelmétül irtódzik, mivel ha teste kösübe esik, fájaldmátul semmi féle okoskodással, vallással nem szabadulhat, és valami erköltsi erejére tartozik, abból ál, ha testében szorongattatván, nem sír, nem panaszolkozik. Az ember e szerint gyenge eszköz: véghetetlen olvasás, gondolkozás, tapasztalás kívántatik meg reá, hogy magát meg ismerhesse, és tartozását, kárát, javát, ki tanulhassa. A tudatlanság közönséges: a szükség üldöz: a szegénység földhöz ragaszt; a viszontagságok közt ki, s mi teheti az embereket mind nagy lelküekké? Ne kívánnyuk tölle azt a mit természete közönségesen meg nem bir. Időrül időre születnek a világban imit amot nagy emberek, kikrül következést [211v] a többire, és sokaságokra tsinálni nem lehet.

Nerónak uj bolondság fordul meg fejében; hogy a Görög Országi Komédia házakba mennyen győzedelmeskedni, 's vetélkedni. Egy armáda komediásokkal, musikusokkal, és magához hasonló bolondokkal indul el. Minden féle vetélkedésnek nemében győzedelmes. Ki merje annak mondani, kinek ellene álhatatlan hatalom van kezében; hogy Uram! kegyelmednek nints esze? Tizen nyóltz ezer győzedelem koronát szed öszve. Rómába meg érkezvén, pompa szekere után kellet a Római fő embereknek, tanáts béli uraknak gyalogolni és fel szóval, tele torokkal kiáltani: *Éllyen az Olimpusi játékoknak győzedelmes vitézzé! Éllyen a Herkules Néró! Az uj Apolló! Ő egyedül mindenekben győzedelmes!*

Nintsen oly érdemetlen lélek, és alatsony erkölts, Lásd! melyben vágyodás ne legyen a ditsősségre. De mivel érdem által [212r] a tsekély élet meg nem szerezheti, a midőn hatalomra kaphat, halálos büntetés alat parantsollya, hogy ditsöittsék. Néró, bünének, alatsony, bolond, kegyetlen, és utállatos módra nevettséges tetteinek közepette kívánnya, hogy Cézárnak, Herkulesnek, Apollónak, s a t. hirekkel, nevekkal éljen. De lehetetlen már a Római birodalomnak önnön kinnyát, és gyalázattyát Neróban tovább szenyvedni. A tanáts fojtogató bosszusággal²⁰

¹⁹ keserves <fohászzkodás> [211r] fohászzkodással ²⁰ bosszusággal, <és titkos keserves fohászzkodásokkal> nyeldeste

nyeldeste el szomorú meg aláztatását keservét hogy²¹ egy bolondnak szekere után gyalog vontatva kellett ezen²² fene bestiát, mint Istent dicsőíteni. Közönséges méreg futtya el minden embernek szívét. A támadás egyszerre üti ki magát, it is, ot is. Goliának fő vezére Vindex üt leg először lármát, ki botsátván a párt ütésnek lobogó zászlóit. De a Spanyol országi Gubernatort Galbát is hívja hogy mellé [212v] állana. Galba, hányattatásba jön, kétszégeskedik, fél, retteg, akar, nem akar, hanem csak rá verik, 's magát a támadásra ő is el tökélli.²³ Virginius Német országi fő vezér, tetteti hogy hadi népével a Tsászár mellet Vindex ellen megyen, azomban hozzá jutván véllé meg egyez, és mellé ál. Közzelit a véres fergeteg Romához. Most kellene Nérónak mutatni ha a vitézi tehetségnek, szabadulásra való okosságának csak egy szikrája is tanálthatna benne; de alatonysága miatt ara sem mehet hogy magát mütassa hogy eszközökhöz nyuljon. A bátor gonosz tevőket sem követheti, kik utolsó veszedelemnek idején a szükségből, leg aláb érdemet tsinálnak, és vitézi módon halnak; mint Katilina. Néro egy fel szabadított rabjának házába buvik el. Nints sehól. A tanáts öszve szalad, és végez, hogy Néro [213r] a hazának ellensége. Annyit tet mint midón valakit halálra ítélnék. Galbát kiáltják fel Tsászárnak. A fel szabadult rab, hirül viszi Nérónak a tanáts végzését. Kérdi Néro, hogy a haza ellenségének ki mondot embert, mi szokta követni? Az, felel a szolga, hogy a piaton bitó fahoz kössék és ot vesszővel halálra tsapkodják. Ezen halálos büntetésnek gyalázatos neme Nérot iszonyodásba hozván, fegyverének hegyit tapogattya, minden tagjával reszketve. De nints bátorsága magához nyulni. Le teszi a fegyvert, 's így szól: *Nem jöt még el a veszedelemnek*²⁴ *végő órája.* Az alat dübörgés, láрма közzelit; fegyveres emberek érkeznek, hogy el fogják. No most? Mere? Hogy szabaduljon? Fel veszi a fegyvert; torkához alkalmaztattya, de odéb nem mehetvén a mellette lévő²⁵ titok-íróját kéri segittsége, ki a fegyvert, tiszta szívből torkába tolyta. Így vész el a fene bestia kinek neve, e széles világnak minden bűnét, és irtóztató gonosságát magába foglalja.

²¹ <melyben> keservét hogy [Javítás a törlés fölött] ²² <a> ezen [Javítás a törlés fölött]
²³ tökélli. <Virg> Virginius ²⁴ veszedelemnek <vég...> végő ²⁵ lévő <titkok-> titok-
 [Törlés a lap jobb, javítás beszúrva a lap bal szélén]

[213v] Augustusnak vérébül, a mint irják, Néró volt az utólsó, ki-
nek személlével ez a vér a világbul ki veszet. Gondoly rá már hogy
a Római Nemzet mennyi vér ontással, erőszakkal foglalta el a Világot
Tibériusnak, Kaligulának, Nérónak s a t. A szélessen ki terjedet bi-
rodalom nem tsak szabad Nemzetnek, de Monarkiának is veszedelmes.
Az országokat szélyvel fő kapitányok; gubernátorok által igazgattyák kik
hadi népet tartanak, és királyi erővel birnak. Ha valamelyik fel zendül,
vélle oly könnyen bánni nem lehet, mint botos, lántsás parasztokkal,
vagy más akár mitsodás házaitul öszve futot sokasággal, hol hadi mes-
terség, ahoz való fegyver, készület, katona bátorság nem tanálatnak.
Ki készült ármádaival jön. Egy két ország vezére hozzá adgya magát, 's
az Uralkodót szekérül le szállittyák. Továbbá a sok adó, kints, jövede-
lem mindenfelől gazdagit : a gazdagság bulyaságot szül, a bulyságban
kevélység terem; a kevélység [214r] erköltsöt vesz:²⁶ a romlot erköl-
tsök országot rontanak.²⁷ Róma, annyit magába szedet hogy eledelétül
fel fuvódva kellet néki meg fakadni. De a nagyra vágyodó emberek a
győzedelemmel, nyereséggel is ugy vannak mint a torkosok az evéssel
ivással. Addig eszik iszik a korhely mig nem hány. Róma, így néhány
száz esztendeig mindég dobzódot, evet, ivot; már most, ujra egy néhány
száz esztendeig fog hánni, mig szabadságot, Tsászárságot, gazdagságot,
birodalmat magábul ki nem vét.

²⁶ <ront> vesz [Javítás a törlés fölött] ²⁷ rontanak <és országlást változtatnak>. Róma

[214v] XI¹SZAKASZ

68.

A Római birodalom, Nerótul meg szabadul, de benne meg rögzöt nyavalyája testében meg marad. **Az öreg Galbát veszik fel uralkodásra, ki, élete fojásával már hetven esztendejét meg halatta.** A vénségben minden szokás erkölts fenekre szál, honnan semmi féle környül állásra nem mozdul. Galbának meg rögzöt erkölte szokása ot, hol eddig vólt jó vólt, de a római tsászár számára semmit sem értek akkor még, mely időben azoknak² segiteni kel vala. **A maga módja szerint való rend tartást majd nem az erőszakoskodásig vitte, a gazdálkodást az utállatos³ fősvénységig.** Fukar római tsászárt Uralkodó széken, a korhely élet-hez szokot palotások nem nézhettek. A vén Galbát rang, hivatal, idő, környül állás, mind kényszerítették ara, hogy módgyát változtassa, de már erköltsi tulajdonságai idejében vérében meg feneklettek, és helyből minden kényszerítésre sem mozdultak. Ő, azt⁴ látta, hogy igassága van [215r] ugy tenni a hogy teszen, népe ellenben igasságtalannak vette; mivel magát nem ugy módolta hogy benne, várt nyereségét el érje. Ritkán hajlanak az emberek olyan érdemhez, melynek részekre, haszna nints.

A katona sereg, nem azt tekintette hogy az ország lesz bóldog, hanem hogy ő mit kap. A haza köz bóldogsága, kinek kinek házi szerentséjében állapotot meg. A köz bóldogságra, országra, tsak az országos, és nagy emberek tudnak gondolni; az aprók, magokon tul nem látván abban foglalatoskodnak, a mi táplálásával gyomrokat közzelebrül éri.

¹ <TIZENHARMADIK> XI [Javítás a törlés fölött, a római számmal helyesbíti a számozás tévesztését] ² <nézik> azoknak [Javítás a törlés fölött] ³ <piszkos> utállatos [Javítás a törlés fölött] ⁴ <ugy> azt [Javítás a törlés fölött]

Galba Olasz országba érkezvén egy ujjonnan akkor állított tengeri sereget, mely meg maradására akarattját fizetését tőlle kéri, felelet képi-
 biben fel kontzoltat. Kéttség kívül rendetlenül, és⁵ gunyolással eset a
 kérés; mert fel tenni, hogy alázatos kérésre, ily kegyetlen felelet követ-
 kezzon, Nerónál is⁶ veszetteb bolondot mutat. Rómában az Udvari test
 őrző sereg, meg ígért fizetését kéri, kiknek⁷ reménységeket Galba láb
 alá tapodja: ezt felelvén, hogy a Tsászár [215v] katonáit, nem pénzen
 veszi, hanem csak választya. Ezen feleletre, katonái, magokban meg kor-
 dulnak, 's el halgatnak. De már a Tsászár, hatalmának job karját el
 ütven Uralkodását, védelem nélkül hatta. Oda bizot, hogy az igasság
 tartozzon életét, hatalmát fen tartani. Nem tutta által látni, hogy az
 igasság, és haszon vétel, az emberek közt, egyet jelentő két féle neve-
 zet szokot lenni. A tudatlan ember, és béres tseléd, a köz igasságot,⁸ a
 hasában keresi; mely szerint a köz jót is erszényében szereti hordozni.
 Haza szeretetből, számodra senki se használ nap estig, sem nem kapál.
 Eledel, fizetés kel. Ezek felet Galba, a Theatrumokra, játékokra nem
 költ, és a mulattságához szokot község egyszerre únalomba esik, a mi
 maga után eléb nagy kedvetlenséget, az után bosszuságot huz. Vég-
 hetetlen⁹ számú embereket foszt meg fizetésektől, mellyeket Néro alat
 kaptak, és mindazokat bosszus keserűsége fahasztya ki. Mind ezeknél
 [216r] fogva a lesz, hogy Galba, fő embereket öldöstet meg annál fog-
 va, mintha ellene párt ütést forralnának, és ezt csak gyanúra tselekszi.
 Már elég, gondollya a Nép, és a támadás meg készül. A Német országi
 seregek uj Tsászárt kérnek, Galba hanyatlik, és Pizót választya magá-
 hoz. De a pártot ütöt Nép fejeket mind kettőjöknek el üti, és helyettek
 választya meg Poppejának¹⁰ el maradot férjét a korhely Othónt, vagy
 Ottót. Ez az ember sok¹¹ milliommal adósitotta meg magát. Nem ál-
 lot már előtte más szerentse, hanem tömlözt, vagy a maga meg ölése.
 Nézd! a római nép, Tsászárrá teszi. Mitsoda Nép? Mitsoda Tsászárok?
 A leg bolondab embereket keresik ki az uralkodásra; ki tegyen hát¹²
 rólla, ha magok szerzik magoknak veszteket?

⁵ <vagy> és [Javítás a törlés fölött] ⁶ is <va> veszetteb ⁷ kiknek <bizonyos> reménysé-
 geket ⁸ igasságot, <köz jót> a ⁹ Véghetetlen <ember> számú ¹⁰ poppejának [A kézi-
 ratban kis kezdőbetű] ¹¹ <... száz ezer> sok [Javítás a törlés fölött] ¹² hát [Beszúrás a
 lap bal szélén]

A Német országi seregek új bolondságot tselekszenek, és Vitellius vezéreket állatják Császárnak, ki Ottonál véghetetlenül alacsonyab, 's eszetlenebb korhely.

[216v] A népnek ezen kettős bolond tselekedetiből, belső háború támad. A római seregek Ottóval maradnak; amaz másokkal. A veredésnek környül állásait nézd Tacitusban¹³ 's másut. Én csak oda me nek, hogy Ottó szerentsétlen; ki értelmét előre meg határozta abban, hogy ha meg győzzetik, életét, veszedelmétől önként való halállal fogja meg menteni, a mit végbe is vit. Ez a Császári rangra emelkedet római nevezetes préda és korhely férfi három hónapokig uralkodot, mely idő alatt magát különös jóssággal viselte. Azért tet úgy, hogy a sziveket magához kapcsolhassa, míg Vitelliuson győzedelmeskedhetik, de minek utánna magát hatalmában meg erősítette volna, könnyen lehet gyantani, hogy Nerónak követte volna példáját kinek bulyaságában, és gonosságában pajtása volt. Romának fene vadgyai, uralkodásoknak kezdetiben mind kegyelmet viseltek. Ottó helyet, más ragadozó ember vad lesz Császárrá ki ő nállánál sokkal¹⁴ haszontalanab.

[217r] Vitellius, minek utánna Uralkodóvá lesz, első királyi foglalatosságául ezt veszi hogy Góliából Olasz országba megyen, az ütközet hejére Kremona és Mantua közzé,¹⁵ hol a dög testeknek gyönyörűséggel való szemlélésekben foglalatoskodik, mellyekkel még az ütközetnek mezeje, terítve volt. Követői közzül a bűdösség, némeltyeket változásba hozot, a mit Vitellius benne észbe vévén reá következő képpen szóllot: *A megölettetet ellenségnek mindég jó szaga van, kivált képpen ha hazafi.* Ezen szavakrul az uralkodásnak módgyát előre ki nézheted, mely siralmas fog lenni.

Vitellius, örökké öldökölvén, részegeskedvén, magát vérben, és borban feresztette. Soha korhelségétül meg nem szünt. Palotája szakadhatatlan bálozásokkal, vendégségekkel¹⁶ hangzot. Örökké tartó farsangolás, fertelmes bujálkodás foglalták el életének minden napjait. Katonai hasonló részegesek, bujálkodok, paráznák voltak. A részegeskedés, e minden nemes erköltsel ellenkező rut paraszt bűn [217v] a barom, a sertés Vitelliusnál fogva a birodalomnak majd nem minden jóvedelmét

¹³Tactusban [A kéziratban kimarad egy betű] ¹⁴sokkal <alacsonyab> haszontalanab.
¹⁵közzé, <meyen,> hol ¹⁶vendégségekkel <zenget> hangzot

el nyelte. A tsászári lakó hely, közönséges tsapszékké, az az,¹⁷ szemérem nélkül való kurváknak, latroknak, ragadozó haramiáknak, gyilkosoknak let barlangiává. Ezeken kívül az ország dolgaira semmi figyelmetességgel nem vólt¹⁸ senki. El untam, de az utállat sem engedi, hogy ezen gyalázatos bolondnak környül állásait hosszason rajzoljam. Tsak oda menek hogy Vitélius ellen közönséges támadás let. A napkeleti vezérek, országok Vespasianust kiáltják fel Tsászárnak. Minden felől jönnek Rómára a partot ütöt fő kapitányok, és hadi seregek. Vespasianusnak, minnyájan¹⁹ hódolnak. Azomban, a sertés Vitélius tsak iszik, eszik mint bátorságának idején; részegséggel fosztván meg magát azon kis esztül is, a mit még bolondsága nálla meg hagyot. Róma éppen farsangolásban [218r] vólt, az az, a Saturnalis innepeket tartotta mikor a pártos hadi seregek hozzá bé rontottak, öltek vágtak; de²⁰ mindezeknél fogva is, farsangolásiban meg nem szünt. A szüntelen való korhelkedés, részegeskedés, prédálás ot üt ki, hogy mind azoknak tsászári eszközét Vitéliust, buzgó helyében fel keresik, meg fogják: a nyakára kötelet vetnek;²¹ kezeit hátra kötik; ruháját rajta öszve tépik, és ugy vontzollyák a piatzra ki; hol sárral halyigállják föbe.²² Ütik, vétik, mig véghetetlen kinok közt meg nem ölik; az után dög testébe horgot akasztanak, ugy huzzák a Tiberis vizébe: fejét, valamely dárda hegyire szurják és ugy hordozzák széllyel a nézők közt, s a t.

Gondoly rá már it Olvasó! a római ki hirelt erköltsökre, mind a Népbén, mind a Tsászárokban! Mitsoda község? Mitsoda Tsászár? Lát-hatnád é most ezen utállatos bolond, alatsony esetnek példáját e széles világon? Tsak Rómában eshetet meg; 's rajta kívül sehol sem.²³

[218v] Az utállatos, galád, alatsón, részeges, ostoba Vitélius után Vespasianus helyheztetik az uralkodó székre. Már it, majd ki fujhattyuk magunkat Olvasó; és a sok vad kegyetlenséget, veszet bolondságot, természetet gyalázó fertelmes bünöket el hagyván, oly emberi tselekedetekre botsátkozunk, mellyek vigasztalni fognak, és nem kel magadat minden történetnél szégyenleni hogy emberi teremtés vagy. Ha minden ember Kaligula, Vitélius, Néró vólna, azon kérném az Istent hogy

¹⁷ az az [Beszúrás] ¹⁸ vólt <körülte> senki ¹⁹ <minden felé> minnyájan [Javítás a törlés fölött] ²⁰ <...> de [Javítás a törlés fölött] ²¹ <kötnek> vetnek [Javítás a törlés fölött] ²² föbe <hátba, artzul>. ²³ <nem> sehol sem [Javítás a törlés fölött]

teremtsék sassá; nem leszek a természetnek gyalázattyára, sem a terem-
tésnek bölts mivét nem tsufolom minden hatásának kisebbítésére,
mert tsak nem ugy láttzik, noha az Istenségben kisebbülés nem lehet.
Még eddig tsak tsömörrel táplálatlak. Én szinte ugy utállom azokat, de
mit tehetünk rólla vélted együt²⁴ hogy a rómaiak²⁵ utállatosok. Vigasz-
tald magadat mikor jókra és szeretetre méltókra tanálsz. Annál nagyub
betsit mutattya előtted a virtus.

[219r] Vespazianus, Klaudius és Kaligula alat, semmiségébül, a leg
alatsonyab rabi hizelkedések által ment; lassan fel rangjára. Mostani ál-
lapottya, bizonytság tételül szolgál ara, hogy mindenkor érdemekkel birt,
de ki nézvén, hogy érdemetlen Uralkodó alat érdemmel fel emelkedni
nem lehet, érdemét el rejtve, szerentséjét gyalázatos eszközök által ke-
reste. Már, kérdés, hogy érdemes embernek, lehet é elő meneteliért ér-
demetlenségekre vetemedni, vagy inkább maradjon szegényen sorsában
e világtul el felejtve, mint magát nagygyá, alatsonyság által tegye? érde-
mes férfi, alatsony módokra nem vetemedik; de igaz az más tekintetben,
hogy soha semmi az erköltsnek nagyob vesztére romlására nem lehet,
mint a tudatlan, tsekély,²⁶ és gonosz Uralkodó, ki érdemért jutalmazni
nem tud, hanem oly tsekélysegeket emel fel a porbul mint maga. A ros
erköltsü fejedelem, országában, és széki körül, a jó erköltsöknek, pestis,
és döghalál, mivel a jót is rosra kénszeriti.

Azomban, nem tudatik hogy Vespazianus, kegyetlenségnek öldöklés-
nek let vólna eszköze, mint Sejánus, és²⁷ Tigellius. [219v] Arolékos
hizelkedésekkel ment elő, magát rejtegetve.

VESPASIÁNUS ÉRDEME, ÉS URALKODÁSA.²⁸

E' bódlog születésű Uralkodonak²⁹ királyi erköltse alat, Romának
rabi sorsa, setét tömlöztébül mosolygó napjára derült fel. A bilintsen,³⁰
vas békjóban hevert emberség, és igasság lántzaikrul szabadulván egy-
mást, mint testvérek, zokogó fohászokodások közt könyvező örömmel

²⁴ együt <ha> hogy ²⁵ <az emberek> a rómaiak [Javítás a törlés fölött] ²⁶ tsekély <tulaj-
donságu>, és ²⁷ és [Beszúrás] ²⁸ [Két sorba, csupa nagybetűvel írt cím, rendhagyó módon
Bessenyei itt nem nyit új szakaszt] ²⁹ Uralkodonak <ki> királyi ³⁰ bilintsen, <és> vas

ölelgették, tsókolgatták. Az ártatlanság, fejét a porbul fel emelvén az igazi királyi itéllő székre bátran nézet, és sírva mosolygot. A magokat el rejtet nagy lelkek erköltsaiknek ragyogo méltóságában fel öltözve bá-torkodtak ditső pompájokkal a királyi szék előtt meg jelenni. Az uralkodásnak [220r] minden ága fel emelkedésben, és méltóságban tündök-löt. Az igasságnak napja álló világgal ragyogot felettek, hol az emberi természet, ditsősségének Mennyei palástyával bé fedezve ült Tronusán, meg szabadulván gyalázattyátúl, mely által Isteni képe az előtt annyit fertéztetet. Tapsolt az igaz ügy: a gonosság retteget; és a³¹ bűn, ön-nön poklának fertőjében veretvén alá, fertelmes sárjában buborékolva földoklot. Az árulás, száját bé fogta, rettegő szivére nyeldesvén alá mér-ges lehelletit. A tökeltlenség, alacsonyosság, hazugság, hitetés, egymás-ba fogózva, rémitő ordításokkal sijjesztették magokat alá poklokra, és Nerónak, Kaligulának, Tiberiusnak neveket fohászokodások közt hivták segítségül.

Vespazianusnak érdemei, annyival inkább szembe tüntek hogy [220v] előtte fene vadak, részeg értelmű³² kegyetlenek, és oly rémitő bolondok uralkottak, kiknek tselekedetek, a leg veszetteb természetnek határán is kívül láttattak lenni. De Vespazianus még is minden Uralkodóknak sorában tündökölhetet. Minden mivét erejét ara fordította, hogy a mit Rómában a kegyetlenség és³³ bolondság el pusztitot helyre gyűjthes-se. Éjjel nappal az uralkodásnak terhével, gondjával küszködöt, nem szülvén meg soha királyi foglalatosságaitul. Maga viseletiben szeléd, együgyü völt: élete modjában gazdálkodó, és bujaságra pompára soha sem vesztegetet. A fő tanátsot, birói hatalmába, méltóságába vissza helyeztette. Az asztalban való vesztegetést, nem büntetéssel ugyan, hanem gazdálkodó példájával zabolázta. Az erköltsnek romlása ellen okos vigyázással el rendelt törvényeket szerzet. A korhely katonaságot veszedelmes [221r] szabadságoktul, fenyítéke által elzárta, mely már³⁴ részeges tulajdonságai által, baromi indulatokra fakadni, szokásba vette. Dagályos pompa, és³⁵ kevélység nélkül vitte foglalatosságait; szüntelen a köz jóra dolgozván.

E' tsászárul tsuda tételt is adnak elő: hogy Alexandriaba érkez-vén, a Nép ellene zugolodásra fakat, mivel kívánsága szerint nem ju-

³¹ a <bűn> bűn ³² értelmű <vad> kegyetlenek ³³ és <tsászári> bolondság ³⁴ már [Beszúrás] ³⁵ és [Beszúrás]

talmazta, és vendéglette. Ez akadálynak, és kedvetlenségnek közepette valamelyik úgy találja fel magát hogy tsudát készít. Két nyomorult ember, egy kotska kezű, és egy vak kéri hogy ők Isteni sugarlás által tanáltak³⁶ gyógyulásoknak eszközére.³⁷ Egyik azon esedezik, hogy kezét, lábát nyomná meg; a másik, hogy nyálával szemét töröllye ki. Vespazianus magát vonogatván végre meg tselekszi, és azonnal mind a két ember meg gyógyul. A község, száját³⁸ bé fogta látván hogy Vespazianussal az Istenek, hatalmakat közlik.

Én, mint sem Apostol, sem Szent [221v] sem Proféta, a keresztyén tsudákhoz is keveset tudok, nem hogy a pogányokéhoz értenék. Tudom ezt, hogy a természet, és annak örökre meg határozot rendi, és³⁹ a mindenhatóságnak oly⁴⁰ ki terjedése; mellyen⁴¹ tul, esetet tsinálni olyat, mely a teremtés módgyát,⁴² felül haladja, valósággal sokat kíván; Nem hihetem, hogy Vespazianusban ere erő tanáltatot vólna: azt sem, hogy az Isteneknek szükségek let vólna, dolgokon, természet ellen való módra segiteni, kik szorulásba nem jöhetnek.

Vespazianus, az ellene vólt villongások közt nem bánta, hogy személlénynek olyan hatalmat tulajdonítottak melyrül maga semmit se tudot. Hihető, valamelyik embere készítette e tsudállatos történetet számára, hogy nyügébül szabadullyon. A község hitte, és ő magában el halgatot. Minden időben minden Nemzetnél meg kívánta az együgyűség hogy tsudái legyenek. Ha nem vóltak, nem hit. Néki a világnak állása nem tsuda, hogy arul Istent ismerjen, ha nem mongyák hogy a sánta meg gyógyult. [222r] A tudatlan, Isten ismémentire nézve egy mozdulást, vagy emberi hir adást nagyob tsudának veszen, mint egy világot. De mindenkor is használta a ravasz okosság az emberi tsudákat a tudatlanok ellen, mellyek az igaz Istenéin kívül hitetésbül állottak. Más ódalrul vegyük Vespaziánust tsudának: uralkodásának emberségénél fogva vólt Rómában valóságos tsuda.

Mivel halandó embernek erőt, gyengesség nélkül mutatni egy átallyában való örökös lehetetlenség, Vespazianusnak is motskos hibául tettet ki fősvénysége, és a nagy adónak sartzolása. Ebben hiv emberi ez

³⁶ <indittattak> tanáltak [Javítás a törlés fölött] ³⁷ <...> eszközére [Javítás a törlés fölött] ³⁸ száját <azonnal> bé ³⁹ és [Beszúrás] ⁴⁰ oly [Beszúrás] ⁴¹ <...> mellyen [Javítás a törlés fölött] ⁴² módgyát, <határát> felül

zel mentik hogy az ország kintse jövedelme el lévén prédálva, mint egy
szükségtől kényszerített az adót szoritani. A vizeletre sartzot vetet,
mely büdös jövedelemmel Titus, a fia ellenkezet. Mikor pénz jöt be-
lölle fiának orrához tartotta így szólván: *érezed é hogy ez a pénz büdös?*
Továbbá a fősvénysége ha a vólt, különös, mert, mind a köz jóra, a sze-
gényeknek tápláltatására, el pusztult familiáknak helyre allatásokra,
utakra, [222v] el sasnyult ehező népének segedelmére, a tudós embe-
reknek jutalmazására s a t. fordította, mely tárgyai közt pénzét bőv
kézzel szórta széllyel. Mind ezeket a fukar egy sem tselekszi. Azomban
helytelen tselekedet lenne még is a tereh viselő Népet ereje felet ter-
helni azért, hogy adójából valaki, jóságát mások iránt gyakorolhassa,
és egy ékesen szollást tanitonak száz ezeret fizessen. A mely tselekedet
ezer embert nyomorgat, hogy egyet gazdagitson általa, jóságos tetté-
ben hibázik jóságos tselekedete ellen. A tereh viselő sokaság iránt, tsak
az a királyi kegyelemnek gyakorlása, hogy kóldussá ne tegye, és ügyét
igazsággal ítéllyel. Már, ezt meg vonni egy néhány milliom szegénytül,
hogy verejtékével szerzet, és tölle a renden tul el huzot keresetivel egy
nehány száz ember gazdagodjon, emberség és igazság ellen van. Lássa
a király akár melyik, kiket hogy gazdagit, de szegény népének sajtóban
tsafart verejtékébül nem lehet. Nem [223r] igazság a népen töb adót
venni, tsak a mennyi óltalmára, és köz igazságának ki szolgáltatására,
szükség szerint meg kívántatik. De ez, oly tsudállatos természetü szük-
ség, melynek határai a messziségben el tévettek, és már fel tanálhatatlanok.
Az ország szükségeit sok Ministerek, az Isten minden hatóságával
tették egyenlő véghetetlenséggé.

Tudni kellene hát már, hogy Vespazianus az adónak nagyságát, né-
pének sajtóltatásáig emelte é fel vagy nem, mivel most is tanálatnak
kik adójokat múlatva, könnyen fizetvén annak terhe ellen panaszolnak,
fohászkodnak. Akkor is lehetet ugy. Akár mely felől megyünk, de tsak
ugyan ezen egy dolog, Vespazianusnak sok rendbéli érdemeit homályba
nem hozhattya.

Vespasianus a tudósokhoz, böltsekhez vonszó indulatjának kegyelmének truttzára, a Filozofusokat, kevésbé szenyvedhette, mivel oly értelemmel viseltetet irántok, hogy a királyi Uralkodásnak ellenségei; Ezen gyanú eleitül fogva a Filozofusokra, ebből származot hogy függés nélkül kivánnak élni, szabadon. Igen, de ezen vágyódások személlyekre nézve van, különösön, de az országnak törvényes állapottyával, Uralkodás módgyával soha se háborognak akár milyen legyenek. Diogenes, minden emberi szabadságát határok közzé tutta venni egy hordóban. Igaz az, hogy a kegyetlen, és minden törvényes határokon kívül uralkodó hatalmat, soha a Filozofusok helyben nem hatták, hogy a fejedelmek hibáit rostálták, de ennek a² böltesség, a természet igassága, az emberi Nemzetnek törvényes szabadsága szolgálnak okúl, mely dolgokat a Filozofusoknál jobban, senkinek ismérni nem lehet.

[224r] Mentül nagyub a tudomány, böltesség, annál töb, és tisztáb benne, a természet igasságának ismerete. Ugyan azért, a Filozofusok ha tehették, mindenkor magánosságban éltek, és ha van nekik mibül, most is inkább szegénykednek a magok házánál szabadon, mint palotában pompázzanak mástul fügve, és meg kötve. Ebbül nem következik hogy párt ütők vólnának. Romában az Uralkodókat hivatalban való emberek, fő kapitányok, község, katonák hánták vetették, öldösték; nem Filozofusok. Senekát, gyanuságba vették Neró alat, hogy ő is párt ütésre hajtot, de Seneka, világi sorsára, élete módjára nézve Filozofusnak nem tartathatik. Inkáb vólt Minister, ki böltessége mellet Nerónak minden bünében hizelkedet. E szerint ő, véghetetlen gazdag-

¹XIV [A kéziratban Bessenyei eltévesztette a számozást. A római szám, a SZAKASZ szó, az évszám külön sorban szerepelnek, pont itt egyik után sincs] ² <az emberi> a [Javítás a törlés fölött]

ságára, birtokára, hivatalára nézve csak beszédével láttatik Filozofusnak lenni. Akkor az embert az is halálra ítélte³ ha sok jószággal birt, hogy általa árulói gazdagodhassanak.

[224v] Vóltak oly szennyes, és⁴ inkább kéntelenségéből, mint akarva való Filozofusok, kik szegénységeknek, tzudar életek modjának közegette,⁵ szabadságot vettek reá, hogy az emberi Nemzetet itéllyék, és sorsát tselekedeteit rostállyák, de ezek csak szájjal kiabáltak a fejedelmek, és gazdag emberek ellen azért, hogy ők szegények vóltak és szükségek miat másnak a vagyont, jó éleést irigylették titkon, bár hogy tették is nyilván. Nintsen olyan böltesség a Világon mely az embert testi szükségei alól ki vegye, és vágyodásaitul meg fossza. De soha se is ara vigyáz hogy az emberek mit beszélnek, ha meg akarod őket igazul érteni, hanem hogy mi a szükségek. Ezerszer hazudnak az emberek vágyodások ellen, mellyet minnyájan titkolnak magokban, 's minnyájan látnak egymásban.

Elég hozzá hogy a Filozofusoknak Rómából ki kellett menni, mintha a Tsászár tételben le tételben, ők lettek vólna korhely pretorianusok. [225r] De, valamely Demetrius nevezetű Tzinnikus az az, hivatal szerint rongyos, és szemtelen Filozofus, a tsászári parantsolatnak truttzára Romának uttzáin⁶ ot marat, ki Vespazianus elöt leg kisebb tiszteletnek jele nélkül meg fordult; illetlen, és durva szavakkal dorgálván tsászári méltóságát, nem távoly tőlle a sokaság közt. A tsászár hallotta, és hozzá ily üzenetet tétet. *Mindent el követ, mongyátok meg néki hogy életétül meg fosszam, de ugató ebet, ölni nem akarok.* Ha az iránt a Tsászár ily nagy türéssel tudot lenni, mi kénszeritette reá hogy a többi Romából ki üzze? Hát ha oka vólt a rongyos tudósnak el kergetet barátaiért zugolodni?

Hanem ezen tettének ellenében szépet tselekedet Vespazianus Pompotianusra nézve kit elötte fel attak mint élete, rangja ellen tusakodó leg veszedelmeseb embert. A Tsászár ebben sorsát meg érti. Pompotianust szólittya; Konzullá teszi, és így mond⁷: *ha ő lesz Tsászárrá, meg fog róllam emlékezni.* Pompotianus, szerentséjében fenekre ült,⁸ 's halgatot.

³ ítélte <hogy> ha ⁴ és [Beszúrás] ⁵ közepette, <magoknak> szabadságot ⁶ <...> uttzáin [Javítás a törlés fölött] ⁷ <így szól> mond [Javítás a törlés fölött] ⁸ ült, <el> 's

[225v] Bár mely derék uralkodó vólt is Vespazianus, az ellene való támadást el nem kerülhette. A Golusok, Civilis nevezetű vezér alatt fel támtak, de meg hódoltattak. Ezen esetnek környül állásait el halgatom. Elő beszéllések nem nékem valók.

Támadás esik Zsidó országban is;⁹ de ez már Nérotul fogva ujra meg ujra történik, ez ostoba, és éppen oly¹⁰ vakmerő, mint tehetetlen Nemzet közt. Azt gondolták, hogy a felhőnek, tűznek oszlopa halad előttök hogy most is Moses által vezéreltetnek: hogy a Világ Istene egyedül övék különösön, ki most is méltóztatni fog érettek, Egeibül, a hartzra¹¹ alá szállani. Azomban a Római Tsászár is¹² tsak más tehetségű uralkodó vólt, mint a Básán béli Óg király, kit az UR a maga népének kezében ada. A római Légiok tsak tul lehettek a Filisteusokon s a t. De a sidó nép tsak ugy tartotta¹³ magát most is, mint másszor. Hogy a Világ Istene tölle ki válva minden más emberi teremtésének halálos ellensége [226r] és Mennyei üldözője; ki azon okbul nem akarja magát a 'sidón kívül semmi féle Nemzettség által meg ismértetni, hogy¹⁴ módot szolgál-tasson magának az örökös bosszu állásra; poklokna emberekkel való meg töltésére; ördögnek hagyván az emberi Nemzetet, melynek teremtésében ditsőségét kereste.¹⁵ Nem szenyvette a sidó, hogy más emberi teremtés, teremtőjéhez just tartson, tsak ő. A Jerusalemi Sidóság, ezen egy felől nevettséges más felől ostoba hitben meg átalkodva, győzedelmes Messiássát minden ablak fiokon leste, sáberben orditozva, hogy el érkezését sijjettesse. Akár mely hitető jelentette magát, hogy Messiás vagyok; ehol jövök hozzátok; ezen emberi Nemzet sepreje¹⁶ mind annyiszor zendülést, támadást tsinált.¹⁷

E' szánakozásra,¹⁸ való¹⁹ Nemzet, mely minden magán kívül élő embert vallásbul utált, el hitte, hogy [226v] barátságáért az Isten is utálni fogja Világát, mellyet nekik ígéletbe adot, hogy Sidók legyenek a Világ-nak Urai, itt e Földön. Ennél fogva Róma ellen ottan ottan fel támtak mig e győzedelmes hatalmat, minden irántok való szánakozásbul ki nem vetköztették. Eleitül fogva, ez a Nemzet azt vette törvénybe hogy az

⁹ is [Beszúrás] ¹⁰ oly [Beszúrás] ¹¹ hartzra <ki> alá ¹² is [Beszúrás] ¹³ <vette> tartotta [Javítás a törlés fölött] ¹⁴ hogy <az által> módot ¹⁵ kereste <; azért, hogy örök irgalmának, atyai jóságának mivei közt tárgya lehessen>. Nem ¹⁶ sepreje <közt>, mind ¹⁷ tsinál<hatot>. [Törlés és átírás a szóban] ¹⁸ szánakozásra, <és utállatra> való ¹⁹ való <... idéltlen, vad> Nemzet

egész világnak legyen ellensége, az az, a magán kívül élő emberi Nemzetnek gyűlölője. Olyan törvény mely Isten, természet törvényével ellenkezik és emberséget igasságot el temet. Annyira hogy ha a mai keresztény világ, ő irántok, az ő igasságokat venné gyakorlásba, a magok vallásának szentségénél fogva, mind el töröltetnének e földről. Soha a sidó törvénytől törvénytelenebb törvény nem volt e világon a közönséges társaság boldogsága ellen. Ez a galád Nemzet irántunk most is oly utálattal viseltetik hogy edényünkben sem²⁰ eszik, és borunkat sem²¹ issza s a t.

Ezen részeg értelmű nemzet,²² szegénységében kevélykedve, gyengeségében hatalmaskodva, és alacsonyosságában méltóságot mutatva, a Római [227r] zászlókat, a Tsászárnak képit, tziemerét nem is nézhette, azt hívén magában hogy azok a rómaiakkal együt a mindenható igaz Istennek ellenségei, kiket Mennyei módon utál, és ő általok kíván el veszteni. Ostobaságok miatt tehát vallásoknak világánál meg vakulva; az Istenben, annak természete ellen bizva, Rómának rettentő hatalmára²³ pártot ütnek oly²⁴ reménység alatt, hogy kevés számokat, és²⁵ gyáva katonaságokat, az Isten őket védelmező hatalmának tsudái majd ki fogják pótolni. Azomban, mind ezen ditsősséges reménységek, ot ütnek ki hogy Jerusalemba hamvába temettetik; és²⁶ Népe széjjel szórattatik; mely esetben, mint vásárra hajtott barmok adatnak el,²⁷ tsekély pénzen. Ide tartozik még hogy a Sidók magok közt is meg hasonlottak; külön külön értelemre, csoportokra allottak, kik egymást költsönbe le rajzolatlan dühösséggel ölték, vágták, a midőn Titus már városokat zárva tartotta, kit Vespazianus küldöt oda Jerusalemet meg hódoltatni. Hi-jában kérte őket a Római vezér hogy agyák fel magokat;²⁸ [227v] nem tselkették.

Tsendesedjünk Olvasó, mert it is van egy kis mezőnk mellyet meg futni nem lesz haszontalan fáradság. Lásd hát példából, hogy az a dolog a mit *Superstitionak*, *Fanatizmusnak*, vak buzgóságnak, tudatlanságnak neveznek, mitsoda veszedelmeket huz maga után. Mikor valamely Nemzet abba vakul, hogy vallásán tul az Isten senkit se tekint: hogy a

²⁰ <nem> sem [Javítás a törlés fölött] ²¹ <nem> sem [Javítás a törlés fölött] ²² nemzet [Beszúrás] ²³ hatalmára [Javítva ebből: hatalma ellen] ²⁴ oly <1> reménység ²⁵ és [Beszúrás] ²⁶ és <...> Népe ²⁷ el, <...> tsekély ²⁸ magokat; <mert [227v] mert> nem tselkették.

minden hatóságnak védelme csak az övé különösön? Ártanak é hát az oly világi böltsek, kik az emberi nemzetet e nehéz nyavalya törésből ki gyógyítyják. Mellyik vallást tette az Isten, a világon mindenik felet győzedelmessé? Melyik felet nints a másiknak hatalma? Itt, Mahomet,²⁹ magát mutatni nem meri. Lábunk alatt nyög, De Konstantinápolyban, a hason mászás, nekünk esik osztályba.

Hogy a Sidók Jerusalemben mitsoda rettenetes éhséget, inséget szenvedtek, közönségesen tudatik. Irtóztatósága, le rajzoltatását, pen-námban fel függeszti.

[228r] **Vespazianushoz halála közzelit.** Hamar érkezet... **Ötven kilentz esztendős volt.** A midőn utolsó óráját meg érzette, beteg ágyában fel állani magát erőltette, és így szólott: *egy Tsászárnak álva kel meg halni.* Kétség kívül ezt értette rajta hogy népének javában holtig és meg szűnés nélkül³⁰ való szokása foglalatoskodni.

²⁹ Mahomet, <köztünk> magát ³⁰ nélkül <... foglalatoskodni> való

[228v] XIII¹SZAKASZ

79.

TITUS

El fogja szivedet az édes öröm, és köny hullatásra fakad ki benned a gyönyörűség, ez örökre ditsősséges névnek hallására.² Miért vesszük a jó Uralkodónak nevét egy felől oly édes meg illetődéssel, más felől el ragattatással? Azért hogy az embernek meg személyesedet boldogságát érezzük benne. Ő az Isten jóságának eleven képe közöttünk. Mint a Mennyei gondviselésnek királyi székin fel szentelt angyala, ara szolgál eszközül hogy bennünket tselekedeteivel a Világ attya iránt való háladá-tosságban gyakorollyon. Kegyetlen, eszetlen Uralkodó alat ugy tettzik hogy annak országátul, az Isten is el fordul. A jó király pedig az Isten áldásának, és boldogító kegyelmének reánk mosolygó képe. Titusnak Uralkodása alat is ugy tettzet mint ha Romának Istenei szállottak vól-na alá a Kapitoliumba lakozni, honnan áldásokat hintették a Népnek fejére.

[229r] Nem igaz hát hogy a hatalomnak nagysága a születéssel, vér-rel, értelemmel igaz erköltsöt el ronthassa, és annak jóságát meg veszte-gethesse. A nagy rangban születet nevedet embereknek, mivel szokva vannak hozzá, méltóságok vagyonok, közönséges dolgoknak láttzanak. Nem is lehet mondani, hogy a nagy jövedelem, rang, méltóság, a jó vé-rű, és³ emberséges születésű Uraknak nemes erköltsöket rosszaságra, eszeket eszetlenségre forditaná. Valaki a nagyok közt gonoszt, ostobát mutat, nem vagyona, hanem erköltsi alkottatása miat az. Ha a hatalom,

¹ XV [A római szám téves a kéziratban. Bessenyei külön sorba írja a római számot, a SZAKASZ szót, és az alcímet helyettesítő évszámot, amely mellé a TITUS szót írja]

² hallására<, hogy Titus>. ³ és [Beszúrás]

kints egy átallyában minden erköltsnek vesztére szolgálna, Titusnak tsak ollyannak kellene lenni, mint Nérónak.

Titus, királyi köteleességének, magát annyira által atta, mely szerint életének minden örömét tsak nem abban láttatot keresni, hogy az embereket bóldogitssa. Különös vágyodásait zabolára fogta: indultain okosságával uralkodot, ugy hogy nem azok ragatták őket, hanem ő vezérlette azokat. Személyére tartozo testi gyönyörúségeit erköltsének hatalma alá hódította, és [229v] kivánságainak, mértékletessége parantsolt. Agrippa Sidó királynak leányát Bereniszt, halálban megszerette, kit feleségül vet vólna, de mivel a Rómaiaknak benne kedvetlenségeket látta, szerelmét, kivánságát gyönyörúségét magába fojtva, leg kedveseb világának egyetlen egy tárgyát, magátul el küldötte. Ez ugyan szükségtelen engedelmesség volt mivel Uralkodására nem tartozot hogy gyönyörúsége közt kivel háljon.⁴ Jusson eszedbe, hogy Neró magának feleségül herélt embert is vet. Mitsoda külömbség?

Titusban, leg erősebb, leg ellene álhatatlanab vágyodás, és ösztön volt az embereknek bóldogitása. Ha ágyábul fel kelvén estve reá nem emlékezheter⁵, hogy valakit szerentsére emelt, így szóllot: *El vesztettem a napot: senkit se bóldogitottam.* Tsak egy napot élt illyet. Mennyei és⁶ örökre emlékezetes szavak; melyek a Titus névnek halhatatlan ditsősségére és a fukar királyoknak gyalázattyokra szolgálnak mind e Világnak végéig. Meg határozot értelemnek vette magában, hogy előlle soha kedvetlenül⁷ egy kérő embert se eressen ki. Gazdagitot, ajándékozot, de a [230r] népnek terheltetésével senkit sem. Egyik kezébül hiveit jutalmazta, a másikkal tereh viselő Népét oltalmazta, javította. Soha halállal senkit se büntetet; és a mint magában fel tette egy tsep római vért nem ontot. Ara fogta, hogy mivel Tsászár lévén egy uttal fő pap is, véres halállal büntetni papi hivatalával ellenkezne. Ezen tselekedeteiért, 's több illyenekért neveztetet Titus az⁸ emberi Nemzetnek gyönyörúségének.⁹

Vegyük kérdésbe már, hogy Titus, neveléssel, tudománnyal volt é illyen érdemes ember, vagy születéssel? Én ugy tudom, hogy valamely halandónak foganszásakor, a természet munkája, önnön jóságát vérébül

⁴ háljon [A második szótag beszúrás] ⁵ emlékezheter [Javítás tollhiba miatt] ⁶ és [Beszúrás] ⁷ kedvetlenül [Az utolsó szótag beszúrás] ⁸ <...> az [Javítás a törlés fölött] ⁹ gyönyörúsé-<géröl>gének [Törlés a szóban, az elváltatásnál, a lap bal szélén]

ki felejt, soha többé e Világon emberi kéz benne¹⁰ helyre nem hozza. Valamint a gonosz nem tudja hogy gonosz; a jó se tudja hogy olyan jó, tsak ösztöneit érzi magában a jóra. Ne hizelkedgy magadnak Olvasó, ha jó szived van, melyből tselekedeteid származnak, hogy magad szerzett magadnak. Nem tudod¹¹ mint let, tsak használod. Valamely erő és¹² hatalom alkot¹³ bennünk mindent, melynek fel fedezésében örökös vakásgra átkoztattunk.

[230v] El futtya véredet a mérges keserűség, és halálos bánattyátul verettetik¹⁴ le életed, midőn látnod kel, hogy Rómában még is tanáltatnak fő emberek, kik Titusnak el vesztésére öszve esküdgyenek. Ezek a majd nem ki magyarázhatatlan természeti tulajdonságu római emberek, sem jó sem gonosz uralkodót nem szenvedhettek, sem szabadságban nem élhettek. Ugy láttzik hogy magokat, minden féle élet modjából ki szoritották, élni igyekezve.¹⁵ A tanás a pártos fő embereket halálra ítéli, ő pedig azokat ebédjére hivattya. Azomban a párt ütés magába fult, mivel nem vólt néki mi által ösztönöztetni. Jegyezd meg hogy az országnak köz lakossai, szegénysége soha királlya ellen párt ütésre ki nem fakad, tsak azon esetben, ha verejtékét sajtóba tsafarják, vagy válásatul kívánnyák meg fosztani. Még ekkor is meg kívánnya hogy reá nagy emberek beszéllyék.

Titus alat történt a Vesuvius tüzének az a magából ki okádot árja mely két nevezetes várast temetet el örökre, Herkulaniumot, és Pompéát. A természet vizsgáló Plinius azután, e szörnyű esetnek [231r] okát kívánván közzelebrül szemlélni, a Vesuviusra ment fel, és belé veszet. Honnan ígérhette magának hogy azon föld alat égő tűz tengereket el láthattya, mellyek ot örökké fornak, és a Vesuvius torkán fel pöfögnek? Nem az a kérdés hogy mennyire vannak oda le, mere terjednek ki?, hanem az, hogy el alvás nélkül örökkön örökké égvén, hol tanál magának még is tűzre valót? Mennyi mért földekre terjedhet ki körülötte föld alat, az a bűdös köves tenger, mely tüzét táplálhattya? Végre, miképpen módollya a természet hogy onnan örökké való tűzzel hánkolódjon ki? Hijába nézet vólna Plinius száz esztendeig a Vesuviusba alá, mert ezen eseteknek okát annak fenekén, soha ki nem nézhette vólna. A ki

¹⁰ <... > benne [Javítás a törlés fölött] ¹¹ tudod <h> mint ¹² és [Beszúrás] ¹³ <... > alkot [Javítás a törlés fölött] ¹⁴ verettetik <elméd> le ¹⁵ igyekezve <se hogy se kívántak lenni>.

mellette lakik a Vesuviusnak, tsak annyit tud rólla mint aki tölle ezer mért földre van. Mindenik ezt tudgya, hogy benne örökké való tűz ég, mely nagyob, hol kisseb áradással adgya¹⁶ fel magát.

Titus, ki emberi nemének betsülletire szolgált és a¹⁷ Trónusnak ditsőségére vólt, negyven esztendős korban hal meg. Ugy láttzik hogy nagy [231v] adományira nézve, irántunk, a természetben is irigység van: A jót ritkán szüli, fősvénységgel adgya; 's ha adgya, hamar el veszi; ellenben a gonoszok halhatatlanok ha tsak az¹⁸ ellenek meg mérgesült természet, és kétségsbe esés őket meg nem öli. **Rómának bóldogsága ellen pártot ütöt sorsa, e kis szerentséjét sem szenyvedhette meg, hogy nyugodalmát Titusban két esztendónél tovább vigye: addig uralkodhatot tsak. Ujra fene vadnak vettetik torkába, mely által rajta, az ellene meg busult természet láttatik e világnak vérét bosszulni.**

A meg veszet, bolond, és dühöt uralkodok közt az örök végezés, tsak azért láttatik Romának néha néha jó tsászárokat adni, hogy a kegyetlen¹⁹ uralkodásnak öldöklését, kinnyát, keservét, meg szaggatot szívének²⁰ véres sebeiben²¹ annál nagyob gyötrelemmel érezze.²² Szegény Róma! mond meg hogy meg hódítván a világot, és egyedül ülven annak fején, hogy érdemlesz mindenek közt, te egyedül leg nagyub szánakozást?²³

¹⁶ adgya <fel> fel ¹⁷ <és az Ura> és a [Javítás a törlés fölött] ¹⁸ az<t> ellenek ¹⁹ kegyetlen<ek> uralkodásnak ²⁰ szívé<t>nek ²¹ sebeiben ²² érezzé<k>. ²³ szánakozást?
<VÉGE A hetedik kötésnek> [A szakasz utolsó sora alatt található a törlés]

Titusnak testvére Dómitzianus² azon születésbül, fajbül, származik annak ellenébe mint pusztító fene vad, és³ kegyetlen. Látod, hogy ugyan azon atyának anyának testébül a leg nagyobb egymással való ellenkezések származnak. Soha se vólt oly nemes vérű familia, melynek véréhez a természet ugy hozzá kötötte vólna magát, hogy abból időrül időre idétleneket, és fene bestiákat ne hozot vólna világosságra.

Domitianus azon kezdi hogy Istennek hívják⁴ ezentul, semmiségét abban gyakorollya, hogy a falon, legyeket öldös. Nevettséges és tsufos alatonyságának közepette minden féle vitézi nevezeteket magára széd. Nem tudni ki tanáttsábul, ara még is reá ment, hogy az emberek herelését meg tiltotta. Ezen természet ellen való szentség töréssel, és eszetlenséggel is szokásba⁵ vették az emberek, méltóságokat gyalázni.

Minek utánna a veszet fejedelem ellen is tűz ütötte vólna ki magát a birodalomban [232v] annak el óltásával elméjét minden ki gondolható kegyetlenségekre ki terjesztette. A vér árulók, titkos vádolóok jutalomúl az első hivatalokat kapták, és az ártatlanoknak javaikkal gazdagottak, minek utánna azokat hamis hitek által meg ölették. Egy emberséges embernek élete vagyona sem lehetet bátorságban. Minden felé fogdosták a nagy embereket; vitték, ítéltek, ölték. A tanáts kényszerítettet őket halálra itélni⁶ hogy az Uralkodónak bolond kegyetlensége, e ritka szövésű függő mellet, mellyen minden ember által látot, magát el rejthesse.

¹ XV [A római szám téves a kéziratban. Bessenyei külön sorba írja a római számot, a SZAKASZ szót és az évszámot; a két utóbbi után pontot tesz] ² Dómitzianus <ugyan> azon ³ és <bolond> kegyetlen ⁴ <mondják> hívják [Javítás a törlés fölött] ⁵ sokásba ⁶ itélni <hogy> hogy

A tanács béli fő Rendeket ebédre hívatta magához, még Uralkodásának kezdetiben. Egy nagy gyászos fekete szobában fogatta őket, kik ezt látván halálos rémülésbe estek, és magokat életeknek utolsó órájára el tökéltették. Ilyen elmélkedések közt kellett nekik ebédelni. Minek utána haza bocsátotta őket hová ki ki hóhért várt, hozzájuk ajándékokat küldöt nevetvén magában ezen, hogy őket annyira meg ijesztette. Az emberi Nemzet [233r] emlékezetiben, Román kívül, tanálsz é ily különös bolondot illető tselekedetet. Az ilyen esetek, mindég tsak Romának jutnak osztályba a Világnak⁷ viselt dolgai között.

A Filozofusok mind el üzettek. Epictetes Romából úgy ment ki, hogy kenyere sem volt; és enni mit, nem tudot. Szomorú dolog hogy azok az emberek kik az emberi nemzetnek eleitül fogva tanító Mestereik, jól tévők valának, többnyire minden időben szegénységben sinlettek, és szükségét⁸ szenvedtek; noha a tanult világ, a mitsoda boldogsággal élhet, egyenesen a börtseknek hálálhattya. Ha az Apostolokra, Evangyelistákra gondolsz túl a világi okosokon, forduljon meg fejedben, hogy ezek is mitsoda szegénységben⁹ éltek.

Végre, Domitianus oly bűn¹⁰ kutató törvényszéket állított fel, mely egy titkon elibe¹¹ adot mondásért, a leg érdemeseb hazafit is meg ölette. E' kegyetlenségnek irtóztató eszközére a váras meg némült, és a beszéd, a leg nagyub [233v] rejtekben tétetet. A keresztyének kegyetlen üldözést szenvedtek alatta. Sokan tartják hogy Sidók voltak mivel a Rómaiak akkor a Sidóktól amazokat különböztetni nem tudták.

Látod, mindenüt a Világ emlékezetiben hogy az¹² ily fene kegyetlenség, bár hatalmának minden rettentő eszközeit gyakorlásba vegye is magát fen nem tarthattya. E' dühös bolond ellen is öszve esküsznek, kiket a maga felesége vezet. Rajta mennek, és házánál meg ölik.

A kegyetlen Domitianusnak uralkodása alatt élt és vezérlet Britanniában a nagy Agrikola, ki az igaz emberiségnek minden, erköltsi érdemeivel birt. Vigyázó okosság, szelédesség, győzedelmes vitézség, igazság szeretet, mértékletesség, emberség s a t, formálták erköltsi valóságát. De e nagy embert, nem az ostoba Domitianus választotta ki a sokaságból fejedelemségre, hanem Vespasianus küldötte Britanniának vezér-

⁷ <az emberi nemzetnek> a Világnak [Javítás a törlés fölött] ⁸szüksége<ket>t ⁹szegénységben <...> éltek. ¹⁰<...> bűn [Javítás a törlés fölött] ¹¹elibe <fel>adot ¹²az [Beszúrás]

lésére, meg hódoltatására, és szelédítésére. Minden lépésében [234r] szerentsés elő menetele volt; úgy mint minden, valósággal nagy emberekkel szokot¹³ a világon meg esni. A Brittusoknak vad erkölcsöket fene természeteket, az élet módjának nyugodalmához, hasznához, nyereségéhez szoktatván őket,¹⁴ napról napra szelédítette. A tsendességet, és¹⁵ bátorságos lakásnak édességét vélek meg éreztette. Így volt Agrikola Domitianus kegyetlensége alatt nagy Britanniának jól tévő, és országgló Istensége, ki tsak azért hódoltatot hogy el fogot népét bódolgítsa. Ditsőssége a Világra ki terjedvén, Domitianust, az¹⁶ irigysége¹⁷ nyughatatlanságba hozta. Félhetet is hogy ot Tsászárnak ne kiáltsák ki. Haza hivatta; de Agrikolának érdeme, hire neve, okossága, mértékletessége, vigyázása; mind együt, oly fel emelkedésben voltak, hogy Domitianus Tsászár, kegyetlenségét, irigységét személye iránt halgatásba tette; Magában dűnnyögve, nagy tekintetit nyilván tisztelve, el kellett néki nézni hogy Agrikola, e világbul tsendes és természet szerint való halállal kötőzön ki. Mely eset [234v] tsak egyedül válik a fene Domitianus Uralkodásának betsületire. Oly igaz ez hogy emberségen, igasságon kívül, valóságos ditsősség, a királyi széken sem lehet.

Nevezetes eset volt még ez időben, valamely Tyáni Apollonius nevezetű pogány profétának a világon let meg jelenése. Ezt az Apolloniuszt a pogányok Isteni erővel bíró embernek tartván, tsuda tévőnek hitték. Ezek a tsudák, még ot is, hol az igaz Isten nem ismértetik, az embernek, mindenüt lába alá akadnak, és nem tudgya rajtok hogy essen keresztül. Tsak el hitték, hogy lehet ember, olyan, ki az örök Rendet és valóságot, természetibül ki vetkeztethesse, ara kényszeritvén, hogy munkálkodjon maga ellen, Apolloniusznak betsületire. Meg rászokdik fejedben a józan okosság, látván az ily szánakozásra méltó ostobaságot mely e világot forgatná fel, hogy magát a magához hasonló tudatlanok közt hirelhesse.

Azomban Apollonius a maga idejéhez képpest melyben élt, lehet hogy tanult ember volt. Az [235r] igasságot szerette, és annak ki mondasában le verhetetlen bátorsággal birt. Ékesen szóllása, tiszta élete, mértékletessége, kegyessége halgatóit részire¹⁸ meg hódoltatták. Néró-

¹³ sokot ¹⁴ őket, [Beszúrás] ¹⁵ és [Beszúrás] ¹⁶ az [Beszúrás] ¹⁷ irigysége <iránta> nyughatatlanságba ¹⁸ <tekintetinek> részire [Javítás a törlés fölött]

nak idejében Romába jőt; mondván; nagy vágyódásom van látni hogy mitsoda bestia az a Tirannus.¹⁹ Ő tsuda tévőnek magát nem hitte, hanem ostoba tanítványai tsufitották meg emlékezetit; a tsuda²⁰ tevésnek méltóságát kívánván természet szerint való érdeméhez ragasztani, mely már most hitetőnek mutattya. Leg szeb tsuda tételének tartom a következendő tanátsát, mellyet Alexandriában Vespasianusnak adot, midőn Roma²¹ felé jönne, a Tsászári székre.

„Ne gazdagítsad magadat, mond, népednek felettéb való terhelhetésével. Az a kints, mellyet jobbágyidnak könyhullatásokkal szerzesz, veszedelmedre szolgál. Segittsed a szükölködőket: a gazdagoknál, törvényes vagyonaikat had meg. Nem te magad parantsoly a törvényeknek, hanem nézd el, ha azok parantsolnak néked: ugy szerezhetsz jó törvényt, ha magadat veted leg eléb is alája.”

[235v] E' rövid tanáts adás Apolloniusban sok gondolkodást, tapasztalást, olvasást, és okosságot teszen fel. Valamit mond, bölts Uralkodásra, emberségre, és köz bóldogságra tartozik.

Végre, Apollonius, nyilván²² való meg halálozása helyet, el tűnik. Tanítványai azonnal fel kiáltanak hogy az Egekbe ragattatot. Követői tselektették ezt,²³ hogy emlékezetit Istenségre emelhessék. Illyenek voltak ez esetben is a hitetésnek, és tudatlanságnak mivei.

VÉGE

A hetedik Kötésnek

¹⁹ <kegyetlen Uralkodó> Tirannus ²⁰ tsuda <...>tevésnek ²¹ Roma <felé> felé [Törlés szóismétlés miatt] ²² <nyilván> nyilván [Javítás a törlés fölött] ²³ ezt, <ugy vélem, halálával,> hogy

[240r] ROMÁNAK
 VISELT DOLGAI
 NYOLTZADIK KÖTÉS

1803.

Deusdandus halála után a királyi udvarban mindenki kéri, hogy oltsa ki a királyi válságot, hiszen mindenki a királyi udvarban van reménytelenségbe jutott állapotban. Újra ezúttal az udvarban a királyi udvarban van mindenki. Tisztelet, kegyes erkölcsök: igazsággal és józan okosossággal bíró férfiak, mely tulajdonságoknál mindenkor a boldogság mezejét szolgál következéssel. De az igen bonyolult természet, a világi válságosságok orvosló véres fegyverrel közt a tronuson nem elég magában: itt vol. Vitéz bátorság, vezérelő okosság: a gonoszoknak magán halálra utasítói alól való ki fejtése az igazságnak ortájával¹ értelmes (vagy) szűre (vagy) bűnöség² megismerése. A hatalom Menyőkövével való le vezetése a vak merőknék, és birtoknokok. Az igazságnak, jókai vélelmek, kiket a közönséges istentudás minden időben, mindezt ki vitorlój fogókkal néz, [241v] és minent őtet maradvány, parja. A maga szentelődésén hírelkedő bewédnek, igaz hívőgúll való megkülönböztetése. A király boldogsági valójában egy mérgező esztendőnek indítását, vak merőke felet lévő udvarok. Keménység, engedelmesség, úgy, a hogy az esztendő természetére az uralkodásra néve magával hozza, mely dolgok boldogság által lehet minden időben jól le néve. A nagy hivatali vitéz, és szegényeknek verejtékében ragadóvá vitézségis gonoszokat tolvaj utyoknak titkos óvóvályokba nyomaszt, elmozni, lel fedezni, bűntetni. E királyi tulajdonságok a mint ki névvel, a szűre együvé vitézségből nem származhatnak. Egy országok boldogító igazgatására, Harkuknak néve kivényszerűség meg. Azonban³ mennyiszor láttad már,

¹ vitézség, «magis» értelmes ² bűnös, «viti» megismerése. ³ «vitéz» és (vitéz) «vitéz» (vitéz) ⁴ «vitéz» Amalbet [vitéz] a vitéz vitéz]

[241r] ELSŐ SZAKASZ.

96.

Domitianus halála után a Tanács szüntelen abban fárad, hogy olyan Tsászárt válasszon, kiben hazájának, boldogságához vet reménysége hejét tanálhassa. Ezen tzielbul **szemeket, az öreg Nervára vetik. Tsendes, kegyes erköltsü: igassággal és józan okossággal bíró férfiu vala**, mely tulajdonságoknak mindenkor a békesség szeretet szolgál következésül. De az igen tsendes természet, a világi viszontagságnak ostromló véres fergetegei közt a Tronuson nem elég magában: töb kel. Vitézi bátorság, vezérlő okosság; a gonosságnak magára halmozot takarói alól való ki fejtése az igasságnak ortzájával,¹ fertelmes színét szépre festet hamisság² megismerése. A hatalom Menykövével való le verettetések a vak merőknek, és hitetleneknek. Az igazoknak, jóknak védelmek, kiket a közönséges tsalárdság minden időben, mindenüt ki vitsoritot fogokkal néz, [241v] és mihent őket marhattya, marja. A maga szerentséjéért hizelkedő beszédnek, igaz hivségtül való megkülömböztetése. A köz bódogságot valójában elő mozdító eszközöknek tudatlanság, vak nevelés felet lévő ismérete. Keménység, engedelem, ugy, a hogy az esetnek természete az uralkodásra nézve magával hozza, mely dolgot böltsesség által lehet minden időben jól ki nézni. A nagy hivatalt viselő, és³ szegényeknek verejtékekben ragadozó méltóságos gonoszokat tolvaj uttyoknak titkos ősvényeiken nyomozni, üldözni, fel fedezni, büntetni. E' fejedelmi tulajdonságok a mint ki nézheted, a szívnek együgyü jóságából nem származhatnak. Egy országnak boldogító igazgatására, Herkulesnek mivei kivántatnak meg. Azomban⁴ mennyiszer láttad már,

¹ ortzájával, <magát> fertelmes ² hamisság<nak> megismerése. ³ <némely> és [Javítás a törlés fölött] ⁴ <Azom> Azomban [Javítás a törlés fölött]

hogy az uralkodó széken, idétlen halandók eszetlenkettek. De a Világ így megyen!

Nerva származása szerint gyenge természetű [242r] meg állapotadás nélkül való eszü, habozó értelmű félelmes, gyáva jóságú ember volt, honnan következet hogy minden embernek tanátsát helyben hagyván, tsak magátul ne kérjenek, jóságbul szintén annyi rosszat tett, mint jót. Akár tanátsot nem szenyvedő makats, maga meg hit legyen az Uralkodó, akár külömbség nélkül minden tanátsot egyenlőül el fogadjon, országlása minden hogy siralomra jut.

Nerva, oly öregségre jutot már melyben emberi vágyódások hamvakká szoktak esni. Semmi nagy dologra mozdulást nem tet. Rómának el nézte hogy szabadságban élhessen, hogy ő is székében békével ülhessen.

Jegyezd meg hogy a mindenestül fogva puha, lágy, és gyámoltalan Uralkodó ellen, ha tüzes, és vitéz indulatu Nemzeten ül, tsak olyan hamar párt ütés támadt ez előtt, mint a Tirannus ellen, vagy még hamarab. A Pretorianusok lázadnak fel ellene, kik fizetések soha sem elégtették. Nerva minden jóságának truttzára [242v] Trónusát maga alatt tántorogni látván Trájánushoz ragaszkodik: ezt választya helyére, 's ő szegény életével el múlik.

Had legyen már Nervának minden együgyü jósága nem meg gondolt jóság hanem tölle meg lábolthatatlan vélle születet gyámoltalan-ság, de ebben még is halhatatlan ditsösségre láttatot magát fel emelni, hogy Trajanusnak erköltsi méltóságát benne ki nézte, 's tsászari székire helyeztette. Életében, Rómát nem böldegithatván, sirjából emelte boldogságra, Trajanusnak el választásában. Hólton jutalmazta azokat, kiket elevenen, szerentsésekké tenni gyengesége miat, nem tudot. Gyenge születésének tulajdonságait Trajanusnak nagy erköltsébe oltotta bé, mely által homályába borult emlékezete egy kis nap világra kapot. Így let az életében kitsiny Nerva, halálában nagy.

[243r] TRÁJÁNUS.

Verjük ki pennánkbul azt a sok felséges tsászári bünt, gyengeséget. Üllyünk le – pihennyünk, mosolyogjunk. Trájánusnak képében, fel derült az igasság, irgalmasság, mely bujdosó szentségek karjain meg állapodván a gyözedelemnek ditsösségével koronáztatnak. Ó, be édes öröme, az emberek gonosságátul meg irtódzot szivnek, mikor osztán az embernek vérében oly érdemekre tanál mellyek a természetnek ditsőségére, meg igazulására szolgálnak. Kevélységet érzek magamban hogy én is Emberi fajbul való vagyok mikor mint Trájánus, ilyen Emberekrül irok. O' be tsekély, és alázatos voltam, midön Kaligulának, Nérónak emlékezetit rajzoltam,¹ szégyenelvén tsak nem magamat embernek is² gondolni.

Trajanusnak tudománnya, sem tanult nevelése nem vólt, ugy mint Nérónak [243v] **tsupán a jól tévő természet atta érdemeit születésben.** Soha a veszet származást akár mely oktatás, nevelés is, jóvá nem teszi, ellenben a nagy születés nagy tárgyaira önnön magátul oktat,³ és majd nem minden vezérek nélkül emelkedik fel. Tsinál a természet maga időrül időre nagy embereket, kik a többinek tsudái és jól tévői legyenek. Az ilyen nagy fel emelkedésü lelkeket nevelés, sem oktatás el nem készíthetik. Egytzerre vetik fel magokat a látásnak határára, mint-ha önnön miveik által származnának, és eredeteket, szülő anyátul sem vették vólna. Tudomány nélkül mindent tudnak látnak, 's renden tselekesznek. A tudomány is annak jó, kinek születéssel is⁴ jó szive van; de a gonosznál oly, mint a gyilkos kezében a fegyver.

Azomban Trajanus, tanulatlanságát helyre hozta az által hogy **minden fele tudományt, mesterséget, tanult férfit [244r] gyarapított,⁵ óltalmazot,** soha a leg vadab, leg tudatlanab világban is valósággal⁶ nagy

¹ <irtam> rajzoltam [Javítás a törlés fölött]   ² is [Beszúrás]   ³ oktat<ik>   ⁴ is [Beszúrás]
⁵ [Tollhiba]   ⁶ valósággal <...> nagy

embert nem láttál olyat, egy Nemzetnél is, ki a tudományt ne betsülte volna tisztelven ennél fogva a tudósokat is. A Török Ökrökrül nintsen szó, kiknek vallások tartya hogy tudatlanok legyenek. De barbarusok is voltak gyözedelmes Uraik.⁷ Most pedig ostobaságoknál fogva melyben idvességet ditsösséget keresnek, az Európai tanult hatalmasságoknál nevettségül szolgálnak. Sorsát a Nagy Urnak kapóra hajigállják. És ha van is maradása, annak köszönnye hogy tartományain, a gyözedelmes Uralkodóknak irigysége meg nem egyezhet.

Mihent Trajanus Uralkodásához fog tsuda tévő érdemeit kezdi el világa elibe terjeszteni. Fő kapitányt tévén szolgálattya annak kargyát a Nép előtt kezében maga adgya, és [244v] így szól: *szolgály⁸ vélle mellettem ha igazán tselekszem, ha nem, ellenem.* Ezen szavak az Uralkodónak erköltsi fel emelkedését jelentik, de más tekintetben nagy kérdést szenyvednek. Fel szabadittya mint egy szolgáját maga ellen, ha hogy tetteiben igaz nem lenne. De a kapitánnya itéllye é meg osztán Urának tetteit hogy mellyek igazak, és mellyek hibások? Kevés tselekedet láttzik az Uralkodásban oly ellene mondhatatlan közönséges jóságnak, mellyet az emberek elméjekhez kaptáztván, ellenkező módon és kétképpen ne magyarázhasanak. Ennél fogva a kapitány utat nyithatot volna magának a párt ütésre. De Trajanusnak nagy érdeme bizot magához és tanált hiveket.

Nem ugy vélekedet e nagy ember, hogy birodalmának tellyes hatalommal élő ura — hogy Róma van ő érette és nem ő Romáért. Magát tsak fő vezérnek állította lenni.

[245r] A fő Tanátsnak tagjaitul tsak annyiban különböztette magát, a mennyiben a köz jóra mindenkinél szorgalmatosab volt. Népének közepette nem ugy kívánt lenni mint tellyes hatalommal biró Tsászár, hanem mint ápolgató, és jól tévő atya. A haza törvényeinek meg állására magát esküvéssel is kötelezte. Noha fél világnak Ura, még is a törvények meg állására való hitet le tenni tsászári méltóságában kissebségnek lenni nem állította. De hogy is szolgálhatna a királyi széknek meg aláztatására ha Istene elöt tézsen arul fogadást hogy igassággal, az az, törvénnyel fog uralkodni? Valamely Uralkodo ezt méltóságának nagyságáru el hihetné, ezt is el kellene néki hinni, hogy Isteneinek tet kö-

⁷ Uraik <eleitül fogva>. Most ⁸ szolgály

nyörgéseivel magát kissebbíti. Azonban egy országnak sem oly tsekély haszon vételei vannak hogy az iránta való jó téteménynek tsak fogadás-sal tet ígéretit se érdemelhesse. Miben állyon az Uralkodónak szentsége, ditsőssége, kötelelessége, ha ebben nem [245v] hogy országát, népét böl dogittsa? Ezen tzélra kel néki akarattal törekedni. Már nem tehet arul fogadást, a mit akar? Vagy nagyub meg aláztatásra szolgál az ígér-et, mint a tselekedet? Az Izraelnek Istene Jákóbnak fogadást teszen: meg esküszik: Népével frigyet köt, és magát ígéreteivel törvények alá zárja. Fogadás tétele Isteni méltóságának sem szolgál meg aláztatásul; hát egy földi fejedelem, hogy nem esküdhetne meg népének igasságaira, törvénnyekre mellyekben az, böl dogságát meg hitte?

Trájánus mint az igaz Isten, és Kristus isméretin kívül tévelygő po-gány, országlásában, hit nélkül mint a leg szenteb keresztyény ugy ve-zérel. Honnan vette? Vólt hozzá különös kegyelemmel az UR, vagy tsupán természetül oktattatot? *Valamint én kívántam, mond, hogy a Tsászár irántam viseltessen, mig szolgál valék, én is ugy kívánok [246r] tsászárságomban lenni azok iránt kik szolgálaim.* Ezen szavakkal Látod? minden királyi kötelelességet ki mond,

A *delatorokat* vagy vérrel kereskedő és setéten bujkáló hazug tolvaj-jokat mint a társaságnak belső résziben öldöklő fenéket **el törölte.** **Fiscusainak meg tiltotta, hogy kintses házait a lakosoknak per által való hurtzoltatásokkal ne töltsék ne gazdagítsák.** Ha a maga jobbágyával pere vólt, azt akarta hogy ő veszesse el a magáét. Inkáb állította tsászári méltóságának kissebségét abban, hogy Fiscusai, nevében néki, a szegény, és népes familiák közt kutassanak, kiknek vagyonát a tsászár számára el perelleyék, noha az uralkodo is mindég szegényül mikor népe pusztul. Tiz, husz familiát is koldussá teszen a fiskusi hivség azért, hogy a király ne is érezze mit nyert, az oly hozzá képpeszt való [246v] semmi-ségekben. Az ilyen ház ronto jószág kutató delatorok, azért vehetnek kevés részt a betsülletben hogy a királyhoz való hivségnek függöje alat, a magok nyereségét keresik a fel adot vagyonnak harmad részében.

Trájánus, az ilyen hipokrita és pusztító szolgálattal, mint Nagy Em-ber, kintset gyűjteni nem kívánt. A király, jövedelmének öregbitésében, alatonyságra nem vetemedhetik, és ha tselekszi ezer koronája van is, emlékezetit gyalázattyátul éltében, sem halálában meg nem menti. Ez a Tsászár az udvari pompával meg let rettentő költségeket össze huz-

za. A szükségtelen hivatalokat el törli: a fizetéseknek rend kívül⁹ levő nagyságokat rendbe veszi, s a t. mellyekből a let, hogy **a Népnak adóját is lejjeb szállítván jövedelmét öregbitette.** Ellene álhatatlan, és haldokló keservére szolgál [247r] a birodalmaknak Nemzeteknek hogy akár mennyit fizessenek, még is a haza szükségére nem elég. Az Isten maga, nem tud az embereknek eleget adni. Mentül nagyub a jövedelem, annál töb a gondolt szükség. A fejedelmek, hertzegek adósok; a gubás ember pedig szüksége felet, kis haszon vételébül, pénzt ad másnak költsön. Már, a szegény azért szükölködik hogy nints néki, a gazdag azért hogy igen sokkal bir. Igazittsaj bajokat. Ugy láttzik hogy tsak ugy az ember böldog ha esze van.

A Tsászár asztalát, **udvarát, mértékletességre vette,** ki nézvén hogy példa nélkül, ha maga is ugy nem tenne parantsolattyának e tekintetben kevés foganattya lenne. A község, **Urának példáját kívánván követni fel buzdul; el ragattatásba jön és ezt kívánnya hogy a¹⁰ komédiák is töröltessenek el.** Meg let. De a rakáson heverő sokaság nagy városra zárkozva [247v] mulattság nélkül nem lehet. A komédiásokat ismét vissza kellet hívni. Minek utánna az embereknek némely része meg vagyonosodot; és sokaságok nagy városokban tömték magokat rakásra. Kézi mivek nem lévén, a téli estvéknek hosszas óráin komédiázni, bálozni, kártyázni kel hogy az unalom öket meg ne fojtsa. Innen van, hogy a városoknak lakossai mindég szelesebbek, és hivalkodóbbak, szerelmebbek, tzifrábbak s a t, mint a falusiak, kik közzül sokan a nagy városiakat kívánván modjokkal követni szüntelen tartó nevettséges időtlenséget mutatnak, mivel a nagy városi hivalkodást, manért, falusi együgyűségben magánosságban fel állítani nem lehet. Nagy társaság és ögyvelgés kel ara, hogy általa világi nagy szeles, és pompás eszetlen lehessen valaki.

[248r] A romaiak, ez elöt kegyetlen uralkodók alat rettegvén és öldököltetvén hizelkedésekben keresték menedék helyeket. **Uraikat Apollónak, Herkulesnek, Jupiternek kiáltották.** De tsak kinnyába tseleketta a tanás. Azért láttattak eszeket el veszteni az Urak hogy a Tsászárok voltak bolondok. Most, Jupiterrül s a t többi Trajanusra nézve nem is álmodnak. Nem hirdetik Apollónak, Mársnak hanem tsak **igy nevezik:**

⁹ kívül <v> levő ¹⁰ a <...> komédiák

Trajanus Optimus. Ezt látod hogy bölts, és igaz Uralkodó alatt a római Tanács is mindjárt okos; bolond alatt pedig ő is eszét érdemét el téveszti. Mert fél az ember a haláltul! kivált ha erőszakos. Eszetlenül is inkább szeret élni mint okosan meg halni.

A haza, Trajánusnak hosszas, és szerentsés életéért az esztendőnek egy szakaszában innepléseket, és könyörgéseket tartott.¹¹ [248v] A Tsászár a közönséges imátkozásokhoz ezt tette maga: *Tartsák meg az Istenek ha az emberek boldogságára uralkodik.* — következés, hogy ha nem: ne.

Trajanus is mint minden más vitéz indulatu férfit a győzedelemnek ditsőségét szomszárhozta. Hadai Rómának betsülettire szolgáltak. A Dakusokat meg verte, kik ő előtt Domitzianust¹² koronájának gyalázattáira meg győzték, és adó alá huzzák. Álmétkodj osztán rajta hogy e Világnak egy kis szugolyából egy maroknyi nép, a romai birodalomnak hatalmát mitsoda módok 's eszközök által haladhatta felül. Tsak ez okozta hogy a minden lelki erő nélkül maradot, kegyetlen Domitzianusban az uralkodásnak hatalma füstöt vetet. Lélek nélkül a testben, erő nem tanáltathatik ha természetével óriást mutat is. A galád erkölts, és vad kegyetlenség egyszersmind eszetlent is ábrázol. Már hogy illyen sunda halandó ditsőségre emelkedhessen a természetnek érdeme, meg nem szenyvedi. [249r] Mi szükség vólna érdemre törekedni ha annak valóságos ditsősége a bolondokkal is köz lenne? Sehol sem lehet nyilván való példákban látni mint az uralkodó székeken hogy az igazán ditsőséges hirt, nevet; áldásba vet emlékezetet semmi féle rang, kints, méltóság, az igaz érdemen kívül meg nem szerezhetik. Jóság, vitézség, tudomány, böltsesség haladnak meg mindent.

Trajanus Daciát minden vidékével egyetemben romai tartományra tette. Deceballus, e tartományoknak fejedelme, annyira le verettetet, hogy többszöri szerentséjének reménységétül örökre meg fosztatván magát meg ölte. Erdély, Olá Ország, Moldova, Magyar Orzágnak is némely része oda tartoztak. A Dunán is által tsudára méltó kö hidat tsináltatot.

Mihent az ember nevezetessé lesz, soha hírének fel emelésében fáradni meg nem szünik. A test, természet, és annak ösztöne meg élé-

¹¹ tartott<ak> [248v] ¹² Domitzianust <nevének> koronájának

gedhetik de a ditsősségre való vágyódás [249v] soha sem. Semmi sem is szolgál emberi Nemzetemnek nagyobb vesztére mint ez, hogy maga véges állat lévén, vágyódását véghetatlenné tette. Valamint a kintsnek halomra gyűjtöt sokasága a kintsre való vágyakodást annak birtokosságban meg nem elégítheti, úgy a győzedelem se a vitézeket. Mentül több a nyereség, annál nagyobb a vágyódás. Hol álljunk hát meg? A lehetelenségnél. Trajanus is el indul Assiriát Mesopotamiát, Armeniát meghodítani, mintha birodalma nem elég terhe volna már magának. Az Oceanum Tenger mellett állapodik¹³ meg, hol azon fohászkodik: hogy életének hanyatlása miatt már, nem mehetne Indiát el foglalni. De a halál filebe sug. Romába vissza kívánkozik: el indul; és uttyában az örökké való halgatás szavait, nyelvéről¹⁴ vég képpen el törli. Tizen kilentz esztendeig viselte testében a római birodalomnak boldogságát és ditsősségét.

[250r] Tudod, úgy é, hogy Világodnak emlékezetiben, nem tanáltatik oly emberi méltóság, sem érdem, melyben gyengeség, vagy hiba ne ismértessen.¹⁵ Az ember akárki legyen, Látod! mely gyenge, és mulandó eszköz. Árnyék valósága ellenkező ösztönökből, szükségből, gyönyörködő, egyszersmind haldokló érzésekből van össze téve, melyeket minden eset, tárgy, változás magok ellen küszködő zürzavarba hoznak.¹⁶ Mit kívánsz az oly állattul kit egy jó gombos¹⁷ tö is meg ölhet: ki leg kisebb eset által is változásba jöhet? Az ember csak magát tettet, de tsupa gyengeség, és szenyvedés, viszontagságainak közepette. Győzedelmében kevély, le verettetésében sir, vagy kéttségbe esik. E' nagy uralkodót is bor ivással, és természet ellen való testi bujálkodással vádolják. Ezeket némely részben magában érezte. Az első hibája ellen oly rendelést tet [250v] hogy valamit ebéd után parantsol, véghez ne vigyék másod napig. Had legyenek Trajanusnak testi gyönyörüségei úgy a hogy voltak. A királyokat, nem házi, és othon való pepetselések közt kel tekinteni hanem Uralkodásoknak boldogító mivei közt. A természet szükségéi magokban is motskosok szoktak lenni, de azért maga szép a természet. Mint az olyan gyönyörű asszony, ki árnyék székre jár, még is színében kellemetes, el fedezvén külső szépségével, belső részeinek sun-

¹³ állapodik <mel> meg ¹⁴ nyelvéről <or> vég ¹⁵ <tanáltasson> ismértessen. [Javítás a törlés fölött] ¹⁶ hoznak. [A második szótag beszúrás] ¹⁷ gombos <tövel is halálra szurhatsz> tö

daságát. Ne ezt vegyük hát mi is hogy Trajanus háló szobáiban ki volt hanem hogy a Világ bódósága kinek, 's minek vallotta. **Leg nagyub bűnül tétetik ki e nagy Embernek hogy a keresztényeket üldözte. De Rómának neveléssel, szokással, törvénnyel fel állot vallása volt;** olyan, melynek Istenei ötet e Világnak győzedelmes Urává tették.

[251r] **A keresztény hitrül nem tudván, miért nem hihették volna vallásokat igaznak,** midőn ez által mindenen győzedelmet vesznek? Minket védelmeznek az igaz Istenek u: m. mert senki ellenünk nem áthat, bár mitsoda áldozatokkal éljen. Továbbá, a mely vallással böltsödben rengetnek, oskoládban nevelnek, azt hiszed igaznak ha Mahomettül jön is. A romaiak is tsak ugy vóltak vélle mint mi. Bün é az országban ha a vallás fel forгатókat, uj hit, Isteni tisztelet, és jóságos tselekedet tsinálókat bünteti, régi bé vet törvénye és szokása mellet? Róma, maga, tanáttsa, sem Tsászára a keresztény hitet nem ismérték. Ha nem méltóztatot az UR őket Mennyei világossága által le verni mint Pált, vagy más uton hozzájok kegyelemmel járulni, Világ szerint vévén hibáztak e¹⁸? hogy az ujitást akadályoztatni kívánták? Ha most némely ismeretlen paraszt sorsu lakosok, öszve tsoportozva [251v] közöttünk¹⁹ tanítani, hirdetni kezdenék hogy a nagyságtok kegyelmetek Istene álmodot Isten; tsak kébzələdéseik közt lakozik agyok velején. Hogy egész vallások, nevettség, Isten káromlás, bálvány imádás, kárhozat; ugy vélem hogy meg kérdenék töllök ha van é passusok hogy ezeket hirdetvén igaz járat béli embereknek ismértessenek. Hol van a Mennyei Commissio, és követtség²⁰ levél. Mutassák eléb minek előtte az egész országnak, papjának, királyának meg tsufolásához fognának. Minden polgár köteles hazája törvényének védelmére, akár millyennek láttasson előtte. Nem szabad kérdésbe vennem hogy hazámnak törvényes állása értelmem szerint helyes é, vagy nem, mert e szerint annyi féle törvénynek kellene lenni, mint a mennyi féle esze egy ország emberének van. Akár millyen a törvény, óltalmára,²¹ [252r] kit kit kötelez.²² Ha mindennek szabad lenne hazájának azon törvénye alól magát ki venni mellyet a természet világában a maga esze szerint helytelennek tanál; egy országban sem vólna rend a Világon.

¹⁸ e [Beszúrás] ¹⁹ közöttünk <a> [Törlés a lap felső szélén] ²⁰ követtség <l> levél ²¹ óltalmára, <kit> [252r] <hatalmával> kit ²² kötelez <zen>. Ha

Trajanust, mint Uralkodót Népe,²³ birodalma, Országának törvényes állapotya kényszerítették reá, hogy új törvényt vallást, áldozatokat, szokásokat ne engedgyen mely változás a Nemzetet mindég lázadásba hozza, és veszedelembé sijjeszti. Egy rész régi tudományánál marad; a másik változtattya, melyből következik hogy az egész Nemzet értelmében magával meg hasonlásra jöven magából tsinál magának örökös ellenséget, az az, testében oly betegséget, melynek alig van egyéb orvossága az Isten mindenhatóságán kívül. Mitsoda részeg veszedelem [252v] osztán, mikor ugyan azon Nemzet vérében, hazájában, Uralkodásában, egyik kéz a másiknak lesz ellenségévé? Hol ez amazt szüntelen rontani kívánván, örökké hazájoknak pusztulásán dolgoznak, mely dolog annál siralmasab, hogy olyan Istenek nevében esik, ki atyai gondviselését ki terjeszti, és az erő szakot utállya.

A Rómaiak, vallásoknak szentségéhez annyival inkább hozzá voltak szivekkel forva, hogy annak ótalma alatt, minden más valláson, Nemzeten, és Istenségen győzedelmeskettek. Mert akár mely ragyogo fénnel tündököllyön is²⁴ a keresztyén vallásnak igassága, de ha az ember benne nem neveltetik, sem annak meg ismételire [253r] kegyelem hozzá nem járul el fogadására magát el nem tőkéli. Kétség kívül Trajanusnak is a Szent Lélek e tzelra nem munkálkodot, ki világi uralkodásának rendes uttyán, kötelességének allította lenni, hogy a Népet háborító ujságokat akadályoztassa.²⁵ Ha valamely titkos kegyelem által meg láthattya vala, hogy az egy igaz Isten ismételit üldözi tselekette volna?

Továbbá a hazának törvénye a meg rögzöt valláson kívül minden más szokásokkal élő áldozat tételeket keménnyen tilalmazot. Ezen kívül a Sidók mindég zugtak, csoportoztak, párt ütésekhöz készültek, titkos gyülekezeteket tartottak. Ezektül a kezdetben lévő keresztyéneket a Római nagy emberek különböztetni nem tutták, mivel sem ezzel sem azzal társalkodások, egyesülések nem volt.

[253v] Mindég ugy tettzet mintha az új tudományu lakosok, az országnak régi törvényei, szokásai ellen fujnák a követ. Mit tehettek róla ha az UR nem méltóztatot a keresztyén vallásnak igasságát lelkekben fel fedezni, ugy mint Sz. Pál Apostolnak?

²³ Népe, <biro> birodalma   ²⁴ is <k> a   ²⁵ akadályozta<tta>ssa [Javítás átírással]

De még is a Pogány Róma a keresztyénségben soha annyi vért nem ontot, mint ő maga magában. A Spanyol keresztyén minden szokásán kívül elő keresztyént elevenen égetet meg ha maga közt fel fedezhette. Tettek a Romaiak ennél többet? Ezen kívül a mennyi vér köztünk valás miat omlot, azt ki mondani nem²⁶ lehet, noha ugyan azon Istennek isméréiben

Trajánus még is oly rendelést tet, hogy a keresztyének hol léte után vizsgálásokat ne tegyenek, de a kik [254r] magokat ki agyák, vagy önként fel tanálatnak, azokat büntessék.

Trajánus uralkodásának disszére szolgáltak ragyogo elméjekkel, böltsességekkel, Plutarkus, Tacitus, Plinius.²⁷ Ezt²⁸ mondották.²⁹ Ó bóldog idő, melyben ugy gondolkozhatunk, a hogy tettik és szabadon ki mondhattuk, a mit ki gondoltunk.

Néz széllyel a Föld színén! A mely uralkodás alat vitézek, böltsék nem éltek mind semmiséget mutat a Világon. Egy két bölts ember a gyenge uralkodónak idejét is nevezetessé teszi. Annyira igaz ez, hogy mindent a tudomány böltsesség állat hejére, miolta az Emberi Nemzet a természet kezébül ki költözöt, és életét mesterségre vette! Igazgatás, vezérlés, oktatás, Uralkodás dolgában mi már most a tudatlan Ember? Keveseb a semminél!

²⁶ <alig> nem [Javítás a törlés fölött] ²⁷ Plinius., Tacitus> Ezt ²⁸ Ezt [Beszúrás]
²⁹ mondották <azt>. Ó

Trajanusnak halála után rokonát Adriánust választják el tsak katonái Antiokhiában. Ezen esetet a Római tanátsnál jelenti, ugy, mint ha oka nem volna, és nyughatatlan Legioinak kivánságát kel vala néki tellyesíteni akarattya ellen. Lehet hogy Adrianus Tsászárrá való választását katonái között önnön maga módolta, mellyet mértékletességgel szemérmertességgel kívánt a Világ elöt fedezni. Szégyenli az Ember, ha magának kel magát mások fejére tolni, nem azért mintha szemérmertességét szerentséjének kívánná felibe tenni, hanem hogy érdemetlen, és a miat kel néki alávalóságokra vetemedni mivel magában oda nem állattyák [255r] a hol lenni szeretne. Meg alázttatásúl szolgál a szerentse is ha meg szerzését, adománnyal, ígérettel, hazugsággal kel pótolni. A nagy méltóságra törekedő emberek kevéslyek szoktak lenni, azért szégyenlik ha sunda alkalmatosságra kel nekik mások szemek láttára előre vontatni. Tsak ezt kívánnják a Világnak emlékezetibe nyomni, hogy érdemekért küszködések ellen emeltettek fel méltóságoknak hejére.

Tsak ugyan a forgot fen, hogy Trajánus fogatta volna el Adrianust maradékának. De a levél alat Trajanusnak írása, petséttye nem tanáttatot. A Tsászárné tettének állittatik lenni. Akár hogy let, kitsinsységre tartozik. Azt visgálljuk hogy erköltsében mi vólt, melynél fogva a nép örömét vagy keservét költsönözhetette tölle. Keserves sors a roszt Fejedelem [255v] mivel eszetlenségével egész országot gyászba borit, és guta ütés alá vét. Akár mennyi ostoba, és roszt Ember van¹ de tsak az Uralkodó legyen bölts, és igaz, bóldog az Ország.

Adriánus Tsászárrá választatván a Romai Tanátsot meg örvendezteti. *Nem ugy fogom nézni, és igazgatni, mond, az országot, mint a magamét, hanem, mint a Népnék tulajdonát. Régen nem láttad már, hogy valaki Romában Uralkodásra ment, annak kezdetiben mind az igasságnak*

¹ <legyen> van de [Javítás a törítés fölött és a következő sorban, a lap balszélén]

böltességnek szájával beszéllet. Fogadást tet hogy büntetés által egy Római haza fibul sem fog életében vért ontani. Azomban egy néhány Konzult öletet meg; de a kik párt ütessel vádoltattak.

Nintsen azoknál a fogadásoknál [256r] haszontalab kötés, és nevettegeseb érdem. A bünöknek el távoztatásában tsak az erkölts erejére kel támaszkodni. Minden derék Ember egész fogadás tétel a jóra, melly fogadást születésünkben teszen meg értünk a természetnek igassága. Külömben, életednek viszontagságai, és erköltsödnek erőtelenségei ellen egyben másban fogadásokat tenni esztelenség. Természetedben, a fogadás nagyub lelket, sem erköltsöt nem helyeztet, mint a mi nemüekkel birsz mely dolognál fogva időrül időre kel magadat fogadásaidnál fogva hazuttolnod.

Adrianus mint hadi seregeinek fő vezére az ütközeteknek, és győzelemnek mezején, semmit se mutat. Valamit Trajanus foglalt veszni hatta. A Dunán állitot [256v] álmélkodásra való nagy kö hid le om- lot. A Szarmatáktul, Lengyel Országot lakó Roxelánusoktul, hazájának tsendességét esztendönként való adó fizetésen vásárlotta. Ki tuggya ha a vélek el kezdet háboru, rosz Kapitány alat többbe nem került volna é mint a fizetés? Mihent Adrianus magában érzette hogy győzedelemre semmit sem ér, ha békességét pénzen vette, jól tette. De gyalázatos vólt emlékezetinek. Igaz! hanem a veszteséggel meg let vér ontás, fizette- tés, birodalmának it ot való el foglalása meg töb gyalázattal költséggel készültek volna meg. Lehetetlen az Embernek magával születet gyen- geségeit mivei között ugy el rejteni hogy e Világ elöt ki ne tesszen.

[257r] De jó vólt Adrianus más tekintetben, midön a Népnek adós- ságát mellyel a Tsászári kints Tárnak tartozot el engedi, tsak nem majd ezer milliomig. Ezen kívül a lakosokat Romában förül före ajándékoz- ta. Maga viseletiben² a felső tanáts iránt nyájasságot, mértékletessé- get, kegyelmet, nagy figyelmetességet, emberséget mutatot. Minden el- lene el követet bosszuságot mig Tsászárrá nem választatot, azzá lévén, el felejtet. Mihent Tronusára lépet addig tapasztalt személyes ellensé- geinek így szóllot. *Ne félhetek; bátorságban vagytok.*

Azomban mind ezen nagy érdemeknek szóban, tetben ragyogo világa közt is Adrianus mint Tsászár barátai között tudot irigykedni, hűségek- ben [257v] gyanakodni, és büntetni. Nehezen nézhette ha valakiben

² viseletiben <ez ur> a

méjeb lelket, erkölsöt tapasztalt, mint a mi némüek az övéi voltak. El kerülhetetlen, és végzetetlen keservére szolgál életünk világi boldogságának ez az érdemek ellen szívünkhöz forrot irigység. Ha egyenlő sorsu, rang, és szerentse kergetök tusakodnak is egymás ellen, hogy nyereségét melyik ragadhasa ki amannak kezébül tsak nem oly szembe tünő, és meg alázó sundasággal esik; de mikor a Király, ki mindenek felet van hatalmával, méltóságával irigykedik szolgáljára azért hogy nállánál termete szeb, vagy esze töb van, utolsó alacsonytság. Nem kötelessége azt a természetnek tudni, hogy rangod méltóságod királyi. Galád lelkedet, [258r] öszve tsabzot gondolataidat, okaidat, azért meg nem igazittya hogy méltóságos felséges nevezetednél keressen magának kegyelmet. Mit tehet rólla a szolga, ha Ura erőtelen, eszetlen; ő pedig mind erős, mind okos? Hogy mennének előre a szegények ha a természet is olyan³ vak vólna mint a szerentse, és minden ajándékait gazdagokra,⁴ vagy ezeken kívül más felöl disztelen, büntül rühes lelkekre pazérolná. Adrianusnak irigysége még is mellölle sok érdemet el üzöt. Azon igyekezet hogy a derék emberektül, magát eszetlen irigysége által meg fosztván Tsászári meg elégedését gonoszok, és bolondok közt táplálja. Mintha meg szünnének nállánál erköltsben nagyub emberek lenni azok kiket maga mellöl el üz, tsak annál fogva hogy előtte nintsenek.

[258v] **A palotás seregnek Kapitánnya Szimilis, mint nagy érdemü, okosságú ember ki nézte hogy nem sokájra néki is távozni kellene. E' szerint a fejére tetézet kegyelem el vesztésének idejét meg előzte. El kéredzet és jószágában, magát meg nyugtatta. Életét végezve, halot fáján a következő emlékezetet hagyatta meg maga, It nyugszik Szimilis, ki e Világon hetven⁵ hét esztendöt töltöt, mellyekből tsak hetet élt. Érti azon idejét, mely szolgálattyából, és a Tsászári udvarbul let ki menetelitül fogva⁶ tartot haláláig.**

Nagy siralom a Nemzetekre nézve, hogy a valóságos Filozofusok a királyi udvarokban, helyeket oly nehezen lelhetik. Én, e nyomoruságnak okait, úgy vélem [259r] mind az Uralkodókban, mind a Filozofusokban fel tudnám fedezni, de belé nem botsátkozhatom, mivel vagy hazudni, vagy sebessíteni kellene, melynek fájdalma vissza suhintással ütne a kezembe. Én, Nemzetemmel együt királyság alatt élek; ezen ha-

³ olyan <bolond és> vak ⁴ gazdagokra, <rühes> vagy ⁵ hetven [Javitva ebből: hatvan]

⁶ fogva <v> tartot

talomnak pedig emberi erőtelenségei fel lévén szentelve halgatást parantsolnak.

Adrianus, gyöngeségeit ismét érdemekkel fedezi. Még mindég szabad volt a Római Uraknak, gazdáknak szolgáljokat meg öletni, ha ugy tettzet. Nem tsak szolgálattyoknak vóltak tellyes hatalommal élő Urai, hanem életeknek is. Ezt a Tsászár el törölte. Még mindég állot az a hegyi tolvajt, uton álló haramiát meg haladó,⁷ vérrel irt,⁸ Romának dühösségétül meg veszet [259v] törvény, hogy ha hatszáz szolga köz-zül⁹ gazdájának élete ellen egy botra¹⁰ kap, e miat mind a többi is fel kontzoltasson; Adrianus ezt is meg szoritotta, leg szeb emberséggel áldozván a fohászokó természetnek óltarán.

Vóltak már Trajanus, Titus, Vespazianus: miért hagyták hát meg ezen emberséget gyalázo bolond törvényeket? Mig az idő, szokás, erköltsnek változása a Nemzetnek elméjét más tárgyakra nem fordittya, és reá el nem készíti, bolondságaitul, az az régtül fogva meg szokot kegyetlen eszetlen törvényeitül az Uralkodó böltesség se mentheti meg hogy önnön életét is az által veszedelembé ne tegye. A böltsek az időt készítik el előre, az idő pedig a bolondokat [260r] változtattya végre. Ne mond hogy idő ád tudományt, értelmet, vagy okosságot magátul. Ő, sem tanit sem okoskodik soha, mint látod, hanem az Emberek tanúlnak, írnak, tapasztalnak, okoskodnak ő benne, mely szerint osztán az emberi Nemzet elméjének mivei változásba jönnek.

Adrianus a törvényeket rendbe szette, világosságra tiszta értelmü magyarázatra hozta. Jókat, igazakat szabot melléjek. Az igazgatásra rendelt embereknek magok viseletét tartományokrul tartományokra visgáltatta: őket az igasságnak ki szolgáltatására, a szegények ügyének óltalmára kényszerítette, hogy nem a magok meg gazdagítása, hanem egyedül a köz bóldogság és hazájoknak ditsössége legyenek előttök tárgyul ki tétetve. Ez olyan szándék törekedés mely a királyi érdemet, hivatalt [260v] védelmező földi Istenséggé szentséggé teszi. De tsak nem lehetetlenség vólt oly véghetetlen birodalomban mint a mellyel Róma birt, az Uralkodónak a ditsösséges tzélt el érni. Nem lehet a természetnek nyerni való vágyódását a hivatalt viselő Emberekben oly szoros határok közzé venni hogy egy átattyában magokat felejtve mind a köz

⁷ haladó, <és> vérrel ⁸ irt, <és> Romának ⁹ köz-zül <...> gazdájának ¹⁰ botra <,> kap

jóra legyenek figyelmetesek. Akár mely gazdagon fiztessen hivatalánál fogva, még is módot keres, hogy a népnek tölle el tökéletlenkedet¹¹ verejtékében nyerekedjen. Ég, Föld, Meny Ország, Pokol, betsüllet, gyalázat, élet, halál, mind nem elégségesek reá semmi féle hitben, törvényben, szokásban, hogy az emberekbül a manéros¹² huzást vonást ki töröllyék. Egy Fabritziusra esik ezer Crassus. [261r] Söt annyira mentünk betses erköltseinkel hogy a mely ember, hivatalával nyerekedni nem tud, gyámoltalannak, idétlennak tartatik. Az Ember töbnyire mind magáért kíván lenni e Világon, és tsak¹³ ot dolgozik a köz jóra hol¹⁴ annyira meg szorul, hogy személyes vesztesége nélkül annak szolgálattyát, el nem kerülheti. Szerentse hogy az embereknek a köz jón kívül magokat különösön fen tartani nem lehet, mert már régen el veszet vólna a társaság. A közönség, énséggé változot. It, ot tanálatnak egy néhány országoló értelemmel nemesedet nagy lelkek, kik magokon tul, a köz boldogságot értik, és érzik.

Mivel az Uralkodó hatalomnak katona a keze, és fegyver a lelke, Adrianus¹⁵ tzéllját ebben is kívánta el érnei. Hadi seregeinek példával ment elő. [261v] Magát minden Katona szerszámokkal, eszközökkel meg terhelve, gyaloglot népe előtt. Minden hibát büntetet. A gonoszságnak nem engedet; szoros fenyíték alá vévén katonáit. Nintsen élet modja, sem hely e Világon hol a¹⁶ mértékletességet, és erköltsnek tisztaságát oly érzékeny büntetéssel, és szoros vigyázással kellene fen tartani mint a hadi nép közt. Onnan jön hogy sokaságok, tartások, utazások, táborozások, hartzolások miat szüntelen való szorongattatás, és fogyatkozás közt kel néki szenyvedni. Mikor segedelmére, élelmére módot kap, a természetnek szüksége, és¹⁷ kívánságában el hervadot ösztöne, faldoklással, mohon kapással kívánván magának eleget tenni, minden mértékletességet [262r] vélle, lába alá tapottat. A kik születéssel, neveléssel tsekélyek a szeméremnek határaibul is ki törnek. Az élet halál közt való veszedelem, örökké szorongató szükség, félelem, kergettetés töbnyire, a tsendes, és szemérmes természetet, magábul ki vetkeztetik;

¹¹ tökéletlenkedet <el tsak> verejtékében ¹² manéros <...> huzást ¹³ tsak <ot> ot
¹⁴ <mikor> hol [Javítás a törlés fölött] ¹⁵ Adrianus <hasznát> tzéllját ¹⁶ a <met>
mértékletességet ¹⁷ és [Beszúrás]

szemérmertesség nélkül pedig az erköltsők, nagyon szennyes szint mutatnak, melynél fogva tisztaságok, motsokká változik.

Adrianus a rendnek szoros fen tartásában soha az oly aprolékos dolgokra le nem ereszkedet mellyek királyi méltóságának kissebségére szolgáltak volna. Préda kezek nélkül, mértékletességgel okossággal adakozot. A fenytéket, dorgálást mindenkor enyhítette kegyelmével; mely tulajdonságok, részére azt szülték hogy katonái által a leg szorosab fenyték alól is az imádásig tiszteltessen.

Szélessen ki terjedet birodalmának meg vizsgálására magát el tökéllette [262v] hogy tartományjaiban a rendetlenségeket meg gátolhassa, és a népnek ügyében haldokló igasságot erőre, elevenségre hozhassa. Véghetetlen kö falat rakatot Angliának egy részében hogy azt a szomszéd vad nemzetségeknek ragadozásaitul meg mentesse. Noha a kerítéssel van óltalom, ellenségek ellen, ha az emberek vigyázása alatt nints csak álom. Nem lehet é a kö fal kerítésen által menni, ha ármáda nem őrtzi? Minden Országnak katonáibul áll¹⁸ a védelmező kö fala. Khina határának szélén az Asiai Tatórok ellen vég nélkül való kö falat huzatot, mellyet a Scitha Tatórok meg hágván az egész oltalma alatt lévő Országot el foglalták.

Tsak ugyan ezen Tsászár alatt eset a Sidoknak új lázadások. Mivel ezen háládatlan, tudatlan, és tévelygő [263r] értelemben veszet babonás Nemzet magával el hitette, hogy a Világnak Istenére ő rajtok kívül semmi más emberi teremtés nem tartozik; földhöz verettetésének utolsó pusztulásának, meg aláztatásának siralmas terhe alól is, elégséges vakmerőséggel eszetlenséggel birt, fejét a Világ hatalmas ellen fel emelni. A Romaiakat mint minden Nemzetet e Világon halálban utálták. Jerusálemben, Jupiternek templomot emeltek a győzedelmesek. Az Isten el nézte: a Sidók nem szenyvedhették. Valamely inségei közt kéttségbe esésével küszködő Barkóhébas nevezetű emberre¹⁹ tanálnak kire reá fogják hogy ő Messiás, és maga magát is annak aggya ki. A Jerusalemi és vidékeiben való Sidóság pártot üt. Barkohebas nevettséges, és eszetlen módra hitető Messias vezérek alatt el kezdenek szokások szerint veszet állatok modjára [263v] dühösködni. Julius Severus nevezetű győzedelemhez szokot nagy embert, és bóldog hadi vezért küldi a Tsá-

¹⁸ áll <az> a ¹⁹ <...> emberre [Javítás a törlés fölött]

szár ellenek. A Sidóság, ezen emberi Nemének sepreje, hijába biztatta magát el fogadot Messiássával: haszontalan várt Angyalokat, segedelmére Menyből alá szállani, eszetlen reménységének meg szégyenítettésére, vak hitinek gyalázattyára e Világnak Istene, mindenhatóságának székibül el nézi, hogy a pogány Róma Jerusálemet meg dullya és **négy száz nyoltzvan ezer** reménységébe belé fült Sidót el szórjon, nagy részben **fel kontzollyon, és széllyen el adgyon,** úgy mint vásári barmokat. Továbbá **Jerusálembül örökre ki tiltattak honnan széllyel oszolván a földnek színén, máig se szünnek meg e Világnak minden Nemzettségeit átkozni;** mindenüt szolgálván, [264r] raboskodván, éhezvén, szomjuhozván, és örökké azt hívén, hogy a Világnak áldással tellyes hatalmú Istene egyebeket utálván, tsak őket méltóztatik tekinteni, kiket e Világnak tet tsufjává azért talán, hogy annál fogva hidgyék magokat tolle különösön²⁰ szeretet Népnék. Jegyezd meg ezen esetnél hogy a valásban lévő vakságot, világi tapasztalás, ha minden nap elő áll is ezer esztendeig egy huzomban, soha világosságra nem hozza: Hijában fetreng a Sidó, porban, hijában minden Nemzet lábának zsámolya, mert tsak választot kedves népnék hiszi magát, ezzel elevenitvén meg holt reménységét, hogy Istene még e Világot kezébe adgya. Mely tzélra nézve, szemtül szembe truttzollya a keresztyén népeket²¹ előttök²² kiabálván Messiássát magához.²³ De mivel ezen reménységek egy felöl siralmas, más részrül nevettséges el nézik, hogy [264v] szombatonként orgonállyanak, és semmivé lévén e Világban magokat eszetlen reménységekkel vagyon helyet táplálják. Sorsok oly tsekély, és szomoru, hogy a szánakozás miat már rajta nevetni se lehet.

Adrianus minden jó, és betses miveinél fogva is, a Római tanátstul utáltatot. Tsak nem minden rendelkezései el töröltettek. Leg inkább azzal vádoltatik hogy a tanult embereket irigységbül el vesztette. Senkinek se vólt szabad nállánál többet tudni. Favorin nevezetü Filozofussal vetékedet oly dolgon mely részrül szembe tünő, közönséges hiba vólt; A Filozofus engedet, melyrül barátai feddették; kiknek, *Hibáztok, úgy mond meg gyözhetnétek az olyan tudóst okaiban; a ki harmintz légióval vetékedik ellenetek?*

²⁰ különösön [Az utolsó szótag beszúrás] ²¹ <Világot> népeket [Javítás a törlés fölött]
²² előtt <e>ök [Javítás átírással] ²³ magához <ki a földet hatalmába adgya>. De

[265r] ANTONINUS.

138.

E Világnak halhatatlan ditsőssége közt mindég hallod e neveket: Titus, Trajanus — Antoninus, Lásd hát ez utólsót is, kinek sorja most jöt ki. A titkai közzül magát fel fedezet Izraelnek Istenét nem ismeri. A Világ bünéért tet engesztelő áldozatrul nem tud. Szent LÉLEK által való kegyelem hozzá nem járul: tsupán a természetnek igasságaira támaszkodik, józan okosságának világátul vezetettvén. Egy szoval Filozofusnál egyébnek nem mondatik, mivel Apostolt, Evangyelistát, Patriárkát nem ismernek.

Antoninus, midön Adrianustul hivatalára ki neveztetet az Uralkodást magára¹ fel venni nem akarta, kéttség kívül azért mivel érzette magában hogy önnön értelme szerint e nagy hivatalnak mely nagy terhe lesz vállain. [265v] Az uralkodás nem nyugodalom, sem világi bődogság egy oly fel szentelt halandónak is, ki királyi kötelességét érzi, érti, és gyakorollya. De töbnyire véle úgy tettek hogy a gyönyörüségekre tartozó részeit a Fejedelmek magoknak el választván minden egyéb terhét bérbe állatot szolgák vállaira vetették kik inkább házi szerentséjeket vévén tárgyul mint az Orzágnak köz javait magokat a Nép verejtekével hizlalták, és annak keservében örvendeztek.

Antoninus nem így vólt. **A leg méltóságosab erköltsnek**, leg felsége-seb emberi tulajdonságoknak **minden ki gondolható érdemeivel birván**, mulandó testében Mennyei tökéletességet mutat tsak nem. Még eddig minden derék Uralkodóban tanáltunk it, vagy ot emberi gyengeséget. Titus prédált, Trajanus ivot, s a t. de Antoninusnak ha ezer [266r] felöl tekinted is, **bünét sehol sem tanálod**. Keresztyénséged tsak ezt teheti benne ki hibául, hogy az igaz Istent nem ismérte mert ha ezen bődogsága hozzá járulhat vala, tselekedeteiben és² Uralkodásának igasságá-

¹ magára <gondjára> fel ² és [Beszúrás]

ban,³ emberségében leg aláb, az Izraelnek némely királyit⁴ felül halatta volna⁵ de mivel Jupitert ismérte, nem a Jehovát, tökéletes erköltseinél fogva is Sz Dávidnak, büneihez sem⁶ hasonlították, mert a kegyelemnek állapottyában, a szentek értelme szerint, úgy láttzik, mintha a Sidó Királynak⁷ hibái is szenteb következéseket huztak volna magok után, mint a pogányoknak jó színre festet⁸ világi tselekedeteik mellyekkel tsak magokra néznek, és nem az URAT tekintik; sem általok, idvességekre az örök közben járónál fogva nem tzéloznak. Mi is tsak világ képpen beszélünk [266v] hát it Antoninusrul. Az ő jóságos tselekedetei idvességére nézve füstbe mentek, azt mongyák.

Antoninus, életének minden napját óráit a köz boldogság fen tartásának áldozta fel. Szüntelen abban fárat, hol, kivel mibe tegyen jót. A polgárokat úgy nézte mint barátit, rokonit, és hazafi társait. A büntetést kerülte; törvényre vetette. **Mingyárt Uralkodásának kezdetiben egy oly titkos párt ütésnek nyomozását⁹ tiltotta meg, mellyel némely fő emberek vádoltattak.** *Mitsoda bóldogtalanságomra szolgálna, mond,¹⁰ ha meg világosodna előttem hogy polgár társaimtul gyűlöltetem.* Ezen öszve esküvés, ha lehetet is, bizonyosan akkor eset mikor Uralkodásra jöt, és még nem ismérték. De külömben, egy ország se marad soha bolondok és dühöt [267r] emberek nélkül kik szerentséjeket abban ne keressék, hogy hazájok bóldogságával ellenkezzenek. Hol van az a szelédség mellyet a veszetség meg ne támadjon?

A Tsászár, minden adakozni való vágyódása mellet is, a közönséges adót meg keméllette. Nem állította helyesnek hogy a szegényektül keservesen kereset adójokat bé szedvén, azokat kedves embereire vesztegesse ajándékul, hanem¹¹ az Ország köz javaira¹² atta hogy azokra fordullyon haszna, kik fizetik. Nem úgy, mint Augustus, ki egy 's más emberét, ha ötet ditsérte száz ezerekkel ajándékozta, hogy azok legyenek bóldogtalanok kik által ezeket boldogította. Az adózó Nép, az a jövedelem termő föld, mellyet ugyan azon nedvességgel kel ásztatni, a

³ igasságában, <és> emberségében ⁴ <királyit Szent Dávidot, Salamont, s. a. t. mind> némely királyit [Javítás a törlés fölött] ⁵ volna <a kegyelemben is> de ⁶ <nem> sem [Javítás a törlés fölött] ⁷ <Dávidnak> a Sidó Királynak [Javítás a törlés fölött] ⁸ festet <haszontalan> világi ⁹ nyomozását <...> tiltotta ¹⁰ mond <Antoninus>, ha ¹¹ hanem <...> az ¹² javaira <fordit> atta

mit belölte az Uralkodó hatalom a királyi szekhez fel huz. [267v] Antoninus ezt hitte hogy az Ország kintse tsak reá van bizva, melynél fogva köteles azt,¹³ a haza javára fordítani. Nem tartotta szabadságának lenni hogy a Nép pénzét különös tettzésére, fényességre, készületre, pompára, holmi hizelkedőknek meg gazdagítására vesztegesse. Ugy élt véle mintha Népének let volna szám adása alat, mely kötelességet néki lelkének jósága, és Mennyei¹⁴ tulajdonságainak igassága parantsoltak. Sokszor közönséges szükségekre is a magáébul költöt, az az jószágának jövedelmébül. A Tsászárné Fausztina, ez iránt dorgálván, *Nints már nekünk, így felelt, miolta Uralkodásra jöttünk semmi vagyonunk az Ország javátul meg különböztetve. Az érdemetlen, és vagyonos Embereknek ő előtte még ki szabot [268r] szükségtelen pensiókat el törölte. Méltatlanság, úgy mond,¹⁵ gyalázat, és kegyetlenség is hogy a Népek¹⁶ verejtékét olyan emberek szopják, kik a hazának semmi javára nintsenek.* Az adakozás, és annak jósága szinte ugy határok közzé vétetik a józan okosság által, mint minden egyéb tselekedet. Minden kérőnek, szükölködőnek, minden kérdésen kívül tsak adni, nem jóság; hanem bolondság. Egyik, és a sokkal kisebb résznek pompás kegyelmet mutatni ugy, hogy ez által a nagyub rész, milliom számmal sülyedjen alá inségébe, Egekre fohász-kodó igasságtalanság. Ezt kerülte Antoninus.

Sajnálni lehet örökre hogy Uralkodásának idejében Romának olyan írója nem tanáltatot ki ezen Tsászárnak halhatatlan érdemü tselekedeteit [268v] rendeléseit sorjára állatván, írásban e Világnak meg hatta volna. Diribbe, darabba, it ot széllyel el hányva kaphatot meg róllok¹⁷ valamit az Emlékezet.

Töb rendelései közöt nevezetes ez, melyben parantsollya, hogy a nös paráznaság a férfiakban is ugy vétessen, és büntettessen, mint az asszonyokban. Ez ellen ki fogást tesznek, mivel az eset nem egyenlő. Az asszony idegen vért hoz férjének házába,¹⁸ kit amavval önnön magáé helyet tartat. Ere ezt felelem Én, hogy¹⁹ férfi adván magot a más feleségének azzal egyenlő bünös. Ez a házas ember, amannak ad magot, amaz ennek. De ez olyan dolog mellyért a tudósok pennájának²⁰ fá-

¹³ <...> azt [Javítás a törlés fölött] ¹⁴ Mennyei <természetinek> tulajdonságainak ¹⁵ úgy mond, [Beszúrás] ¹⁶ Népek <...> verejtékét ¹⁷ róllok <a>ok [Javítás átírással] ¹⁸ házába, <m> kit ¹⁹ hogy <a> férfi ²⁰ pennáj<oknak>ának [Javítás a törlés fölött]

radni nem szükség mivel asszonyaink,²¹ [269r] gyönyörűségeknek módját soha egy Filozofustul, sem paptul nem kérdik. A feleségektől meg unatkozot²² férfiaknak is nagyobb része, csak úgy teszen. A kívánság nem buzog, az ösztön, nem okoskodik hanem mindkettő meg elégedést kér magának; és a testnek érzésében az éhséggel szomjusággal állanak egy soron. Szentek, böltsek, világ kezdetitől fogva papollyák hogy ne bántsuk egymását. A mire véle mehettünk, ott vagyunk. De azért a tömlöztöket semmi féle Istenség, vallás, törvény el nem törlötték.²³ Lehetetlen a büntető páltzának erköltséinktől távozni. Nem bírhat az emberi természet magával mindenben. Az olyan nagy erő nagyokra²⁴ tartozik; sokan vagyunk pedig kicsinyek.²⁵

Antoninus huszon²⁶ két esztendeig [269v] volt Romában a Tsászári széknél ditsősége: betsülettire szolgálván²⁷ az Emberi Nemzetnek, és disszére, a természetnek; melynek értelemmel fel ruházott igazsága, hogy Istentől származott, életének minden tselekedeteiben meg mutatta. Markus Aureliust választotta helyére, feleségül adván leányát neki. Ezen választásban szintén oly Nagy Ember láttzik benne, mint Uralkodásának minden idejében. Antoninus, a nevét, halálában oly áldásba, kedvességben hatta, hogy az utánna választott Tsászárok sírjából ragadozták²⁸ ki hogy magokra ruházzák; mindenek felet való ditsőségeknek tartván Antoninusnak²⁹ hivattatni, mely szokás csak nem száz esztendőre terjedet ki.

²¹ asszonyaink, <gyönyörűségek> [269r] gyönyörűségeknek ²² <unatkozot> unatkozot [Javítás a törlés fölött] ²³ törlötték. <még eddig e földrül.> Lehetetlen ²⁴ <...> nagyokra [Javítás a törlés fölött] ²⁵ <de én az nem vagyok, és csak emberi tehetségem elmélkedem> sokan vagyunk pedig kicsinyek. [Javítás a törlés fölött] ²⁶ husz<...>on [Javítás a törlés fölött] ²⁷ szolgálván <...> az ²⁸ ragadozták <ki> ki ²⁹ <annak> Antoninusnak [Javítás a törlés fölött]

[270r] MARKUS AURELIUS.

161.

Eszedbe vehetted már mióta érdemes emberek állanak fel a Tronus-ra, hogy a Rend,¹ helyre állot; **a Római tanátsnak tekintete méltósága szembe tünt, mely szerint a Tsászár választás nem is katona lármából, hanem törvényből let.** Az Országnek bírái, a kegyetlen, és eszetlen Uralkodásnak öldöklő fegyvere,² és annak halálos rettegései alol fel szabadulván, magoknak bátorságot vettek a hazának, és természetnek igasságai szerint szállani.

Aureliust a tanáts, Tsászárnak mongya ki; Ó pedig Verust, mint el fogadot ötsét társnak, a Tronusra maga mellé veszi. De még is e' veszedelmes, és gyalázatos szokást el nem törölhették, hogy a [270v] Pretorianus seregnek sok ezerekből álló ajándékokkal ne kedveskedjenek. Akár mely veszedelmes, káros,³ és gyalázatos legyen valamely dolog, **de ha szokásba vétetik,** míg a Népnek elméje nem változik, semmi féle Uralkodó hatalom, és böltesség el nem törölheti. Sokszor a tudatlanság, a kegyetlenséget, veszettséget is fel szentelte igasságnak mely minden Uralkodot míg azt⁴ a⁵ bé borult józan okosságnak újra ki derült napja poklokra nem üzte vissza.

Nem tudnánk meg mondani hogy Aurelius a leg felsőb hatalomban magának Uralkodó társat, mi okon kívánt. Tellyes hatalomban, és a leg felsőb méltóságban ha testet visel⁶ valaki, és ha⁷ [271r] szent is, de⁸ nehezen bírja meg, hogy mikor ő ezt parantsollya, ugyan azon hatalombul, más, az ellen másat parantsolhasson. Ezt feleled talán, hogy meg lehet, mert értelmeket, akarattyokat, az Uralkodás dolgainak tengeré-

¹ Rend [A kezdőbetű átírással javítva nagybetűre] ² fegyvere<tül>, és ³ káros, <bolond,> és ⁴ azt [Az utolsó két betű beszúrás] ⁵ <józ éjjel> a [Javítás a törlés fölött] ⁶ visel<ne> valaki ⁷ <...> ha [Javítás a törlés fölött] ⁸ de <emberi természete> nehezen

ben,⁹ egymással, sinór mértékre, örök meg egyezésre veszik. Milliom tárgyra, történetre nézve is egyik mindenkor úgy akarhat,¹⁰ mint a másik; következés képpen két tellyes hatalommal uralkodó királyt tsak úgy lehet nézni, mint egyet.

Az emberek sehohol sem állanak egymással szorossab, sem szenteb kötésben, mint a házasságban: hol láttál 's hallottál férjet, feleséget, kik házi gongyok fen tartásának számtalan eseteik közt egymással ellenkező akaratra, életeknek el fojtában soha sem jöttek volna? [271v] Hogy két embernek értelme, tettzése vágyódása, kedve, szüksége, meg elégedése, okossága, gyengesége, minden Világi, Mennyei dolgokban egymással pontban meg egyezzen, lehetetleneb dolog,¹¹ magánál a lehetetlenségnél is. Ennek próbáit¹² a minden nappali tapasztalás, mint egymáson kavargó fergeteget, úgy szórja szemed közzé, mely szerint nekem, iránta hosszas okokkal élni, haszontalan idő töltés lenne.

Ezen álmétkodj, hogy Vérus a leg parasztab, leg alacsonyab, leg galádab erköltstelenségnek, korhelységnek utállatos és vad büneitül el borittatva, Aurelius böltsessége által, uralkodásra, mellé mitsoda okokra nézve választatható? Az Országnak boldogtalanság; magában fertelmesség let?¹³ Ha Aurelius, [272r] ötöt,¹⁴ atyafiságánál fogva kívánta böldogítani, nem kel vala a köz jónak romlásán annak szerentséjét fel állítani. Nintsen utállatosab, veszetteb tselekedet, mint mikor a Vérésgek, huzó vonó, tudatlan, kegyetlen, tsalárd, korhely, és pusztító attyok fiait, közönséges hivatalokba nyomják bé, hogy a köz igasságnak, és¹⁵ el nyomattatot szegénységnek rovására hizzanak az ország sebein, mint pásztori ruhában öltözöt ragadozó Farkasok. De azért, ez a számtalan sok pokol fakadék minden országnak testét el lepte. Rendes, mikor az Ember, tehetetlen attya fiait az Ország szegény népének pusztulásával ajándékozza, mely haramia jó téteményt osztán amaz, néki háláljon, mint törvényes, igaz, és Istenes böldogulást. Lehetetlen az emberek míven, a rajta való szánakozás miat nevetve nem fakadni. [272v] Mindég a köz jót kiáltják, és örökké annak leple alatt pusztitják a népet,¹⁶ ugyan azon köz jóra nézve.

⁹ tengerében, <...> egymással, ¹⁰ akarhat [Az utolsó szótag beszúrás] ¹¹ <eset> dolog [Javítás a törlés fölött] ¹² próbá<ját>it [Javítás a törlés fölött] ¹³ let [Beszúrás] ¹⁴ ötöt [Beszúrás a lap bal szélén] ¹⁵ és [Beszúrás] ¹⁶ <magukat> a népet [Javítás a törlés fölött]

Aurelius, tzelul tette ki¹⁷ magának hogy Vérust tulajdonságaiban változtatván érdemekre vegye. Gyenge Filozofia. Tudományt, mesterseget, manért, szokást, lehet az embernek emberi munka által adni, de természetet, és annak következtését, gyümölcstét, az az, erköltsöt, soha sem. Fába, olthatz fát, de káposzta torsában soha se foganszik meg. A gyáva, idétlen, eszetlen születésbül a királyi nevelés sem teszen semmit. Nints nevelés, dolog, idő, alkalmatosság, környül állás, oktatás büntetés olyan e Világon, mely a roszt születést és¹⁸ természetet jóvá tegye. Ha ezen módot az okosság fel tanálhatta vólna, egy roszt erköltsü, [273r] gyámoltalan, oktalan Fejedelmet, Urat se tanálnál sehol e Világon. De nem mi uralkodunk a természetten, Látod! hanem a természet mi rajtunk. Mennyi korhely láttya hogy az által élete módjának, egészségének pusztulására van; eszével fel éri, de azért uttyát, romlására tsak folytattya nem szünhetvén meg ésszel eszetlenkedni.

Armenia Romai tartomány vólt. A Pártusok, mint erős hadakozó Nép határain bé törnek, 's el nyelik. A birodalom hatalmát kellett fordítani ellenek. A Tsászár e dolognak terhét Verusra bizza, ugy ítélvén magában hogy a táborozásnak zenebonája, a véres ütközeteknek veszedelmei, éjjeli nappali törödés, hanyattatás; a hirnek, névnek kívánása, mely a gyáva bolondokban is fel tanáltatik ha¹⁹ benne módot [273v] látnak, Vérust a ditsősség²⁰ kívánására²¹ majd fel gerjesztik, és tunya életének fertelmességei között ki ragadgyák. De hogy! A hadi seregekkel ugyan el ment, de Antiokhia várassában állandó szállására fészkelvén magát bé, onnan tudakozta a háborunak hogy létét; maga pedig ebédgyét vatsoráját faldokolva, gyomrába alá²² tömve; a borba beléfulva, bujaságának fertelmességeibe le²³ sijjedve²⁴ az alacsony bünöknek utállatos fertőjében bugyborékkolt. Vóltak Romának nagy hadi vezéri, kik Urok helyet [274r] győzedelmeskettek,²⁵ mely győzedelmeknek ditsősségét Véru magára mázolvá érkezett haza, hogy vitézi miveinek árnyékában hivalkodását a valóságos érdem áldozattyának füstivel

17 <vette> tette ki [Javítás a törlés fölött] 18 és [Beszúrás] 19 ha <eb> benne 20 ditsősség<re> kívánására 21 kívánására <majd> majd 22 alá [Beszúrás a lap balszélén] 23 <alá> le [Javítás a törlés fölött] 24 sijjedve <fertődzöt, az alacsony bünök ... közepette... leg alacsonyab bünöknek sárjában leg rutab bünök sárjában közepette fertőjében> az 25 győzedelmeskettek <számára>, mely

táplálja. De lehetetlen az érdemet azoktól el venni a kiktől származik, hogy e Világnak emlékezetiben a késő maradékok előtt is alaton lelkek állanak tündöklésben. Sok érdemet fojtogatot már a maga ideje, melyet az emlékezet²⁶ helyre hozot.

Tudod, hogy a részeg származásu embernek Elizeum, Pokol, hir név gyalázat, betség, egészség betegség semmi jóra indító okúl nem szolgálhatnak. Ő tsak baromi vágyódása után usz mindenem keresztül bár mely fertelmesség állyon is²⁷ előtte.

[274v] Aurelius mindent el követet ellenben hogy Verusnak hibáit érdemével helyre hozhassa. **Soha a fő tanáthoz parantsolattal semmit sem küldöt, söt tselekedeteiben²⁸ magát annak értelméhez szabta. Senki, a köz dolgoknak fojtatásában nállánál nagyob serénységgel, nem foglalatoskodot. A tsászár kintsel, és jövedelmekkel szorosson gazdálkodot, mint az országnak önnön javára öszve tet pénzével. Ebbül, a gyözedelmes katonákra sem szórta ajándékít. Amit nektek, mond vi-tézeinek, rendes fizetéseken tul adnék, azt, édes atyáitoknak,²⁹ testekből kellene ki tsafarni. Jöt olyan szorulásba hol az adónak sokasítására kényszerítettet. Az ország [275r] szüksége kívánta, még sem emelte fellyeb hanem a leg drágáb ritkaságokat attá el a tsászári palotákból, inkáb,³⁰ mint Népét nagyob adóval terhellye szokot tartozása felet.**

Álmélnodni lehet rajta hogy ezen Tsászár is az Evangyeliomnak tudása nélkül ily nagy világi érdemekre hogy emelkedhetet fel, melyek oly sok buzgó keresztvény fejedelmeknek Uralkodását meg haladgyák. Noha maga az igaz és tiszta erköltsöket szorossan meg tartotta, de a gyengék ellen nem keménykedet. Látván hogy a halandókat erköltsi erőre közönségesen vinni nem lehet. Így szóllot:³¹ *Mivel az Embereket ollyanokká, a mint kívánnánk tenni nem lehet, szenyvedjük el őket ugy, a mint vannak; a lehetőségig használván³² erejeket.*

[275v] Ki nézheted ezen szavakból, hogy az erköltsi tudomány tsupa természetben is, a jól születet, és jól tanult embert e Világi érdemnek, emberségnek, igasságnak királyi székire helyheztetik fel, a holot is,³³

²⁶ emlékezet <egy, bár igaz embernek halálával> helyre ²⁷ <legyen> állyon is [Javítás a törlés fölött] ²⁸ tselekedeteiben <...> magát ²⁹ atyáitoknak, <véreteknek> testekből ³⁰ inkáb, <értsd meg,> mint ³¹ szóllot: <Hogy mivel> Mivel ³² használván <el> erejeket ³³ <...> a holot is, [Javítás a törlés fölött]

ditsőségének³⁴ Egei közzül mint valamely jól tévő Istenség terjeszti jó teteményeit alá a szükségtül le verettetet, és segedelemért fohászokodó halandókra.

Azomban különös Nemzettségek támadják meg birodalmát ez örökre nevezetes Uralkodónak. Kadések Jázigok Markománnusok s a t elle ne it,³⁵ e tájon Pannoniában, fegyvert fognak. Hitte már Aurelius hogy Vérust a hadi foglalatosság jóra nem hozza, azért³⁶ személyyében indul el hogy [276r] hadakozzon; mely uttyában Vérust, a felséges korhelyt, magával viszi. Ki nézte belölle hogy ő,³⁷ az egész ország meg maradásánál többre tartya, ha egytzer kedvére meg részegedhetik. Álmélkodásra való dolog természetünkben, hogy okoskodással, ésszel annyi Ember mutat benne³⁸ bolondot! Hát ezt melyik ódalárul érted meg, mikor olyan halandót látz Tsászári székre fel emelkedni, bölts Uralkodás alatt, kiben az érdemeknek sokasága közzül, tsak egy leg kisseb sem tanálatatik. Minden idő íz élet, zugolodásra fakad ki önnön fogyatkozásai, és hibái ellen; állitván hogy az emberek el vannak romolva, mert jobban tselekettek hajdan. Most, ugy mond, szám nélkül való érdemetlen emberek szerentsések, kik hivatalokba, méltóságba helyheztetnek. Hid el! mindég ugy vólt. [276v] Az emberi természet, tsak szokásait változtattya időről időre. Oly változás, mely elméjétül, tettzésétül származik, maga által is észre vehetetlen módokon, melynél fogva az Emberi Nemzet önnön változásait, időre veti, és nem magának tulajdonittya. A szerentsének vaksága, minden időben jutalmazot okos hivattal bolondokat, és méltósággal alacsonyakat, szintén ugy, mint most is.

Vérus Tsászár,³⁹ érdemtelenységét, korhelységét, eszetlenségét uttyában magával vontzolja, hirtelen halállal reménytelenül enyészik el. Zugás, bugás, zsi bongás, susogás, gyanus⁴⁰ beszéd borittyák el az elméket. Ez igy, amaz ugy vélekedik, [277r] oly gondolat fordulván meg némely embereknek fejekben mintha Vérusnak halálát Aurelius sijngettette vólna titkos utakon, és orozva maró⁴¹ módokon. Semmiben sem gyönyörködik ugy a község mintha a nagy embereknek érdemére bünt mázolhat; azért, mert a tsekélységnek, a méjség mindég meg aláztatásá-

³⁴ ditsőségének <...> Egei ³⁵ it, [Beszúrás] ³⁶ azért <maga> személyyében ³⁷ ő [Beszúrás] ³⁸ benne [Beszúrás] ³⁹ <Uralkodó> Tsászár [Javítás a törlés fölött] ⁴⁰ <vélekedés, sugdosó> gyanus [Javítás a törlés fölött] ⁴¹ maró <...> módokon

ra szolgál, mely miat örül a szívében titkon, ha látta hogy amabban is meg feneklik valami. Nem is menekedhetik egyéb az emberi irigységtül, hanem a szegénység, sundaság, betegség,⁴² gyalázat, és önnön magába belé fult ostobaság. Ezen dolgokkal fényeskedni senki sem kívánván, irigység nélkül el nézheti azokat, kiknek szerentsétlenségek által e Világon⁴³ ezen nyomoruságok osztályba jutnak.

Aureliusnak Vérus halálában [277v] semmi tette nem vólt. Ez a nagy ember inkább jóságának határ nélkül valóságával hibázot,⁴⁴ mint minden mással, akár mivel. De nem is lehet Aureliust a gyilkosság alól menteni, ugy hogy a leg szob mentséggel is erkölsének méltóságát meg ne alázzuk, és érdemét meg ne sebessittsük. Mivel lelkének nagysága minden e féle gyanúnak felette van, ne mentsük hogy ne sértsük. **Hibája e lész vala inkább, hogy a meg halálozot utállatos és nevettséges embert az emlékezetben Istenségre emelte; de ez tsak a tászári ranghoz köttetet tsupa szokás vólt.** Még is, hogy a jók, a rosszaktul különbözzenek, e tisztességet, a bolondoktul, és gonoszoktul meg lehet vala vonni. De az Emberek, Látod! [278r] időrül időre vakságra tévelygésre vannak átkozva: szokások, kébzeloédések, és álmok vezetik a Világot,

Pannoniában a haborunak folyini kellett, egészen öt esztendőig, mely idő alatt a Tsászár ot lakozot. Hadi miveit oly fárattsággal, személyes testi törödéssel vitte melynek meg birására köz katonái is, alig lehettek. Ütközetet nyert az ellenségen, mellyet keresztyén Iróink, következés képpen adnak elő: Hogy a Római katonák szomszúságotul emésztetvén, zápor essöt imátkoztak alá Menybül, melynek egy része öket meg itatta az alatt, mig más része az ellenséget kö essövel, vagy jéggel, agyon verte.

Állapodjunk meg it Olvasó! it keverednek már az Ó Testamentomnak, Sidó eseteknek tsudái, Romának viselt dolgaival együvé. El érkeztek a tsudák [278v] a természetnek rendiben. Eddig tsak egy Világban utaztál visgáltál, tanultál okoskottál, próbáltál; de már most, két Világod van, mely szerint ennek a Világnak, és a természetnek igasságait a más Világnak törvényecibül kel próbálnod. Minden lépten az Égbe kel menned. Léleekben, értelemben, hogy Világi eseteidet a természet

⁴² betegség, <és> gyalázat ⁴³ Világon <osztályba jut.> ezen nyomoruságok osztályba jutnak. [A mondat vége utólagos beszúrás] ⁴⁴ hibázot, <mint ... > mint

felet, és az ellen bizonyíthatod. Tudod, hogy a természetnek maga ellen bizonyossága nintsen, nem is lehet; ahoz kel tehát folyamodni, ki rajta Uralkodik, és parantsolhattya néki annak el követését a mi magával örök ellenkezésbe van. Már most két Emberré, az az, két elmévé, egy mással ellenkező tudománnyá, magokkal küszködésbe jöt értelmű igazságokká lettél; melyek szerint Egekbül [279r] kel élned ezen a Világon, vagy it élvén kel Egekben lenned.

Aureliusnak hada közöt, különösön a Menydörgő sereg, már majd nem mind keresztyénekbül álván, reájok⁴⁵ nézve let⁴⁶ ezen Ó Testamentom béli Sidó győzedelmekhez hasonló eset. Még addig a Romaiak természet szerint való módokon verekedtek, most már tsudákkal győznek; mely dolognak következése a lesz, mint látni fogod, hogy a Világot, pogány módon el foglalják, és keresztyén módon el veszítik: hogy mig tsudák nélkül⁴⁷ verekednek, mindent meg vernek, és minek utánna engedelmekre tsudák jönnek, a pogányok járma alá vettetnek. Constantinápolyban Mahomet, Romában Alarik pogányok ülnek fel a keresztyén Tsászári székekre. Már most [279v] A Titus, Trajanus, Tacitus, Plinius, Seneca s a t nevek közt fogod el ögyeledve hallani Tertullianust, Agostont, Krizostomust, Bernárdot, Nazienzenust oly véghetetlen számmal, tsuda tételekkel, világra ki terült, szent írás béli tudósokkal, és⁴⁸ egymás ellenébe zavarodot magyarázatokkal, melyeknek szüntelen háborgó, és magokat mélységekre alá sijjesztet, ismét⁴⁹ onnan Egekig fel emelt hajjai közöt a Világ el⁵⁰ ül; honnan következik, hogy az Emberi Nemzet, értelmével magában meg hasonlásra jöven keresni kellet magát magában. Ezt a Világot a más Világnak ki tanulására fordítván, mindent el követet hogy sem egyikben sem másikban ne lehessen, sem magával⁵¹ egyben se másban soha meg ne [280r] egyezhessen.

Tertullianus vallya hogy Aurelius a zápor essőnek tsudáját maga, írot levele által meg ismérte. Mi nem láttuk mikor írta, kinek küldötte. Az Istennek minden hatásága a természet örökös rendinek maga ellen való kényszerítése nélkül is adhat olyan hadi seregeknek mint a Romaiak voltak annyi eröt bátorságot melynél fogva győzedelmeskedhesse-

⁴⁵ <azokra> reájok [Javítás a törlés fölött] ⁴⁶ <...> let [Javítás a törlés fölött] ⁴⁷ nélkül <nem> verekednek ⁴⁸ és [Beszúrás] ⁴⁹ <Egekre fel emelt> ismét [Javítás a törlés fölött] ⁵⁰ el <ul> ül; ⁵¹ magá<l>val

nek. Lám! míg az Izraelnek Istenét nem ismérték, a természetnek sorján csak magoktól magokban, több győzelemmel éltek e földnek minden töllök ki vált Nemzettségéin, mint a Sidók éltek, az érettek fáradoztak Mennyei tsudáknak közepette. Soha a Romaiak Jupitert tsudákra nem kényszerítették, hogy érettek seregekben maga hartzollyon, vagy magától [280v] e tzelra hozzájok kisebb rangu Isteneiket külgjön. Uralkottak is e földön mind eddig míg ügyöknek védelméhez a tsudák hozzá nem fogtak. Ebben ugyan meg ütközésed nem lehet, mivel a keresztyén tudománynak Uralkodása egy Nemzethez, annak híréhez, nevéhez, hatalmához köttetve nintsen. Tsak a vallás,⁵² és az⁵³ igaz Istennek ismerete terjedjen ki minden Népre Nemzetségre, az osztán nem kérdés hogy király, tsászár, Római, vagy Pánfiliai legyen valaki. Nem azért let a keresztyén vallás hogy a Római lakosok legyenek örökre e földnek Urai, hanem hogy akárki keze alá esnek hidgyenek, és keresztyének legyenek. Mind ezen okok szerint, világi [281r] győzelem, vesztés; igazságára, vagy hamisságára próbául, egy vallásnak sem szolgálhat; mert ha szüntelen való, változhatatlan, állandó győzelem, és⁵⁴ világi hatalom próbálná a vallásnak tsalthatatlan igazságát, ugy, egy igaz vallás se tanálatna e Világon, mivel egy sins melynek népét egytzer, vagy másszor, ellensége meg ne verte volna. Hányszor rugták fel a Sidókat, a Jehovának igaz ismereti alat? Öldöstettek, fogságra vitettek, mely nyomorúságokat a mindenható, és általok tiszteltet UR Isten ki merithetetlen titkaibul, és békességes türesének véghetetlenségébül, el nézet. Most már, annak jöt ki a sorja, hogy ök ne ismérjék az Istent, hanem mi,⁵⁵ kik annak ismeretét töllök tanúltuk.

[281v] Filozofiában, akar Theologiában ved az embert, de erköltsétül több jószág, mint Aureliusnak vólt, nem telik. El törölhetetlen siralmat okoz a józan okosággal élő értelemnek világában, hogy érdem halandóban ne lehessen oly szembe tűnő, oly bóldogító, és igaz melynek pusztító ördöge ne tanáttasson a tarsaságban. Az érdemetlen, ditsőségért sohajt; és a gonosz, jutalmat vár. **Avidius Kassius, nagy katona,**⁵⁶ győzedelmes vezér, derék ember is némely tekintetben. **E' vezér, magát, a régi Római szabadság erköltseinek viselésére, és mutatására erőltette,** ugy mintha szabadságot akarna; De ezen tettetés oda ütöt ki, hogy

⁵² vallás, <igaz hit,> és ⁵³ az [Beszúrás] ⁵⁴ és [Beszúrás] ⁵⁵ mi, <ismérjük,> kik ⁵⁶ katona, <és> győzedelmes

önnön⁵⁷ személyét, a vezérlése alá rendelt hadi seregek [282r] által Tsászárnak kiáltassa ki. Aurelius kötelességének miveit Pannoniában folytatta, midőn ez esetnek hire hozzá el érkezet. Készült ellene⁵⁸ oly fel tétellel, hogy meg verje, és azontul életének, szerentségének kegyelmezzen. De tzellya, készülete, nyakán veszet, mivel a pártot ütöt Kassius a maga tisztjei meg ölték. Aureliusnak hirében tettében világra terjedet érdeme Kassiusnak katonáiban töb erővel dolgozot, mint néki azoknak⁵⁹ tet minden ígéreti. És ha meg aláztatást⁶⁰ okoz egy felöl emberi sorsunkban, hogy a leg job tulajdonságoknak is öldöklő ellensége legyen; vigasztal más tekintetben, és fel emel ez, hogy az érdem, a tölle el pártoltnak⁶¹ ellenséget támaszt mely azt, rajta meg bosszullya. Aurelius [282v] Kassiusnak, sem okot nem szolgáltatot a párt ütésre, sem tisztjeit reá nem készítette hogy ügyét, rajta, halállal bosszullyák.

Azomban, lehetetlen hinni,⁶² és fel tenni, hogy Kassius Aureliusnak érdeme felöl meg ne let vólna győzettetve; de a felső méltóságra való szomju vágyódásátul el részegedvén Aurelius, hogy kitsoda, tudni, nem kívánta. Az engedelmességet tsak ugy meg támadgyák mint a kegyetlenséget. És a jósággal vissza élnek azért mivel a háládatlanoknak, tudatlanoknak, és nagyra vágyó gonoszoknak együgyűségnek látszik.⁶³ Valamennyi nagyon jó, és emberséges ember van e Világon mind ugy áll⁶⁴ némely tekintetben, mintha egy uttal, [283r] gyámoltalan is vólna. Innen következik, hogy⁶⁵ körülötte forgó selmák ellene meg bátorodván, huzni, vonni, lopni tsalni kívánnyák; el hitetvén magokkal hogy a mit ellenére körülötte el követnek, soha meg nem láthattya. Erköltseink már némely részben oda jutottak, hogy a nagyon jó, és együgyű szeléd emberbül tisztelet helyében, tsufot üzzenek. Gyámoltalansággal vádollyák érdemét tsak azért, hogy benne, világi fortélyt és gonosságot nem látnak. Az igaznak élete folyása, tsalárdok közt keserves. A fukarság, gonosság, nagyra törekedés, kevésység, ugy mutattya magát mintha sem Isten, sem büntetés, sem jutalom; betsüllet sem gyalázat, Mennyen sem földön nem vólna. A szeléd enged; az igaz minden rossz tettül fél. A

57 önnön [Beszúrás] 58 ellene <Aurelius> oly 59 azoknak <meg> tet 60 aláztatást [Javítva ebből: aláztatást] 61 pártoltnak [Javítva ebből: pártoltnak] 62 hinni, <'s fel tenni> és 63 együgyűségnek látszik [Javítva ebből: együgyűséget mutat] 64 <...> áll [Javítás a törlés fölött] 65 hogy <a> körülötte

gonosz vakmerő, és szemtelen [283v] mely tulajdonságainál fogva magának a jámbor emberen, győzedelmet ígér.

A jóságnak, az igaz, hogy⁶⁶ más tekintetben⁶⁷ szintén úgy bizonyos határa van, mint minden egyéb⁶⁸ emberi dolognak, melyből ha ki megyen hibává változik.⁶⁹ Minden⁷⁰ rendkívül lévő jóság, engedelmesség gyamoltalanságot, együgyűséget mutat.

A tsászárné Faustina minden féle utállatos erköltsi romlásoknak alájok volt vettette. Bujaságának fertelmességeit tul vitte a szemérem nélkül való kurvaságon is.⁷¹ Már hogy ezen bűnének fertőjében el sijjet gyalázatot, magátul, a Tsászár el nem zárta, abban, az okosság sorjára állatot jóságon tul, idétlenséget, gyamoltalanságot mutat. Minden jóságban kel szemes vigyázásnak, és vitézi indulatnak lenni; külömben [284r] egy felől szánakozással más részről nevettséggel, és bosszus utállattal fizetik. Mind ezen okok ellen Aurelius Faustinát méltó utállattyának, és büntetésének helyébe, ily nevettséges nevezettel méltóságosította, hogy *a Tábornak Anyya; az Armádának Anyya*. Minek utánna ezen természet rémitő tsudája, és hadi tábornak nevettséges Anyya az életből ki veszet gyalázatos emlékezetihez Aurelius Isteni tiszteletet ragasztot. Ezzel még kegyes jósága meg nem elégedvén fiát Kommodust emeli fel az Uralkodó székre. Ennek semmire kellő életét: meg veszet, alatsony, bolond indulatait, erköltsseit jól ismérte. Látni, tudni kellett Aureliusnak, hogy ha fiát Kommodust hadgya Tsászárnak, általa, önnön emlékezeti-nek ditsősségét hozza [284v] homályba; oly nyomoruságba tasztiván országait, mely által Uralkodásának jóságából, Kommodus, gonossággal, ki fizeti. Ki nézhette, hogy a mennyi bóldogságot népének életében jóságos tselekedeteivel szerzet, maradékának választásában halála után, annak töb 's nagyub gonoszt fogna fejére huzni, melynél fogva érde-me,⁷² füstöt vetne. Semmi sem akadájosztatta Aureliust, hogy lelketlen, eszetlen fiát ne helyheztesse az Uralkodó székre.

A Markomannusok ellen való hadakozás a Tsászárt ismét Pannoniába vivén, ot, meg halálozot. Meg jegyzésre való dolog hogy⁷³ ezen Uralkodás alatt a Stoikus Filozofusok, és⁷⁴ a Keresztyének nagy erőben kez-

⁶⁶ hogy [Beszúrás] ⁶⁷ tekintetben <hogy> szintén ⁶⁸ <más> egyéb [Javítás a törlés fölött]
⁶⁹ változik. <valósággal> Minden ⁷⁰ Minden [A kezdőbetű kisbetűből javítva] ⁷¹ is [Beszúrás] ⁷² érdeme, <hazájának...> füstöt ⁷³ hogy [Beszúrás] ⁷⁴ <mind> és [Javítás a törlés fölött]

dették el, magokat a Világnak ki mutatni. Meg [285r] zudult közöttök a vetélkedésnek fergetege. Filozofusok keresztyének közt nagy elméjü Irók tanáltattak kik minden erejeket ara fordították hogy költsönben egymást száfolhassák. Mind két részről nagy vólt az egymás ellen való tusakodás, vetélkedés, honnan következet, hogy az Uralkodó tellyes hatalom még a pogány hit részirül lévén, a keresztyéneknek szenyvedni kellett. Minden más tudományban dologban tudnak az emberek egymás ellen mértékletes elmével okoskodni, de a vallásban, dogmában soha se. Mind addig vért ontot ennek vetélkedése mig a józan okosságnak világa felibe nem jöt, és tüzét meg nem homályosította. **El kezdődöt a Szent Martiromság, és annak ditsössége,** mely dolgokat már e Világnak magokra forgó viszontagságai, az esetek sorából örökre ki töröltek. Ne [285v] felejtse el,⁷⁵ hogy egyben, másban hol vólt a Világ ez elöt, és azokra nézve hol van most. Ennél fogva látod meg, mitsoda változás, és ellenkezés alá ván Emberi Nemzetednek elméje vettelve még azon dolgokban is, mellyeket szentségeknék ismér. Ki tudgya öt száz esztendő el telésével mostani hitünkkel, értelmünkkel, szokásunkal, törvényeinkel maradékaink, hol lesznek? Miben maradnak meg, és mitül távoznak el? Ki vegye az Emberi Nemzetnek elméjét állandó örökös egy formaságra? Tsak ezt látod, hogy eleitül fogva minden törvényében, szokásában változot örökké, és most is idörül időre ugy megyen. E' változásra nézve ki ezt állittya, job vólt hajdan, ki azt, hogy jobban van most. Kinek mint fordul meg fejében. Mind [286r] ezen vetélkedéseket osztán az idő, és természet, semmi részekben, okokban, ellen vetésekben nem érezvén,⁷⁶ késedelem, és akadály nélkül mennek uttyokon hol a régiséget lábok alá tapodják ujjab meg ujjab szokásokkal, értelmekkel teritvén bé a Világot. Vóltak olyan böltsek 's mások, mint Kató Romában, kik az idő ostromának ellenébe vetették magokat, ugy mintha Budánál ugranál a Dunába oly bizodalommal, hogy⁷⁷ sebjére fel felé uszván, folyását az által Vátznak fordítsad vissza. Tsak ezt kel a böltességnek ki nézni hogy a szokás, régi uttyát el hagyván, mindég jó utra vezetessen; de helyben meg állapítani olyan forma dolog mint a mesében hallottad, hogy valami ember még dolgára⁷⁸ virratáig nem érkezhetvén, az ejtzakát, egy

⁷⁵ el <reá gondolni>, hogy ⁷⁶ érezvén, <soha,> késedelem ⁷⁷ hogy <sebje> sebjére ⁷⁸ dolgára <reá> virratáig

fához⁷⁹ kötötte, melynél fogva [286v] fel⁸⁰ nem viradhatot addig, míg néki foglalatossága, és éjjeli munkája meg nem engették. Minden féle öltözetben szokásban lakhatik bóldogság, tsak a vezérlő, Uralkodó hatalomban, és törvényben legyen bóltesség, emberség. Tsak a természetnek ösztöne, szüksége, igassága nem változhatik soha a maga józan okosságában magával ellenkező okokrul, okokra, mivel hatalma alatt él-
vén az Emberi Nemzet, benne, változást tenni nem oly könnyü, mint a tizmád szárát rövidre, vagy hosszura szabatni: Igy vagy ugy ebédelni, vatsorálni, lakodalmazni, temetkezni, köszönni, butszuzni.⁸¹ Lehet, de érezni tsak ugy kel, mint a természet eddig atta, és örökre adni fogja.⁸²

⁷⁹ fához <meg> kötötte ⁸⁰ <meg> fel [Javítás a törlés fölött] ⁸¹ butszuzni <sat>. ⁸² Lehet ... fogja. [Az utolsó mondat utólagos beszúrás, a fejezetzáró jel a mondatot kettévágja]

[287r] MÁSODIK SZAKASZ.

180.

Álmélkodásba hoz ugy é, hogy a böltesség, emberség, igasság Romában ily hosszason tszásári széket ülhetnek. Mert oda jutottunk az emberi tulajdonságokkal, mely szerint¹ az okosság okozzon álmélkodást ritkaságával, az okosok közt; és nem a bolondság,² mely az emberi tselekedetek felet mint a háborgó Tenger, minden felé zug.³ Valamely dolognak sokasága tapasztalásodat naponként el borította, tsudálkozásodra többé nem szolgál. De az emberség, az emberek között, nézzed! ujságnak vétetik. Ugy é, vidám eset? Az el tölt Uralkodások alatt⁴ tekintsd Romát, ugy, mint egy drága gyümölsökkel olimpusi szagokkal kedveskedő⁵ [287v] veteményekkel plantákkal gazdag kertet. Hol, a⁶ füvek, fák, virágok, pásitos utak, ki faragot Diánák, Vénusok valamere mégy reád⁷ mosolyodnak: hol az Egekig fel emelkedet fáknak sűrven el terült ágai, árnyékok alá vesznek, és édes tsendességben tartanak: Mindezeket már⁸ ilyen állapotban szemlélvén, érezvén, gondollyad,⁹ hogy a Nap¹⁰ bé borul: hogy a fekete felleg távolyrul, zuhogó záporát, rémitő Mennydörgés, és villámlás közt tolyla előre; mely kö essőivel Menyköveivel a kerten keresztül hajt: **Nézzed a pusztulást nyomdokiban, minek utánna a szelek onnan odéb ragatták;**¹¹ a¹² szived, bánattyának keservébe belé ful: **ollyá let a római**¹³ **virágzó birodalom, Aureliusnak halálával.**

¹ szerint <oda jutottunk hogy> az ² bolondság [Tollhiba] ³ <...> zug [Javítás a törlés fölött] ⁴ alatt <ne> tekintsd ⁵ kedveskedő <virágokkal> [287v] veteményekkel ⁶ a [Beszúrás] ⁷ <szemedbe> reád [Javítás a törlés fölött] ⁸ már [Beszúrás] ⁹ gondollyad, [Beszúrás] ¹⁰ <a fényességével mosolygó Nap> a Nap [Javítás a törlés fölött] ¹¹ ragatták; <mely tekintetre> a ¹² a [Beszúrás] ¹³ <birod> római [Javítás a törlés fölött]

Kommodus minden [288r] tselekedetével,¹⁴ veszet állatot, és¹⁵ természet motskát rajzol személyében.¹⁶ Meg nem foghatod, hogy¹⁷ miért a jószág olyan ritka¹⁸ midőn a gonosság tsak nem fojtában gyötri a Világot. Egész Nemzet is minden erejével eszével, magát a maga hatalma által, tsak a lehetőségig is bóldoggá, nem teheti. Ugy láttzik, mint ha a természet a tudománnyal, mesterséggel élő embereket böltsességeknék, hiteknek truttzára tsak siralomra szülné.

Kommodus Tsászárnak fertelmes bujaságaival, meg örjült elméjével, bolond indulattyával, és meg veszet erköltseivel időt nem töltök hogy azoknak le¹⁹ rajzolásával utáltassam véled²⁰ a magad fáját. Tsak oda menek hogy ezt a vadat és természet gyalázattyát a Nép, nem szenvedhetvén halálára titkos öszve esküvést tsinál. Önnön testvér²¹ huga Lutzilla vólt a párt ütésnek [288v] titkos indító eszköze. De Komtitanus ifiu Senator midőn fegyverével mindenek elöt által akarja ütni, késedelmeskedik²² és meg tartóztattyák. *Lásd, mond, kargyát ki huzván mit küld a tanáts számodra. Nem szükség mondani e szerentsétlen esetet mennyi derék embernek²³ véres halála követte. Lutzillát is meg ölette.*

Tudod, hogy a kegyetlen lelkü, ostoba, és alatsony erkölsü despotnak tsak a magáéihoz hasonló sunda tettekkel, és alatsonyságokkal lehet magát valakinek kedvébe bé helyeztetni. Innen van hogy a gonosz Uralkodónak, érdemes ember soha²⁴ kedves nem lehet. A gonosságnak gonossággal: a bűnnek bűnnel lehet tettzeni, honnan következik hogy a kegyetlen Uralkodókat töbnyire kegyetlen emberek öldösik meg kiket kegyelmek által emeltek [289r] fel, hogy bűnökbül részt vévén méltóságokkal, hatalmokkal is meg osztozván azoknak óltalmában hozzájuk hivek legyenek. De tudod é despot, hogy a melléd fel emelt gonosság szabad akarattyával hatalmával, szerentséjével, osztályt nem kíván? Olyan közzel helyeztetted magadhoz honnan egész hatalmadnak nagyságát egy kapással magáévá teheti. Ezen tul, nem a forog fejében hogy tégedet, maga felet fárattságával fen tartson: hogy Istene elöt szerentsé-

¹⁴ tselekedetével [Javítás ebből: tselekedetében hibázot], ¹⁵ és [Beszúrás] ¹⁶ <...> személyében [Javítás a törlés fölött] ¹⁷ hogy [Beszúrás] ¹⁸ ritka [Beszúrás a lap balszélén] ¹⁹ le<j> rajzolásával ²⁰ véled <némely tekintetben> a ²¹ testvér <hu> huga ²² késedelmeskedik <...> és ²³ embernek <...> véres ²⁴ soha <kedvébe> kedves<en> nem

dért ő vétkezzen, és kárhozzon. Ha már poklokra kel alá szállanom ugy mond szívében, had vegyem egyedül it e Világon hasznát örökös el vesztemnek.

A Test örző sereg Kapitánnya Perennis vólt Kommodusnak az a kedves embere ki attyátul Aureliustul reá hagyot jó tanátsosít mellöle el hazutta, és árulásaival a tsászári széktül távolý, az [289v] isméretlen emberi sokaságnak mélségébe alá süllyesztette. Ezen gonossága oly szerentsét szült néki hogy midön Urának szekire igyekezne fel ülni,²⁵ azt abból ki vetvén,²⁶ ellene lesbe állot halála ugrik onnan szeme közzé, 's magával együt sirjába temeti. Perennisnek titkos párt ütését (e, különös)²⁷ egy Tzinnikus, az a vallása szerint szennyes, kóldus Filozofus, a Theátrumra állot ki, mikor a Tsászár a Komédiát nézne, és ot fedezte fel nagy szóval. Perennis hevenyében, mig hatalma nem hanyatlik a Tzinnikust meg öleti. De mivel az olyan embernek, ki a királynak különös, nágy, és másoktul meg különböztetö kegyelmére kap fel, majd nem minden ember halálos ellensége titkon, hizelkedvén néki nyilván; tehát sokan tanálkoznak, kik a tsászárnak félelmét öregbitik, és kéttségét élesztik, hogy Perennist el vesztvén magokat [290r] a despot kegyelmébe bé férkeztethessék, hogy vagy ök vesszenek mint²⁸ amaz, vagy szerentséjek lehessen a Tsászárt el veszteni, kinek kegyelme²⁹ által oda mehettek a³⁰ honnan kezekkel már el érik. Igy háládatoskodik a gonosság a bűnnek. Addig tapogatnak, üznek füznek, sugnak bugnak hogy Perennisnek titkos tzélját eszközeit fel fedezik, kit kapóra vetnek a katonáknak és öszve kontzoltattýák. Valamely rabi sorsából ez elöt, gazdája által fel szabadittatot Kleánder, nevü alatsony hizelkedö áll amannak hejére a kegyelembe, és méltóságba. Ez alat is támadás lesz, melynek gyümöltse részirül ez, hogy Kommodus fejét, szeme láttára ütteti el. Ezen tul a Tsászár szüntelen való rettegései közzül minden szembe tünö érdemü születésü házakat, férfiakat gyülölségbe vévén tsak ölt, örökké. Romának méltóságos fejedelmi [290v] tanátsát lábai alat, porba sárba tapotta. Öttseit, rokonit, barátit rakásra öldösette. Testvér hugait meg fertéztette; minden bűnnek, és meg veszet erkölts fertelmességeinek alájok vetvén magát valamelyektül tsak a jó-

²⁵ fel ülni, [Beszúrás] ²⁶ vetvén <fel ülni>, ellene ²⁷ e, különös [A zárójel vége jelezve, a kezdete hiányzik] ²⁸ mint <amaz> amaz ²⁹ kegyelme <jutalma> által ³⁰ a [Beszúrás]

zan természet meg rázkodásba jöhet. Ezen érdemeinél fogva nevezte magát *Római Herkulesnek*; Mennyi kárt tet Aurelius Romának, ezen³¹ fájában, és halálában!

Kommodus harmintz egy esztendő s korban minden ki gondolható, és véghez vihető fenekig ki meritet gonossággal tsufolta az Egeket valami tsak a természetet gyalázhattya.³² Mikor uj öldökléshez készülne, és a halálra ítelt személyeknek neveit³³ laistromra fel jegyezné, tzéllját észre veszik. Mártzia nevü ágyassa magát is ot tanálván a meg ölni valók közt halálának eleit venni s ijjetet. Az ember fene vadnak eléb mérget ád, az után meg fojtattya.

[291r] Azt állittyák hogy ha a Római Népnek közönségesen erköltsi tudományja, Isteni félelme, jó vallása let volna, soha egy Uralkodója is köztök ily, minden álmélkodást, irtódzást felül muló veszetségekre nem vetemedhetet volna, ugy, valamint most a midön már az ilyen rémitő tselekedetek a dolgoknak sorából is örökre el töröltettek és erköltsben, vallásban, de a gonosságban magában is lehetetlenségekké lettek.

Lehetetlen a keresztyén vallás tudományának ditsőségére ujjal nem mutatni ha Romának tetteire gondolsz! Igaz hogy a fanatizmus e Világot magátul sokáj irtóztatta, de ez nem vallás vólt hanem tévedés és abból származot dühödés. Soha keresztyén vallásban jól nevelt Uralkodót, Kommodussá, pokolnak minden ördöge se tehetne.

[291v] Lehet, hogy mai erköltseinken a Világi tudományoknak fel emelkedése is sokat segitet;³⁴ szerentsénknek mitsoda nagy³⁵ segéllő eszköze, tsak a betü nyomtatásnak fel tanálása, mely szerint az emberi értelem, tudomány, és³⁶ böltsesség, e Világnak egyik szélirül a másikig, magát magával közölheti. Mig könyvek nem nyomtattattak³⁷ híjában éltek Socratesek, Cicerók s a t. mert a Nép, és Világ közönségesen, tsak tudatlan, vad, és kegyetlen vólt. Ha a Kristus halála elöt let volna Európa könyvel, gondolattal, értelemmel meg rakva, ugy, mint most; hiszed hogy a fanatizmus Nemzeteket Országokat pusztithatot volna el? A hol nevelés, tudomány, erkölts nints, ot az Ember keveset ér.

³¹ ezen [Beszúrás] ³² <rázkodásba hozhattya> gyalázhattya [Javítás a törlés fölött] ³³ neveit <...> laistromra ³⁴ segitet; <mely> szerentsénknek ³⁵ <egyetlen egy elő> mitsoda nagy [Javítás a törlés fölött] ³⁶ és [Beszúrás] ³⁷ nyomtattattak [Javítva beszúrással ebből: nyottattattak]

Pertinax, szembe tűnő próbája azon igasságnak, hogy az érdemes erköltsi tulajdonság, **a leg alacsonyab, leg meg vetetetteb születésből sorsból is, méltóságra és hatalomra emelkedhetik fel.** Az, ki méltóságát érdemével szerzi magának rangjában hatalmában gyönyörködhetik; de valakinek elsőségét örökségét, atyai szerzették minek előtte még ő a természet örök setétségéből életének sorjára állot vólna ki,¹ sok mindenének is² tsak úgy örülhet valójában, ha azoknak javaira magát³ érdemessé teszi. A méltóságos tudatlan és⁴ idétlen Urnak, vagyona java, tsak pironáságul szolgál, mivel erköltsi semmisége szüntelen ezt sugja filébe, hogy nem érdemled.⁵ Nem vagy othon: a más hejét foglalod.

Pertinax, katona szolgálattal [292v] **emelkedet fel, mely hivatalra⁶ nézve, minden ahoz szükséges érdemekkel birt.** A katonai⁷ engedelmességet, rendet, függést parantsolást sorján vitte. Mint igasság szerető, egyenes szívű, mértékletes életű derék ember, bátor vitéz tette szolgálattját Aurelius alatt. Kommodusnak bolond kegyetlensége életét meg keméllette; vagy azért hogy nem eset lába alá, és belé⁸ nem botolhatott; vagy tsekély eredetét nézve létét tekintetbe nem vette. Pólgári nagy házakban kellett öldökölni kik szabadságok, és⁹ elébbi bóldogságok után fohászokottak, titkon, és a kiknek el foglalt nagy jószágaikkal, kintsesedni lehetet. Az ily alacsony származásu, birtok nélkül lévő vén katonával a kegyetlenség semmit sem gondolt, mivel benne fukar vágyódásának sem bosszu álló dühösségének tárgyát fel nem tanálhatta.

¹ ki [Beszúrás] ² is [Beszúrás a lap balszélén] ³ magát <erköltsel> érdemessé ⁴ és [Beszúrás] ⁵ érdemled <azokat>. Nem ⁶ hivatal<...>ra [Javítás a törlés fölött] ⁷ katonai <rangot,> engedelmességet ⁸ <benne meg> és belé [Javítás a törlés fölött] ⁹ és [Beszúrás]

[293r] E' szerint Pertinax életben meg maradt. Tsászárrá lesz a Pre-
torianusok fő kapitánya által, ki e felsőségre¹⁰ el választattya. De a
palotásoknak véghetetlen pénzt kellett ajánlani körül főre; mely sok száz
ezereknek ki fizetésére, a Kommodus¹¹ pompájának határ nélkül való
bolond kívánsága szerint halomba rakot házi kintseit atták el.¹² Már
Roma, Látod! Semmi képpen véghez nem vihette, hogy a rajta való
Uralkodást, a leg felségeseb ara¹³ alkalmas érdem is, pénzen ne ve-
gye meg magának. A tanáts tsak azt hagyta helybe,¹⁴ kit a katonák el
választottak pénzért. Nem vólt az Emberek közt olyan szentség mellyet
időrül¹⁵ időre pénzen áruba ne vettettek vólna, mely szerint ugy tettik
sokszor az olyanoknak kik a dologba méjjen bé nem látnak mintha
minden érdemnek igasságnak szentségnek színére festet érdeme, tsak
[293v] az alá el rejtet pénzben állana.¹⁶ Hogy a kints, minden¹⁷ bűnnek
világi büntetését el törli: a vétkek közt meg igazit: a gonoszt méltóságra
emeli; és bűnének sundaságát szép¹⁸ színre¹⁹ festi. Sokat tet sokszor,
de tsak ugyan Aristidesnek erköltseit felül nem haladhatta, s más nagy
emberekét sem. A pénz, az²⁰ igasságon tsak rosz lelkekben gyözedel-
meskedhetik; de az igaz érdem, felibe tudgya magát tenni.

Pertinaksznak tselekedetei álmétkodásba hoznak. Egy néhány hónap
alat, minden pusztulásra gazdagságot hint: Minden tévedést uttyára
vezet vissza: és a lábbal fel fordult rendet, talpára állittya. Minden
adósságot ki fizet, mellyel már a Tsászári jövedelem meg terheltetve
vólt. De le tet pénze is van. Nézd, hogy termi, és gyűjti az érdem
a pénzt, mellyet [294r] az érdemtlenség szélyvel szór, és szükségét,
szegénységet tsinál. Ugy é, elől megyen az érdem, 's ugy jön hasz-
na, következésül utánna? Pertinaksz a heverő földeket a lakosoknak
mind ki osztya. Tiz esztendeig teszi szabadakká az adótul azon földeket
mellyeket gazdái²¹ termékenyekké tésznek. Ez által gazdagít, sokasitván
a termést, és termő földeket. Akkor is látták már hogy egy országnak
valóságos kintse gazdagsága, mezei mivében, és fölgyének termésébe
helyezettet. Tudod, hogy arany bundában járni, és ezüstöt enni, nem

¹⁰ felsőségre <vitézi által> el ¹¹ Kommodus <tsászári> pompájának ¹² el. <Pertinax>
Már ¹³ ara <va> alkalmas ¹⁴ helybe, <kéntelen,> kit ¹⁵ időrül <idő> időre ¹⁶ <ál-
lana> állana. [Javítás a törlés fölött] ¹⁷ minden <világi> bűnnek ¹⁸ <érdem> szép [Ja-
vítás a törlés fölött] ¹⁹ színre <fényessiti ki> festi ²⁰ az <érdemen> igasságon ²¹ gazdái
<...> termékenyekké

lehet. Élelem nélkül nints nemzet e Világon,²² de pénz nélkül, igen. Akár mely nagy legyen a tengeri kereskedés de ha földednek termése²³ nints, szegény, és éhező vagy. Angliának végzetetlen kereskedése van a tengeren, de azért népének temérdek [294v] sokasága mindég éhel haló, othon. A tengeri kereskedés²⁴ tsak a gazdagokat gazdagította, kik, hajókat állíthatnak ki a habok tetejére, de a többi tsak abban nyér ha ótsóbban ihatik fü levét, herba tejet,²⁵ kávé; ha keveseb pénzel borsolhat, nádmézselhet, mely haszontalan eszközök nem a természet tápláltatására hanem tsak az emberi hivalkodásnak gyermekes kívántsóságára tartoznak. Hegyeket hordhatz öszve kávébul kakaóbul, indigobul sat, de ha búzád nints, oda vagy. Veszel pénzen, azt mondog. Igen, ha gazdag vagy, ha nem, nem. Hogy hát²⁶ a tsür gazdagab,? herbatéjel tele rakva, vagy búzával meg töltve. Mit teszen hogy Londonban egy néhány Lord, kereskedő, vagy Mester ember bujálkodik; és hat százezer lélek [295r] tzúdarkodik, éheznek? Helyesen vette hát fel²⁷ ezen Római Tsászár is elméjében hogy az ország bódogságát szántás vetés szüli.

Azomban, a katonák kiknek Elizeumok abban állot,²⁸ hogy ehessenek, verekedhessenek és parantsolhassanak, a Rendet zugolódással, morgással szenyvették. A korhely vágyódásu, meg romlot erkölsü embernek az igasság ki szolgáltatása,²⁹ kegyetlenségnek, és³⁰ erőszaknak tettzik. A lesz, hogy palotássai szobájába rohannak reá,³¹ és meg ölik. Magát palástyába takarván tsapásait tsendesen szenyvette haszontalan kérvén néma Isteneinek bosszu állását gyilkosai ellen. Nézd! az igasság szerető nagy ember hogy jutalmaztatik az olyan [295v] halandóktul, kik szüntelen abban fáradnak hogy Uralkodó székeikre igaz, és nagy erkölsü embereket helyeztessenek.

Hijában láttyák meg szembe tünő képpen, hogy a Tsászári szék, egymásra tetézet veszedelemmel, véres halállal van meg rakva, mert a minden mások felibe való vágyódás, egymás után vontzollya oda mészárszékre, az embereket. Soha meg nem foghatod az értelemnek ezt a bolondságát melynél fogva a hangnak életét utánna teszi; és uralkodásra vagyakodik azért hogy szerentséje legyen azok által kiknek parantsol

²² Világon, <nem is lehet;> de ²³ termése <s> nints ²⁴ kereskedés <mindég> tsak ²⁵ herba tejet, [Beszúrás] ²⁶ hát [Beszúrás] ²⁷ fel [Beszúrás] ²⁸ állot [Javítás ebből: áll] ²⁹ szolgáltatása, <és szüése...> kegyetlenségnek ³⁰ és [Beszúrás] ³¹ <rajta> reá [Javítás a törlés fölött]

oránál fogva vontzoltatni; rettegesek közt várván éjjel nappal mely órában ölettetik meg azok által, kik örizetire rendeltettek, és ha- [296r] talmának eszközei.

A³² korona, és test örző seregek, (Pretorianusok) a Tsászárságot áruba vetik. Ki ad többet érte? A tanáts halgat, mert tsak hazája törvénye, igassága van kezében annak fegyvere és hatalma nélkül. Valamely ország hadakozó, az az verekedő, és³³ oltalmazó erejét minden időben zsóldon, fegyver alatt tartya, el kerülhetetlenül annak esik hatalmába ki hadi seregeinek parantsol.

Julianus, Didius nevezetű, nagy születésű gazdag emberek állanak ki hogy magoknak pénzen Uralkodó hatalmat koronát vegyenek. Julianusnak, töb pénze lévén, amannak felibe hág, 's Urává leszen. Azomban az Iliriában fekvő ármáda, önnön³⁴ vezérét, Tsászárrá kiáltya ki. Severus jön seregeivel [296v] Romába bé megyen.³⁵ Az Uralkodót halálra itélik, 's fejét el ütik. Az új Tsászár Septimus Severus, félvén attól hogy a korona adó³⁶ Pretorianusoknak eleget nem fizethet, önnön romlásának eleit venni igyekszik. A Test örzök haramia sereggé változván tsak azért is meg ölték Urokat, hogy ujjat tehessenek, hogy megént fizessenek, és ök ihassanak, chessenek. Severus, azokat, kiknek a Pertinax halálába részek vólt: az az fegyvereket vérebe keverték mind meg öleti, és a többit Rómából ki kergetteti. Új test örzöket állit³⁷ tanult, próbált hiv katonáibul.

SEVERUS.

193

Romában hatalmát fel állitván [297r] azt akarja, hogy annál fogva függjön az ország tanátsának ítéletitül. Törvénybe kívánnya vétetni hogy tsak egy leg kisebb Pólgárt is halálra vetni szabadságában ne legyen, ha külömben a Tanáts vélle meg nem egyez. Ő pedig, a Tsászár, ha valakit különös, és szabad akaratbul meg ölet, mint a hazának ellensége olyvá vétessen, Következik, hogy ugy is büntettessen. Észre

³² A <test, és> korona ³³ és [Beszúrás] ³⁴ önnön [Beszúrás] ³⁵ megyen. <D> Az ³⁶ <osza → adó> adó [Javítás a törlés fölött] ³⁷ állit <a> tanult

veheted³⁸ ezen fogadásnak természetibül, tellyesítésének haszontalan-ságát. *Ha valakit meg öletek, ölyyetek meg.* úgy mond.³⁹ Nem abban áll egy Uralkodónak ország bóldogító jósága hogy egy átallyában sehogy se ölessen senkit. Valaki érdemli⁴⁰ köz akarattal, akár egy által, haljon meg. Azért, lehet valaki haszontalan vezér, és káros, ha nem ölet is. Továbbá mihent valaki nagy fogadást teszen: [297v] ollyat, mely a jó-ságnak határán is kívül megyen: mellyet az Uralkodásnak igassága sem kíván a végre, hogy általa bóldogullyon, véllé⁴¹ tsak ezt adgya tuttára mindennek, hogy fogadását⁴² nem fogja meg állani. Némely ember, sze-reti más halandó társait, olyan jóssággal vakítani ideig, mellyet magában nem érez: Örvendezvén⁴³ kevés korig tarto tiszteletinek, az után ke-gyetlenkedve; és utáltatva. Minden hazugnak el kel magát ara tökélleni hogy ha utól érik szavában,⁴⁴ gyalázattyával semmit se gondollyon. A **hazug fogadásnak gyakorlásában pedig nagyob módgya senkinek sints, mint annak, kinek hatalom ál kezében.** Mongyad néki ha meg tsal, hogy hazuttál; 's meg felel ollyatén képpen hogy⁴⁵ *halyj meg.* [298r] Severus is, ditsösséges fogadásának tsászári szentsége mellet, a tanáts béli nagy születésü embereket idővel,⁴⁶ egymás után nyakaztatta.

Asiaban Niger nevü fő vezér atta ki⁴⁷ magát⁴⁸ mint Uralkodót. El-lene sijjetet Severus kit földhöz vervén hazájába tért meg gyözelelem-mel. Hogy az⁴⁹ ütközetek, várasoknak meg szállása hol vóltak: mennyin vesztek nem irom ... erköltsre nem tartozik ... tsak azt jegyezzük meg, hogy Severus valahol gyözedelmeskedet, mindenüt kegyetlenségével fertéztette ditsösségét. A gyözedelmet kegyelem teszi ditsösséges-sé, minek utánna az emberség azokat védelmezi, ugyan azon vitézbén, ki kéntelen vólt eléb őket a hadakozásnak keserves törvényénél fogva földhöz verni. Valaki azon kegyetlenkedik kit⁵⁰ gyözedelme rabjává tet, veszet állatnak mondathatik. Az emberi természetnek [298v] igasságai közt is,⁵¹ a gyözelelemnek, tsak⁵² van helye, de a kegyetlenségnek sehol sints. Ditsösségednek tellyessége ebbül áll, hogy eléb gyöz, az után ke-

³⁸ veheted <...> ezen ³⁹ úgy mond. [Beszúrás] ⁴⁰ érdemli <h> köz ⁴¹ <egyedül, ál-tala> véllé [Javítás a törlés fölött] ⁴² fogadását [Beszúrás] ⁴³ Örvendezvén <kis> kevés ⁴⁴ <benne> szavában [Javítás a törlés fölött] ⁴⁵ hogy <haly halj> ⁴⁶ idővel, [Beszúrás] ⁴⁷ atta ki [Beszúrás] ⁴⁸ magát <atta ki> mint ⁴⁹ <...> az [Javítás a törlés fölött] ⁵⁰ kit <...> gyözedelme ⁵¹ is [Beszúrás] ⁵² tsak [Beszúrás]

gyelmez. Hogy minek utánna királyod, és⁵³ hazádnak⁵⁴ védelméért öltél vágtaal, osztán gyógyíts, és éltes; táplálván azokat kiket hatalmad alá hajtottál. Valamivel bírsz, annak nem kinzó ördögévé, hanem védelmező Angyalává kel lenned; azért is mert a jóság ditsösséges; a gonosság pedig annak életét, kiben lélekzik, veszedelem közzé veti, és utálattal borította bé.

Vólt még a Tsászárban tzellyának el érésére, más utállatos, és ördögös okossággal, setétre rejtet bünben ki főzöt eszköze ara, t - i hogy kit kit el veszessen maga körül, a kitül hatalmát, rangját félthetné.

Albinust, Nagy Britanniának fő vezérét [299r] Uralkodó⁵⁵ karba helyezteti maga mellé, mivel Uralkodásának terhét, rangjának méltóságát meg osztván mint maradékával ugy teszen 's végre halála után önnön helyén hadgya. Ezt Albinustul félve tselekette vele, ne hogy támadásra jöjjön ellene. Minek utánna viszontagságainak eddig tartot szövevényébül, Septimius Severus, ki menekedik, módot abban keres hogy Albinust oly sebbe ejtse, mely által ellene indulatra ragattasson. Erejében, bizván már, nem tettet. Rangjátul meg fosztja. Ezen tul minden szó, tekintet, környül állás, mozgásban lévő mód, eszköz ugy mutat mintha a Britanniai fő vezérnek veszni kellene. **Albinus** az elötte lévő példákra tekint, honnan utólsó veszedelmének fergetegét látván ellene támadni, Mind egy, ugy mond, és magát seregei által Tsászárrá választattya, mely eset után azonnal Roma felé indul. **Ki kél a Tsászár is ellene [299v] Lionnál ütköznek meg;**⁵⁶ hol Albinus annyira meg verettetik mely által győzedelmének reménységétül is örökre meg fosztatik. Gyalázattjátul hogy hóhér által ne vesszen, ugy menekedhetet ha halálát önnön maga szerzi magának, a mit véghez is vit.

A meg⁵⁷ hólt vezérnek minden írásait magához vévén azokban szorgalmason vizsgálódot hogy mely római fő embereknek neveiket tanálhatná ot meg, kik Albinussal titkos egyet értésben lettek volna. Valakiknek leveleiket⁵⁸ fel tanálta, őket meg öldöstette. Ezen tette után el követet haszontalan miveit el hagyom; és tsak ezt vizsgálom hogy hatalmának tellyességében mitsoda szabadsággal élhetet. Különös dolog, mellyet minden iz beli életnek időnek tapasztalása, példája bizonyit még

⁵³ és [Beszúrás] ⁵⁴ hazádnak [Javítás ebből beszúrással: hazád] ⁵⁵ <tsászári> Uralkodó [Javítás a törlés fölött] ⁵⁶ meg; <hol Albinus> hol ⁵⁷ meg <ha> hólt ⁵⁸ leveleiket <me> fel

is, hogy minden Despot, ki határ nélkül lévő hatalommal uralkodik tsak ugyan Despot alatt él, kit mindenkor jobbágybul teszen magának [300r] hogy benne önnön ereje szolgállyon életének vesztére, és nevének megtsufoltatására. Valamely **Plautines nevü tanátsossa volt, Afrikában véle születet hazája fia**, ki, mint tettzésének, kegyetlenségének sugárló lelke⁵⁹ és eszköze neki,⁶⁰ hatalmát is⁶¹ tettetet hívségének színe alá vette. **Uralkodot, parantsolt, itélt, öletet, fosztot, jutalmazot ugy, mint Ura, annak nevében**, melynél fogva azt mutatta, hogy a hatalmával ő belé holt Tsászárt, tettzésével lelkesíti, és erejében kedvében lakozik. Fel fuvalkodot vágyódása oly dölyfösséget rajzolt ki durva tekintetire, mely minden embernek gunyolást vetet szeme közzé. Gorombaságát, pompájának ragyogo fénye közt mutogatta széllyel az ellene fel gerjedet közönséges utállatnak. Fel emelkedésében a nemes erköltsnek méltósága sem szemérmes kevélysége nem tapasztaltatot.⁶² Nints rutab, mint mikor a parasztság méltóságra hág fel annak érdeme nélkül. [300v] Hijában parantsolt a tellyes hatalmu Tsászár, mert, mig Tanátsossa tettzését, akarattját helybe hagyni nem méltóztatot addig tselédi parantsolattyával el indulni sem kívánkoztak. **Egy tiszttyének parantsollya a Tsászár több dolgok között, hogy ezt, mennyen végre hajtani; ki rendelését meg értvén felel, hogy mig Plautinestül nem kérdi ha szabad é, hozzá nem foghat.** Ez a büszkeségében, hitetésében, kegyetlenségében, embertelenségében annyira igaznak, hivnek meg hit Tanátsos, oda megy, hogy a Tsászár első szülöttyének Karakallának adgya leányát feleségül, ki jegyesét halálában utálta; de a házasságnak még is lenni kellett, mivel e szolga, Urában parantsolt. Karakalla annak fekszik hogy feleségétül ipátul mitsoda eszközök által menekedhessen. [301r] Plautines ellen valamely titkos párt ütést kohol, melynek próbájára hamis bizonyásokat szerez. Severus, Tanátsossát magához hivatya; vontatva, szavában nyöszörögve, félelemmel, szeméremmel feddi; és⁶³ tettének valóságául, szándékául kérdezi. A vérében meg dühödöt, mérges Karakalla ki nézi, hogy a dolog bizonyoson engedelemre fordul. Indulattyátul el ragattatva Plautinesnek szalad: fegyverétül meg fosztya; és attyának szeme elöt egy ara rendelt katonája által agyon vagdaltattya. Seve-

⁵⁹ lelke <'s> és ⁶⁰ neki [Beszúrás] ⁶¹ is [Beszúrás] ⁶² tapasztaltatot. <semmiben> Nints ⁶³ és [Beszúrás]

rus Tsászárt leg aláb most; fiábul⁶⁴ dühösséggel ki ütöt kegyetlensége költsönben fizeti. Hogy esik a magad veszettségét⁶⁵ másban látni? Ere ugyan nem vetemettél, mivel tellyes hatalmadnak készen vóltak öldöklő eszközei: tsak parantsoltad hogy öllyenek, és öltek. Mindenüt kegyetlenség láttzik, hanem hogy egyik szorongása közzül tör ki; a másik pedig hatalmában magát szabadon gyakorollya.

[301v] Severusnak két fiai valának: Karakalla, és Géta. Ezek, minden ki gondolható, és gyakorlásba vehető korhelységnek, bujaságnak undokságába fertöztek szüntelen. A láttatot köztök nagyub ember lenni, ki eszetlenkedésében, fertelmességeivel a másikat felül haladhatta. Végre,⁶⁶ érdemet, ditsösséget abban kerestek, hogy lehessenek minden bűnnél bűnösebbek, és minden utállatnál utállatosabbak. Hízkelkedő tsapodár tselédektül, fajtalanoktul, ostoba módon furtsáلكodó eszetlenektül, korhelyektül lévén a Tsászár fiak környül vétetve neveltetések által abban foglalatoskodtak hogy lehessenek leg fenéb vadakká. Attyoknak intése kérése jobbulásokra nézve mind haszontalanokká lévén, ugy vélekettek hogy a méltóságos gonoszokat, a fel támadot Britusok ellen jó lesz hadakba vinni. El ment Severus, és felettéb való törődéssel, majd ötven ezer embere el hullásával kapot egynehány darab földet melynél fogva birtokának határát [302r] egy két szökéssel mint vólt odéb tehetete. Alkura kellet menni a Britannikusokkal. Mig ezek közt a békességnek fel tételei folynának Karakallának hadi munkája által meg szelédült erköltsei, kegyes jeleiket abban mutatták ki, hogy Severust meg öldököllyék. A két ellenséges Armáda közöt nyilván szándékának titkolása nélkül indult el gyilkosságának véghez vitelére. Rettenetes kiáltozásra fakadnak ki ellene, melynél fogva meg tartozkodik. A Tsászár frigyét a Brittusokkal meg kötván, Karakallát sátorába hivattya. Nézd! a kegyetlen Tsászárt, meg veszet és vér gyilkos gyermekére nézve mely szánakozás, és utállatra méltó gyáva eszetlen embert mutat magában.⁶⁷ Egy fegyvert nyujt Karakalla elibe ezt mondván néki: *Ha édes atyádnak meg ölésére magadat el tökélltetted, ehol, vid véghez e' helyen; ha pedig magad nem akarod, parantsollyad a fő, gárda kapitány, Papiniusnak; meg fogja tselekedni, mert Tsászára vagy, és sza-*

⁶⁴ fiábul <ki> dühösséggel ⁶⁵ veszettségét ⁶⁶ Végre, <abban> érdemet ⁶⁷ magában. [Beszúrás]

vadnak [302v] *engedelmeskedni, köteles*. Ez a⁶⁸ kegyetlen és tudatlan atya úgy hitte hogy a születéssel, neveléssel örökre meg vesztet erköltsöt lehet engedelemre hozni. **Nem látta hogy** a fene természetet már, kegyetlenségnél egyéb, semmi **nem zabolázza**. **A meg illetődéssel való beszéd**, olyan sziveknél fogatos, mellyek emberséges vérrel születve, tsak rosz szokások által tévedtek el.⁶⁹ és benne még, megtérésre való erő, tehetség tanáltathatik. De mitsoda siralmas eszetlenség olyan emberben meg illetődést fel tenni, ki minden⁷⁰ ara indító ok nélkül indul el, meg gondolt elmével, hideg vérrel, két ármáda elöt, édes atyában való vér gyilkosságra tsak azért, hogy Uralkodásra kapva kegyetlenségének miveit, hamaráb gyakorlásba vehesse?

A gyáva beszéd melynek helyette Karakallának fejét kel vala dereka mellé helyeztetni, ezen természet ellen pártot ütöt [303r] vérben oly meg térést szül, hogy meg szomorodás fejében **attya ellen uj öszve esküvést, és titkos párt ütést forralyon**. **Severus erül is tudósittatik**. **Azokat, kik jobbágyai vóltak**⁷¹ **el törli, Karakallát ujra meg ujra meg kéméli**. Az egy felöl kegyetlen más felöl gyámoltalan módra eszetlen atya, egyebet mit tenni nem tud, hanem tsak **halálra szánnya el magát**, már úgy is el vénülve., **Halálos keserve, bánatos életét, sirjához vontzolta, mellyet meg látván így kiált fel: Imé, minden valék, és a minden semmi!** De engedje meg had mondhassuk, hogy tsak ugyan vólt még személlye nevettséges mindenségén kívül is e Világban valami. Ő mindensége, hitetlen szolgálinak gyermekeinek vólt tsufja, mint ezen kívül más emberséges polgároknak gyilkossa. Továbbá azzal hivalkodik halálában hogy azon **files fazokat vitesse elibe melyben meg égetet testének** [303v] **hamvai fognak zárattatni**. **Reá néz és így sohajt: Te fogod hát bé annak testét, kit e Világ bé nem foghatot**. Mitsoda keserü tápláltatása már ez, a meg aláztatot emberi hivalkodásnak. Nem igaz hogy a Világ bé ne foghatta vólna. Gyözedelmének a Brittus parasztok is határt vetettek. Birodalmán kívül még e Világban igen sok el foglalni való ország let vólna hol jobban meg férjen, de azokat el venni⁷² nem érkezet. Az illyen szó pompával, és⁷³ üres nagy mondással fel pöffedt beszéd, hogy *a Világ bé nem foghat*, tsak az emberi nevettséges kevélységhez ragaszt töb töb

⁶⁸ <A> Ez a [Javítás a törlés fölött] ⁶⁹ <meg> el: [Javítás a törlés fölött] ⁷⁰ minden <ara> ara ⁷¹ vóltak <meg> el ⁷² <foglalni> venni [Javítás a törlés fölött] ⁷³ és [Beszúrás]

siralmas⁷⁴ magán való szánakozást. **Angliában, Iorkban, holt meg, ezt hagyván testamentumul fiainak. Fizessétek, gazdagítsátok katonáitokat; senkivel se gondolván⁷⁵ azon túl.** Ki tettzik ezen kegyetlen despotát illető szavakból, hogy már ekkor, a katonaság sóldón lévén, azért, ki bérítette, hazájának ellenségévé lehetet.

⁷⁴ siralmas <szánakoz> magán ⁷⁵ gondolkodván <az> azon

Mind ezen időknek el telések alatt, a keresztyén vallás, üldöztetésének truttzára, a községet mint árviz, úgy vette fel minden felé. Felhatot a tsanátsba is. A világi irás módja ékesen szóllás, Filozófiai tudomány sat. homályba borultak, mivel a Bibliának¹ beszéde indult el azokhoz uralkodni. A Cicerok, Virgilius, Tacitusok, Homerusok s a t el tűntek. Zakariás, Ezekiás, Mikeás Nahum s a t, fognak helyet kiknek írásokon értelmeken a Világon mindenfelé el kezdetik a véghetetlen vetélkedés, hirdetés, hentzegés ventzegés. Minden világi tudomány hanyat homlok rohan alá szekirül, hogy Mosesnek Dávidnak; Péternek Pálnak helyt adgyon.

Karakalla, Géta, Makrin tolódnak öszve a tsászári széken. Három gonosz egyenlő hatalomban meddig férhet meg együt?

[304v] Természetiben van az embernek hogy szomszédgyánál erősebb, szebb, gazdagabb, okosabb, egy szóval, híresebb legyen, ha teheti. Mentül fellyebb gondolod az embert rangjában méltóságában,² ezen vágyódása annál nagyob benne.³ Ha tsekélyebb sorsban él, el nézi hogy mások is legyenek úgy, de a nagy felsőségben csak maga kíván lenni. Középszer állapotban temérdek lévén az ember szám, senki sem nyujthat reménységet magának arra hogy azt mind háta mellé taszítsa;⁴ és innen van, hogy a sok egyenlő karban élő ember, egymást meg szenyvedni segíti szereti. De mikor ki nézi, hogy egy két embernek vesztével első lehet, azoknak el enyészésekre törekedni titkon nyilván meg nem szünik, ha csak ezt nem láttya hogy az ő szembe szökő nagy érdemeire nézve, egész világ értelme [305r] amazt semminek veszi. **Karakalla Géta, testvérek attyoknak halála után együt uralkottak.** Mind ketten egyenlőül veszet

¹ Bibliának <modja> beszéde ² méltóságában, <...> ezen ³ benne [Beszúrás] ⁴ taszítása; <De mi> és

erköltsel birtak: minden bűnben bujaságban, 's más fertelmességekben egyformák voltak, még is magokat éppen a halálig gyűlöltek. Minden eszközt ki kerestek egymás ellen: Minden módot uttyán nyomoztak, hogy melyike vesztethné hamaráb a másiknak életét. Ebben tzéljokat vágyódásoknak idejére, el nem érhetvén egymással alkura lépnek, hogy a Római birodalmat osszák fel. Ez Nap keleten, amaz, Nyugoton uralkodjanak szabadon. De ezen dolog még⁵ ismeretlen lévén minden elmét rémulésbe hozot. Édes annyok meg nem engette romlását látván benne a birodalomnak. Mit tegyenek hogy ketten ne legyenek, és tsak egy változhasson mindenné; a másik semmivé. Ezen állot éjjeli nappali törödések.

[305v] Karakalla a kívánt alkalmatosságokra való leselkedést meg unnya. Magát minden féle pokol béli bűnökkel fel evedezi. Az egész természet ellen pártot üt. Menynek Földnek igasságát láb alá tapos-sa, Testvérjére rohan,⁶ kit üzöbe vétet, és édes Annjának, Juliának, gyermekét védelmező karjai közt vér gyilkossággal meg öleti. Mitsoda veszedelmes tselekedet és próba tétel? Karakallának nem baj. A Pretorianusok mezejére szalad ki: tettét fel fedezi: véghetetlen pénzt ígér⁷ nékik: el halgatnak: egyedül való Tsászárnak ismerik meg. Innen a Tánátsba fordul vissza hol magát mentetegeti. A nép kéntelen Urának el fogadni. Ő pedig abban meg egyez hogy meg öletet testvére⁸ Istenségre emeltessen fel emlékezetiben:⁹ Legyen [306r] Isten tsak ne éllyen, mond Karakalla, 's azontúl uralkodáshoz fog.

Meg jegyezheted it, hogy a méltóságnak kívánását a méltóság nem óltya, hanem annak inkább¹⁰ gerjesztő tüze. Hasonloul a kints még mindig töb kintsnek kívánására ösztönöz. A nagyra, és sokra való vágyódás ot alszik el, hol a fő rang és¹¹ jövedelem nem táplálja. Azt nem fesziti a nagyra való vágyódás ki ebben, tzéljának el érésére maga körül eszközöket nem tanál, nem lát, és ahoz való reménységét el vesztette. Soha, a falusi Tsószök közt rangért való gyilkosság, nem esik: sem a Tzipot áruló piatzi asszonyok, kintsért, egymást, nem öldöklük. Fejedelmi, Uri székek körül terem az ilyen veszedelem, hol a méltóság töb méltóság-

⁵ még <...> ismeretlen ⁶ rohan, <és> kit ⁷ ígér <számokra> nékik ⁸ testvére <Isteni emlékezetre> Istenségre ⁹ emlékezetiben: <Tétessen Istenné, mind ... tsak... légyen> Legyen ¹⁰ inkább [Beszúrás] ¹¹ és <sok> jövedelem

got, és a kints töb kintset kérnek magokhoz. Hijában szerzesz¹² rangot, méltóságot, ditsősséget, kintset magadnak azon okbul hogy kivánságságot el óltsad általok! [306v] Ha elégedni akarsz, hátra meny ezekben ne előre. Mihent annak fekszel hogy magadat sokká, nagygyá tsináld, legyen az akár miben, szivedbül azonnal, minden meg elégedés ki törül-tetik. Töb meg elégedéssel vólt Diogenes a hordóban mint Matzédoniai Sándor a fegyverével meg hódoltatot világbán.

Karakalla már tsak egyedül méltóságoskodik. De¹³ mivel¹⁴ rémitő gonosságait¹⁵ a rajtok irtódzásba jöt természet borzadva nézte, kellett a kegyelmességnek valami jelét mutatni hogy ez a sok egymásra tetézet dühösség enyhülni láttasson. Minden számki vetésben lévő hazafiakat haza szabadit. A leg veszetteb bünösöknek is meg kegyelmez, tsak¹⁶ higgyék el rólla hogy jó ember, minek utánna gonosságával a poklot is felül halatta. De ezen eszetlen kegyelmességére az a veszet kegyetlenség következet [307r] hogy Gétának minden nyájasságában barátságában élt ismerőit meg ölesse. Kétség kívül azért hogy jól tévőjöknek halálát rajta ne bosszúlyák. Ezen pusztító kegyetlenségnek áldozataira nézve ez a kis vigasztalásod lehet, hogy a gonosznak társasága hasonló gonoszokbul álván¹⁷ ha öszve¹⁸ vesznek is idővel, nem oly kár, mint mikor Antoninusnak Aureliusnak barátit üldözik 's öldösik. A meg átalkodot gonosznak, a meg vesztegethetetlen igazat, maga mellet¹⁹ meg szenyvedni, lehetetlen. Huszon négyezerbül álló külömb külömb féle személyeket teszen fel az emlékezet, kik, mint Gétának ismérői fel kontzoltattak. Meg botsássék Dion, ki ezt írja de egy embernek bár ki legyen is,²⁰ huszon négy ezer személlyel szoros barátságban és ismerettségben lenni, lehetetlenség. [307v] Továbbá annyi római fő embert, fő asszonyt; első hivatalban élő férfiakat nem lehet vala mind halálra adni ugy, hogy miattok egész Róma támadásba ne jöjjon. Gétának tarasága uttza seprökkel tudod, tsak nem lehetet, hanem fő emberekkkel, kik a Karakalla barátinak is nagy számmal lehettek rokonai, és az asszonyokra nézve, szeretői. El nézték vólna Karakallának ezen vér özönt²¹ a magok közönséges testében? Valahol rendkivül valóságot látunk, min-

¹² szerzes ¹³ De [Beszúrás] ¹⁴ mivel [A kezdőbetű nagybetűből javítva átírással] ¹⁵ gonosságait <a R> a ¹⁶ tsak <hadgy> higgyék ¹⁷ álván <öszve> ha ¹⁸ öszve [Beszúrás] ¹⁹ mellet <tellyes hatalomban,> meg ²⁰ is [Beszúrás] ²¹ özönt <...> a

dég a lehetőséghez kel inkább állani; semmit sem gondolva azzal, hogy egy ember úgy mongya. Papinianust, ezen akkori időhöz képestenult, igaz, derék embert is meg ölték, kit Severus Gárda kapitánnyá tet. E' nagy embertül Karakalla azt kívánta hogy Géta ellen el követett gyilkosságáru [308r] irjon meg igazulást, és ditséretet. *De nem lehet, felel a bölts, a vér gyilkosságot oly könnyen ártatlanná tenni, mint végbe vinni: söt új gyilkosságot követnének el Gétán ha méltatlan halálában nevét is betstelenség, gyalázat alá vetnék.* Tekints most Papinianusrul Senekára. Ö, Nérónak édes anyja ellen el követet gyilkosságát igaz színre festette, helybe hatta, és a gyilkosban lekének mardosását meg tsendesítette. Ezt Filozofiájának truttzára tselekette félelembül. Papinus, annyi böltsességgel és erköltsi erővel nem pompáz, hanem tselekedetivel irja az erköltsnek azon méltóságát, mellyet Seneka papiroson festet, de nem viselhetet. Hogy osztán vénségében ereit, Nérónak parantsolattyára ki²² nyittatta, 's tsendesen hólt meg; mit tehetet mást egyebet. A kéntelenség szegény érdem. [308v] De Papinius hizelkedve, élhetne, jutalmaztatna; még is inkább hallyon meg úgy mond²³ ki ontot vérében, mint Karakallának²⁴ gyilkosságát Meny és föld elöt, Rómának hallattára, Lélek isméretinek gyalázattyával ártatlan tselekedetnek hirdesse ki.²⁵ Ez tehát,²⁶ a²⁷ filozofiát gyakorlotta: Seneka irta.

Karakalla, a kegyetleneknek szokások szerint **csak katonáit fizette nagy erőben hogy kezében hatalmát meg tarthassa.** Keserves állapot a törvényes emberi társaságnak rendin, hogy minden Nemzetnek, Uralkodó önnön hatalmát,²⁸ vagy töb, vagy egy embernek kel által adni, honnan következik hogy mindenkor a maga ereje²⁹ által veretik a földhöz. Egész Nemzetnek förül före, személyével, szájával gyülésben lenni, parantsolni, igazgatni, itélni, büntetni [309r] nem lehet; Embert kel parantsoló hatalmára választani, vagy Embereket. Ezek el kezdenek uralkodni a törvény hatalmával, mellyet bé rekesztenek a magokéval. Eléb a köz bátorságnak fen tartása, köz igasságnak ki szolgáltatása adgyák kezében a köz, Nemzeti hatalmat, mely eléb az országé, osztán lesz az Uralkodóké. Lehetetlen egy országnak is magát a maga hatal-

²² <meg> ki [Javítás a törlés fölött] ²³ <a kegyetlen, ... > úgy mond [Javítás a törlés fölött] ²⁴ Karakallának <vér> gyilkosságát ²⁵ ki [Beszúrás] ²⁶ tehát, <az igaz> a ²⁷ a [Beszúrás a lap balszélén] ²⁸ hatalmát, <hogy ölessen általa> vagy ²⁹ <hatalma> ereje [Javítás a törlés fölött]

ma alól ki huzni. Bár hogy módollya, de örökké magának kel magát meg kötni hogy törvény alá vet életét folytathassa. Valakinek minden erödet, tehetségedet kezében adod, szolgálja vagy. Ha parantsoló hatalom nints birtokos sints: ha parantsoló hatalom alatt élsz, szolgálni kel, szolgálni kel.³⁰ Igaz az, hogy az ember, mind szabadon születik, de az is igaz, hogy a törvény,³¹ mind rabbá teszi. Azért mivel ki ki magára kívánnya a³² magátét költeni. Következik hogy [309v] hatalomnak kel minden embert a magáéban meg óltalmazni. Innen van hogy egész Nemzet, minden Rendben, karban, sorsban állandó közönséges szabadsággal soha e Föld színén sehol sem élhet. Vagy Király, vagy Nemesség, 's tanáts uralkodik; a többi szolgál, és a parantsolatnak enged. Ezen tul szorongattatásodnak idején a szabadságod után tet³³ kiabálás tsak a rajtad való szánakozást kettözteti. Igaz, hogy a köz hatalomnak része vagy, de oly kis tagban, hogy annak rémitö terhe alatt valamikor reád omlik öszve kel törnöd. Azomban hijában hányod el magadrul ezerszer, és változtatod annyiféle módra, mert így, akár úgy, soha nyakadrul le nem vetheted,³⁴ söt magad vagy kéntelen oda tenni, ha vagyonoddal élni kívánsz. [310r] Nagy tudományyá tették Európában az Igazgatás béli törvény tudást. Ezer könyvet³⁵ irtak rólla. Nevetség! Ebbül ál, hogy e Világban egy nehányan parantsollyanak a többi, és az Emberi Nemzet, szolgállyon. Akár mere tekerjed eszedet, tudományodat, it halsz meg, ezen oszlophoz kötve.*

Karakalla Romának hatalmával Róma ellen minden ki gondolható bünt, erőszakot el követ. Hol, mit léel, el rabollya. Minden féle pénzt meg hamissit. Birodalmának egész adóját tsak nem katonáinak fizetésére fordittya hogy kegyetlenségének legyenek késséggel való eszközei. Ha mongyák [310v] hogy magát majd minden költség nélkül haggya, kargyára mutat, és így felel, hogy mig avval birok, lesz addig. De még is szorulásában azt tselekette hogy a birodalomnak lakossa, és el³⁷ fog-

* Jegyzés³⁶ Az egész Jus Publicum abból áll, hogy minden országlo hatalom parantsollyon otthon, melynek ki ki engedelmeskedjen, mert ha nem: ütök, bár mibül állyon szabadsága.

³⁰ <szolgálja, rabja vagy.> szolgálni kel, szolgálni kel [Javítás a törlés fölött, tévedésből a lap jobb és bal szélén is] ³¹ törvény, <élvén,> mind ³² a <mag> magátét ³³ <való> tet [Javítás a törlés fölött] ³⁴ <rázhatod> vetheted [Javítás a törlés fölött] ³⁵ könyvet <írnak> irtak ³⁶ [Bessenyei jegyzete a lap alján, a szövegtől vonallal elválasztva] ³⁷ el [Beszúrás]

lalt idegen népe, Rómának polgári szabadságára emeltessenek fel, honnan következhet hogy ezek is fizetvén Romaiakká tétettek, Róma pedig köztök³⁸ tenger sokaságoknak méjségébe alá³⁹ sijjedt. Ugy ved mint-ha nállunk Sidó, Tzigány, vad Olá, Orosz, s a t mind Magyar Nemesi szabadságra emeltetnének fel.

Karakalla mint a töb kegyetlen eszetlenek, győzedelmekre terjeszkedik ki. Nagy Sándornak emlékezetit tiszteli: ötöt vévén például magának. Mint idegen messze országokon önnön⁴⁰ birodalmában armadájával egyetemben, úgy utazik. Bolondságának bizonyos [311r] próbáit, a tartományok, Nemzetek⁴¹ bosszus keserűséggel és rajtok való szánakozással szemlélték. Nevették, hol utállattal vették szívekben, nem bátorodván tsufos bolondságát szemére vetni. Goliában a Nemzetnek valamely karakalla nevezetű ruháját huzta magára, melynek neve örökre rajta marat. Magát Pártusinak nevezte, e' Nemzetnek felé se közzelítvén. Az Alexandriai lakosokat, hogy valamely⁴² tréfa mondással meg tsufolták el törlötte.

Eleitül fogva tapasztalod, hogy Romában a Gárda, fő kapitányság mely nagy tehetségű, tekintetű hivatal vólt. Makrin viselte most, kintül, noha párt ütésre nem gondolt, a Despota szabadulni kívánt tsak azért hihető mivel úgy vélte, hogy tölle gyűlöltetik mivel érzette magában mely kegyetlen és gonosz. Egy ros ember sints a Világon ki ne tudná hogy⁴³ utállják. [311v] Veszedelmes szél fuvallások; gyanús tekintet: titkos rendelések, eszközök s a t. holmi, szájából ki szalasztot szavakkal egyetemben, a fő Udvari vezérnek filébe sugják hogy halálának véres fergetege csoportozik körülötte. Hogy kel elibe kerülni, és eleit venni? Ugy hogy Karakallát agyon vágattya, és Tsászárnak magát kiáltattya ki seregei által. Meg parantsolta hogy szokás szerint Karakallát is Isten-ségre emellyék emlékezetiben. Nézd! hogy teszük szentséggé a bűnnek minden ki gondolható fertelmességét. Sokszor, az emberek szentséget, szokásaik közöt tsak azért tsináltak, hogy magoknak, a szentség törésre módot szerezhessenek. Karakallának is ki jöt a sorja: hogy *legyen Isten tsak ne éllyen* mint ő mondotta, általa meg öletet testvéréről.

³⁸ köztök <és> tenger ³⁹ <el> alá [Javítás a törlés fölött] ⁴⁰ önnön [Beszúrás] ⁴¹ Nemzetek [A kezdőbetű kisbetűből javítva] ⁴² valamely <tréfa> tréfa ⁴³ hogy <az.> utállják.

Makrin már tsászár a Pretorianusok [312r] kegyelmébül, de annyit kívánnak szolgálattyoknak jutalmául, a mennyit Urok, fizetni nem gyöz. Végre néki is oda kel jutni hová a többinek, hogy meg ölettesen. El vesztének tsekély okait, aprólékos környül állását el halgatom. Nem tartoznak elméledésre.

HELIOGABALA, a Severus Tsászár felesége asszonytestvér öttsének onokája tétetik Uralkodóvá. Ezen ijjesztő tsudája a részeg származásnak tizen négy esztendős korában már veszet erköltsében tsak nem minden gonosságot meg haladot. A tsömör, és utállat, fertelmes bujaságát, alatsony lelkének tetteit, szentség törö bolond büneit, köpedelemre való undok erköltsait elő beszélleni nem engedik. Tsak it kezgyük hogy a sok derék embert meg öletvén,⁴⁴ Asiában egyet fordulván haza jön, és nagy annyát Maézát a tanátsba helyhezteti bé és tábla bíróva teszi. Továbbá egy asszony tanátsot, és törvényes Táblát [312v] állit fel, hol az öltözetnek, maga viseletnek módjárul legyen a vetéledés és itélet tétel. A leg fertelmeseb, leg gyalázatosab bujaságokbul árasztot tengert maga körül, hová undok, és haszontalan életét sijjesztette. Minden esztendőben ujra meg házasodik. Férjhez megyen asszony képiiben rabi szolgálájához, kit tellyes hatalomban öltöztet fel. Mindezek mellet magát buzgóságnak aggya. Syriéne nevezetü Istenségének számára kintseitül minden más Isteneknek szentelt Templomokat meg foszt. Ezen kedves Istenéért Jupitert el kívánnya törölni. Karthágobul hozat valamely Isten asszonyi bálvány képet mellyel Syrene Istenét öszve házasittya. Magát fő papjokká teszi. Gyermekeket áldoz meg oltárokon! - - — El ejtem a pennát! — hagyuk ot.

Illyen, minden tettével irtódzást okozó fene vadnak és öryült embernek [313r] lehetetlen vólt hosszason uralkodni. Alexander Severust teszik mellé Augustussá, kinek azonnal halálára tör, de a Pretorianusok Severushoz ragaszkodván inkább mint a bolondhoz, ötet magát vagdallyák agyon.

Mitsoda erkölts, nevelés, vallás, tudomány uralkodhattak Rómában hogy illyen ember tsudákat szülhetet? Hol származhatna most ez az Uralkodó? Szülhetne é a természet Heliogabalákat? Álgvad a tudományt és annak szerte széllyel való széles ki terjedését. Rómában közönségesen, sem erkölts, sem Isten isméret szemérmetség, igasság,

⁴⁴ öletvén, <Asi> Asiában

sem tudomány már⁴⁵ nem volt. Annyi ezerben egy néhány Stoicus filozofus, keveset tet, vagy semmit? A keresztyén vallásnak tudománya⁴⁶ hozta az embernek baromi részét szelédülésre; ki ragadván lelkét a kegyetlenségnek poklábul [313v] melynek a vad természet, prédául vetette. Had járjon, ha keresztyénségünk, buzgóságában ez elöt meg tévedvén, magábul vért ontot is,⁴⁷ de tsak ugyan a józan okosság, és vallásának fel derült szeléd tudománya azon sebeit bé fedezvén, érdemével végre, véghetetlenül töb hasznot szül. A tudományok is, ha nagy erőben ki terjedhetnek: ha az emberséget fényes nap alá tehetik, és a természet igasságait a Népekkal meg ismértethetik, ki néztem, hogy két száz esztendő mulva sem kegyetlen Uralkodó, sem fegyverrel való párt ütés Európában nem lesz. A véres haboruk hadakozások is el alusznak, mely veszedelmet mentül böltseb, tanultab az ember, annál inkább utál. De így, ártanak a tudományok ezt mondhatod, mivel az embereket⁴⁸ katona tüzők, és bátorságokbul ki vetkeztetik. Mitsoda? hát tsak azért legyenek a Nemzetek hogy egy mást [314r] Világ végéig öllýék, rabollyák, és üldözzék? Abba keressék ditsőségeket hogy melyik lehessen szomszédján szerentsébe⁴⁹ gyilkos és⁵⁰ hatalommal fel szentelt hóhér? Mihent a vérengesztül a⁵¹ tudomány⁵² által minden felé egyenlölü idegenednek, egyik Nemzetnek sem lesz kárára, mert egy forma erőben maradnak vélle. Inkáb legyen az Emberi Nemzet fegyverével heverő; mint öldöklő. Már is nagyot szelédült a hadakozás módgya: felényi égetéssel, rablással sem megyen mint akkor, mikor Európának tudatlansága kegyetlensége, a benne élő Emberi Nemzeten uralkodot. Egész országot el foglal az ellenség mely ez által bátorságában tsendességében, nyugodalmát fen tartani nem szünik, ugy, mint volt uralkodásának hatalma alatt. Adóznak, de a faluk városok nem égnek.⁵³

[314v] Alexander Severusnak nevét halván,⁵⁴ hozd pihenésre érzéset. A meg vérzet, meg szaggatot emberséget nézd, meg gyógyulásában. A természetnek földre verettetet igassága ortzáját fel emeli: helyérül ki

⁴⁵ már [Beszúrás a lap balszélén] ⁴⁶ tudománya <fanaticussaitul ki válva> hozta ⁴⁷ is [Beszúrás] ⁴⁸ embereket <...> katona ⁴⁹ <győzedelmes, és...> szerentsébe [Javítás a törlés fölött] ⁵⁰ és [Beszúrás] ⁵¹ a [Beszúrás a lap balszélén] ⁵² tudomány [Javítva ebből: tudományai] ⁵³ égnék. <Bár oda juthatna az ember végre, hogy tudománya által bolondságán uralkodhatna!...> [314v] ⁵⁴ halván <halván> [Beszúrás, majd a sorban törlés tollhiba miatt]

dütöt királyi székit helyre állattya, és karjai közzé ül. Az igaz lélek isméretnek gonosság által meg fertéztetet szentsége tisztulásra jön. A sárba tapodot ártatlanság, lábaira ál fel, és védelmező hatalmának ki derült napjára mosolyog. A meg öldöklöt törvény, újra fel éledvén sirjából, dorgáló tekintet, és ostorozó⁵⁵ kezeit ki dugta. Büntető Egének nyilai dörögni kezdettek melyek a setétre rejtezett gonosságot, reá villámolt tűzben⁵⁶ mutogatták ki ujjal.⁵⁷ Néz,⁵⁸ Titusokat, Antoninusokat, Aureliusokat Severusban élni.

Tizen harmadik esztendejében [315r] jöt Uralkodásra, még is már, tsudáld, erköltseinek joságával minden érdemet felül haladni láttatik. Igaz ez, hogy nevelésére a leg szorgalmatosab gond viseltetetet. Tizen hat böltset rendeltek mellé a fő tanátsbul kik értelmét igasságban érleljék, és erköltseit, emberségben nevellyék. Minden féle hizelkedő tselédek, és⁵⁹ szerentséjekért tsapodár alatsony lelkek, tölle, távoly el zárattattak. Még is ezen Uralkodónak rend kívül való joságát nem oktatásnak, nevelésnek, hanem születésének, és a jól tévő természetnek tulajdonittsad. A nevelés tsak ötvösi mesterség; de teremni kel a gymántnak eléb, hogy ő osztán ugy pallérozhasson belölle gyűrűben tündöklő követ. Severus is eléb termet, ez után let. Édes anyja Mammé rendelte nevelésének minden joságát. Ez örzötte minden romlástul. Soha magátul el nem hatta.*

[315v] Mammé, fiának nevelésében, oktatásában a leg nagyob, leg érdemeseb fejedelmi asszonyokra tartozik, még is a neve ellen meg átalakodot viszontagság⁶¹ gyermeki makattság, e Világnak emlékezetiben, számára, semmi ditsösséget nem hagyot, melyet érte ki hirelt vólna. Az embereknek világi sorsok töbnyire,⁶² mindég részegnek mutattya magát. Ez a paraszt asszony nevü, és királyi erköltösü, értelmü Mamé anyja, Severusnak gyengességében is, mig még törvényes idejére nem jutot, és⁶³

* [Jegyzet]⁶⁰ ezen erdemes anyának akadályúl szolgál ditsösségére nézve ez a disztelen Mammé nevezet.

⁵⁵ <büntető> ostorozó [Javítás a törlés fölött] ⁵⁶ <világosságban> tűzben [Javítás a törlés fölött] ⁵⁷ <meg> ki ujjal [Javítás a törlés fölött] ⁵⁸ Néz, <egy szóval> Titusokat ⁵⁹ és [Beszúrás] ⁶⁰ [Bessenyei jegyzete a lap alján, a szövegtől vonallal elválasztva] ⁶¹ viszontagság<nak> gyermeki ⁶² töbnyire, <magát> mindég ⁶³ és [Beszúrás]

gyermek volna, az igaz, emberséges, bölts, szorgalmatos, irgalmas, gazdálkodó, mértékletes, serény, és vigyázó Uralkodásnak minden javát, hasznát, szerentséjét, bődogságát fen tartotta. Ha magának nem találatot volna is annyi tehetség, de e nagy tzelra nagy embereket⁶⁴ tudot választani.

[316r] Ulpianus, és⁶⁵ Paulus, a nevelő Senatorok számában ot tanáltak. Az ifiu Severus Sandornak, értelmében meg határozot mondása e vólt: *Tégy ugy másokkal, mint magadnak kívánnád, hogy vélled tegyenek.* Ezen vallás, és világi böltsesség által ki hirelt Mennyei tudományt, és értelmet én, mindég tisztelem és áldom, tsak hogy gyakorlásban nem⁶⁶ tanálok. Severus, még is, ezen szavainak eleget teszen abban, hogy magából olyan Uralkodót tsinál, kinél jobbat ő maga is, ha jobbágy volna, nem kívánna. De már mi köztünk, hogy valaki minden másnak ugyan azt kívánna a mit magának meg szerezni szeretne, egy kevésbé nehéz tellyesíthetésű kötelesség. Semmire sem dühödik az emberi vágyódás⁶⁷ oly ellene álhatatlan tüzzel, mint hogy magát akár miben abban, szomszédjaitul meg különböztethesse. Kivánnya é hát [316v] a nagy vagyonnal biró ember hogy minden olyan gazdag legyen, mint ő? A Szép asszony, Derék férfi, ékesen szólló, nagy Mester ember, győzedelmes Vezér s a t. kivánnják hogy mind olyan legyen mint ők? Azon szent szavaknak értelmét most, az emberi erkölts és vágyódás következő képpen fejezi ki: *Jöjjenek mások is, de én menek elől.* Hijába! Látod,⁶⁸ magad is, hogy az emberekbül többet magoknál tsinálni nem lehet. A mit természete meg nem birhat, te adtz⁶⁹ néki erőt reá, hogy meg birja? Minden ember első tárgya a maga vágyódásának az után érkezik a többi.

A Persiai erő⁷⁰ ellen kellet Sándornak hadba ki szállani. Ezen birodalomnak akkori győzedelmes királlya Artaxerses, Cyrusnak győzedelmeire gondolt, hogy birodalmát oda terjessze ki. Mesopotamiát, Syriát, kis Asiát kívánta [317r] tsak annál fogva hogy hajdan olyan ember is parantsolt ot,⁷¹ a tájon, ki Persiának is⁷² Ura vólt. Lehetetlen az időnek, régiségnek, és esetek tenger sokaságának a dolgot oly mélységes

⁶⁴ embereket <választani tudot> tudot választani ⁶⁵ és [Beszúrás] ⁶⁶ <soha sem> nem [Javítás a törlés fölött] ⁶⁷ vágyódás <annyira> oly ⁶⁸ Látod, <l> magad ⁶⁹ adtz [Javítva ebből: atz] ⁷⁰ <birodalom> erő [Javítás a törlés fölött] ⁷¹ ot, [Beszúrás] ⁷² is [Beszúrás a lap balszélén]

feledékenységre vetni, hogy a győző hatalom világosságra ne huzza fel ha reménysége⁷³ van szomszédjátul valamely országot el venni. Régen, azt mongya, *ide tartozot, következés képpen ad vissza*. Ezen törvénynél fogva a széles Világon, Uralkodó, sem Nemzettség tsak egy is helyén meg nem maradhatna. Az Emberi Nemzet Nagy Tengerében a Népek külön ugy hányattatnak mint habok a viz színén. Ezt, amaz után üzi a szél: örökké futnak, változnak⁷⁴ még is mindég helyben vannak.⁷⁵ A viszontagságnak ellenünk, és szemünkbe agyarkodó fergetege e földnek Nemzettségeit annak színén hol ide hol oda veti, de tsak helyén marad mind [317v] a Földön, mely mindenüt azé, ki hatalmával el foglalhattya és meg ülvén, birhattya. Ennél fogva szól igy egyik felső⁷⁶ hatalom a másíknak: „Mivel te is fegyverrel foglalt Földön lakozol; ugyan azon igasság mellet, mellyel birod, én is el vehetem tölled, mikor modját ki nezhetem és erőmmel meg tehetem.” Következik, hogy a Világgal, a hatalmasságok annak végéig, mindég osztozzanak, a minthogy osztoznak is.

Artaxerses igy szól: Valaha ide való vólt; agyátok ide. Sándor Tsászár felel hogy az valaha⁷⁷ vólt; mi, régen meg szerzettük, és nagy időktül fogva birjuk melyre nézve, nem adgyuk. Igy lesz a háboru. A hadakozás el kezdetet, de ki menetele kéttiségessé let. A győzedelemről ki igy ki igy szól, mely szerint a let hogy az emlékezet mind ez ideig sem tutta meg határozni ha a Rómaiak győztek é vagy ellenségek győzedelmeskedet [318r] ő rajtok. Egy felől azt teszik fel hogy a persa királynak vólt hét száz Elefántya ezer nyóltz száz kasza szekere. Oly szekér melynek oldalaiul széllyel messze kaszaforma dárdák vóltak ki szegezve, hogy mikor véle az ellenség sűrűsége közzé hajtának az embereket kaszályla le körülte. Ezen hadakozó eszköz, most nem tsak haszontalanság, hanem nevettség és eszetlenség is⁷⁸ lenne. Vólt száz husz ezer lovas katonája: gyalogság ehez képpes, fel tétetik két annyi. Had járjon! elég pompás hazugság állot az igasságnak hejére a Világnak esetei közt.⁷⁹ Ez⁸⁰ bizonyos hogy Sándor Tsászár onnan haza jöt, mivel a Germanusok, birodalmának széleit ostromlották és rablották. Jegyezd

⁷³ reménysége <tzélly> van ⁷⁴ változnak <helyeket> még ⁷⁵ vannak <a Tengeren, melynek színén, szél veszek kergetik>. A ⁷⁶ <Uralkodó> felső [Javítás a törlés fölött] ⁷⁷ valaha [Az utolsó szótag beszúrás] ⁷⁸ is [Beszúrás] ⁷⁹ közt. <Tsak> Ez ⁸⁰ Ez [A kezdőbetű kisbetűből javítva]

meg hogy ezekkel a Római birodalomnak minden ható ereje mit tenni, nem tud. Miólta küszködik ellene, és minden erejével is zabolára fogni, nem elégséges.⁸¹

[318v] Egy nemzet se ragaszkodot inkább a maga törvényes szabadságához mint a régi Németek (Theutonok).⁸² Ezeknek vitésége minden veszedelemmel szembe szököt és minden akadályt felül haladot. Különös eset, ha reá gondolsz hogy az ember vadon, tanúlton, természeti, és törvényes szabadságaihoz halálíg ragaszkodik: Azomban valaki közzülünk királyi székre ül⁸³ tellyes hatalomra törekedik. Te azon vagy, hogy az Uralkodók is meg legyenek akarattyokban a törvények által köttetve de mihent Fejedelemmé lehetnél egész erödet oda forditanád hogy minden felé akadály nélkül parantsolhas. Miért van ez, tanáld ki? Azért, mert minden Ember jóra van magárul el hitetve. Tselekedetét, szándékát jónak tartya. Ezt állittya tehát hogy Népét, százszor job⁸⁴ állapotra hozná, de törvényei nem engedik. Hijába feleli tiz milliom [319r] voksal is a sokaság, hogy nagyub boldogságot, mostani törvényein tul nem kíván: Nem tuttok hozzá, ezt válaszolják. Az all községet, minden felső tanáts⁸⁵ tudatlannak⁸⁶ veszi. Igen! a tudományokban; de érzésében nem. Tsak meg érzi ugyé é a tudatlan is, mi ragasztya Földhöz, és mi esik neki jól? Sok Uralkodó, Népének boldogságát különös tettzésébe bujttatván, annak javát osztán tsak abban helyeztette, ha mindenben azt tellyesíti, a mit ő felsége kíván, és akar. Már, ki az, ki a maga akarattyát, értelmét, tettzését, kedvét kárhoztattya, hogy gyönyörüségét, nem a maga tettzésében hanem a másokéban keresse? Ez a szabad hatalomnak keserves oka.

Sándor Tsászárt minden jósága igassága, kegyelmessége is életével bátorságba nem tehetette. **Vólt egy Maximinus⁸⁷ nevü fő vezére a hadi seregek közt [319v] Trátziában születet Gottus nemzetü vad ember. A leg alacsonyab paraszti állapotban, tsak nem zsvány sorsban gyalázatoskodot, semmivel lévén vagyónára nézve környül vétetve. Katonának áll. Erejével, fárattságával eléb továb menván fő vezérré lesz. De pa-**

⁸¹ <tudgya.> elégséges. [Javítás a törlés fölött] ⁸²Theutonok). [Bessenyei a zárójel első részét nem teszi ki, csak a másodikat] ⁸³ül <m> tellyes ⁸⁴job <korba> állapotra ⁸⁵tanáts <ostobának, vagy> tudatlannak ⁸⁶tudatlannak [Az utolsó szótág beszúrás, a lap balszélén, az új sorban] ⁸⁷Maximi<...>us

rasztot, sőt, majd nem haramiát illető durva, kegyetlen, és vad erköltsét, hivatalának felső méltóságában is meg tartya. Azomban akarmely alatsony paraszt vérből let is tzudar származása; még is minden nemesi érdem nélkül baromi tulajdonságainál fogva Uralkodásra vágyot. Lásd! Nints oly mélj ostobaság, Tzigány fajzás,⁸⁸ gaz⁸⁹ erkölts, mely a nagy rangra, méltóságra ne vágyakozzon. **Ez az erköltsében változhatatlan barbarus,** a Római minden tudománynak manérnak truttzára kegyetlenségét vadságát, embertelenségét megtartotta [320r] mely veszet tulajdonságainál fogva **meghatározza magában, hogy a leg job Uralkodót el vesztvén, helyette ő,**⁹⁰ marha, **uralkodjon.** Ezen ember vadnak termete, rémitő magasságot bromtes, temérdek tagokat mutatot mellyeknél fogva ugy tettzet mintha fajával, valamely oriásoktul jöt vólna le.⁹¹ Testének álmélkodásra kényszerítő ereje ökröt,⁹² Bivalyt meg haladot. Mindezekre nézve Maximinust közönségesen⁹³ Tziklopsnak, Buzirisnek nevezték, 's tsufolták.

A Pretorianusoknak Isten, lélek betsület, hívság, értelem, emberség nélkül való gyilkos haramia seregét rá beszéli Maximinus, hogy Sándor Tsászárt öllyék meg. Ezek már minden Tsászár választáskor, főrüle tizez, husz ezerig is ajándékozattván [320v] a Tsászárt, ha hamar el nem eset meg unták. A haza bóldogsága nékik tárgyul nem szolgált, hanem tsak fizetések. E Világnak minden szerentséjét, javát torkokban, hasokban, és⁹⁴ véreknek bulya gyönyörüségében érezték. Nagy keser vére szolgált eleitül fogva az emberi társaságnak hogy a hadi nép a polgárságot oly tsekélységnek⁹⁵ vette. Hazafiakbul szedik össze: hazájok keresetibül tartják őket, még is hazájokat Nemeteket meg vetik. Minden valóságos érdemrül le mondanak; tsupán fizetésben, verekedésben hártározván meg erköltsöknek jóságát. Mi lesz ennél fogva? Az, hogy a katonák hívséggel egy Tsászárhoz se viseltessenek. A leg ditsösségeseb Uralkodót is, kinek örizetire rendeltettek, pénzért meg ölik, ök, magok. A Római némely kegyetlen Tsászárok ara törekettek [321r] hogy katonákbul, pénzrel minden haza fiui érzékenységet ki törölhessenek. Hogy ily általok a hazának törvényes igasságait láb alá tapodhassák. Meg let;

⁸⁸ fajzás [Javítva ebből: fajlás] ⁸⁹ <...> gaz [Javítás a törlés fölött] ⁹⁰ ő, <a> marha ⁹¹ le <, származásáig>. Testének ⁹² ökröt, <Bivajt> Bivalyt ⁹³ közönségesen <Cykopnak> Tziklopsnak ⁹⁴ és [Beszúrás a lap balszélén] ⁹⁵ tsekélység<be>nek

De ez is utánna jöt, hogy a magok fel szentelt élete is a tsászári széken semmi féle érdem által⁹⁶ bátorságba ne lehessen, ha katonainak⁹⁷ préda kezekkel nem szórja⁹⁸ hazájának verejtékét; minden bünt büntetlen hagyván benne. Amely katona katonai hivatalának tzéllját, érdemét, az az, a korona, és birodalom óltalmát meg veti; és⁹⁹ magát, életét, tsak pénzre teszi által azt érdemli hogy Nemes hivatalából, rangjából hohér által seprüztessen ki. A pénz katona, ha vezér Generalis is, háboruban, zsolgyánál töb pénzért, királyját, ellenségének,¹⁰⁰ el adgya: Az az, magát meg vereti, [321v] emberét¹⁰¹ el fogattya. Ha osztán¹⁰² a hitetlensége által győzedelmes ellenség, királyjának gazdálkodó népét fogyasztya; pusztittya, néki kárt nem teszen. Mit gondol véllé? Már ő, személylére tartozó bóldogságát, ládájába zárta; azon tul legyen bóldog ki hogy lehet. Egy országnak bóldogságát, mond magában, tsak Isten adhattya; én keresem a magamét a hogy tudom,¹⁰³ 's halgat.

Illyen forma okoknál fogva **Sándor Tsászárt huszon hat esztendő korában a Test örzők meg ölik**, hogy Maximinus öket¹⁰⁴ véghetetlen ajándékkal gazdagittsa. Ez a barbarus az előtte vólt Tsászárnak vérét meg fizeti azért, hogy az ő vérét is ki ontsák majd, mikor a gyilkosok pénze el fogy, és székit másnak ígérük, hogy ujra fizessen érte.

Sándor Tsászár érdemeit magával sirjába temette. Minden nevezetes [322r] és a közönséges emlékezetben nagy embert,¹⁰⁵ majd nem imádással magasztalt.¹⁰⁶ A Kristust,¹⁰⁷ tisztelte, De Apolloniust is mellé tette.

Meg határozot értelme volt¹⁰⁸ ki szinelt igasságai közt, hogy semmi féle hivatalat tekintetért sem pénzért, ne adjon,¹⁰⁹ hanem azt,¹¹⁰ tsak érdem által lehetet tölle meg nyerni. Ki büntesse, mond az ollyat, ki hivatalát pénzen veszi meg, ha ő is osztan az igasságot pénzen adgya. A hivatal béli Nép verejtékében lévő huzokat, vonókat egy 's más közönséges hivség, szolgálat szine alatt ragadozókat valahol fel fedezhette¹¹¹ öszve törte, le verte. Az ollyan Udvari farka tsóváló kotnyeleteket, kik

⁹⁶ által <is> bátorságba ⁹⁷ katonainak <szüntelen> préda ⁹⁸ szórja <szüntelen> hazájának ⁹⁹ és [Beszúrás] ¹⁰⁰ ellenségének, <győzedelmében> el ¹⁰¹ <népét> emberét [Javitás a törlés fölött] ¹⁰² osztán [Beszúrás] ¹⁰³ tudom, <... > 's ¹⁰⁴ öket <érte> véghetetlen ¹⁰⁵ embert, <tisztelet, és> majd ¹⁰⁶ magasztalt <, palotájában>. A ¹⁰⁷ Kristust <mint nagy embert>, tisztelte ¹⁰⁸ <és> volt [Javitás a törlés fölött] ¹⁰⁹ <nem adot> ne adjon [Javitás a törlés fölött] ¹¹⁰ azt [Beszúrás a lap balszélén] ¹¹¹ fedezhette <tanálta> öszve

az együgyűeknek pénzért kegyelmet ígértek; hogy ügyöket meg nyeretik; hivatalra segítik, minden felé üldözte; rontotta. Ezek olyan nemű lakosok vóltak kik [322v] a szorult embereket vakították a Tsászári jó akarathoz meg nyeresévével, mellyet magoknak előre meg fizettettek, továbbá egy 's más nem remélet, és elő hazudot eseteknél fogva a dolgot nyakokból ki vetvén.¹¹² Ugy hitták őket hogy *Udvari füst, árosok*. Imit amot, némely emberre, most is rá illik ez,¹¹³ a Világon.

It bortsátkozunk már azon bóldogtalan időbe belé, hol az emberi értelem tudományának itéletinek világátul meg fosztatva, tudatlanságának, tévelygésének setét éjjelébe bortsátkozik alá. Históriaát Irók, törvényt Tudók, Filozofusok, ékessen szóllók mind el tűnnek e Földrül. Ki tisztulhatatlan zür zavar, szüntelen való külső belső vérengzés, fegyver, tűz, pusztulás, tsata, borittyák el a földet,¹¹⁴ melynek színérül e tájon, minden világi bóltesség tudomány értelem számkí vetésre [323r] költözik ki,¹¹⁵ magát el rejtve hogy az emberek róllok, felóllók ne tudjanak, ne hallyanak.

Mongyuk, hogy a tudomány időrül időre, országrul országra bujdosot széllyel e Világon. Én ugyan a mennyire az emberi emlékezet, és e Világnak Krónikái a régiségbe fel mehetnek úgy látom hogy nem igen sok vólt, minek bujdosni. Tanálunk írókat, tudósokat, bóltseket kik a községhez képepest két számot sem ütnek: ezeken kívül a halandóknak meg számlálhatatlan sokasága mindenüt tudatlan, ostoba, fanatikus, a széles Világnak minden részein a pogányok között.

Miólta a let hogy az idegen nyelveknek közönséges tanulása szokásba jöjjön, és könyvek nyomtattassanak, melynél fogva egy bólt, értelmét a Világnak egyik szélirül a másikig minden olvasóval közölheti, atul fogva szólhatunk [323v] a tudományokrul, mellyek már nem egynehány embernek kezén hanem az egész keresztyén Világ elméjében forognak, és el enyészésre többé soha sem jöhetnek, ha külömben minden a földön tanálható könyvek tüzzel nem emésztetnek meg; és a Mestersegek közzül, valamely most még láthatatlan viszontagság, a könyvek nyomtatásának tudását, kezeink közzül, és fejünkbul ki nem ragadgya.

¹¹² <húzták> vetvén. [Javítás a törlés fölött] ¹¹³ ez [Beszúrás] ¹¹⁴ <Világot> földet [Javítás a törlés fölött] ¹¹⁵ ki, <... > magát

Hijában okoskodna egy Nemzet, és¹¹⁶ Ország, és¹¹⁷ Uralkodó, külön, hogy magát vakságra vesse ha ebben¹¹⁸ minden mások is¹¹⁹ meg nem egyeznének. Nints oly vigyázó, és szoros tilalom mely végbe vihesse hogy a határokon a könyvek által ne szökjenek. Nem vólt olyan tiltot Német Frantzia, Olasz Anglus munka mellyet ha kívántad¹²⁰ [324r] Bétsben,¹²¹ meg nem vehetted.¹²²

De mitsoda fonákára fordult kába értelem igyekezne azon, hogy a Világ vakullyon meg, és legyék eszetlen? Ki merné állítani, hogy a¹²³ tanult, és minden féle kézi mesterséget értő Nemzetnél, bóldogab más olyan Ország melynek népe Uralkodó hatalmátul fogva le a falusi parasztig hólt ostoba,? Mitsoda erejére, ditsősségére, bátorságára válik a Török Nagy Urnak hogy Népe tudatlan? Soha birodalmában a párt ütés, rablás pusztítás, öldöklés meg nem szünik, mely ostoba, és bolond veszedelmek közt tsászári élete mindég kérdésen forog hogy melyik nap, és mitsoda alkalmatossággal fogyon el. Uralkodók, a tudományokhoz ragaszkodjatok mert ez, széketeket tsak a kegyetlenségtül fosztya meg, mely reá ugy se tartozik; de magatokat¹²⁴ állandó bátorságba teszen.

¹¹⁶ és [Beszúrás] ¹¹⁷ és [Beszúrás] ¹¹⁸ <benne> ebben [Javítás a törlés fölött] ¹¹⁹ is. [Beszúrás] ¹²⁰ kívántad [Javítva ebből: kívántam] ¹²¹ Bétsben, <ifiuságonnak idején> meg ¹²² vehetted [Javítva ebből átírással: vehettem] ¹²³ a <ki> tanult ¹²⁴ magatokat <örökös> állandó

Romának következő állapotjában fogod tapasztalni, hogy mely vad fenéség terem a tudatlanságban. Hogy a tudomány erköltszélédíti, és ennél fogva, emberségbe öltözteti fel. A tudatlan test öröző sereg minék utánna minden kötelességét, és szolgálattjának tárgyát csak fizetésébe tette, ara törekedet hogy Isteneinek, Természetnek, hazájának ¹ minden parantsolatit szentségeit láb alá tapodván ajándékkal fizessen² gazdagodjon. Minden Tsászár tételbül temérdek jutalmat kapot. Következés, hogy a Tsászárok egymás után, hosszason ne éllyenek. Hogy gyakor jutalom legyen, a választást sokszorozni kellet. Illyetén képpen tsinált a tudatlan és vad erköltsü³ [325r] Pretorianus sereg majorság béli jövedelmet a Tsászárok vérébül, és halálábul. Valakit Uralkodónak fel kiáltottak annak azzá lenni, az után fizetni, 's halni kellet. Már ekkor hihető hogy a Római Nép,⁴ meg avult, és álmodot Isteneinek semmiségét meg ismérte, mivel nem láttzik ugy, mint régen ki tettzet, hogy lelkek isméretin a Vallásnak valami ereje és⁵ hatalma let vólna. Mikor az emberben Vallásának Világa hunyi kezd Filozofiai böltsességgel kelletik segedelmére lenni. Romában ugy láttzik hogy az első el hunyt, és a másik nem érkezet. Igy a Nép, Vallás, tudomány nélkül vér szopó fene Tigrissé let. Ne bántsad hát a föld együgyü Népének vallását bár milyen legyen, ha nekiek⁶ másat, jobbat nem adhatz; mert elméjére, vallással ki terjeszkedhetz, de Filozofiával soha se. A leg népeseb országban is, kitsinytül fogva nagyig okosnak oktalannak [325v] adhatz vallást mely bünében zabolázza de Filozofussá, az az, tanultá böltsé, egy ország népét közönségesen, soha se teszeli, világ végéig is,⁷

¹ hazájának <sz> minden ² fizetéssel <személyére> gazdagodjon ³ erköltsü <sereg> [325r] ⁴ Nép, <elméjében> meg ⁵ és [Beszúrás] ⁶ <annak> nekiek [Javitás a törles fölött] ⁷ is [Beszúrás]

bár mely eszközökhöz,⁸ és módokhoz⁹ ragaszkodgy. Következik hogy mihent az all község, Isteni isméret az az vallás nélkül marad, minden oda van. A pogány böltsek, törvény szerző Uralkodók kéntelenek vóltak a Népet inkább bálványozásra vinni, mint minden Isteni félelmen kívül hagyni. Nem ismervén az igaz Istent, tsináltak magoknak hamissat, kinek valóságáru el lévén hitelve, büntető igasságát mintha igaz Isten let vólna szinte ugy rettegték. Akkor is tsak azok lettek nevezetes gonoszokká, kik egy felől Isteneiket meg vetették, 's más felől böltességet magoknak sem szerezhettek.

Severus Sándor meg ölettetése után a Tsászárokat szüntelen választyák [326r] szüntelen ölik. Hihető, hogy haláloknak jövedelmét a katonai seregek szinte ugy esztendökre vetették ki, mint árendát. Valakit a Tronusra fel ültettek, árendáját azon esztendöre meg kellett fizetni osztán utazot halálába, 's más esztendöre vólt más tenni, fizetni és ölni való. **Ötven esztendö alat meg fordult a Tsászári széken ötven Uralkodó is.**¹⁰ Végre ugy tettik mintha magokat is mulatták vólna a katonák ezzel hogy az embert Tsászárnak kiáltsák ki, melynél fogva¹¹ agyon ütéseére magoknak okot, és alkalmatosságot szolgáltatassanak. Mitsoda szembe szökö veszedelem fogta körül a Tsászári széket? Véres halál állot karjai közt? Még is küszködéssel tolyyák¹² oda magokat az emberek; nagyub bóldogságoknak ismervén tsászári nével ot,¹³ agyon veretetni, mint pólgári nevezettel¹⁴ másut szerentsésen élni.¹⁵ [326v] Annyira meg részegedhetik az értelem Látod, maga ellen, hogy bóldogságát, nem érzéseinek meg elégedésében, hová azt,¹⁶ a természet helyhezette, hanem álomban keresi, hol soha bóldogság nem vólt és nem is lehet. Abban keresni bóldogságot, hogy tíz, husz országnak; negyven milliom embernek ügyével kinlódjon.¹⁷ Azomban, oda se juthat,¹⁸ hogy eszet-

⁸ eszközökhöz [Javítva beszúrással ebből: eszközök] ⁹ módokhoz <nyuly> ragaszkodgy
¹⁰ is [Beszúrással] ¹¹ fogva <g> agyon ¹² tolyyák <oda> oda ¹³ ot, [Beszúrással] ¹⁴ nevezet-
tel <élni> másut <élni> szerentsésen ¹⁵ szerentsésen élni. [Beszúrással] ¹⁶ azt [Beszúrással]
¹⁷ kinlódjon <ők pedig ... vesződjenek, nagy meg tévedés>. Azomban ¹⁸ juthat <nak>

len vágyodásának¹⁹ siralmas játékait folytathassa²⁰ öröm helyet,²¹ mivel munkának²² Elöl járó beszédében már, agyon verik.²³

Igy adakoztak a katonák hivségekkkel a Tsászár választásban; mely részeg viszontagság ara szolgáltatot példát hogy az Országok, és Uralkodók a katona által való király választást [327r] ódalt hadgyák. Vagy örökös maradékokra szállottak a koronák, vagy ha választani kellet, az ország fő, és külső Rendei, Nagy emberei koronáztak.

Fujjuk ki már magunkat. Jöjjünk vissza a Maximinusra kit a Tsászári széken hattunk el, mig ezen térségeket bé járjuk. El viszi az elmét az okosokodás. Ő, Uralkodóvá tétetvén tsak olyan vad és kegyetlen maradot, mint az elöt. Soha az erköltsöt, születést, semmi meg nem változtattya. Lássuk ezen ijjesztöt²⁴ a Tronusnak fényessége közt²⁵ bujdokni. A leg alacsonyab paraszt születése, ifuságában magával vontzott szegénysége, bitang élete²⁶ melyet Róma tudot, szemtelen²⁷ erköltsének truttzára is,²⁸ e'²⁹ vadat, a tsászári széken ortza pirulásba hozta. Mindent el követet vólna hogy [327v] fő karbul, nemes vérbül származot legyen. Ez többé meg nem eshetvén a fő nemeseket, Urakat, teszi ki gyüöltségének tárgyául, hogy származásának alaton létéért magát azokon bosszulhassa kik arul hogy ő születet paraszt, a mellet kegyetlen, tudatlan, és embertelen, sehogy se tehettek. Érezvén magában hogy se tulajdonsága, se születése nemes nem lévén a fő Rendektül igazán nem betsültetik nem azon van hogy tiszteleteket érdemmel magának meg szerezzé, hanem azon tsekély születéséhez illendő tzélhoz fordul hogy őket üzöbe vegye; Ő, minden egyéb ok nélkül öldököl tsak azért hogy tselekedetével magából tsufot üzhessen.³⁰ Párt ütés támad ellene. It is, ot is teszik a Tsászárt minden felé, kiket öldösnek, nyakaznak rakásra [328r] mely közönséges veszedelem közt a Cyklops Maximinus mindent el követet halálos viszontagságai közt ögyelegve, hogy életét, szerentsejét fen tarthassa. De hatalmát kezébe kapván, mint Tsászár,

¹⁹ vágyodás <ainak> ának [Javítás a törlés fölött] ²⁰ folytathassa <nak> ²¹ <képében ... > helyet [Javítás a törlés fölött] ²² munkának [Javítva ebből: munkáinak] ²³ <ütnek.> verik [Javítás a törlés fölött] ²⁴ ijjesztöt <... > a ²⁵ közt <... > bujdokni ²⁶ élete <melytül emlékezet 's' > melyet ²⁷ <baromi> szemtelen [Javítás a törlés fölött] ²⁸ is, <gyalázattyával, ... > e' ²⁹ e' [Beszúrás] ³⁰ <önnön kegyetlenségével tanu bizonyságul szolgállyon> magából tsufot üzhessen [Javítás a törlés fölött]

nem ara törekedet hogy magának hivséget, oltalmat szerezzen, kegyelem, és jó tetemény által hanem hogy **ölyön, vágjon, büntessen**. Az olyan eszetlen büntetés mely alat bün nints;³¹ annak szokot fordulni fejére ki eszközül veszi fejébe. Nem látta a tudatlan Tsászár hogy hivség, kegyelem igasság nélkül a katona,³² életét, bátorságba nem teheti. Ugy hitte, tsupán fejedelmi rangjára támaszkodván, hogy már az emberek, kötelesek ötet szolgálni, és hozzá hivséggel lenni, ha mindent el követ is ő ellenben, hogy íranta hitetlenekké legyenek. Igen nevettséges [328v] okoskodással él az olyan felsőség, ki,³³ vadságát, bolondságát kívánnyia a nálánál okosab, emberséges világgal tiszteltetni tsak annál fogva, hogy ő, vak esete által oly méltóságos karba helyheztetet, melynek gyalázattyára van. Maximinus belső érdem által is, a fő Nemesek, régi nagy házaknak tiszteletit nehezen nyerhette volna meg. Mert legyen eszetlenség, kevélység, meg átalkodás, szükség, szokás, természet,³⁴ 's akar mi de ez igaz hogy a régi nemes vérből származot emberek, a feltettek lévő méltóságba helyheztetet parasztot, nem szagólhatták örömmel,³⁵ bár érdemei legyenek is. Valakit pedig az egész Nemesi Rend, és annak méltóságos magzati utállatba vesznek³⁶ annak veszni kel, ha milliom paraszt voksot veszen is meg magának. A község³⁷ nem tudja hogy van él, és³⁸ lakik [329r] a Világban, tsak ögyeleg; mert okosok állanak a résen. Ezek tsak³⁹ néha zördülnek öszve, osztán el oszolván, veszni hagynak, de az okosok, és tanultak, egy tzélra dolgozni soha meg nem szűnnek.

Látván a Tanáts mint választyák a Tsászárokat egymásra a vad Maximinust el átkozza. Törvényes végezéssel hirdetik ki haza ellenségének, az az, hitetlennek, gaz embernek. A Cyklops ez által bosszu álló indulatra ragattatván minden vad állati dühösségét műbe veszi, melynek ideje most, igazán is el jöt. Kivül vala Rómán seregeivel együt de⁴⁰ meg fordult onnan⁴¹ Olasz országnak. Akvillea várossát ostrom alá veszi; hol a Pretorianusok, fiával együt agyon vagdallyák. Ő, véghetetlen jutalmat, fizetést ígért vólt ezeknek hogy az elötte való Tsászárt meg⁴²

³¹ nints; <és nem tanáltatik,> annak ³² <fegyver> katona [Javítás a törlés fölött]
³³ <mely> ki, [Javítás a törlés fölött] ³⁴ természet, <...,> 's ³⁵ örömmel, [Beszúrás]
³⁶ vesz<en>nek [Javítás a törlés fölött] ³⁷ község <szegénység,> nem ³⁸ és [Beszúrás]
³⁹ tsak [Beszúrás] ⁴⁰ de [Beszúrás] ⁴¹ onnan [Beszúrás] ⁴² <...> meg [Javítás a törlés fölött]

öllyék; ötet pedig most, ugy láttzik, hogy fizetés nélkül, tsak utállatbul ölik meg. [329v] Ugy é job let vólna néki most is Sándor Tsászár alat vitézkedni mint Tsászárságra törekedni azért, hogy általa önnön életének vesztét sijjtesse; és vad bolondot jelentő nevét e Világnak emlékezetiben örökös utállatra, köpedelemre átkozza? Sok Ember üzöt már e Világon magábul bolondot azért, hogy jobban tiszteltessen, mint az elöt, mig annak nem ismerték.

A Tanáts a Cyklops helyébe Babint és⁴³ Maximot választotta⁴⁴ Uralkodásra. Mivel a tanáts béli Urak a magok választása szerint való ferfiakat ismérték, azoknak érdemeiben ismét a boldogságnak mosolygó napja derült fel Rómára. El vesztet gyönyörüsége, minden le verettet szivben fel élet. De a Pretorianus haramia sereg, ha⁴⁵ az Uralkodók nem az ő választások által lettek, nem türhette. Hová lesz a Tsászárok vérében való gazdálkodásunk, jövedelmünk nyereségünk, ha a Tanátsra megyen által a választás? [330r] Minden bizonynyal így okoskodván a palotába rohannak bé; a két Tsászárt meg ragadgyák; az utzára ki huzzák: tépik, szaggattyák, döfölik, köpködik, 's végre a leg rutab, leg kegyetleneb módra ölik meg; rémitő dühösséget mutatván e két nagy erkölsü ártatlan Uralkodók iránt, tsak azért hogy felső rangjokra nem ő általok választattak, melynél fogva töllök a szokot száz ezereket el nem nyerhették. Olvasó! hogy tettzenek néked a pompás, római erkölsök? Eleitül fogva tanálunk benne ilyen kegyetlen, és vad bolond tselekedeteket. Inkáb lehet mondani hogy Róma bünével gonosságával gyözte meg a Világot mint jóságával és igasságával. Miért nézték el az Egek? Titok! Mond meg hát már következés szerint, hogy ez időben a rómaiaknál mitsoda Uralkodás módja állot lábón? [330v] Nem Monarkia, mert királynak Tanátsnak, a katonaság parantsol. Nem Aristokratia, mert mihent Tsászár tétetik, hatalma, határ nélkül való, és a fő Embereket törvény nélkül tsupa tettzésébül öldöstetheti. Nem Demokratzia, mert a köz nép, semmi. Ugy láttzik, hogy az időben, Román, a leg veszetteb, leg bolondab katonaság uralkodot, de ez is tsak a király választásban, mely Uralkodás módjának még, az országos emberek, és törvény tudók nevet se tuttak adni. Nem is⁴⁶ Anarhia,⁴⁷ mert minden

⁴³ és [Beszúrás] ⁴⁴ választotta <k> ⁴⁵ <hogy> ha [Javítás a törlés fölött] ⁴⁶ is [Beszúrás]

⁴⁷ Anarhia, <mert> mert

ember helyén⁴⁸ áll; és mihent Tsászár szóllal fel, minden dolog sorján marad. Nem az⁴⁹ Uralkodásban tanáltatik a zür zavar, tsak a választásban esik.⁵⁰ A Római Nérok, Kaligulák, katonáikat valasztották ki kegyetlenségeknék fen tartó eszközéül, de ugyan a magok fejére fordult. Lehetetlen a kegyetlenségbül semminek [331r] jónak származni!

A test örző haramiák /mert látod! hogy szebben öket nevezni nem lehet/ az ifiu Gordiánust választják.⁵¹ A Tanáts, ezen választást helybe hagyta mivel ezen ifiu fejedelem tizen négy esztendős korában már szeretetre tiszteletre való érdemet mutatot. Ennek⁵² uralkodása is, mint repülő felleg, tsak úgy tünt Román keresztül. Valamely Filip nevezetü fő Gárda kapitánnya, kit kegyelmével emelt ezen méltóságra, ölte meg háládatosság fejébe, titkon; és osztán, helyére⁵³ maga ült. Ez a Filep kapitány, alacsony származásából, szegény sorsának ganéjjából, mint oly hitetlen, ostoba módon dölyfös Arabs születésü ember, emelkedet fel hizelkedéssel, hazugsággal szolgálattal rangjának méltóságára. Gordianus a Persák ellen hadakozot hol Mizithé érdemes kapitányát el vesztvén, meg tsalattatásból,⁵⁴ rólla jót remélvén [331v] állatta e⁹ természet motskát, helyére. Az igaz, hogy az Uralkodók egytzer másszor, sok jó szolgálattal embernek érdemét, jutalmát el melőzik; de az is igaz, hogy nékik se maradnak háládatlansággal adósok az emberek; És ha ök néha⁵⁵ rosszul fizettek nékik is meg szolgálták hivei, valamint tsak hitetlenségetül ki telhetet. Fel tekerje egy király az esztét, mig szolgálái közzül tanátsában jól ki nézheti, melyik hozzá igazán hiv. A tapasztalt, és tzéla dolgozó embernek szive olly feneketlen Tenger melynek mélységét látni, mérni, tsak akkor lehet, mikor tseledetivel tzéllját meg kapja, melynek el érésére elméjében⁵⁶ törekedet. Nem tutta az ifiu érdemes Gordianus Tsászár hitetlen szolgáltjának homloka alól ki olvasni, hogy előtte mutatot hivségének háládatosságának⁵⁷ szine alat, halálára igyekezik.

A Siriai, és⁵⁸ Meziai Ármáda [332r] a hitetlen, és ostoba Arabs Filepnek nyakára, mindjárt két Tsászárt kiáltanak fel egytzerre. De eze-

⁴⁸ < sorján > helyén [Javítás a törlés fölött] ⁴⁹ az [Beszúrás] ⁵⁰ esik. [Beszúrás] ⁵¹ választják [Beszúrás] ⁵² Ennek <Ural> uralkodása ⁵³ helyére [Javítva ebből beszúrással: helyre] ⁵⁴ tsalattatásból, <jót> rólla ⁵⁵ néha [Beszúrás] ⁵⁶ elméjében <, és rejtekben> törekedet. ⁵⁷ háládatosságának <szine> szine ⁵⁸ és [Beszúrás]

ket mulattságbul el vesztek. A Pannoniai Meziai seregek ujra Detzét választják. Sijjet Filep ellen, és Filep,⁵⁹ az első⁶⁰ ütközetben fiastul együt el vész. Nézd! mitsoda hasznára ölte meg, jo Urát.

Most közzelgetünk már az időhöz melyben az Uralkodók érdemének ismérői nálad tévedésbe jön. Romának fele Pogány fele keresztyén. Detzérül a keresztyének mint kegyetlenül, a pogányok mint nagy érdemű Tsászárral emlékeznek. Ezen tul, nem mindenkor tselekedetnél, hanem vallásnál fogva ítélünk. Akkor jöt Európában az Emberi Nemzet tsudállatos állapotra, mikor a fiui kötelességet, Fejedelme iránt vet hivséget, mindég annál fogva ítelték, hogy mitsoda dogmában [332v] tanáltatnak.⁶¹ Lehetetlen vólt érdemessé lenni egyiknek is a másik fél előtt, ha a leg szeb természeti tulajdonságaival szívét lelkét fel evedezve Templomába is el nem ment, és Istenét olyan fordulásokban, szavakban nem tisztelte mint az.

Már a barbarusok, el kezdik Romát, és birodalmát ostromlani. Rendes! Valamely Nemzet a Rómaiakra ütöt mind barbarusnak nevezetik, noha soha barbarusab tselekedetek, mint Rómában a Világon nem tanáltatnak. Tálán tsak azért vólt Róma oly felséges jószág, és tiszta erköltsü Nemzet, hogy némellyek könyvet irtak közzülök, mellyeknél fogva a mennyi⁶² embersége esze vólt az együgyü Romának azt is el vesztette. De azért ezen tanult Nép közt a természet ellen való paráznság oly erőben, közönséges szokásban vólt hogy Sándor tsászár el nem töröl- [333r] hette, hanem taksát fizettek a⁶³ királyi Fiskusnak azért hogy szabad legyen olly utállatos bujasággal fertelmeskedni, mellyet a szemérmes, és bölts természet gyönyörüségei közzül, és mi veinek sorából ki rekesztet. Az illyen émelygő⁶⁴ bujaságoknak nemeit a barbarusoknak mondot Nemzeteknél, nem tanálad: ki pallérozot városokra tartozot mindenkor, hol férfiak asszonyok igen szép manérral éltek azért, hogy tiszta erköltsök egy tsep se legyen.

Következnek a Tsászár öldöklések a háboru közben. Fel támadnak a Gottusok, Priskus, a Tsászár öttse magát hozzájok adgya hogy ezt szekirül le vesse; de szerentséje nints, és maga vész el. Gallus, adgya magát ő utánna a Gottusokhoz, ki által Détzé tsalárdsággal meg öle-

⁵⁹ <ki> és Filep [Javítás a törlés fölött] ⁶⁰ első <véle tet> ütközetben ⁶¹ tanáltatnak. <valakinél.> ⁶² mennyi <...> embersége ⁶³ a <kir> királyi ⁶⁴ imelygő

tik. Gallust szolgálai meg ölik, midőn Emilius ellen Valérius támad, de el vész ő is úgy, mint Gallus. Valerius hadakba keveredik. [333v] A vad Nemzetek,⁶⁵ birodalmát, minden fölül meg támadják. A Tsászári szék felet való veszekedés, zürzavar, belső háboru, vér ontás: külső ellenség, a hadi népet gyengülésbe, a Tsászári Kassát ki ürülésbe hozták.⁶⁶ A Szcithák kis Asiát tenger sokasággal borították el. Nitzét, Nikomediát, Trebizont, Kaltzedoniát el foglalják. A Persák Despotája, Szápor Antiokhiát el veszi. A Tsászár ki szál ellene, kivel békélni kívánván, mivel velle nem birhat, szánakozásra méltó együgyűségű személyében megyen a Persa Királyhoz minden óltalom nélkül: meg fogják szegényt: meg kötik, vontzollyák mint a leg keserveseb sorsu rabot, és gonosz tévőt. Illyen rabsággal⁶⁷ fetreng gyalázattában, éhségében, szennyel, rongyal bé takartatva, míg siralmas életét utolsó lehellete testéből ki nem fujja.

Már it a sok Tsászárnak egy más után való tétele és veszte [334r] miat, tsak Kalendáriumot⁶⁸ irunk. It támadás, ot támadás: it illyen, ot olyan háboru. E Tsászár let el veszet: amaz is⁶⁹ let, 's⁷⁰ oda let. Ezt győzték, a győzöt: ölt, ölettetet. Halálos unalommal kel irni e sok emberi kegyetlenséget, és esztelenséget.

E keserves környül állások közt úgy láttzot mint ha Menny, Föld, és az egész Természet támatták volna meg Rómát. Éhség, döghalál belső párt ütés, külső háboru; el hatalmazot gonosság, törvénytelenység borították bé⁷¹ a⁷² mardoso inségnek⁷³ minden el gondolható keservével. Gallianus, korhelységébe, testi bujaságába belé veszve, nem azt vette tzelul hogy a Sápor rabságából, attyát ki szabadittsa hanem székére ülven fel, tsak azon vólt, hogy mitsoda eszközök, módok által vigadhasson leg jobban. Minek utánna meg látták e siralmas zürzavart az Uralkodásban, minden elő kelő ember, Tsászár [334v] kívánt lenni. A tsászári szék olyan vólt mint a temető, mely mind azokat ki reá mentek sírjába zárta, de még is az emberi bolondság ot kívánt bujálkodni korhelkedni; mintha azok kik oda mentek, nem tanáltak volna magoknak elébbi állapottyokban bort, asszonyt annyit mellyek által kívánságok kis

⁶⁵ Nemzetek, <a> birodalmát ⁶⁶ <tették> hozták [Javítás a törlés fölött] ⁶⁷ rabság-<ban>gal [Javítás a törlés fölött] ⁶⁸ Kalendáriumot <iro> irunk ⁶⁹ is [Beszúrás] ⁷⁰ 's [Beszúrás] ⁷¹ bé <Rómát> a ⁷² a [Beszúrás] ⁷³ inség<ek>nek

tehetségét⁷⁴ meg elégítse. De nem bánnya az ember, csak a többinek emelkedhessen felibe ha a pokolnak ki tátot torka készül is el nyelésre. **Ki tizen hét, ki harmintz Tsászárt is teszen fel egytzerre, az Irók között, kik kis idő alatt, élve halva forgottak egymáson. Kik uralkodni, ragyogni, gyönyörködni kívánván, minden erejeket arra fordították, hogy magokat minél előbb agyon verettethessék. E' sok Uralkodó közt Postum nevezetű vitézket a Golusokat vezérelvén hét esztendeig de katonai által ez is meg ölettetet.**

[335r] **A Persiai Despota, Sátor ellen hadakozot Gallienus helyet a Palmirai Fejedelem Odenát nevű, ki nagy tulajdonságu derék ember lévén, érdemetlen Urához is⁷⁵ hiv maradot. Győzedelmei által a Persa Despotát rettegésbe hozta. Ezen érdemeiért Gallienus felső rangra emelte maga mellé, ötet Augustusnak mondván ki. Ez is erőszakos halállal veszet el a maga házi tselédei közt. Felesége, a Nevezetes Zenóbia uralkodot halála után árváinak nevekben, a Nap keleti részen kirül ugy hitték hogy férjének halálában fő eszköz let volna.**

Gallienust két vezér kapitánnya, Klaudius es Martzius ölették meg. A köz nép el vesztét meg értvén bulya, fertelmes, és kegyetlen életének rut emlékezete ellen káromlásokra fakat ki, és lelketlen testét gonyolta, átkozta. E' galád Uralkodó, életének idején [335v] korhelységétől bulyaságátul el reszegedve, ha egy és más országnak ellensége által let el foglalásáru hirt hallot, magát ezzel vigasztalta hogy a nélkül el⁷⁶ lehet élni. Ezen Uralkodó állatta lábra azon Rendet, mely szerint Senatornak soha egynek is egyszersmind azon hivatalával, hadi vezérséget viselni szabad ne legyen. Igy let a Pólgári Rendnek, a katona Rendtől való örökös el válása. Már most ezen feleknek egymástul let távozások annyira ment, mely szerint egyike másikának nevettségül szolgál ha ideig hivatalába lép és hejére ül. Ültesd az Obestert a Vice Ispán szekibe; és a Vice Ispánt annak paripájára a Regiment elibe; mindeniken nevetve fakatz, ha külömben egymás hivatalát ez elöt nem viselték. Régen az Ország Népe Európába mindenüt egyszersmind Katona Pólgár gazda vólt. De ezen hivatalokat az időnek viszontagságai egymástul örökre meg külömböztették.

⁷⁴ tehetségét <... > meg ⁷⁵ is [Beszúrás] ⁷⁶ el <h> lehet

[336r] Lehetetlen oly közönségesen meg veszet erköltsökre, és romlot időkre jutni hogy a természetnek jósága, igassága magát egyben vagy másban fen ne tartsa. **Klaudius a Tsászárt meg öleti, helyére ül.** Ugy kel nézned mint hitetlen gonosz tévőt, ki tsak azért ül Uralkodó szék-re hogy kegyetlenségének gyakorlására⁷⁷ kezeibe eszközül a tellyes hatalmat vehesse. Azomban akadályba jösz ha mondom, hogy **Klaudius magát azon kis időnek fojtában melyben Uralkodó hatalmát gyakorolhatta, a leg érdemeseb, leg emberségeseb Tsászároknak nyomdokait**⁷⁸ követte. De birodalmára három száz ezer Gothusok rohantak. Ezeknek ment eleikbe kiken győzedelmeskedet; de pestises nyavalyába eset, és Sirmiumban meg hólt. Nagy érdemei alat három esztendőnél tovább a birodalom, nem élhetet. Vigasztalására szolgál a vérébe gyalázattyába kevert emberi természetnek hogy még is nem gyilkosok, hitetlenek által veszet el.

[336v] A Gothusok táborának egy szakasz serege Tessalonika alól mellyet a had meg szállot Athenás várassát ment el foglalni. Reá tanálván, a könyvekre mind tüzre akarták hánni, mint haszontalanságokat. De a barbarusok közzül egy vezér hihető, következendő képpen okoskodik: Hogy kár lenne azoktul a Görögöket meg fosztani: had tölt-sék idejeket azon haszontalanságoknak olvasásában; annál inkább meg veretethetnek töllünk,⁷⁹ mivel ez által a hadakozás mesterségét, és annak gyakorlását hadgyák félbe.

De nem igaz hogy a tudomány az embert szabadságának, hazájának, Királyi hatalmának, tüzének vizének védelmében semmivé tenné. A tudomány emberségessé, szánakozóvá teszen, de gyámoltalanná, henyévé, félelmissé nem. A természetet, ösztöneibül soha semmi ki nem vetkeztetheti. A tanúlt hadi vezér [337r] töb a tudatlannál: sőt a tudatlan Generalis semmit sem ér. Valamennyi győzedelmes nagy ember vólt, a tudományokat, tudósokat mind betsülte, vagy maga is tudós vólt.

Aurelianus áll fel Klaudiusnak helyére 270 ben. De **Klaudius Sirmiumban történt halála elöt a Gottusokat öszve törte.** Három esztendeig uralkodhatot, és a halál, Romának általa szerzet bóldogsága közzül ki ragatta. Nagy keservére szolgál az emberi Nemzetnek, hogy a mi jó, oly

⁷⁷ gyakorlására <a> kezeibe ⁷⁸ nyomdokait [Javítva ebből átírással: nyomdokaiban]
⁷⁹ <általunk.> töllünk [Javítás a törlés fölött]

ritka és ha néha e Világban meg jelenik is oly hamar el mulik, melyet
töbnyire osztán rossz szokot követni

Odenátnak özvegye a nevezetes Zenobia mint királyné, Nap keleten
uralkodot. Noha asszony; vitézi tulajdonsággal, erköltsi kevélységgel
birt, mind ezekhez pedig oly messze látó titkos okossággal ált mely az
Uralkodás módjában szerentsére, fel emelkedésre szokot vinni. Ama
hires akkori tudós⁸⁰ Longinus által [337v] oktattatot, ki mint hiv taná-
tsos, és valósággal nagy ember férfiui meg ért elméjével asszonyi gyen-
geségének minden szoros környül állásokban segedelmére vólt.

Zenóbia magában erköltsi erőt érezve és Uralkodásában hatalmát
látva szívében fel emelkedik, és vágyódásait, birodalmának határain
tul, messze ki terjeszti. Siralmas állapottya ez az emberi természetnek
hogy mentül erősebb, annál töb erőre törekedjen: hogy mentül többet
bir annál többel kívánnyon birni, hogy ezekre való törekedésénél fogva
erejébül ki pusztullyon 's hatalmában el vesszen. Következik ebbül hogy
a vagyonnak temérdeksége, és a hatalomnak nagysága az emberekben,
nem meg elégedésre, hanem töb vágyódásra szolgáltat okot. A szegény
a miat sir, hogy nints néki, a gazdag azon, hogy a mie van, nem elég,
ted bóldoggá hát az embert, kiben böltsesség nem tanáltatik?

[338r] Zenobia Egyiptomot, Bithyniat, Kappadotziát hatalma alá
huzza; honnan tovább viszi szándékát. Némely Tsászároknak gyávasá-
gok, gyermekeskedések, bolondságok és erköltsi semmiségek, remény-
séget gerjesztet vágyódó szívében, hogy végre a római egész birodal-
omnak fejére álhat. Ellen álhatatlan vágyódása van az embernek ara
hogy⁸¹ titkon, mindég nagyubnak állitsa magát magánál, ha szégyenli
is mondani. Bárha e nagy erköltsü fejedelmi asszony minden asszonyi
nemének természetitül ki telhető érdemekkel⁸² birt legyen is, de férfiui
győzedelemmé tsak nem változhatot. Igaz az hogy van okos asszony és
oktalan férfi; ha személyrül személyre vesszük. De közönségesen, so-
ha a nagy természet meg nem engedi hogy az asszonyi Nem, a férfiui
Nemnek érdemeit, tulajdonságaival utól érhesse. Had állitsák némely
Európai okosok,⁸³ mint D-Alamber is hogy ha az asszonyokat [338v] le-
ányokat, tudományban nevelnék, oktatnák tsak oly böltssek, és Irók len-

⁸⁰ tudós <Lon> Longinus ⁸¹ hogy <sz> titkon ⁸² érdemekkel <birjon> birt ⁸³ okosok,
<hogy ha az asszonyokat> mint

nének mint férfiak; de e' nem igaz. Valamint testi erejében az asszony, a férfit soha el nem érheti, úgy lelkében sem. El hiszem hogy az asszonyok meg bírják az embereket,⁸⁴ de nem böltesség és vitéség által; hanem szépséggel testi gyönyörűséggel uralkodnak felettek, mely édeségeknél ezek ellent nem álhatnak mivel önnön testekben érzik azokat. Így, nem is az⁸⁵ asszonyok uralkodnak rajtunk, hanem a természet ő általok.

Aurelianus Tsászár Zenóbiát győzedelmei között, erejével meg támadja. Levelet küld hozzá hatalmának Egeibül melyben fenyegető⁸⁶ szavai Menydörögnek. Zenóbia el nem félemlik, hanem bátorságát, királyi kevélységét a tsászári okok felibe állattya, és oly feleletet, a millyet [339r] felséges rangjának méltosága fülébe sugdosot. A háboru⁸⁷ el indul. Zenóbia mindenüt vesz. Végre Pálmira várossába zárja bé magát, honnan az éhség ki üzi hosszas meg szállattatása után. Ki szökik hogy Persiába mennyen segítségért. De az Eufrates partyán meg ismerik ... el fogják, és Aurelianus eleibe viszik. Ez bosszus beszédekben dorgállyá háládatlanságáért kinek férjét a Pálmiri hertzeget Odenátot Galliénus Tsászár tette Augustussá, kegyelmébül; és ő már annak halála után, jól tévőinek székire törekedik. s a t. Zenóbia⁸⁸ a személyét meg aláztatásra hozot siralmas esetben okosságátul, bátorságátul, és erköltsének királyi méltóságátul semmiben el nem tévedvén felel: *Tégedet, mond Aurelianusnak, mint valóságos Tsászárt [339v] ismérlek 's tisztellek, mivel hogy tutz uralkodni, győzedelmeskedni. De Galliénus, és az olyanok mint ő, értelmem szerint, Tsászári nevezetet, nem érdemlettek.* Már az igaz hogy mikor a fejedelmi rang hatalmában földhöz üttetik, magán tsak azzal segíthet ha erköltsének méltóságát fen tartya. Ez által szerez ditséretet és méltó szánakozást magának a helyében, hogy ha magát reszketése, reménykedése közben porig alázza, egész világtul meg utáltatik.

A Tsászár noha indulattya bosszu állásra kényszerítette még is ily derék asszonymak vérében, hatalmát gyalázatba keverni nem kívánta. Rút a férfiúi hatalomnak asszonyokat öldökölni tsak azért ha ök is néha magokat⁸⁹ vitézi tulajdonságok közzé elegyitik. Hihető; a Tsászár is nem nagy ditsőségének vette hogy fegyverrel, egy [340r] asszonyon győzedelmeskedhetet. Ha it a Tsászár magát mint emberséges ember

⁸⁴ embereket, <...> de ⁸⁵ az [Beszúrás] ⁸⁶ fenyegető ⁸⁷ hábrú ⁸⁸ Zenóbia <ez> a ⁸⁹ magokat <férfiúi> vitézi

mutatta is, de ama betses erkölsü és nagy tudományu férfiu Longinus ellen, kegyetlenül tselekedet. Ezt vélvén, hogy Zenobiának királyi méltósággal és kevélységgel irt levele tölle származot ezen való gyermeki haragjában e nagy embert meg ölette. Ezzel adván, e⁹⁰ szomoru és életünket porba fektető igazságnak próbáját, hogy az eszes emberben is lakik eszetlenség; és az érdemesben kegyetlenség. Különös törvény volt ez elöt némely⁹¹ vad uralkodókban hogy a nagy embert meg ölették ha Urához hivséges volt, mig Uralkodása alatt élhetet. Mintha vétkezet volna véllé Longinus hogy mint szolgál, királynéját annak ellene álhatatlan parantsolattya szerint szolgálta. Ha te kívánod, és tartozásnak igasságnak vallod [340v] hogy tselédid nyomoruságodnak idején hozzád hivek legyenek, miért öleted meg a más tselédjét hogy Urához kedvedért hitetlen nem let? Helyesnek tanálnád részedről ha tégedet ellenségedért hiveid el hagynának? el árulnának? Nem lehet az embernek Látod!⁹² bolondságaibul, ki vetkezni. A ki Longinusnak parantsolt, annak meg kegyelmez, és azt öleti meg a ki engedelmes mely dolog kötelessége; de véllé nem is ellenkezhetik mivel a miat ot is rabság; számkívetés, halál állanak körülötte ha hitetlenséget engedetlenséget mutat. De⁹³ miért⁹⁴ nem fordította hát⁹⁵ el királynéját tzellyátul, 's vágyódásaitul? talán ebben helyheztetet büne? Igen? mert talán tehetségében is⁹⁶ van⁹⁷ a böltsnek hogy a hatalomnak vágyódásit, és a királyi kevélységet okaival magához köthesse. A bölts a hatalom alatt [341r] csak addig az, mig úgy böltselkedik, a hogy⁹⁸ parantsollyák, és tölle meg kívánnyák; de mihent ezek ellen okoskodik azon tul, kötelességének tartsa meg boldogni, és eszét vesztve onnan,⁹⁹ bujdosni. Ha a háza, fen tartásában minden ember, a maga értelmét helyesnek állittya, hát az Uralkodásban hogy nem? Következik hogy minden háznál úgy mutat minden dolog mint a gazdának feje, ki abban vezérel, parantsol és igazgat. Akár mely szorgalmatos, okos tselédi legyenek a¹⁰⁰ préda, és¹⁰¹ tévelygő értelmű gazdának, de a mellet háza csak el pusztul. Az Uralkodásban is¹⁰² bár ki legyen Minister, az Uralkodónak eszét erkölsét nálla¹⁰³ mindég tü-

⁹⁰ <ezen igaz> e' [Javítás a törlés fölött] ⁹¹ némely <vad> vad ⁹² Látod! [Beszúrást a lap balszélén] ⁹³ De [Beszúrást] ⁹⁴ miért [A kezdőbetű nagybetűből javítva] ⁹⁵ hát [Beszúrást] ⁹⁶ is [Beszúrást] ⁹⁷ van <is> a ⁹⁸ hogy <néki> parantsollyák ⁹⁹ onnan, [Beszúrást] ¹⁰⁰ a <pre> préda ¹⁰¹ és [Beszúrást] ¹⁰² is [Beszúrást] ¹⁰³ nálla [Beszúrást]

körben látod. Így, ha természet szerint való dolog, hogy az emberek a házi¹⁰⁴ állapotban önnön elméjük után mennyenek az Országlásban is az. Bár ki legyen Uralkodó de magát magán kívül nem helyeztetheti, hogy más legyen ugy,¹⁰⁵ mint maga. Következik [341v] hogy minden oly tanátsosnak ki királyja akarattával mindég ellenkezik a mellől távozni kel; mely esetben a házi gazdák is tsak így vannak. Annyival inkább helytelen hát¹⁰⁶ az ellenséges királynak szolgáját azért büntetni hogy Urahoz mig szolgálta, hiv vólt.

Azomban Tetricus magát fel emelvén a birodalomnak egy részében uralkodot a Golusokon. De a viszontagságnak fergetege hatalmát, székít soha ostromlani meg nem szünt. Zűr-zavar, zenebona, zendülések; egymásba ütközöt akadályok vissza vonás ingatták Tronusát szüntelen, honnan alá szállani igyekezet hogy bóldogab lehessen a nélkül. Mihent a Tsászár ellene táborban szállot önként láttatot magát kezébe adni. E szerint Aureliánus emberi hivalkodását kívánván táplálni Zenobiát, Tetricust győzedelmes szekéréhez kötve mutatta magát [342r] népének a romai uttzákon. Mihent valaki nemes, és nagy dolgokat követ el, mellyek a Világnak szemei előt vitetnek véghez a ditsösség is önként származik belőlök azonnal. Mi szükség annak színét haszontalan pompával valakinek magára mázolni? Ha tselekedetben Nagy Ember nem vagy, tsak magadat mázolva, ditsösséges, hires és¹⁰⁷ nevezetes nem lehet. Soha se vakul meg a Világ annyira hogy semmiségedet pompádnak tzifraságaibul ki ne forgathassa, és meg ne ítélhesse magadra nézve, hogy¹⁰⁸ magadban ki vagy.

A kints, hatalom, szerentse, méltóság Aurelianussal is tsak úgy tet mint mással.¹⁰⁹ Eddig minden fényes öltözetet meg vetet, most már arany és drága kövekkel ki rakot leplek közzé takarja magát. A tsászári ékességeket fején horgya,¹¹⁰ mely szentségek minden nappali öltözetre nem tartoznak. Nevezeteiben Urnak, Istennek mondattya magát. Az ilyen példákban [342v] szemmel láthatod hogy az ember ha mindég szerentsés mindenben inkább meg alacsonyittatik és jobban eszt veszti, mint ha viszontagságok, szenyvedések által oktattatik. A sorsal való hartz, küszködés lelkedben, erköltsödben diadalomhoz szoktat és szí-

¹⁰⁴ házi <...> állapotban ¹⁰⁵ ugy, [Beszúrás] ¹⁰⁶ hát [Beszúrás] ¹⁰⁷ és [Beszúrás] ¹⁰⁸ hogy [Beszúrás] ¹⁰⁹ mással. <valaki nem igaz bölts.> Eddig ¹¹⁰ horgya, <a m> mely

vedben erössit. Ellenben az örökké tartó szerentse azt, kit böltsőjében altat, renget tunyaságra, gyengeségre, és kedvéért fityogó gyermekségre veti, ki ditsösségét az után nem abban keresi hogy nagy munkái legyenek hanem hogy naponként tzifrán öltözhessen. Nints nevettségeseb dolog egy királyban, mint mikor országának jövedelmével birván Uralkodó érdemét abban kívánnya mutatni hogy magának tud,¹¹¹ tzifra ruhát¹¹² varatni. Ugyan azért a királyok már most pompa napjaikat ki vévén, mellyeken magokat mutatni kéntelenek, tsak posztóban¹¹³ járnak. Valaki [343r] naponként pompás tzifrasággal kívánnya magát mutatni arul teszen tsalhatatlan bizonytságot hogy erköltsében tsekély és kedvében nevettséges. Semmi féle halandó nem kívánnya a tzifra köntést szüntelen magán vontzolni ugy,¹¹⁴ mint a Cigány, de Cigányban nagy lelket soha nem is tanálsz. Legyen rangodhoz való öltözeted, de a szüntelen való tzifraságban, érdemet, mások felet ne keres hogy tiszteletet keresvén, nevettségessé ne légy. Ellenben igaz¹¹⁵ ez is, hogy valakinek ruhája szennyes, és nagy idejétül meg juggalt, az, minden társaságban szegeletbe szorul,¹¹⁶ szégyenlésre és halgatásra lévén sorsátul átkozttatva. E' szerint ha kenyered öltözeted nintsen az illendöségig, kitsinnyel lettél a Világon töb a semminél.

Aurelius végre ugy¹¹⁷ gyönyörködöt hogy a szegény népet jól lakásban tartsa. Romának sokaságát vendéglette, kik mikor ennél fogva viggattak, ő, benne, maga is,¹¹⁸ kedvet tanált [343v] De jóságos tselekedet é a mezőben, külső tartományokban; és falukon verejtékező népnek adóját bé szedni, a végre, hogy az országgló értelem, azzal, városi henyéket és korhelyeket hizlaljon? Nem Uralkodás az hogy az ország lakosi az ország házábul tartassanak, hanem hogy kinyereket keresvén magok táplálják magokat. Romát a vesztette el egy oldalrul hogy népének szabadságot attak ahoz való kinyér nélkül. Tartani kellett őket, vagy támadásoktul félni. Valahol a sokaság kenyerét magának meg nem keresheti, ot, vagy föld nints, vagy az országlás módja eszetlen.

Aurelianus tzifrálkodása közben is királyi kötelességeirül el nem felejtkezett. A köz jónak, igasságnak minden tekintetben pártyát fogta.

¹¹¹ tud, [Beszúrás a lap balszélén] ¹¹² ruhát <tud> varatni. ¹¹³ postóban ¹¹⁴ ugy, [Beszúrás] ¹¹⁵ igaz <ez> ez ¹¹⁶ szorul; <magát> szégyenlésre ¹¹⁷ <abban> ugy [Javítás a törlés fölött] ¹¹⁸ is, <örömöt,> kedvet

Kamarájára tartozó tiszt viselőit nagyon szorongatta, büntette kik hozzá, és tsászári jövedelméhez vet hivségeknak palástya alatt, a szegény népnek vérét szopták [344r] hogy magok hizzanak belölle. Lehetetlen az embernek akár kinek is országos hivatalainak közepette személyes magáru, és házi bódogságáru el felejtkezni. Mert¹¹⁹ a köz jónak fen tartása ha különös magadnak nints othon mit enni, részedre, a hazafiu kötelességet is nagyon szomoru ditsösségre változtattya. Tsak a forog it szóban hogy az igasságnak, betsülletnek köz jónak vesztével házadat gazdagítani szentség törés, é, vagy magad iránt való meg engettetet kötelesség. A kamara szolgálait sorsok javításátul mint minden más hivatal béli embereket is, el fogni nem lehet, tsak hogy rendetlenül ne tseledjen; és igyekezetibül az emberséget, betsülletet ki ne rekessze.¹²⁰ De külömben ki vigye véghez hogy minden ember igaz legyen? Nints nyájjasab eset, mint midön valamely Uralkodó abban fárad hogy Országának jövedelmébül, engedelme ellen senki sehol, semmit el ne vegyen.¹²¹ Házi tselédeid,¹²² naponként szemed elöt forognak [344v] még is életednek minden napjaiban soha olyan módot nem tanálsz fel, hogy vagyonodbul ne lopjanak.

Aurelianusnak derékségéért való jutalma ezen végeződik hogy meg öllyék. Mnesthé Titoknokja, ki ellene hitetlenségbe eset, mely tette világoosságra kezdet jönni, büntetését rettegvén, Urának el vesztésével, a magáénak elibe került. Nagy keservére, és meg aláztatására szolgál az Emberi karnak, hogy soha sehol érdem, se jószág benne olyan nem tanáltathatik melynek titkos, és nyilván való ellenségei, söt gyilkossai is ne legyenek.

¹¹⁹ Mert <az> a ¹²⁰ rekessze. <N> De ¹²¹ vegyen. <...> Házi ¹²² tselédeit

[345r] TATZITUS.

Aurelianusnak meg ölettetése a fő Tanátsot mind a hadi seregeket egy tsapással álmétkodásba, rémülésbe hozván mind két részrül meg némultak. A Tsászár választásra, senki egy lépést se tet. Az armáda a Tanátsra várakozot, kit választ; a Tanáts az armádára, kit kiált fel. Mély-séges halgatás, és tsendeseg fedezte Rómát, és annak minden Rendeit. Még is a katonák Uroknak meg ölettetése által annak gyilkosa ellen dű-hősségre bosszu állásra ragattattak, Tempломot állítván fel halálának hején, örök emlékezetire.

A hadi sereg végre az ország Tanáttsának üzen, hogy válasszon. Lásd! mitsoda változás! Eddig e tselekedetet a katonák vették tulajdonoknak. Ha a tanáts választot,¹ a katonaság meg ölte, és a koronát áruba vetvén annak atta el, ki leg gazdagabban fizette. Most ezt mongya: Válasszon a Tanáts. Ez, hosszas tapasztalással oktattatván,² ara, hogy választot Tsászárai mindég a katonaságnak lesznek véres áldozatívá [345v] tehát³ nem választ, hanem vissza küld, hogy válasszanak ök. Amazok ismét üzennek, hogy valasszatok ti. E' szerint a Tanáts választ. Maga közzül néz ki egy értelemmel, erköltsel meg ért öreg biráját Tacitust, kinek tapasztalt érdemében meg nyugodot. De ez, mint az Uralkodásnak viszontagságait, terhét; álmait látot bölts a Tsászár rangot, méltóságot el fogadni nem akarja. Soha nagy hatalomra, méltóságra egy igazán bölts halandó sem vágyot e Világon, azért, mert ki nézte hogy az emberekkel való bánásnál terheseb sors e földön alig lehet. Valaki ezeket e földön bóldogítani kívánnya, maga, el kerülhetetlenül örökös áldozattá lesz. Ha keménykedik rajtok életét teszi ki veszedelemre; örökös átokra hagyván nevét halálával. Ha a szegény Nép sorsa mellé áll, azok kik a szegények verejtékébül gazdagodnak, életére törnek: ha a nagyokat emeli tsak az el keseredet szegénységnek

¹ választot, <azt, állit,>, a ² oktattatván, <rang> ara ³ tehát [Beszúrás a lap balszélén]

sokasága rohan ajtajára 's öszve szaggattya. E' dolog most, nem ugyan éppen, de akkor úgy volt Rómában.

[346r] Uralkodó széken boldogság soha sem lakot, hanem hir, név hatalom, méltóság, mely szem fény vesztő dolgokat, azok, kik viselték gyötrelmekkel, és életeknek gyakor veszedelmével fizettek. Lássá, ki hogy érti, De én úgy értem hogy valakinek kötelességében áll ember tsoportnak parantsolni ügyét itélni, büntetni jutalmazni, világi boldogságra e földön soha sem juthat.

Tacitusnak, akarva nem akarva, az Uralkodást magára kellett venni. Ő kéttiségen kívül Filozofus lévén inkább mint katona, királyi székének különös formát adot, melybül katonai keménység szokot parantsolni. Leg első gongya a Római Tanátsót minden hatalmába, méltóságába, tekintetibe vissza helyeztetni. Tsászári parantsolattyaikat annak által adván, személyét mint egy védelmek alá helyeztette, és hatalmok alatt huzta meg magát. Meg parantsolta hogy rokonának a római eseteket író Tacitusnak munkái, minden könyves házakba bé rakattassanak. A jó Tsászárok emlékezetinek oly Templomot emelt, melyben emlékeztek [346v] örökre tiszteltessen. Talán azért tselekette, hogy a Tsászárrá választot kegyetlen erkölsü emberek, ezen ditsösségre vágyakodván annak halálokban való meg nyereséért magokat a véllek születet roszbul jóra változtassák. De hijában! a szokás változik; a vélléd születet természet, az az, testi tulajdonság és annak következése, az erkölsöd, soha sem. Legyen példa, oktatás, tapasztalás, ígélet, ditsösség, gyalázat, idvesség, kárhozat: de a gonosz származást, jóra nem hozza. Az ilyen változáshoz oly különös Isteni erőnek kel járulni, mellyel senki sem születik hanem annak ki véllé bír, onnan felül⁴ adatik. A jó Tsászárok nevének elő fordulásával mondotta ekkor egy tréfás ember, hogy a mennyien vóltak, neveik egy petsétes gyürü lapjára mind fel férne, irva.

Azomban, mig a Tsászár tétel felet vetélkednének 276^{ban} Scythák, Gottusok a birodalomnak Asiai részit el borittyák. Tacitus tudós tsászár formában ellenek [347r] ki kél, és pusztító seregeket széllyel veri. De azért minden jóságának, érdemenek, gyözedelmének truttzára meg ölik, hogy jóságos tselekedeteit véres halállal jutalmazzák. El kel az embernek tsömörlni magátul, mikor minden lépten ilyen fene besti-

⁴ onnan felül [Beszúrás]

ákra tanál a maga fájában, kik az emberi⁵ természetnek gyalázattyára vannak. Mongyák hogy az emberek különös józan okossággal, igassággal, szelédséggel bíró állatok. Én nem látom!.. Ha egyikben van, másban nints. Ugy hogy a valósággal igaz, és emberséges bölts ember, az emberek közt a hol meg jelenik, ujság.

Valamely érdemetlen vérségét tette a Tsászár hivatalba, kit embertelen erőszakoskodásának méltó jutalmául, alatta valói meg öltek. Attul félvén továbbá hogy e miat halálos büntetések lesz, Tacitust is utánna ölték. Már ez elöt, egy testvérjét Konzullá akarta tenni de a tanáts ellent állot. Az öreg tudós, engedet így szolván: *Tuggyák, mitsoda Tsászárt választottak!* Még is oly goromba [347v] atyafit tet más hivatalba, kinek érdemetlenségét jutalmazni kívánván, miatta magának következet halála. Utállatos tulajdonság ez sok emberben, hogy mihent vérsége valaki ha erköltsében haramia is, eszetlenségét, szemtelenségét, durvaságát vévén érdemnek,⁶ hivatalba tolyla tsak azért hogy atyafiui kötelességét, az ártatlanok, köz jónak vesztével tegye meg egy oly bolond iránt, ki mentül töb alkalmazosságba tétetik emberségének meg mutatására annál nagyob gyalázattyára van magának, és azoknak is,⁷ kik ügyét fel⁸ emelték.

Már most, Tacitusnak halálával, más játék fordul. A katonaság, kezébül a választást ki nem aggya. A hadi seregek két felé is választják a Tsászárt. Floriánt, a meg ölettetetnek öttsét, és Proburst. Floriánt, ugyan azok kik választották meg ölik azért, hogy minek választották. A mit magok tselekettek véllé⁹ a miat haragudtak meg reá, mely indulatot, a dühösségig vittek, hogy meg ölhessék általa.

[348r] Probus Pannoniában születet. Származásában sorsa, ismétretlen, és tsekély volt. Érdemei majd nem semmiségbül emelték fel a Tsászári székre. Látod, hogy emberi fajodnak a leg gazdagab, leg felségeseb örökség, származásodban jön vélléd Világra. Az erköltsel születet ostobaságot, gonosságot hijában rengeted királyi böltsöben; haszontalan neveled böltsék közt, soha böltsé jóvá nem teheted. A mesterség tsak palléroz de aranyat gyémántot nem teremt.

⁵ <emberi> emberi [Javítás a törlés fölött] ⁶ érdemnek, <tsak> hivatalba ⁷ is [Beszúrás]
⁸ fel [Beszúrás] ⁹ véllé, <azért> a

Ugy hiszik néha hogy a köz tudatlanság, e nagy érdemeket a fő emberekben által nem láthattya. De **Probus** köz katonái ismerik, és hivatalának rangjának el fogadására, melytül vonakodik, kényszerítik. *Jól reá gondollyatok, mond a községnek, kit tesztek; hogy a választásban*¹⁰ *magatokat meg ne tsallyátok: nem fogok előttetek hizelkedni.*

Mihent tsászári¹¹ méltóságát kezéhez veszi a tanátsnak minden tekintetit, hatalmát meg erősíti; magát is ítéllete alá zárván. *Ti fontollyátok meg írja, a római Tanátsnak, ha érdemlem é hivatalomat; Rendellyetek róllam ugy, a mint magatok helyesnek, és*¹² *illendőnek láttjátok.* Jegyezd meg hogy valamennyi valósággal nagy Ember vólt [348v] e Világon, mind emberséget mutatot erköltsében ki vévén azokat, kik tsak vér ontásért, rablásért láttzottak nagyok lenni.

Azomban Teutonok, Frankok, Vandalusok, s a t. a birodalomnak egy részét tüzzel vérrel borítván el,¹³ a Tsászárnak meg kellett mutatni hogy az emberséget a vitézséggel magában meg tudja egyeztetni. Valamennyi barbarus rablotta azon vidéket hol most Frantzia ország van, onnan mind ki üzi; meg alázza; barmaikat el szedi, magokat adó alá veti: és végre tizen hat ezer ifiat választ seregei közé töllök zálogul. E' szerint kezdi el, őket a hadakozás mesterségére oktatni. Mert, gyengeség fel tenni hogy erköltsöket változtatván, inkább Romához mint hazájokhoz ragaszkodjanak hűséggel: honnan következik, hogy végre is ezen fordulnak felül. Sokszor, a leg job tzélbul következik a leg rosszab szerentse és az ártatlan szándék,¹⁴ gonoszt szül.*

Ezen időrül jedzi meg egy nevezetes író Theodosiusnak uralkodása alatt, hogy a római [349r] keresztény katonáknak kenyerek el fogyván, hullot számokra a Menybül liszt esső, magát vízzel öszve gyurva, mely a hadi seregeknek böv kenyeret adot. Ezen esetben belé kellene botsátkoznom hogy kérdőre vegyem; de ugy vélem hogy a mai embereknek, valakikben józan okosság tanáltatik reá szükségek már most nem le-

* [Jegyzet]¹⁵ E' szállás mongya. Rosz szerentse magával¹⁶ ellenkezni láttatik. Mihent szerentse, nem rosz. De meg szoktuk, és élnek velle.

¹⁰ választásban <meg ne> magatokat ¹¹ tsászári <hatalmát, és> méltóságát ¹² és [Beszúrás] ¹³ el, <Probusnak> a ¹⁴ szándék, <szül> gonoszt ¹⁵ [Bessenyei jegyzete a lap alján, a szövegtől vonallal elválasztva. A jegyzet kapcsolódási helyét az író nem jelzi] ¹⁶ magával [Beszúrás]

het;¹⁷ a kiknek pedig nints eszek, azokkal okoskodni haszontalan idővesztés.

Probus is minden jóságának, igasság szeretetinek, emberségének truttzára ditsösséges Uralkodását ot végzi hogy katonái agyon verjék. Különösön¹⁸ meg jegyeztetet rólla, hogy Frantzia Országban, ugy mint hazánkban is,¹⁹ és a Spanyol fölgyén ő plántáltatta leg először a szőlőt, melynél fogva e' meg nevezet három ország bor italát mind ez mai napig Probusnak háláhattyá.

Ennek halálával 282^{di k} ben Karus Prefactust választya a Tanács Tsászárrá; ki erköltseiben valósággal nagy ember vólt. Birodalmának ellenségei ellen néki is hadakat kellett viselni. A persákon sarmatákon gyözedelmeskedet. Ez is Táborban lévén a sátorában éjjel aludva, öletet meg.

[349v] Fontollyad már elmédben a régiségnek erköltseit mellyeket némely tudósaink, ditséretekkel Egekre emelnek fel, a mostaniakat kiszebbítve. A pretorianusok kapitánnya Aper vólt a gyilkos. Karus után fiai állattak helyébe. Aper, ki minden ellent állást, akadályt ostrom alá vet, hogy Uralkodhasson, ezeknek is el vesztí mindjárt egyikét. Ezen esetre Diokletziánus a halhatatlan emlékezetü derék férfi választatik tsászárságra. Tutta hogy Aper mire, és²⁰ mitsoda modokkal törekedik, kit az ármádának szeme láttára maga vert által fegyverével.

A Világnak emlékezete Diokletzianusról jövendölést jegyez meg. A druideseknek egy profétáló asszonyok hirdette előre hogy minek utánna a nevezet nagy ember egy vad kant meg ölend lészen Tsászárna. Ez alat értetet Aper. Már azt kérded, hogy a druidesné honnan, mibül jövendölt; mert a dolog meg eset. Abban kellene bizonyosnak lenni, hogy a jövendölés előtte vólt é a történetnek vagy utánna. Mi már későre hallottuk. Tóvábbá a jövendő mondó lélek [350r] három részrül lehet azzá. Igaz Istentül, ördögtül sugaroltatik, vagy természet szerint lát magátul azon időkben is mellyek még el nem jöttek. A druidesné a Világnak igaz Istene nem sugarlotta mivel ez, ötet nem ismérte és Diocletzianussal egyetemben pogányok vóltak kikre az igaz Isten annyira nem figyelmezhetet hogy sorsokra nézve rend kívül való sugarlásokat tegyen

¹⁷ <nintsen> nem lehet [Javítás a törlés fölött] ¹⁸ Különösön [Javítva ebből beszúrással: Különös] ¹⁹ is [Beszúrással] ²⁰ és [Beszúrással]

egy pogány asszony fileibe. Látod Mosesnek könyveiben, hogy a Jehova Izráelt vezérelvén a Jébuzeusokat,²¹ Hitteusokat, Perizeusokat, Ammonitákat, Hiveusokat, Filisteusokat mely kevés tekintetben vette, tsak azt parantsolván irántok hogy e nevekben,²² férfit, asszonyt, tsetsemöt, juhot, bárányt, szamarat,²³ tyukot, ludat,²⁴ egy szóval embert, barmot el töröllyenek fegyvernek élivel. A római tsászárok pedig hamis Filisteusok voltak az Ur Népe ellen, kiket keresztényi neveik²⁵ alatt annyit üldöztek.²⁶ Az ördög nem sugarolhat mert teremtet állat lévén [350v] minden tudása nintsen, mely erő és tulajdonság egyedül oly²⁷ öröktül fogva valóságra tartozik kit személyes Istennek vallanak. Ha végre az ily tehetség a természettül magától is ki telhetik ugy e Világon minden ember pfofátálna.

Diokletzianus, igen különös, és nemes például szolgál az emlékezetben. Alig fordult még elő oly Tsászár, ki sorsára, születésére, fel emelkedésére, és tetteire nézve irójának töb kedvet okozhatot vólna, hogy emlékezetit²⁸ rajzollya. E' nevezetes nagy embert **Dalmatziai** valamely szegény paraszt szülte. A viszontagság, szomorú sorsát hányva vetve, **egy római Senatornak tette szolgál rabjává**, melynél e Világon aláb való sors nem lehetet,. De ő it is oly²⁹ különösön viseli magát, hogy **érdeméért, gazdája szabadságba teszi**. Mond meg hát előre, ez esetben hogy és mit kellessen itélni? Ezt ugyé, hogy nem lehet oly gyalázatos, oly keserves, és el vettetet sors, melytül az erköltsnek jósága, és érdem meg ne mentsen: hogy nintsen olyan kegyetlen [351r] ki szolgáljában az iránta való hűséget, jót³⁰ ne tekintse, és ne jutalmazza; honnan világos, hogy az embernek leg nemeseb, leg bizonyosab öröksége, és³¹ kinyére, melyet szüleitül nyerhet, jó erköltse, okossága, 's végre tudomány, böltsessége. Hijában láttzik ugy, mintha mindent³² a pénz tenne a Világon azzá, a mi,³³ sokat teszen, de nem mindent. Azomban tsak kel³⁴ egyébnek is valaminek a pénz mellet lenni, a mi érdem, és

²¹ Jébuzeusokat [Beszúrás a lap szélén, függőlegesen, a sorban csillaggal jelölve a beszúrás helyét] ²² nevek <et> ben [Javítás a törlés fölött] ²³ szamarat, <...> tyukot ²⁴ ludat, <sat> egy ²⁵ neveik <alat> alatt ²⁶ üldöztek <, mely üldözésben Diokletzianus tsászár hatalmának is része volt>. Az ²⁷ oly [Beszúrás] ²⁸ emlékezetit <le> rajzollya ²⁹ oly [Beszúrás] ³⁰ jót <szolgálatot> ne ³¹ és [Beszúrás] ³² mindent <embert> a ³³ mi, <ha méltóságra emelkedik.> sokat ³⁴ kel <...> egyébnek

tudomány formát mutasson, mivel ország birájává, vezér Generálissá, főpappá, Ministerré éppen eszetlent, gonoszt,³⁵ minden érdemtül* megválva, tsak nem tehetz, bár hogy akarjad, a porbúl, és szegénységbül.

Diokletzianus bátor katona, vigyázó, okos maga viseletü, mértékletes, igaz és bölts vezér vala,⁴⁰ mely tulajdonságokat a természet ad., E' nevezetes férfit [351v] **belső érdemei nem tsak rabságából szabadittyák ki, hanem egy uttal, római tsászárrá is teszük.** Lássad hát ezen szembe tünö példáját az érdemnek és itéld ha van é töb nálla, valami.

Ezen túl, a római birodalmat azon Nemzettségek mellyek meg hódító hatalma alól ki marattak, minden felöl ostromlották. Valameddig az emberek rend szerint való mezei munkára, kézi mesterségre nem adgyák magokat, mind addig tsak rabolni kívánnak⁴¹ hogy ök heverve, életeket más verejtékező kezek által tarthassák fen. Szörnyü erő kívántatot meg reá, hogy az a roppant birodalom, magát, véghetetlen ki terjedeseben fen tarthassa. Szembe tünö eszetlenség az országgló értelemben testét annyira meg hizlalni hogy annak kövérsége fojtsa meg; annyira fel fuvódván hogy rettenetes terhét, vastagságát lábai ne birhassak. **Diokletzianus ki nézte hogy a római birodalomnak óltalmára egy Ember, mint Tsászár is soha elegséges nem lesz.** Ő előtte [352r] már Probus Daciát és annak vidékét mellyeken Trájanus győzedelmeskedet, önként oda hatta, ki nézvén hogy a felettéb messze tartományoknak óltalmak Romának többbe kerülne, mint hasznok. **Ezek szerint Diokletzianus, maga mellé társat választ Maximiust Pannonia születésü vezért, ki hasonlól ismeretlen tsekély ágybul származot, nem lévén semmi más segedelme fel emeltetésére vitézi tulajdonságain kívül mellyekben fene kegyetlenség is láttzatot.** Ezen tulajdonságokkal Golia⁴² vidékérül a Germanusokat ki üzte. E' Nemzet mind ekkoráig még birhatatlan

* [Jegyzet]³⁶ *Életében egyetlen egy embert tanált az író fő méltóságban, kiben semmi néven nevezendő érdem, és jószág meg nem ismértethetet. A Nagy Váradi Püspököt, Kondét.*³⁷ *Ez is tudot ceremoniát és deák szót. Ál- [351v] mélkodni³⁸ lehet rajta hogy a³⁹ méltóságos Papi Renden ilyen állat oly fő rangra hogy emelkedhetik fel. A Világot tévelygés vezetli!*

³⁵ gonoszt, <ezen kívül> minden ³⁶ [Bessenyei jegyzete a [351r] és [351v] lapok alján, folytatólagosan, a szövegtől mindkét oldalon vonallal elválasztva] ³⁷ Püspököt, Kondét. [Javitva ebből beszúrással: Püspök, Kondé] ³⁸ Álmél- [351v] mélkodni [Egy szótag ismétlése az új lapon] ³⁹ a <szent, és> méltóságos ⁴⁰ vala [Beszúrással] ⁴¹ kívánnak <hogy> hogy ⁴² Golia <videgek> vidékérül

és meg hódíthatatlan marat. Ha százszor verettetet is meg mind annyiszor, lábra állot és vissza fordult. A római hatalom mindég öklözi őket, ők pedig annak népét rabolni soha meg nem szünek. Más felől a Persák ellen Diokletzianus⁴³ Tsászár szintén úgy győzedelmeskedet. De az ostromló sokasággal nyugodalmat érni még is, nem lehetet. Meg verettettek, el szalattak, és megént elő állottak. Ugy mint valamely éhezö farkasok, mellyeket a pásztor egy oldalrul el üz, és más felől, szükségek miat szemtelenkedve, ismét nyájára ütnek hol kiabalását [352v] hajigálását tekintetben nem vévén juhait tsak nem kezébül is ki szaggattyák. Még is többen legyünk, véli Diokletzianus⁴⁴ tsászár magában és ujra két Augustust teremt Constancius Chlorát, és Galériust. Constanciusra bizattak Frantzia, Spanyol, és nagy Británia, Országok; Galerius alá eset Illyria, Tracia, Macédonia, és egész Görög Ország. Maximinusnak Nap kelet, Diokletzianusnak⁴⁵ Nap nyugot jutot. Azomban ez, nem örökség szerint való osztály völt. Meg maradt a birodalom egy tagban, tsak annak tereh hordozása, és óltalma osztatot⁴⁶ fel. Ki nézheted már magad is, hogy⁴⁷ ilyen ki terjedésü jószágot egy tsászárnak védelmezni: hogy hadi seregeivel egyetemben a Világnak egyik szélirül futkosson a más szelire, nyugös állapot. Mikor az északi polus tsillaga álat győzedelmeskedik, a déli polus alát meg támadják ide kel futni északot oda hagyva, hol a meg üzöt ellenség magát öszve szedvén, ismét országában nyomul bé hasát⁴⁸ hizlalni, és alúdni.

Négy Uralkodó egyenlö hatalommal vezérel [353r] és győzedelmeskedik minden felé. Itéld, hogy a birodalomnak önnön természeti felet való nagysága mire kényszerit. Ugyan azon birtokban, három négy királyokat kel tenni oly móddal hogy meg ne oszollyon még is. Helyes, egy tekintetben, noha más felől már rosz⁴⁹ annál fogva, hogy hibának helyre hozására rendeltetvén eszközül, végre maga is hibává⁵⁰ változik: Ugy, mintha a gyuladást, vizes szalmával óltanád, mely a repülö lángot le nyomja mig belölle nedvessége ki nem szárad és magát a töb egészhez kaptsolván nagyub⁵¹ gyuladást nem készit. Már it az emberi természet-

⁴³ Diok. [Bessenyei rövidítése] ⁴⁴ Diokl̃us [Bessenyei rövidítése] ⁴⁵ Diokl̃usnak [Bessenyei rövidítése] ⁴⁶ osztatot <fel> fel ⁴⁷ hogy <ille> ilyen ⁴⁸ <magát> hasát [Javítás a törlés fölött] ⁴⁹ <hiba> rosz [Javítás a törlés fölött] ⁵⁰ <veszedelemmé> hibává [Javítás a törlés fölött] ⁵¹ nagyub <egest> gyuladást

nek rejtekeibe kel alá botsátkozni. Négy Uralkodó egyenlő hatalommal, győzedelmekkel, hírral nével; ez it, az ot, a birodalom iránt való szeretetibül mely egyiknek sem hazája, sem nemzete, meg állják, hogy egymásnak tekintete ditsőssége ellen **szivekbe irigységet, és⁵² titkos mérget ne vegyenek**, melynek tüze eléb fedő alatt pöfögvén, magát végre, ki ne üsse? Ezen négyszeres óltalom fen tart most, hogy kötelességét meg únván utóljára vér ontássá⁵³ változzon azok felet, [353v] kiknek bátorságok, és szerentséjekért eléb hadakozot. Hazafiui kötelessége alól magát könnyen fel szabadította. Én dakus, én Pannonus, én Spanyol s.a.t. vagyok. Nekem Róma nem hazám. **Ennyi külömb külömb féle⁵⁴ Ország, Nemzettség közt**, kik egymásnak mind ellenségei voltak, a hazafiui kötelesség el téved: nem éreztethetik, 's füstöt vét. **Ezeket tsak a hatalom tartya egymással való kötésben, nem hazájoknak szeretete**, mivel ez a roppant birodalom, hazája, senkinek sem lehet., Egy ember, nem születethetik tiz országban, tiz Nemzetben egytzerre annak nyelvével, vérével, erköltsével, vallásával, öltözetivel, törvénnével, szokásaival élvén.⁵⁵ E' szerint, a Római vitézek tsak oda jutottak hogy emberséges emberek legyenek; a Világ változván hazájokká, mely szerint nem római, hanem Emberi Nemzet béli pölgárokká tétettek. Európa Asia Afrika let születések fölgyévé,⁵⁶ azért, hogy hazájok egy tsep se legyen sehol e Világon.

Továbbá a birodalomnak költségére négy tsászári udvar állot fel azoknak minden ki gondolható [354r] szükséges, és szükségtelen költségeikkel. Abban is vetelkedés támad hogy ki legyen köztök eszetleneb: az az, ki prédállyon többet. E' szerint a négy Udvar, óltalmazta ugyan⁵⁷ a Népet, de nyomta is. A nagy jövedelem az embert nagy költésbe ejti, hogy a másokébul magát nagynak mutassa. Diocletianusnak az építésekre adot⁵⁸ rend kívül való költség hibául tétetet ki. Nintsen⁵⁹ oly erköltsel nagy Ember, kinek egyben vagy másban rontó vágyodása ne legyen. A római Uralkodók minden felé győzedelmeskednek, hódítanak, építenek. A Persiai királyt meg alázzák. A tudományt az Autuni Oskolának fel állításával elő mozdították. De Egyiptomnak egy részérül

⁵² és [Beszúrás] ⁵³ ontássá <pusztitássá> változzon ⁵⁴ féle <haza> Ország ⁵⁵ élvén [Beszúrás] ⁵⁶ fölgyévé [Javitva beszúrással ebből: fölgye] ⁵⁷ ugyan [Beszúrás] ⁵⁸ <tet> adot [Javitás a törlés fölött] ⁵⁹ Nintsen [Javitva beszúrással ebből: Nints]

el szoknek el hagyván lakosit, magára, másra, akarkire, mivel a megtartása töb költséget okozot, mint hasznot. Persiát is⁶⁰ ez uttal, könnyen el foglalhatták vólna, de nem lehetet már birni azzal is a mi kezek alatt volt. Minden dolog meg tartya magában a⁶¹ bizonyos határát, és mértékét mellyen tul ha viszed magára omlik, vagy el veszed, vélle nem birván.

Diocletianus, tizen nyóltz esztendőknék el folyása alatt⁶² társaitul tiszteltetve minden viselt dolgaiban szerentsés vólt. Ezen ritka szerentsét természeti tulajdonsága szülte részire. Rész szerint engedelmes [354v] nyájjas, kegyelmes; rész szerint⁶³ vigyázo, kemény, és okos vólt. Valahol a környül állás büntetést kivánt, fegyvert páltzát mutatot, és⁶⁴ asszonyi gyengeségbül, büntető igasságát semmiségre nem vetette;⁶⁵ a hol emberségének vólt helye,⁶⁶ és irgalmazni engedni kellet, ot⁶⁷ keménységgel⁶⁸ soha sem tselekedet.⁶⁹ Az emberség és okosság nagyob ditsösségben⁷⁰ magokat nem mutattyák, mint ha a haragot, engedelmességet; büntetést, jutalmat, természetünkben egyenlő mértékbe veszik. Valamilyen utállatos a mérges kegyetlen, szintén annyira nevettséges a gyáva ember, ki minden esetet reá hágy bár hogy feküdjön előtte, és mint düttsék elibe. Valaki az ellene állatot sérelembe, kár tételbe soha haragudni nem tud, nem nagy, hanem alacsony és tsekély lélek. Hijába biztatná vélle gyengeségét hogy fel emelkedet Stoicus, vagy nagy keresztyn, mert valósággal sem egy sem más hanem oly hamvába hólt, ki elégséges, semmire sem lévén vigasztalást abban tanál, hogy a reá rohanó viszontagságokat békességes türessel tudja felül haladni, melyre nagy lelke segíti. Valaki magában tüzet nem érez, és örökké [355r] békességes türe semmit sem ér, sem Uralkodásban sem házának fen tartásában. Okoskodhatot a kegyes Epictetes a békességes türeőrül minden esetben, mert nem vólt kotsissa, béresse, vintzlerje, kondássza, juhássza, mólnárja, tsaplárja, s.a.t. De te próbáld meg bár mit kövessenek el tseledid, és⁷¹ szomszédid ellened,⁷² házadnál nem haragudni, nem büntetni, nem szidni; el kerülhetetlenül pusztulásba ejtenek. Mikor pedig kenyered

⁶⁰ is [Beszúrás] ⁶¹ a [Beszúrás] ⁶² alatt [Beszúrás] ⁶³ szerint <kemény,> vigyázo ⁶⁴ mutatot, és [Beszúrás] ⁶⁵ vetette; <és> a ⁶⁶ <heje> helye [Javítás a törlés fölött] ⁶⁷ ot [Beszúrás] ⁶⁸ keménység<et>gel <ot> soha [Javítás részben átirással] ⁶⁹ <mutatot.> tselekedet. [Javítás a törlés fölött] ⁷⁰ ditsösség<ek>ben ⁷¹ és [Beszúrás] ⁷² ellened [Beszúrás]

nints osztán, és⁷³ inségre jut, hirdetheted békességes türő, akár szent érdemeidet a Világnak míg abban meg győzettetik hogy eszed van, és derékséged. A kinek kenyere nints, semmi sem, e Világon a másikon pedig nem láttyák hova ment. Valamit a természet bennünk meg hagyot, élni kel véllek mértékletesen, és okoson. Diocletianus ebben a valóságot fel tanálván magát egyszersmind rettegettete is, szeretettete is.

De Diocletianusnak is meg maradt az a gyengesége hogy örökké építsen, véghetetlen költséggel terhelvén népét e miat. Lehetetlen egy embernek is életében oly tökéletességre menni [355v] hogy valami boldonsága ne legyen!⁷⁴ Nagy templomokat építettet hol a keresztyéneknek Istenét imádtá.

Diokletianusnak nem vólt reá hajlandósága hogy a keresztyénséget sebossittse. Vallások szokásának gyakorlására tellyes szabadságot engedet, honnan következet hogy a Nép, buzgóságában meg hűlemedet. Magok ki fakattak az atyák önnön hibáik ellen, mint Eusebius, panasolta, hogy „az irigység, kevélység, tettetés, ugy mond, fogtak helyet közöttünk: Magunkal jöttünk háboruba ha nem fegyverrel is, írással, vetélkedéssel. A pásztorok egymással veszekedve gyűlölködnek, ugy tusakodván magok közt a fő papi rangoknak el nyerésében mint a világi fejedelemségekben a világiak el követni szoktak.” Hogy más bajok nem vólt, szerentsére törekettek.⁷⁵

Ne felejtsd el akár mely vallásnak természetiben ezt, hogy annak üldöztetése a buzgó indulatot, önnön maga iránt mindég neveli, ellenben ha [356r] mindennel szabad, tüzében meg hidegszik. Természetiben van az embernek hogy a mivel szabadon élhet, reá ne törekedjen, ellenben a mi tölle tiltatik az iránt szüntelen tartó vágyódással legyen.

Valamillyen baráttya vala Diokletianus a keresztyéneknek, Galérius szintén annyi utállattal viseltetet irántok. Háromszáz harmadikban, minden erejét meg⁷⁶ veti, hogy a hívöktül Diokletianusnak elméjét el vonnyá. Oly parantsolat hirdettetik ki, hogy a keresztyének Templomai le ontassanak, könyveik meg égettessenek, valaki közzülök rangba,⁷⁷ hivatalba van, attól meg fosztasson, Ezeken kívül, hogy senkivel

⁷³ <nagy> és [Javítás a törlés fölött] ⁷⁴ <részben hibát, gyengeséget ne mutasson.> boldonsága ne legyen! [Javítás a törlés fölött] ⁷⁵ Hogy... törekettek. [Az egész mondat utólagos beszúrás] ⁷⁶ meg <...> veti ⁷⁷ rangba <n>

se perelhessenek, és az igazságot ki szolgáltató törvény, nékik meg maradásul ne szolgálhasson. Nem lehetet Diokletziánust reá venni hogy kezeit a keresztény vérnek ki ontásába meg fertéztesse tsak ezen parantsolatban kellett néki meg nyugodni, mint egy kéntelen.

A nagy városoknak szokások [356v] szerint, e tsászári parantsolat is falakra, szegletekre vólt fel raggatva, hogy minden jövő menő olvashassa! Egy keresztény e rendelés ellen haragra gerjedvén, és azt meg ragadván, mindeneknek szemek láttára széllyel tépi; el szórja, 's tapodgya. Ezen tettéért el fogattatik, és meg ölettetik. Azomban a vallásnak fő papjait veszik gyanúba, mintha a Népet a tsászári rendelések iránt való engedetlenségre ök gerjesztenék. Parantsoltatik, hogy a püspököket, papokat fogságba tegyék.

Egy jobbágnak sem szabad királyja parantsolatlyát széllyel tépni, 's tapodni tsak azért hogy nem azon vallással él, melyben ő Istenéhez buzog. E' szerint a vallásoknak külömbsege⁷⁸ miat a Világon, az Uralkodó hatalom, mind akadályba jönne. Akár millyen legyen vallásod, a törvénynek alája vagy vettetve. Már, bár mely igaz szent [357r] legyen is keresztényen vallásunk, de a világi dolgoknak sorján tsak vétkezet az Uralkodó hatalomnak szentsége ellen az a keresztény halandó, ki a királyi parantsolatot, meg tapotta. Mihent minden lakosnak hatalmába van⁷⁹ a felső rendeléseket fontolni, 's táfolni, kevés parantsolat lesz olyan, mellyet a község sutra nem vét.

Sok keresztény let pogánnyá, sokan atták magokat ellenben mártíromságra; a hogy ki ki elméjében vólt e tárgy iránt meg⁸⁰ határozva.

Diokletzianus 305 ben Romába jön hogy birodalmának fő várossában ditsösségének karjai közt nyugodgyon. Örömmel, álmélkodással veszik. Senki sem teszen az emberi Nemzetben nagyob pusztitást, mint a hadakozás, még is senkit sem ditsérnek,⁸¹ sem⁸² tsudálnak az emberek inkább mint azokat kik nékik, gyözedelemeik közt véreket ontyák, és lakó helyeiket vagyonaiktul ki rabollyák. A Tsászárnak tapsolt a Nép, de nem ingyen. A nagyok ditsösséget kívánnak, a szegények kitsinyek jól lakást. A vedégléshez szokot római nép ezt kívánta, hogy öket a Tsászár [357v] lakodalmi sokasággá tegye. Az Uralkodó, kívánságokat

⁷⁸ külömbsege <...> miat ⁷⁹ <lesz> van [Javítás a törlés fölött] ⁸⁰ meg [Beszúrás]
⁸¹ ditsérnek [Javítva beszúrással ebből: ditsér] ⁸² sem <tsudái az> tsudálnak

helytelennek látván nem vendéglet senkit. Ez által ditsőssége az éhez-
 ző községnél azonnal homályba borult. A ditséret tsufolássá változott.
 Töbnyire az ember, minden dolgot, a maga hasznánál fogva szokot be-
 tsülni; Mit nekünk a Diokletzianus ditsőssége, mond a szegénység, ha
 egyszer sem lakhatunk jól belőlle. Olyan igaz ez, hogy a világon min-
 dent a nyereség határoz meg.

A győzedelmes, igaz, okos, és emberséges Tsászár hatalmának truttzá-
 ra némü némü meg aláztatással, és bánattal kéntelenítették, tsufoltatá-
 sának siralmas⁸³ bizonság tételül szolgálni. Nem lehetet annyi embert
 büntetni; sem tsufolódását uralkodó tsendességgel, méltósággal halgat-
 ni, ugy, mintha rólla semmit se tudna a Császár, kinek füle hallatára
 kiabálják. A lesz,⁸⁴ hogy a Tsászár Rómát hirtelenséggel oda hatta;
 és a téli időnek keménységével nem gondolva el [358r] ment, hogy
 életében oda vissza többé soha se fordullyon. Azomban sorsát, halan-
 dóságát, hatalmát fontolván magában ki nézi hogy a Tronuson, töb a
 nyomoruság az az fárattság, gond, veszedelem, mint alatta. Hogy ot
 tsak a méltóságnak hivalkodásnak van gyönyörüsége, az Ember pedig
 öröme közzül, ki marad. Diokletzianus minden érdemekkel bir; éjjel
 nappal fárad, törődik, győzedelmeskedik, még is tsufoltatik,⁸⁵ az alat,
 mig a jó maga biró egyes lakosok othon, familiajok közt nyugosznak,
 és⁸⁶ lakodalmaznak. Hogy minden boldogsága tsak ezen valóság nélkül
 lévő kébzalódásban allapodot meg, hogy a nállánál szerentséseb em-
 bereknek parantsolhat, de a mely parantsoló hatalmat életének tsak
 nem minden nyugodalmával és kedvével kel néki fizetni. Meg határozza
 magában hogy rangját, hivatalát le tegye, ugy, mint Maximius társa⁸⁷
 tselekedet.

Legyen,⁸⁸ törődés, akár az időnek keménysége de a Tsászár Romátul
 let el távozásában [358v] egésségére nézve oly nyavalyába eset mely
 haláláig el nem hagyta. E' nagy ember minek utánna a Tronusrul
 le szállot hazájába tért vissza hol születésének neveltetésének tsendes
 honnyai között nyugodot. Husz esztendőig tartot ditsősséges ország-
 lása után majd nem e Világnak Tronusán győzedelmei közt érdemmel,
 tündökölve; hatalmát száz Nemzettségek felet ki terjesztve nézzed Di-

⁸³ <... > siralmas [Javítás a törlés fölött] ⁸⁴ les ⁸⁵ tsufoltatik, <az alat> az ⁸⁶ és [Be-
 szúrás] ⁸⁷ társa <már le tette> tselekedet ⁸⁸ Legyen, <... > törődés

okletziánust meg illetődéssel **kerthyében veteményezni, és kapálni!** Sehol sints az érdem nagyobb tündöklésben, mint a hol minden világi rang és méltóság nélkül csak egyedül magában ragyog. Hol látod hát Diokletziánust is nagyobb embernek? most kapálva, vagy Romának királyi székiben uralkodva? Hijába mázollyuk magunkra a világi méltóságot mert valahová a természet a magáébul nem teszen, valósága,⁸⁹ sehol fel nem tanáltatik. A gonosság, tudatlanság, idétlenség uralkodó hatalomban még nagyobb meg aláztatást mutat, mint el rejtet magánosságában. Diokletziánus nagyobb ditsőségére szolgált⁹⁰ tsászári [359r] rangjának, mint néki az. **Tölle el hagyatot baráti intették, kérték, hogy Tronusára álljon vissza ismét kezébe vévén a birodalomnak kormányját:** Nem tselekette, **igy felelvén kérésekre, hogy ha mostani boldogságomat éreznétek, nem szóllanátok nekem országlásrul.**

E' nagy ember,⁹¹ uralkodásának idejében a királyi hajó töréseket és⁹² szenvedéseket meg ismérte. Senki sem nézhet mélyebben az emberek szívébe, mint a király, ki őket világi szerentsére emelheti és abból ki vetheti. Ő láthattya leg inkább mit követ el a méltóságra és nyereségre való törekedés a viszontagságoknak fergetegei között, az emberekben. Egy néhány sorral ki tet dolog, nintsen oly, az⁹³ esetek sorában, mely az örök emlékezetet annyira meg érdemellye mint **Diokletziánusnak szavai, mellyeket az Uralkodásnak terhérül fel fedez. Nintsen nehezéb, sem keserveséb dolog, ugy mond, mint okossággal igassággal vezérelni.**⁹⁴ **Négyen ötön öszve alkusznek az Uralkodónak meg tsalásara: ők vezetik osztán ítélet tételeiben.** [359v] **A király szobájának falai közzé zárattatva, az ő szemeikkel lát: csak azon nézhet. Mert maga által magában, a dolgot, és annak igaz esetit nem láthattya. Kéntelen vélle hogy egyebet annál ne tudgyon a mit mondanak néki: Sokszor ennél fogva olyat jutalmaz a ki sem mire sem érdemes, az érdemeseket porban hagyván heverni. Mely szerint a leg emberségeseb leg igazab**⁹⁵ **király is sok esetben hitetlenek által adatik el, a gonosságnak.**

Nintsen a királyságnak nagyobb küszködése magával, mint az igaz embert a színelt hívségtül meg különböztetni, és a bárány bőrbé öl-

⁸⁹ valósága, <fel> sehol ⁹⁰ szolgált <r> tsászári ⁹¹ <Diokletziánus> E' nagy ember [Javítás a törlés fölött] ⁹² és [Beszúrás] ⁹³ <...> az [Javítás a törlés fölött] ⁹⁴ vezérelni. <Három, négy ember egybe alkusznek> Négyen ⁹⁵ igazab <okos> király

tözöt farkasokra reá ismerni. Sokszor, az el rejtet gonosság az igasságnak köntössét sundaságára⁹⁶ fel öltve magát ragyogób színben mutattya mint azok, kik valójában igazak. Szájjal vallást tesznek; a szivek rejtekbe van. Ki lát gyökereibe, ha nem Isten?

[360r] Két Augustus marad az Uralkodó széken⁹⁷ Constantius Klorus és Galerius.⁹⁸ Az első, minden magához vonso érdemekkel, nyájjas, kedves erköltsi tulajdonságokkal birt; Galerius ellenben döllyfös és kegyetlen természetü férfiu vólt. Két olyan erköltsnek⁹⁹ mellyekben a vérnek foganszása és születés téssen ellenkezést minden környül álláson, eseten keresztül, hányattatván egyező értelemben lenni hallatlan dolog. A két Uralkodók egymás természetit, tettzését akarattyát nem szenyvedhetvén meg különböznek. A birodalomnak egy része ennek a többi amannak eset. Constantius Klóra haláláig ugy uralkodot, mint Emberi Nemének jól tévő Angyala. Emberségeért, jóságáért személlye, tsak nem az imádásig tiszteltetet. Constantinust, fiát, hadgya maga után az Uralkodásra, ki mint keresztény Tsászár fog e Világnak fején tündökleni.

⁹⁶ sundaságára <terit> fel ⁹⁷ széken <Galerius és> Constantius ⁹⁸ és Galerius. [Beszúrás] ⁹⁹ erköltsnek <melyben> mellyekben

[360v] ÖTÖDIK SZAKASZ.

Constantinus kereszténnyé lesz;¹ győzedelmeskedik

360.

Hadgyuk vetélkedni a história írókat Constantinusnak kitül, hogy, és hol let születésén; mi tsak annak fogjunk hogy ki vólt, mit tseledet; és érdemét hibáját minémü esetek szerint lehessen itélni. A viszontagságoknak eszközei, az eseteknek titkos, nyilván való okai: az emberi értelemnek tárgyai; **törvény, szokás, erkölts, érdem** érdemtelenség, sőt maga az eddig gyakorlat igasság is, mind változásba jönnek. Az országló² értelem mássá lesz. A mi eddig indító okúl szolgált az uralkodásban, most, semmit meg nem mozdít: a mi tekintetben nem vólt most mindent változtat. A birodalomnak két feje támad. Róma, és Constantinápoly, mely miat annak veszni kel. Kaligulák, Nerók Vitelliusok, Heliogabalak s a t. a Trónuson oly szembe tűnő képpen nem [361r] láttatnak, de az erőszak tétel, árulás, üldözés, gonosság, öldöklés azért még nem szűnnek mely bünöknek terhe alól azoknak meg bánása által, szabadulni lehet, hol a gonosz tévő ismét odéb mehet, és azokról megént vallást tehet. E szerint Róma két féle egymással ellenkező értelemre, vallásra oszlik el, melynél fogva magában örökre meg hasonlik. Ugyan azon hazának fiai közöt, egyik fél Nemzet a másik fél Nemzettségnek³ mind ketten a magok Istenének nevében, halálos ellenségévé változnak.⁴ Ennél fogva, a hazának köz boldogsága⁵ el téved, és bujdosóvá lesz, örökségei közzül számki vettetve.

Konstantinusnak fejedelmi termete tekintete, a királyi méltóságnak is disszére vólt, melytül költsönben magán felül emeltetet. **Okossága, nemes erkölts**e magokat természetinek szépségéhez kaptsolván Konstanti-

¹ lesz; <és> győzedelmeskedik ² országló ³ Nemzettségnek <ha> mind ⁴ változ<ik>nak. [Javítás a törlés fölött] ⁵ boldogsága <java> el

nus Tsászárbán kedvességet, és oly fel emelkedet méltóságot mutattak mellyek a Tronusnak is felette láttattak személylén [361v] tündökleni. **Ő vélle is a ditsösségre való vágyódás együt születet** úgy, mint minden nagy emberekkel. Ezen indulathoz, örökké hozzá járul az erköltsi méltóságnak kevélysége, külömben a nagyra törekedő gyámoltalan, magán tsak nevettséget mutat mint Lepidus. **Erköltsi kevélység, vitézi bátorság, vezérlő okosság voltak Constantinusnak segedelmére hogy azok által⁶ viszontagságait lábai alá törhesse.**

Tudod, hogy a nagy eszü, nagy⁷ erköltsü embertül, a rangja felet ülő emberek e Világon szélyyel, mindenüt félnek. A méltóság sorából, ha lehet ki tolyyák, vagy fejére tapodnak, hogy mozdulást ne tehesen. **Galerius is ennél fogva Constantinust Augustusnak nem mongya, hanem Severust vallya annak lenni. Azomban Maxentziust Maximius Tsászárnak fiát a Római katonaság Tsászárrá kiáltya fel. Ez sorsának szél veszei közt, [362r] szerentséjével nem birván, attyának esedezik hogy újra ülne fel a tsászári szekre melyrül le mondot.** Maximius az Uralkodásnak tenger sokaságu foglalatosságaibul nyugodalmának kívánása által magát ki vetkeztetve, magánosságában életét meg únta, és örökké titkos foháskodások közt vágyot oda vissza a honnan jöt. Sok hivatalának zsinattyához szokot ember gondolta már a Világon hogy azt le tegye, és tsendességben éllyen, de kevés vólt, ki meg nem bánta. Nem lehet e földön nagyub pokol, mint a minden foglalatosság nélkül lévő élet. Valaki pedig hosszason országlot, és más hivatalt viselt, ha abból ki vetkezet, házánál, magának elég foglalatosságot soha sem tanált. Látod hogy a hivatal béli emberek mindég nyugodalom ért sohajtanak, melyre el jutni irtóznak; és sokan, ha reá jutnak abból származot bóldogságok miat meg hálnak. **Maximius is [362v] hével lével serénykedet a magát elő adot⁸ alkalmatosságnak üstökébe kapni, és Tronusára megént vissza ülni.** De mivel az ily tselekedethez, mindenkor szokot valamely meg alázttatás köttetni, Maximius is hogy szemébe, ne tsak magának nevensenek,⁹ társát Diokletzianust nagyon sürgeti hogy jönne ő is az Uralkodásra vissza. **Ez, intésével kérésével amannak semmit sem gondolván kertyében veteményei közöt meg marad. Hihető, hogy Diokletzi-**

⁶ <... > azok által [Javítás a törlés fölött] ⁷ nagy [Beszúrás] ⁸ elő adot [Javítva átírással és beszúrással ebből: elibe vetet] ⁹ nevensenek, <a> társát

anus életének tsendességét valójában kedvellette melyet testi munkájával 's más foglalatosságokkal tartot fen. Más tekintetben, nem kívánt uralkodni, azért mert a sok egymás ellen vetélkedő Tsászárt kellett volna le tsendesíteni: ezt oda¹⁰ tenni, azt onnan le venni, mely dologban életének vesztegetésén kívül, semmi más jó véget nem remélhetet.

Severus szerentséjével utolsó¹¹ [363r] sorsra jutván,¹² vér ereit megnyittattya, és meg hal. Maximius Gallerius ellen Constantinussal áll öszve, kinek, hogy a kötés erősebb legyen, feleségül leányát adgya. De a nyughatatlan vén Maximius ujra fel vet uralkodásával oda jut, hogy mindennel öszve vesszen. Eléb a vejével köt, az után magát Galerius-hoz tsapja: ezzel is öszve vész; ujra Constantinushoz ragaszkodik, kit titkos utakon módokon kívánt el veszteni, véle közlöt jóságának meg¹³ hálálása¹⁴ fejébe. Meg foghatatlan dolog az embereknél¹⁵ e' Világon, hogy a hivséges szolgálat, és jó tétemény, ezer közt sem tsinál egy háládatost. Azok vesztenek el, kiket inségek alól ki szabadítottál. Ugy láttzik hogy¹⁶ a jó tet, tsak háládatlanokat tsinál.

Constantinus Ipának¹⁷ gonosságát fel fedezi; inti, kéri, de az nem szünik, mely szerint ötet veje, ara [363v] juttattya, hogy ujra fel vet Uralkodásában, boldogság fejében magát fel akassza, 's meg fojtsa.

Ez alat Galérius Tsászár meg hal. Ő a Birodalomnak régi vallásához ragaszkodot azért hogy abban vólt neveltetve, és atyai is abban éltek, hóltak, melyben Róma ditsösségre, hatalomra emelkedet. Ki hibázik véle ország törvényre szerint ha szüleinek, Nemzetének, hazájának vallását óltalmazza, követi azoktul születve; és ebben neveltetve? Galerius ennél fogva vólt az országba bé jöt keresztény¹⁸ vallásnak el-lensége. Mit tehetet, ha az URnak kegyelme nem járult hozzá, hogy az igaz hitet meg ismerje? Innen let hogy a pogány tudósok¹⁹ érdemeit magasztallyák, és emlékezetit irván, ditsérik. Ellenben a keresztény írók utállatos kegyetlennek hirdetik. Melyik legyen²⁰ már? Lásd! hogy temetet el sokszor az ellenkező vallás minden érdemet költsönbe.

¹⁰ oda [Beszúrás] ¹¹ utolsó <ha> [363r] ¹² jutván, <erejt> vér ¹³ meg [Beszúrás]
¹⁴ hálá<datossága>lása [Javítás a törlés fölött] ¹⁵ embereknél [Javítva beszúrással ebből:
emberek közt] ¹⁶ hogy <... közt> a ¹⁷ Ipának <ellene forró> gonosságát ¹⁸ keresztény
<uj> vallásnak ¹⁹ tudósok <néki> érdemeit ²⁰ legyen <már?> már?

[364r] Maxentius Galeriusnak helyén a keresztény vallást és azoknak követőit szintén úgy gyűlöli. Ellenben Constantinus védelmezi. A lesz, hogy Maxentius ennek halálos ellenségévé változik, melynél fogva mergében meg dühödik. Minden sors, kar ellen fel kiált. A fő Rendektől szörnyű adót veszen ajándék képiben. Huz von, öl vág, bujaságában fertődzik, és egy átallyában veszet embert mutat. Végre elméjét ara fordította hogy Constantinust mitsoda eszközök által veszítse el. Ez is az alat titkos veszedelmét észre vévén, módokat keres. Magához vonza Népeinek szívet. Ótalmaz, adakozik, kegyelmez, biztat. De leg több volt ez, hogy katonáinak nagyob része már, keresztény vallásban élt úgy, a hogy akkor vallották. Ezek nélkül reménység, a győzelemhez nem lehetet. Még is Constantinus hihető a szerentsének eszetlenségétül tartván, vagy hogy vért [364v] ontani sem akart,²¹ üzen Maxentiusnak, hogy kivánsága volna vélle szembe lenni, és beszélleni: Kétség kívül azért hogy a köztök gerjedésbe jöt tüzet el ólhassa. Amaz ennek üzenetét meg értvén²² felel olly móddal, hogy Constantinusnak ki faragot, és fel állított képét lábáruul le ütteti, annak utánna pedig a potsolyában, sárban fel 's alá vontzoltattya. Ezen tselekedet, természet szerint, a háborut el kerülhetetlenné tette. De Constantinus sokkal gyengébb erőben lévén veszedelmétül titkon a szívében tartot. Fő tisztjei semmi győzedelmet nem ígértek magoknak. Különös módokrul kellett gondolkodni. Ez esetben világosodik meg a Tsászárra, egytzerre ismervén²³ reá az igasságra, mellyért kereszténnyé léssen.²⁴ Nehéz attul el válni a mihez [365r] nagy korodig vagy gyermekségedtül fogva szoktatva; benne maratz, ha semmiségét látod is; ha pedig tölle el kel válnod, minden felel nyügöt vét reád, és bánatot okoz. De a szükség mindenek felet van, és kényszerít. It kegyelem változtat.²⁵

Akárhogy; Constantinus Tsászárra kereszténnyé lesz. Mongyák hogy keresztet látot szemei előtt meg jelenni, melynél fogva a Kristus Jesus zászlója alat indult hadakozni. E' tsudát Eusebius írja a Tsászárnak ditséretiben de az Eklesiai dolgoknak kronikájából, ki hatta. Más I-

²¹ <kivánt> akart, [Javítás a törlés fölött] ²² értvén <felő> felel ²³ ismervén <meg> reá

²⁴ léssen. <Az ember a vélle születet és nevelt vallását job«bára»badán mindég kinnyában változtatya> Nehéz ²⁵ It ... változtat. [Az egész mondat utólagos beszúrás]

rók,²⁶ halgatnak rólla, vagy ellenkező képpen szóllanak.²⁷ Nékem az illyenekrül it a Magyar Egek alat most, vagy semmit vagy igen keveset lehet okoskodni. Tsak oda menek egyenesen, hogy Constantinus el indulván győzedelmeskedik és 312 ^{ben} Róma alá jut. Maxentius a városba zárkozva el nézte, hogy ellensége attul két kis mért földnyire meg szállyon. Végre tsak ütközetre [365v] kellet néki ki szállani. Tudod, hogy a Népet sajtóba tsafaró, igasságtalan, és kegyetlen Uralkodó iránt veszedelmének idején hivséggel senki sem viseltetik mivel az ország²⁸ szabadulni kíván tőlle.²⁹ Sokkal töb bizodalom lévén Constantinushoz, a lesz, hogy az ütközetben Maxentius³⁰ meg győzettetik és személyében meg öletik. Hogy ennek győzedelmét a³¹ Rómaiak³² nem kívánták azon örömből ki tettik mellyel Constantinus szerentséje iránt viseltettek. A tanás,³³ néki Templomokat szentel fel. Papokat rendel Afrikában, familiája nevének tiszteletire vagy imadására. Ezt ugyan a Keresztény Uralkodónak már az igaz Istennek isméretiben meg engedni nem lehet vala, De mivel a pogányok még a fő Rendekben, nagy számmal vóltak, egytzerre, a régi vallással szembe szökni nem lehetet. Mind a két félt kémélleni kellet. A fejedelmek vallásának változtatásában, ugy láttzik eleitül fogva, [366r] hogy a világi dolgok, a Mennyeick közt erős eszközül szoktak szolgálni.

Constantinusnak job lesz tselekedeteit visgálni mint hitiben, és lelki isméretiben kereskedni. A tselekedetet láttyuk de a hit rejtve vagon. Első lépése ez, hogy mind azon pusztulást, rendetlenséget helyre hozhassa mellyeket Maxentius Uralkodásának idejében Rómában 's más hol el követet. Az árulókat (Delatorokat)³⁴ az emberiség leg kegyetleneb ostorának lenni állította. A mennyi tanáltatot mind halálra ítélte. Az árulással való kereskedés e Világban eleitül fogva örökké utállatos vólt, és most is. Ere az emberséges emberek helyes okot tanáltak. Kevés delátor tanáltatik olyan, ki felebarátyt királyához vet hivségébül árulná annak szeki elöt, hanem bosszut kíván rajta állani, magát hivatalába helyheztetni, vagy más³⁵ szerentsét keres. Már most mi is oda

²⁶ Irók, <vagy> halgatnak ²⁷ <irnak.> szóllanak. [Javítás a törlés fölött] ²⁸ ország <töle> szabadulni ²⁹ tőlle [Beszúrás] ³⁰ Maxentius <népében> meg ³¹ a [Beszúrás] ³² Rómaiak [Javítva ebből beszúrással: Róma] ³³ tanás, <nevére> néki ³⁴ Delatorokat [Beszenyei csak a zárójel végét jelzi, az elejét nem] ³⁵ más [Beszúrás]

jutottunk, hogy a Restaurációk után [366v]³⁶ árulásokat tegyenek³⁷ Udvarnál vármegyéjek ellen azok, kik hivatalokbul ki marattak. Nem azért mintha királyok iránt való³⁸ hivségeben a község dolgainak hibáit nem szenyvedhetnék, hanem azokon keresik a bosszu állást kiknek helyeken ők szeretnének ülni. A hivatal nélkül lévő polgárok nagy számban a hivatalban lévőket kárhóztattyák hogy azok törvénytelenül gazdagodnak. Titkon huznak, vonnak; és az ügynek igasságát a peres dolgokban pénzen adgyák. De azt némelly ember tsak mérgében tselekszi hogy amannak helyére nem álhat, hol annál, jobban tudna huzni. Gyermekség! Ki nem kapar magának, ha³⁹ teheti, és tselekedete által a törvénynek büntető igasságát magára nem támasztja? Mindég azok papollyák töbnyire meg vesztegethetetlen igazság szereteteket, kik nintsenek oly [367r] karban hogy magokat a köz jó rovására gazdagithassák. De⁴⁰ mihent ő is oda juthat, el tsendesedik, és tsak ugy teszen mint más. Mikor látod, hogy az emberek, szemben⁴¹ mind igasságot papolnak; hátul pedig⁴² egymás sebében kaparásznak, lehetetlen az ügyükön való szánakozás miat nevetve nem fakadnod. Hány tanáztatik olyan igasság szerető ember ki ha előtte egy tarisznya⁴³ aranyat meg ráznak, reá, magát meg ne röhögje mint ló az abrakra? Soha sem vólt embernek ügye, sem pere oly igaz e földön mellyet az arany lába alá ne tapodhatot vólna, vagy egytzer vagy másszor. Én e tekintetben az Embereket igen tsak azoknak veszem, a mi a nyereségek. Az erköltsnek mivei a világi javaknak az az, a testi szükségeknek elégitése⁴⁴ után mennek, akár ki hogy papollya. Az Ember pedig tsekély dolog,⁴⁵ bár mely magasra pupozta is fel magát. [367v] Sok ember van ki⁴⁶ egy két szóbul álló sérelméért,⁴⁷ ha teheti, ügyednek minden szembe tünő igasságát fel áldozza. Már⁴⁸ a szivnek érzékenysége, az elmének irigysége⁴⁹ természetünkben oly szélessen ki terjedet, mely szerint lehetetlen az embereknek magokat egymás jó akarratyában fen tartani. Ugyan azon együt élő társaság közt egész Euró-

³⁶ [366v] <... > árulásokat [A lap tetején beszúrt szó törlése] ³⁷ tegyenek <az> Udvarnál
³⁸ <buzgó> való [Javítás a törlés fölött] ³⁹ ha <büntetlen> teheti ⁴⁰ <Látod hogy> De [Javítás a törlés fölött] ⁴¹ <elől> szemben [Javítás a törlés fölött] ⁴² pedig <mind> egymás ⁴³ tarisznya <pénzt> aranyat ⁴⁴ <keresése> elégitése [Javítás a törlés fölött] ⁴⁵ dolog, <akár ki legyen,> bár ⁴⁶ ember van ki [Beszúrás] ⁴⁷ sérelmé<... >ért [Javítás a törlés fölött] ⁴⁸ Már <az> a ⁴⁹ irigysége <em> természetünkben

pában tiz embert nem tanálsz, kik egymáshoz tiszta szível és ki fogás nélkül való barátsággaal viseltessenek. Barátság a nyereség, igasság a haszon. De honnan van hát ez? ugy láttzik hogy bün? Mihent az ember minden vagyon, és élet módja nélkül e Világon, semminek vétetik: Mihent porba eset szegény, hol ki ki fel rúghattya, kéntelen magával el hitetni hogy az ember tsak annyiban az, ha testi táplálatása, es a többi közt néki is jószága, kereseti, élelme⁵⁰ van. [368r] Innen jön a nyereségre való véghetetlen törekedés. Nem bün ezen vágyódás, sem hiba magában, tsak akkor változik gonossággá mikor igasságtalanul a más vérében, és ügyének el nyomattatásában kereskedel. De ezen gonosságot minden emberre, és biróra ki fogás nélkül reá ruházni, embertelenség, és hazugság lenne.

Constantinus Rómát omladozásai alól fel emelte. A fő tanátsot el nyomattatot hatalmába, méltóságába vissza helyeztette. Minden esetben igasságot, kegyelmességet mutatván a szenyvedés alól ki szabadult népet mint egy Elizeumába helyeztette. **Jó téteménnye, érdeme annál nagyub fénnel ragyoktak hogy kegyetlen Uralkodás után mutatták magokat**⁵¹ melyhez képpest, a kitsiny jószág is védelmező Angyalt rajzol. Mikor a természet fájdalom alat van, [368v] tsak a nyavalyának megszünése is gyönyörüséget éreztet a testben. Valójában Constantinus erköltsi méltóságának fel emelésére, Maxentiusnak kegyetlensége sokat szolgált.

Rendes változásra vezet bennünket it a Világnak forgandó viszontagsága. Mind ez ideig a kereszténység a vallás üldözésnél Isten, és természet igasságával ellenkezőb dolgot nem tanált. Soha ezen⁵² minden emberség, és Menynek Földnek igassága ellen való tselekedetnek vétke iránt, senki magát jobban ki nem atta, mint a Jesus Kristus és tanitványai, Mind azon által ezt látod hogy a pogányoknak jöt ki a sorjok hogy atyaiknak vallások ért a kereszténység által öldököltesse nek. A keresztények részire is helyes igasság let az üldözés mihent elég hatalomra kaptak hogy büntetlen üldözhessenek. Ők is ugy tettek mi véllünk ezt felelhetnének. Igen! De a gonos- [369r] ságban a kegyetleneket követni helytelenség. Irgalmassággal igassággal ditsekszik ke-

⁵⁰ <táplálatása> élelme [Javítás a törlés fölött] ⁵¹ magokat [Javítva beszúrással ebből: maga] ⁵² <az értelem> ezen [Javítás a törlés fölött]

resztyén vallásunk⁵³ a pogányok felet. De mirül ismertetne hát meg a keresztény ha tsak ugy tenne, mint a pogány, vagy annál is kegyetleneb képpen? A ki rengőjétül fogva emberkoráig neveltetik édes szüleinek, hazájának ezer esztendőktül fogva gyakorlot hitiben, érdemel halált,⁵⁴ Mennyei világoosság nem járulván⁵⁵ lelkéhez ha⁵⁶ vallását meg nem⁵⁷ tagadgya, mely a nevelés által édes anyjának tejével forrot hozzá? Elég büntetése örök kárhozattya. Ne elégellyük meg? Világi gyötrelmeket is tegyünk hozzá, mi, kik Istene nem vagyunk. Nem Isten teremtette őket, mint minket? Nem az álgya étettel, vagyonnal? Nem onnan felül szál nékik esső alá e Földre mely határaikat kövérittse? Miért álgya e Világnak Istene, ha ellensége? Még is **Constantinusrul némely keresztény irók [369v] ditséret képpen állittyák hogy parantsolatot adot ki mely szerint minden régi római valláson lévő polgár meg ölettessen ha hitit egytzeriben változtatni nem akarja.** Had járjon a más világra nézve ha a rómaiaknak vallások tévelygés vólt is, De ezen a Világon való elő menetelre, hatalomra semmi féle hit hozzá fogható nem vala. A Sidokat, az⁵⁸ Izráelnek⁵⁹ Istene kezén hordozta. Az UR e Világot Jákóbnak és maradékinak oda ígerte. A let végre még is, az URnak titkai szerint, hogy az igaz Jehovát tisztelő sidók essenek Pompejusnak 's Romának hatalma alá, kik Jupiterrel, Junóval s a t nyüglöttek és Apollónak, Marsnak áldoztak. Próbálta (ha a sidó példával meg nem elégszel)⁶⁰ idéb is osztán keresztény Világunk Jerusálemet a pogány kezébül ki venni. De az URnak nem tettzet hogy birjuk és Mahometnek [370r] maradot hatalma alat. Helyes lenne, ha benne a pogány, minden más vallásu embert meg öletne? Sidót, keresztényt?

Azomban, hogy Constantinus oly parantsolatot adot vólna ki Rómában a pogányok⁶¹ ellen, hazugság, akarhogy irják **Theofánes és Céd-rénús. Ezen tettel, még, magasztallyák.** Fájdalmokra szolgál e nagy embereknek, mikor a tudatlanok és⁶² tsekély lelkek olyan dolgokért ditsérik őket⁶³ mellyek a róllok vet⁶⁴ örök emlékezetnek gyalázattyá-

⁵³ vallásunk <igassága> a ⁵⁴ halált, <ha> Mennyei ⁵⁵ járulván [Javitva beszúrással ebből: járul] ⁵⁶ <hog> ha [Javitás a törlés fölött] ⁵⁷ nem [Beszúrás] ⁵⁸ az [Beszúrás] ⁵⁹ Izráel<...>nek ⁶⁰ ha a sidó példával meg nem elégszel) [Bessenyei a zárójel elejét nem, csak a végét jelzi] ⁶¹ pogányok [Javitva beszúrással ebből: pogány...] ⁶² és [Beszúrás] ⁶³ <magasztallyák> ditsérik őket [Javitás a törlés fölött] ⁶⁴ <levő> vet [Javitás a törlés fölött]

ra vannak, és ditsösségeknek szép napját éjjeli setétséggel borították bé. Miért fogatta hát el Rómának fő papi hivatalát,⁶⁵ mint a régi pogány tsászárok, mely nevezetet, és rangot haláláig viselt? Constantinus, nem fegyverrel, hanem pénzel, rangal, adománnyal térítet. Nintsenek⁶⁶ az uralkodó hatalom alá eset vallásnak, a Sz. Léleken kívül, ezeknél retteneteseb térítő⁶⁷ eszközei, és okai. Agy egy néhány milliomot kezembe: mond meg melyik keresztény vallásra [370v] térítettsek a másikkul; te pedig papoly osztán ellenem pénz nélkül; és lássuk, melyikünknek lesz számosab serege. Legyen! ha tanálthatnak is olyanok kik vallásokat e Világnak minden javaiért sem változtatnák De tsak igaz az, hogy a változtathatók közzül száz annyit kapnék én e⁶⁸ mai időkben már, az aranyakkal, mint te a Sz Irás béli bizonyságokkal.

Constantinus a keresztény öreg papokat ebédjére, asztalához hivatta. A pogány⁶⁹ papok ezt oldalrul nézték: szép jövedelmeket engedet nékik. Amazok szükölköttek. Méltóságos rangba helyeztette őket. Ezek tekintetbe nem jöttek. Nosza, mennyünk oda mi is, mond az emberi vágyódás, e Világon hogy töb jól éléssel kereshessük⁷⁰ a más világot.⁷¹ Hogy töredelmét, Uralkodással segittse, és alázatosságát palotában nyugtassa. Minden féle élet modjával meg kellett egyeztetni a kegyességet, és idvességünknek szent eszközeit. [371r] A⁷² Lateránumi nagy⁷³ palotát a Tsászár a római püspöknek ajándékozta.

It fordul már elő a nevezetes eset hogy Constantinus⁷⁴ Rómát vidékével együt a Romai püspöknek ajándékozta, akkor, mikor magának szolgált örökségül, és tsászári rangjában is arul neveztetet. Valahol az Uralkodó választás szerint tétetik nem mondhattya hogy minden az övé életében és halálában is. Az utánna választot király vissza veszi a korona jószágát melyet ő el ajándékozot. Hogy ajándékozta volna Rómát birodalmának Nap nyugoti részével a püspöknek? Ugy, mintha a Tsászár Uralkodásának helyét, Bétset ajándékozna Austriával együt az ot való⁷⁵ Erseknek. Ezen kébzelt donationak semmiségét, már a tudósok

⁶⁵ papi<ságát> hivatalát [Javítás a törlés fölött] ⁶⁶ Nintsenek [Javítva beszúrással ebből: Nintsen] ⁶⁷ <változtató> térítő [Javítás a törlés fölött] ⁶⁸ <a>e' [Javítás a törlés fölött] ⁶⁹ pogány ⁷⁰ kereshess<e>ük ⁷¹ más világot [Javítva ebből: más...] ⁷² A <nagy> Lateránumi ⁷³ nagy [Beszúrá] ⁷⁴ Constantinus <ha> Rómát ⁷⁵ való <Ersek> Erseknek.

és maga a dolognak természete annyira napra terítették ki, hogy annak okokból való meg mutatása tsak haszontalan idő vesztés lenne.

Constantinus Klastromi papokat szerzet vagy már Uralkodása alatt Klerikusok voltak 's lettek. [371v] Ezen hivatalok által a közönséges adók, és terhek alól ki menekedvén, rémitő számra kezdettek telni. Az élheterlenek, henyék is⁷⁶ klastromi papokká kívántak lenni, a kegyesekkel és buzgó indulatuakkal egyetembe. A let, hogy azután a Tsászár tsak azokat⁷⁷ kívanta hejre hozni kik meg hóltak hogy e tereh viselő hazafiakat a magános helyek, bé ne nyeldessék. Ollyanokat kellett e Világiak közzül kis papokká választani, kik szegény sorsok miatt már a köz adóra ugy is elégtelenek voltak, hogy a papok szaporodván, az ország jövedelme általa ne pusztullyon. A jó maga birtokosoknak kellett hazájoknak terhét viselni; a püspököknek, papi Rendeknek engedet jószágbul az ügyekben el fogyot koldus szegényeket kellett az atyáknak táplálni. Familiájáruul álló jószága a közönséges adó alól, egy papnak se vétetet ki. Ezen szabadsággal tsak a papi jószág élt.

Constantinus az emberiség részire betses törvényeket szerzet. Ugy állította [372r] hogy az itéllő biráknak job a dolognak természetire, és lelkek isméretire tekinteni mint a törvénynek ki szabot formájára. A rabi szolgálatot nem szenyvette. Soha a törvény, és szolgálatnak akár mennyi ideje az embertül, természeti szabadságát el nem veheti, ezt állította. Sokkal többnek vévén az adozó népnek ügyét, tsászári kintsénél, és kassajánál; meg nem engedte, hogy azokat kik portiojokkal adósok marattak, a tsászári tisztek páltzával büntessék vagy fogságra vessék. De ezeknek adójokat el nem engedvén és a tehetősökre osztván szélllyel, más felől véllé kárt tet mivel a vagyonosokat azért láttatot általa büntetni, hogy miért nem koldusok ök is, mint amazok. Most is tünödünk rajta hogy a szegénynek adóját ha husz pénz is, miért el nem engedik a portióban. Azért látod, mert a tselekedet, a szegények számát szaporitaná. Az [372v] élheterlenek, korhelek, a szorgalmatos lakosok nyakára tolnák terheket hogy amazok kettős terhek által kedvetlenedjenek el a keresettül a rosszaknak esvén adójok alá; ezek pedig lakjanak, 's heverjenek hazájokban ingyen. A köz jóra, bátorságra szegénynek gazdagnak szüksége van. A köz jó költség, katonák nélkül fel nem áll. Viselni kel hát kitsinynek nagynak a maga terhét érette, ugy a hogy el birhattya.

⁷⁶ is [Beszúrás] ⁷⁷ azokat [Javítva beszúrással ebből: azoknak helyeket]

Constantinusnak ily nemes, és kegyelmes tselekedeteit látván, ugy ítélsz hogy ily igasság szerető Uralkodónak kegyetlenségre, és vér szopo bűnökre vetemedni többé nem lehet. De tud meg, hogy ellenkezés nélkül emberben, jóság nem tanáltathatik. Ez az Uralkodó, feleségét gyermekét meg ölette. A Frankok ellen hadakozván, a Rajna körül, őket meg verte, kiknek foglyaikon azt a siralmas, és kegyetlen bosszu állást üzte hogy a fene vadaknak hányassa szegényeket, kiknek bűnök tsak ez volt, hogy természeti szabadságokat, mint mások, ők is vitézséggel fegyverrel óltalmazták. Tselekedeteiben, e nagy Uralkodónak ugy láttzik mintha keresztyén hitiben a Szent Léleknek titkos sugarlásai még hozzá el nem jutottak volna 's néha tsak ugy tenne, mint Pogány.

[373v] Ne felejsük el hogy Constantinuson² kívül Ásiában, és a birodalomnak más ki terjedésében még ketten is uralkottak Maximius és Licinius. Maximius, magát abban határozza meg titkon, hogy Constantinust, Liciniust el töröllye és Romának véghetetlen birodalmán egyedül uralkodjon. Már it lehetetlen, az emberi határ nélkül való vágyodásnak bolondságán szánakozásra, és nevetésre ki nem fakadni. Egy semmiségnek (mert az emberről tsak ezt lehet mondani) Asia nem elég. Egész Világot kel birni.³ Maximius népet gyűjt, fegyvert fog, és a más két Cezárnak tartományjaiba bé ütven varasikat, faluikat foglalja hódította. Licinius éppen Constantinus hugával lakadalmazik kit feleségül vet magának midön e nem is kébzelt hir, [374r] hozzá jut. Sebessen készül, fegyverkezik, és ellenségének sijjet elibe ki szállani: de kevesebb néppel: meg veri még is Maximius⁴,⁴ kit meg győzttetése után üzöbe

¹ ÖTÖDIK [Bessenyei elvettette a számozást] ² Constinuson [Javítva beszúrással ebből: Constantinusok] ³ birni. <L> Maximius ⁴ Liciniust [Bessenyei tollhibája]

veszen: Tarszusig kergeti. Ez, látta hogy már menedék hejet nem tanál sem a szüntelen való futás miat⁵ erejét, öszve nem szedheti, így⁶ hogy királyi méltósága rabi meg aláztatásra, tsufoltatásra ne jusson, mérget iszik, és meg fojtya magában azt az életet mely hogy napot lászson nem érdemlette. Állapodjunk meg e felséges halotnak tetemei mellet, és lászuk, példájával mire tanit. Mivel sem⁷ keresztény vallása, sem világi böltessége, Filozofiája nints, jól lehet vagyona, szükségét milliom meg milliomszor haladgya felül még sem elég, mely szerint, hogy még⁸ két három annyi szükségtelen dolgot szerezhessen magának, mindenét szerentsére teszi ki.

[374v] A bolond vágyodás oda dül, hogy életét is el veszesse, és annak nevét, emlékezetit, kít ösztönözöt, örökös utállatra és nevettség-re átkozza. Már, mikor ily igasságtalan, és részeg kivánság mellet az embereket, egy méltóságos gonosz tévő halálra, öldöklésre parantsollya ki; mikor egy halandó dühösségének annyi ártatlan élet lesz véres áldozattya, tsak szülhet benned szánakozást és bosszus keserüségét. Ez a maga bolondságának magát fel áldozot királyi eszetlen ember, életében a keresztényeknek leg mérgeseb üldözöje volt, ki szünhetetlen kegyetlenségén kívül, semmi más dologban meg elégedést, és örömet, ugy láttzik, találni, nem tudot, 's nem kívánt.

Maximinusnak el vesztével két Cezár marad. Siralomba merül a szived mikor látod hogy két ember e Világnak [375r] birodalmán sem egyezhet meg. Mi tsak állittyuk hogy az ember bölt teremtés, okos igazság szerető, Isten félö, és ismérő. Igen! a⁹ ki, az. De mered állítani hogy mind az? A lesz hogy a két Cezár atyafi öszve vesznek. **Constantinus gyözedelmes: meg alkusznak: osztoznak, és el tsendesednek. Ezen nevezet Tsászár békességének idejét ara fordittya hogy gyermekeit tsászári szekiben ültethesse, ha lehet örökre.** Nints nevettségeseb dolog mint mikor az élő embert ezzel látod küszködni hogy sorsából halála után száz meg száz esztendökre 's örökre tsinállyon változhatatlan állandóságot. Tutták é Cézár, és Octavius Augustus hogy a római Uralkodó széket a keresztény papoknak készítik? Hogy Hozeás, Sófóniás, Lukás, Nahum, Habakuk sat fognak rólla hirdettetni a Messiás [375v]

⁵ miat <magát,> erejét ⁶ így [Beszúrás] ⁷ sem <jó> keresztény ⁸ még <ismét> két ⁹ <ha> a [Javítás a törlés fölött]

ditsőségére. Hogy az oltári öltözetnek, tiszteletnek modját Moses küldi által Palesztinából Sikambriába Rómán keresztül a Bendegutz és Átila vérenek? Szegény nevettséges halandók! Míg e földön lakik sintszen egyiknek is sorsa önnön hatalmában, még is halálában kívánja ezt meg határozni, a mivel életében nem birt.

Constantinus, apró gyermekeit mongya ki Cézároknak, Augustusoknak. Különös makattség az Uralkodó hatalomnak hogy országlásra, olyan ember fiúkat is ki nevezzen, kiket még a bábák öltöztetnek, vagy vastag dajkák gyügyögtetnek. Ezt mennek osztán a meg élemedet tanáts béli urak köszönteni. Az ilyen Tsászárrá tet gyermekek, tsak az ember kort gúnyolták, mellyet semmiségeknek imádására kényszerítettek.

[376r] A Tsászárnak ezen tselekedetirül némellyek úgy itéltek hogy különös helyes, előre látó, és igen nemes dolog, mert ha gyermeked böltsőjök-tül fogva szoktattatnának a királyi méltósághoz, pompához, fel emelkedéshez s a t. minden azokban nem nevelkedet mások felet tétetnének az által az Uralkodásra alkalmasokká. Szegény Libanius írja ezeket kin szánakozni lehet, hogy e nevettséges okokat¹⁰ józan értelem képiben kívánta világ elibe adni, mellyet igasságnak senki sem hiszen mivel a közönséges tapasztalás világunk kezdetitül fogva, ezen¹¹ okoskodást tzafolni, mind e¹² mái napig is meg nem szünek: Söt ellenkező képpen tanit. Rómának azok voltak leg nemeseb szívü, leg érdemeseb, leg gyözedelmeseb, leg ditsőségeseb Tsászársjai kik böltsőjökben tsászári¹³ méltóságba nem pályáztattak, és nem rengettettek. Ellenkező képpen mutat it a tapasztalás mind [376v] ez egész Földnek kerektségén.¹⁴ A gyermek tsak gyermek, ha száz Trónuson születik is. Már, mikor gyermekségében láttya, hogy kitsinysége körül minden nagy és meg élemedet Ur, pap, vitéz, királyi tanáts, földre borul — tiszteli imádjá: ellene álhatatlanul kényessé lesz semmi képpen nem érezhetvén magában azon erköltsi méltóságot, és érdemet, melynek az ilyen tisztelet a nagyokban tárgyul szokot szolgálni. A gyermek, annál fogva, hogy minden felöl tiszteltetik,¹⁵ magával el hiteti hogy bizonyoson

¹⁰ <... > okokat [Javítás a törlés fölött] ¹¹ ezen <... > okoskodást ¹² <ez> e [Javítás a törlés fölött] ¹³ tsászári <, királyi> méltóságba ¹⁴ kerektségén. <az uralkod... kezdetitül fogva.> A ¹⁵ tiszteltetik <emberi értelem nélkül>, magával

nagy ember. Kedve keresése; kívánságainak tellyesítése kitsiny korátul fogva ahoz szoktattya hogy királyi tettzéseiben akadályt ne szenyvedjen. Érdemének meg szerzésére nem gondol, mivel már annak jutalmával a tisztelettel, régen él. Érdemes, és méltóságos vagyok, mond,¹⁶ mert a Világ tisztel és imád. Ekkor az ifiu indulatok magával ragadják [377r] mert királyi kötelességére¹⁷ nem eszmélkedik, ellenben a testi kívánságok ösztönzik. Tudod hogy eléb érkeznek a testnek vágyódásai, bujálkodásai, makatsságai, tüzes indulattyai, kevélységei; az után vontat utánok¹⁸ a tapasztalással meg ért emberi értelem hogy életedet igazgatása alá vegye. A királyi tellyes hatalomnak, és méltóságnak ölében születet gyermek, vágyódásainak gyakorlásában¹⁹ mig a késedelmes okosság utól érné, ifiusága,²⁰ henye, és buja életét örökös romlásra veti, annyira, hogy többé, soha, a meg ért életnek okossága hozzá se juthasson. Semmi sem oktat bennünket annyira mint az ellent állás, és életünket ostorozó viszontagságaink. Már, mi baja van szenyvedéseire nézve az olyan gyermeknek, kit királyi méltóságban szülnek, 's nevelnek? Tudod é hogy az oly ember, kinek²¹ szüksége, szenyvedése, viszontagsága nints [377v] nem okoskodik, mivel ez, szomorú, és nehéz hivatal; a gyönyörűségeknek el fogadása pedig könnyű, mellyek egy király finak karjaira, seregestül szállanak. A leg kényszerítőb szükség, a leg erősebb viszontagságok szokták az emberbül természetinek tulajdonságait ki tsafarni, hogy fel emellyék általa ha, nagyok, és földhöz üssék, ha tsekélyek. De mi oktasson egy oly gyermeket ki egy felöl tsürkőzik, más felöl a római birodalomnak vezérlő tanáttsa borul földre előtte? El fojt a bosszuság, és nevetni kel kinodban, hogy a gyermeket akkor ültetik a leg szenteb, leg nagyub emberi érdemeknek hejére, hol azoknak adójával éljen, mikor még magáruul sem világáruul eszmélkedni nem tud. Ez által az emberi kar, magát teszi ki tsufságul a józan okosságnak itéllő széki előt, mellyet a természetnek keservére gyalázattal illet. Ditsösségekre szolgál Európában az Uralkodóknak [378r] hogy a korona méltóságát gyermekeikre nem függesztik, tsak ugy nevelvén azokat arestomi fenyték alat,

¹⁶ mond [Beszúrás] ¹⁷ kötelességére < meg > nem ¹⁸ utánnok [Beszúrás] ¹⁹ gyakorlásában < minden módok kezében lévén > mig ²⁰ ifiusága, < annak tüze, bujasága, esetlensége > henye ²¹ kinek < ... > szüksége,

mint az alattok lévő fő emberek, és nagy házak a magokét.²² De nem is látz a keresztényi Uralkodó Székeken soha oly dühös bolondokat, és gyalázatos kegyetleneket, mint Rómában.

A Világnak e táján, királyinknak leg nagyob sullyok rajtunk abból ál, ha szabad tettzéseek által szükségeknek idején általok adóval terhelte-tünk, mely adó ugy vélem most, hogy a Frantzia szabad hazát is eléggé földhöz nyomta .. hol az első Consul tsak olyan ellent álhatatlan hatalombul parantsol, mint 14 dik Frantzia Lajos az elöt parantsolt.

Ne felejtst el, hogy Bonapárté sem királyi széken neveltetet. Cezár sem, Trajanus sem, Titus sem Dicoletzianus sem, Vespazianus sem sat. [378v] De Nérót királyi módon nevelték Rómában. Karakalla, Géta, Commodus, s a t. meltóságban rengettettek.

Nem azért tette Constantinus a fiát három esztendös korában Cezárrá, Consullá, regementeket rendelvén vezérlése alá hogy ez által tanuljon meg jobban uralkodni, és nagy korában okosab lenni, hanem a Tsászárok választásának kívánta ez által eleit venni, hogy az Uralkodás fiurul fiura vérében állapodjon meg. Most kellene hát²³ néki maradékaikt tekinteni Constantzinapolyban hosszú száru pipájából dohányozva és Alláját Mahomethoz ordítóza. Lasd! Igy hánnya veti széllyel az idő világi miveinket.

Rettenetes vólt Rómában az uralkodóktul való félelem, mivel némellyek osztán közzülök rettentő kegyetlenségeket követtek el. Háláljuk az Isteni gond viselésnek, hogy ő, Európában, emberi nemzetünket, az oly [379r] kegyetlenségek alól a tudomány, és keresztény vallás által örökre ki vette. Most már Uralkodóink, a halált érdemlet bünösöket se kívánnják magok itélni, sem büntetni, hanem ügyeket törvényes utra botsáttják; ot is kegyelmezvén töbnyire azoknak is,²⁴ kiket a törvény halálra itél. De a meg igazulhatatlan tolvajok, henyék, kóborlók, 's korbelyek, kik a köz terhet királyra, országra, földes urra, községre nézve nem viselik, ha meg ítéltetnek, kegyelmet nem érdemlenek. Valamikor a meg átalkodot gonosz tévőnek kegyelmez a felsőség, mindenkor az oly²⁵ ártatlanok rovássára esik, kiket a tolvaj, meg kegyelmeztetése után teszen áldozatokká. Következik hogy egy gonosz tevőnek meg menté-

²² a magokét. [Bessenyei beszúrása a lap szélén, függőlegesen, helye a szövegben csillaggal jelölve] ²³ hát [Beszúrás] ²⁴ is [Beszúrás] ²⁵ oly [Beszúrás]

sével tiz ártatlan öldököltetik,²⁶ vagy pusztítottatik el. Ki számollyon az olyan halálos ítélet alól fel óldoztatot gonoszoknak az után²⁷ ujra el követet rablások, és gyilkosságaikrul? Némely nagy embereink a felséges Tábláknál oda fent, tsak az ember [379v] életének drágaságáru elmélkednek, mellyet el lehet²⁸ a bírónak venni, de vissza nem adhattya. Nem adhatnak annak többé életet a kit meg öletnek, de annak adni kár is lenne mivel másokat foszt meg a magokétul. Azomban adnak másoknak. Szüntelen származnak az emberek e Világra. Nints a köz bődogságnak szüksége a gyilkosokra, és²⁹ ragadozó farkasokra. Már, az emberi szánakozást, felebaráti kötelességet, ugy nevezet mai, *humánitást*, oda ki terjeszteni, hogy a minden fenyték által meg igazulhatatlan gonosz törvényes meg ítéltetése ellen is, tartsuk fen irántok való kegyelemmel az ártatlan, és köz tereh viselő lakosoknak vesztével, hogy azoknak verejtékekben, vérekben ragadozhasson³⁰ helyes esetnek lenni nem láttzik. Valameddig a testben fene teremhet, mind addig az orvosok, a metéllő kést kezekbül le nem tehetik. De az emberek soha sem allapodnak meg a dolognak [380r] közepén, hanem egyik végérül futkosnak a más végére. Ez elöt, minden semmiségért akasztottak, melynek hibáját mi most meg látván ezen izbeli emberek ellenkezőleg majd oda mennek hogy minden féle gonosz tévőnek életet adgyanak. Amaz sem vólt jó; ez sem. Rend kívül valósággal, a rend kívül valóságot igazítani, hiba. Ollyan, mintha az idő járása oda menne ki, hogy fél esztendeig örökké hulván az esső, a más fél esztendőben egy szem se essen alá a földre. Híjában! Látod, az emberi Nemzet ara van, minden okosságával eszével is átkozva hogy tsak szokásokkal éljen, és sok dolgot hogy³¹ miért tselekszik, ne tudja. Mikor minek ki jön a sorja, és szokásba vétetik mind addig helyt áll igasság gyalánt, mig a forgandó idő más szokás által hejébül ki nem ütteti. Ekkor osztán mindjárt igasságtalansággá válik; de e miat senkinek ortzája meg nem pirul, sem érte [380v] szám adás alá nem vétetik, mivel senki se tudja hogy e változásokat ki hozza bé a Világra. Ugy láttzik hogy a szokás tsak magában terem az emberek közt, mellyet akár millyen eszetlen formát mutasson, tsak el fogadnak

²⁶ öldököltetik, <és> vagy ²⁷ után <el> ujra ²⁸ lehet <...> a ²⁹ és [Beszúrás] ³⁰ ragadozhasson [Javitva beszúrással ebből: ragadozhassanak] ³¹ hogy [Beszúrás]

azért, mert³² ujság; mint a módikat. Nem lehet az öltözetnek olyan örült ábrázatot, szint adni, hogy az emberekre fel ne ülhessen. Így megyen minden dologban. Sok dolog, mely ez elöt száz esztendővel betses törvény volt, és igasságúl szolgált, már most, nevettség.

Constantinus, birodalmát tsendességre hozván, annak boldogságára törekedet. A régi törvényeket forgatta elő; maga pedig ujjakat szerzet. A keresztény vallásnak elő menetele, mint³³ által láthatatlan mező, oly ki terjedésben állot elötte. A keresztnek halálával való büntetés el töröltetik, a vasárnapi nyugalom, ünneplés, ki hirdettetik [381r] és szokásba vétetik. A mezei miven kívül minden egyéb dolog meg tiltatot, de szántani vetni, hordani, takarni vasárnap is szabaddá tettet. Az örökös szüzességre való maga fel áldozása az embereknek mind két ágon meg engettet; következés képpen a nételenség ellen szerzet Poppéa nevezetü törvény el töröltetet. Így lettek Apátzák, a Vesztálok nyomdokán és klastromi szüz papok. Meg engettet, hogy akárki is örökségeibül a Templom, és egyházi szolgálkra tettése szerint testálhat jószágot a mennyit,³⁴ hol, és³⁵ mit akar. Ezek lettek 321^{ben} Lehetetlen volt Constantinusnak a dolognak következését előre által látni, noha természete magában is világosan mütatta. Mihent a kegyes emberek, idvezülni kívánó szegények, és pokoltul rettegő gazdagok örökségeket, kereseteket bünök botsánattyáért, lelkek idvességéért a Templom és Eklesia számára testálhatták, haláloknak oráján kéttéséges reménysegektül maradostatva [381v] országgal világgal, házok népével keveset gondolván, tsak a pokoltul kívántak hével lével, minél eléb menekedni, melybül a let, hogy az emberek kárhozattyok alat hagyták jószágaikat a Templom számára; ez által kívánván az ország jövedelmét fogyasztani, az erős házakat vagyonokban gyengíteni, és az Eklesiát gazdagítani, mely Egyházi szolgálgaiban³⁶ sem hadakozot, sem adózt.

Továbbá, hogy a férfiak a házasságot meg tagadván véghetetlen számmal zárják magokat nagy házakra; az Emberi Nemzetnek szaporodásával hasonloúl ellenkezet, és az országnak emberi mód szerint szolván, káros let. Had legyen a házasságnak el törlése Eklésiai rendelés! de a természettel tsak ugyan ellenkezik az okon, hogy ha minden

³² <hogy> mert [Javítás a törlés fölött] ³³ mint <... > által ³⁴ mennyit, <és> hol ³⁵ és [Beszúrás] ³⁶ szolgálgaiban <már> sem

férfiu magát ezen szüzesség beli szentségre adná, az Emberi Nemzet, ellene álhatatlanul el veszne, ugy hogy többé benne [382r]³⁷ szüzek se tanáltassanak, sem semmi féle szentnek való emberek, kik az Urat ditsöithessék. Hogy tutta a Világ emberi kötelességgé tenni az oly dolgot, mellyet ha minden ember követne az emberi természet el enyészne? Hogy tartozzon Isten ditsösségére az olyan szolgálat, mellyet ha ki ki magára veszen, kevés idő el telésével, halandó száj, és nyelv nem marad, mely,³⁸ az Istent e földön ditsöittse? Azomban ezt csak el igazította a Világ ily móddal, hogy az egész Emberi Nemzetben bün lenne; de némely részében lehet, igazság és szentség.

Mind ezen kereszténység, elő menetele mellet is meg engettetet a pogány papoknak Templomaikban Isteneiket addig vólt szokások szerint szolgálni.

Licinius Tsászáuralkodot Asiában, ki a kereszténységet utálta, üldözte. Lehetetlenséggé let közöttök hogy egymásnak [382v] jó baráti legyenek. A két Tsászáur addig addig fészkelte magát hatalmában, hogy a dolog köztök törésre jön. Háboru lesz: Licinius meg verettetik: meg békélnek: hején marad: ujra háborura kél ki: ismét le verettetik: tsászári méltóságából ki vetkeztetik: Tessalonikába küldetik, hogy éljen magánosan a holot meg fojtatik. Ez esetre nézve a Világnak értelme meg hasonlot; ki Liciniust ki Constantinust vádolta, hogy társán garázdálkodni kívánt, melynél fogva háboruba tehesse győzedelme által, magát az egész birodalomnak egyedül való Urává. Én ugy tartom, hogy e két Tsászáur közt a mire egyik törekedet, a másik is. De Liciniusnak veszteti kellett, mivel az Európai katonaság az it lévő Ég tájnak keménységére nézve az Asiaiakat, kiket hazájok melege puhaságban természet, mindég felül halatta, és meg győzte.

Minek utánna Constantinus, [383r] az egész római birodalomnak egyedül való Fejévé let, minden győzedelmét, ditsösségét keresztény katonáinak, vallásának tulajdonitván, eddig magában rejtegetet vágyódását világra teriti ki. Tzéljának el érésében már akadályt lába előt nem látot. Eddig a keresztények üldöztettek a pogányok által, most ő reájok jöt a sor, hogy nyögjenek és porban másszanak. Az áldozatokat meg tiltya; sok templomot le düttet. De ezen tselekedetének visszájára,

³⁷ [382r] <egy század ... > szüzek ³⁸ mely, <és ki,> az

félvén, hihető a távoly eset országokban való párt ütéstül Nap keleten széllyel ily következendő szavakkal hirdeti akarattját: „Hogy ő tsászári felsége senkit háborgatni nem kíván, kárhoztatván azokat is, kik az országnak régi vallását, és annak gyakorlását bünül kívánnják tulajdonítani azoknak a kik azokkal élni akarnak.” Továbbá, mind két hiten lévő jobbágyait inti vallásoknak költsönbe való békességes el türésére. Egész Egyiptom, régi vallásban meg marat. Rómában³⁹ [383v] vallással való szokásait a tanáts fen tartotta. Még jobbára a keresztény hitnek formája a nagyok közt, és a kereszt, tsak a tsászári udvarban láttzatot. A Tsászár azokhoz mutatot mosolygó kegyelmet kik magokat vallásához tsatolták; a töb római nagy emberek pedig titkos mérgeket, és keserveket tsak⁴⁰ szivekben szorongatták. Jegyezd meg Olvasó, hogy valamikor valamely ország, és Világ, vallását változtattya; azon Világnak fő emberei, tudóssai mindég leg utólyára maradnak. És tsak akkor engednek mikor már⁴¹ a községnek ostromába vannak el temettetve. A vallás fel állása, és változtatása, mindenkor az együgyü sokasághoz ragaszkodot;⁴² onnan tólódot fel a tudósokig, és fejedelemségekig. E dolognak mindenüt a tudatlan község dült eléb neki, ugy huzván⁴³ továbbá, mint egy porázon a nagyokat, okosokat maga után [384r] kik mind addig küszköttek ez ellen, mig erejekben eszközöket és módokat tanálhattak. Nintsen is a dogmának gyözedelmeseb hartz mezeje mint a⁴⁴ tudatlanság, mivel it, nem világi böltselkedés, hanem hit, és aláztatosság kellekik, mely ajándékok, kegyelem által adatnak.

Constantinusnak keresztény vallásához nagy kedve jön. El merül benne: minden felé rendel: oktat, vetélkedik: magyaráz; hirdet — A tsászári felsőség, és gyözedelmei, a⁴⁵ vágyódását meg nem elégithetik: ez még ditsösségének mind nem⁴⁶ elég. Ebben kíván tündöklenni hogy papjait hivatal béli tehetségekben felül haladja. Különös eset ugy é, mikor egy római Tsászár ditsösségének uttyát ot találja fel, hogy papjával a predicatio írásban vetélkedgyen. Soha Trajanus, és Titus, ide nem gondoltak a magok vallásában, melyben predikálni se szoktak. **Constantinus egy néhány nyavalyás predicatiot tsinál, mellyek hihető nevettséget**

³⁹ Rómában <annak régi...> [383v] ⁴⁰ <fohászódó> tsak [Javítás a törlés fölött]
⁴¹ már <...> a ⁴² ragaszkodot; <és> onnan ⁴³ huzván <osz> továbbá ⁴⁴ <az együgyü> a [Javítás a törlés fölött] ⁴⁵ a [Beszúrás] ⁴⁶ <sem> nem [Javítás a törlés fölött]

és mint mongyák [384v] a halgatoknál, rajtok való szánakozást okoztak, a mit kiáltani,⁴⁷ senki sem bátorkodot. Had járjon, ha a papolás, a papoknak tisztességül szolgál,⁴⁸ mivel ara vannak hivattatva; De tsak meg kel vallanod ugy é hogy ha most valamelyik Tsászár az Invalidusok Ispotáallyába menne papi székbül papolni, halgatóit, egy felöl álmétkodásra más felöl nevetésre fakasztaná ki. Constantinus ezekbe magát el szüllyesztvén⁴⁹ a midön királyi ditsösségét kereste, akkor távozt el⁵⁰ tölle. A sok jó törvényt tsak szerzette, de papolása miat, nem lévén kinek tellyesítésekre vigyázni, minden rablás és⁵¹ igasságtalanság utat nyitottak magoknak. A keresztény hitnek széllyel agazot tudományába el merült Theologusok, penna tsatára költek ki egymás ellen. Ezt, ez igy, amaz, amugy állította. **Vetélkedés fergetegek borították bé a Trónust.** [385r] A Szent Irásnak szavait ki igy ki ugy magyarázta. Mindenik törvényül kivánta értelmét fel adni.

Álmétkodnod kel rajta hogy minek utánna a keresztény hit, és a **Kristus** maga⁵² tanítványinak **minden versengést, vetélkedést, bal magyarázatokat meg tiltot**, hogy változtathattyák az Evangyeliumot egész lelki háboruvá, és⁵³ annyi féle szakadásokká? A **görögök**, kik tudományoknak truttzára a leg haszontalab, leg gyermekeseb, leg nevettségeseb elméjü emberekké lettek, **mindent érteni, tudni, magyarázni kivántak. Plátót, és álmait a vallásnak tudománnyába huzzák bé.** Kevésbe múlt hogy Sz Pál, és Péter közzé nem helyhezttették. A Szent Irást emberi értelemnek magyarázattya alá zárták. Minden féle módon, magával is ellenkező képpen hirdették, fejtegették. Sokan kivánták magokat vallás, és külön Eklesia fejjévé tenni, hogy [385v] külön községek, halgatóik, és tudományok legyen, mellyek által e Világban hiresek lehessenek. **Min-den felé támadt a sok szakadás, eretnekség. Egyik ezt⁵⁴ magyarázta, más betü szerint vette.** Ezen értelem mellet állottak fel a **donátisták**, kik ez sorsban lévő egyenlőséget, irgalmasságot vévén magoknak idvezítő érdemül, fegyvert fogtak hogy a szolgálakat uraiknak hatalmok alól mind fel szabadittsák; és az adósságot mind el töröllyék. Ebbül párt ütés, lárma vér ontás let a köz boldogság ellen. **Gyülést kellett gyülésre**

⁴⁷ kiáltani <a>, ⁴⁸ szolgál, <is,> mivel ⁴⁹ szüllyesztvén ⁵⁰ el [Beszúrás] ⁵¹ és [Beszúrás]
⁵² maga <nyomdokain> tanítványinak ⁵³ és [Beszúrás] ⁵⁴ <a Bibliát> ezt [Javítás a törlés fölött]

tartani hogy a papok, püspökök a tudományokat itéllyék, és a zenebo-
nát pusztítást a Tsászár által tsendesítsék.

Midőn e vad bolondokkal, a *donatistákkal* küszködnének az Alexandriai atya áll fel a zürzavar közt, Arius, ki tele torokkal kiáltya, vallyá, hirdeti az egész keresztény világnak szemébe, hogy a Kristus nem valóságos Isten, és ily módon [386r] nem is egy az Atyával: hogy az Istenség emberi kezek által lévő ostoroztatás alá nem vettethetik; sem testből⁵⁵ Világra nem származhatik. Hogy maga sem állatta magát öröktől fogva való Istennek, 's mint az atya olyannak, ki elöt emberek módja szerint esedezet, könyörgöt, hogy rajta segittsen s a t. Ezen értelemnek ki hirdettetése uj gyuladásba hozza, a kezdetiben levő keresztény Világot mely még minden tárgyra nézve, értelmét meg állítani, és ki hirdetni, nem is érkezhetet. A Nikodemiai Eusebius, és Cezareus, ki az Eklésia historiának nevezetes írója, Ariusnak tudományát ízelelik hozzá hajlanak. A Tsászárnak beszélnek, hitetik oktattják, hogy ez semmisen, hanem tsak szóban lévő tévedés. Constantinus ir az⁵⁶ Alexandriai eretnek Arius Püspöknek, hogy jönne el hozzá meg egyezésre, és értelmével azontul, maradna halgatásban. Arius nem jön. A tűz nagyubra terjed: az [386v] ellenkező felek, az eddig meg kémélet békességes türés, és mértékletességnek határából ki törnek. Ozius, a Kordui Püspök Arius ellen iszonyu motskos munkát hirdet ki, mellyel önnön méltóságát is meg kissebiti, mivel az olvasóknak tsömört okozot. Ez eseten tul, minden öszve vész. A sokaság, köz nép meg hasonlik: Ki Arius után, ki más felé megyen. Az értelmekkel meg hasonlot Püspökök papok egymást kissebbitik, szidalmazták, és⁵⁷ kéméllés nélkül gyalázzák A Tsászárnak Statuában álló képét az el pártolt népnek egy része tsufolással illeti: köpködi. Ennél fogva kényszeritik Constantinust a körülötte lévő nagy emberek hogy az embertelen és vakmerő községen gyalázzattját meg bosszulni, ne késsen. Ő, kezével ortzáját bé fedezve: ujjai⁵⁸ közt nézve így felel: *Én é, mond, én nem; semmi meg sérttetésemet nem látom.* Ezen szavaibul e tettik meg [387r] hogy a⁵⁹ dogma béli vetélkedésektül tsászári méltóságát, és felső hivatalát egészen meg különböztette,

⁵⁵ testből nem Világra [Tévedésből elmaradt törlés] ⁵⁶ az <Alexá> Alexandriai ⁵⁷ és [Beszúrás] ⁵⁸ ujjai [Javitva beszúrással ebből: ujj] ⁵⁹ <azon> a [Javitás a törlés fölött]

sokkal felettek tartván magát lenni. Ennél szeb tselekedete, a kisseb rendü dolgokban, életében sem vólt Constantinusnak.

Végre a sok véres tsata, láрма költsön betstelenítettés, irás, kiabálás, átkozodás, meg hasonlás, Sz Irásnak össze vissza lévő magyarázattya ara erőlteti a Tsászárt, hogy 325^{ben} Nicébe közönséges nagy papi Gyülest rendellyen. Egész keresztény világ püspökének el kellett jönni. Három száz tizen nyólt számmal érkeznek el. Ezek közt Arianus valláson való⁶⁰ püspökök tanálatnak tizen heten. Ezen nagy gyülesben, a Tsászárnak jelen létében határozatnak meg hogy a Fiu Isten, az Atya Istennel öszve valóságosodot, ugyan azon egy mindenható, és öröktül fogva lévő Istenség. E' meg esvén Constantinus, Ariusnak írásait kinek kinek élete veszte alát tiltya.⁶¹ Azomban az Iró iránt e büntetéssel elégszik meg [387v] hogy mennyen számki vetésre. Olvasóit halálra itéli magát nem bántya. Ad okát? Igy tesznek az emberek!

Arianusnak értelme, írása el átkoztattak, de tudománya az Anya Sz Egyház kebelébül mind ez mai napiglan is⁶² ki nem irtathatot.⁶³

Constantinus Tsászár Román kívül hol it hol ot dogmázván az Egyházi szolgálkával végre a fordul fejébe hogy Romába mennyen, hol a régi vallásban meg maradot Tanátsnak és Népnek nagy része tetteit⁶⁴ halván, fujt magában, és keserget. Érkezik a Tsászár, és tsendesség, halgatás van. De a lesz hogy Fausta, tsászárné, második felesége, mostoha fiát Krispust, derék ifiat nagy érdemü, és⁶⁵ hirü tsászári születést Constantinus elöt el vádollya, mintha ötet szerelemre kívánta vólna kényszeríteni. Ö, szerette vólna, hihető, és hogy amaz nem akarta, bosszuját allotta. Ha szerelmet [388r] mutatot vólna is hozzá, meg kel vala érte ötletni? Nem vólt Fauszta tsászárnénak⁶⁶ reá tehetségé hogy mostoha fiának bünös vágyódását magáru el hárittta és le tsendesittse? Melyik asszony kívánta valaha vesztét az olyan ifiunak kitül szeretttet, tisztelttet, ha ő maga vissza nem szerethette is? Egész Világtul kíván minden asszony szeretteni ha nem kel is annyi⁶⁷ a kedvére.⁶⁸ Melyik ötletné meg tisztelőjét. Fauszta, bizonyoson bosszu állásbul tselekedet.

⁶⁰ való [Beszúrás a lap balszélén] ⁶¹ tiltya. <meg.> Azomban ⁶² is [Beszúrás] ⁶³ irtathatot. <Erdélyben vallásoknak közönséges gyakorlásával élnek szabadon, 's másut is.> Contantinus ⁶⁴ tetteit <hirben> halván ⁶⁵ és [Beszúrás] ⁶⁶ tsászárnénak <mostohájának> reá ⁶⁷ <neki> annyi [Javitás a törlés fölöt] ⁶⁸ kedvére <annyi>.

Constantinus nem vizsgál: nem kérd: nem hall, hanem feleségének egy szavára nagy tekintetű, érdemű édes gyermekét, kegyetlenül megöleti. Ez eseten, egész Róma keserves bosszuságra fakad ki. Titus, Trajanus, Antónius sat. ezt nem tselekedték volna.⁶⁹ Azt tselekszik (hihető a Krispus méltatlan meg ölettetését bosszulni kívánók), hogy [388v] a Tsászárnét, a maga sorján, férje elöt parázna étellel vádollyák. Constantinus ebben se teszen más lépést ezen kívül hogy Faustát mindjárt első vádgyára meg ölesse. Így, minden gondolattján kívül a népnek a⁷⁰ tsapást tsapásra tetézi, és ezeken kívül sok fő embert fő vétellel büntet, mely öldökléseknek, sehol semmi törvényes okok nem tudatik, sem hallatik. Birói ítéllet nélkül vesznek. A tizenkét esztendős⁷¹ Liciniust is, mint testvér⁷² hugának⁷³ gyermekét, meg⁷⁴ öleti. Hát ez mit véthetet? Senki se tudgya?⁷⁵

Ezen tselekedetek⁷⁶ minden karban és renden levő lakossait Romának irtodzásba ejtvén, sokan ara törekednek hogy magokat érettek, minden, hogy és mivel bosszulhassák meg.⁷⁷ A hatalom kevély, és tzéllýának el erésere nyilván dolgozik. A gyenge titkon szúr, és magát rejtékben bosszullya, hogy a büntető erőnek markábul, ki tsusszon. A tsászári palotának [389r] öldalaira gyalázat leveleket raggatnak éjjenként, mellyeknek értelmeket a fel jöt napnak világánál minden jövő menő olvas. Minden felé el terülnek a városban; és Róma, Constantinusnak szidalmaztatásával, gyalázattýával telik meg. A gyalázó levelekben magasztalták mint Nérónak vetélkedő társát, ki ditsösségét, érdemét abban keresi, hogy tulajdonságaira nézve, magát ő hozzá tegye hasonlóvá. Az ugyan igaz hogy ezen tselekedeteivel a Tsászár, a meg térítendő pogány népe elöt keresztény hitinek, Rómában, kissebségül, és ártalomul szolgált. A még régi vallásokban élő alsó felső sokaság, személlýét vallását halálos utállatba vette. Tsak a tele torokkal kiáltot panaszok, átkok; és⁷⁸ széllýel el hánt hóltra gyalázó levelek hallattak olvastattak minden felé. A meg busult Uralkodó, nem tudot kit büntetni.

⁶⁹ volna. <Né! a meg tért Tsászár hogy intézi el.> Azt ⁷⁰ a [Beszúrás] ⁷¹ esztendős <gyermek> Liciniust ⁷² <onokáját, vagy testvér> mint testvér [Javítás a törlés fölött] ⁷³ hugának [Javítva beszúrással ebből: huga] ⁷⁴ meg <öldökli> öleti. ⁷⁵ tudgya? <Meg ölette> Ezen ⁷⁶ tselekedetek [Javítva átírással és törléssel ebből: tselekedete a Tsászárnak] ⁷⁷ meg [Beszúrás] ⁷⁸ és [Beszúrás]

Pogány, keresztény egyenlőül neheztelt. Egész Róma kiáltot: sokaságát, önnön⁷⁹ bosszu állásáért el törölni nem lehetet. Fenyegetet a közönséges párt ütés minden felől. Félt Constantinus hogy maga ne maradjon mely szerint [389v]⁸⁰ a kereszt, sem tsászári rangja, segedelmére nem lehetnének. A gondviselésnek Mennyei óltalma is, kezek által esik meg. Következik, hogy a honnan az UR az óltalomra való eszközöket el vonnya, ot, büntetni kíván.

Constantinus mindenre gondol, mindenhez kap; de dolga tsak⁸¹ oda dül hogy Rómából, hatalmának tellyességével egyetemben futni kel. Fejére borított átkát gyalázattját siralmas méltóságával együt utánna vontzolja bujdosik el birodalmának Uralkodó helyéről, hogy ditsősségének Trónusát más helyen állassa⁸² fel. Ő is meg utálta a Romaiakat, azok is ötet. Már it, az igazságot voksal lehet tsak meg határozni. Lásd hát, melyik részre esik⁸³ töb⁸⁴ és itély. Meg határozza magában e nagy Tsászár hogy Bizantiumot második Romává tegye: hogy ot lakjon; és amazt ki⁸⁵ pusztítsa; örökre oda hadgya. Eítéshez kezd 329^{ben} Mindent el követ hogy Róma semmivé legyen, és Constantinápoly mindent felül haladgyon. [390r] Mintha Rómának hírét, régiségét, ditsősségét, egy olyan városra reá lehetne módolni tsupa királyi parantsolatok által, mely most kezd épülni? Constantinus, tsak hogy magát a rómaiakon meg bosszúlhasa, kész egész birodalomnak romlására dolgozni, hol ellenben gyermekeit kívánnyá örökségbe helyeztetni. Egy felől minden erejét meg veti, hogy önnön vérébül állasson Romának Successorokat; más felől mindent el követ hogy a Successiót az az, a⁸⁶ római birodalmat, pusztulásba hozza. Két főt ad néki: két felé szakasztya erejét:⁸⁷ honnan következik hogy a birodalomnak egyik fele, a más felének változván örökös ellenségévé egymás által mind ketten el pusztulnak. És a kereszténység is vallásával magában örökre meg hasonlik. Ezt szülte a Nagy Constantinusnak nagy esze. Ha Róma maradot vólna meg egyedül a⁸⁸ birodalom⁸⁹ fejének, nem lehetet vólna Focius is Constantinápolyi Patriárka, következés [390v] képpen nem lehet vala a görög

⁷⁹ <méltó> önnön [Javítás a törlés fölött] ⁸⁰ [389v] <sem> a ⁸¹ tsad ⁸² állassa <fel> fel. ⁸³ esik [Beszúrás] ⁸⁴ töb <voks> és ⁸⁵ <el> ki [Javítás a törlés fölött] ⁸⁶ a <birodalmat> római ⁸⁷ erejét: <annyi felé oszttya,> honnan ⁸⁸ a [Beszúrás a lap balszélén] ⁸⁹ birodalom [Javítva átírással ebből: birodalma]

el szakadásnak, is⁹⁰ honnan eredni. Talán Európában sem fészkelhette volna magát bé Mahomet, és vallását követő pogány népe? Örök áldásba maradjon Hunyadi Jánosnak, és az alatta volt magyar vitézeknek nevek, kik ha a Töröknek rettenetes erejét Belgrádnál le nem verték volna, most kétség kívül nyugotnak is a Turbány parantsolna. Kevés tekintetbe veszik már e nagy tettet, mivel mi Magyarok, soha se tuttunk magunkból⁹¹ oly lármát ütni mint mások. Dolgozot a Nemzet, osztán le ült: halgatot. Más, mikor egyet lépet, százat kiáltot. E szerint vannak a Frantzia, Német, Anglus s a t Népeknek tetteik kitsinytül fogva nagyig e Világon ki hirdetve: a miéink alusznak, magunkal együt.

Hogy nem látta Constantinus hogy ha két tsászári széket szerez, egyikben a másiknak, engesztelhetetlen örökös ellenséget tsinál? Akár hány okokat adgyanak elő a tudósok: nevezetesen [391r]⁹² Montesquieu a római birodalom hanyatlásának 's végre le omlásának is, de én Constantinust veszem ezen esetnek,⁹³ majd nem egyetlen egy fő okául. Azomban, minden nagy birodalomnak természete, hogy végre önnön viszontagságai által széllyel veretessen, és el múllyon. Még is, az okaira figyelmezní kel. Meg hal az ember is, de azért, halálának eszközeire vigyáz mellyet senki sem sijngett a kinek esze van. Azért kívánnyuk vesztünknek okait ismerni, hogy ellenek, életünket, mennél töb időkre fen tarthassuk. A birodalmakkal is így van. Tsinállyon a Muszka Udvar, birodalmában két Petersburgot, két tsászári székkal, ot lesz ő is azonnal. Próbállya a többi is, akár melyik? De a mai Uralkodók Constantinustul tanátsot nem kérdenek; sem módját e tekintetben, nem követik.

Minden módokhoz kellet a Tsászárnak ragaszkodni valamelyeket elméjével fel tanálhatot, hogy Constantinápoly Romához hasonlová tétessen. De ez, erőszakos, és igasságtalan eszközök nélkül [391v] meg nem készülhetet. **Azt rendeli hogy valaki Asiában jószágot bir; az iránt életében, halálában semmi rendelést, se testamentomot ne tehessen, ha Constantinapolyban épitet háza nem lesz.** A hatalom, így szabja magának az igasságot, ha többé tettzésén kívül, semmi féle más törvénytül nem füg? **Valaki az Uj Városban telepedet meg lakóul, annak mindenen szabadtság engettetet.** Azomban tápláltatását is buzában, olajban,

⁹⁰ is [Beszúrás] ⁹¹ magunkból [Beszúrás] ⁹² [391r] <Montesq... > Montesquieu ⁹³ esetnek <leg főb okául>, majd

sőt borban is a Tsászár ajándékozta néki. Oriás lépésekkel igyekezett⁹⁴ hogy minél előbb, magát bosszulván, a birodalmat el ronthassa, és Mahometnek királyi széket, Metset Templomot építhessen. Romából a nagy házak ki mennek. Kintsét, fő embereit az új Róma el nyeli; a régi pedig erejét, vagyonát, fényét, tekintetét, hatalmát el veszti melynél fogva örökre hamvába esik.

Az adó, mindenféle dologra vettet, de a Tsászár rémitő költségeire, még is elégséges, nem lehet. A ganéjtu, bordél [392r] házaktul, kutyáktul s a t. adózni kellett. Nem lehet a Tsászári fényességnek sundáb kut fejkéből eredni. Különös tanálmány volt hogy a királyi pompa, pervátábul tündököllyön ki, és színén, kutya szórt viseljen?

Az új városban, ugyan azon Uralkodás módja állatot fel, mely Rómában volt. De mivel a Tsászár az új tanátsot, minden érdem, és győzedelmes esetek nélkül, csak a maga kegyessége szerint,⁹⁵ hason mászó szolgálóibul tette össze,⁹⁶ a let, hogy Constantinusnak szabad akarattya ellen,⁹⁷ soha semmiféle akarattya a tanátsnak⁹⁸ ne lehessen. Az új tanáts törvényes szabadságával a Tsászár nézve csak úgy volt, mint annak asztala körül szolgáló tselédi. A valóságos tekintet, érdemet régiség adja. A Római tanátsnak méltóságát sok száz esztendő szerzették: ezt pedig⁹⁹ az Uralkodó kegyelme teremti most, mely ennél fogva, a Római tanáts mellett nevettséget mutat, a helyet, hogy ditsőséges, és méltóságos legyen.

[392v] Mind ezek szerint a római birodalom, két felé szakad: Nap keletre, és Nap nyugotra, 's végre el is nyugszik örökre. Eleitül fogva, soha tsászár nem volt, ki a római birodalomnak oly halálos sebet okozott volna mint Constantinus. Már most, a nagy testet, mindég hanyatlani, gyengülni látod, utolsó pusztulásáig.

Constantinus a birodalmat, négy tagban szakasztotta, mellyeket négy vezérlő Prefectusok alá vetet. A végső határokra, nagy emberek, hertzegek, grofok, és fejedelmi házak rendeltettek óltalomúl. Nagy örökségek szép tartományok adattak nékik házoknak, katonáknak fen tartásokra, mellyeket, halálokban, gyermekeikre hagyhattak. Jegyezd meg, előre, hogy a sok nagy ház, hertzeg, s a t. it veszik eredeteket, a

⁹⁴ igyekezett <a Tsászár> hogy ⁹⁵ szerint, <kikhez azzal viseltet, > hason ⁹⁶ össze, <nálánál fogva > a ⁹⁷ ellen, <néki > soha ⁹⁸ a tanátsnak [Beszúrás] ⁹⁹ pedig [Beszúrás]

Feudummal egyetemben,¹⁰⁰ kik osztán oly sok [393r] királyi vért le hán-
nak székibül, magokat és maradékaikat ültetvén oda. A pretorianus fő
kapitányságot a Tsászár tisztességes semmivé tette, melynek szörnyü
tekintete, és hatalma, a tsászári széket oly sok izben halálos vonoko-
dásba hozta, és vérrel festette. Az ármáda fejére két fő kapitányokat
rendelt. Patriciusokat teremtet, kik¹⁰¹ rangjokkal, és tekintetekkel, a
Pretorianus kapitányok felet állyanak. Ezek tsak perre, és gazdagságra
való birákká rendeltettek.

De személyes hatalmát igyekezvén Constantinus minden koronájá-
ra rohanó viszontagság ellen bátorságba tenni, annak fundamentom
kövét mozgatta ki helyébül, midön a körülte lévő hivatalokat gyengít-
ve, a¹⁰² birodalomnak szélein fejedelmi házakat alkotot, mellyek ma-
goknak országot foglaltak; és végre nagy számmal széllyel a Világon
annyira el hatalmasottak hogy¹⁰³ az Uralkodo, köztök gyakorta el té-
vedet; és [393v] koronájának fején való meg állását töllök kérte. Ma-
gában, nevettségnek láttzot a Grófi hertzegei nevezet, 's titulus. De sok
vólt annyiban hogy ország kelleter hozzá. Most Báróvá, Groffá tesznek;
osztán lássad, te magad, hogy ély.

A let, hogy a¹⁰⁴ birodalmat, annak végső határain oltalmazó hertze-
gi Grofi familiák körös körül a tartományokat el nyeldesvén különös
örökségeikké tették, mellyeknek erejével közönséges királyok ellen ha-
dakoztak osztán.¹⁰⁵ Ezen szokás és mód, annyira el hatalmasot, hogy
Európában miatta egy királyi szék sem lehetet bátorságban. A Nap nyu-
goti Tsászárság örökségei a Német hertzegek, Grófok, Electorok közt,
el olvadot. A töb országokban is mig az oly nagy házak meg vóltak tsak
ara kelleter a királynak menni a mere vezették. De ezekben előre nem
botsátkozom. Majd meg látod az utóbbi százakban, ezen historiának
fojtával.

[394r] Tudod, ugy é, hogy mig az ember szükölködő szegény minden
törekedésével tsak azon van, hogy ruházkodhassék, és jól lakhassék. De
mihent meg gazdagodik, mely szerint testi szükségeire nézve magát bá-
torságba teheti, hirt, nevet, ditséretet vadász. Minden gazdag tiszteletre
vág, de vérében, az az, erköltsében eszében reá érdeme mindenkinek

¹⁰⁰ egyetemben, <mel> kik ¹⁰¹ kik <meg> rangjokkal ¹⁰² <az> a [Javítás a törlés fölött]
¹⁰³ hogy <s> az ¹⁰⁴ a <sok> birodalmat ¹⁰⁵ osztán [Beszúrás]

nem lehet. Mivel pótollya hát rövidségét, **hogy tsekélységében is¹⁰⁶ hivalkodását táplálhassa, és magát másoktól különböztethesse? Neveket szed magára.** Már, a régi Rómának erköltsi méltósága szabadságával együtt el enyészvén, ditsősséget sem így nevezik a haza fiakon hogy Scipio Afrikanus, sat. hanem **Nobilis, Nobilissimus Illustrissimus, Carissimus, Sublimissimus, Perfectissimus, Excelentissimus, Eminentissimus, Magnificus, Reverendissimus.** Mind ezen nevezeteket¹⁰⁷ Constantinus gyakorlásba vette. Következet belőlök [394v] **hogy a valóságos érdemeknek helyekre üres hang, és nevezetek állatván ki tárgyául,¹⁰⁸ a nagyra vágyakodó emberek is fel szabadították magokat, az érdem keresésnek terhe alól, hanem csak nevet vettek magoknak.** Méltóságokat nem vitézi tselekedettel, vagy böltességgel, hanem Instántiával nyerték meg a Tsászártul. Így let osztán hogy a gazdag mind érdemesnek vétessen méltóságban tiszteltessen; a szegény pedig érdemeivel ki nevetessen. Akkor veszet e szerint az után a virtusnak betsi, mikor ki nézték az emberek, hogy a nélkül, könnyeb módoknál fogva is,¹⁰⁹ lehet tiszteletre emelkedni. A sok tekintetes, méltóságos nevezetek közt a virtus el tévedet, és magára mind ekkoráig nehezen akadhat. Fattyukat hánytak böltsojébe, kiket gyermekei gyalánt renget. Most kezdik már az emberek észbe venni, hogy tsak ugyan a méltóságos tsupa nevezet, erköltsi fel emelkedés nélkül igaz tiszteletet, [395r] gazdjának, nem szül. Hogy királyi parantsolat mellet ki hirdetet nevezetit ugyan szemébe ki mongyák, de mihent el fordul, hátba nevetik; mely tiszteletnek módja annál inkább siralmas, hogy ő nagysága váz egyedül kellelten tiszteletnek közepette, akkor, a midön magát fel emelkedésében szemlélné.

Lehetetlen a nevezetnek nevettséges vóltát szemmel nem látnod, mihent nagy érdemek mellé ülteted. Mongyad: Méltóságos Scipio Uram! Tekintetes Virgilius Uram! Nagyságos Cincinnatus Uram! De ezeket Constantinus szükséges dolgoknak tanálta, hogy általok az alatta valókat nagy méltóságra emelvén, maga is azok felet annál nagyub felsőségre¹¹⁰ fel emelkedetnek lenni láttasson. **Szörnyü hivalkodással élt. A tsászári koronát, ékességeket rend szerint viselte. Ragyogó, drága**

¹⁰⁶ is [Beszúrás] ¹⁰⁷ nevezeteket <már> Constantinus ¹⁰⁸ tárgyául, <a tiszteletnek,> a
¹⁰⁹ is [Beszúrás] ¹¹⁰ <méltóságra> felsőségre [Javítás a törlés fölött]

gyöngyökkel ki rakot öltözetekben járt, így mutatván magán, a puha Asiai életnek tzigérit

[395v] A mai Uralkodónak okossága az e féle eszetlen, és nevettségos hivalkodással, magát nem alacsonyította. Constantinusban is csak ara szolgál bizonyságul, hogy nagy érdemei tsekélységekkel vóltak el elegyedve.

E nevezetes Uralkodó életének hanyatlásán minden tselekedeteivel¹¹¹ meg tévedésben lenni láttatik. Udvari embereiben a gonosz erköls, feslet élet, minden dolgokra ki terjedet. Szópáter mint igaz filozofus, és¹¹² derék ember; ezen fene, és pusztító nyavalyának magát ellene szegezte, hogy az Udvar, romlásátul menekedhessen. De e nemes igyekezetből a következet, hogy Szópáter a Tsászár előtt minden gonosszal vádoltasson, ki az igaz embert, és böltset hizelkedő tselédi közt ismérni nem tutta, és azoknak szavokra meg ölette. A Persíai király hozzá követeket küld: ellene hadba készül, mely dolog a Tsászárnak hirül adatik, de a vallás dolgaiban úgy el merül, hogy e tekintetben semmi mozdulást nem teszen. Csak ezt írja¹¹³

¹¹¹ tselekedetei<ben>vel [Javítás a törlés fölött] ¹¹² és [Beszúrás] ¹¹³ Csak ezt írja [A lap jobb alsó szélére beszúrva]

JEGYZETSZÓTÁR

- ájulásba esik – lohad, veszélybe kerül
akadályba hoz – zavarba hoz, megzavar
akadályra gondol – meg akarja akadályozni
Albanusok, Albinusok – albaiak, Róma környékén lakó itáliai nép, Alba Longa lakói
Alexandrinusok – alexandriaiak, Alexandria, a Nagy Sándor által alapított egyiptomi város lakói
Alkorán – Korán, a mohamedán vallás szent könyve
all – alsó
all község – köznép
állapodik – pihen, nyugszik
állat – élőlény
álmot – képzelt, kitalált
álm látás – képzelődés, valótlanág
ánti romai – Róma ellenes
árenda – bérlet, haszonbérlet
árestom, áristom – börtön
Aristocratia – Bessenyei „A Király nélkül levő tsupa Nemesi Uralkodás”-ként határozza meg
Aristocratiai Democratia – Bessenyei kreációja: vegyes kormányzási mód, ahol a néptribunusok a szenátus hatalmát korlátozzák, azaz az arisztokráciát a demokrácia mérsékli
armada, ármáda – hadsereg
asztalban való bujálkodás – lakoma, dőzsölés
athenásbeli paraszt uralkodás – görög demokrácia
attestaltatni – bizonyíttatni, tanusítani
Autuni Oskola – Autun francia város, a rómaiak idejében híres iskolával
avas perváta – rossz szagú árnyékszék
Aventini hegy – Mons Aventinus, egyike Róma hét dombjának
azomban – azonközben, aközben
Babillonba viszik – utalás a zsidók babiloni fogságba hurcolására (i.e. VIII-VI. sz.)
Baldakinúm – baldachin, díszmennyezet, oszlopokon hordozható, díszes tető
barmab – primitívebb, durvább

Básán béli Óg király — Óg, bibliai személy, Basan királya, aki Mózesrel és Izrael átvonulni akaró népével szembeszállt, de vereséget szenvedett. Óriásnak, legendás alaknak rajzolják

benna — béna

bé szuszakol — beerőltet, gyömöszöl

béres katona — zsoldos

Biganó — viganó, divatos női ruhadarab (Vigano bécsi táncosnő nevéből)

birik — jut, kerül, megszerez

bolond a lántzokig — kötőznivaló bolond

bolond havát ... úzi — rájött a bolondság

bolondokra tartozott — bolondok közé tartozott

Brabantia — Brabant, németalföldi tartomány, melynek városai már a XV–XVI. században jelentős ipari, kereskedelmi központok voltak

bromtes — Bessenyei tulajdonnevet köznevesít: Brontész a görög mondákban szereplő küklopsz, Gaia és Uranosz egyik gyermeke

bugván — párosodva

Buziris — Bessenyei tulajdonnevet köznevesít: Buszirisz Poszeidón isten és Lüzianassa egyiptomi királylány fia, aki az Egyiptomba vetődő idegeneket megölette

büdös köves tenger — láva

bütös — böjtös

Cancellaria — kancellária, a legfőbb feudális állami hivatal

Celtus — kelta

Censor — cenzor, a régi Rómában erkölcsbírói és pénzügyi teendővel megbízott magas rangú tisztviselő

Commissio — megbízás, megbízatás

Confederatio — konföderáció, szövetség, az államkapcsolat lazább formája, amelyben a tagállamok bizonyos önállósággal rendelkeznek (Bessenyei a 'kötés' szót is használja ebben a jelentésben)

Conscriptio — konskripció, összeírás, népszámlálás

Consilium Septem Virális — héttagú tanács

Constantinápoly — Konstantinápoly, a mai Isztambul görög-latin neve

dágvány — pocsolya, sáros hely

Dakusok — dákok

delator — följelentő, besúgó, vádoló

Deputatus — küldött, képviselő

despot — despota, zsarnok

a dolog oda dül — úgy döntenek

donatio — adományozás

donatisták — ókori keresztény szakadár felekezet, a katolikusok ellen harcoltak, szigorúbb egyházi fegyelem jellemzi őket (IV–VII. sz.)

doneyz toto deszkú — hozd ezt a deszkát (szlovák)
druidések — druidák, az ókori Britannia és Gallia kelta lakosságának papjai és jósai

É vagy Aix — Aix-en-Provence, dél-francia város, Aquae Sextiae néven a rómaiak alapították

Edillisek, székes bírák — aedilis, magasrangú városi tisztviselő az ókori Rómában, aki közigazgatási és rendőri feladatokat látott el

Egéri — Egeria, a régi latin mondákban jóstehetséggel bíró forrásnimfa, a terhes nők védelmezője. A monda szerint Numa Pompilius királynak ő volt a tanácsadója

egy pihőben — egy hajtásban, egyfolytában

egy pontra venni — összeegyeztetni

egybe vevés — összehívás

egyáltal való lelkesülés — egymáshoz való köze, kapcsolata

eke szarvára szalattak — visszatértek a földműveléshez

Ékesek — aequusok, itáliai nép

Eknomi verekedés — eknomoszi tengeri ütközet, i. e. 256-ban, Atilius Regulus és Manlius Vulso itt verték meg a karthágói hajóhadat

el lasnyult — tunya

el mulat, el mulat — eltölt, elmulaszt

el sasnyul — elsatnyul

el sikkad — elvész, eltűnik

el takarított — eltemettet

élet módja nélkül — megélhetési lehetőség nélkül

Ember Nemzet béli pólógár — világpolgár

emberi Emlékezet — történelem

emlékezet könyvek — történelmi művek

enyeleg — kénye-kedve szerint él

Ephorok — ephorosz, az ókori Spártában a legfőbb végrehajtó hatalmat gyakorló, egy évre választott öt tisztségviselő egyike

fajzás — származás

faldoklás — mértéktelen evés

Fecialesek — fetiales, 20 főből álló római papi társulat, követek, fő feladatuk a hadüzenet és a békekötés

fejére fordul — vele is megtörténik

fekvő jószág — földbirtok

fel fordul — sorrakerül

fel rug — fellázad, megtagad

félelmes — félelmetes, félénk, valamitől féltő

felesen — túlságosan, fölöslegesen

- fene — 1. baj, bökkenő (szabadságnak fenéje); 2. nagyon, rettenetesen (fene vad)
- fenekre ült — megnyugodott, elégedetté vált
- fenkely módra — kényes, fennhéjázó
- fergeteg — zaj, forgatag, megrázkódtatás
- Filippi szigetek — Fülöp szigetek
- Filisteusok — filiszteusok, Palesztina tengerparti sávjának lakói az i.e. I. évezredben
- fiskus — itt: kincstartó
- fityog — sírdogál
- fiuság — örökség
- font — 1. mérleg, 2. súlymérték, kb. fél kilónyi mennyiség
- fontba vet, fontban ül valakivel — összehasonlít, egyforma értékűnek tart
- fontra vesz — mérleget
- földhöz ver — itt: lábbal tapos, nem vesz figyelembe
- frigyes — szövétséges
- függő — függöny
- a függő háta mellé, a függő mellé — itt: az események háttérben
- fülbe sűgő pártütés — titkos zendülés
- füst — kevélység, hamar elmúló, értéktelen dolog, semmiség
- füstös kobzán kontrálva — ócska hangszeren játszva
- füstöt vet, füstöt vét — elvész, megsemmisül, elfogy, semmivé lesz
- garád — kerítés
- Giné — Guinea
- Golia — Gallia
- Golus, Gólus — gall, kelta nép
- Gottus — gót
- gyalánt — gyanánt
- gyetra — gyarló, gyenge, silány (Bessenyeinél főnév is)
- gyomrozó szegénység — éhezés
- habzanak — zúgolódnak, háborognak
- had járjon — az még hagyján
- hagymázban esvén — eszméletén kívül van
- hatalommal uralkodott — itt: egyeduralmat gyakorolt
- a határ ünnepe — a tulajdon szentségét óvó ünnep
- három árán — háromszoros áron
- hátol, hátal — hátas lónak használ, leigáz
- házassági hitetlen — törvényes kötés nélkül élő
- házi nyereségre kaptáz — saját nyereségét lesi
- Helvétusok — helvétek, eredetileg a mai Németország délkeleti részén, i.e. I. sz.-ban már a mai Svájc területén lakó nép

herbatéj — (gyógy)tea
Herkulanum és Pompéa — Herculanum és Pompei
hével lével — nagy sietve, lélekszakadva, nekibuzdulva
hírel — híresztel
hitelkedés — esküdözés, esketés
hitetés — hazugság, csalás
hitető — hamis, ámitó, csaló
hizak — hézag
humor — kedv, hangulat, kedély
huz von — elnyom, zsarol, sarcol

időn kívül való — oda nem illő, nem aktuális
az időnek számát meg igazította — a naptárt megreformálta
Indiák — két India, azaz az Ázsiában és az Amerikában fekvő gyarmatok (a kor nyelvén)
ingyen sem — hiába, egyáltalán nem
Instántia — instancia, kérvény
Insurrectio — inszurrekció, (fegyveres) felkelés, a magyar rendiség korában a nemesség hadba vonulása, a nemesi felkelés
interes — kamat
Invalidusok Ispotállya — francia állami intézmény a rokkant vagy kiöregedett katonák gondozására
isztika — ösztöke, földművelő eszköz, az ekevasat tisztogatják vele a rárakodó sártól, fanyelű vaskés

Jáger — erdőőr, vadász
jaggás, jaggas — jagos, afrikai nép
Janikula hegy — Mons Ianiculus, egyike Róma hét dombjának
Janus Temploma — Ianus, ősrégi római istenség; templomának kapuját békeidőben zárva tartották
játék helyre lép — itt: színrelép, megjelenik
játék néző hely — színház
a játék piaton fel áll — itt: megjelenik a történelem színpadán
Jebuzeusok, Hitteusok, Perizeusok, Ammoniták, Hiveusok, Filisteusok — Kánaán területén élő őslakó népek
jószágos — fekvő birtokokat öröklő, gazdag
Jus armorum — a fegyverek joga, az államnak hadsereg fenntartására vonatkozó kizárólagos joga, katonai felségjog
Jus Publicum — közjog
Justinianusnak törvény tengere — Iustinianus császár törvénykönyve, a római jog gyűjteménye, a Corpus Iuris Civilis, mely hosszú időn keresztül az európai törvénykezés alapja

Kadések – kvádok vagy quádok, germán néptörzs
 Káfréri, Káfréria – afrikai terület, a kafferek vagy kafirok (jelentése: hitetlen) hazája
 kalmár kényesség – kereskedői finomkodás
 kaptázza eszét – saját észjárására formálja, együvé nem tartozó dolgokról egyformán vélekedik
 Karthagéna – új Karthago, Dél-Hispánia fővárosa, Hasdrubál alapította 221-ben
 kaskos kotsi – egyszerű szekér, fonott kassal ellátva
 Kavallér – gavallér, nemes, rangos ember
 kedvetlen – kellemetlen, kedve ellenére való
 kegyetlen hatalom – itt: egyeduralom
 kegyetlen Uralkodás – despotizmus, zsarnokság
 két fél emberi Nemzet – a férfiak és a nők
 kezeket ortzájokon le huzva – itt: szemüket befogva
 khvetál, kvetál – kvietál, visszavonul, nyugdíjba megy, hivataláról lemond
 ki kereset kém – elfogott, leleplezett kém
 kitsinységre tartozik – nem számít, nincs jelentősége
 koboz – lop, garázdálkodik
 kocska – kacska, hibás, balkezes, félkezű
 komediasta – komédiás
 kornyadoztatván – sanyargatván, kimerítve
 korona mezőbül álló jószág – királyi birtok
 korpa madzag – itt: értéktelen dísz
 köblös föld – fél hold
 körömhegyen áll – veszedelmes helyzetben van
 kötődés – kötözködés, kötekedés
 köz hir – az emberek véleménye, közvélemény
 közöli az utat – közbülső megoldást talál
 közönséges – köz-, általános
 közösülések – érintkezések
 krizist sem érdemel – bírálatra, ítéletre sem érdemes
 kutyabőr fanatizmus, kutyabőr buzgóság – nemesi elfogultság, elvakultság
 különözés – különcködés
 küszködésbe esik – harcba száll

Lacedemon – Lakedaimón, Spárta
 Lacedemonbeli rövid és fontos szollásnak módja – Spárta lakóinak rövid kifejezés módja: „lakonikus rövidség”
 lármába hoz – megzavar
 lárva – álarc
 latban vettetik – megmérettetik, alaposan megfontol
 Lateránumi nagy palota – Lateran, pápai palota Rómában
 lator – buja szerető, parázna férfi

latsuha — nehézkes, lomha, dologtalan, piszkos
leletedzik — betegeskedik
lövésre jön — összeütközésre kerül sor
Lustrum — ötéves időszak, eredetileg a rómaiaknál ötvenként végrehajtott nép-
számlálás és az azt követő áldozati szertartások

maga felekezetű csoport — itt: azonos foglalkozású
maga vetőség — dicsekvés
Majland — németül, népiesen Milánó neve
manér — manír, modor
manéros — maníros, divatos, udvarias, illedelmes
márka — pénzegység
martzong — letépdés, leszaggat
más ábrázatba jön — más formában jelenik meg
más rugó tollakkal lelkesítettik — más indítékok mozgatóják
meg állit — megállapít
meg élemedni — megletté, felnőtté válni
meg étetés — megmérgezés
meg hül tőle — elhidegedik iránta
meg vétel (adósságé) — behajtás
meg zápul — megghiúsul, nem sikerül
mellet — miatt és mögött jelentésben is
mezejek — mező, mezeje, itt: tevékenység, hivatal értelemben
mind azon — egyenlő
minden nappali — mindennapi, mindennapos
mindenen tul tette — mindennél többre értékelté
mindent le beszél — a többiek fölé kerekedik beszédével
mivekre tartozó napok — munkanapok
modiz — divatozik
módol — módosít, változtat
Mogol — mogul, mongol (török) eredetű, mohamedán indiai uralkodó
morio — farsangos, álarcos
moring — hozomány, jegyajándék
mortzongó — komor, duzzogó

Neapolitanus — nápolyi
nem familiából való — nem előkelő családból származik
négy nagy éltető állatok — a természet erői: föld, tűz, víz, levegő
némává kabál — nem hagy szóhoz jutni
Neposzvolim — a lengyel országgyűlések „liberum veto”-ja
a népre kiált — szavaz v. hivatkozik a népre
nételen — nőtlen

Nicébe közönséges nagy papi gyűlést rendel — niceai zsinatok, a katolikus egyház első századainak jelentős zsinatai

Nobilis, Nobilissimus, Illustrissimus, Carissimus, Sublimissimus, Perfectissimus, Excellentissimus, Eminentissimus, Magnificus, Reverendissimus — címek, rangok: nemes, legnemesebb, legnevezetesebb, legbecsesebb, legmagasztosabb, legtökéletesebb, legkiválóbb, eminenciás, nagyméltóságú, főtisztelendő

nősparázna — házasságtörő

nőszik — házasodik, nősül

nyilat huz ki — sorsot húz

Obester — ezredes

Oceanum tenger — Atlanti óceán

oraculum — orákulum, jóslat, jós

ordas — nagyon nagy, otromba, félelmetes, szürkésbarna

ordó — polgári v. katonai kitüntetés, rendjel

országás úttya — közigazgatás

osztály — osztályrész

ögyeleg, ögyveleg — elegyedik, összejön

ökvel — itt: öklel

ölbe esik egymással — birokra kel, ölre megy

öröködik — belerögződik

öszve szüni, fonni — irányítani, igazgatni

Palatinus — nádor, a király első helyettese

pantalon — Pantalone, az olasz commédia dell'arte egyik tipikus figurája: felsült, neveléses szerelmes, itt: bohóc jelentésben

párgol — párol, gőzöl

pasquillus — paszkvillus, személyeskedő prózai v. verses gúnyirat

paszomántos elme — felesleges díszek a kifejezésben

patres minorum gentium — kisebb nemzetségekből származó honatyák

pensio — penzió, kegydíj, nyugdíj

pepetsel — foglalkozik, mesterkedik, szórakozik

Personalis — királyi személynök

/pólgári/ pestis — társadalmi baj, igazságtalanság

pétze — irány- v. határjelölő karó, jel

piha — pfuj!, undor, irtózás kifejezése

pironság — pirongatás

pite — tyúk, csirke

plebiscitus — plebiszcitum, népszavazás, néphatározat

poltra — poltura, régi pénzegység

portio — porció, adó, adórészlet

Prefactus — prefektus, a testőrség parancsnoka, ill. a város legfőbb elöljárója az ókori Rómában

proletarii, proletariusok — proletárok, a régi Rómában a szabad lakosság legalsó, legszegényebb rétegéhez tartozó személyek

rakot — megrakott, gazdag

ránkor — neheztelés, harag, bosszú

reá bökkent — rábukkan, ráakad

Regis ad exemplum totus componitur orbis. — A király példájára igazodik az egész világ

reménykedik — rimánkodik, könyörög

rengő — bölcső

Restauratio — restauráció, itt: vármegyei tisztújítás

részeg — örült, esztelen

Roma deliberat, Saguntum perit. — Miközben Róma fontolgat, Saguntum elvész.

rövid kötésre szorul — ő húzza a rövidebbet, ő jár rosszul

santol — sarcol, adót behajt, kínoz, gyötör, zsarol

Saturnalisok — Saturnalia, Saturnus december 17-én kezdődő vidám, karneváli hangulatú ünnepei. A házi szolgák ilyenkor kiváltságokat élveztek, ajándékokat kaptak

Scithák — szkiták, a mai Ukrajna és Dél-Oroszország területén élt, iráni nyelvű nép; egyes töredékei hazánk területén is letelepedtek. Középkori krónikák alapján a magyarságot a nemesség tőlük származtatta

sebje (folyóé) — sodra

Seculum — saeculum, évszázad

selma — huncut, gazember

semjék — semlyék, vizenyős, ingoványos rét, legelő

Senator — szenátor: a szenátus tagja

Senatus — szenátus: a vének tanácsa az ókori Rómában, a politikai élet legfőbb irányítószerve

sete (RVD-M: setét) — sötét, itt: ostoba

siggat — fájdit, sanyargat

sikárol — nyújt, lapít, simít

simitani — rászedni, kiforgatni

sinór mértékben áll ellenébe tetetve — szöges ellentétben áll vele

sokáj — sokáig

Statua — szobor

Stoikai filozofia — sztoicizmus, a megpróbáltatásokat bölcs belenyugvással, közömbösséggel elviselő életfilozófia

Stuttzosok — orvadászok, szabadcsapatok (a 'stuccer', lefűrészelt csövű puska jelentésű német szóból)

Successor — utód, örökös
sugarol — sugall, ihlet, ösztönöz, megsűg
sunda — érdemtelen, csúf, utálatos
Superstitio — babonás hit
sűrvebben, sűrvebben — sűrűbben, gyakrabban

szabad akarattal uralkodik — itt: zsarnokoskodik
szabadság büzzel — a szabadság leple alatt
szája hült — együgyű, málészájú
szakaszonként veszi őket — egyenként veszi
szél — hossz mérték
szél támad róla — hírbe hozzák, gyanúba fogják
szérgyék túró — szerdek-túró, nem oltott, friss tehéntúró, kotyvalék-eledel
szibarita — pompában és semmittevésben élő, elpuhult ember (Sybaris ókori város fényűzően élő lakóiról)
szín — színlelés
szinel — elferdít, eltussol
szorgosztat — szorgol, sürget, ösztönöz, siettet
szókést kap magának — fellázít, fellángol
szuszakol — gyömöszöl, tömköd, eröltet

taksás, taxás — adófizető, adózó
tapaszt — tapint
Társaság — ország, társadalom
Tartarus — Tartarosz, az alvilág legmélye, a pokol az ókori görög mitológiában
Taurus hegyén innen fekvő része Asiának — Kisázsia
tekintet — tekintély
tenyészik — gyermeket nemz
tere — teher
terhelődik (valaki ellen) — hibáztat
teritőre huz — kiterít, megöl
test — testület
testál — örökölni hagy
tőke golyóbis — a teke régi változata
tört kezekkel — kezüket tördelve
törvényes fekvés — alkotmány, társadalmi rend
tsintalanság — rendetlenség
tsürkőzik — csürkőzik v. csülkőzik, gyermekjátékban vesz részt, amelyben egy henger alakú fácskát kell egy bottal eltalálni
Tzinnikus — cinikus, ókori görög filozófiai iskola, amely a közönyt és az igénytelenséget tekintette a legfőbb erénynek; az élet örömeit és szépségeit, a fennálló intézményeket megvetette, legjelentősebb képviselőjük Diogenész volt

tzólos, tzolos — col, régi hossz mérték

utóbbi soron — a későbbiekben

ügyébe öltöztet — ügy számára megnyer

végével hova üt — milyen eredményt hoz

végezés — a sors rendelése

Vesztálok, vestálok — Veszta szűzek

voks, voksz, vox — szavazat

vonokodás — vonaglás

zenebonás — zavaros, zivataros

zsinat — zshivaj, lárma

BESSENYEI FORDÍTÓI MEGOLDÁSAIBÓL

(Bessenyei fordítása – Millot szóhasználata)

all Nemesség – les plébeiens

alsó községből választott bira – le consul plébeien

atyai Kar, az az fő Nemesség – le sénat

atyák – les patriciens

bajnok – le fécial

bajnok, bárdos test őrző – le licteur

békességet munkába vesz – négocier la paix

mitsoda *bestia* az a Tirannus – quelle *bête* c'était qu'un tyran

Birák – les sénateurs

Brittusok – les Bretons septentrionaux

bűn kutató törvényszék – l'affreuse inquisition

ceh, céh – le corps de métier, le tribus, la centurie, le comice

circumvallatio (és) contravallatio sánc – ligne de circonvallation (et) de contravallation

dühös bolond – fanatique

el tévesztette magát – il eut l'imprudence

első Tanátsnak ismétet – le grand pontife présidait

ember fene vad – le monstre

farsangolás – les bacchanales, les Saturnales

Fejedelmi papság – le grand-pontife

fel ültet (házaja mellett) – engage

fene – barbare

Feudum – le bénéfice

files fazok – l'urne

fluxus, refluxus, jövés, menés, az az hirtelen apadás, fel emelkedés – le reflux de la mer

folyó pénz – l'argent monnoyé

font – la livre

fő bíró – le consul
fő Nemesség – les patriciens
fő Rend – le sénat
az uralkodó hatalom *fundamentum kőve* – le pivot du gouvernement

gyámolító bírák – les pasteurs (pour nous défendre)

hajó törésre jön – porte un coup fatal
hármás vitézek – les triumvirs
hasáp föld – l'arpens de terre
haszontalan ok – le prétexte
határ – le territoire
a határ ünnepe – la fête du Dieu Terme
hitre vesz – prêter serment

ijjesztő állat, és természetet rászokásba hozó fene bestia – le monstre
Istenek nevében való bolond vakság – le fanatisme

jó hitűség – la Bonne Foi
jövendők – les auspices (=jövendölések jelentésben)

kavallér – le chevalier
kegyetlenség – la tyrannie
Királyi Tanács, Tanács, országoló Tanács, uralkodó Tanács, vezérlő Tanács – le sénat
kóborló tengeri tolvajok – les corsaires
komédiások – les pantomimes
köz lakos – le plébeien
a köz igazságának ki szabó hatalma – faire des loix
Köz Nép – les plébeiens
Köz Uralkodás – le gouvernement républicain
közép tengeri szigetek – les îles de la Méditerranée
község – le peuple
község által való uralkodás – la république
kutyát petzkel ki – empaler (= karóba húz jelentéssel)

laktáros kötél – la balance
latrok – les valets, les scélérats
le ültet – soumettre (=hatalma alá vet, elhallgattat jelentésben)

maga költségén hadakozó *Insurgens*, házi katona – soldat (szemben a troupes
soudoyées-val, azaz fizetett katonával, zsoldossal)
meg tér magához (a Nép) – ayant ramené le peuple au devoir

néhány szökésre esik — être sur le point de (=majdnem sikerül jelentéssel)
nemes — le patricien
nemesi kar — les patriciens
Nép — les citoyens, le peuple, l'assemblée populaire

nyári verekedés — la campagne militaire

ország — le sénat
országoló tanács — le sénat
az országoló tanács ereje — l'autorité des patriciens
osztály, Klassis — la classe
osztály — la dissention (=osztozkodás jelentéssel)

pantalon — l'histrion
papok — les augures (=jövendőmondó jelentésben)
paraszt bírák — les magistrats plébeiens
paraszti nemesi sokaság — le peuple
Patriciusi, az az Nemesi Tanács — les nobles
Patriciusi kar — les patriciens
patriciusok — le sénat
pirata — le pirate
pleps, szabad parasztság — le peuple, les plébeiens
polgár társ — le citoyen
polgári igaz erkölcs, Patriotismus, hazafiság — le patriotisme
prétor — le préteur

régi jegyzés, írot krónika — les anciens monuments historiques
Római dühösség — le fanatisme républicain

summás pénz — une grosse somme

szabad Nemes — le plébeien
század — la centurie
százados — le centurion
személyes Királyi Uralkodás — le gouvernement monarchique
szokatlan módon hozatott — l'ouvrage d'une assemblée illégitime

Tábla bíró — le sénateur
Tanács — les patriciens
(ezen) természet tsudája — ce monstre
tiz bírák — les dix commissaires
tiz bíróság — les décemvirs, le décemvirat
tribunusok — les tribuns

tsákányhorgas hid — une galère où on a ajouté une machine appelée corbeau qui accroche une espèce de pont

udvar — la métairie

Urak, patriciusok, fő emberek — les patriciens, les nobles

úri tulajdonságokkal is bírván — un homme de goût

usorás — le créancier

utolsó, vagy véget szakasztó ítéllet — le droit suprême de décider

ügyébe öltöztet — liguer en sa faveur

választot bira — le magistrat

veszet fene vad — un monstre

vesztegetés — le luxe

vér szopo kegyetlenség — la tyrannie

vezér generális — le tribun militaire

vezérlő tanács — les sénateurs

(e) Világ egy Istenének (isméreti) — (la connaissance de) l'Être suprême

NÉVMUTATÓ

- Acilius, consul I. 357
 Ádám II. 54
 Ádámné Révész Gabriella I. 35, 56, 57
 Adherbal, Numidia királya I. 45–47
 Aemilius (Emilius) I. 222, 224, 298, 335, 336, II. 99
 Adriánus ld. Hadrianus
 Ágoston, szent II. 255
 Agricola, Cn. Julius (Agrikola) II. 222–223
 Agrippa II. 126, 130, 133, 139, 153, 154
 Agrippa, zsidó király II. 218
 Agrippa, Menenius (Ménénius Agrippa) I. 161, 162, 166
 Agrippina I. 65, II. 153, 169, 174, 184, 185, 190, 192–194, 200
 Akhilleusz (Akhilles) I. 231
 Alarich, gót király (Alarik) II. 255
 Albinus II. 270
 Alembert, Jean Le Rond d' (D-Alamber) I. 31, 65, II. 301
 Amilkár Barkas ld. Hamilcar Barcas
 Ancus Marcius (Ancus Martius, Ancus, Ankus) I. 63, 100–102, 104, 105, 108
 Anicetus (Anicet) II. 197
 Annibál ld. Hannibal
 Antal ld. Antonius, Marcus
 Antigonosz Gonatasz (Antigones Gonatas) I. 280
 Antiochus Epiphanes (Antiokhus, Anthiokus Epiphanes) I. 356–358, 363, II. 16
 Antiochus Eupator (Antiokus Eupator) II. 16
 Antoninus, Pius II. 166, 245–248, 277, 283
 Antonius, Marcus (Antal, Antónius, Markus Antonius) I. 49, 193, II. 106, 110, 114–116, 118, 122–126, 344
 Aper II. 311
 Apollón (Apolló, Apollonius) I. 235–237, 322, II. 201, 232, 288, 329
 Apollonius, Týanaból (Týáni Apollonius) II. 223, 224
 Appius Claudius (Appius Klaudius) I. 66, 152, 155, 156, 159, 161, 164, 167, 172, 173, 180–184, 199, 200, 225, 267, 268, 277, 305
 Ariovistus (Arioviszt) II. 98
 Ariszteidész (Aristides) I. 118, 147, 157, 165, 177, 223, 238, 266, 365, II. 94
 Arisztophanész (Aristophanes) I. 128

- Arisztotelész (Aristoteles) I. 237
 Arius II. 342
 Arkhimédész (Arkhimédes) I. 338
 Artaxerxes (Artaxerses) II. 284, 285
 Arun I. 239
 Arruns (Árun) I. 142
 Asellio, praetor (Pretor Azellion) II. 62
 Aszklépiosz (Esculapius) I. 94
 Attila (Atilla, Átilla) I. 76, 96, 212, 297, II. 334
 Augustus, Caius Julius Caesar Octavianus (Augustus Tsászár, Octavius, Oktavius, Oktávius) I. 48, 59, 170, II. 114–116, 118, 120–136, 139–149, 151–153, 157, 165, 174, 203, 246, 333
 Aurelius ld. Marcus Aurelius
 Aurelianus, Domicius (Aurelius, Domicius) II. 300, 302, 304–307
 Azdrubál ld. Hasdrubal
 Azellion ld. Asellio
 Babin ld. Balbinus
 Bacchus (Bakus) II. 174
 Bacon, Francis (Bakó) I. 21, 213
 Bakus ld. Bacchus
 Balbinus, Caelius Calvinus (Babin) II. 295
 Bár-Kochba (Barkohebás, Barkóhé-bás) II. 243
 Batild II. 135
 Bato (Baton) II. 148
 Batsányi János I. 29
 Batthyányak (Battyányiak) II. 182
 Belizár I. 332
 Belohorszky Ferenc I. 35, 56
 Bendegúz, (Bendegutz) II. 334
 Benkő Loránd I. 63, 64
 Berenice (Berenisz) II. 218
 Bernát, szent, clairvaux-i apát (Bernárd) II. 255
 Bessenyei György (Besseney György) I. 7, 9–72, 74, 84, 115, 117, 139, 145, 146, 198, 206–208, 217, 251, 259, 279, 283, 286, 310, 313, 314, 326, 329, 336, 351, 352
 Betsabé I. 83
 Bibulus II. 92
 Bíró Ferenc I. 27, 47, 64
 Biron, Armand de Gontaut, baron de (Marsal Birón) I. 11, 125
 Bocchus (Bokhus, Bokkhus) II. 51
 Bonaparté, Bonapárté ld. Napóleon
 Borde, Charles (Bord) I. 231
 Bossuet, Jacques Bénigne (Boszuét, Boszvét) II. 181, 182
 Brennus I. 240, 241
 Britannicus (Britannikus) I. 190
 Brontész II. 352
 Brutus, Marcus Junius I. 184, 236, II. 110, 113, 115, 118–121, 165
 Brutus, Lucius Junius (Junius Brutus, Julius Brutus) I. 19, 81, 107, 124, 128, 136–140, 142, 162, 167, 168, 213, 221, 262
 Buffon, Georges Louis Leclerc I. 30
 Burrus (Burhus) I. 204, II. 184, 185, 189–191, 194, 197
 Busiris (Buszirisz) II. 352

- Caesar, Gaius Julius (Cesár, Cezár) I. 83, 104, 184, 213, 297, 318, 358, II. 75, 79, 89–92, 94–104, 107–115, 118–120, 122, 128, 129, 131, 165, 178, 186, 201, 333
- Caligula, Gaius Caesar (Káius Kaligula, Kaligula) I. 59, II. 171, 173–176, 190, 195, 203, 207–209, 229, 296, 322
- Camilius (Kamilius) II. 178
- Camillus (Kamillius, Kamillus) I. 230, 233–235, 237, 241, 245–248, 257
- Canuleius Gaius (Kanuléus) I. 218
- Caracalla (Karakalla) II. 271–273, 275–280, 336
- Carbo (Karbon, Kárbon) II. 68, 69
- Cassius, consul I. 178, 179
- Cassius (Kassius) II. 195
- Cassius, Avidius (Avidius Kassius) II. 256–257
- Cassius, Gaius (Kassius, Kasszius, Kaszszus) II. 110, 113, 115, 118, 165
- Catilina, Lucius Sergius (Katilina) II. 69, 87, 88, 92, 120, 202
- Cato, Marcus Porcius (Kató, Kátó) I. 45, 184, 357, 360–365, II. 18, 19, 22, 60, 61, 92, 94, 104–106, 132, 133, 259
- Catulus (Katulus, Katulusz all konzul) II. 54, 72
- Cédrenús ld. Kedrénosz Georgiosz
- Caeso, Quintius (Kvintius Ceson) I. 190
- Cethegus (Ketegus) II. 68
- Cezareus ld. Euszebiosz Caesareai
- Chénier, Marie-Joseph I. 31
- Chaerea, Cassius (Khéréa) II. 174, 176
- Christiani, Wilhelm Erst I. 51–53
- Chryszosztomosz (Krizosztomos) II. 255
- Cicero, Marcus Tullius I. 19, 20, 37, 39, 83, 119, 194, 195, 206, 208, II. 13, 63, 79, 88, 92–95, 106, 113, 115, 116, 264, 275
- Cincinnatus, Lucius Quincius (Tzintzinnatus) I. 103, 189–192, 223, 246, II. 105, 349
- Cineas (Tzineás) I. 274
- Cinna, Lucius Cornelius (Tzinna) II. 65–68, 147, 148
- Civilis II. 214
- Claudius Tiberius (Klaudius) II. 92, 94–97, 175–179, 181, 183–189, 208, 299, 300
- Claudius Pulcher (Klaudius Pulcher) I. 312, 313
- Cleander (Kleándér) II. 263
- Cleopatra (Kleopatra, Kleopátra) II. 103, 104, 123–126
- Collatinus (Kollatinus) I. 136, 142
- Commodus, Lucius Aurelius (Kommodus) II. 258, 262–266, 336
- Condé, Louis de Bourbon (Kondé) I. 332
- Constantinus, Flavius Valerius (Constantinus tsászár, Konstantinus) I. 48, 59, 106, 233, II. 321–326, 328–334, 336, 338–350
- Constantius, Chlorus (Constancius Chlorus, C. Klóra, C. Klór, C. Klorus) II. 314, 321

- Cornelia (Kornelia) II. 33, 38
 Coriolanus, Marcius (Corioláni, Koriolán, Koriolani Marcius, Marcius) I. 165, 170–173, 175–178
 Cotta (Kotta) II. 77
 Crassus (Krassus, Krasszus, Krasszus) II. 44, 71, 75, 90–92, 95, 96, 133, 242
 Cremutius Cordus (Kremucius Kordus, Kremutzius Kordus) II. 165, 166
 Crispus (Krispus) II. 343, 344
 Cromwell, Oliver (Kronvel) I. 277
 Curiatius (Cuiracius, Curacius) I. 97, 98
 Curius (Kurius) II. 88
 Curius Dentatus I. 265, 266, 284, II. 88
 Curtius, Marcus (Curtius) I. 251
 Cyneas I. 277, 278
 Cyrus I. 297, II. 284
 Csákiak (Tsákiak) II. 182
 Császár Elemér I. 10, 35
 Dareiosz (Darius, Dárius) I. 190, 308
 Dávid, szent I. 83, II. 246, 275
 Decebalus (Deceballus) II. 233
 Decius (Detze) II. 297
 Decius Mus (Decius Musz, Décius) I. 174, 175, 256
 Demetrius II. 16
 Démoszthenész (Demosthenes) I. 128
 Dionüsziosz (Denys, Dénys), szürakuzai uralkodó I. 297–304, II. 106
 Detze ld. Decius
 Diana (Diána) II. 261
 Diderot, Denis I. 14, 31, 49
 Diocletianus, Caius Aurelius Valerius (Diocletzianus, Diocletianus) I. 11, 63, II. 311–320, 336
 Diogenész (Diogenes) I. 340, 359, II. 212, 277, 360
 Diogenész Laertiosz (Diogenes Láertius) I. 322
 Dion I. 298, 299, 301–303, II. 277
 Domitianus, Titus Flavius (Dómitzianus) II. 221–223, 227, 233
 Domitius II. 184
 Dózsa György I. 33
 Drusus (Druzus, Drúzus) II. 59–62, 141, 155, 160, 169
 Duilius I. 307
 Eckhardt Sándor I. 35
 Emilius ld. Aemilius
 Epiktétosz (Epictetes) II. 105, 222, 316
 Epikurosz (Epikurus) II. 144
 Erostrates ld. Hérosztratosz
 Erzsébet királyné (Ersébet krályné) I. 125
 Esculapius ld. Aszklépiosz
 Essex, Robert Devereux d' (Gróf Essex) I. 11, 125
 Eugenius, Eugénius ld. Eugene de Savoie
 Eugene de Savoie-Carignan, Savoyai Jenő (Eugenius, Eugénius) I. 318, 332

- Eumenész (Eumenes) II. 10, 35
- Euszebiosz, cezareai püspök (Eusebius Cezareus) II. 317, 325, 342
- Euszebiosz, nikomédiai püspök (Nikomédiai Eusebius) II. 342
- Ezekiás (valójában Ezékiel) II. 275
- Fabius (Fábius) I. 106, 128, 179, 243, 261, 262, 268, 328, 329, 333–335, 341, 342, 344, 347, 348
- Fabius Pictor I. 76
- Fabricius (Fabritzius) I. 276, 278, 279, 283, II. 78, 105, 242
- Farnatzes ld. Pharnakész
- Fausta (Fauszta) II. 343, 344
- Faustina (Fausztina) II. 247, 258
- Favorinus (Favorin) II. 244
- Fekete János gróf I. 26
- Ferenc, I., császár (első Ferentz, Ferentz tsászár) I. 19, 25, 198, 213
- Filep, Filip kapitány ld. Philippus
- Filopemen ld. Philopoimén
- Filoxenes ld. Philoxenosz
- Fimbria ld. Flavius Fimbria
- Flaminius (Fláminius) I. 332, 354
- Flavius Fimbria (Fimbria) I. 270, 271, II. 67, 68
- Florián II. 309
- Focion, Fotzion ld. Phokion
- Focius ld. Phokiosz
- Fülöp, II., macedón király (Filep, Ildik Filep) I. 10, 304, 354, 355, 357
- Fulvia II. 88
- Galassza II. 20
- Galba, Servius Sulpicius II. 202, 204, 205
- Galerius Maximianus (Gallerius, Maximius) II. 314, 317, 321–325
- Gallienus (Gallianus, Galliénus) II. 298, 299, 302
- Gallus II. 297, 298
- Gálos Rezső I. 9, 13, 14, 18, 23
- Gautier de Chatillon (Gautie) I. 231
- Gelon (Gélon, Geron) I. 294, 295, 297
- Genucius (Genúcius) I. 252
- Germanicus, C. Julius Caesar (Germanicus, Germannikus) II. 155, 156, 158, 169, 171, 173, 184
- Geta (Géta) II. 272, 275, 277, 278, 336
- Glauca (Glautzia) II. 54, 55
- Gordiánus II. 296
- Gracchus testvérpár (Grakhus) II. 33, 35, 37–39, 41, 42, 44, 59, 62
- Grotius, Hugo (Grocus) I. 206, 240
- Gvadányi József I. 30, 34, 51–54
- Gyürky Ábrahámné Orczy bárón I. 16
- Habakuk I. 208, II. 333
- Hadrianus, Publius Aelius (Adrianus) II. 238–245
- Hamilcar Barca (Amilkár Barkas) I. 314, 317, 325
- Hannibal (Annibál) I. 314, 325–332, 334, 336, 338, 339, 341, 347–350, 356–358, 360, 363, II. 26
- Hartmann Sándor I. 16
- Hasdrubal (Azdrubál) I. 347, II. 22, 24, 356
- Hector (Hektor) I. 231

- Helena II. 14
 Heliogabalus (Heliogabala) II. 281, 322
 Héráklész (Herkules) I. 144, 167, II. 174, 201, 232, 264
 Herdonius I. 189
 Hermodorus I. 238
 Hérosztratosz (Erostrates) I. 191
 Hiempsa (Hiemszál) II. 45
 Hieron I. 305
 Homérosz (Homerus, Homérus) I. 300, II. 124, 275
 Hollós István I. 57
 Hóra, Nikoláj (Hora) I. 207
 Horatius (Horacius) I. 97–99, 215
 Horatius Cocles (Horacius Cocles) I. 144, 146
 Horus I. 54
 Hózséás (Hozeás) II. 333
 Hunyadi János II. 346
 Icilius(Icilus) I. 168, 199
 Jákob (Jákób) II. 231, 329
 Janus II. 142, 355
 Jehova I. 75, II. 26, 122, 246, 256, 312, 329
 Jézus Krisztus (Jesus Kristus, Kristus) I. 100, II. 149, 153, 231, 264, 288, 325, 328, 341, 342
 Jordanes (Zsornandesz) I. 212
 József, II. német császár I. 10
 Júdás II. 159
 Jugurtha (Jugurta) II. 45–48, 51–53
 Julia II. 114, 139, 146, 276
 Julianus, Didius II. 268
 Juno (Junó) I. 236, 237, II. 14, 174, 329
 Jupiter I. 75, 99, 100, 122, 123, 188, 236, 237, 249, 250, II. 31, 65, 108–111, 174, 200, 232, 243, 246, 256, 281, 329
 Justinianus I. 187
 Kaligula ld. Caligula
 Kalpurnius ld. Calpurnius
 Kanuléus ld. Canuleius
 Karakalla ld. Caracalla
 Karbon ld. Carbo
 Károly, XII., svéd király (12dik Svétzi-ai Károly) I. 43, 53, 280
 Kassius, Kasszius, Kasszus ld. Cassius
 Katalin, II., orosz cárnő I. 31
 Katilina ld. Catilina
 Kató, Kátó ld. Cato
 Katt I. 231
 Katulus, Katulusz ld. Catulus
 Kazinczy Ferenc I. 10, 13, 16, 21, 49
 Kedrénosz Georgiosz (Cédrénus) II. 329
 Ketegus ld. Cethegus
 Khéréa ld. Chaerea
 Kis János I. 54, 59
 Klaudius ld. Claudius Tiberius
 Klaudius Pulcher ld. Claudius Pulcher
 Kleándér ld. Cleander
 Kleopatra, Kleopátra ld. Cleopatra
 Kléber, Jean Baptiste I. 117
 Kloska, Juon I. 207
 Kókay György I. 9, 11, 12, 14, 18, 22
 Kommodus ld. Commodus

- Konde Miklós II. 313
- Kondé ld. Condé
- Konstantinus ld. Constantinus
- Kont Ignác I. 10
- Kornélia ld. Cornelia
- Kotta ld. Cotta
- Krassus, Krasszus, Krasszus ld. Crassus
- Kremucius Kordus ld. Cremutius Cordus
- Krezus ld. Kroiszosz
- Krispus ld. Crispus
- Krisostomus ld. Chryszosztomosz
- Kroiszosz, Lidia királya (Krezus) I. 190
- Kurion II. 100
- Kurius ld. Curius
- Kvintius ld. Quintius
- Laclos, Choderlos de I. 31
- Laelius (Lelius) I. 357
- Lajos, XIV., francia király (14dik Frantzia Lajos) I. 31, 48, II. 336
- Lajos, XV., francia király I. 31, 33
- Landerer (Fűskúti Landerer) I. 71
- Lartius (Dictator Larcus) I. 153, 161
- Lepidus, Marcus Aemilius (Lapidus) II. 72, 114, 115, 123, 323
- Levius consul I. 275
- Libanosz (Libanius) II. 334
- Licinius császár I. 243, 244, 252, 253, II. 11, 332, 339, 344
- Lipót császár I. 33
- Livia II. 168
- Livius, Titus I. 76, 97, 98, 234, 235, 241, II. 31, 133, 211, 340, 344
- Locke, John (Lok) I. 21, 206, 213
- Longinosz (Longinus) II. 301, 303
- Lucanus (Lukánus) II. 200
- Lucilla (Lutzilla) II. 262
- Lucretia I. 123, 125, 127, 134
- Lucullus, Lucius, Licinius (Lukullus) I. 80, 107, II. 77–79, 81, 83
- Lukács (Lukáts) II. 333
- Lukumon I. 105
- Lutatius I. 314
- Lükurgosz (Licurgus, Likurgus, Lycurgus, Lykurgus) I. 93, 113, 114, 151, 213, II. 15
- Lüsziánassza II. 352
- Mably, Gabriel Bonnot de I. 32, 54
- Macrinus (Makrin) II. 275, 280
- Macro (Makron) II. 170, 171
- Madarassi Ferenc I. 13, 23
- Maecenas (Mecenás, Metzenás) II. 130, 133, 144, 145, 151
- Maéza II. 281
- Mahomet ld. Mohamed
- Makrin ld. Macrinus
- Makron ld. Macro
- Mamae (Mamé, Mammé) II. 283
- Manilius II. 21
- Manlius I. 241, 242
- Manlius Torquatus (Manlius Torkatus, Manlius Torkvatus) I. 250, 251, 256
- Manlius Vulso II. 353
- Marcellus I. 338, 341, 342, II. 133
- Marcia (Mártzia) II. 264
- Marcus consul II. 21
- Marcus kapitány (Martzius) II. 299

- Marcus, Aurelius Antoninus (Aurelius, Markus Aurelius) I. 48, II. 106, 248–258, 261, 263–265, 277, 283
- Mária Amália hercegnő I. 28
- Mária Terézia (Maria Theresia) I. 25, 28, 33, 198
- Marius II. 48–51, 53–55, 61, 64–67, 71, 72, 89, 107, 113
- Marlborough, John Churchill (Marleborug) I. 318
- Mars I. 75, 76, 91, 109, 155, 236, 323, II. 232, 329
- Masinissa (Maszinissza, Messzinissza) I. 345, 351, II. 18
- Maxim II. 295
- Maximinus (Maximius) II. 286–288, 293, 294, 313, 314, 319, 323, 324, 332, 333
- Maxentius (Maxentzius) II. 323, 325, 326
- Memmius II. 55
- Menimius II. 47
- Merula II. 65
- Messalina II. 177, 183, 184
- Metellus I. 310, II. 37, 48–51, 54–56, 72
- Micipsa (Mitzipsza) II. 296
- Michelet, Jules I. 31
- Miháلكovics József I. 55, 56
- Mikeás II. 275
- Miller Jakab Ferdinánd I. 10, 23, 24
- Millot, Claude-Francois Xavier I. 9–11, 18, 19, 22, 24, 25, 27–54, 57–58, 61, 66, 67
- Milon II. 97
- Minerva II. 124
- Minos I. 213
- Minucius I. 173, 190, 333–335
- Mirandoli Pikó ld. Pico
- Mithridatész (Mitridates) II. 64, 65, 67, 75, 77–80, 82, 83, 102, 104
- Mitzipsza ld. Micipsa
- Mizithé II. 296
- Mneshthé II. 306
- Mohammed (Mahomet) I. 96, 277, 297, II. 216, 235, 255, 329, 336, 346
- Montanus II. 191
- Montecuccoli, Raimondo (Montekukuli) I. 332
- Montesquieu, Charles de Secondat, baron de I. 30, 32, 39, 41, 48, 49, II. 54, 346
- Moreau, Jean-Victor I. 12
- Mortier, Roland I. 48
- Mózes (Moses) I. 83, II. 54, 163, 214, 275, 312, 334, 352
- Mucius Scaevola (Scevola) I. 144–146
- Mummius II. 28
- Nadir, perzsa sah (Sah Nadir) I. 297
- Nahum (Nahúm) I. 208, II. 275, 333
- Napóleon, Bonaparte (Bonapárte, Bonaparté) II. 124, 336
- Narcissus (Narcius, Nártzis) II. 177–179, 183, 185
- Nazianzus (Nazienzenus) II. 255
- Nelson (Nelson) I. 320
- Némedi Lajos I. 13, 21
- Neményi Kázmér I. 57
- Neptunus I. 342

- Nero, L. Domitius (Néró) I. 49, 59, 65, 344, II. 185, 189, 190–195, 197–207, 209, 212, 214, 218, 223, 229, 278, 296, 322, 336
- Nerva II. 227, 228
- Niger II. 269
- Noverre, Jean Georges (Nover) I. 97
- Numa Pompilius I. 56, 85–90, 92–95, 100, II. 353
- Octavia (Octávia) II. 184, 190, 197
- Octavius ld. Augustus
- Octavius, consul (Oktavius) II. 65
- Odaenatus (Odenát) II. 299, 301, 302,
- Óg király II. 214, 352
- Oktavius, Oktávius ld. Augustus
- Opimius (Opinius) II. 38, 46
- Oppius I. 200
- Orczy László (báró Ortzi László) I. 15–17, 22, 28, 56, 60, 71
- Orczy Lőrinc (Ortzi Lőrincz) I. 9, 16, 26, 71,
- Osius v. Hosius, cordovai püspök (Ozius, a Kordui Püspök) II. 342
- Otho (Othon) II. 192, 205, 206
- Pál, szent II. 236, 341
- Pallas II. 177, 185
- Papinianus (Papinius, Papinus) II. 272, 278
- Papirius I. 262
- Papirius Carbones (Papirius Korbon) II. 44
- Papius II. 150
- Patroklosz (Patroklus) I. 231
- Paulina II. 200
- Paulus II. 284
- Paulus, Aemilius (Paulus Emilius) II. 13, 14, 22
- Peisizisztratosz (Pisistrates) I. 128
- Penke Olga I. 12, 33
- Perennis II. 263
- Perpenna II. 72
- Perszeusz (Perszeus) II. 10–13
- Pertinax (Pertinaksz) II. 265, 266, 268
- Péter, szent I. 228, 318, II. 341
- Petillus I. 94
- Pétus II. 178
- Pézteli József I. 29, 65
- Pharnakész (Farnatzes) II. 82, 104
- Pheidiász (Phidiás) I. 128
- Philippus (Filep, Filip kapitány) II. 296, 297
- Philopoimén (Filopemen) II. 15
- Philoxenosz ((Filoxenes) I. 300
- Phokion (Focion, Fotzion) I. 223, II. 94
- Phokiosz (Focius) II. 345
- Pico, Giovanni, Mirandola grófja (Mirandoli Pikó) I. 210
- Pilades II. 135
- Pisistrates ld. Peisizisztratosz
- Piso, Calpurnius (Kalpurnius, Pizó, Pizon) II. 47, 48, 156, 205
- Platón (Plátó) I. 298–301, 318, II. 104, 341
- Plautines II. 271
- Plautius II. 179
- Plinius, Caecilius I. 107, 119, II. 106, 219, 237, 255

- Plutarkhosz (Plutarkus) II. 237
 Pluto (Plutó) II. 25, 31, 68, 152
 Polybios I. 312
 Pompeius (Pompeus) I. 107, II. 61, 68, 69, 71–77, 79–83, 90–93, 95–97, 99–104, 108, 112, 122, 123, 147, 329
 Pompotianus II. 213
 Pontius I. 263–265
 Pope, Alexander I. 30
 Poppea Sabina (Poppé, Poppea, Poppeja) I. 66, 67, II. 192, 197, 200, 205, 338
 Poppeus II. 150
 Porsena (Porszena) I. 143, 145, 147
 Postum II. 299
 Postumius (Postumus) I. 153, 225, 264, 272–274
 Postumus Cominius I. 165
 Poszeidón II. 352
 Priamosz (Priamus) I. 231
 Priskosz (Priskus) II. 297
 Probus II. 309–311, 313
 Prusias (Pruzias) I. 358
 Ptolemaiosz Philadelphosz (Ptolémeus, Ptolemeus Filadelfes) I. 284, II. 94, 103
 Publius I. 261
 Pufendorf, Samuel von (Puffendorf) I. 206
 Pürrhosz (Pirhus, Pyrrhus, Pyrrhus) I. 43, 273–280, 282, 285
 Püthagorasz (Pythagorás) I. 94, II. 198
 Quintius (Kvintius) I. 181
 Rabinovszky Dinorah I. 16
 Rákóczi Ferenc I. 33
 Regulus, Atilius (Atilus Regulus) I. 103, 128, 221, 308–312, II. 353
 Rollin, Charles I. 32, 33, 35, 39, 213, 235, 236
 Romulus I. 56, 75, 77–79, 81, 83–85, 88, 96, 110, 213, II. 63
 Rousseau, Jean-Jacques (Rousseau Jakob, Rousszeau) I. 39, 50, 54, 230, 231, 318
 Rufinus, Cornelius I. 283
 Rutilius ((Rutilus) I. 254, 255
 Salamon király I. 83
 Sámson I. 144
 Sándor, Nagy, macedón király (Matzédoniai Sándor, Sándor tsászár) I. 11, 297, 308, 356, II. 17, 90, 277, 280, 285–288, 295, 351
 Sági Sándor I. 23
 Szapor, perzsa király (Sápor, Szápor) II. 298, 299
 Saturninus (Szaturninus Tribunus) II. 54, 55
 Saturnus I. 294, II. 179, 359
 Saul I. 75
 Saxe-Weimar, Bernard (gróf Sax) I. 332
 Scaurus (Skaurus) II. 47
 Scipio I. 83, 106, 107, 128, 221, 290, 318, 362, II. 103–105
 Scipio, Publius Cornelius, Africanus maior (Afrikai Scipio, Africanus Scipio, Publius Scipio, Scipio Af-

- ricanus) I. 330, 331, 342–351, 357–359, 363, 365, II. 18, 22, 33, 49
- Scipio Aemilianus, Africanus minor (Emilius Scipio) II. 22–25, 31, 35–37, 48
- Scipio Nasica (Scipio Nazika) II. 13, 35, 90
- Seianus (Sejánus, Szejanus) II. 169–171, 208
- Sempronius I. 330–332
- Seneca, Lucius Annaeus (Seneka, Szeneka) I. 14, 49, 83, 207, 208, 257, II. 63, 105, 184, 185, 189–191, 193, 197, 200, 207, 212, 255, 278
- Sertorius (Sziertorius) II. 72, 73
- Servilius I. 155
- Servilius Caepio (Servilius Cépion) II. 30, 31
- Servius Tullius I. 67, 108, 109, 111–113, 115, 116, 118, 119, 173
- Sesostris I. 110
- Severus II. 323, 324
- Severus, Alexander (Alexander Severus, Severus Sándor) II. 281–284, 292
- Severus, Julius II. 243
- Severus Septimius (Septimus Severus) II. 268, 269–273, 278, 281
- Sextius I. 243, 244, 246, 247
- Sextus I. 121, 123–125, 154
- Sibylla, cumaei (Kumi Sibylla) I. 121
- Sicinius I. 171, 172, 174
- Sikos István I. 54
- Silanus (Szilánus) II. 177
- Silius II. 180, 183
- Similis (Szimilis) II. 240
- Skaurus ld. Scaurus
- Socrates, Sokrates ld. Szokratész
- Sofóniás II. 333
- Sopater (Szópáter) II. 350
- Soranus (Szoranus) II. 200
- Spartacus (Spartakhus, Spartakus) II. 74
- Stanislaus ld. Szaniszló
- Stendhal (Beyle, Henri) I. 31
- Subrius II. 199
- Suetonius, Tranquillus (Sveton, Svetonius) II. 174, 195
- Sulla (Sylla, Szilla, Szylla) II. 54, 61, 64, 65, 67–73, 89, 107, 112, 113, 130
- Sulpitius (Consul Sulpitius, Szulpicius) I. 241, 354, II. 64, 65, 199
- Syrene (Syiréne) II. 281
- Szaniszló, Leszczyński, lengyel király (Stanislaus) I. 231
- Száva I. 221
- Széli Farkas I. 13
- Szeneka ld. Seneca
- Szentjóni Szabó László I. 10
- Szcevola, Szevola II. 67
- Szimilis ld. Similis
- Szokratész (Socrates, Sokrates, Szokrates) I. 94, 157, 228, 237, 319, 365, II. 124, 264
- Szombathi István I. 14
- Szörényi László I. 57
- Tátius I. 84

- Tacitus (Tatzitus) I. 119, 161, II. 174, 206, 237, 255, 275, 307–309
- Tamerlán ld. Timur Lenk
- Tarquinius, Priscus (Tárkvinus) I. 63, 105, 107, 108
- Tarquinius, Superbus (Tárkvinus) I. 119, 121–124, 127, 133–135, 137, 140–143, 148, 154, 171
- Terentius I. 187, 188
- Terentius, Marcus Varro (Terentius Varron) I. 335, 336
- Tertullianus, Septimius Florens II. 255
- Tetricus (Tetrikus) II. 304
- Teuta, illir királynő (Teúta királynő) I. 321
- Theodorik I. 297
- Theodosius II. 310
- Theophanész (Theofánész) II. 329
- Thököly Imre I. 33
- Thræsea (Trázéa) II. 200
- Tiberius (Tibérius) II. 139–141, 146, 147, 149, 153–162, 164–173, 195, 203, 209
- Tigellinus II. 197, 198
- Tigellius II. 208
- Tigranes (Tigrán) II. 78, 80
- Tilly, Johann (Tilli) I. 332
- Timur Lenk (Tamerlán) I. 297
- Timoleon I. 304
- Titus I. 154
- Titus, Flavius Vespasianus I. 11, 59, 193, II. 103, 106, 211, 215, 217–221, 241, 245, 255, 283, 336, 340, 344
- Toldy Ferenc I. 10, 24
- Tsákiak ld. Csákiak
- Traianus (Trájánus) II. 229–239, 241, 245, 255, 336, 340, 344
- Trázéa ld. Thræsea
- Tullia I. 118, 119
- Tullus Hostilius I. 63, 95, 98, 99
- Turenne, Henry (Türén) I. 318, 332
- Turgot, Anne Robert Jacques, baron de I. 30
- Tzineás ld. Cineas
- Tzinna ld. Cinna
- Tzintzinnatus ld. Cincinnatus
- Ulpianus II. 284
- Uranosz II. 352
- Vaissete, Joseph I. 12, 27, 34
- Vajthó László I. 27, 56
- Valerius I. 157, 161, 173, 189, 215, II. 298
- Valerius Corvus I. 251, 256
- Valerius Poplicola (Valerius Publikola) I. 142, 143, 147, 152
- Vallenstein, Albrecht herceg (Vallenstein) I. 332
- Varro, Marcus Terentius (Terencius Varron) I. 335–337
- Várus (Várus) II. 149
- Velleius Paterculus (Velleus Paterculus) II. 172
- Venus I. 236, 322, II. 124, 261
- Vergilius (Virgilius) II. 63, 349
- Verres II. 68
- Verseyhy Ferenc I. 10, 22, 29, 30, 34, 51, 52

- Verus (Vérus) II. 249–254
 Vespasianus (Veszpazianus) I. 59, II.
 207–216, 222, 224, 241, 336
 Veturia (Véturia) I. 177, 178
 Vindex II. 202
 Virág Benedek I. 16, 49
 Virginia I. 199
 Virginius I. 199, 200, II. 202
 Viriathus (Viriát) II. 30, 31
 Vitellius (Vitélius) II. 206, 207, 322
 Vitkovics Mihály I. 16, 22, 55, 56
 Volero (Voleron) I. 180
 Volffius ld. Wolff
 Voltaire (Voltaire) I. 9, 10, 25–40, 43,
 45, 47–54, 231
 Vörös Imre I. 26
 Vulcanus (Vulkánus) II. 95
 Wallenstein, Albrecht Eusebius Wen-
 zel (Vallenstain) I. 332
 Wolff, Christiani baron de (Volffius) I.
 21, 213
 Xantipposz (Xantippus, Xántippus) I.
 309, 310
 Xenophón (Xenofon) I. 194
 Zakariás II. 275
 Zaleucus (Zalankus) I. 213
 Zenobia királyné (Zenóbia) II. 299,
 301–304
 Zoroaszter v. Zarathustra (Zoroastes,
 Zerdus) I. 89, 213
 Zd I. 221
 Zsornandesz ld. Jordanes

ISBN 963 7719 30 X

A kiadásért felel az Argumentum Kiadó igazgatója

Felelős szerkesztő: Láng József

A kötésterv Killer Marcella munkája

Műszaki szerkesztő: Cimpián Péterné

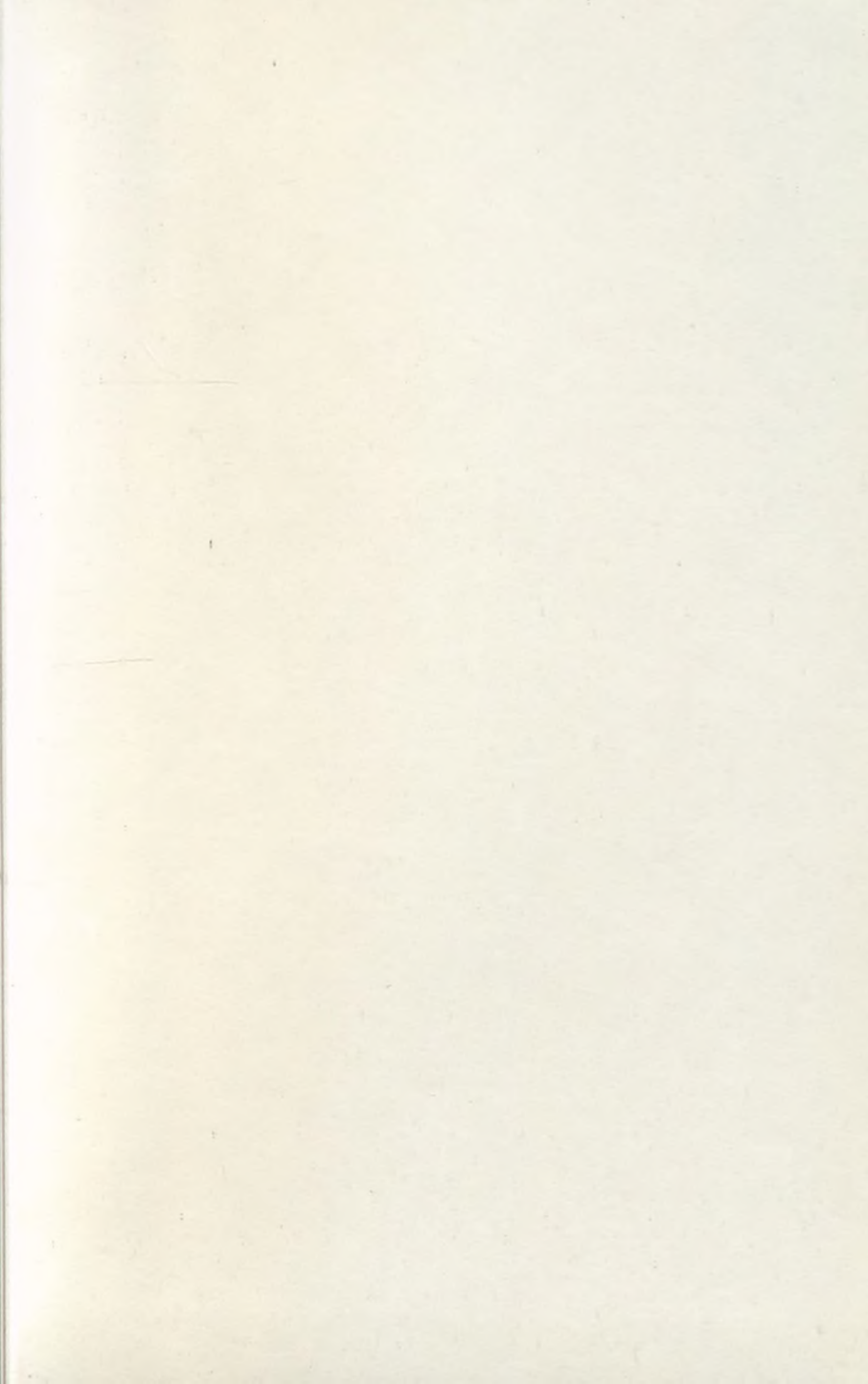
Terjedelem: 23,75 A/5 ív

Nyomta a László András és Társa Bt. nyomdája

Felelős vezető: László András

4333

b

